

Suttantapiṭake Khuddakanikāye

Dhammapadapāliyā samvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

DHAMMAPADATṬHAKATHĀ

(Dutiyo bhāgo)

Romanized from Myanmar version published in 1950

© Buddhasāsana Society

Aṭṭhakathā Series 22

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṇa
 ဇ ca ဆ cha ဇ ja ဈ jha ဠ ña
 တ ta ဌ tha ဒ da ဝ dha ဏ ṇa
 ပ pa ဖ pha ဗ ba ဘ bha မ ma
 ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ la ၊ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ = ā ဲ = i ဳ = ī ဣ = u ဵ = ū ြ = e ွ = o
 က ka ကာ kā ကိ ki ကိ kī ကု ku ကု kū ကေ ke ကေ ko
 ခ kha ခါ khā ခိ khi ခိ khī ခု khu ခု khū ခေ khe ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က kka	ဃ ṅgha	က ṇṭha	ဈ dhya	ဠ pla	ဣ lla
က kka	ဇ cca	က ṇḍa	ဇ dhva	ဠ pba	ဣ lya
က kya	ဆ ccha	က ṇṇa	ဇ nta	ဠ bbha	ဣ lha
က kri	ဇ jja	က ṇha	ဇ ntva	ဣ bya	ဣ vha
က kla	ဇ jjha	က tta	ဇ ntha	ဠ bra	ဠ sta
က kva	ဠ ñña	က ttha	ဇ nda	ဠ mpa	ဠ stra
ဈ khya	ဠ ñha	က tva	ဠ ndra	ဠ mpha	ဠ sna
ဇ khva	ဠ ñca	က tya	ဇ ndha	ဠ mba	ဣ sya
ဇ gga	ဆ ṇcha	က tra	ဇ nna	ဠ mbha	ဠ ssa
ဠ ggha	ဠ ṇja	ဇ dda	ဈ nya	ဠ mma	ဠ sma
ဈ gya	ဠ ṇjha	ဇ ddha	ဇ nha	ဣ mya	ဠ sva
ဠ gra	ဇ ṭta	ဈ dya	ဠ ppa	ဣ mha	ဠ hma
ဇ ṅka	ဠ ṭtha	ဠ dra	ဠ ppha	ဣ yya	ဠ hva
ဇ ṅkha	ဠ ḍḍa	ဇ dva	ဣ pya	ဣ yha	ဠ lha
ဇ ṅga					

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၁၀
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Dhammapadaṭṭhakathā

Dutiyabhāga

Mātikā

Piṭṭhaṅka

9. Pāpavagga

1. Cūḷekasāṭakabrāhmaṇavatthu	...	...	1
2. Seyyasakattheravatthu	...	...	4
3. Lājadevadhītāvatthu	...	...	5
4. Anāthapiṇḍikaseṭṭhivatthu	...	...	7
5. Asaññataparikkhārabhikkhuvatthu	...	...	10
6. Biḷālapādakaseṭṭhivatthu	...	...	11
7. Mahādhanavāṇijavatthu	...	...	14
8. Kukkuṭamittanesādavattu	...	...	15
9. Kokasunakhaluddakavatthu	...	...	20
10. Maṇikāraikulūpakatissattheravatthu	...	...	22
11. Tayojanavatthu	...	...	24
12. Subbabbuddhasakyavatthu	...	...	28

10. Daṇḍavagga

1. Chabbaggiyabhikkhuvatthu	...	...	31
2. Chabbaggiyabhikkhuvatthu	...	...	32
3. Sambahulakumārakavatthu	...	...	33
4. Koṇḍadhānattheravatthu	...	...	33
5. Uposathika-itthīnaṃ vatthu	...	...	37
6. Ajagarapetavatthu	...	...	39
7. Mahāmoggallānattheravatthu	...	...	41
8. Bahubhaṇḍibhikkhuvatthu	...	...	45

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
9. Santatimahāmattavatthu	...	...	49
10. Pilotikatissattheravatthu	...	...	53
11. Sukhasāmaṇṇavatthu	...	...	55

11. Jarāvagga

1. Visākhāya sahāyikānaṃ vatthu	...	...	64
2. Sirimāvatthu	...	...	66
3. Uttarātherīvatthu	...	...	70
4. Sambahula-adhimānikabhikkhuvatthu	...	...	71
5. Janapadakalyāṇī Rūpanandātherīvatthu	...	...	72
6. Mallikādevīvatthu	...	...	75
7. Lāḷudāyittheravatthu	...	...	77
8. Udānavatthu	...	...	80
9. Mahādhanaseṭṭhiputtavatthu	...	...	81

12. Attavagga

1. Bodhirājakumāravatthu	...	...	85
2. Upanandasakyaputtattheravatthu	...	...	88
3. Padhānikatissattheravatthu	...	...	90
4. Kumārakassapamātuttherīvatthu	...	...	92
5. Mahākāla-upāsakavatthu	...	...	95
6. Devadattavatthu	...	...	97
7. Saṃghabhedaparisakkanavatthu	...	...	98
8. Kālattheravatthu	...	...	99
9. Cūḷakāla-upāsakavatthu	...	...	101
10. Attadattattheravatthu	...	...	102

13. Lokavagga

1. Daharabhikkhuvatthu	...	...	104
2. Suddhodanavatthu	...	...	105

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
3. Pañcasatavipassakabhikkhuvatthu	...	...	107
4. Abhayarājakumāravatthu	...	...	108
5. Sammajjanattheravatthu	...	...	109
6. Aṅgulimālattheravatthu	...	...	110
7. Pesakāradhītāvatthu	...	...	111
8. Timsabhikkhuvatthu	...	...	115
9. Ciñcamāṇavikāvatthu	...	...	116
10. Asadisadānavatthu	...	...	119
11. Anāthapiṇḍikaputtakālavatthu	...	...	123

14. Buddhavagga

1. Māradhītaravatthu	...	...	126
2. Devorohaṇavatthu	...	...	130
3. Erakapattanāgarājavatthu	...	...	149
4. Ānandattherapañhavatthu	...	...	153
5. Anabhiratabhikkhuvatthu	...	...	155
6. Aggidattabrāhmaṇavatthu	...	...	156
7. Ānandattherapañhavatthu	...	...	161
8. Sambahulabhikkhuvatthu	...	...	162
9. Kassapadasabalassa suvaṇṇacetiyaavatthu	...	...	163

15. Sukhavagga

1. Ñātikalahavūpasamanavatthu	...	...	165
2. Māravatthu	...	...	167
3. Kosalarañño parājayavatthu	...	...	168
4. Aññatarakuladārikāvatthu	...	...	168
5. Eka-upāsakavatthu	...	...	169
6. Pasenadikosalavatthu	...	...	171
7. Tissattheravatthu	...	...	173
8. Sakkavatthu	...	...	175

Mātikā

Piṭṭhaṅka

16. Piyavagga

1. Tayojanapabbajitavatthu	...	...	178
2. Aññatarakuṭumbikavatthu	...	...	180
3. Visākhāvatthu	...	...	181
4. Licchavīvatthu	...	...	182
5. Anitthigandhakumāravatthu	...	...	183
6. Aññatarabrāhmaṇavatthu	...	...	185
7. Pañcasatadārakavatthu	...	...	187
8. Eka-anāgāmittheravatthu	...	...	188
9. Nandiyavatthu	...	...	189

17. Kodhavagga

1. Rohinīhattiyakaññāvatthu	...	...	192
2. Aññatarabhikkhuvatthu	...	...	194
3. Uttarā-upāsikāvatthu	...	...	196
4. Mahāmoggallānattherapañhavatthu	...	...	203
5. Buddhapitubrāhmaṇavatthu	...	...	204
6. Puṇṇadāsīvatthu	...	...	206
7. Atula-upāsakavatthu	...	...	209
8. Chabbaggiyatthu	...	...	211

18. Malavagga

1. Goghātakaputtavatthu	...	...	213
2. Aññatarabrāhmaṇavatthu	...	...	217
3. Tissattheravatthu	...	...	218
4. Lāludāyittheravatthu	...	...	220
5. Aññatarakulaputtavatthu	...	...	222
6. Cūlasārivatthu	...	...	224
7. Pañca-upāsakavatthu	...	...	226

Mātikā

Piṭṭhaṅka

8. Tissadahasavattthu	...	...	227
9. Pañca-upāsakavattthu	...	...	229
10. Meṇḍakaseṭṭhivattthu	...	...	232
11. Ujjhānasaññītttheravattthu	...	...	239
12. Subhaddapariḍḍājakavattthu	...	...	239

19. Dhammaṭṭhavagga

1. Vinicchayamahāmatṭhavattthu	...	...	241
2. Chabbaggiyavattthu	...	...	242
3. Ekudānattherakhīṇāsavavattthu	...	...	243
4. Lakūḍḍakabhaddiyattheravattthu	...	...	244
5. Sambahulabhikkhuvattthu	...	...	246
6. Hatthakavattthu	...	...	247
7. Aññatarabrāhmaṇavattthu	...	...	248
8. Tittiyavattthu	...	...	249
9. Bālīsikavattthu	...	...	250
10. Sambahulasīlādisampannabhikkhuvattthu	...	...	251

20. Maggavagga

1. Pañcasatabhikkhuvattthu	...	...	253
2. Aniccalakkhaṇavattthu	...	...	255
3. Dukkhalakkhaṇavattthu	...	...	255
4. Anattalakkhaṇavattthu	...	...	256
5. Padhānakammikatisattheravattthu	...	...	256
6. Sūkarapetavattthu	...	...	258
7. Poṭṭhilattheravattthu	...	...	262
8. Pañcamahallakattheravattthu	...	...	264
9. Suvaṇṇakārattheravattthu	...	...	266

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
10. Mahādhanavāṇijavatthu	...	...	268
11. Kisāgotamīvattu	...	...	270
12. Paṭācārāvatthu	...	...	271

21. Pakiṇṇakavagga

1. Attanopubbakammavatthu	...	...	273
2. Kukkuṭa-aṇḍakhādikāvatthu	...	...	280
3. Bhaddiyabhikkhuvatthu	...	...	282
4. Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu	...	...	283
5. Dārusākaṭikaputtavatthu	...	...	284
6. Vajjiputtakabhikkhuvatthu	...	...	287
7. Cittagahapativatthu	...	...	289
8. Cūlasubhaddāvatthu	...	...	290
9. Ekavihārittheravatthu	...	...	294

22. Nirayavagga

1. Sundarīparibbājikāvatthu	...	...	296
2. Duccaritaphalapīḷitavatthu	...	...	298
3. Vaggamudātīriyabhikkhuvatthu	...	...	299
4. Khemakasetṭhiputtavatthu	...	...	300
5. Dubbacabhikkhuvatthu	...	...	301
6. Issāpakatitthivatthu	...	...	303
7. Sambahulabhikkhuvatthu	...	...	304
8. Nigaṇṭhavatthu	...	...	305
9. Titthiyasāvakavatthu	...	...	306

23. Nāgavagga

1. Attadaṇḍavatthu	...	...	308
2. Hatthācariyapubbakabhikkhuvatthu	...	...	310
3. Parijññabrāhmaṇaputtavatthu	...	...	311

Mātikā

Piṭṭhaṅka

4. Pasenadikosavattthu	...	...	315
5. Sānusāmaṇeravattthu	...	...	316
6. Pāveyyakahatthivattthu	...	...	320
7. Sambahulabhikkhuvattthu	...	...	321
8. Māravattthu	...	...	324

24. Taṇhāvagga

1. Kapilamacchavattthu	...	...	327
2. Sūkarapotikāvattthu	...	...	331
3. Vibbhantabhikkhuvattthu	...	...	335
4. Bandhanāgāravattthu	...	...	337
5. Khemātherīvattthu	...	...	339
6. Uggasenavattthu	...	...	340
7. Cūḷadhanuggahapaṇḍitavattthu	...	...	345
8. Māravattthu	...	...	348
9. Upakājīvavattthu	...	...	349
10. Sakkapañhavattthu	...	...	350
11. Aputtakaseṭṭhivattthu	...	...	353
12. Aṅkuravattthu	...	...	355

25. Bhikkhuvagga

1. Pañcabhikkhuvattthu	...	...	358
2. Haṃsaghātakabhikkhuvattthu	...	...	360
3. Kokālikavattthu	...	...	363
4. Dhammārāmattheravattthu	...	...	364
5. Vipakkhasevakabhikkhuvattthu	...	...	366
6. Pañcaggadāyakabrāhmaṇavattthu	...	...	367
7. Sambahulabhikkhuvattthu	...	...	369

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
8. Pañcasatabhikkhuvatthu	...	...	377
9. Santakāyattheravatthu	...	...	377
10. Naṅgalakulattheravatthu	...	...	378
11. Vakkalittheravatthu	...	...	380
12. Sumanasāmaṇeravatthu	...	...	382

26. Brāhmaṇavagga

1. Pasādabahulabrāhmaṇavatthu	...	...	393
2. Sambahulabhikkhuvatthu	...	...	394
3. Māravatthu	...	...	394
4. Aññatarabrāhmaṇavatthu	...	...	395
5. Ānandattheravatthu	...	...	396
6. Aññatarabrāhmaṇapabbajitavatthu	...	...	397
7. Sāriputtattheravatthu	...	...	398
8. Mahāpajāpatigotamīvatthu	...	...	400
9. Sāriputtattheravatthu	...	...	401
10. Jaṭilabrāhmaṇavatthu	...	...	401
11. Kuhakabrāhmaṇavatthu	...	...	402
12. Kisāgotamīvatthu	...	...	404
13. Ekabrāhmaṇavatthu	...	...	405
14. Uggasenaseṭṭhiputtavatthu	...	...	406
15. Dvebrāhmaṇavatthu	...	...	406
16. Akkosakabhāradvājavatthu	...	...	407
17. Sāriputtattheravatthu	...	...	409
18. Uppalavaṇṇātherīvatthu	...	...	410
19. Aññatarabrāhmaṇavatthu	...	...	411
20. Khemābhikkhunīvatthu	...	...	411
21. Pabbhāravāsītissattheravatthu	...	...	412

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
22. Aññatarabhikkhuvatthu	...	...	415
23. Sāmaṇerānaṃ vatthu	...	...	416
24. Mahāpanthakattheravatthu	...	...	419
25. Pilindavacchattheravatthu	...	...	419
26. Aññatarattheravatthu	...	...	420
27. Sāriputtattheravatthu	...	...	421
28. Mahāmoggallānattheravatthu	...	...	422
29. Revatattheravatthu	...	...	423
30. Candābhattheravatthu	...	...	423
31. Sīvalittheravatthu	...	...	426
32. Sundarasamuddattheravatthu	...	...	428
33. Jaṭilattheravatthu	...	...	431
34. Jotikattheravatthu	...	...	446
35. Naṭaputtakattheravatthu	...	...	447
36. Naṭaputtakattheravatthu	...	...	448
37. Vaṅgīsatttheravatthu	...	...	449
38. Dhammadinnattherīvatthu	...	...	451
39. Aṅgulimālattheravatthu	...	...	452
40. Devahitabrāhmaṇavatthu	...	...	453
Nigamanakathā	...	...	455

Dhammapadaṭṭhakathāya dutiyabhāge mātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Dhammapadaṭṭhakathā

(Dutiyo bhāgo)

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

9. Pāpavagga

1. Cūlekasātakabrāhmaṇavattu

Abhittharetha kalyāṇeti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Cūlekasātakabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

Vipassidasabalassa kālasmiṃhi Mahā-ekasātakabrāhmaṇo nāma ahosi, ayaṃ pana etarahi Sāvattiyaṃ Cūlekasātakako nāma. Tassa hi eko nivāsanasātakako ahosi, brāhmaṇiyyāpi eko. Ubhinnampi ekameva pārupanaṃ, bahi gamanakāle brāhmaṇo vā brāhmaṇi vā taṃ pārupati. Athekadivasāṃ vihare dhammassavane ghosite brāhmaṇo āha “bhoti dhammassavanaṃ ghositaṃ, kiṃ divā dhammassavanaṃ gamissasi¹, udāhu rattiṃ. Pārupanassa hi abhāvena na sakkā amhehi ekato gantun”ti. Brāhmaṇi “sāmi ahaṃ divā gamissāmi”ti sātakaṃ pārupitvā agamāsi. Brāhmaṇo divasabhāgaṃ gehe vītināmetvā rattiṃ gantvā Satthu purato nisinnova dhammaṃ assosi. Athassa sarīraṃ pharamānā pañcavaṇṇā pīti uppajji. So Satthāraṃ pūjitukāmo hutvā “sace imaṃ

1. Dhammasavanāya gacchasi (Si)

sāṭakaṃ dassāmi, neva brāhmaṇiyā, na mayhaṃ pārupanaṃ bhavissatī”ti cintesi. Athassa maccheracittānaṃ sahaṣsaṃ uppajji, punekaṃ saddhācittānaṃ uppajji. Taṃ abhibhavitvā puna maccherasahassaṃ¹ uppajji. Itissa balavamaccheraṃ bandhitvā gaṇhantaṃ viya saddhācittānaṃ paṭibāhatiyeva. Tassa “dassāmi, na dassāmi”ti cintentasseva paṭhamayāmo apagato, majjhimayāmo sampatto. Tasmimpi dātuṃ nāsakkhi. Pacchimayāme sampatte so cintesi “mama saddhācittena maccheracittena ca saddhiṃ yujjhantasseva dve yāmā vītivattā, idaṃ mama ettakaṃ maccheracittānaṃ vaḍḍhamānaṃ catūhi apāyehi sīsaṃ ukkhipituṃ na dassati, dassāmi nan”ti. So maccherasahassaṃ abhibhavitvā saddhācittānaṃ purecārikaṃ katvā sāṭakaṃ ādāya Satthu pādamūle ṭhapetvā “jitaṃ me, jitaṃ me”ti tikkhattuṃ mahāsaddamakāsi.

Rājā Pasenadi Kosalo dhammaṃ suṇanto taṃ saddaṃ sutvā “pucchatha naṃ, kiṃ kira² tena jitaṃ”ti āha. So rājapurisehi pucchito tamatthaṃ ārocesi. Taṃ sutvā rājā “dukkaraṃ kataṃ brāhmaṇena, saṅghamaṣṣa karissāmi”ti ekaṃ sāṭakayugaṃ dāpesi. So tampi Tathāgatasseva adāsi. Puna rājā dve cattāri aṭṭha soḷasāti dviguṇaṃ katvā dāpesi. So tānapi Tathāgatasseva adāsi. Athassa rājā dvattiṃsa yugāni dāpesi. Brāhmaṇo “attano aggahetvā laddhaṃ laddhaṃ vissajjesiyeva”ti vādamocanattaṃ tato ekaṃ yugaṃ attano, ekaṃ brāhmaṇiyāti dve yugāni gahetvā tiṃsa yugāni Tathāgatasseva adāsi. Rājā pana tasmim̐ sattakkhattumpi³ dadante puna dātukāmoyeva ahosi. Pubbe Mahā-ekasāṭako catusaṭṭhiyā sāṭakayugesu dve aggahesi, ayaṃ pana dvattiṃsāya laddhakāle⁴ dve aggahesi. Rājā purise āṇāpesi “dukkaraṃ bhaṇe brāhmaṇena kataṃ, antepure mama dve kambalāni āharāpeyyāthā”ti. Te tathā karim̐su. Rājā sataṣaḥṣagghanake dve kambale dāpesi. Brāhmaṇo “na ime mama sarīre upayogaṃ arahanti, Buddhasāsanasseva ete anucchavikā”ti ekaṃ kambalaṃ antogandhakuṭiyaṃ Satthu sayanassa upari vitānaṃ katvā bandhi, ekaṃ attano ghare nibaddhaṃ bhuñjantassa bhikkhuno bhattakiccatṭhāne vitānaṃ katvā bandhi. Rājā

1. Taṃ abhibhavamānaṃ puna maccheracittānaṃ (Sī), tampi abhibhavantaṃ puna maccherasahassaṃ (Syā)

2. Yaṃ kiñci kira (Sī), kiñci kira (Ka)

3. Satakkhattumpi (Sī)

4. Dvattiṃsayugaladdhakāle (Syā)

sāyanhasamaye Satthu santikaṃ gantvā taṃ kambalaṃ sañjānitvā “bhante kena pūjā katā”ti pucchitvā “ekasāṭakenā”ti vutte “brāhmaṇo mama pasādaṭṭhāneyeva pasīdati”ti vatvā “cattāro hatthī cattāro asse cattāri kahāpaṇasahassāni catasso itthiyo catasso dāsiyo cattāro purise caturo gāmavare”ti evaṃ yāva sabbasatā¹ cattāri cattāri katvā sabbacatukkaṃ nāma assa dāpesi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathāṃ samuṭṭhāpesuṃ “aho acchariyaṃ Cūḷekasāṭakassa kammaṃ, taṃmuhuttameva sabbacatukkaṃ labhi, idāni katena² kalyāṇakammaṃ ajjameva vipāko dinno”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave sacāyaṃ ekasāṭako paṭhamayāme mayhaṃ dātuṃ asakkhissa, sabbasoḷasakaṃ alabhissa. Sace majjhimayāme asakkhissa, sabbatṭhakaṃ alabhissa. Balavapacchimayāme³ dinnattā panesa sabbacatukkaṃ labhi. Kalyāṇakammaṃ karontena hi uppannaṃ cittaṃ ahāpetvā taṃkhaṇaṇṇeva kātabbhaṃ. Dandhaṃ kataṃ kusalaṇhi sampattiṃ dadamānaṃ dandhameva dadāti, tasmā cittuppādasamanantarameva kalyāṇakammaṃ kātabbhaṃ”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

116. “Abhittharetha kalyāṇe, pāpā cittaṃ nivāraye.

Dandhaṃ hi karoto puññaṃ, pāpasmiṃ ramatī mano”ti.

Tattha **abhittharethā**ti turitaturitaṃ sīghasīghaṃ kareyyāti attho. Gihinā vā hi “salākabhaddadānādīsu kiñcideva⁴ kusalaṃ karissāmi”ti citte uppanne yathā aññe okāsaṃ na labhanti, evaṃ “ahaṃ pure, ahaṃ pure”ti turitaturitameva kātabbhaṃ. Pabbajitena vā upajjhāyavattādīni karontena aññassa okāsaṃ adatvā “ahaṃ pure, ahaṃ pure”ti turitaturitameva kātabbhaṃ. **Pāpā cittanti** kāyaduccaritādipāpakammato vā akusalacittuppādato vā sabbathāmena⁵ cittaṃ **nivāraye**. **Dandhaṃ hi karototi** yo pana “dassāmi, na dassāmi, sampajjissati nu kho me, no”ti evaṃ cikkhallamaggena gacchanto viya dandhaṃ puññaṃ karoti, tassa ekasāṭakassa

1. Yāvatā (Sī), yāva satta (Ka)

2. Idāneva khettaṭṭhāne (Syā)

3. Balavapaccūse (Syā)

4. Salākabhaddadānādī yaṃ kiñcideva (Sī)

5. Sabbatṭhāne (Syā)

viya maccherasahassam pāpaṃ okāsaṃ labhati. Athassa **pāpasmiṃ ramatī mano**, kusalakammakaraṇakāleyeva hi cittaṃ kusale ramatī, tato muccitvā pāpaninnameva hotīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Cūḷekasātakabrāhmaṇavatthu paṭhamam.

2. Seyyasakattheravatthu

Pāpañce purisoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Seyyasakattheraṃ ārabba kathesi.

So hi Lāḷudāyittherassa saddhivihāriko, attano anabhiratiṃ tassa ārocetvā tena paṭhamasaṃghādisesakamme samādapito uppannuppannāya anabhiratiyā taṃ kammamakāsi¹. Satthā tassa kiriyaṃ sutvā taṃ pakkosāpetvā “evaṃ kira tvaṃ karosī”ti pucchitvā “āmabhante”ti vutte “kasmā bhāriyaṃ kammaṃ akāsi, ananucchavikaṃ moghapurisā”ti nānappakārato garahitvā sikkhāpadaṃ paññāpetvā “evarūpaṃ hi kammaṃ diṭṭhadhammepi samparāyepi dukkhasaṃvattanikameva hotī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

117. “Pāpañce puriso kayirā, na naṃ kayirā punappunaṃ.

Na tamhi chandaṃ kayirātha, dukkho pāpassa uccayo”ti.

Tassattho—sace **puriso** sakiṃ pāpakammaṃ kareyya, taṅkhaṇeyeva paccavekkhitvā “idaṃ appatirūpaṃ oḷārikan”ti **na naṃ kayirā punappunaṃ**. Yopi **tamhi** chando vā ruci vā uppajjeyya, tampi vinodetvā na kayirātheva. Kim kārāṇa? **Dukkho pāpassa uccayo**. Pāpassa hi uccayo vuḍḍhi idhalokepi samparāyepi dukkhameva āvahaṭīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Seyyasakattheravatthu dutiyaṃ.

1. Vi 1. 151 piṭṭhe vitthāro.

3. Lājadevadhītāvatthu

Puññañceti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
Lājadevadhītaraṃ ārabba katesi. Vatthu Rājagahe samuṭṭhitaṃ.

Āyasmā hi Mahākassapo Pippaliguḥāyaṃ viharanto jhānaṃ
samāpajjitvā sattame divase vuṭṭhāya dibbena cakkhunā bhikkhācāraṭṭhānaṃ
olokento ekaṃ sālikhettapālikaṃ itthiṃ sālisīsāni gahetvā lāje kurumānaṃ
disvā “saddhā nu kho, assaddhā”ti vīmaṃsitvā “saddhā”ti ñatvā “sakkhissati
nu kho me saṅghaṃ kātuṃ, no”ti upadhārento “visāradā kuladhītā mama
saṅghaṃ karissati, katvā ca pana mahāsampattiṃ labhissatī”ti ñatvā
cīvaraṃ pārupitvā pattamādāya sālikhettasamīpeyeva aṭṭhāsi. Kuladhītā
theraṃ disvāva pasannacittā pañcavaṇṇāya pītiyā phuṭṭhasarīrā “tiṭṭhatha
bhante”ti vatvā lāje ādāya vegena gantvā therassa patte ākiritvā
pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā “bhante tumhehi diṭṭhadhammassa bhāginī
assan”ti patthanaṃ akāsi. Thero “evaṃ hotū”ti anumodanamakāsi. Sāpi
theraṃ vanditvā attanā dinnadānaṃ āvajjamānā nivatti. Tāya ca pana
kedāramariyādāya gamanamagge ekasmiṃ bile ghoraviso sappo nipajji. So
therassa kāsāyapaṭicchannaṃ jaṅghaṃ ḍaṃsitum nāsakkhi. Itarā dānaṃ
āvajjamānā nivattantī taṃ padesaṃ pāpuṇi. Sappo bilā nikkhamitvā taṃ
ḍaṃsitvā tattheva pātesi. Sā pasannacittena kālaṃ katvā Tāvatisabhavane
tiṃsayojanike kanakavimāne suttappabuddhā viya
sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitena tigāvutena attabhāvena nibbatti. Sā
dvādasayojanikaṃ¹ ekaṃ dibbavatthaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā
accharāsahassaparivutā pubbakammapakāsanatthāya suvaṇṇalājabharitena
olambakena suvaṇṇasarakena paṭimaṇḍite vimānadvāre ṭhitā attano
sampattiṃ oloketvā “kiṃ nu kho me katvā ayaṃ sampatti laddhā”ti dibbena
cakkhunā upadhārentī “ayyassa me Mahākassapattherassa
dinnalājanissandena sā laddhā”ti aññāsi.

Sā evaṃ parittakena kammena evarūpaṃ sampattiṃ labhitvā “na dāni
mayā pamajjitum vaṭṭati, ayyassa vattapaṭivattaṃ katvā imaṃ sampattiṃ
thāvaraṃ karissāmi”ti cintetvā pātova kanakamayaṃ sammajjaniñceva
kacavarachaḍḍanakañca

1. Dvādasahatthaṃ (Syā)

pacchim ādāya gantvā¹ therassa pariveṇaṃ sammajjitvā
 pāṇiyaparibhojanīyaṃ upaṭṭhāpesi. Thero taṃ disvā “kenaci daharena vā
 sāmaṇerena vā vattaṃ kataṃ bhavissatī”ti sallakkhesi. Sā dutiyadivasepi
 tattheva akāsi, theropi tattheva sallakkhesi. Tatiyadivase pana thero tassā
 sammajjanisaddaṃ sutvā tālacchiddādīhi ca pavittṭhaṃ sarīrobhāsaṃ disvā
 dvāraṃ vivaritvā “ko esa sammajjati”ti pucchi. Ahaṃ bhante tumhākaṃ
 upaṭṭhāyikā Lājadevadhītāti. Nanu mayhaṃ evaṃnāmikā upaṭṭhāyikā nāma
 natthīti². “Ahaṃ bhante sālikhettaṃ rakkhamānā lāje datvā pasannacittā
 nivattantī sappena daṭṭhā kālaṃ katvā Tāvatisadevaloke uppannā, mayā
 ayyaṃ nissāya ayaṃ sampatti laddhā, idānipi tumhākaṃ vattapaṭivattaṃ
 katvā sampattiṃ thāvaram karissāmi”ti āgatāmi bhanteti. Hiyyopi parepi
 tayāvetam ṭhānaṃ sammajjitaṃ, tayāva pāṇiyabhojanīyaṃ upaṭṭhāpitanti.
 Āma bhanteti. Apehi devadhīte, tayā kataṃ vattaṃ kataṃva hotu, ito
 paṭṭhāya imaṃ ṭhānaṃ mā āgamīti. Bhante mā maṃ nāsetha, tumhākaṃ
 vattaṃ katvā sampattiṃ me thiraṃ kātuṃ dethāti. Apehi devadhīte, mā maṃ
 anāgate cittabījanaṃ gahetvā nisinnehi dhammakathikehi
 “Mahākassapattherassa kira ekā devadhītā āgantvā vattapaṭivattaṃ katvā
 pāṇiyaparibhojanīyaṃ upaṭṭhāpesi”ti vattabbataṃ kari, ito paṭṭhāya idha mā
 āgami, paṭikkamāti. Sā “mā maṃ bhante nāsethā”ti punappunaṃ yāciyeva.
 Thero “nāyaṃ mama vacanaṃ suṇāti”ti cintetvā “tuvaṃ pamāṇaṃ na
 jānāsi”ti accharaṃ pahari. Sā tattha saṇṭhātuṃ asakkontī ākāse uppatitvā
 añjaliṃ paggayha “bhante mayā laddhasampattiṃ³ mā nāsetha, thāvaram
 kātuṃ dethā”ti rodantī ākāse aṭṭhāsi.

Satthā Jetavane Gandhakuṭiyaṃ nisinnova tassā roditasaddaṃ sutvā
 obhāsaṃ pharitvā devadhītāya sammukhe nisīditvā kathento viya “devadhīte
 mama puttassa Kassapassa saṃvarakaraṇameva bhāro, puññatthikānaṃ pana
 ‘ayaṃ no attho’⁴ti sallakkhetvā puññakaraṇameva bhāro. Puññakaraṇaṃ hi
 idha ceva samparāye ca sukhameva”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā
 dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

1. Āgantvā (Sī)

3. Laddhasampadaṃ (Sī)

2. Atthīti (Sī)

4. Ayaṃ ayaṃ atthoti (Sī)

118. “Puññañce puriso kayirā, kayirā naṃ punappunaṃ.

Tamhi chandaṃ kayirātha, sukho puññaassa uccayo”ti.

Tassattho—sace **puriso puññaṃ** kareyya, “ekavāraṃ me puññaṃ kataṃ, alaṃ ettāvatā”ti anoramitvā **punappunaṃ** karotheva. Tassa akaraṇakkhaṇepi **tamhi** puñña **chandaṃ** ruciṃ ussāhaṃ karotheva. Kiṃ kāraṇā? **Sukho puññaassa uccayo**. Puññaassa hi uccayo vuḍḍhi idhalokaparalokasukhāvahanato sukhoti.

Desanāvasāne devadhītā pañcacattālīsajjanamatthake ʈhitāva sotāpattiphalaṃ pāpuṇīti.

Lājadevadhītāvatthu tatiyaṃ.

4. Anāthapiṇḍikaseṭṭhivatthu

Pāpopi passatī bhadranti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikaṃ ārabha kathesi.

Anāthapiṇḍiko hi vihārameva uddissa catupaṇṇāsakoṭidhanaṃ Buddhasāsane vikiritvā Satthari Jetavane viharante devasikaṃ tīṇi mahā-upaṭṭhānāni gacchati, gacchanto ca “kiṃ nu kho ādāya āgatoti sāmaṇerā vā daharā vā hatthampi me olokeyyun”ti tucchahattho nāma na gatapubbo. Pātova gacchanto yāguṃ gāhāpetvāva gacchati, katapātarāso sappinavanītādīni bhesajjāni. Sāyanhasamaye mālāgandhavilepanavatthādīni gāhāpetvā gacchati. Evaṃ niccakārameva divase divase dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhati. Aparabhāge dhanam parikkhayaṃ gacchati. Vohārūpajīvinopissa hatthato aṭṭhārasakoṭidhanaṃ iṇaṃ gaṇhiṃsu, kulasantakāpissa aṭṭhārasahiraññaakoṭiyo, nadītīre nidahitvā ʈhapitā udakena kūle bhinne mahāsamuddaṃ pavisiṃsu. Evamassa anupubbena dhanam parikkhayaṃ agamāsi. So evambhūtopi saṃghassa dānaṃ detiyeva, paṇītaṃ pana katvā dātuṃ na sakkoti.

So ekadivasam Satthārā “dīyati pana te gahapati kule dānaṃ”ti vutte “dīyati bhante, tañce kho kaṇājakam bilaṅgadutiyaṃ”ti āha. Atha

nam Satthā “gahapati ‘lūkham dānam demī’ti mā cintayi. Cittasmim hi paṇīte Buddhādīnam dinnadānam lūkham nāma natthi, apica tvaṃ aṭṭhannaṃ ariyapuggalānam dānam desi, ahaṃ pana Velāmakāle sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā mahādānam pavattayamānopi tisaraṇagatampi kañci nālatthaṃ, dakkhiṇeyyā nāma evaṃ dullabhā. Tasmā ‘lūkham me dānan’ti mā cintayī”ti vatvā **Velāmasuttamassa**¹ kathesi.

Athassa dvārakoṭṭhake adhivatthā devatā Satthari ceva Satthusāvakesu ca gehaṃ pavisantesu tesam tejena saṇṭhātum asakkontī “yathā ime imaṃ gehaṃ na pavisanti, tathā gahapatiṃ paribhindissāmī”ti taṃ vattukāmāpi issarakāle kiñci vattum nāsakkhi, idāni “panāyaṃ duggato gaṇhissati me vacanan”ti rattibhāge seṭṭhissa sirigabbhaṃ pavisitvā ākāse aṭṭhāsi. Atha seṭṭhi naṃ disvā “ko eso”ti āha. Ahaṃ te mahāseṭṭhi catutthadvārakoṭṭhake adhivatthā devatā, tuyhaṃ ovādadānatthāya āgatāti. Tena hi ovadehīti. Mahāseṭṭhi tayā pacchimakālaṃ anoloketvāva samaṇassa Gotamassa sāsane bahuṃ dhanam vippakiṇṇaṃ, idāni duggato hutvāpi taṃ na muñcesiyeva², evaṃ vattamāno katipāheneva ghāsacchādānamattampi na labhissasi, kiṃ te samaṇena Gotamena, atipariccāgato oramitvā kammante payojento kuṭumbaṃ saṇṭhāpehīti. Ayaṃ me tayā dinna-ovādoti. Āma seṭṭhīti. Gaccha, nāhaṃ tādīsīnaṃ satenapi sahassenapi satahassenapi sakkā kampetum³, ayuttaṃ te vuttaṃ, kiṃ tayā mama gehe vasamānāya, sīghaṃ sīghaṃ me gharā nikkhamāhīti. Sā sotāpannassa ariyasāvakassa vacanaṃ sutvā ṭhātum asakkontī dārake ādāya nikkhami, nikkhamitvā ca pana aññattha vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā “seṭṭhiṃ khamāpetvā tattheva vasissāmī”ti nagarapariggāhakaṃ devaputtaṃ upasaṅkamitvā attanā katāparādhaṃ ācikkhitvā “ehi, maṃ seṭṭhissa santikaṃ netvā khamāpetvā vasanaṭṭhānaṃ dāpehī”ti āha. So “ayuttaṃ tayā vuttaṃ, nāhaṃ tassa santikaṃ gantum ussahāmī”ti⁴ taṃ paṭikkhipi. Sā catunnaṃ mahārājānaṃ santikaṃ gantvā tehipi paṭikkhittā Sakkaṃ devarājānaṃ upasaṅkamitvā taṃ pavattiṃ ācikkhitvā “ahaṃ deva vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā

1. Am 3. 195 piṭṭhe.

3. Harāpetum (Sī)

2. Na muñcesiyeva (Sī)

4. Ussahissāmīti (Sī)

dārake hatthena gahetvā anāthā vicarāmi, vasanaṭṭhānaṃ me dāpehī”ti suṭṭhutaṃ yāci.

Atha naṃ so “ahampi tava kāraṇā seṭṭhiṃ vattuṃ na sakkhissāmi, ekaṃ pana te upāyaṃ kathessāmi”ti āha. Sādhu deva, kathehīti. Gaccha, seṭṭhino āyuttakavesaṃ gahetvā seṭṭhissa hatthato paṇṇaṃ āropetvā¹ vohārūpajīvīhi gahitaṃ aṭṭhārasakoṭidhanaṃ attano ānubhāvena sodhetvā tucchagabbhe pūretvā mahāsamuddaṃ pavīṭṭhaṃ aṭṭhārasakoṭidhanaṃ atthi, aññampi asukaṭṭhāne nāma assāmikaṃ aṭṭhārasakoṭidhanaṃ atthi, taṃ sabbaṃ saṃharitvā tassa tucchagabbhe pūretvā daṇḍakammaṃ katvā khamāpehīti. Sā “sādhu devā”ti vuttanayeneva taṃ sabbaṃ katvā puna tassa sirigabbhaṃ obhāsayamānā ākāse ṭhatvā “ko eso”ti vutte ahaṃ te catutthadvārakoṭṭhake adhivatthā andhabāladevatā, mayā andhabālatāya yaṃ tumhākaṃ santike kathitaṃ, taṃ me khamatha. Sakkassa hi me vacanena catupaṇṇāsakoṭidhanaṃ saṃharitvā tucchagabbhapūraṇaṃ² daṇḍakammaṃ kataṃ, vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā kilamāmi. Anāthapiṇḍiko cintesi “ayaṃ devatā ‘daṇḍakammaṃca me katan’ti vadati, attano ca dosaṃ paṭijānāti, Sammāsambuddhassa naṃ dassessāmi”ti. So taṃ Satthu santikaṃ netvā tāya katakammaṃ sabbaṃ ārocesi. Devatā Satthu pādesu sirasā nipatitvā “bhante yaṃ mayā andhabālatāya tumhākaṃ guṇe ajānitvā pāpakaṃ vacanaṃ vuttaṃ, taṃ me khamathā”ti Satthāraṃ khamāpetvā mahāseṭṭhiṃ khamāpesi. Satthā kalyāṇapāpakaṇaṃ kammānaṃ vipākavasena seṭṭhiñceva devataṃ ovadanto “idha gahapati pāpappuggalopi yāva pāpaṃ na paccati, tāva bhadraṃ passati. Yadā panassa pāpaṃ paccati, tadā pāpameva passati. Bhadrappuggalopi yāva bhadraṃ na paccati, tāva pāpāni passati. Yadā panassa bhadraṃ paccati, tadā bhadrameva passati”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

119. “Pāpopi passatī bhadraṃ, yāva pāpaṃ na paccati.

Yadā ca paccatī pāpaṃ, atha pāpo pāpāni passati.

120. Bhadropi passatī pāpaṃ, yāva bhadraṃ na paccati.

Yadā ca paccatī bhadraṃ, atha bhadro bhadraṇi passatī”ti.

1. Āharāpetvā (Syā)

2. Tucchagabbhapūraṇena (Syā)

Tattha **pāpoti** kāyaduccaritādinā pāpakammena yuttapuggalo. Sopi hi purimasucaritānubhāvena nibbattaṃ sukhāṃ anubhavamāno **bhadrampi passati. Yāva pāpaṃ na paccatīti** yāvassa taṃ pāpakammaṃ diṭṭhadhamme vā samparāye vā vipākāṃ na deti. **Yadā** paṇassa taṃ diṭṭhadhamme vā samparāye vā vipākāṃ deti, **atha** diṭṭhadhamme vividhā kammakāraṇā, samparāye ca apāyadukkhaṃ anubhonto so **pāpo pāpāniyeva passati.** Dutiyagāthāyapi kāyasucaritādinā bhadrakammena yutto **bhadro.** Sopi hi purimaduccaritānubhāvena nibbattaṃ dukkhaṃ anubhavamāno **pāpaṃ passati. Yāva bhadraṃ na paccatīti** yāvassa taṃ bhadraṃ kammaṃ diṭṭhadhamme vā samparāye vā vipākāṃ na deti. **Yadā** pana taṃ vipākāṃ deti, **atha** diṭṭhadhamme lābhasakkārādisukhaṃ, samparāye ca dībbasampattisukhaṃ anubhavamāno so **bhadro bhadrāniyeva passatīti.**

Desanāvasāne sā devatā sotāpatti-phale patiṭṭhahi, sampattaparisaṃyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Anāthapiṇḍikaseṭṭhivatthucatuttham.

5. Asaññataparikkhārabhikkhuvatthu

Māvamaññetha pāpassāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ Asaññataparikkhāraṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi.

So kira yaṃ kiñci mañcapīṭhādibhedāṃ parikkhāraṃ bahi paribhuñjitvā tattheva chaḍḍeti. Parikkhāro vassenapi ātapenapi upacikādīhipi vinassati. So bhikkhūhi “nanu āvuso parikkhāro nāma paṭisāmitabbo”¹ti vutte “appaṃ mayā kataṃ āvuso etaṃ, na etassa cittaṃ atthi, na pittaṃ”¹ti vatvā tattheva karoti. Bhikkhū tassa kiriyaṃ Satthu ārocesuṃ. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu evaṃ karosī”²ti pucchi. So Satthārā pucchitopi “kiṃ etaṃ² Bhagavā appaṃ mayā kataṃ, na tassa cittaṃ atthi, nāssa pittaṃ”²ti tattheva avamaññanto āha. Atha naṃ Satthā “bhikkhūhi evaṃ kātuṃ na vaṭṭati, pāpakammaṃ nāma ‘appakan’²ti na avamaññitabbaṃ. Ajjhokāse ṭhapitaṃ hi vivaṭamukhaṃ bhājanāṃ deve vassante kiñcāpi ekabindunā na pūreti,

1. Na nimittanti (Ka)

2. Evaṃ (Sī)

punappunam vassante pana pūrateva, evamevaṃ pāpaṃ karonto puggalo anupubbena mahantaṃ pāparāsiṃ karotī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

121. “Māvamaññetha pāpassa, na mandaṃ āgamissati.

Udabindunipātena, udakumbhopi pūراتي.

Bālo pūراتي pāpassa, thokaṃ thokampi ācinan”ti.

Tattha **māvamaññethā**ti na avajāneyya. **Pāpassā**ti pāpaṃ. **Na mandaṃ āgamissatī**ti “appamattakaṃ me pāpakaṃ kataṃ, kadā etaṃ vipaccissatī”ti evaṃ pāpaṃ nāvajāneyyāti attho. **Udakumbhopī**ti deve vassante mukhaṃ vivarivā ṭhapitaṃ yaṃ kiñci kulālabhājanam yathā taṃ ekekassāpi udakabinduno nipātena anupubbena **pūراتي**, evaṃ bālapuggalo thokaṃ thokampi pāpaṃ ācinanto karonto vaḍḍhento **pāpassa pūراتي**evāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu. Satthāpi “ajjhokāse seyyaṃ santharivā paṭipākatikaṃ akaronto¹ imaṃ nāma āpattimāpajjati”ti sikkhāpadaṃ² paññāpesīti.

Asaññataparikkhārabhikkhuvatthu pañcamam.

6. Biḷālapādakaseṭṭhivatthu

Māvamaññetha puññassāti imaṃ dhammaḍḍesaṃ Satthā Jetavane viharanto Biḷālapādakaseṭṭhiṃ³ ārabha katesi.

Ekasmiṃ hi samaye Sāvattvivāsino vaggabandhanena Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dānaṃ denti. Athekadivaṣaṃ Satthā anumodanaṃ karonto evamāha—

Upāsakā idhekacco attanāva dānaṃ deti, paraṃ na samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadaṃ labhati, no parivārasampadaṃ. Ekacco attanā dānaṃ na deti, paraṃ samādapeti.

1. Akaroto (Syā, Ka)

2. Vi 2. 58 piṭṭhe.

3. Biḷālapādakaseṭṭhiṃ (Syā, Ka)

So nibbattanibbattaṭṭhāne parivārasampadaṃ labhati, no bhogasampadaṃ. Ekacco attanā ca na deti, parañca na samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne neva bhogasampadaṃ labhati, na parivārasampadaṃ, vighāsādo hutvā vicarati. Ekacco attanā ca deti, parañca samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadañceva labhati, parivārasampadañcāti.

Atheko paṇḍitapuriso taṃ dhammadesanaṃ sutvā “aho acchariyamidaṃ kāraṇaṃ, ahaṃ dāni ubhayasampattisaṃvattanikaṃ kammaṃ karissāmī”ti cintetvā Satthāraṃ utthāya gamanakāle āha “bhante sve amhākaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti. Kittakehi pana te bhikkhūhi atthoti. Sabbabhikkhūhi bhanteti. Satthā adhivāsesi. Sopi gāmaṃ pavisitvā “ammatātā mayā svātānāya Buddhappamukho bhikkhusaṃgho nimantito, yo yattakānaṃ bhikkhūnaṃ sakkoti, so tattakānaṃ yāgu-ādīnaṃ atthāya taṇḍulādīni detu, ekasmiṃ ṭhāne pacāpetvā dānaṃ dassāmā”ti ugghosento vicari.

Atha naṃ eko seṭṭhi attano āpaṇadvāraṃ sampattaṃ disvā “ayaṃ attano pahonake bhikkhū animantetvā pana sakalagāmaṃ samādapento vicaratī”ti kujjhitvā “tayā gahitabhājanaṃ āharā”ti tīhi aṅgulīhi gahetvā thoke taṇḍule adāsi, tathā mugge, tathā māseti. So tato paṭṭhāya **Bilālapādakaseṭṭhi** nāma jāto, sappiphāṇitādīni dentopi karaṇḍaṃ kuṭe pakkhipitvā ekato koṇaṃ katvā binduṃ binduṃ paggharāyanto thokathokameva adāsi. Upāsako avasesehi dinnaṃ ekato katvā iminā dinnaṃ visuṃyeva aggahesi. So seṭṭhi tassa kiriyaṃ disvā “kiṃ nu kho esa mayā dinnaṃ visuṃ gaṇhātī”ti cintetvā tassa pacchato pacchato ekaṃ cūlūpaṭṭhākaṃ paṇiṇi “gaccha, yaṃ esa karoti, taṃ jānāhī”ti. So gantvā “seṭṭhissa mahapphalaṃ hotū”ti yāgubhattapūvānaṃ atthāya ekaṃ dve taṇḍule pakkhipitvā muggamāsepi telaphāṇitādibindūnipi sabbabhājanesu pakkhipi. Cūlūpaṭṭhāko gantvā seṭṭhissa ārocesi. Taṃ sutvā seṭṭhi cintesi “sace me so parisamajjhe avaṇṇaṃ bhāsissati, mama nāme gahitamatteyeva naṃ paharitvā māressāmī”ti nivāsanantare churikaṃ bandhitvā punadivase gantvā bhattagge aṭṭhāsi. So puriso Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ

parivisitvā Bhagavantaṃ āha “bhante mayā mahājanaṃ samādapetvā imaṃ dānaṃ dinnam, tattha samādapitamanussā attano attano balena bahūnipi thokānipi taṇḍulādīni adamsu, tesam sabbesaṃ mahapphalaṃ hotū”ti. Taṃ sutvā so seṭṭhi cintesi “aham ‘asukena nāma accharāya gaṇhitvā taṇḍulādīni dinnānīti mama nāme gahitamatte imaṃ māressāmi”ti āgato, ayaṃ pana sabbasaṅgāhikaṃ katvā ‘yehipi nāli-ādīhi minitvā dinnam, yehipi accharāya gahetvā dinnam, sabbesaṃ mahapphalaṃ hotū’ti vadati. Sacāhaṃ evarūpaṃ na khamāpessāmi, devadaṇḍo mama matthake patissati”ti. So tassa pādamūle nipajjitvā “khamāhi me sāmī”ti āha. “Kiṃ idan”ti ca tena vutte sabbaṃ taṃ pavattim ārocesi. Taṃ kiriyaṃ disvā Satthā “kiṃ idan”ti dānaveyyāvaṭikaṃ pucchi. So atītadivasato paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattim ārocesi. Atha naṃ Satthā “evaṃ kira seṭṭhi”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte “upāsaka puññaṃ nāma ‘appakan’ti na avamaññitabbaṃ, mādisassa Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dānaṃ datvā ‘appakan’ti na avamaññitabbaṃ. Paṇḍitamanussā hi puññaṃ karontā vivaṭabhājanaṃ viya udakena anukkamena puññaṃ pūrantīyevā”ti,¹ vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

122. “Māvamaññetha puññaṃ, na mandam āgamissati.

Udabindunipātena, udakumbhopi pūrati.

Dhīro pūrati puññaṃ, thokaṃ thokampi ācinan”ti.

Tassattho—paṇḍitamanusso puññaṃ katvā “appakamattaṃ mayā kataṃ, **na mandam** vipākavasena **āgamissati**, evaṃ parittakaṃ kammaṃ kahaṃ maṃ dakkhissati², ahaṃ vā taṃ kahaṃ dakkhissāmi, kadā etaṃ vipaccissati”ti evaṃ puññaṃ **māvamaññetha** na avajāneyya. Yathā hi nirantaram **udabindunipātena** vivaritvā ṭhapitaṃ kulālabhājanaṃ **pūrati**, evaṃ **dhīro** paṇḍitapuriso **thokaṃ thokampi** puññaṃ ācinanto **puññaṃ pūratīti**.

Desanāvasāne so seṭṭhi sotāpattiphalaṃ pāpuṇi, sampattaparīsāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Bilālapādakasetṭhivatthu chaṭṭhaṃ.

1. Puññāni paripūrantīyevāti (Sī)

2. Rakkhissati (Ka)

7. Mahāddhanavāṇijavatthu

Vāṇijovāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Mahāddhanavāṇijaṃ ārabha kathesi.

Tassa kira vāṇijassa gehe pañcasatā corā otāraṃ¹ gavesamānā otāraṃ na labhiṃsu. Aparena samayena vāṇijo pañca sakaṭasatāni bhaṇḍassa pūretvā bhikkhūnaṃ ārocāpesi “ahaṃ asukaṭṭhānaṃ nāma vāṇijjathāya gacchāmi, ye ayyā taṃ ṭhānaṃ² gantukāmā, te nikkhamantu, magge bhikkhāya na kilamissanti”ti. Taṃ sutvā pañcasatā bhikkhū tena saddhiṃ maggaṃ paṭipajjimsu. Tepi corā “so kira vāṇijo³ nikkhanto”ti gantvā aṭaviyaṃ aṭṭhaṃsu. Vāṇijopi gantvā aṭavimukhe ekasmiṃ gāme vāsaṃ katvā dve tayopi divase goṇasakaṭāḍḍhiṃ saṃvidahi, tesāṃ pana bhikkhūnaṃ nibaddhaṃ bhikkhaṃ detiyeva. Corā tasmīṃ aticirāyante “gaccha, tassa nikkhamanadivasaṃ ñatvā chi”ti ekaṃ purisaṃ paṇiṃsu. So taṃ gāmaṃ gantvā ekaṃ sahāyakaṃ pucchi “kadā vāṇijo nikkhamissati”ti. So “dvīhatīhaccayenā”ti vatvā “kimatthaṃ pana pucchasi”ti āha. Athassa so “mayāṃ pañcasatā corā etassatthāya aṭaviyaṃ ṭhitā”ti ācikkhi. Itaro “tena hi gaccha, sīghaṃ nikkhamissati”ti taṃ uyyojetvā “kiṃ nu kho core vāremi, udāhu vāṇijan”ti cintetvā “kiṃ me corehi, vāṇijaṃ nissāya pañcasatā bhikkhū jīvanti, vāṇijassa saññaṃ dassāmi”ti so tassa santikaṃ gantvā “kadā gamissathā”ti pucchitvā “tatiyadivase”ti vutte mayhaṃ vacanaṃ karotha, aṭaviyaṃ kira tumhākaṃ atthāya pañcasatā corā ṭhitā, mā tāva gamitthāti. Tvaṃ kathaṃ jānāsīti. Tesāṃ antare mama sahāyo atthi, tassa me kathāya ñātanti. “Tena hi ‘kiṃ me etto gatenā’ti nivattitvā gehameva gamissāmi”ti āha. Tasmīṃ cirāyante puna tehi corehi pesito puriso āgantvā taṃ sahāyakaṃ pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā “nivattitvā gehameva kira gamissati”ti gantvā corānaṃ ārocesi. Taṃ sutvā corā tato nikkhamitvā itarasmīṃ magge aṭṭhaṃsu, tasmīṃ cirāyante punapi te corā tassa santikaṃ purisaṃ pesesūṃ. So tesāṃ tattha ṭhitabhāvaṃ ñatvā puna vāṇijassa ārocesi. Vāṇijo “idhāpi me vekallaṃ natthi, evaṃ

1. Okāsaṃ (Ka)

2. Tattha (Ka)

3. Vāṇijjāya (Sī)

sante neva etto gamissāmi, na ito, idheva bhavissāmī”ti bhikkhūnaṃ santikaṃ gantvā āha “bhante corā kira maṃ vilumpitukāmā magge ʒhitā¹, ‘puna nivattissatī’ti sutvā itarasmim magge ʒhitā, ahaṃ etto vā ito vā agantvā thokaṃ idheva bhavissāmi, bhadantā idheva vasitukāmā vasantu, gantukāmā attano ruciṃ² karontū”ti³. Bhikkhū “evaṃ sante mayam nivattissāmā”ti vāṇijaṃ āpucchitvā punadeva Sāvattim gantvā Satthāraṃ vanditvā nisīdimsu. Satthā “kiṃ bhikkhave Mahādhanavāṇijena saddhim na gamitthā”ti pucchitvā “āma bhante, Mahādhanavāṇijassa vilumpanatthāya dvīsupi maggesu corā pariyuṭṭhimsu, tena so tattheva ʒhito, mayam pana tam āpucchitvā āgatā”ti vutte “bhikkhave Mahādhanavāṇijo corānaṃ atthitāya maggaṃ parivajjeti, jīvitukāmo viya puriso halāhalaṃ visam parivajjeti, bhikkhunāpi ‘tayo bhavā corehi pariyuṭṭhitamaggasadiṣā’ti ṇatvā pāpaṃ parivajjetum vaṭṭatī”ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

123. “Vāṇijova bhayaṃ maggaṃ, appasattho mahaddhano.

Visam jīvitukāmova, pāpāni parivajjaye”ti.

Tattha **bhayanti** bhāyitabbaṃ, corehi pariyuṭṭhitatā sappatibhayanti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā Mahādhanavāṇijo **appasattho** sappatibhayaṃ **maggaṃ**, yathā ca **jīvitukāmo** halāhalaṃ **visam** parivajjeti, evaṃ paṇḍito bhikkhu appamattakānipi **pāpāni** parivajjeyyāti.

Desanāvasāne te bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇimsu, sampattamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Mahādhanavāṇijavatthu sattamaṃ.

8. Kukkuṭamittanesādavatthu

Pāṇimhi ceti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Kukkuṭamittaṃ nāma nesādaṃ ārabha kathesi.

1. ʒhatvā (Sī, Syā)

2. Ruciṃ (Syā)

3. Bhadantā idheva vasitukāmā attano ruciṃ karontūti (Sī)

Rājagahe kira ekā seṭṭhidhītā vayappattā sattabhūmikapāsādassa upari sirigabbhe ārakkhaṇatthāya ekam paricārikam datvā mātāpitūhi vāsiyamānā¹ ekadivasam sāyanhasamaye vātapānena antaravīthim oloketi pañca pāsasatāni pañca sūlasatāni ādāya mige vadhitvā jīvamānam ekam Kukkuṭamittam nāma nesādam pañca migasatāni vadhitvā tesam maṁsena mahāsakaṭam pūretvā sakaṭadhure nisīditvā maṁsavikkiṇanattāya nagaram pavisantam disvā tasmim paṭibaddhacittā² paricārikāya hatthe paṇṇākāram datvā “gaccha, etassa paṇṇākāram datvā gamanakālam ṇatvā ehi”ti pesesi. Sā gantvā tassa paṇṇākāram datvā pucchi “kadā gamissasī”ti. So “ajja maṁsam vikkiṇitvā pātova asukadvarena nāma nikkhamitvā gamissāmī”ti āha. Sā tena kathitakatham sutvā āgantvā tassā ārocesi. Seṭṭhidhītā attanā gahetabbayuttakam vatthābharaṇajātam³ samvidahitvā pātova malinavattham nivāsetvā kuṭam ādāya dāsīhi saddhim udakatittham gacchanti viya nikkhamitvā tam ṭhānam gantvā tassāgamanam oloketi aṭṭhāsi. Sopi pātova sakaṭam pājento nikkhami. Sā tassa pacchato pacchato pāyāsi. So tam disvā “aham⁴ tam ‘asukassa nāma dhītā’ti na jānāmi, mā maṁ anubandhi amma”ti āha. Na maṁ tvaṁ pakkosasi, aham attano dhammatāya āgacchāmi, tvaṁ tuṇhī hutvā attano sakaṭam pājehīti. So punappunam tam nivāretiyeva. Atha nam sā āha “sāmi sirīnāma attano santikam āgacchanti⁵ nivāretum na vaṭṭati”ti. So tassā nissamsayena āgamanakāraṇam ṇatvā tam sakaṭam āropetvā agamāsi. Tassā mātāpitaro ito cito ca pariyesāpetvā apassantā “matā bhavissati”ti matakabhattam karimsu. Sāpi tena saddhim samvāsamanvāya paṭipāṭiyā satta putte vijāyitvā te vayappatte gharabandhanena bandhi.

Athekadivasam Satthā paccūsasamaye lokam volokento Kukkuṭamittam saputtam sasūṇisam attano ṇāṇajālassa anto pavitṭham disvā “kim nu kho etan”ti upadhārento tesam pannarasannampi sotāpattimaggassa upanissayam disvā pātova pattacīvaram ādāya tassa pāsāṭṭhānam

1. Posiyamānā (Sī, Ka) 2. Paṭibandhacittā (Ka) 3. Vatthābharaṇajātarūpaṁ (Ka)

4. Disvā bhadde tvaṁ kassa dhītāti pucchi, aham (Ka)

5. Sirim nāma attano santikam āgacchantim (Syā)

agamāsi. Taṃ divasaṃ pāse baddho ekamigopi nāhosi. Satthā tassa pāsamūle padavalañjaṃ dassetvā purato¹ ekassa gumbassa heṭṭhā chāyāyaṃ nisīdi. Kukkuṭamitto pātova dhanuṃ ādāya pāsattṭhānaṃ gantvā ādito paṭṭhāya pāse olokayamāno pāse baddhaṃ ekampi migaraṃ adisvā Satthu padavalañjaṃ addasa. Athassa etadahosi “ko² mayhaṃ baddhamige mocento vicarati”ti. So Satthari āghātaṃ bandhitvā gacchanto gumbamūle nisinnaṃ Satthāraṃ disvā “iminā mama migā mocitā bhavissanti, māressāmi naṃ”ti dhanuṃ ākaḍḍhi. Satthā dhanuṃ ākaḍḍhituṃ datvā vissajjetuṃ nādāsi. So saraṃ vissajjetumpi oropetumpi asakkonto phāsukāhi bhijjantihi viya mukhato kheḷena paggharantena kilantarūpo aṭṭhāsi. Athassa puttā gehaṃ gantvā “pitā no cirāyati, kiṃ nu kho etan”ti vatvā “gacchatha tāta pitu santikan”ti mātaraṃ pesitā dhanūni ādāya gantvā pitaraṃ tathāṭṭhitaṃ disvā “ayaṃ no pitu paccāmitto bhavissati”ti sattapi janā dhanūni ākaḍḍhitvā Buddhānubhāvena yathā nesaṃ pitā ṭhito, tatheva aṭṭhaṃsu. Atha nesaṃ mātā “kiṃ nu kho me puttāpi cirāyanti”ti vatvā sattahi suṇisāhi saddhiṃ gantvā te tathāṭṭhite disvā “kassa nu kho ime dhanūni ākaḍḍhitvā ṭhitā”ti oloketi Satthāraṃ disvā bāhā paggayha “mā me pitaraṃ nāsetha, mā me pitaraṃ nāsethā”ti mahāsaddamakāsi. Kukkuṭamitto taṃ saddhaṃ sutvā cintesi “naṭṭho vatamhi, sasuro kira me esa, aho mayā bhāriyaṃ kammaṃ katan”ti. Puttāpissa “ayyako kira no esa, aho bhāriyaṃ kammaṃ katan”ti cintayimsu. Kukkuṭamitto “ayaṃ sasuro me”ti mettacittaṃ upaṭṭhapesi, puttāpissa “ayyako no”ti mettacittaṃ upaṭṭhapesuṃ. Atha te nesaṃ mātā seṭṭhidhītā “khippaṃ dhanūni chaḍḍetvā pitaraṃ me khamāpethā”ti āha.

Satthā tesāṃ muducittataṃ ñatvā dhanuṃ otāretuṃ adāsi. Te sabbe Satthāraṃ vanditvā “khamatha no bhante”ti khamāpetvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Atha nesaṃ Satthā anupubbim kathaṃ³ kathesi. Desanāvasāne Kukkuṭamitto saddhiṃ puttehi ceva suṇisāhi ca attapañcadasamo sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Satthā piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ vihāraṃ agamāsi. Atha naṃ Ānandatthero pucchi “bhante kahaṃ gamitthā”ti. Kukkuṭamittassa

1. Parato (Sī)

2. Koci (Ka)

3. Ānupubbīkathaṃ (Sī)

santikam Ānandāti. Pāṇātipātakammassa vo bhante akārako katoti. Āmānanda, so attapañcadasamo acalasaddhāya patiṭṭhāya tīsu ratanesu nikkāṅkho hutvā pāṇātipātakammassa akārako jātoti. Bhikkhū āhaṃsu “nanu bhante bhariyāpissa atthi”ti. Āma bhikkhave, sā kulagehe kumārikā hutvā sotāpattiphalaṃ pattāti. Bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “Kukkuṭamittassa kira bhariyā kumārikakāle eva sotāpattiphalaṃ patvā tassa gehaṃ gantvā satta putte labhi, sā ettakaṃ kālāṃ sāmikena ‘dhanuṃ āhara, sare āhara, sattim āhara, sūlaṃ āhara, jālaṃ āharā’ti vuccamānā tāni adāsi. Sopi tāya dinnāni adāya gantvā pāṇātipātaṃ karoti, kiṃ nu kho sotāpannāpi pāṇātipātaṃ karonti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave sotāpannā pāṇātipātaṃ karonti, sā pana ‘sāmikassa vacanaṃ karomī’ti tathā akāsi. ‘Idaṃ gahetvā esa gantvā pāṇātipātaṃ karotū’ti tassā cittaṃ natthi. Pāṇitalasmim hi vaṇe asati viṣaṃ gaṇhantassa taṃ viṣaṃ anuḍahituṃ na sakkoti, evamevaṃ akusalacetanāya abhāvena pāpaṃ akarontassa dhanu-ādīni nīharitvā dadatopi pāpaṃ nāma na hoti”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

124. “Pāṇimhi ce vaṇo nāssa, hareyya pāṇinā viṣaṃ.

Nābbaṇaṃ visamanveti, natthi pāpaṃ akubbato”ti.

Tattha **nāssāti** na bhaveyya. **Hareyyāti** harituṃ sakkuṇeyya. Kiṃ kārāṇā? Yasmā **nābbaṇaṃ visamanveti** avaṇaṃ hi pāṇim viṣaṃ anvetuṃ na sakkoti, evameva dhanu-ādīni nīharitvā dentassāpi akusalacetanāya abhāvena pāpaṃ **akubbato pāpaṃ** nāma **natthi**, avaṇaṃ pāṇim viṣaṃ viya nāssa cittaṃ pāpaṃ anugacchatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇimsūti.

Aparena samayena bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “ko nu kho Kukkuṭamittassa saputtassa sasūṇisassa sotāpattimaggassūpanissayo, kena kārāṇena nesādakule nibbatto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha

bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte bhikkhave atīte Kassapadasabalassa dhātucetiyaṃ saṃvidahantā evamāhaṃsu “kiṃ nu kho imassa cetiyassa mattikā bhavissati, kiṃ udakan”ti. Atha nesaṃ etadahosi “haritālamanosilā mattikā bhavissati, tilatelam udakan”ti. Te haritālamanosilā koṭṭetvā tilatelena saṃsanditvā iṭṭhakāya ghaṭetvā¹ suvaṇṇena khacitvā anto cinimsu, bahimukhe pana ekagghanasuvaṇṇa-iṭṭhakāva ahesuṃ. Ekekā sataśahassagghanikā ahosi. Te yāva dhātunidhānā cetiye niṭṭhite cintayimsu “dhātunidhānakāle bahunā dhanena attho, kaṃ nu kho jeṭṭhakaṃ karomā”ti.

Atheko gāmaṃvāsiko seṭṭhi “ahaṃ jeṭṭhako bhavissāmī”ti dhātunidhāne ekaṃ hiraṇṇakoṭiṃ pakkhipi. Taṃ disvā raṭṭhavāsino “ayaṃ nagaraseṭṭhi dhanameva saṃharati, evarūpe cetiye jeṭṭhako bhavituṃ na sakkoti, gāmaṃvāsī pana koṭidhanaṃ pakkhipitvā jeṭṭhako jāto”ti ujjhāyimsu. So tesam katham sutvā “ahaṃ dve koṭiyo datvā jeṭṭhako bhavissāmī”ti dve koṭiyo adāsi. Itaro “ahameva jeṭṭhako bhavissāmī”ti tisso koṭiyo adāsi. Evaṃ vaḍḍhetvā vaḍḍhetvā nagaravāsī aṭṭha koṭiyo adāsi. Gāmaṃvāsino pana gehe navakoṭidhanameva atthi, nagaravāsino cattālīsakoṭidhanaṃ. Tasmā gāmaṃvāsī cintesi “sacāhaṃ nava koṭiyo dassāmi, ayaṃ ‘dasa koṭiyo dassāmī’ti vakkhati, atha me niddhanabhāvo paññāyissatī”ti. So evamāha “ahaṃ ettakaṃ dhanam dassāmi, saputtadāro ca cetiyassa dāso bhavissāmī”ti satta putte satta suṇisāyo bhariyaṃca gahetvā attanā saddhim cetiyassa niyyādesi. Raṭṭhavāsino “dhanam nāma sakkā uppādetuṃ, ayaṃ pana saputtadāro attānaṃ niyyādesi, ayameva jeṭṭhako hotū”ti taṃ jeṭṭhakaṃ karimsu. Iti te soḷasapi janā cetiyassa dāsā ahesuṃ. Raṭṭhavāsino pana te bhujisse akaṃsu. Evaṃ santēpi cetiyameva paṭijaggitvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā tato cutā devaloke nibbattimsu. Tesu ekaṃ Buddhantaram devaloke vasantesu imasmim Buddhuppāde bhariyā tato cavitvā

1. Sannetvā iṭṭhakā chinditvā (Sī)

Rājagahe seṭṭhino dhītā hutvā nibbatti. Sā kumārikāva hutvā sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Adiṭṭhasaccassa pana paṭisandhi nāma bhāriyāti tassā sāmiko samparivattamāno gantvā nesādakule nibbatti. Tassa saha dassaneneva seṭṭhidhītaraṃ pubbasineho ajjhotthari. Vuttampi cetam—

“Pubbeva sannivāseṇa, paccuppannahitena vā.

Evam taṃ jāyate pemaṃ, uppalaṃva yathodake”¹.

Sā pubbasineheneva nesādakulaṃ agamāsi. Puttāpissā devalokā cavitvā tassā eva kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhimsu, suṇisāyopissā tattha tattha nibbattitvā vayappattā tesameva gehaṃ agamaṃsu. Evam te sabbepi tadā cetiyaṃ paṭijaggitvā tassa kammassānubhāvena sotāpattiphalaṃ pattāti.

Kukkuṭamittanesādavatthu aṭṭhamam.

9. Kokasunakhaluddakavatthu

Yo appadutṭhassāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Kokaṃ nāma sunakhaluddakaṃ ārabha kathesi.

So kira ekadivasam pubbaṇhasamaye dhanuṃ ādāya sunakhaparivuto araṇṇaṃ gacchanto antarāmagge ekaṃ piṇḍāya pavisantaṃ bhikkhuṃ disvā kujjhivā “Kāḷakaṇṇi me diṭṭho, ajja kiñci na labhissāmi”²ti cintetvā pakkāmi. Theropi gāme piṇḍāya caritvā katabhattakicco puna vihāraṃ pāyāsi. Itaropi araṇṇe² vicarivā kiñci alabhitvā paccāgacchanto puna theram disvā “ajjāhaṃ imaṃ Kāḷakaṇṇiṃ disvā araṇṇaṃ gato kiñci na labhiṃ, idāni me punapi abhimukho jāto, sunakhehi naṃ khādāpessāmi”²ti saṇṇaṃ datvā sunakhe vissajjesi. Theropi “mā evaṃ kari upāsakā”²ti yāci. So “ajjāhaṃ tava sammukhībhūtattā kiñci nālattaṃ, punapi me sammukhībhāvamāgatosi, khādāpessāmeva tan”²ti vatvā sunakhe uyyojesi. Thero vegena ekaṃ rukkham abhiruhitvā purisappamaṇe ṭhāne nisīdi.

1. Khu 5. 66 piṭṭhe Jātake.

2. Araṇṇaṃ (Sī, Ka)

sunakhā rukkhāṃ parivāresuṃ. Luddako gantvā “rukkhāṃ abhiruhatopi te mokkho natthi”ti taṃ saratuṇḍena pādatale vijjhi. Thero “mā evaṃ karohi”ti taṃ yāciyeva. Itaro tassa yācanaṃ anādiyitvā punappunaṃ vijjhiyeva. Thero ekasmiṃ pādatale vijjhiyamāne taṃ ukkhipitvā dutiyaṃ pādaṃ olambitvā tasmिṃ vijjhiyamāne tampi ukkhipati, evamassa so yācanaṃ anādiyitvāva dvepi pādatalāni vijjhiyeva. Therassa sarīraṃ ukkāhi ādittaṃ viya ahosi. So vedanānuvattiko hutvā satਿṃ paccupaṭṭhāpetuṃ nāsakkhi, pārutacīvaraṃ bhassantampi na sallakkhesi. Taṃ patamānaṃ kokaṃ sīsato paṭṭhāya parikkhipantameva pati. Sunakhā “thero patito”ti saññāya cīvarantaraṃ pavisitvā attano sāmikaṃ luṇcitvā khādantā aṭṭhimattāvasesaṃ karimsu. Sunakhā cīvarantarato nikkhamitvā bahi aṭṭhaṃsu.

Atha nesaṃ thero ekaṃ sukkhadaṇḍakaṃ bhañjitvā khipi. Sunakhā therāṃ disvā “sāmikova amhehi khādito”ti ñatvā araññaṃ pavisiṃsu. Thero kukkuccaṃ uppādesi “mama cīvarantaraṃ pavisitvā esa naṭṭho, arogaṃ nu kho me sīlaṃ”ti. So rukkhā otarivā Satthu santikaṃ gantvā ādito paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocetvā “bhante mama cīvaraṃ nissāya so upāsako naṭṭho, kacci me arogaṃ sīlaṃ, atthi me samaṇabhāvo”ti pucchi. Satthā tassa vacanaṃ sutvā “bhikkhu arogaṃ te sīlaṃ, atthi te samaṇabhāvo, so appaduṭṭhassa padussitvā vināsaṃ patto, na kevalaṇca idāneva, atītepi appaduṭṭhānaṃ padussitvā vināsaṃ pattoyevā”ti vatvā tamatthaṃ pakāsento atītaṃ āhari—

Atīte kireko vejjo vejjakammatthāya gāmaṃ vicarivā kiñci kammaṃ alabhitvā chātajjhatto nikkhamitvā gāmadvāre sambahule kumārake kīlante disvā “ime sappena ḍaṃsāpetvā tikicchitvā āhāraṃ labhissāmī”ti ekasmiṃ rukkhabile sīsaṃ nīharitvā nipannaṃ sapparaṃ dassetvā “ambho kumārakā eso sālīkapotako, gaṇhatha naṃ”ti āha. Atheke kumārako sapparaṃ gīvāyaṃ dālhaṃ gahetvā nīharitvā tassa sappabhāvaṃ ñatvā viravanto avidūre ṭhitassa vejjassa matthake khipi. Sappo vejjassa khandhaṭṭhikaṃ parikkhipitvā dālhi ḍaṃsitvā tattheva jīvitaṃ kkhayaṃ pāpesi, evamesa Koko sunakhaluddako pubbepi appaduṭṭhassa padussitvā vināsaṃ pattoyevāti.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento
imaṃ gāthamāha—

125. “Yo appaduṭṭhassa narassa dussati,
Suddhassa posassa anaṅgaṇassa.
Tameva bālaṃ pacceti pāpaṃ,
Sukhumo rajo paṭivātaṃva khitto”ti.

Tattha **appaduṭṭhassāti** attano vā sabbasattānaṃ vā aduṭṭhassa. **Narassāti**
sattassa. **Dussatīti** aparajjhati. **Suddhassāti** niraparādhasseva. **Posassāti**-
idampi aparenākārena sattādhivacanameva. **Anaṅgaṇassāti** nikkilesassa.
Paccetīti pati-eti. **Paṭivātanti** yathā ekena purisena paṭivāte ṭhitaṃ
paharitukāmatāya **khitto sukhumo rajo** tameva purisaṃ pacceti, tasseva
upari patati, evameva yo puggalo apaduṭṭhassa purisassa pāṇippaharādīni
dadanto padussati, **tameva bālaṃ** diṭṭheva dhamme, samparāye vā
nirayādisu vipaccamānaṃ taṃ **pāpaṃ** vipākadukkhavasena paccetīti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu arahatte patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi
sāthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Kokasunakhaluddakavatthu navamaṃ.

10. Maṇikāraḷupakatissattheravatthu

Gabbhameketi imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
Maṇikāraḷupakaṃ Tissattheraṃ ārabha kathesi.

So kira thero ekassa Maṇikāraṇassa kule dvādasa vassāni bhuñji. Tasmim
kule jayampatikā mātāpituṭṭhāne¹ ṭhatvā therāṃ paṭijaggimsu.
Athekadivasāṃ so Maṇikāro therassa purato maṃsaṃ chindanto nisinno
hoti. Tasmim khaṇe rājā Pasenadi Kosalo ekaṃ maṇiratanaṃ “imaṃ
dhovivā vijjhitaṃ pahīnatū”ti pesesi. Maṇikāro

1. Mātāpitiṭṭhāne (Sī)

salohiteneva hatthena taṃ paṭiggahetvā peḷāya upari ṭhapetvā hatthadhovanatthaṃ anto pāvisi. Tasmim̐ pana gehe posāvaniyakoñcasakuṇo atthi. So lohitagandhena maṃsasaññāya taṃ maṇim̐ therassa passantasseva gili. Maṇikāro āgantvā maṇim̐ apassanto “maṇi kena gahito”ti bhariyañca puttake ca paṭipāṭiyā pucchitvā tehi “na gaṇhāmā”ti vutte “therena gahito bhavissatī”ti cintetvā bhariyāya saddhim̐ mantesi “therena maṇi gahito bhavissatī”ti. Sā sāmi mā evaṃ avaca, ettakaṃ kālāṃ mayā therassa na kiñci vajjaṃ diṭṭhapubbaṃ, na so maṇim̐ gaṇhātīti. Maṇikāro theram̐ pucchi “bhante-imasmim̐ ṭhāne maṇiratanam̐ tumhehi gahitan”ti. Na gaṇhāmi upāsakāti. Bhante na idha añño atthi, tumhehiyeva gahito bhavissati, detha me maṇiratananti. So tasmim̐ asampaṭicchante¹ puna bhariyam̐ āha “thereneva maṇi gahito, piḷetvā naṃ pucchissāmī”ti. Sā sāmi mā no nāsai², varam̐ amhehi dāsabyam̐ upagantum̐, na ca theram̐ evarūpaṃ vattunti. So “sabbeva mayam̐ dāsattam̐ upagacchantā maṇimūlam̐ na agghāmā”ti rajjum̐ gahetvā therassa sīsam̐ veṭhetvā daṇḍena ghaṭṭesi³. Therassa sīsato ca kaṇṇanāsāhi ca lohitaṃ pagghari, akkhīni nikkhamanākārappattāni ahesum̐, so vedanāpamatto⁴ bhūmiyam̐ pati. Koñco lohitagandhenāgantvā lohitaṃ pivi. Atha naṃ Maṇikāro there uppannakodhavegena “tvam̐ kim̐ karosī”ti pādena paharitvā khiṇi. So ekappahārenea maritvā uttāno⁵ ahosi.

Thero taṃ disvā upāsaka sīse veṭhanam̐ tāva me sithilaṃ katvā imam̐ koñcam̐ olokehi “mato vā, no vā”ti. Atha naṃ so āha “eso viya tvampi marissasī”ti. Upāsaka iminā so maṇi gilito, sace ayaṃ na amarissā, na te aham̐ marantopi maṇim̐ ācikkhissanti. So tassa udaram̐ phāletvā maṇim̐ disvā pavedhento saṃviggamānaso therassa pādamūle nipajjitvā “khamatha me bhante, ajānantena mayā katan”ti āha. Upāsaka neva tuyham̐ doso atthi, na mayham̐, vaṭṭassevesa doso, khamāmi teti. Bhante sace me khamatha, pakatiniyāmeneva me gehe nisīditvā bhikkham̐ gaṇhathāti. “Upāsaka na dānāham̐ ito paṭṭhāya

1. Asampaṭicchite (Sī)

2. Nāsehi (Syā)

3. Daṇḍakena yantesi (Sī)

4. Vedanāpamatto (Syā)

5. Parivattamāno (Syā)

paresaṃ gehassa antochadanaṃ pavisissāmi. Antogehapavesanasseva hi ayaṃ doso, ito paṭṭhāya pādesu āvahantesu gehadvāre ṭhitova bhikkhaṃ gaṇhissāmi”ti vatvā dhutaṅgaṃ samādāya imaṃ gāthamāha—

“Paccati Munino bhattaṃ, thokaṃ thokaṃ kule kule.
Piṇḍikāya carissāmi, atthi jaṅghabalaṃ mamā”ti¹—

Idaṃca pana vatvā thero teneva byādhinā na cirasseva parinibbāyi. Koṇco maṇikārassa bhariyāya kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Maṇikāro kālaṃ katvā niraye nibbatti. Maṇikārassa bhariyā there muducittatāya kālaṃ katvā devaloke nibbatti. Bhikkhū Satthāraṃ tesaṃ abhisamparāyaṃ pucchimsu. Satthā “bhikkhave idhekacce gabbhe nibbattanti, ekacce pāpakārino niraye nibbattanti, ekacce katakalyāṇā devaloke nibbattanti, anāsavā pana parinibbāyanti”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

126. “Gabbhameke uppajjanti, nirayaṃ pāpakammino.
Saggaṃ sugatino yanti, parinibbanti anāsavā”ti.

Tattha **gabbhanti** idha manussagabbhova adhippeto. Sesametta uttānatthameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Maṇikāraikulūpakatissattheravatthu dasamaṃ.

11. Tayojanavatthu

Na antalikkheti imaṃ dhammaḍḍesaṃ Satthā Jetavane viharanto tayo jane ārabba kathesi.

Satthari kira Jetavane viharante sambahulā bhikkhū Satthu dassanatthāya āgacchantā ekaṃ gāmaṃ piṇḍāya pavisimsu. Gāmaḍḍesino te sampatte² ādāya āsanāsālāya nisīdāpetvā yāgukhajjakaṃ datvā piṇḍapātavelaṃ āgamayamānā dhammaṃ suṇantā nisīdimsu. Tasmim̐ khaṇe bhattaṃ

1. Khu 2. 266 piṭṭhe Theragāthāyaṃ.

2. Tesaṃ patte (Syā, Ka)

pacitvā sūpabyañjanam dhūpayamānāya¹ ekissā itthiyā bhājanato² aggijālā uṭṭhahitvā chadanam gaṇhi. Tato ekaṃ tiṇakaraḷam uṭṭhahitvā jalamānam ākāsaṃ³ pakkhandi. Tasmim khaṇe eko kāko ākāseṇa gacchanto tattha gīvaṃ pavesetvā tiṇavalliveṭṭhito jhāyitvā gāmamajjhe pati. Bhikkhū taṃ disvā “aho bhāriyam kammaṃ, passathāvuso kākena pattaṃ vippakāraṃ, iminā⁴ katakammaṃ aññatra Satthārā ko jānissati, Satthāramassa kammaṃ pucchissāmā”ti cintetvā pakkamiṃsu.

Aparesampibhikkhūnam Satthu dassanattāya nāvaṃ abhiruyha gacchantānam nāvā samudde niccalā aṭṭhāsi. Manussā “Kāḷakaṇṇinā ettha bhavitabban”ti salākaṃ vicāresuṃ. Nāvikaṃ ca bhariyā paṭhamavaye ṭhitā dassanīyā pāsādikā, salākā tassā pāpuṇi. “Salākaṃ puna vicārethā”ti vatvā yāvattiyam vicāresuṃ, tikkhattumpi tassā eva pāpuṇi. Manussā “kiṃ sāmī”ti nāvikaṃ mukhaṃ olokesuṃ. Nāviko “na sakkā ekissā atthāya mahājanam nāsetuṃ, udae nam khipathā”ti āha. Sā gahetvā udae khipiyamānā maraṇabhayaṭṭhitā viravam akāsi⁵. Taṃ sutvā nāviko ko attho imissā ābharaṇehi naṭṭhehi, sabbābharaṇāni omuñcitvā ekaṃ pilotikaṃ nivāsāpetvā chaḍḍetha nam, ahaṃ panetaṃ udakapiṭṭhe plavamānam daṭṭhuṃ na sakkhissāmi, tasmā yathā nam ahaṃ na passāmi, tathā ekaṃ vālukakuṭam gīvāya bandhitvā samudde khipathāti. Te tathā karimṃsu. Tampi patitaṭṭhāneyeva macchakacchapā vilumpimṃsu. Bhikkhū taṃ pavattiṃ ṇatvā “ṭhapetvā Satthāram ko añño etissā itthiyā katakammaṃ jānissati, Satthāram tassā kammaṃ pucchissāmā”ti icchitaṭṭhānam patvā nāvāto oruyha pakkamiṃsu.

Aparepi satta bhikkhū Satthu dassanattāya gacchantā sāyam ekaṃ vihāram pavisitvā vasanaṭṭhānam pucchimṃsu. Ekasmiṃ ca leṇe satta mañcā honti. Tesam tadeva labhitvā tattha nipannānam rattibhāge kūṭāgāramatto pāsāṇo pavaṭṭamāno āgantvā leṇadvāram pidahi. Nevāsikā bhikkhū “mayam imaṃ leṇam āgantukabhikkhūnam pāpayimhā, ayaṇca mahāpāsāṇo leṇadvāram pidahanto aṭṭhāsi, apanessāma nan”ti samantā sattahi

1. Pacamānāya (Syā)

2. Uddhanato (Syā)

3. Ākāse (Ka)

4. Imassa (Ka)

5. Vissaram akāsi (Sī), mahāvīravamakāsi (Syā)

gāmehi manusse sannipātetvā vāyamantāpi ṭhānā cāletum nāsakkhimsu. Anto pavittābhikkhūpi vāyamimsuyeve. Evaṃ santēpi sattāhaṃ pāsāṇaṃ cāletum nāsakkhimsu. Āgantukā sattāhaṃ chātajjhata mahādukkhaṃ anubhaviṃsu. Sattame divase pāsāṇo sayameva pavaṭṭitvā apagato. Bhikkhū nikkhamitvā “amhākaṃ imaṃ pāpaṃ aññatra Satthārā ko jānissati, Satthāraṃ pucchissāmā”ti cintetvā pakkamiṃsu. Te purimehi saddhiṃ antarāmagge samāgantvā sabbe ekatova Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinnā Satthārā katapaṭisanthārā attanā attanā diṭṭhānubhūtāni kāraṇāni paṭipāṭiyā pucchimsu.

Satthāpi tesāṃ paṭipāṭiyā evaṃ byākāsi—bhikkhave so tāva kāko attanā katakammameva anubhosi. Atitakāle hi Bārāṇasiyaṃ eko kassako attano goṇaṃ damento dametum nāsakkhi. So hissa goṇo thokaṃ gantvā nipajji, pothetvā utthāpitopi thokaṃ gantvā punapi tatheva nipajji. So vāyamitvā taṃ dametum asakkonto kodhābhībhūto hutvā “ito dāni paṭṭhāya sukhaṃ nipajjissasi”ti palālapiṇḍaṃ viya karonto palālana tassa gīvaṃ paliveṭhetvā aggimadāsi, goṇo tattheva jhāyitvā mato. Tadā bhikkhave tena kākena taṃ pāpakammaṃ kataṃ. So tassa vipākena dīgharattaṃ niraye paccitvā vipākāvasesena sattakkhattum kākayoniyaṃ nibbattitvā evameva ākāse jhāyitvāva matoti.

Sāpi bhikkhave itthi attanā katakammameva anubhosi. Sā hi atīte Bārāṇasiyaṃ ekassa gahapatikassa bhariyā udakaharaṇakotṭanapacanaḍḍini sabbakiccāni sahattheneva akāsi. Tassā eko sunakho taṃ gehe sabbakiccāni kurumānaṃ olokontova nisīdati. Khethe bhattaṃ harantiyā dārupaṇṇādīnaṃ vā atthāya araṇṇaṃ gacchantiyā tāya saddhiṃyeve gacchati. Taṃ disvā daharamanussā “ambho nikkhanto sunakhaluddako, ajja mayaṃ maṃsena bhuñjissāmā”ti uppaṇḍenti. Sā tesāṃ kathāya maṅku hutvā sunakhaṃ leḍḍudaṇḍādīhi paharitvā palāpeti, sunakho nivattitvā puna anubandhati. So kirassā tatiye attabhāve bhattā ahoṣi, tasmā sinehaṃ chinditum na sakkoti. Kiñcāpi hi anamatagge saṃsāre jāyā vā pati vā abhūtapubbā nāma natthi, avidūre pana attabhāve nātakesu adhimatto

sineho hoti, tasmā so sunakho taṃ vijahitum na sakkoti. Sā tassa kujjhitvā khettaṃ¹ sāmikassa yāguṃ haramānā rajjuṃ ucchaṅge ṭhapetvā agamāsi, sunakho tāyeva saddhiṃ gato. Sā sāmikassa yāguṃ datvā tucchakuṭaṃ ādāya ekaṃ udakaṭṭhānaṃ gantvā kuṭaṃ vālukāya pūretvā samīpe oloketvā ṭhitassa sunakhassa saddamakāsi. Sunakho “cīrassaṃ vata me ajja madhurakathā laddhā”ti naṅguṭṭhaṃ cālento taṃ upasaṅkami. Sā taṃ gīvāyaṃ daḷhaṃ gahetvā ekāya rajjukotiyaṃ kuṭaṃ bandhitvā ekaṃ rajjukotiṃ sunakhassa gīvāyaṃ bandhitvā kuṭaṃ udakābhimukhaṃ pavaṭṭesi. Sunakho kuṭaṃ anubandhanto udaye patitvā tattheva kalamakāsi. Sā tassa kammaṃ vipākena dīgharattaṃ niraye paccitvā vipākāvasesena attabhāvasate vālukakuṭaṃ gīvāyaṃ bandhitvā udaye pakkhittā kalamakāsīti.

Tumhehi bhikkhave attanā katakammameva anubhūtaṃ. Atītasmiṃ hi Bārāṇasivāsino satta gopālakadārakā ekasmiṃ aṭavipadese sattāhavārena gāviyo vicarantā ekadivasaṃ gāviyo vicāretvā āgacchantā ekaṃ mahāgodhaṃ disvā anubandhiṃsu. Godhā palāyitvā ekaṃ vammikaṃ pāvisi. Tassa pana vammikassa satta chiddāni, dārakā “mayā dāni gahetum na sakkhissāma, sve āgantvā gaṇhissāmā”ti ekeko ekekaṃ sākhabhaṅgamuṭṭhiṃ ādāya sattapi janā satta chiddāni pidahitvā pakkamiṃsu. Te punadivase taṃ godhaṃ amanasikatvā aññasmiṃ padese gāviyo vicāretvā sattame divase gāviyo ādāya gacchantā taṃ vammikaṃ disvā satim paṭilabhitvā “kā nu kho tassā godhāya pavattī”ti attanā attanā pidahitāni chiddāni vivariṃsu. Godhā jīvite nirālayā hutvā aṭṭhicammāvesesā pavedhamānā nikkhami. Te taṃ disvā anukampaṃ katvā “mā naṃ māretha, sattāhaṃ chinnabhaddā jātā”ti tassā piṭṭhiṃ parimajjitvā “sukhena gacchāhi”ti vissajjesum. Te godhāya amāritattā niraye tāva na pacciṃsu. Te pana satta janā ekato hutvā cuddasasu attabhāvesu satta satta divasāni chinnabhaddā ahesum. Tadā bhikkhave tumhehi sattahi gopālakehi hutvā taṃ kammaṃ katanti. Evaṃ Sattā tehi puṭṭhapuṭṭhaṃ pañhaṃ byākāsi.

1. Khetta (Syā, Ka)

Atheko bhikkhu Satthāraṃ āha “kiṃ pana bhante pāpakammaṃ katvā ākāse uppatitassapi samuddaṃ pakkhandassāpi pabbatantaraṃ pavittḥassāpi mokkho natthi”ti. Satthā “evameva bhikkhave¹, ākāśādisupi ekapadesopi natthi, yattha tḥito pāpakammato mucceyyā”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

127. “Na antalikkhe na samuddamajjhe,
Na pabbatānaṃ vivaraṃ pavissa.
Na vijjatī so jagatippadeso,
Yatthaṭṭhito mucceyya pāpakammā”ti.

Tassattho—sace hi koci “iminā upāyena pāpakammato muccissāmī”ti **antalikkhe** vā nisīdeyya, caturāsītiyojanasahassagambhīraṃ mahāsamuddaṃ vā paviseyya, pabbatantare vā nisīdeyya, neva pāpakammato **mucceyya**. Puratthimādīsu jagatipadesesu pathavībhāgesu na so vālaggamattopi okāso atthi, yattha tḥito pāpakammato muccituṃ sakkuṇeyyāti.

Desanāvasāne te bhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu, sampattamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Tayojanavattu ekādasamaṃ.

12. Suppabuddhasakyavattu

Na antalikkheti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Nigrodhārāme viharanto Suppabuddhaṃ Sakkaṃ ārabba kathesi.

So kira “ayaṃ mama dhītaraṃ chaḍḍetvā nikkhanto ca, mama puttaṃ pabbājetvā tassa veriṭṭhāne tḥito cā”ti imehi dvīhi kāraṇehi Satthari āghātaṃ bandhitvā ekadivasaṃ “na dānissa nimantanaṭṭhānaṃ gantvā bhuñjitum dassāmī”ti gamanamaggaṃ pidahitvā antaravīthiyaṃ suraṃ pivanto nisīdi. Athassa Satthari bhikkhusaṃghaparivute taṃ tḥānaṃ āgate “Satthā āgato”ti

1. Bhikkhu (?)

ārocesuṃ. So āha “purato¹ gacchāti tassa vadetha, nāyaṃ mayā mahallakataro, nāssa maggaṃ dassāmi”ti punappunaṃ vuccamānopi tatheva vatvā nisīdi. Satthā mātulassa santikā maggaṃ alabhitvā tato nivatti. Sopi ekaṃ carapurisaṃ pesesi “gaccha, tassa kathaṃ sutvā ehi”ti. Satthāpi nivattanto sitaṃ katvā Ānandattherena “ko nu kho bhante sitassa pātukammassa paccayo”ti puṭṭho āha “passasi Ānanda Suppabuddhan”ti. Passāmi bhanteti. Bhāriyaṃ tena kammaṃ kataṃ mādisassa Buddhassa maggaṃ adentena, ito sattame divase heṭṭhāpāsāde Sopānapādamūle pathaviṃ pavisissatīti. Carapuriso taṃ kathaṃ sutvā Suppabuddhassa santikaṃ gantvā “kiṃ mama bhāgineyyena nivattantena vuttan”ti puṭṭho yathāsutaṃ ārocesi. So tassa vacanaṃ sutvā “na dāni mama bhāgineyyassa kathāya doso atthi, addhā yaṃ so vadati, taṃ tatheva hoti. Evaṃsantepi naṃ idāni musāvādena niggaṇhissāmi. So hi maṃ ‘sattame divase pathaviṃ pavisissatī’ti aniyamena avatvā ‘heṭṭhāpāsāde Sopānapādamūle pathaviṃ pavisissatī’ti” āha. “Ito dāni paṭṭhāyāhaṃ taṃ ṭhānaṃ na gamissāmi, atha naṃ tasmiṃ ṭhāne pathaviṃ apavisitvā musāvādena niggaṇhissāmi”ti attano² upabhogaajātaṃ sabbaṃ sattabhūmikapāsādassa upari āropetvā sopānaṃ harāpetvā dvāraṃ pidahāpetvā ekekasmim dvāre dve dve malle ṭhapetvā “sacāhaṃ pamādena heṭṭhā orohitukāmo³ homi, nivāreyyātha man”ti vatvā sattame pāsādatale sirigabbhe nisīdi. Satthā taṃ pavattiṃ sutvā “bhikkhave Suppabuddho na kevalaṃ pāsādatale⁴ vehāsaṃ uppatitvā ākāse vā nisīdatu, nāvāya vā samuddaṃ pakkhandatu, pabbatantaraṃ vā pavisatu, Buddhānaṃ kathāya dvidhābhāvo nāma natthi, mayā vuttaṭṭhāneyeva so pathaviṃ pavisissatī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

128. “Na antalikkhe na samuddamajjhe,
Na pabbatānaṃ vivaraṃ pavissa.
Na vijjatī so jagatippadeso,
Yatthaṭṭhitaṃ nappasaheyya maccū”ti.

1. Parato (Sī)

3. Oropitukāmo (Sī)

2. So attano (sabbattha)

4. Pāsādalaṃ (Sī)

Tattha **yattha ʒhitaṃ nappasaheyya maccūti** yasmim padese ʒhitaṃ maraṇaṃ nappasaheyya nābhibhaveyya, kesaggamattopi pathavippadeso natthi. Sesam purimasadisamevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sattame divase Satthu bhikkhācāramaggassa niruddhavelāya heṭṭhāpāsāde Suppabuddhassa maṅgalasso uddāmo hutvā taṃ taṃ bhittim pahari. So upari nisinnovassa saddaṃ sutvā “kimetan”ti pucchi. Maṅgalasso uddāmoti¹. So panasso Suppabuddhaṃ disvāva sannisīdati. Atha naṃ so gaṇhitukāmo hutvā nisinnaṭṭhānā uṭṭhāya dvārābhimukho ahosi, dvārāni sayameva vivaṭāni, sopānaṃ sakaṭṭhāneyeva ʒhitaṃ. Dvāre ʒhitā mallā taṃ gīvāyaṃ gahetvā heṭṭhābhimukhaṃ khipiṃsu. Etenupāyena sattasupi talesu dvārāni sayameva vivaṭāni, sopānāni yathāṭṭhāne ʒhitāni. Tattha tattha mallā taṃ gīvāyameva gahetvā heṭṭhābhimukhaṃ khipiṃsu. Atha naṃ heṭṭhāpāsāde Sopānapādamūlaṃ sampattameva mahāpathavī vivaramānā bhijjivā sampaṭicchi, so gantvā Avīcimhi nibbattīti.

Suppabuddhasakyavatthu dvādasamaṃ.

Pāpavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Navamo vaggo.

1. Utrāsoti (Ka)

10. Daṇḍavagga

1. Chabbaggiyabhikkhuvatthu

Sabbe tasantīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabba kathesi.

Ekasmiṃ hi samaye sattarasavaggiyehi senāsane paṭijaggite chabbaggiyā bhikkhū “nikkhamatha, maya mahallakatarā, amhākaṃ etaṃ pāpuṇāti”ti vatvā tehi “na mayaṃ dassāma, amhehi paṭhamāṃ paṭijaggitan”ti vutte te bhikkhū pahariṃsu. Sattarasavaggiyā maraṇabhayatajjitā mahāviraṇaṃ viraviṃsu. Satthā tesāṃ saddaṃ sutvā “kiṃ idan”ti pucchitvā “idaṃ nāma”ti ārocite “na bhikkhave ito paṭṭhāya bhikkhunā nāma evaṃ kattabbaṃ, yo karoti, so imaṃ nāma āpattiṃ āpajjati”ti **Pahāradānasikkhāpadaṃ**¹ paññāpetvā “bhikkhave bhikkhunā nāma ‘yathā ahaṃ, tatheva aññepi daṇḍassa tasanti, maccuno bhāyanti’ti ñatvā paro na paharitaḥ, na ghāṭetaḥ”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

129. “Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno.

Attānaṃ upamaṃ katvā, na haneyya na ghāṭaye”ti.

Tattha **sabbe tasantī**ti sabbepi sattā attani daṇḍe patante tassa daṇḍassa tasanti. **Maccunoti** maraṇassāpi **bhāyanti**eva. Imissā ca desanāya byañjanaṃ niravasesaṃ, attho pana sāvaseso. Yathā hi rañṇā “sabbe sannipatantū”ti bheriyā carāpitāyapi rājamahāmatte ṭhapetvā sesā sannipatanti, evamidha² “sabbe tasanti”ti vuttepi hatthājāneyyo assājāneyyo usabhājāneyyo khīṇāsavoti ime cattāro ṭhapetvā avasesāva tasantīti veditabbā. Imesu hi khīṇāsavo sakkāyadiṭṭhiyā pahīnattā maraṇakasattaṃ³ apassanto na bhāyati, itare tayo sakkāyadiṭṭhiyā balavattā attano paṭipakkhabhūtaṃ sattaṃ apassantā na bhāyanti. **Na haneyya na ghāṭayeti** yathā

1. Vi 2. 192 piṭṭhe.

2. Evamevaṃ (Sī)

3. Amaraṇasattaṃ (Ka)

aham, evaṃ aññepi sattāti neva param pahareyya na paharāpeyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Chabbaggiyabhikkhuvatthu paṭhamam.

2. Chabbaggiyabhikkhuvatthu

Sabbe tasantīti imam dhammadesanam Satthā Jetavane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabha kathesi.

Teyeva ekasmiṃ hi samaye teneva kāraṇena purimasikkhāpade sattarasavaggiye paharimsu. Teneva kāraṇena tesam talasattikam uggirimsu. Idhāpi Satthā tesam saddam sutvā “kiṃ idan”ti pucchitvā “idaṃ nāmā”ti ārocite “na bhikkhave ito paṭṭhāya bhikkhunā nāma evaṃ kattabban, yo karoti, so imam nāma āpattiṃ āpajjati”ti **Talasattikasikkhāpadam**¹ paññāpetvā “bhikkhave bhikkhunā nāma ‘yathā aham, tatheva aññepi daṇḍassa tasanti, yathā ca mayham, tatheva nesam jīvitam piyam’ti ñatvā paro na paharitambo na ghāṭetabbo”ti vatvā anusandhiṃ ghāṭetvā dhammam desento imam gāthamāha—

130. “Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbesam jīvitam piyam.

Attānam upamam katvā, na haneyya na ghātaye”ti.

Tattha **sabbesam jīvitam piyanti** khīṇāsavam ṭhapetvā sesasattānam jīvitam piyam madhuraṃ², khīṇāsavo pana jīvite vā maraṇe vā upekkhakova hoti. Sesam purimasadisamevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Chabbaggiyabhikkhuvatthu dutiyam.

1. Vi 2. 193 piṭṭhe.

2. Piyataram (Syā)

3. Sambahulakumārakavatthu

Sukhakāmāni bhūtāniti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto sambahule kumārake ārabba kathesi.

Ekasmiṃ hi samaye Satthā Sāvattiyaṃ piṇḍāya pavisanto antarāmagge sambahule kumārake ekaṃ gharasappajātikaṃ ahiṃ daṇḍakena paharante disvā “kumārakā kiṃ karoṭhā”ti pucchitvā “ahiṃ bhante daṇḍakena paharāmā”ti vutte “kiṃ kāraṇā”ti puna pucchitvā “ḍaṃsanabhayena bhante”ti vutte “tumhe ‘attano sukhaṃ karissāmā’ti imaṃ paharantā¹ nibbattanibbattaṭṭhāne sukhālābhino na bhavissatha. Attano sukhaṃ patthentena hi paraṃ paharituṃ na vaṭṭati”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

131. “Sukhakāmāni bhūtāni, yo daṇḍena vihiṃsati.

Attano sukhamesāno, pecca so na labhate sukhaṃ.

132. Sukhakāmāni bhūtāni, yo daṇḍena na hiṃsati.

Attano sukhamesāno, pecca so labhate sukhaṃ”ti.

Tattha **yo daṇḍenā**ti yo puggalo daṇḍena vā leḍḍu-ādīhi vā viheṭheti. **Pecca so na labhate sukhaṃ**ti so puggalo paraloke manussasukhaṃ vā dibbasukhaṃ vā paramatthabhūtaṃ vā nibbānasukhaṃ na labhati. Dutiyagāthāya **pecca so labhateti** so puggalo paraloke vuttappakāraṃ tividhampi **sukhaṃ** labhatīti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi te kumārakā sotāpattiphale patiṭṭhahimsūti.

Sambahulakumārakavatthu tatiyaṃ.

4. Koṇḍadhānattheravatthu

Māvoca pharusāṃ kañcīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Koṇḍadhānattheraṃ ārabba kathesi.

1. Hanantā (Sī)

Tassa kira pabbajitadivasato paṭṭhāya ekaṃ itthirūpaṃ therena saddhiṃ yeva vicarati. Taṃ thero na passati, mahājano pana passati. Antogāmaṃ piṇḍāya caratopissa manussā ekaṃ bhikkhaṃ datvā “bhante ayaṃ tumhākaṃ hotu, ayaṃ pana tumhākaṃ sahāyikāyā”ti vatvā dutiyampi dadanti¹.

Kiṃ tassa pubbakammanti. Kassapasammāsambuddhakāle kira dve sahāyakā bhikkhū ekamātukucchito nikkhantasadisā ativiya samaggā ahesuṃ. Dīghāyukabuddhakāle ca anusamvaccharaṃ vā anuchamāsaṃ vā bhikkhū uposathatthāya sannipatanti. Tasmā tepi “uposathaggaṃ gamissāmā”ti vasanaṭṭhānā nikkhamiṃsu. Te ekā Tāvatiṃsabhavane nibbattadevatā disvā “ime bhikkhū ativiya samaggā, sakkā nu kho ime bhinditun”ti cintetvā attano² bālatāya cintitasamanantameva āgantvā³ tesu ekena “āvuso muhuttaṃ āgamehi, sarīrakiccenamhi atthiko”ti vutte sā devatā ekaṃ manussitthivaṇṇaṃ⁴ māpetvā therassa gacchantaraṃ pavisitvā nikkhamanakāle ekena hatthena kesakalāpaṃ, ekena nivāsanaṃ saṇṭhāpayamānā tassa piṭṭhito nikkhami. So taṃ na passati, tamāgamayamāno pana purato ṭhitabhikkhu nivattitvā olokayamāno taṃ tathā katvā nikkhamantaṃ passi. Sā tena diṭṭhabhāvaṃ ñatvā antaradhāyi. Itaro taṃ bhikkhuṃ attano santikaṃ āgatakāle āha “āvuso sīlaṃ te bhinnan”ti. Natthāvuso mayhaṃ evarūpanti. Idāneva te mayā pacchato nikkhamamānā taruṇa-itthī idaṃ nāma karontī diṭṭhā, tvaṃ “natthi mayhaṃ evarūpan”ti kiṃ vadesīti⁵. So asaniyā matthake avatthaṇo viya mā maṃ āvuso nāsehi, natthi mayhaṃ evarūpanti. Itaro “mayā sāmaṃ akkhīhi diṭṭhaṃ, kiṃ tava saddahissāmī”ti daṇḍako viya⁶ bhijjitvā pakkāmi, uposathaggepi “nāhaṃ iminā saddhiṃ uposathaṃ karissāmī”ti nisīdi. Itaro “mayhaṃ bhante sīle aṇumattampi kālaṃ⁷ natthī”ti bhikkhūnaṃ kathesi. Sopi “mayā sāmaṃ diṭṭhan”ti āha. Devatā taṃ tena saddhiṃ uposathaṃ kātum anicchantāṃ disvā “bhāriyaṃ mayā kammaṃ katan”ti cintetvā “bhante mayhaṃ ayyassa sīlabhedo natthi, mayā pana vīmaṃsanavasenetāṃ kataṃ, karoṭha

1. Dutiyakabhikkhampi dadanti (Sī)

2. Attanā (Ka)

3. Cintitamattameva katvā (Sī)

4. Manussitthirūpaṃ (Ka)

5. Evarūpanti vadesīti (Syā)

6. Daṇḍakoṭiyaṃ (Sī, Ka)

7. Aṇumattampi kalaṅkaṃ (Sī), tilamattampi kāḷakaṃ (Syā)

tena saddhiṃ uposathan”ti āha. So tassā ākāse ṭhatvā kathentiyaṃ saddahitvā uposathan akāsi, na pana there pubbe viya muducitto ahosi. Ettakaṃ devatāya pubbakammaṃ.

Āyupariyosāne pana te therā yathāsukhaṃ devaloke nibbattiṃsu. Devatā Avīcimhi nibbattitvā ekaṃ Buddhantaram tatha paccitvā imasmim Buddhuppāde Sāvattiyaṃ nibbattitvā vuddhimanvāya sāsane pabbajitvā upasampadam labhi. Tassa pabbajitadivasato paṭṭhāya taṃ itthirūpaṃ tatheva paññāyi. Tenevassa **Koṇḍadhānattheroti**¹ nāmaṃ karimṃsu. Taṃ tathāvicarantaṃ disvā bhikkhū Anāthapiṇḍikaṃ āhaṃsu “mahāseṭṭhi imaṃ dussīlaṃ tava viharā nīhara. Imaṃ hi nissāya sesabhikkhūnaṃ ayaso uppajjissati”ti. Kiṃ pana bhante Satthā viharē natthīti. Atthi upāsakāti. Tena hi bhante Satthāva jānissatīti. Bhikkhū gantvā Visākhāyapi tatheva kathesum. Sāpi nesaṃ tatheva paṭivacanaṃ adāsi.

Bhikkhūpi tehi asampaṭicchitavacanā rañño ārocesum “mahārāja Koṇḍadhānatthero² ekaṃ itthim gahetvā vicaranto sabbesaṃ ayasaṃ uppādesi, taṃ tumhākaṃ vijitā nīharathā”ti. Kataṃ pana so bhanteti. Vihāre mahārājāti. Katarasmim senāsane viharatīti. Asukasmim nāmāti. “Tena hi gacchatha, ahaṃ taṃ gaṇhissāmi”ti so sāyanhasamaye viharāṃ gantvā taṃ senāsanaṃ purisehi parikkhipāpetvā therassa vasanaṭṭhānābhimukho agamāsi. Thero mahāsaddaṃ sutvā viharā nikkhamitvā pamukhe aṭṭhāsi. Tampissa itthirūpaṃ piṭṭhipasse ṭhitaṃ rājā addasa. Thero rañño āgamaṇaṃ ṇatvā viharāṃ abhiruhitvā nisīdi. Rājā therāṃ na vandi, tampi itthim nāddasa. So dvārantarepi heṭṭhāmañcepi olokento adisvāva therāṃ āha “bhante imasmim ṭhāne ekaṃ itthim addasaṃ, kahaṃ sā”ti. Na passāmi mahārājāti. “Idāni mayā tumhākaṃ piṭṭhipasse ṭhitā diṭṭhā”ti vuttepi “ahaṃ na passāmi”ccevāha. Rājā “kiṃ nu kho etan”ti cintetvā “bhante ito tāva nikkhamathā”ti āha³. There nikkhamitvā pamukhe ṭhite puna sā therassa piṭṭhipasse aṭṭhāsi. Rājā taṃ disvā puna uparitalaṃ abhiruhi, tassa āgatabhāvaṃ ṇatvā thero nisīdi. Puna rājā taṃ sabbaṭṭhānesu olokontopi adisvā “bhante kahaṃ sā itthi”ti puna

1. Koṇḍadhānoti (Sī, Syā)

2. Koṇḍadhāno bhikkhu (Sī, Syā)

3. Tiṭṭhathāti āha (Sī)

theraṃ pucchi. Nāhaṃ passāmi mahārājāti. “Kiṃ kathetha¹ bhante, mayā idāneva tumhākaṃ piṭṭhipasse ṭhitā diṭṭhā”ti āha. Āma mahārāja, mahājanopi “me pacchato pacchato itthi vicarati”ti vadati, ahaṃ pana na passāmi. Rājā “paṭirūpakena bhavitabban”ti sallakkhetvā puna theraṃ “bhante ito tāva otarathā”ti² vatvā there otarivā pamukhe ṭhite puna taṃ tassa piṭṭhipasse ṭhitaṃ disvā uparitalaṃ abhiruhi. Puna nāddasa. So puna theraṃ pucchitvā tena “na passāmi”cceva vutte “paṭirūpakamevetan”ti niṭṭhaṃ gantvā theraṃ āha “bhante evarūpe saṃkilese tumhākaṃ piṭṭhito vicarante añño koci tumhākaṃ bhikkhaṃ na dassati, nibaddhaṃ mama gehaṃ pavisatha, ahameva catūhi paccayehi upaṭṭhahissāmi”ti theraṃ nimantetvā pakkāmi.

Bhikkhū “passathāvuso rañño pāpakiriyaṃ³, ‘etaṃ vihārato nīharā’ti vutte āgantvā catūhi paccayehi nimantetvā gato”ti ujjhāyimsu. Tampi theraṃ āhaṃsu “ambho dussīla idānisi rājakoṇḍo jāto”ti. Sopi pubbe bhikkhū kiñci vattuṃ asakkonto “tumhe dussīlā, tumhe koṇḍā, tumhe itthiṃ gahetvā vicarathā”ti āha. Te gantvā Satthu ārocesuṃ “bhante Koṇḍadhānatthero amhehi vutto amhe ‘dussīlā’ti-ādīni vatvā akkosati”ti. Satthā taṃ pakkosāpetvā pucchi “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu evaṃ vadesi”ti. Saccāṃ bhanteti. Kiṃ kāraṇāti. Mayā saddhiṃ kathitakāraṇāti. Tumhe bhikkhave iminā saddhiṃ kasmā kathethāti. Imassa pacchato itthiṃ vicarantiṃ disvā bhanteti. Ime kira tayā saddhiṃ itthiṃ vicarantiṃ disvā vadanti, tvaṃ kasmā kathesi, ete tāva disvā kathenti. Tvaṃ adisvāva imehi saddhiṃ kasmā kathesi, nanu pubbe taveva pāpikaṃ diṭṭhiṃ nissāya idaṃ jātāṃ, idāni kasmā puna pāpikaṃ diṭṭhiṃ gaṇhāsīti. Bhikkhū “kiṃ pana bhante iminā pubbe katan”ti pucchimsu. Atha nesaṃ Satthā tassa pubbakammaṃ kathetvā “bhikkhu idaṃ pāpakammaṃ nissāya tvaṃ imaṃ vipakāraṃ patto, idāni te puna tathārūpaṃ pāpikaṃ diṭṭhiṃ gahetuṃ na yuttaṃ, mā puna bhikkhūhi saddhiṃ kiñci kathehi, nissaddo mukhavaṭṭiyaṃ chinnakaṃsathālasadiso⁴ hohi, evaṃ karonto nibbānappatto nāma

1. Kathetha (Sī, Syā)

3. Pāparañño kiriyaṃ (Syā)

2. Uṭṭhahathāti (Sī, Ka)

4. Chinnakaṃsathālasadiso (Syā)

bhavissatī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

133. “Māvoca pharusaṃ kañci, vuttā paṭivadeyyu taṃ.
Dukkhā hi sārambhakathā, paṭidaṇḍā phuseyyu taṃ.

134. Sace neresi attānaṃ, kaṃso upahato yathā.
Esa pattosi nibbānaṃ, sārambho te na vijjati”ti.

Tattha **māvoca pharusaṃ kañcī**ti kañci ekapuggalampi pharusaṃ mā avaca. **Vuttā**ti tayā pare “dussilā”ti vuttā, tampi tatheva **paṭivadeyyuṃ**. **Sārambhakathā**ti esā karaṇuttarā yugaggāhakathā nāma **dukkhā**. **Paṭidaṇḍā**ti kāyadaṇḍādīhi paraṃ paharantassa¹ tādisā paṭidaṇḍā ca tava matthake pateyyuṃ. **Sace neresī**ti sace attānaṃ niccalaṃ kātuṃ sakkhissasi. **Kaṃso upahato yathā**ti mukhavaṭṭiyaṃ chinditvā talamattaṃ katvā ṭhapitakaṃsathālaṃ viya. Taṃ hi hatthapādehi vā daṇḍakena vā pahaṭampi saddaṃ na karoti, **esa pattosī**ti sace evarūpo bhavituṃ sakkhissasi, imaṃ paṭipadaṃ pūrayamāno idāni appattopi eso nibbānappatto nāma. **Sārambho te na vijjati**ti evaṃ sante ca pana “tvaṃ dussilo, tumhe dussilā”ti-evamādiko uttarakaraṇavācālakkaṇo sārambhopi te na vijjati, na bhavissatiyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇṇiṃsu, Koṇḍadhānattheropi Satthārā dinna-ovāde ṭhatvā arahattaṃ pāpuṇi, na cirasseva ākāse uppatitvā paṭhamam salākaṃ gaṇhīti.

Koṇḍadhānattheravatthu catuttham.

5. Uposathika-itthīnaṃ vatthu

Yathā daṇḍenāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Pubbārāme viharanto Visākhādīnaṃ upāsikānaṃ uposathakammaṃ ārabba kathesi.

Sāvattiyaṃ kira ekasmiṃ mahā-uposathadivase pañcasatamattā itthiyo uposathikā hutvā vihāraṃ agamimsu. Visākhā tāsu mahallakittiyo upasaṅkamitvā pucchi “ammā kimatthaṃ uposathikā jātattā”ti. Tāhi “dibbasampattiṃ patthetvā”ti vutte majjhimitthiyo pucchi, tāhi “sapattivāsā muccanattāyā”ti vutte taruṇitthiyo pucchi, tāhi “paṭhamagabbhe puttapaṭilābhatthāyā”ti vutte kumārikāyo pucchi, tāhi “taruṇabhāveyeva patikulagamanattāyā”ti vutte taṃ sabbampi tāsāṃ kathaṃ sutvā tā ādāya Satthu santikaṃ gantvā paṭipāṭiyā ārocesi. Taṃ sutvā Satthā “Visākhe imesaṃ sattānaṃ jāti-ādayo nāma daṇḍahatthakagopālakasadisā, jāti jarāya santikaṃ, jarā byādhino santikaṃ, byādhi maraṇassa santikaṃ pesetvā maraṇaṃ kuṭhāriyā chindantā viya jīvitāṃ chindati, evaṃ santepe vivaṭṭaṃ patthentā nāma natthi, vaṭṭameva pana patthentī”ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

135. “Yathā daṇḍena gopālo, gāvo pājeti¹ gocaraṃ.

Evaṃ jarā ca maccu ca, āyuraṃ pājenti pāṇinaṃ”ti.

Tattha **pājetī**ti cheko **gopālo** kedārantaraṃ pavisantiyo **gāvo daṇḍena** nivāretvā teneva pothento sulabhatinodakaṃ **gocaraṃ** neti. **Āyuraṃ pājenti**ti jīvitindriyaṃ chindanti khepenti. Gopālako viya hi jarā ca maccu ca, gogaṇo viya² jīvitindriyaṃ, gocarabhūmi viya maraṇaṃ. Tattha jāti tāva sattānaṃ jīvitindriyaṃ jarāya santikaṃ pesesi, jarā byādhino santikaṃ, byādhi maraṇassa santikaṃ. Tameva maraṇaṃ kuṭhāriyā chedaṃ viya chinditvā³ gacchatīti idamettha opammasampaṭipādanaṃ.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṃ phalādīni pāpuṇimsūti.

Uposathika-itthīnaṃ vatthu pañcamāṃ.

1. Pāceti (Sī)

2. Goṇe viya (Sī)

3. Kuṭhāricchedaṃ chinditvā (Sī)

6. Ajagarapetavatthu

Atha pāpāni kammānīti imarū dhammadesanarū Satthā Veluvane viharanto Ajagarapetarū ārabbhā kathesi.

Ekasmiṃ hi samaye Mahāmogallānatthero Lakkhaṇattherena saddhiṃ Gijjhakūṭato otaranto dibbena cakkhunā pañcavīsatiyojanikarū Ajagarapetarū nāma addasa. Tassa sīsato aggijālā uṭṭhahitvā pariyaṇṭarū gacchanti, pariyaṇṭato uṭṭhahitvā sīsarū gacchanti, ubhayato uṭṭhahitvā majjhe otaranti. Thero taṃ disvā sitarū pātvākāsi. Lakkhaṇattherena sitakāraṇarū puṭṭho “akālo āvuso imassa pañhassa veyyākaraṇāya, Satthu santike marū puccheyyāsi”ti vatvā Rājagahe piṇḍāya caritvā Satthu santikarū gatakāle Lakkhaṇattherena puṭṭho āha “tatrāharū āvuso ekarū petarū addasarū, tassa evarūpo nāma attabhāvo, aharū taṃ disvā ‘na vata me evarūpo attabhāvo diṭṭhapubbo’ti sitarū pātvākāsin”ti. Satthā “cakkhubhūtā vata bhikkhave sāvaka viharanti”ti-ādīni¹ vadanto therassa katharū patiṭṭhāpetvā “mayāpi eso bhikkhave peto Bodhimaṇḍeyeve diṭṭho, ‘ye ca pana me vacanarū na saddaheyyuṃ, tesarū taṃ ahitāya assā’ti na kathesiṃ, idāni Mogallānarū sakkhiṃ labhitvā kathemi”ti vatvā bhikkhūhi tassa pubbakamarū puṭṭho byākāsi—

Kassapabuddhakāle kira Sumaṅgalasetṭhi nāma suvaṇṇiṭṭhakāhi bhūmiṃ santharitvā vīsati-usabhaṭṭhāne tattakeneva dhanena vihārarū kāretvā tāvattakeneva vihāramaharū kāresi. So ekadivasarū pātova Satthu santikarū gacchanto nagaradvāre ekissā sālāya kāsavarū² sasīsarū pārūpitvā kalalamakkhitehi pādehi nipannarū ekarū corarū disvā “ayarū kalalamakkhitaṇḍo rattim vicaritvā divā nipannamanusso bhavissati”ti āha. Coro mukharū vivaritvā seṭṭhiṃ disvā “hotu, jānissāmi te kattabban”ti āghātarū bandhitvā sattakkhatturū khettarū jhāpesi, sattakkhatturū vaje gunnarū pāde chindi, sattakkhatturū geharū jhāpesi, so ettakenāpi koparū nibbāpeturū asakkonto tassa cūlūpaṭṭhākena saddhiṃ mittasanthavarū katvā

1. Vi 1. 145; Saṃ 1. 447 piṭṭhesu.

2. Kāsāvena (Syā)

“kiṃ te seṭṭhino piyaṃ”ti puṭṭho “Gandhakuṭito aññaṃ tassa piyataraṃ natthi”ti sutvā “hotu, Gandhakuṭiṃ jhāpetvā kopam nibbāpessāmi”ti Satthari piṇḍāya pavitthe pāṇiyaparibhojanīyaghaṭe bhinditvā Gandhakuṭiyaṃ aggim adāsi. Seṭṭhi “Gandhakuṭi kira jhāyati”ti sutvā āgacchanto jhāmakāle āgantvā Gandhakuṭiṃ jhāmaṃ olokento vālaggamattampi domanassaṃ akatvā vāmabāhum¹ samañjitvā dakkhiṇena hatthena mahā-apphoṭanaṃ apphoṭesi². Atha naṃ samīpe ṭhitā pucchimsu “kasmā sāmi ettakaṃ dhanam vissajjetvā katagandhakuṭiyā jhāmakāle apphoṭesi”ti. So āha “ettakaṃ me tātā aggi-ādīhi asādhāraṇe Buddhassa sāsane dhanam nidahitum laddham, “punapi ettakaṃ dhanam vissajjetvā Satthu Gandhakuṭiṃ kātum labhissāmi”ti tuṭṭhamānaso apphoṭesi”ti. So puna tattakaṃ dhanam vissajjetvā Gandhakuṭiṃ kāretvā vīsatisahassabhikkhuparivārassa Satthuno dānam adāsi. Tam disvā coro cintesi “aham imaṃ amāretvā maṅkukātum na sakkhissāmi, hotu, māressāmi naṃ”ti nivāsanantare churikaṃ bandhitvā sattāham vihare vicarantopi okāsaṃ na labhi. Mahāseṭṭhipi satta divasāni Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dānam datvā Satthāram vanditvā āha “bhante mama ekena purisena sattakkhattum khettaṃ jhāpitaṃ, sattakkhattum vaje gunnaṃ pādā chinnā, sattakkhattum gehaṃ jhāpitaṃ, idāni Gandhakuṭipi teneva jhāpitā bhavissati, aham imasmim dāne paṭhamam pattim tassa dammi”ti.

Tam sutvā coro “bhāriyaṃ vata me kammaṃ kataṃ, evaṃ aparādhakārake mayi imassa kopamattampi natthi, imasmimpi dāne mayhameva paṭhamam pattim deti, aham imasmim dubbhāmi, evarūpaṃ me purisaṃ akhamāpentassa devadaṇḍopi me matthake pateyyā”ti gantvā seṭṭhissa pādamūle nipajjitvā “khamāhi me sāmī”ti vatvā “kiṃ idan”ti vutte “sāmi evaṃ ayuttakaṃ³ kammaṃ mayā kataṃ, tassa me khamāhi”ti āha. Atha naṃ seṭṭhi “tayā me idaṇcidaṇca katan”ti sabbaṃ pucchitvā “āma mayā katan”ti vutte “tvaṃ mayā na diṭṭhapubbo, kasmā me kujjhitvā evamakāsi”ti pucchi. So ekadivasaṃ nagarā nikkhantena tena vuttavacanaṃ sāretvā “iminā me kāraṇena kopo uppādito”ti āha. Seṭṭhi attanā vuttam⁴ saritvā “āma tāta, vuttam

1. Vāmabāham (Sī)

3. Sāmi etaṃ ettakaṃ (Syā)

2. Mahā-apphoṭhitaṃ apphoṭheti (Sī)

4. Vuttabhāvaṃ (Sī, Syā)

mayā, taṃ me khamāhī”ti coraṃ khamāpetvā “uṭṭhehi tāta, khamāmi te, gaccha tātā”ti āha. Sace me sāmi khamasi, saputtadāraṃ maṃ gehe dāsaṃ karohīti. Tāta tvaṃ mayā ettake kathite evarūpaṃ chedanāṃ akāsi, gehe vasantena pana saddhiṃ na sakkā kiñci kathetuṃ, na me tayā gehe vasantena kiccaṃ atthi, khamāmi te, gaccha tātāti. Coro taṃ kammaṃ katvā āyupariyosāne Avīcimhi nibbatta dīgharattaṃ tattha paccitvā vipākāvasesena idāni Gijjhakūṭe pabbate paccatīti.

Evaṃ Satthā tassa pubbakammaṃ kathetvā “bhikkhave bālā nāma pāpāni kammāni karontā na bujjhanti, pacchā pana attanā katakammehi ḍayhamānā attanāva attano dāvaggisadisāva hontī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

136. “Atha pāpāni kammāni, karaṃ bālo na bujjhati.

Sehi kammehi dummedho, aggidaḍḍhova tappatī”ti.

Tattha **atha pāpānī**ti na kevalaṃ **bālo** kodhavasena pāpāni karoti, karontopi pana **na bujjhatī**ti attho. Pāpaṃ karonto ca “pāpaṃ karomī”ti abujjhanako nāma natthi. “Imassa kammaṃ evarūpo nāma vipāko”ti ajānanatāya¹ “na bujjhatī”ti vuttaṃ. **Sehī**ti so tehi attano santakehi **kammehi dummedho** nippaṇño puggalo niraye nibbattitvā **aggidaḍḍhova tappatī**ti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Ajagarapetavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Mahāmoggallānattheravatthu

Yo daṇḍenāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Mahāmoggallānattheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmim hi samaye titthiyā sannipatitvā mantesum² “jānāthāvuso ‘kena kāraṇena samaṇassa Gotamassa lābhasakkāro mahā hutvā

1. Ajānanto (Sī)

2. Cintesum (Syā, Ka)

nibbatto'ti. Mayam na jānāma, tumhe pana jānāthāti. Āma jānāma, Mahāmoggallānam nāma ekaṃ nissāya uppanno. So hi devalokaṃ gantvā devatāhi katakammaṃ pucchitvā āgantvā manussānaṃ katheti 'idaṃ nāma katvā evarūpaṃ sampattiṃ labhanti'ti. Niraye nibbattānampi kammaṃ pucchitvā āgantvā manussānaṃ katheti 'idaṃ nāma katvā evarūpaṃ dukkhaṃ anubhavanti'ti. Manussā tassa kathaṃ sutvā mahantaṃ lābhasakkāraṃ abhiharanti, sace taṃ māretuṃ sakkhissāma, so lābhasakkāro amhākaṃ nibbattissati'ti. Te "attheko¹ upāyo"ti sabbe ekacchandā hutvā "yamiñci katvā taṃ mārāpessāmā"ti attano upaṭṭhāke samādapetvā kahāpaṇasahassaṃ labhitvā purisaghātakammaṃ katvā carante core pakkosāpetvā "Mahāmoggallānatthero nāma Kāḷasilāyaṃ vasati, tattha gantvā taṃ mārethā"ti tesam kahāpaṇe adamsu. Corā dhanalobhena sampaṭicchitvā "theraṃ māressāmā"ti gantvā tassa vasanaṭṭhānaṃ parivāresuṃ. Thero tehi parikkhittabhāvaṃ ñatvā kuñcikasiddhena nikkhamitvā pakkāmi. Te corā taṃ divasaṃ theram adisvā punekadivasaṃ gantvā parikkhipiṃsu. Thero ñatvā kaṇṇikāmaṇḍalaṃ bhinditvā ākāsaṃ pakkhandi. Evaṃ te paṭhamamāsepi majjhimamāsepi theram gahetuṃ nāsakkhiṃsu. Pacchimamāse pana sampatte thero attanā katakammaṃ ākaḍḍhanabhāvaṃ² ñatvā na apagacchi. Corā gantvā theram gahetvā taṇḍulakaṇamattānissa aṭṭhīni karontābhindiṃsu. Atha naṃ "mato"ti saññāya ekasmiṃ gumbapiṭṭhe khipitvā pakkamiṃsu.

Thero "Satthāraṃ passitvāva parinibbāyissāmī"ti attabhāvaṃ jhānaveṇhanaena veṇhetvā thiraṃ katvā ākāseṇa Satthu santikaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā "bhante parinibbāyissāmī"ti āha. Parinibbāyissasi Moggallānāti. Āma bhanteti. Kattha gantvāti. Kāḷasilāpadesaṃ bhanteti. Tena hi Moggallāna mayhaṃ dhammaṃ kathetvā yāhi. Tādisassa hi me sāvakaṃ idāni dassanaṃ natthīti. So "evaṃ karissāmi bhante"ti Satthāraṃ vanditvā ākāsaṃ uppatitvā parinibbānadivase Sāriputtatthero viya nānappakārā iddhiyo katvā dhammaṃ kathetvā Satthāraṃ

1. Attheso (Syā, Ka)

2. Ākaḍḍhitabhāvaṃ (Ka)

vanditvā Kāḷasilāṭaviṃ¹ gantvā parinibbāyi. “Theraṃ kira corā māresun”ti ayampi kathā sakalajambudīpe patthari. Rājā Ajātasattu core pariyesanatthāya carapurise payojesi. Tesupī coresu surāpāne suraṃ pivantesu eko ekassa piṭṭhiṃ² paharitvā pātesi. So taṃ santejjetvā “ambho dubbinīta tvaṃ kasmā me piṭṭhiṃ pātesi”ti āha. Kiṃ pana hare duṭṭhacora tayā Mahāmoggallānatthero paṭhamāṃ pahaṭoti. Kiṃ pana mayā pahaṭabhāvaṃ tvaṃ na jānāsīti. Iti nesaṃ “mayā pahaṭo, mayā pahaṭo”ti vadantānaṃvacanaṃ sutvā te carapurisā te sabbe core gahetvā rañño ārocesuṃ. Rājā core pakkosāpetvā pucchi “tumahhi thero mārīto”ti. Āma devāti. Kena tumhe uyyojitāti. Naggasamaṇakehi devāti. Rājā pañcasate naggasamaṇake gāhāpetvā pañcasatehi corehi saddhiṃ rājaṅgaṇe nābhippamāṇesu āvāsesu nikhaṇāpetvā palālehi paṭicchādāpetvā aggim dāpesi. Atha nesaṃ jhāmabhāvaṃ ñatvā ayanaṅgalehi kasāpetvā sabbe khaṇḍākhaṇḍikaṃ kārāpesi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathāṃ samuṭṭhāpesuṃ
 “Mahāmoggallānatthero attano ananurūpameva maraṇaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave Moggallāno imasseva attabhāvassa ananurūpaṃ maraṇaṃ patto, pubbe pana tena katassa kammassa anurūpameva maraṇaṃ patto”ti vatvā “kiṃ panassa bhante pubbakammaṃ”ti puṭṭho vitthāretvā kathesi—

Atīte kira Bārāṇasivāsī eko kulaputto sayameva koṭṭanapacanaḍḍhiṃ kammāni karonto mātāpitaro paṭijaggi. Athassa mātāpitaro naṃ “tāta tvaṃ ekakova gehe ca araṇṇe ca kammaṃ karonto kilamasi, ekaṃ te kumārikaṃ ānessāmā”ti vatvā “ammatātā na mayhaṃ evarūpāyattho³, ahaṃ yāva tumhe jīvatha, tāva vo sahatthā upaṭṭhahissāmī”ti tena paṭikkhittā punappunaṃ taṃ yācitvā kumārikaṃ ānayimsu. Sā katipāhameva te upaṭṭhahitvā pacchā tesāṃ dassanampi anicchantī “na sakkā tava mātāpitūhi saddhiṃ ekaṭṭhānevasitun”ti ujjhāyitvā

1. Kāḷasilāyaṃ aṭaviṃ (Syā)

2. Vitthaṃ (Sī)

3. Evarūpena attho (Sī)

tasmiṃ attano kathaṃ aggaṇhante tassa bahigatakāle makacivākakhaṇḍāni ca yāgupheṇaṃca gahetvā tattha tattha ākiritvā tenāgantvā “kiṃ idan”ti puṭṭhā āha “imesaṃ andhamahallakānaṃ etaṃ kammaṃ, sabbaṃ gehaṃ kiliṭṭhaṃ karontā vicaranti, na sakkā etehi saddhiṃ ekaṭṭhāne vasitun”ti. Evaṃ tāya naṃ punappunaṃ kathayamānāya evarūpopi pūritapāramī satto mātāpitūhi saddhiṃ bhijji¹. So “hotu, jānissāmi nesaṃ kattabban”ti te bhojetvā “ammatātā asukaṭṭhāne nāma tumhākaṃ ñātakā āgamaṇaṃ paccāsīsanti, tattha gamissāmā”ti te yānakaṃ² āropetvā ādāya gacchanto aṭavimajjhaṃ pattakāle “tāta rasmiyo gaṇhātha, gāvo patodasaññāya³ gamissanti, imasmiṃṭhāne corā vasanti, ahaṃ otarāmī”ti pitu hatthe rasmiyo datvā otarivā gacchanto saddaṃ parivattetvā corānaṃ uṭṭhisaddamakāsi. Mātāpitāro saddaṃ sutvā “corā uṭṭhitā”ti saññāya “tāta mayaṃ mahallakā, tvaṃ attānameva rakkhāhi”ti āhaṃsu. So mātāpitāro tathāviravantepi corasaddaṃ karonto koṭṭetvā māretvā aṭaviyaṃ khipitvā paccāgami.

Satthā idaṃ tassa pubbakammaṃ kathetvā “bhikkhave Moggallāno ettakaṃ kammaṃ katvā anekavassasatasahassāni niraye paccitvā vipākāvasesena attabhāvasate evameva koṭṭetvā saṃcuñṇito maraṇaṃ patto. Evaṃ Moggallānena attano kammānurūpameva maraṇaṃ laddhaṃ, pañcahi corasatehi saddhiṃ pañca titthiyasatānipi mama putte appaduṭṭhe⁴ padussitvā anurūpameva maraṇaṃ labhiṃsu. Appaduṭṭhesu⁵ hi padussanto dasahi kāraṇehi anayabyasanaṃ pāpuṇātiyevā”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

137. “Yo daṇḍena adaṇḍesu, appaduṭṭhesu dussati.

Dasannamaññataraṃ ṭhānaṃ, khippameva nigacchati.

138. Vedanaṃ pharusāṃ jāniṃ, sarīrassa va⁶ bhedanaṃ.

Garukaṃ vāpi ābādhaṃ, cittakkhepaṃ va pāpuṇe.

1. Saddhiṃ mittabhāvaṃ bhijji (Ka)

3. Goṇā padasaññāya (Sī)

5. Appaduṭṭhassa (Syā)

2. Yānake (Ka)

4. Puttassa appaduṭṭhassa (Syā)

6. Ca (Ka)

139. Rājato vā upasaggaṃ, abbhakkhānaṃ va dāruṇaṃ.
Parikkhayaṃ va ñātīnaṃ, bhogaṇaṃ va pabhaṅguraṃ.

140. Atha vāssa agārāṇi, aggi ḍahati pāvako.
Kāyassa bhedaḍḍappaṇṇo, nirayaṃ sopapajjati”ti.

Tattha **adaṇḍesūti** kāyadaṇḍādirahitesu khīṇāsavesu. **Appadutṭhesūti** paresu vā attani vā niraparādhesu. **Dasannamaññataraṃ ṭhānanti** dasasu dukkhakāraṇesu aññataraṃ kāraṇaṃ. **Vedananti** sīsarogādibhedanā **pharusāṃ** vedanaṃ. **Jāninti** kicchādhigatassa dhanassa jāniṃ. **Bhedananti** hatthacchedādikaṃ sarīrabhedanaṃ. **Garukanti** pakkhahata-ekacakkhukapīṭhasappikuṇībhāvakuṭṭharogādibhedanā garukābādhanā vā. **Cittakkhepanti** ummādaṃ. **Upasagganti** yasavilopasenāpatiṭṭhānādi-acchindanādikaṃ **rājato** upasaggaṃ vā. **Abbhakkhānanti** adiṭṭha-asuta-acintitapubbaṃ “idaṃ sandhicchedādikammaṃ, idaṃ vā¹ rājāparādhitakammaṃ tayā katan”ti evarūpaṃ **dāruṇaṃ** abbhakkhānaṃ vā. **Parikkhayaṃ va ñātīnanti** attano avassayo bhavitum samatthānaṃ **ñātīnaṃ** parikkhayaṃ vā. **Pabhaṅguranti** pabhaṅgubhāvaṃ pūtibhāvaṃ. Yaṃ hissa gehe dhaññaṃ, taṃ pūtibhāvaṃ āpajjati, suvaṇṇaṃ aṅgārabhāvaṃ, muttā kappāsattibhāvaṃ, kahāpaṇaṃ kapālakhaṇḍādibhāvaṃ, dvipadacatuppadā kāṇakuṇḍātibhāvanti attho. **Aggi ḍahati**ti ekasamvacchare dvattikkhattum aññasmiṃ ḍāhake avijjamānēpi asani-aggi vā patitvā ḍahati, attanova dhammatāya utṭhito pāvako vā ḍahatiyeva. **Nirayanti** diṭṭheva dhamme imesaṃ dasannaṃ ṭhānānaṃ aññataraṃ patvāpi ekaṃsena samparāye pattabbaṃ dassetuṃ “nirayaṃ sopapajjati”ti vuttaṃ.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mahāmoggallānattheravatthu sattamaṃ.

8. Bahubhaṇḍikabhikkhuvatthu

Na naggacariyāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Bahubhaṇḍikaṃ bhikkhuṃ ārabbha kathesi.

1. Aññaṃ vā (Sī, Ka)

Sāvattvivāsī kireko kuṭumbiko bhariyāya kālakatāya pabbaji. So pabbajanto attano pariveṇaṇca aggisālaṇca bhaṇḍagabbhaṇca kāretvā sabbampi bhaṇḍagabbhaṇ sappimadhutelādīhi pūretvā pabbaji, pabbajitvā ca pana attano dāse pakkosāpetvā yathārucikaṃ āhāraṃ pacāpetvā bhuñjati. Bahubhaṇḍo ca bahuparikkhāro ca ahosi. Rattim aññaṃ nivāsanapārupanaṃ hoti, divā aññaṃ nivāsanapārupanaṃ hoti, divā aññaṃ vihārapaccante vasati. Tassekadivasam cīvarapaccattharaṇāni sukkhāpentassa senāsanacārikaṃ āhiṇḍantā bhikkhū passitvā “kassimāni āvuso”ti pucchitvā “mayhan”ti vutte “āvuso Bhagavatā ticīvarāni anuññātāni, tvaṇca pana evaṃ appicchassa Buddhassa sāsane pabbajitvā evaṃ bahuparikkhāro jāto”ti taṃ Satthu santikaṃ netvā “bhante ayaṃ bhikkhu atibahubhaṇḍo”ti ārocesuṃ. Satthā “saccaṃ kira taṃ bhikkhū”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte āha “kasmā pana tvaṃ bhikkhu mayā appicchatāya dhamme desite evaṃ bahubhaṇḍo jāto”ti. So tāvattakeneva kupito “iminā dāni nīhārena carissāmi”ti pārupanaṃ chaḍḍetvā parisamajjhe ekacīvaro aṭṭhāsī. Atha naṃ Satthā upatthambhayamāno nanu tvaṃ bhikkhu pubbe hirottappagavesako dakarakkhasakālepi hirottappaṃ gavesamāno dvādasa vassāni vihāsi, kasmā idāni evaṃ garuke Buddhasāsane pabbajitvā catuparisamajjhe pārupanaṃ chaḍḍetvā hirottappaṃ pahāya ṭhitosīti. So Satthu vacanaṃ sutvā hirottappaṃ paccupaṭṭhāpetvā taṃ cīvaraṃ pārupitvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Bhikkhū tassa atthassa āvibhāvatthaṃ Bhagavantaṃ yācīmsu. Bhagavā atītaṃ āharitvā kathesi—

Atīte kira Bārāṇasirañño aggamahesiyā kucchismim bodhisatto paṭisandhim gaṇhi. Tassa nāmaggaṇadivase¹ **Mahimsakumāro**² nāmaṃ karīmsu. Tassa kaniṭṭhabhātā **Candakumāro** nāma ahosi. Tesam mātari kālakatāya rājā aññaṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Sāpi puttaṃ vijāyi, **Sūriyakumāro**tissa nāmaṃ karīmsu. Taṃ disvā rājā tuṭṭho “puttassa te varaṃ dammi”ti āha. Sāpi kho “deva icchitakāle gaṇhissāmi”ti vatvā puttassa vayappattakāle rājānaṃ āha “devena mayhaṃ puttassa jātakāle varo dinno, idāni me puttassa rajjaṃ

1. Nāmakaraṇadivase (Sī)

2. Mahissāsakumārotissa (Syā)

dehī”ti. Rājā “mama dve puttā aggikkhandhā viya jalantā vicaranti, na sakkā tassa rajjaṃ dātun”ti paṭikkhipitvāpi taṃ punappunaṃ yācamānameva disvā “ayaṃ me puttānaṃ anattampi kareyyā”ti putte pakkosāpetvā “tātā ahaṃ Sūriyakumārassa jātakāle varaṃ adāsim, idānissa mātā rajjaṃ yācati, ahaṃ tassa na dātukāmo, tassa mātā tumhākaṃ anattampi kareyya, gacchatha tumhe, araṇṇe vasitvā mamaccayenāgantvā rajjaṃ gaṇhathā”ti uyyojesi. Te pitaraṃ vanditvā pāsādā otarante rājaṅgaṇe kīlamāno Sūriyakumāro disvā taṃ kāraṇaṃ ñatvā tehi saddhiṃ nikkhami. Tesaṃ Himavantaṃ pavittṭhakāle bodhisatto maggā okkamma aññatarasmiṃ rukkhamūle nisīditvā Sūriyakumāraṃ āha “tāta etaṃ saraṃ gantvā nhatvā ca¹ pivitvā ca amhākampi paduminipaṇṇehi udakaṃ āharā”ti. So pana saro Vessavaṇassa santikā ekena dakarakkhasena laddho hoti. Vessavaṇo ca taṃ āha “ṭhapetvā devadhammajānanake ye ca añṇe imaṃ saraṃ otaranti, te khādituṃ labhasī”ti. Tato paṭṭhāya so taṃ saraṃ otiṇṇotiṇṇe devadhamme pucchitvā ajānante khādati, Sūriyakumāropi taṃ saraṃ avīmaṃsitvāva otari, tena ca “devadhamme jānāsī”ti pucchito “devadhammā nāma candimasūriyā”ti āha. Atha naṃ “tvaṃ devadhamme na jānāsī”ti udakaṃ pavesetvā attano bhavane ṭhapesi. Bodhisattopi taṃ cirāyantaṃ disvā Candakumāraṃ pesesi. Sopi tena “devadhamme jānāsī”ti pucchito “devadhammā nāma catasso diṣā”ti āha. Dakarakkhaso tampi udakaṃ pavesetvā tattheva² ṭhapesi.

Bodhisatto tasmimpi cirāyante “antarāyena bhavitabban”ti sayāṃ gantvā dvinnampi otaraṇapadaṃyeva disvā “ayaṃ saro rakkhasapariggahito”ti ñatvā khaggaṃ sannayhitvā dhanuṃ gahetvā aṭṭhāsi. Rakkhaso taṃ anotarantaṃ disvā vanakammikapurisavesenāgantvā āha “bho purisa tvaṃ maggakilanto, kasmā imaṃ saraṃ otaritvā nhatvā ca pivitvā ca bhisamulālaṃ khāditvā pupphāni pilandhitvā na gacchasi”ti. Bodhisatto taṃ disvāva “esa so yakkho”ti ñatvā “tayā me bhātaro gahitā”ti āha. Āma mayā gahitāti. Kiṃ kāraṇāti. Ahaṃ imaṃ saraṃ otiṇṇotiṇṇe

1. Nhatvā (Ka)

2. Tattheva (Syā, Ka)

labhāmīti. Kiṃ pana sabbeva labhasīti. Devadhammajānanake ṭhapetvā avasese labhāmīti. Atthi pana te devadhammehi atthoti. Āma atthīti. Ahaṃ kathessāmīti. Tena hi kathehīti. Na sakkā kiliṭṭhena gattena kathetunti. Yakkho bodhisattaṃ nhāpetvā pāṇīyaṃ pāyetvā alaṅkaritvā alaṅkatamaṇḍapamajjhe pallaṅkaṃ āropetvā sayamassa pādamūle nisīdi. Atha naṃ bodhisatto “sakkaccaṃ suṇāhī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Hiri-ottappasampannā, sukkadhammasamāhitā.

Santo sappurisā loke, **devadhammā**ti vuccare”ti¹.

Yakkho imaṃ dhammadesanaṃ sutvā pasanno bodhisattaṃ āha “paṇḍita ahaṃ te pasanno, ekaṃ bhātaraṃ dammi, kataraṃ ānemī”ti. Kaniṭṭhaṃ ānehīti. Paṇḍita tvaṃ kevalaṃ devadhamme jānāsiyeva, na pana tesu vattasīti. Kiṃ kāraṇāti. Yasmā jeṭṭhaṃ ṭhapetvā kaniṭṭhaṃ āharāpento jeṭṭhāpacāyikakammaṃ na karosīti, devadhamme cāhaṃ yakkha jānāmi, tesu ca vattāmi. Mayaṃhi etaṃ nissāya imaṃ araṇṇaṃ pavittā. Etassa hi atthāya amhākaṃ pitaraṃ etassa mātā rajjaṃ yāci, amhākaṃ pana pitā taṃ varaṃ adatvā amhākaṃ anurakkhaṇatthāya araṇṇe vāsaṃ anujāni, so kumāro anivattitvā amhehi saddhiṃ āgato. “Taṃ araṇṇe eko yakkho khādī”ti vuttepi na koci saddahissati. Tenāhaṃ garahabhayabhīto tamevāharāpemīti. Yakkho bodhisattassa pasīditvā “sādhu paṇḍita, tvameva devadhamme jānāsi, devadhammesu ca vattasī”ti dve bhātaro ānetvā adāsi. Atha naṃ bodhisatto yakkhabhāve ādīnavaṃ kathetvā pañcasu sīlesu patiṭṭhāpesi. So tena susaṃvihitārakkho tasmim araṇṇe vasitvā pitari kālakate yakkhaṃ ādāya Bārāṇasim gantvā rajjaṃ gahetvā Candakumārassa uparajjaṃ, Sūriyakumārassa senāpatiṭṭhānaṃ datvā yakkhassa ramaṇīye ṭhāne āyatanam kāropetvā yathā so lābhaggappatto hoti, tathā akāsi.

1. Khu 5. 2 piṭṭhe Jātake.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā rakkhaso Bahubhaṇḍikabhikkhu ahosi, Sūriyakumāro Ānando, Candakumāro Sāriputto, Mahimsakumāro pana ahamevā”ti. Evaṃ Satthā jātaṃ kathetvā “evaṃ tvaṃ bhikkhu pubbe devadhamme gavesamāno hiri-ottappasampanno vicaritvā idāni catuparisamajjhe iminā nīhārena ṭhatvā mama purato ‘appicchomhī’ti vadanto ayuttaṃ akāsi. Na hi sātakaapaṭikkhepādimattena samaṇo nāma hotī”ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

141. “Na naggacariyā na jaṭā na paṅkā,
Nānāsakā thaṇḍilasāyikā vā.
Rajojallaṃ ukkuṭikappadhānaṃ,
Sodhenti maccaṃ avitiṇṇakaṅkhaṇ”ti.

Tattha **nānāsakā**ti na anasakā, bhattapaṭikkhepakāti attho. **Thaṇḍilasāyikā**ti bhūmisayanā¹. **Rajojallanti** kaddamalepanākārena² sarīre sannihitarajo³. **Ukkuṭikappadhānanti** ukkuṭikabhāvena āraddhavīriyaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—yo hi macco “evaṃ ahaṃ lokanissaraṇasaṅkhātāṃ suddhim pāpuṇissāmi”ti imesu naggacariyādīsu yaṃ kiñci samādāya vatteyya, so kevalaṃ micchādassanañceva vaḍḍheyya, kilamathassa ca bhāgī assa. Na hi etāni susamādinānīpi aṭṭhavatthukāya kaṅkhāya avitiṇṇabhāvena **avitiṇṇakaṅkhaṇ maccaṃ sodhentī**ti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Bahubhaṇḍikabhikkhuvatthu aṭṭhamāṇi.

9. Santatimahāmatavattu

Alaṅkato cepīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Santatimahāmatavattaṃ ārabha kathesi.

So hi ekasmiṃ kālē rañño Pasenadikosalassa paccantaṃ kupitaṃ vūpasametvā āgato. Athassa rājā tuṭṭho satta divasāni rajjaṃ datvā

1. Bhūmisayanāṃ sayikā vā (Ka)

2. Kaddamalimpanākārena (Sī)

3. Sannicitarajo (Sī, Syā)

ekam naccagītakusalam itthim adāsi. So satta divasāni surāmadamatto hutvā sattame divase sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito hatthikkhandhavaragato nhānatittham gacchanto Satthāraṁ piṇḍāya pavisantaṁ dvārantare disvā hatthikkhandhavaragatova sīsaṁ cāletvā vanditvā pakkāmi. Satthā sitaṁ katvā “ko nu kho bhante sitapātukaraṇe hetū”ti Ānandattherena puṭṭho sitakāraṇaṁ ācikkhanto¹ āha “passānanda² Santatimahāmattaṁ, ajja sabbābharaṇapaṭimaṇḍitova mama santikaṁ āgantvā catuppadikagāthāvasāne arahattaṁ patvā sattatālamatte ākāse nisīditvā parinibbāyissati”ti. Mahājano therena saddhim kathentassa Satthu vacanaṁ assosi. Tattha micchādiṭṭhikā cintayimsu “passatha samaṇassa Gotamassa kiriyaṁ, mukhappattameva bhāsati, ajja kira esa evaṁ surāmadamatto yathālaṅkatova etassa santike dhammaṁ sutvā parinibbāyissati, ajjeva taṁ musāvādena niggaṇhissāmā”ti. Sammādiṭṭhikā cintesuṁ “aho Buddhānaṁ mahānubhāvata³, ajja Buddhalīlaṅceva Santatimahāmattalīlaṅca daṭṭhuṁ labhissāmā”ti.

Santatimahāmattopi nhānatitthe divasabhāgaṁ udakakīlaṁ kīlitvā uyyānaṁ gantvā āpānabhūmiyaṁ nisīdi. Sāpi itthi raṅgamajjhaṁ otaritvā naccagītaṁ dassetuṁ ārabhi. Tassā sarīralīlāya dassanattaṁ sattāhaṁ appāhāratāya taṁ divasaṁ naccagītaṁ dassayamānāya antokucchiyaṁ satthakavātā samuṭṭhāya hadayamaṇsaṁ kantitvā agamaṁsu. Sā taṅkhaṇaṇṇeva mukhena ceva akkhīhi ca vivaṭchi kālamakāsi. Santatimahāmatto “upadhāretha nan”ti vatvā “niruddhā sāmī”ti ca vuttamatteyeva balavasokena abhibhūto taṅkhaṇaṇṇevassa sattāhaṁ pītasurā tattakapāle udakabindu viya parikkhayaṁ agamāsi. So “na me imaṁ sokaṁ añṇe nibbāpetuṁ sakkhissanti añṇatra Tathāgatenā”ti balakāyaparivuto sāyanhasamaye Satthu santikaṁ gantvā vanditvā evamāha “bhante ‘evarūpo me soko uppanno, taṁ me tumhe nibbāpetuṁ sakkhissathā’ti āgatomhi, paṭisaraṇaṁ me hothā”ti. Atha naṁ Satthā “sokaṁ nibbāpetuṁ samatthasseva santikaṁ āgatosi. Imissā hi itthiyā imināva ākārena

1. Āvikaronto (Sī)

2. Passathānanda (Sī)

3. Mahānubhāvo (Syā, Ka)

matakāle tava rodantassa paggharita-assūni catunnaṃ mahāsamuddānaṃ udakato atirekatarānī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Yaṃ pubbe taṃ visosehi, pacchā te māhu kiñcanaṃ.

Majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasī”ti¹.

Gāthāpariyosāne santatimahāmatto arahattaṃ patvā attano āyusañkhāraṃ olokeno tassa appavattanabhāvaṃ ñatvā Satthāraṃ āha “bhante parinibbānaṃ me anujānāthā”ti. Satthā tena katakammaṃ jānantopi “musāvādena niggaṇhanatthaṃ sannipatitā micchādiṭṭhikā okāsaṃ na labhissanti, ‘Buddhalīlañceva Santatimahāmattalīlañca passissāmā’ti sannipatitā sammādiṭṭhikā iminā katakammaṃ sutvā puññesu ādaraṃ karissanti”ti sallakkhetvā “tena hi tayā katakammaṃ mayhaṃ kathehi, kathento ca bhūmiyaṃ ṭhito akathetvā sattatālamatte ākāse ṭhito kathehi”ti āha. So “sādhu bhante”ti Satthāraṃ vanditvā ekatālappamāṇaṃ uggamma orohitvā puna Satthāraṃ vanditvā uggacchanto paṭipāṭiyā sattatālappamāṇe ākāse pallaṅkena nisīditvā “suṇātha me bhante pubbakammaṃ”ti vatvā āha—

Ito ekanavutikappe Vipassīsammasambuddhakāle ahaṃ Bandhumatinagare ekasmiṃ kule nibbattitvā cintesiṃ “kiṃ nu kho paresaṃ chedaṃ vā piḷaṃ vā akaraṇakammaṃ”ti upadhārento dhammaghosakakammaṃ disvā tato paṭṭhāya taṃ kammaṃ karonto mahājanaṃ samādapetvā “puññāni karotha, uposathadivasesu uposathaṃ samādiyatha, dānaṃ detha, dhammaṃ suṇātha, Buddharatanādīhi sadisaṃ aññaṃ nāma natthi, tiṇṇaṃ ratanānaṃ sakkāraṃ karotha”ti ugghosento vicarāmi. Tassa mayhaṃ saddaṃ sutvā Buddhapitā Bandhumatimahārāja maṃ pakkosāpetvā “tāta kiṃ karonto vicarasī”ti pucchitvā “deva tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇaṃ pakāsetvā mahājanaṃ puññakammesu samādapento vicarāmi”ti vutte “kattha nisinno vicarasī”ti maṃ pucchitvā “padasāva devā”ti mayā vutte “tāta na tvaṃ evaṃ vicarituṃ arahasi, imaṃ pupphadāmaṃ pilandhitvā assapiṭṭhe nisinno vicarā”ti mayhaṃ muttādāmasadisāṃ pupphadāmaṃ datvā dantaṃ assaṃ adāsī. Atha maṃ rañña dinnaparihārena tatheva

1. Khu 1. 425, 445; Khu 8. 146 piṭṭhesu.

ugghosetvā vicarantaṃ puna rājā pakkosāpetvā “tāta kiṃ karonto vicarasi”ti pucchitvā “tadeva devā”ti vutte “tāta assopi te nānucchaviko, idha nisīditvā vicarā”ti catusindhavayuttarathaṃ adāsi. Tatiyavārepi me rājā saddaṃ sutvā pakkosāpetvā “tāta kiṃ karonto vicarasi”ti pucchitvā “tadeva devā”ti vutte “tāta rathopi te nānucchaviko”ti mayhaṃ mahantaṃ bhogakkhandhaṃ mahāpasādhanañca datvā ekañca hatthiṃ adāsi. Svāhaṃ sabbābharaṇapaṭimaṇḍito hatthikkhandhe nisinno asīti vassasahassāni dhammaghosakakammaṃ akāsiṃ, tassa me ettakaṃ kālāṃ kāyato candanagandho vāyati, mukhato uppalaṅgandho vāyati. Idaṃ mayā katakammanti.

Evam so attano pubbakammaṃ kathetvā ākāse nisinnova tejodhātum samāpajjitvā parinibbāyi. Sarīre aggijālā utthahitvā maṃsalohitaṃ jhāpesi, sumanapupphāni viya¹ dhātuyo avasissimsu. Satthā suddhavatthaṃ pasāresi, dhātuyo tattha patimsu. Tā patte pakkhipitvā catumahāpathe thūpaṃ kāresi “mahājano vanditvā puññabhāgī bhavissati”ti. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Santatimahāmatto gāthāvasāne arahattaṃ patvā alaṅkatapaṭiyattoyeva ākāse nisīditvā parinibbuto, kiṃ nu kho etaṃ ‘samaṇo’ti vattum vaṭṭati udāhu brāhmaṇo”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave mama puttaṃ ‘samaṇo’tipi vattum vaṭṭati, ‘brāhmaṇo’tipi vattum vaṭṭatiyevā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

142. “Alaṅkato cepi samaṃ careyya,
Santo danto niyato brahmacārī.
Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ,
So brāhmaṇo so samaṇo sa bhikkhū”ti.

Tattha **alaṅkatoti** vatthābharaṇehi paṭimaṇḍito. Tassattho—
vatthālaṅkāradīhi alaṅkato **cepi** puggalo kāyādīhi **samaṃ careyya**,
rāgādivūpasamena **santo** indriyadamanena **danto** catumagganiyamena **niyato**

1. Suvannaṇapupphāni viya (Ka)

seṭṭhacariyāya **brahmacārī** kāyadaṇḍādīnaṃ oropitatāya **sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ**¹. So evarūpo bāhitapāpattā **brāhmaṇotipi** samitapāpattā **samaṇotipi** bhinnakilesattā **bhikkhūtipi** vattabboyevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Santatimahāmatavattu navamaṃ.

10. Pilotikatissattheravattu

Hirīnisedhoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Pilotikattheraṃ ārabba kathesi.

Ekasmiṃ hi samaye Ānandatthero ekaṃ pilotikakhaṇḍanivattham kapālaṃ ādāya bhikkhāya carantaṃ dāraḥ disvā “kiṃ te evaṃ vicaritvā jīvanato² pabbajjā na uttaritarā”ti vatvā “bhante ko maṃ pabbājessatī”ti vutte “ahaṃ pabbājessāmi”ti taṃ ādāya gantvā sahatthā nhāpetvā kammaṭṭhānaṃ datvā pabbājesi. Tañca³ pana nivatthapilotikakhaṇḍaṃ pasāretvā olokento parissāvanakaraṇamattampi gayhūpagaṃ kañci padesaṃ adisvā kapālena saddhiṃ ekissā rukkhāsākhāya ṭhapesi. So pabbajitvā laddhūpasampado Buddhānaṃ uppanalābhasakkāraṃ paribhuñjamāno mahagghāni cīvarāni acchādetvā vicaranto thūlasarīro hutvā ukkaṇṭhitvā “kiṃ me janassa saddhādeyyaṃ nivāsetvā vicaraṇena, attano pilotikameva nivāsessāmi”ti taṃ ṭhānaṃ gantvā pilotikaṃ gahetvā “ahirika nillajja evarūpānaṃ vatthānaṃ acchādanaṭṭhānaṃ pahāya imaṃ pilotikakhaṇḍaṃ nivāsetvā kapālahattho bhikkhāya carituṃ gacchasi”ti taṃ ārammaṇaṃ katvā attanāva attānaṃ ovadi, ovadantasseva panassa cittaṃ sannisīdi⁴. So taṃ pilotikaṃ tattheva paṭisāmetvā nivattitvā vihārameva gato. So katipāhaccayena punapi ukkaṇṭhitvā tattheva vatvā nivatti, punapi tathevāti. Taṃ evaṃ aparāparaṃ vicarantaṃ disvā bhikkhū

1. Nihitadaṇḍo (Sī)

3. Tena (Syā)

2. Jīvitato (Syā, Ka)

4. Pasīdi (Syā)

“kaḥaṃ āvuso gacchasi”ti pucchanti. So “ācariyassa santikaṃ gacchāmāvuso”ti vatvā eteneva nīhārena attano pilotikakhaṇḍameva ārammaṇaṃ katvā attānaṃ nisedhetvā katipāheneva arahattaṃ pāpuṇi. Bhikkhū āhaṃsu “kiṃ āvuso na dāni ācariyassa santikaṃ gacchasi, nanu ayaṃ te vicaraṇamaggo”ti. Āvuso ācariyena saddhiṃ saṃsagge sati gatomhi, idāni pana me chinno saṃsaggo, tenassa santikaṃ na gacchāmīti. Bhikkhū Tathāgatassa ārocesuṃ “bhante Pilotikatthero aññaṃ byākaroti”ti. Kimāha bhikkhave. Idaṃ nāma bhanteti. Taṃ sutvā Satthā “āma bhikkhave, mama putto saṃsagge sati ācariyassa santikaṃ gato, idāni panassa saṃsaggo chinno, attanāva attānaṃ nisedhetvā arahattaṃ patto”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

143. “Hirīnisedho puriso, koci lokasmiṃ vijjati.

Yo niddaṃ apabodheti, asso bhadro kasāmiva.

144. Asso yathā bhadro kasāniviṭṭho,

Ātāpino saṃveginō bhavātha.

Saddhāya sīlena ca vīriyena ca,

Samādhinā dhammavinicchayena ca.

Sampannavijjācaraṇā patissatā,

Jahissatha dukkhamidaṃ anappakaṃ”ti.

Tattha anto uppannaṃ akusalavitakkaṃ hiriyā nisedhetīti **hirīnisedho**. **Kocilokasminti** evarūpo puggalo dullabho, kocideva lokasmiṃ **vijjati**. **Yo niddanti** appamatto samaṇadhammaṃ karonto attano uppannaṃ niddaṃ apaharanto bujjhatīti **apabodheti**¹. **Kasāmivāti** yathā **bhadro asso** attani patamānaṃ kasaṃ apaharati, attani patitum na deti. Yo evaṃ niddaṃ apabodheti, so dullabhoti attho.

Dutiya-gāthāya ayaṃ saṅkhepattho—“bhikkhave yathā **bhadro asso** pamādamāgama kasāya nivīṭṭho, ahampi nāma kasāya paḥaṭo”ti aparabhāge ātappaṃ karoti, evaṃ tumhepi **ātāpino saṃveginō**

1. Apabodhati (Sī)

bhavatha, evaṃbhūtā lokiyalokuttarāya duvidhāya **saddhāya** ca catupārisuddhisīlena ca kāyikacetasikavīriyena ca aṭṭhasamāpattisamādhinā ca kāraṇākāraṇajānanalakkhaṇena **dhammavinicchayena** ca samannāgatā hutvā tissannaṃ vā aṭṭhannaṃ vā vijjānaṃ, pañcadasannaṃ ca caraṇānaṃ sampattiyā **sampannavijjācaraṇā**. Upaṭṭhitasatitāya **patissatā** hutvā idaṃ anappakaṃ vaṭṭadukkhaṃ pajahissathāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Pilotikatissattheravatthu dasamaṃ.

11. Sukhasāmaṇeravatthu

Udakaṃ hi nayantīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Sukhasāmaṇeraṃ ārabha kathesi.

Atītasmiṃ hi Bārāṇasiseṭṭhino Gandhakumāro nāma putto ahosi. Rājā tassa pitari kālakate taṃ pakkosāpetvā samassāsetvā mahantena sakkārena tasseva seṭṭhiṭṭhānaṃ adāsī. So tato paṭṭhāya **Gandhaseṭṭhīti** paññāyi. Athassa bhaṇḍāgāriko dhanagabbhadvāraṃ vivaritvā “sāmi idaṃ te ettakaṃ pitu dhanāṃ, ettakaṃ pitāmahādīnaṃ”ti nīharitvā dassesi. So taṃ dhanarāsiṃ oloketvā āha “kiṃ pana te imaṃ dhanāṃ gahetvā na gamimsū”ti. Sāmi dhanāṃ gahetvā gatā nāma natthi. Attanā kataṃ kusalākusalameva hi ādāya sattā gacchantīti. So cintesi “te bālatāya dhanāṃ saṇṭhāpetvā¹ pahāya gatā, ahaṃ panetaṃ gahetvāva gamissāmi”ti. Evaṃ pana cintento “dānaṃ vā dassāmi, pūjaṃ vā karissāmi”ti acintetvā “idaṃ sabbaṃ khāditvāva gamissāmi”ti cintesi. So satahassaṃ vissajjetvā phalikamayaṃ nhānakoṭṭhakaṃ kāresi, satahassaṃ datvā phalikamayameva nhānaphalakaṃ, satahassaṃ datvā nisīdanapallaṅkaṃ, satahassaṃ datvā bhojanapātiṃ, satahassameva datvā bhojanaṭṭhāne maṇḍapaṃ kārāpesi, satahassaṃ datvā bhojanapātiyā āsittakūpadhānaṃ kāresi, satahasseneva

1. Thapetvā (Sī)

gehe sīhapañjaraṃ saṇṭhāpesi, attano pātarāsattāya sahaṣsaṃ adāsi, sāyamāsattāyapi sahaṣsameva. Puṇṇamadivase pana bhojanattāya sataṣaṣsaṃ dāpesi, taṃ bhattaṃ bhuñjanadivase sataṣaṣsaṃ vissajjetvā nagaraṃ alaṅkaritvā bheriṃ carāpesi “Gandhaseṭṭhissa kira bhattabhuñjanākāraṃ oloketū”ti.

Mahājano mañcātimañce bandhitvā sannipati. Sopi sataṣaṣsaṃ agghanaṃ nānakoṭṭhake sataṣaṣsaṃ agghanaṃ phalake nisīditvā soḷasaḥ gandhodaḥkaḥaṇṇe nhatvā taṃ sīhapañjaraṃ vivaritvā tasmīṃ pallaṅke nisīdi. Athassa tasmīṃ āsittakūpadhāne taṃ pātiṃ ṭhapetvā sataṣaṣsaṃ agghanaṃ bhojanaṃ vaddhesuṃ. So nāṭakaparivuto evarūpāya sampattiyā taṃ bhojanaṃ bhuñjati. Apareṇa samayena eko gāmikamanusso attano paribbayaḥaraṇatthaṃ dāru-ādīni yānake pakkhipitvā nagaraṃ gantvā saḥāyakassa gehe nivāsaṃ gaṇhi. Tadā pana puṇṇamadivaso hoti. “Gandhaseṭṭhino bhuñjanalīlaṃ oloketū”ti¹ nagare bheriṃ carāpesi. Atha naṃ saḥāyako āha “samma Gandhaseṭṭhino te bhuñjanalīlaṃ diṭṭhapubban”ti. Na diṭṭhapubbaṃ sammāti. “Tena hi ehi, gacchāma, ayaṃ nagare bheriṃ carati”², etassa mahāsaṃpattiṃ passāmā”ti nagaravāsī janapadavāsīṃ gahetvā agamāsi. Mahājanopi mañcātimañce abhiruhitvā passati. Gāmaṃ bhaddagandhaṃ ghāyitvā nagaravāsīṃ āha “mayhaṃ etāya pātiyā bhaddapiṇḍe pipāsā jāta”ti. Samma mā etaṃ patthayi, na sakkā laddhanti. Samma alabhanto na jīvissāmīti. So taṃ paṭibāhituṃ asakkonto parisapariyante ṭhatvā “paṇamāmi te sāmī”ti tikkhattuṃ mahāsaṃdāmaṃ nicchāretvā “ko eso”ti vutte ahaṃ sāmīti. Kimetanti. Ayaṃ eko gāmaṃ tumhākaṃ pātiyaṃ bhaddapiṇḍe pipāsaṃ uppādesi, ekaṃ bhaddapiṇḍaṃ dāpethāti. Na sakkā laddhanti. Kiṃ samma sutāṃ teti. Sutāṃ me, apica labhanto jīvissāmi, alabhantaṃ me maraṇaṃ bhavissatīti. So punapi viravi “ayaṃ kira sāmī alabhanto marissati, jīvitaṃ dethā”ti. Ambho bhaddapiṇḍo nāma satampi agghati, satadvayampi agghati. Yo yo yāceti, tassa tassa dadamāno ahaṃ kiṃ bhuñjissāmīti. Sāmī ayaṃ alabhanto marissati, jīvitaṃ dethāti. Na sakkāva mudhā laddhuṃ, yadi

1. Oloketūti (Sī, Ka)

2. Bheriṃ carāpeti (Syā, Ka)

pana alabhanto na jīvati, tīṇi saṁvaccharāṇi mama gehe bhatim karotu, evamassa bhattachapātim dāpessāmīti. Gāmaṁvāsī taṁ sutvā “evaṁ hotu sammā”ti sahāyakam vatvā puttadāraṁ pahāya “bhattachapāti-atthāya tīṇi saṁvaccharāṇi bhatim karissāmī”ti seṭṭhissa gehaṁ pāvīsi. So bhatim karonto sabbakiccāni sakkaccaṁ akāsi. Gehe vā araṇṇe vā rattim vā divā vā¹ sabbāni kattabbakammāni katāneva paññāyimsu. “Bhattachatikā”ti ca vutte sakalanagarepi paññāyi. Athassa divase paripuṇṇe bhattachaveyyāvaṭiko “bhattachatikassa sāmi divaso puṇṇo, dukkaraṁ tena kataṁ tīṇi saṁvaccharāṇi bhatim karontena, ekampi kammaṁ na kopitapubban”ti āha.

Athassa seṭṭhi attano sāyapātarāsattāya dve sahasāni, tassa pātarāsattāya sahasanti tīṇi sahasāni dāpetvā āha “ajja mayhaṁ kattabbaṁ parihāraṁ tasseva karoṭhā”ti. Vatvā ca pana ṭhapetvā ekaṁ cintāmaṇim nāma piyabhariyaṁ avasesajanampi “ajja tameva parivārethā”ti vatvā sabbasampattim tassa niyyādesi. So seṭṭhino nhānodakena tasseva² koṭṭhake tasmiṁ phalake nisinnō nhatvā tasseva nivāsanaśātake nivāsetvā tasseva pallaṅke nisīdi. Seṭṭhipi nagare bherim carāpesi “bhattachatikā Gandhaseṭṭhissa gehe tīṇi saṁvaccharāṇi bhatim katvā pātim labhi, tassa bhuñjanasampattim oloketū”ti. Mahājano mañcātimañce abhiruhitvā passati, gāmaṁvāsissa olokitolokitattāhānaṁ kampanākārappattaṁ ahosi. Nāṭakā parivāretvā attāhamsu, tassa purato bhattachapātim vadḍhetvā ṭhappayimsu. Athassa hatthadhovanavelāya Gandhamādane eko Paccekabuddho sattame divase samāpattito vuṭṭhāya “kattha nu kho ajja bhikkhācārattāya gacchāmī”ti upadhārento bhattachatikāṁ addasa. Atha so³ “ayaṁ tīṇi saṁvaccharāṇi bhatim katvā bhattachapātim labhi, atthi nu kho etassa saddhā, natthi”ti upadhārento “atthi”ti ñatvā “saddhāpi ekacce saṅghaṁ kātum na sakkonti, sakkhissati nu kho me saṅghaṁ kātum”ti cintetvā “sakkhissati ceva mama ca saṅghakaraṇaṁ nissāya mahāsampattim

1. Divā vā rattim vā (Sī)

2. Tattheva (Syā)

3. Athassa etadahosi (Sī, Ka)

labhissatī”ti ñatvā cīvaram pārupitvā pattamādāya vehāsam abbhuggantvā parisantarena gantvā tassa purato ñhitameva attānam dassesi.

So Paccekabuddham disvā cintesi “aham pubbe adinnabhāvena ekissā bhattapātiyā atthāya tīṇi saṁvaccharāni paragehe bhatim akāsim, idāni me idam bhattam ekaṁ rattindivam rakkheyya, sace pana nam ayyassa dassāmi, anekānipi kappakoṭisahasāni rakkhissati, ayyasseva nam dassāmi”ti. So tīṇi saṁvaccharāni bhatim katvā laddhabhattapātito ekapiṇḍampi mukhe aṭṭhapetvā taṇham vinodetvā sayameva pātim ukkhipitvā Paccekabuddhassa santikaṁ gantvā pātim aññassa hatthe datvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā pātim vāmahatthena gahetvā dakkhiṇahatthena tassa patte bhattam ākiri. Paccekabuddho bhattassa upaḍḍhasesakāle pattam hatthena pidahi. Atha nam so āha “bhante ekova paṭiviso na sakkā dvidhā kātum, mā maṁ idhalokena¹ saṅgaṇhatha, paralokena² saṅgahameva karoṭha, sāvasesam akatvā niravasesameva dassāmi”ti. Attano hi thokampi anavasesetvā dinnam niravasesadānam nāma, tam mahapphalaṁ hoti. So tathā karonto sabbam datvā puna vanditvā āha “bhante ekaṁ bhattapātim nissāya tīṇi saṁvaccharāni me paragehe bhatim karontena dukkham anubhūtam, idāni me nibbattanibbattaṭṭhāne sukhameva hotu, tumhehi diṭṭhadhammasseva bhāgī assan”ti. Paccekabuddho “evam hotu, cintāmaṇi viya te sabbakāmadado manosāṅkappā³ puṇṇacando viya pūrentū”ti anumodanam karonto—

“Icchitam patthitam tuyham, sabbameva samijjhatu.

Sabbe pūrentu saṅkappā, cando pannaraso yathā⁴.

Icchitam patthitam tuyham, khippameva samijjhatu.

Sabbe pūrentu saṅkappā, maṇi jotiraso yathā”ti—

Vatvā “ayam mahājano yāva Gandhamādanapabbatagamanā maṁ passanto tiṭṭhatū”ti adhiṭṭhāya ākāsenā Gandhamādanam agamāsi.

1. Idhaloke (Syā, Ka)

2. Paraloke (Syā, Ka)

3. Sabbakāme dadamānā saṅkappā (Syā)

4. Dī-Ṭṭha 2. 82; Am-Ṭṭha 1. 146; Dhammapada-Ṭṭha 1. 127 piṭṭhesupi.

Mahājanopi nam passantova aṭṭhāsi. So tattha gantvā taṃ piṇḍapātaṃ pañcasatānaṃ Paccekabuddhānaṃ vibhajitvā adāsi. Sabbe attano pahonakaṃ gaṇhiṃsu. “Appo piṇḍapāto kathaṃ pahosī”ti na cintetabbaṃ. Cattāri hi acinteyyāni¹ vuttāni, tatrāyaṃ Paccekabuddhavisayoti. Mahājano Paccekabuddhānaṃ piṇḍapātaṃ vibhajitvā diyyamānaṃ disvā sādhu-kārasahassāni pavattesi, asanipātasaddo viya² ahosi. Taṃ sutvā Gandhaseṭṭhi cintesi “bhattabhatiko mayā dinnasampattiṃ dhāretuṃ nāsakkhi maññe, tenāyaṃ mahājano parihāsaṃ karonto sannipatito nadatī”ti. So tappavattijānanatthaṃ manusse pesesi. Te āgantvā “sampattidhārakā nāma sāmi evaṃ hontū”ti³ vatvā taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Seṭṭhi taṃ sutvā pañcavaṇṇāya pītiyā phuṭṭhasarīro hutvā “aho dukkaraṃ tena kataṃ, ahaṃ ettakaṃ kālaṃ evarūpāya sampattiyā ṭhito kiñci dātuṃ nāsakkhin”ti taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tayā idam nāma katan”ti pucchitvā “āma sāmi”ti vutte “handā sahaṃsaṃ gahetvā tava dāne mayhampi pattim dehi”ti āha. So tathā akāsi. Seṭṭhipissa sabbaṃ attano santakaṃ majjhe bhinditvā adāsi.

Catasso hi sampadā nāma vatthusampadā paccayasampadā cetanāsampadā guṇātirekasampadāti. Tattha nirodhasamāpattiraho⁴ arahā vā anāgāmī vā dakkhiṇeyyo **vatthusampadā** nāma. Paccayānaṃ dhammena samena uppatti **paccayasampadā** nāma. Dānato pubbe dānakāle pacchā bhāgeti tisu kālesu cetanāya somanassasahagatañānasampayuttabhāvo **cetanāsampadā** nāma. Dakkhiṇeyyassa samāpattito vuṭṭhitabhāvo **guṇātirekasampadā** nāmāti. Imassa ca khīṇāsavo Paccekabuddho dakkhiṇeyyo, bhatim katvā laddhabhāvena paccayo dhammato uppanno, tisu kālesu parisuddhā cetanā, samāpattito vuṭṭhitamatto Paccekabuddho guṇātirekoti catassopi sampadā nipphannā. Etāsaṃ ānubhāvena diṭṭheva dhamme mahāsampattiṃ pāpuṇanti⁵. Tasmā so seṭṭhino santikā sampattiṃ labhi.

1. Am 1. 392 piṭṭhe.

2. Asanipātasaddo viya (Syā)

3. Sampattidhārako nāma sāmi evarūpo hotīti (Syā)

4. Nirodhasamāpattito vuṭṭhito (Sī, Ka)

5. Pāpuṇāti (Syā, Ka)

aparabhāge ca rājāpi iminā katakammaṃ sutvā taṃ pakkosāpetvā sahaṣṣaṃ datvā pattiṃ gahetvā tuṭṭhamānaso mahantaṃ bhogakkhandhaṃ datvā seṭṭhiṭṭhānaṃ adāsi. **Bhattabhatikaseṭṭhī**tissa nāmaṃ akāsi. So Gandhaseṭṭhinā saddhiṃ sahāyo hutvā ekato khādanto pivanto yāvatāyukaṃ ṭhatvā tato cuto devaloke nibbattitvā ekaṃ Buddhantaraṃ dibbasampattiṃ anubhavitvā imasmim Buddhupāde Sāvattiyaṃ Sāriputtattherassūpaṭṭhākakule paṭisandhiṃ gaṇhi. Athassa mātā laddhagabbhāparihārā katipāhaccayena “aho vatāhaṃ pañcasatehi bhikkhūhi saddhiṃ Sāriputtattherassa satarasabhojanaṃ datvā kāsāyavathanivatthā suvaṇṇasarakāṃ ādāya āsanāpariyante nisinnā tesaṃ bhikkhūnaṃ ucchiṭṭhāvasesakaṃ paribhuñjeyyan”ti dohaḷinī hutvā tatheva katvā dohaḷaṃ paṭivinodesi¹. Sā sesamaṅgalesupi tathārūpameva dānaṃ datvā puttāṃ vijāyitvā nāmaggaḥaṇadivase “puttassa me bhante sikkhāpadāni dethā”ti therāṃ āha. Thero “kimassa nāmaṃ”ti pucchi. “Bhante puttassa me paṭisandhiggaḥaṇato paṭṭhāya imasmim gehe kassaci dukkhaṃ nāma na bhūtapubbaṃ, tenevassa **Sukhakumāro**ti nāmaṃ bhavissatī”ti vutte tadevassa nāmaṃ gahetvā sikkhāpadāni adāsi.

Tadā evaṇcassa mātu “nāhaṃ mama puttassa ajjhāsayaṃ bhindissāmī”ti cittaṃ uppajji. Sā tassa kaṇṇavijjhanamaṅgalādīsipi tatheva dānaṃ adāsi. Kumāropi sattavassikakāle “icchāmaṃ amma therassa santike pabbajitun”ti āha. Sā “sādhu tāta, nāhaṃ tava ajjhāsayaṃ bhindissāmī”ti therāṃ nimantetvā bhojetvā “bhante putto me pabbajitun icchatī, imāhaṃ sāyanhasamaye vihāraṃ ānessāmī”ti therāṃ uyyojetvā nātaka sannipātetvā “puttassa me gihikāle kattabbaṃ kiccaṃ ajjeva karissāmā”ti vatvā puttāṃ alaṅkaritvā mahantena sirisobhaggena vihāraṃ netvā therassa niyyādesi. Theropi taṃ “tāta pabbajjā nāma dukkarā, sakkhissasi abhiraṃmitun”ti vatvā “karissāmī vo bhante ovādan”ti vutte kammaṭṭhānaṃ datvā pabbājesi. Mātāpitaropissa pabbajjāya sakkāraṃ karontā antovihāreyeva sattāhaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa satarasabhojanaṃ datvā sāyaṃ attano gehaṃ agamaṃsu. Aṭṭhame divase Sāriputtatthero bhikkhusaṃghe gāmaṃ pavitṭhe vihāre kattabbakiccaṃ katvā sāmaṇeraṃ pattacīvaraṃ

gāhāpetvā gāmaṃ piṇḍāya pāvisi. Sāmaṇero antarāmagge mātikādīni disvā Paṇḍitasāmaṇero viya pucchi. Theropi tassa tatheva byākāsi. Sāmaṇero tāni kāraṇāni sutvā “sace tumhe attano pattacīvaraṃ gaṇheyyātha, ahaṃ nivatteyyan”ti vatvā therena tassa ajjhāsayaṃ abhinditvā “sāmaṇera dehi mama pattacīvan”ti pattacīvare gahite theram vanditvā nivattamāno “bhante mayhaṃ āhāraṃ āharamāno satarasabhojanaṃ āhareyyāthā”ti āha. Kuto taṃ labhissāmīti. Attano puññaṃ alabhanto mama puññaṃ labhissatha bhanteti. Athassa thero kuñcikaṃ datvā gāmaṃ piṇḍāya pāvisi. Sopi vihāraṃ āgantvā therassa gabbhaṃ vivaritvā pavisitvā dvāraṃ pidhāya attano kāye ñāṇaṃ otāretvā nisīdi.

Tassa guṇatejena Sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesī. Sakko “kiṃ nu kho etan”ti olokento sāmaṇeraṃ disvā “Sukhasāmaṇero attano upajjhāyassa pattacīvaraṃ datvā ‘samaṇadhammaṃ karissāmī’ti nivatto, mayā tattha gantuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā cattāro mahārāje pakkosāpetvā “gacchatha tātā, vihārassūpavane dussaddake¹ sakūṇe palāpethā”ti uyyojesi. Te tathā katvā sāmanta² ārakkhaṃ gaṇhimsu. Candimasūriye³ “attano vimānāni gahetvā tiṭṭhathā”ti āṇāpesi. Tepi tathā karimsu. Sayampi āvinchanaṭṭhāne ārakkhaṃ gaṇhi. Vihāro⁴ sannisinno niravo ahosi. Sāmaṇero ekaggacittena vipassanaṃ vadḍhetvā tīṇi maggaphalāni pāpuṇi. Thero “sāmaṇerena ‘satarasabhojanaṃ āhareyyāthā’ti vuttaṃ, kassa nu kho ghare sakkā laddhun”ti olokento ekaṃ ajjhāsayasampannaṃ upaṭṭhākakulaṃ disvā tattha gantvā “bhante sādhu vo kataṃ ajja idhāgacchantehi”ti tehi tuṭṭhamānasehi pattaṃ gahetvā nisīdāpetvā yāgukhajjakaṃ datvā yāva bhattakālaṃ dhammakathaṃ yācito tesam saraṇīyadhammakathaṃ kathetvā kālaṃ sallakkhetvā desanaṃ niṭṭhāpesi. Athassa satarasabhojanaṃ datvā taṃ ādāya gantukāmaṃ theram disvā “bhuñjatha bhante, aparampi te dassāmā”ti theram bhojetvā puna pattapūraṃ adamsu. Thero taṃ ādāya “sāmaṇero me chāto”ti

1. Dussadde (Ka) 2. Samantā (Sī) 3. Candimasūriyā (Sī) 4. Vihāre (Sī, Ka)

turitaturito vihāraṃ pāyāsi. Taṃ divasaṃ Satthā pātova nikkhamitvā Gandhakuṭiyaṃ nisinnova āvajjesi “ajja Sukhasāmaṇero upajjhāyassa pattacīvaraṃ datvā ‘samaṇadhammaṃ karissāmi’ti nivatto, nipphannaṃ nu kho tassa kiccaṃ”ti. So tiṇṇaṃyeva maggaphalānaṃ pattabhāvaṃ disvā uttaripe upadhārento “sakkhissatāyaṃ ajja arahattaṃ pāpuṇituṃ, Sāriputto pana ‘sāmaṇero me chāto’ti vegena bhattaṃ ādāya nikkhamati, sace imasmiṃ arahattaṃ appatte bhattaṃ āharissati, imassa antarāyo bhavissati, mayā gantvā dvārakoṭṭhake ārakkhaṃ gaṇhituṃ vaṭṭati”ti cintetvā Gandhakuṭito nikkhamitvā dvārakoṭṭhake ṭhatvā ārakkhaṃ gaṇhi.

Theropi bhattaṃ āhari. Atha naṃ heṭṭhā vuttanayeneva cattāro pañhe pucchi. Pañhavissajjanāvasāne sāmaṇero arahattaṃ pāpuṇi. Satthā therāṃ āmantetvā “gaccha Sāriputta, sāmaṇerassa te bhattaṃ dehi”ti āha. Thero gantvā dvāraṃ ākoṭesi. Sāmaṇeropi nikkhamitvā upajjhāyassa vattaṃ katvā “bhattakiccaṃ karohi”ti vutte therassa bhattena anattikabhāvaṃ ñatvā Sattavassikakumāro taṅkhaṇaṇṇeva arahattaṃ patto nīcāsaṇaṭṭhānaṃ¹ paccavekkhanto bhattakiccaṃ katvā pattaṃ dhovi. Tasmīṃ kāle cattāro mahārājāno ārakkhaṃ vissajjesuṃ. Candimasūriyāpi vimānāni muñcimsu. Sakkopi āviñchanaṭṭhāne ārakkhaṃ vissajjesi. Sūriyo nabhamajjhaṃ atikkantoyeva paññāyi. Bhikkhū “sāyanho paññāyati, sāmaṇerena ca idāneva bhattakiccaṃ kataṃ, kiṃ nu kho ajja pubbaṇho balavā jāto, sāyanho mando”ti vadiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “bhante ajja pubbaṇho balavā jāto, sāyanho mando, sāmaṇerena ca idāneva bhattakiccaṃ kataṃ, atha ca pana sūriyo nabhamajjhaṃ atikkantoyeva paññāyati”ti vutte “bhikkhave evamevaṃ hoti puññavantānaṃ samaṇadhammakaraṇakāle. Ajja hi cattāro mahārājāno sāmanta ārakkhaṃ gaṇhiṃsu, candimasūriyā vimānāni gahetvā aṭṭhaṃsu, sakko āviñchanake ārakkhaṃ gaṇhi, ahampi dvārakoṭṭhake ārakkhaṃ gaṇhiṃ, ajja Sukhasāmaṇero mātikāya udakaṃ harante, usukāre usuṃ ujjuṃ

1. Nibbānaṭṭhānaṃ (Sī, Ka)

karonte, tacchake cakkādīni karonte disvā attānaṃ dametvā arahattaṃ patto”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

145. “Udakaṃ hi nayanti nettikā, usukārā namayanti tejanaṃ.

Dāruṃ namayanti tacchakā, attānaṃ damayanti subbatā”ti.

Tattha **subbatā**ti suvadā, sukhena ovaditabbā anusāsitabbāti attho. Sesam heṭṭhā vuttanayameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sukhasāmaṇeravatthu ekādasamaṃ.

Daṇḍavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dasamo vaggo.

11. Jarāvagga

1. Visākhāya sahāyikānaṃ vatthu

Ko nu hāso kimānandoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Visākhāya sahāyikāyo ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kira pañcasatā kulaputtā “evaṃ imā appamādavihāriniyo bhavissanti”ti attano attano bhariyāyo Visākhaṃ mahā-upāsikaṃ sampaṭicchāpesuṃ. Tā uyyānaṃ vā vihāraṃ vā gacchantiyo tāya saddhimyeva gacchanti. Tā ekasmiṃ kāle “sattāhaṃ surāchaṇo bhavissati”ti chaṇe saṃghuṭṭhe attano attano sāmikānaṃ suraṃ paṭiyādesuṃ. Te sattāhaṃ surāchaṇaṃ kīḷitvā aṭṭhame divase kammantabheriyā nikkhantāya kammante agamaṃsu¹. Tāpi itthiyo “mayaṃ sāmikānaṃ sammukhā suraṃ pātuṃ na labhimhā, avasesā surā ca atthi, idaṃ yathā te na jānanti, tathā pivissāmā”ti Visākhāya santikaṃ gantvā “icchāma ayye uyyānaṃ daṭṭhun”ti vatvā “sādhu ammā, tena hi kattabbakiccāni katvā nikkhamathā”ti vutte tāya saddhim gantvā paṭicchannākārena suraṃ nīharāpetvā uyyāne pivitvā mattā vicarimsu. Visākhāpi “ayuttaṃ imāhi kataṃ, idāni maṃ ‘samaṇassa Gotamassa sāvikā Visākhā suraṃ pivitvā vicarati’ti titthiyāpi garahissanti”ti cintetvā tā itthiyo āha “ammā ayuttaṃ vo kataṃ, mamaṃpi ayaso uppādito, sāmikāpi vo kujjhissanti, idāni kiṃ karissathā”ti. Gilānālayaṃ dassayissāma ayyeti. Tena hi paññāyissatha sakena kammenāti. Tā gehaṃ gantvā gilānālayaṃ karimsu. Atha tāsāṃ sāmikā “itthannāmā ca itthannāmā ca kahan”ti pucchitvā “gilānā”ti sutvā “addhā etāhi avasesasurā pītā bhavissanti”ti sallakkhetvā tā pothetvā anayabyasanaṃ pāpesuṃ. Tā aparasmimpi chaṇavāre tatheva suraṃ pivitukāmā Visākhaṃ upasaṅkamitvā “ayye uyyānaṃ no nehī”ti vatvā “pubbepi me tumhehi ayaso uppādito, gacchatha, na vo ahaṃ nessāmi”ti tāya paṭikkhattā “idāni evaṃ na karissāmā”ti sammantayitvā² puna taṃ upasaṅkamitvā āhaṃsu

1. Kammantakiriyaṃ nikkhantā agamaṃsu (Syā)

2. Samassāsetvā (Syā, Ka)

“ayye Buddhapūjaṃ kātukāmāmhā, vihāraṃ no nehi”ti. Idāni ammā yujjati, gacchatha, parivacchaṃ karoṭhāti. Tā caṅkoṭakehi gandhamālādīni gāhāpetvā surāpuṇṇe muṭṭhivārake hatthehi olambetvā mahāpaṭe pārupitvā Visākhaṃ upasaṅkamitvā tāya saddhim viharāṃ pavisaṃānā ekamantaṃ gantvā¹ muṭṭhivārakeheva suraṃ pivitvā vārake chaḍḍetvā dhammasabhāyaṃ Satthu purato nisīdimṃsu.

Visākhā “imāsaṃ bhante dhammaṃ kathethā”ti āha. Tāpi madavegena kampamānasarīrā “naccāma, gāyāmā”ti² cittaṃ uppādesuṃ. Athekā māraḱāyikā devatā “imāsaṃ sarīre³ adhimuccitvā samaṇassa Gotamassa purato vippakāraṃ dassessāmi”ti cintetvā tāsāṃ sarīre³ adhimucci. Tāsu ekaccā Satthu purato paṇiṃ paharitvā hasituṃ, ekaccā naccituṃ ārabhiṃsu. Satthā “kiṃ idan”ti āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā “na idāni māraḱāyikānaṃ otāraṃ⁴ labhituṃ dassāmi. Na hi mayā ettakaṃ kālaṃ pāramiyo pūrentena māraḱāyikānaṃ otāralābhatthāya pūritā”ti tā saṃvejetuṃ bhamukalomato rasmiyo vissajjesi, tāvadeva andhakāratimisā⁵ ahosi. Tā bhītā ahesuṃ maraṇabhayaṭṭhitā. Tena tāsāṃ kucchiyaṃ surā jīri. Satthā nisinnapallaṅke antarahito Sinerumuddhani ṭhatvā uṇṇālomato⁶ rasmiṃ vissajjesi, taṅkhaṇaṃyeva candasaḥassuggamaṇaṃ viya ahosi. Atha Satthā tā itthiyo āmantetvā “tumhehi mama santikaṃ āgacchamānāhi pamattāhi āgantuṃ na vaṭṭati. Tumhākaṃ hi pamādeneva māraḱāyikā devatā otāraṃ labhitvā tumhe hasādīnaṃ akaraṇaṭṭhāne hasādīni⁷ kāraṇesi, idāni tumhehi rāgādīnaṃ aggīnaṃ nibbāpanatthāya ussāhaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

146. “Ko nu hāso kimānando, niccaṃ pajjalite sati.

Andhakārena onaddhā, padīpaṃ na gavesathā”ti.

Tattha **Ānandoti** tuṭṭhi. Idaṃ vuttaṃ hoti—imasmim loṇasannivāse rāgādīhi ekādasahi aggīhi **niccaṃ pajjalite sati ko nu** tumhākaṃ **hāso**

1. Nisīditvā (Ka)

2. Naccissāma gāyissāmāti (Sī, Syā)

3. Sarīresu (Syā, Ka)

4. Okāsaṃ (Ka)

5. Andhakāratimirā (Ka)

6. Uṇṇālomato (Sī)

7. Hassādīni (Sī)

vā tuṭṭhi vā? Nanu esa akattabbarūpoyeva. Aṭṭhavatthukena hi avijjāndhakārena **onaddhā** tumhe tasseva andhakārassa vidhamanattāya kiṃ kārāṇā ñāṇappadīpaṃ **na gavesatha** na karoṭhāti.

Desanāvasāne pañcasatāpi tā itthiyo sotāpattiphale patiṭṭhahimsu.

Satthā tāsāṃ acalasaddhāya patiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā Sinerumatthakā otarivā Buddhāsane nisīdi. Atha naṃ Visākhā āha “bhante surā nāmesā pāpikā. Evarūpā hi nāma imā itthiyo tumhādisassa Buddhassa purato nisīditvā iriyāpathamattampi saṇṭhāpetuṃ asakkontiyo uṭṭhāya pāṇiṃ paharivā hasanagītanaccādīni ārabhimsū”ti. Satthā “āma Visākhe, pāpikā eva esā surā nāma. Etañhi nissāya aneke sattā anayabyasanāṃ pattā”ti vatvā “kadā panesā bhante uppannā”ti vutte tassā uppattiṃ vitthārena kathetuṃ atītaṃ āharivā **Kumbhajātakaṃ**¹ kathesi.

Visākhāya sahāyikānaṃ vatthu paṭhamāṃ.

2. Sirimāvatthu

Passa cittakatanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Sirimaṃ ārabba kathesi.

Sā kira Rājagahe abhirūpā gaṇikā. Ekasmiṃ pana antovasse Sumanaseṭṭhiputtassa bhariyāya Puṇṇakaseṭṭhissa dhītāya Uttarāya nāma upāsikāya aparajjhivā taṃ pasādetukāmā tassā gehe bhikkhusaṃghena saddhiṃ katabhattakiccaṃ Satthāraṃ khamāpetvā taṃ divasaṃ Dasabalassa bhattānumodanaṃ sutvā—

“Akkodhena jine kodhaṃ, asādhuraṃ sādhunā jine.

Jine kadariyaṃ dānena, saccenā’likavādinan”ti²—

1. Khu 5. 361 piṭṭhe.

2. Khu 5. 36; Khu 1. 46 piṭṭhesu.

gāthāpariyosāne sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Ayamettha saṅkhepo, vitthārakathā pana Kodhavagge anumodanagāthāvaṇṇanāyameva āvibhavissati. Evaṃ sotāpattiphalaṃ pattā pana Sirimā Dasabalaṃ nimantetvā¹ punadivase mahādānaṃ datvā saṃghassa aṭṭhakabhattaṃ² nibaddhaṃ dāpesi³. Ādito paṭṭhāya nibaddhaṃ aṭṭha bhikkhū gehaṃ gacchanti. “Sappiṃ gaṇhatha, khīraṃ gaṇhathā”ti-ādīni vatvā tesaṃ patte pūreti. Ekena laddhaṃ tiṇṇampi catunnampi pahoti. Devasikaṃ soḷasakahāpaṇaparibbayena piṇḍapāto dīyati. Athekadivasāṃ eko bhikkhu tassā gehe aṭṭhakabhattaṃ bhuñjitvā tiyojanamatthake ekaṃ vihāraṃ agamāsi. Atha naṃ sāyaṃ therupaṭṭhāne nisinnaṃ pucchimsu “āvuso kahaṃ bhikkhaṃ gahetvā āgatosi”ti. Sirimāya aṭṭhakabhattaṃ me bhuttanti. Manāpaṃ katvā deti āvusoti. “Na sakkā tassā bhattaṃ vaṇṇetuṃ, ativiya paṇītaṃ katvā deti, ekena laddhaṃ tiṇṇampi catunnampi pahoti, tassā pana deyyadhammatopi dassanameva uttaritaraṃ. Sā hi itthi evarūpā ca evarūpā cā”ti tassā guṇe vaṇṇesi.

Atheko bhikkhu tassā guṇakathaṃ sutvā adassaneneva sinehaṃ uppādetvā “mayā gantvā taṃ datṭhuṃ vaṭṭati”ti attano vassaggaṃ kathetvā taṃ bhikkhuṃ ṭhitikaṃ pucchitvā “sve āvuso tasmim̐ gehe tvaṃ saṃghatthero hutvā aṭṭhakabhattaṃ labhissasi”ti sutvā taṅkhaṇaṇṇeva pattacīvaraṃ ādāya pakkantopi pātova aruṇe uggate salākaggaṃ pavisitvā ṭhito saṃghatthero hutvā tassā gehe aṭṭhakabhattaṃ labhi. Yo pana bhikkhu hiyyo bhuñjitvā pakkāmi, tassa gatavelāyameva assā sarīre rogo uppajji. Tasmā sā ābharaṇāni omuñcitvā nipajji. Athassā dāsiyo aṭṭhakabhattaṃ labhitvā āgate bhikkhū disvā ārocesuṃ. Sā sahatthā patte gahetvā nisīdāpetuṃ vā parivisituṃ vā asakkontī dāsiyo āṇāpesi “ammā patte gahetvā ayye nisīdāpetvā yāguṃ pāyetvā khajjakaṃ datvā bhattavelāya patte pūretvā dethā”ti. Tā “sādhu ayye”ti bhikkhū pavesetvā yāguṃ pāyetvā khajjakaṃ datvā bhattavelāya bhattassa patte pūretvā tassā ārocayimsu. Sā “maṃ pariggahetvā netha, ayye vandissāmī”ti vatvā tāhi pariggahetvā bhikkhūnaṃ santikaṃ nītā vedhamānena sarīrena bhikkhū vandi. So bhikkhu taṃ

1. Patvā bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā (Ka)

2. Aṭṭhasalākabhattaṃ (Si)

3. Ṭhapesi (Syā)

oloketvā cintesi “gilānāya tāva evarūpā ayaṃ etissā rūpasobhā, arogakāle pana sabbābharaṇapaṭimaṇḍitāya imissā kīdisī rūpasampattī”ti. Athassa anekavassakoṭṭisannicito kilesa samudācari, so aññāṇī¹ hutvā bhattaṃ bhuñjitum asakkonto pattamādāya vihāraṃ gantvā pattam pidhāya ekamante ṭhapetvā cīvaraṃ² pattharitvā nipajji.

Atha naṃ eko sahāyako bhikkhu yācantopi bhojetum nāsakkhi. So chinnabhatta ahoṣi. Taṃ divasameva sāyanhasamaye Sirimā kālamakāsi. Rājā Satthu sāsaṇaṃ pesesi “bhante Jīvakassa kaniṭṭhabhaginiṃ Sirimā kālamakāsi”ti. Satthā taṃ sutvā rañño sāsaṇaṃ paṇiṃ “Sirimāya jhāpanakiccaṃ natthi, āmakasusāne taṃ yathā kākasunakhādayo na khādanti, tathā nipajjāpetvā rakkhāpethā”ti. Rājāpi tathā akāsi. Paṭipāṭiyā tayo divasā atikkantā, catutthe divase sarīraṃ uddhumāyi, navahi vaṇamukhehi puḷavā paggharimṣu, sakalasarīraṃ bhinnāṃ sālībhattachāṭi viya ahoṣi. Rājā nagare bherim carāpesi “ṭhapetvā geharakkhake dārake Sirimāya dassanattamaṃ anāgacchantānaṃ aṭṭha kahāpaṇāni daḍḍo”ti. Satthu santikaṇca pesesi “Buddhappamukho kira bhikkhusaṃgho Sirimāya dassanattamaṃ āgacchatū”ti. Satthā bhikkhūnaṃ ārocesi “Sirimāya dassanattamaṃ gamissāmā”ti. Sopi daharabhikkhu cattāro divase kassaci vacanaṃ aggahetvā chinnabhattova nipajji. Patte bhattaṃ pūtikaṃ jātamaṃ, patte malaṃ uṭṭhahi. Atha naṃ so sahāyako bhikkhu upasaṅkamitvā “āvuso Satthā Sirimāya dassanattamaṃ gacchatī”ti āha. So tathā chātajjhattopi³ “Sirimā”ti vuttapadeyeva sahasā uṭṭhahitvā “kiṃ bhaṇasī”ti āha. “Satthā Sirimaṃ datṭhumaṃ gacchati, tvampi gamissasī”ti vutte “āmagamissāmī”ti bhattaṃ chaḍḍetvā pattamaṃ dhovitvā thavikāya pakkhipitvā bhikkhusaṃghena saddhimaṃ agamāsi. Satthā bhikkhusaṃghaparivuto ekapasse aṭṭhāsi, bhikkhunisaṃghopi rājaparisāpi upāsakaparisāpi upāsikāparisāpi ekekapasse aṭṭhaṃsu.

Satthā rājānaṃ pucchi “kā esā mahārājā”ti. Bhante Jīvakassa bhaginiṃ Sirimā nāmāti. Sirimā esāti. Āma bhanteti.

1. Anaññamano (Syā)

2. Cīvarakaṇṇaṃ (Sī, Ka)

3. Nipajjantopi (Sī)

tena hi nagare bherim carāpehi “sahassam datvā Sirimam gaṇhantū”ti. Rājā tathā kāresi. Ekopi ‘han’ti vā ‘hun’ti vā¹ vadanto nāma nāhosi. Rājā Satthu ārocesi “na gaṇhanti bhante”ti. Tena hi mahārāja aggham ohārehīti. Rājā “pañcasatāni datvā gaṇhantū”ti bherim carāpetvā kañci gaṇhanakam adisvā “aḍḍhateyyāni satāni, dve satāni, satam, paṇṇāsam, pañcavīsati kahāpaṇe, dasa kahāpaṇe, pañca kahāpaṇe, ekam kahāpaṇam, aḍḍham, pādam, māsakam, kākaṇikam datvā Sirimam gaṇhantū”ti bherim carāpesi. Koci tam na icchi. “Mudhāpi gaṇhantū”ti bherim carāpesi. ‘Han’ti vā ‘hun’ti vā vadanto nāma nāhosi. Rājā “mudhāpi bhante gaṇhanto nāma natthi”ti āha. Satthā “passatha bhikkhave mahājanassa piyam mātugāmam, imasminyeva nagare sahassam datvā pubbe ekadivasam labhiṃsu, idāni mudhā gaṇhantopi natthi, evarūpaṃ nāma rūpaṃ khayavayappattaṃ, passatha bhikkhave āturaṃ attabhāvan”ti vatvā imam gāthamāha—

147. “Passa cittakataṃ bimbaṃ, arukāyaṃ samussitaṃ.

Āturaṃ bahusaṅkappaṃ, yassa natthi dhuvam tṭhiti”ti.

Tattha **cittakatanti** katacittam, vatthābharaṇamālālattakādīhi vicittanti² attho. **Bimbanti** dīghādiyuttatṭhānesu dīghādīhi aṅgapaccaṅgehi saṇṭhitaṃ attabhāvaṃ. **Arukāyanti** navannaṃ vaṇamukhānaṃ vasena arubhūtaṃ kāyaṃ. **Samussitanti** tīhi aṭṭhisatehi samussitaṃ. **Āturanti** sabbakālaṃ iriyāpathādīhi pariharitabbatāya niccagilānaṃ. **Bahusaṅkappanti** mahājanena bahudhā saṅkappitaṃ. **Yassa natthi dhuvam tṭhiti** yassa dhuvabhāvo vā tṭhityabhāvo vā natthi, ekantena bhedanavikiraṇavidhamśanadhammamevetam, imam passathāti attho.

Desanāvasāne caturāsītiyā paṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi, sopi bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahīti.

Sirimāvatthu dutiyaṃ.

1. Ahanti vā ahanti vā (Syā)

2. Vatthābharaṇamālālāṅkāradīhi cittakatanti (Syā, Ka)

3. Uttarātherīvatthu

Parijññamidanti imañ dhammadesanañ Satthā Jetavane viharanto Uttarātheriñ nāma bhikkhuniñ ārabha katesi.

Therī kira vīsavassasatikā jātiyā piṇḍāya caritvā laddhapīṇḍapātā antaravīthiyañ ekañ bhikkhuñ disvā piṇḍapātena āpucchitvā tassa apaṭikkhipitvā gaṇhantassa sabbañ datvā nirāhārā ahoṣi. Evañ dutiyepi tatiyepi divase tasseva bhikkhuno tasmiṃyeva ṭhāne bhattañ datvā nirāhārā ahoṣi, catutthe divase pana piṇḍāya carantī ekasmiñ sambādhaṭṭhāne Satthārañ disvā paṭikkamantī olambantañ attano cīvarakaṇṇaṃ akkamitvā saṇṭhātum asakkontī parivattitvā pati. Satthā tassā santikañ gantvā “bhagini pariñño te attabhāvo na cirasseva bhijjissatī”ti vatvā imañ gāthamāha—

148. “Parijññamidañ rūpañ, rogañīlañ pabhaṅgurañ.

Bhijjati pūtisandeho, maraṇantañ hi jīvitā”ti.

Tassattho—bhagini **idañ** tava sarīrasaṅkhātāñ **rūpañ** mahallakabhāvena **parijññam**, tañca kho sabbarogānañ nivāsaṭṭhānaṭṭhena **rogañīlañ**¹, yathā kho pana taruṇopi siṅgālo “jarasiṅgālo”ti vuccati, taruṇāpi gaḷocīlatā “pūtilatā”ti vuccati, evañ tadahujātāñ suvaṇṇavaṇṇampi samānañ niccañ paggharaṇaṭṭhena pūtitāya **pabhaṅgurañ**², so esa pūtika samāno tava deho **bhijjati**, na cirasseva bhijjissatīti veditabbo. Kim kāraṇā? **Maraṇantañ hi jīvitā** yasmā³ sabbasattānañ jīvitāñ maraṇapariyosānamevāti vuttañ hoti.

Desanāvasāne sā therī sotāpattiphalañ pattā, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Uttarātherīvatthu tatiyañ.

1. Roganiḍḍhañ (Sī), roganiddhañ (Syā)

2. Pabhaṅguṇaṃ (Syā)

3. Tasmā (Sī, Ka)

4. Sambahula-adhimānikabhikkhuvatthu

Yānimānīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto sambahule adhimānike bhikkhū ārabha kathesi.

Pañcasatā kira bhikkhū Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araṇṇaṃ pavisitvā ghaṭentā vāyamantā jhānaṃ nibbattetvā “kilesānaṃ asamudācārena pabbajitakiccaṃ no nipphannaṃ¹, attanā paṭiladdhaguṇaṃ Satthu ārocessāmā”ti āgamiṃsu. Satthā tesāṃ bahidvārakoṭṭhakaṃ pattakāleyeva Ānandattheraṃ āha “Ānanda etesaṃ bhikkhūnaṃ pavisitvā mayā² diṭṭhena kammaṃ natthi, āmakasusānaṃ gantvā tato āgantvā maṃ passantū”ti. Thero gantvā tesāṃ tamatthaṃ ārocesi. Te “kiṃ amhākaṃ āmakasusānenā”ti avatvāva “dīghadassinā Buddhena kāraṇaṃ diṭṭhaṃ bhavissati”ti āmakasusānaṃ gantvā tattha kuṇapāni passantā ekāhadvīhapatitesu kuṇapesu āghātaṃ paṭilabhitvā taṃ khaṇaṃ patitesu allasarīresu rāgaṃ uppādayiṃsu, tasmim khaṇe attano sakilesabhāvaṃ jāniṃsu. Satthā Gandhakuṭiyaṃ nisinnova obhāsaṃ pharitvā tesāṃ bhikkhūnaṃ sammukhe kathento viya “nappatirūpaṃ nu kho³ bhikkhave tumhākaṃ evarūpaṃ aṭṭhisāṅghātaṃ disvā rāgaratiṃ uppādetun”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

149. “Yānimāni apatthāni, alābūneva sārade.

Kāpotakāni aṭṭhīni, tāni disvāna kā rati”ti.

Tattha **apatthānī**⁴ chaḍḍitāni. **Sāradeti** saradakāle vātātapapahatāni tattha tattha vipṭakīṇa-alābūni viya. **Kāpotakānī**ti kapotakavaṇṇāni. **Tāni disvānā**ti tāni evarūpāni aṭṭhīni disvā tumhākaṃ kā rati, nanu appamattakampi kāmaratiṃ kātuṃ na vaṭṭatiyevāti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū yathāḥhitāva arahattaṃ patvā Bhagavantam abhitthavamānā āgantvā vandimsūti.

Sambahula-adhimānikabhikkhuvatthu catuttham.

1. Nipphannanti maññaṃ mānā (Syā)

3. Patirūpaṃ nu kho (Syā, Ka)

2. Maṃ (Ka)

4. Apattānīti (Ka)

5. Janapadakalyāṇī Rūpanandātherivattu

Aṭṭhīnaṃ nagaraṃ katanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Janapadakalyāṇiṃ Rūpanandātheriṃ ārabha kathesi.

Sā kira ekadivasaraṃ cintesi “mayhaṃ jeṭṭhabhātiko rajjasiriṃ pahāya pabbajitvā loke aggapuggalo Buddho jāto, puttopissa Rāhulakumāro pabbajito, bhattāpi me pabbajito, mātāpi me pabbajitā, ahampi ettake ñātijane pabbajite gehe kiṃ karissāmi, pabbajissāmi”ti. Sā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbajī ñātisineheneva, no saddhāya, abhirūpatāya pana **Rūpanandā**ti paññāyi. “Satthā kira ‘rūpaṃ aniccaṃ dukkhaṃ anattā, vedanā, saññā, saṅkhārā, viññāṇaṃ aniccaṃ dukkhaṃ anattā’ti vadeti”ti sutvā sā evaṃ dassaniye pāsādike mamaṃ rūpe dosaṃ katheyyāti Satthu sammukhībhāvaṃ na gacchati. Sāvattvivāsino pātova dānaṃ datvā samādinuposathā suddhuttarāsaṅgā gandhamālādihattā sāyanhasamaye Jetavane sannipatitvā dhammaṃ suṇanti. Bhikkhunisaṃghopi Satthu dhammadesanāya uppannacchando vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇāti. Dhammaṃ sutvā nagaraṃ pavisanto Satthu guṇakathaṃ kathentova pavisati.

Catuppamāṇike hi lokasannivāse appakāva te sattā, yesaṃ Tathāgataṃ passantānaṃ pasādo na uppajjati. Rūpappamāṇikāpi hi Tathāgatassa lakkhaṇānubyañjanapaṭimaṇḍitaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ disvā pasīdanti, ghosappamāṇikāpi anekāni jātisatāni nissāya pavattaṃ Satthu guṇaghosañceva aṭṭhaṅgasamannāgataṃ dhammadesanāghosañca sutvā pasīdanti, lūkhappamāṇikāpissa cīvarādilūkhataṃ paṭicca pasīdanti, dhammappamāṇikāpi “evarūpaṃ Dasabalassa sīlaṃ, evarūpo samādhi, evarūpā paññā, Bhagavā sīlādīhi guṇehi asamo appaṭipuggalo”ti pasīdanti. Tesā Tathāgatassa guṇaṃ kathentānaṃ mukhaṃ nappahoti. Rūpanandā bhikkhunīnañceva upāsikānañca santikā Tathāgatassa guṇakathaṃ sutvā cintesi “ativiya me bhātikassa vaṇṇaṃ kathentiyeva. Ekadivasampi me rūpe dosaṃ kathento kittakaṃ kathessati. Yaṃnūnāhaṃ bhikkhunīhi saddhiṃ gantvā attānaṃ adassetvāva Tathāgataṃ passitvā dhammamassa suṇitvā āgaccheyyan”ti. Sā “ahampi ajja dhammassavanaṃ gamissāmi”ti bhikkhunīnaṃ ārocesi.

Bhikkhuniyo “cīrassam vata Rūpanandāya Satthu upaṭṭhānam gantukāmatā uppannā, ajja Satthā imam nissāya vicitraddhammadesanam nānāyanaṃ desessatī”ti tuṭṭhamānasā tam ādāya nikkhamimsu. Sā nikkhantakālato paṭṭhāya “aham attānam neva dassessāmī”ti cintesi. Satthā “ajja rūpanandā mayham upaṭṭhānam āgamissati, kīdisī nu kho tassā dhammadesanā sappāyā”ti cintetvā “rūpagarukā esā attabhāve balavasinehā, kaṇṭakena kaṇṭakuddharaṇam viya rūpenevassā rūpamadanimmadanam sappāyan”ti sannipṭṭhānam katvā tassā vihāram pavisanasamaye ekaṃ pana abhirūpaṃ itthim soḷasavassuddesikaṃ rattavattthanivatttham sabbābharaṇapaṭimaṇḍitaṃ bījanim gahetvā attano santike ṭhatvā bījayamānam iddhibalena abhinimmini. Tam kho pana itthim Satthā ceva passati Rūpanandā ca. Sā bhikkhunīhi saddhim vihāram pavisitvā bhikkhunīnam piṭṭhipasse ṭhatvā pañcapaṭiṭṭhitena Satthāram vanditvā bhikkhunīnam antare nisinnā pādantato paṭṭhāya Satthāram oloketi lakkhaṇavicittam anubyañjanasamujjalam byāmapabbhāparikkhittam Satthu sarīram disvā puṇṇacandasassirikaṃ mukham oloketi samīpe ṭhitam itthirūpaṃ addasa. Sā tam oloketvā attabhāvaṃ oloketi suvaṇṇarājahaṃsiyā purato kākīsadisaṃ attānam avamaññi. Iddhimayarūpaṃ¹ diṭṭhakālato paṭṭhāyeva hi tassā akkhini bhamimsu. Sā “aho imissā kesā sobhanā, aho nalāṭam² sobhanan”ti sabbesaṃ sārīrappadesānam³ rūpasiriyā samākaḍḍhitacittā⁴ tasmiṃ rūpe balavasinehā ahosi.

Satthā tassā tattha abhiratim ṇatvā dhammam desentova tam rūpaṃ soḷasavassuddesikabhāvaṃ atikkamitvā vīsativassuddesikaṃ katvā dassesi. Rūpanandā oloketvā “na vatidaṃ⁵ rūpaṃ purimasadisaṃ”ti thokaṃ virattacittā ahosi. Satthā anukkameneva tassā itthiyā sakim vijātavaṇṇam majjhimittivaṇṇam jarājiṇṇamahallikitthivaṇṇaṇca dassesi. Sāpi anupubbeneva “idampi antarahitaṃ, idampi antarahitan”ti jarājiṇṇakāle tam virajjamānā khaṇḍadantiṃ palitasiraṃ obhaggaṃ gopānasivaṅkaṃ daṇḍaparāyaṇam pavedhamānam disvā ativiya virajji. Atha Satthā tam byādhinā abhibhūtaṃ katvā dassesi. Sā taṅkhaṇaṇṇeva daṇḍaṇca tālavaṇṭaṇca chaḍḍetvā

1. Iddhimayarūpassa (Sī)

2. Lalāṭam (Syā)

3. Sarīrappadesānam (Syā, Ka)

4. Samākaḍḍhitacittāyā (Sī)

5. Nevidaṃ (Ka)

mahāvīravaram viravamānā bhūmiyam patitvā sake muttakarīse nimuggā aparāparam parivatti. Rūpanandā tampi disvā ativiya virajji. Satthāpi tassā itthiyā maraṇam dassesi. Sā taṅkhaṇamyeva uddhumātakabhāvam āpajji, navahi vaṇamukhehi pubbavaṭṭiyo ceva puḷavā ca paggharimsu, kākādayo sannipatitvā vilumpimsu. Rūpanandāpi tam oloketvā “ayam itthi imasmim yeve thāne jaram pattā, byādhiṃ pattā, maraṇam pattā, imassāpi me attabhāvassa evameva jarābyādhimaraṇāni āgamissantī”ti attabhāvam aniccato passi. Aniccato diṭṭhattā eva pana dukkhato anattato diṭṭhoyeva hoti. Athassā tayo bhavā ādittā gehā viya gīvāya baddhakuṇapam viya ca upaṭṭhahimsu, kammaṭṭhānābhimukham cittam pakkhandi. Satthā tāya aniccato diṭṭhabhāvam ñatvā “sakkhissati nu kho sayameva attano patiṭṭham kātun”ti olovento “na sakkhissati, bahiddhā paccayam laddhum vaṭṭatī”ti cintetvā tassā sappāyavasena dhammam desento āha—

“Āturam asuciṃ pūtiṃ, passa Nande samussayam.
Uggharantaṃ paggharantaṃ, bālānam abhipatthitaṃ.
Yathā idam tathā etaṃ, yathā etaṃ tathā idam.
Dhātuto¹ suññato passa, mā lokam punarāgami.
Bhave chandam virājetvā, upasanto carissatī”ti.

Ittham sudam² Bhagavā Nandam bhikkhunim ārabba imā gāthāyo abhāsithāti. Nandā desanānusārena ñaṇam pesetvā sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Athassā upari tiṇṇam maggaphalānam vipassanāparivāsathāya suññatākammaṭṭhānam kathetum “Nande mā ‘imasmiṃ sarīre sāro atthi’ti saññaṃ kari. Appamattakopi hi ettha sāro natthi, tiṇi aṭṭhisatāni ussāpetvā kataṃ Aṭṭhinagarametan”ti vatvā imam gāthamāha—

150. “Aṭṭhīnam nagaram kataṃ, maṃsalohitalepanam.
Yattha jarā ca maccu ca, māno makkho ca ohito”ti.

Tassattho—yatheva hi pubbaṇṇāparaṇṇādīnam odahanatthāya kaṭṭhāni ussāpetvā vallīhi bandhitvā mattikāya vilimpetvā nagarasaṅkhātāni bahiddhā

1. Dhātuyo (Syā)

2. Idam suttaṃ (Ka)

gehaṃ karonti, evamidam ajjhattikampi tīṇi aṭṭhisatāni ussāpetvā
 nhāruvinaddham māṃsalohitalepanam tacapaṭicchannam jīraṇalakkhaṇāya
 jarāya maraṇalakkhaṇassa maccuno ārohasampadādīni paṭicca
 maññanalakkhaṇassa¹ mānassa sukatakāraṇavināsanalakkhaṇassa makkhassa
 ca odahanatthāya **nagaram katham**. Evarūpo eva hi ettha kāyikacetasiko
 ābādho ohito, ito uddham kiñci gayhūpagam natthīti.

Desanāvasāne sā therī arahattam pāpuṇi, mahājanassāpi sātthikā
 dhammadesanā ahosīti.

Janapadakalyāṇī rūpanandātherīvatthu pañcamam.

6. Mallikādevīvatthu

Jīranti veti imam dhammadesanam Satthā Jetavane viharanto Mallikam
 devim ārabha kathesi.

Sā kira ekadivasam nhānakoṭṭhakam pavittā mukham dhovivā
 onatasarīrā jaṅgham dhovitum ārabhi. Tāya ca saddhimyeva pavittā eko
 vallabhasunakho atthi. So tam tathā onatam disvā asaddhammasanthavam
 kātum ārabhi. Sā phassam sādiyantī aṭṭhāsī. Rājāpi uparipāsāde vātapānena
 olokento tam disvā tato āgatakāle “nassa vasali, kasmā evarūpamakāsi”ti
 āha. Kim mayā katham devāti. Sunakhena saddhim santhavoti. Natthetam
 devāti. Mayā sāmam diṭṭham, nāham tava saddahissāmi, nassa vasalīti.
 “Mahārāja yo koci imam koṭṭhakam pavittā iminā vātapānena olokentassa
 ekova dvidhā paññāyati”ti abhūtam kathesi. Deva sace me na saddahasi,
 etam koṭṭhakam pavisa, aham tam iminā vātapānena olokessāmīti. Rājā
 mūḷhadhātuko² tassā vacanam saddahitvā koṭṭhakam pāvisi. Sāpi kho devī
 vātapāne ṭhatvā lolokentī “andhabāla mahārāja kim nāmetam, ajikāya
 saddhim santhavam karosī”ti āha. “Nāham bhadde evarūpam karomī”ti ca
 vuttepi “mayā sāmam diṭṭham, nāham tava saddahissāmi”ti āha.

1. Majjanalakkhaṇassa (Syā)

2. Mandadhātuko (Syā)

Tam sutvā rājā “addhā imam koṭṭhakam pavitṭho ekova dvidhā paññāyati”ti saddahi. Mallikā cintesi “ayaṃ rājā andhabālatāya mayā vañcito, pāpam me katham, ayañca me abhūtena abbhācikkhito, idam me kammam Satthāpi jānissati, dve aggasāvakāpi asīti mahāsāvakāpi jānissanti, aho vata me bhāriyam kammam katan”ti. Ayaṃ kira rañño asadisadāne saḥāyikā ahosi. Tattha ca ekadivasaṃ katapariccāgo dhanassa cuddasakoṭi-agghanako ahosi. Tathāgatassa setacchattam nisīdanapallaṅko ādhārako pādapiṭṭhanti imāni pana cattāri anagghāneva ahesuṃ. Sā maraṇakāle evarūpaṃ mahāpariccāgaṃ nānussarivā tadeva pāpakammam anussaranti kalam katvā Avīcimhi nibbatti. Rañño pana sā ativiya piyā ahosi. So balavasokābhībhūto tassā sarīrakiccaṃ kāretvā “nibbattaṭṭhānamassā pucchissāmī”ti Satthu santikam agamāsi. Satthā yathā so āgatakāraṇam na sarati, tathā akāsi. So Satthu santike saraṇīyadhammakatham sutvā geham pavitṭhakāle sarivā “aham bhaṇe Mallikāya nibbattaṭṭhānam pucchissāmīti Satthu santikam gantvā pamuṭṭho, sve puna pucchissāmī”ti punadivasepi agamāsi. Satthāpi paṭipāṭiyā satta divasāni yathā so na sarati, tathā akāsi. Sāpi sattāhameva niraye paccivā aṭṭhame divase tato cutā Tusitabhavane nibbatti. Kasmā panassa Satthā asaraṇabhāvaṃ akāsīti? Sā kira tassa ativiya piyā ahosi manāpā, tasmā tassā niraye nibbattabhāvaṃ sutvā “sace evarūpā saddhāsaṃpannā niraye nibbattā, dānam datvā kiṃ karissāmī”ti micchādīṭṭhim gahetvā pañcannam bhikkhusatānam gehe pavattam niccabhattam harāpetvā niraye nibbatteyya, tenassa Satthā sattāham asaraṇabhāvaṃ katvā aṭṭhame divase piṇḍāya caranto sayameva rājakuladvāram agamāsi.

Rājā “Satthā āgato”ti sutvā nikkhamitvā pattam ādāya pāsadam abhiruhitum ārabhi. Satthā pana rathasālāya nisīditum ākāram dassesi. Rājā Satthāram tattheva nisīdāpetvā yāgukhajjakena paṭimānetvā vanditvā nisinnova aham bhante Mallikāya deviyā nibbattaṭṭhānam pucchissāmīti gantvā pamuṭṭho, kattha nu kho sā bhante nibbattāti. Tusitabhavane mahārājāti, bhante tāya Tusitabhavane anibbattantiyā¹ko añño

1. Anibbattiyā (Syā, Ka)

nibbattissati, bhante natthi tāya sadisā itthī. Tassā hi nisinnaṭṭhānādīsu “sve Tathāgatassa idaṃ dassāmi, idaṃ karissāmi”ti dānasamvidhānaṃ ṭhapetvā aññaṃ kiccameva natthi, bhante tassā paralokaṃ gatakālato paṭṭhāya sarīraṃ me na vahaṭīti¹. Atha naṃ Satthā “mā cintayi mahārāja, sabbesaṃ dhuvadhammo ayan”ti vatvā “ayaṃ mahārāja ratho kassā”ti pucchi. Taṃ sutvā rājā sirasmiṃ añjaliṃ paṭiṭṭhāpetvā “pitāmahassa me bhante”ti āha. Ayaṃ kassāti. Pitu me bhanteti. Ayaṃ pana ratho kassāti. Mama bhanteti. Evaṃ vutte Satthā “mahārāja tava pitāmahassa ratho tenevākārena² tava pitu rathaṃ na pāpuṇi, tava pitu ratho tava rathaṃ na pāpuṇi, evarūpassa nāma kaṭṭhakaliṅgarassāpi jarā āgacchati, kimaṅgaṃ pana attabhāvassa. Mahārāja sappurisdhammasseva hi jarā natthi, sattā pana ajīrakā nāma natthī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

151. “Jīranti ve rājarathā sucittā,
Atha sarīrampi jaraṃ upeti.
Satañca dhammo na jaraṃ upeti,
Santo have sabbhi pavedayantī”ti.

Tattha **veti** nipāto. **Sucittā**ti sattahi ratanehi aparehi ca rathālaṅkārehi suṭṭhu cittitā³ rājūnaṃ rathāpi **jīranti**. **Sarīrampī**ti na kevalaṃ rathā eva, idaṃ suppaṭijaggitaṃ sarīrampi khaṇḍiccādīni pāpuṇantaṃ⁴ **jaraṃ upeti**. **Satañcā**ti Buddhādīnaṃ pana santānaṃ navavidho lokuttaradhammo ca kiñci upaghātaṃ na upetīti⁵ **na jaraṃ upeti** nāma. **Pavedayantī**ti evaṃ **santo** Buddhādayo **sabbhi** paṇḍitehi saddhiṃ kathentīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mallikādevīvatthu chaṭṭhaṃ.

7. Lāḷudāyittheravatthu

Appassutāyanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Lāḷudāyittheraṃ ārabha kathesi.

1. Sarīrameva na bhavaṭīti (Si)

3. Cittā (Syā), cittakā (Ka)

4. Pāpuṇāti (Syā, Ka)

2. Kena kāraṇena (Syā, Ka)

5. Na Karoti (Syā, Ka)

So kira maṅgalaṃ karontānaṃ gehaṃ gantvā “tirokuṭṭesu tiṭṭhanti”¹ti-
 ādinā¹ nayena avamaṅgalaṃ katheti, avamaṅgalaṃ karontānaṃ gehaṃ
 gantvā tirokuṭṭādisu kathetabbesu “dānañca dhammacariyā cā”²ti-ādinā²
 nayena maṅgalagāthā vā “yaṃ kiñci vittaṃ idha vā huraṃ vā”³ti
 Ratanasuttaṃ³ vā katheti. Evaṃ tesu tesu ṭhānesu “aññaṃ kathessāmi”⁴ti
 aññaṃ kathentopi “aññaṃ kathemi”⁵ti na jānāti. Bhikkhū tassa kathaṃ sutvā
 Satthu ārocesuṃ “kiṃ bhante Lāḷudāyissa maṅgalāmaṅgalaṭṭhānesu
 gamanena, aññasmiṃ kathetabbe aññaṃeva katheti”⁶ti. Satthā “na bhikkhave
 idānevesa evaṃ katheti, pubbepi aññasmiṃ kathetabbe aññaṃeva kathesi”⁷ti
 vatvā atītaṃ āhari—

Atīte kira Bārāṇasiyaṃ Aggidattassa nāma brāhmaṇassa putto
 Somadattakumāro nāma rājānaṃ upaṭṭhahi. So rañña piyo ahosi maṇāpo.
 Brāhmaṇo pana kasikammaṃ nissāya jīvati. Tassa dveyeva goṇā ahesuṃ.
 Tesu eko mato. Brāhmaṇo puttaṃ āha “tāta Somadatta rājānaṃ me yācitvā
 ekaṃ goṇaṃ āharā”⁸ti. Somadatto “sacāhaṃ rājānaṃ yācissāmi, lahubhāvo
 me paññāyissati”⁹ti cintetvā “tumheyeva tāta rājānaṃ yācathā”¹⁰ti vatvā “tena
 hi tāta maṃ gahetvā yāhi”¹¹ti vutto cintesi “ayaṃ brāhmaṇo dandhapaṇṇo
 abhikkamādivacanamattampi na jānāti, aññasmiṃ vattabbe aññaṃeva
 vadati, sikkhāpetvā pana naṃ nessāmi”¹²ti. So taṃ ādāya bīraṇaṭṭhambhakaṃ
 nāma susānaṃ gantvā tiṇakalāpe bandhitvā “ayaṃ rājā, ayaṃ uparājā, ayaṃ
 senāpati”¹³ti nāmāni katvā paṭipāṭiyā pitu dassetvā “tumhehi rājakulaṃ gantvā
 evaṃ abhikkamitabbaṃ, evaṃ paṭikkamitabbaṃ, evaṃ nāma rājā vattabbo,
 evaṃ nāma uparājā, rājānaṃ pana upasaṅkamitvā ‘jayatu bhavaṃ
 mahārājā’¹⁴ti vatvā evaṃ ṭhatvā imaṃ gāthaṃ vatvā goṇaṃ yāceyyāthā”¹⁵ti
 gāthaṃ uggaṇhāpesi—

“Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṃ kasāmase.

Tesu eko mato deva, dutiyaṃ dehi khattiyā”¹⁶ti.

So hi saṃvaccharamattena taṃ gāthaṃ paṇaṇaṃ katvā paṇaṇabhāvaṃ
 puttassa ārocetvā “tena hi tāta kañcideva paṇṇākāraṃ ādāya āgacchatha,

1. Khu 1. 8; Khu 2. 129 piṭṭhesu.

2. Khu 1. 4, 319 piṭṭhesu.

3. Khu 1. 5, 312 piṭṭhesu.

aham purimataram gantvā rañño santike ṭhassāmī”ti vutte “sādhu tātā”ti paṇṇākāram gahetvā Somadattassa rañño santike ṭhitakāle ussāhappatto rājakulam gantvā raññā tuṭṭhacittena katapaṭisammodano “tāta cirassam vata āgatattha, idamāsanam nisīditvā vadatha, yenattho”ti vutte imam gāthamāha—

“Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṃ kasāmase.
Tesu eko mato deva, dutiyaṃ gaṇha khattiyā”ti.

Raññā “kiṃ vadesi tāta, puna vadehī”ti vuttepi tameva gātham āha. Rājā tena virajjhivā kathitabhāvaṃ ñatvā sitaṃ katvā “Somadatta tumhākaṃ gehe bahū maññe goṇā”ti vatvā “tumhehi dinnā bahū bhavissanti devā”ti vutte bodhisattassa tussitvā brāhmaṇassa soḷasa goṇe alaṅkārabhaṇḍakaṃ nivāsagāmañcassa brahmadeyyaṃ datvā mahantena yasena brāhmaṇaṃ uyyojesīti.

Satthā imam dhammadesanaṃ āharitvā “tadā rājā Ānando ahosi, brāhmaṇo Lāludāyī, Somadatto pana ahamevā”ti jātakam samodhānetvā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa attano appassutatāya aññasmiṃ vattabbe aññameva vadati. Appassutapuriso hi balibaddasadiso nāma hotī”ti vatvā imam gāthamāha—

152. “Appassutāyaṃ puriso, balibaddova jīrati.

Maṃsāni tassa vaḍḍhanti, paññā tassa na vaḍḍhati”ti.

Tattha **appassutāyanti** ekassa vā dvinnam vā paṇṇāsakānam. Atha vā pana vaggānam¹ sabbantimena paricchena ekassa vā dvinnam vā suddantānam vāpi² abhāvena appassuto ayaṃ. Kammatṭhānaṃ pana uggahetvā anuyuñjanto bahussutova. **Balibaddova jīratī**ti yathā hi balibaddo jīramāno vaḍḍhamāno neva mātu, na pitu, na sesañātakānam atthāya vaḍḍhati, atha kho niratthakameva jīrati, evamevaṃ ayampi na upajjhāyavattaṃ karoti, na ācariyavattaṃ, na āgantukavattādīni, na bhāvanārāmataṃ³ anuyuñjati, niratthakameva jīrati, **maṃsāni tassa vaḍḍhantī**ti yathā balibaddassa “yuganaṅgalādīni vahituṃ asamatto eso”ti araṇṇe vissaṭṭhassa tattheva

1. Suttavaggānam (Syā), pannarasavaggānam (Ka)

2. Suddantānampi (Syā)

3. Bhāvanāmattaṃ (Ka)

vicarantassa khādanantassa pivantassa maṁsāni vaḍḍhanti, evameva imassāpi upajjhāyādīhi viassaṭṭhassa saṅgham¹ nissāya cattāro paccaye labhitvā uddhavirecanādīni katvā kāyaṁ posentassa maṁsāni vaḍḍhanti, thūlasarīro hutvā vicarati. **Paññā tassāti** lokiyalokuttarā panassa paññā ekaṅgulamattāpi **na vaḍḍhati**, araññe pana gacchalatādīni viya cha dvārāni nissāya taṇhā ceva navavidhamāno ca vaḍḍhatīti attho.

Desanāvasāne mahājano sotāpattiphalādīni pāpuṇīti.

Lāḷudāyittheravatthu sattamaṁ.

8. Udānavatthu

Anekajātisaṁsāranti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Bodhirukkhamūle nisinnō udānavasena udānetvā aparabhāge Ānandattherena puṭṭho kathesi.

So hi Bodhirukkhamūle nisinnō sūriye anattaṅgateyeva mārabalaṁ viddhamsetvā paṭhamayāme pubbenivāsaṭṭhācchādaṁ tamaṁ padāletvā majjhimayāme dibbacakkhuṁ visodhetvā pacchimayāme sattesu kāruṇṇatāṁ paṭicca paccayākāre ñāṇaṁ otāretvā taṁ anulomapaṭilomavasena sammāsanto aruṇuggamanavelāya sammāsambodhiṁ abhisambujjhivā anekehi Buddhasatasahashehi avijahitaṁ udānaṁ udānento imā gāthā abhāsi—

153. “Anekajātisaṁsāraṁ, sandhāvissaṁ anibbisaṁ.

Gahakāraṁ gavesanto, dukkhā jāti punappunaṁ.

154. Gahakāraka diṭṭhosi, puna gehaṁ na kāhasi.

Sabbā te phāsukā bhaggā, gahakūṭaṁ visaṅkhataṁ.

Visaṅkhāragataṁ cittaṁ, taṇhānaṁ khayamajjhagā”ti.

Tattha **gahakāraṁ gavesantoti** ahaṁ imassa attabhāvasaṅkhātassa gehassa kārakaṁ taṇhāvaḍḍhakiṁ gavesanto yena ñāṇena sakkā taṁ²

1. Jaṅghaṁ (Ka)

2. So (Syā, Ka)

daṭṭhum, tassa bodhiñāṇassatthāya Dīpaṅkarapādamūle katābhinihāro ettakaṃ kālāṃ **anekajāṭisaṃsāraṃ** anekajāṭisatasahassasaṅkhātāṃ imaṃ saṃsāravatṭaṃ **anibbisaṃ** taṃ ñāṇaṃ avindanto alabhantoyeva **sandhāvissaṃ** saṃsariṃ, aparāparaṃ anuvicarinti attho. **Dukkha jāti punappunanti** idaṃ gahakārakagavesanassa kāraṇavacanaṃ¹. Yasmā jarābyādhimaraṇamissitāya jāti nāmesā punappunaṃ upagantum dukkhā, na ca sā tasmim̐ adiṭṭhe nivattati. Tasmā taṃ gavesanto sandhāvissanti attho. **Diṭṭhosīti** sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhantena mayā idāni diṭṭhosi. **Puna gehanti** puna imasmim̐ saṃsāravatṭe attabhāvasaṅkhātāṃ mama gehaṃ **na kāhasi**. **Sabbā te phāsukā bhaggāti** tava sabbā avasesā kilesaphāsukā mayā bhaggā. **Gahakūṭaṃ visaṅkhatanti** imassa tayā katassa attabhāvagehassa avijjāsaṅkhātāṃ kaṇṇikamaṇḍalampi mayā viddhaṃsitaṃ. **Visaṅkhāragataṃ cittanti** idāni mama cittaṃ visaṅkhāraṃ nibbānaṃ ārammaṇakaraṇavasena gataṃ anupaviṭṭhaṃ. **Taṇhānaṃ khayamajjhagāti** taṇhānaṃ khayasaṅkhātāṃ arahattaṃ adhigatosmīti.

Udānavatthu aṭṭhamaṃ.

9. Mahāddhanasetṭhiputtavatthu

Acaritvāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Isipatane Migadāye viharanto Mahāddhanasetṭhiputtaṃ ārabha kathesi.

So kira Bārāṇasiyaṃ asītikoṭivibhave kule nibbatti. Athassa mātāpitāro cintesuṃ “amhākaṃ kule mahābhogakkhandho, puttassa no hatthe ṭhapetvā yathāsukhaṃ paribhogaṃ karissāma, aññena kammena kiccaṃ natthī”ti. Taṃ naccagītavāditamattameva sikkhāpesuṃ. Tasmim̐yeva nagare aññasmim̐ asītikoṭivibhave kule ekā dhītāpi nibbatti. Tassāpi mātāpitāro tatheva cintetvā taṃ naccagītavāditamattameva sikkhāpesuṃ. Tesāṃ vayappattānaṃ āvāhavivāho ahoṣi. Atha nesaṃ aparabhāge mātāpitāro kālamakaṃsu. Dve-asītikoṭidhanaṃ ekasmim̐yeva gehe ahoṣi. Setṭhiputto divasassa tikkhattuṃ

1. Gahakārakaṃ gavesantassa punappunajanaṇaṃ cavanaṃ dukkhaṃ (Sī)

rañño upaṭṭhānaṃ gacchati. Atha tasmim nagare dhuttā cintesuṃ “sacāyaṃ seṭṭhiputto surāsoṇḍo bhavissati, amhākaṃ phāsukaṃ bhavissati, uggaṇhāpema naṃ surāsoṇḍabhāvan”ti. Te suraṃ ādāya khajjakamaṃse¹ ceva loṇasakkharā ca dussante² bandhitvāmūlakande gahetvā tassa rājakulato āgacchantassa maggaṃ olokayamānā nisīditvā taṃ āgacchantam disvā suraṃ pivitvā loṇasakkharaṃ mukhe khipitvā mūlakandaṃ ḍamsitvā “vassasataṃ jīva sāmī, seṭṭhiputta taṃ nissāya mayaṃ khādanapivanasamatthā bhaveyyāmā”ti āharṃsu. So tesam vacanaṃ sutvā pacchato āgacchantam cūlūpaṭṭhākaṃ pucchi “kiṃ ete pivanti”ti. Ekaṃ pānakaṃ sāmīti. Manāpajātikaṃ etanti. Sāmī imasmim jīvaloke iminā sadisaṃ pātabbayuttakaṃ nāma natthīti. So “evaṃ sante mayāpi pātum vaṭṭati”ti thokaṃ thokaṃ āharāpetvā pivati. Athassa na cirasseva te dhuttā pivanabhāvaṃ ñatvā taṃ parivārayimṃsu. Gacchante kāle parivāro mahā ahosi. So satenapi satadvayenapi suraṃ āharāpetvā pivanto iminā anukkameneva nisinnaṭṭhānādīsū kahāpaṇarāsīm ṭhapetvā suraṃ pivanto “iminā mālā āharatha, iminā gandhe, ayaṃ jano jute cheko, ayaṃ nacce, ayaṃ gīte, ayaṃ vādite. Imassa sahasaṃ detha, imassa dve sahasāni”ti evaṃ vikiranto na cirasseva attano santakaṃ asītikoṭidhanaṃ khepetvā “khīṇaṃ te sāmī dhanan”ti vutte kiṃ bhariyāya me santakaṃ natthīti. Atthi sāmīti. Tena hi taṃ āharathāti. Tampi tatheva khepetvā anupubbena khetta-ārāmuyyānayoggādikampi antamaso bhājanabhaṇḍakampi attharaṇapāvuraṇanisiḍanampi sabbaṃ attano santakaṃ vikkiṇitvā khādi. Atha naṃ mahallakakāle yehissa kulasantakaṃ gehaṃ vikkiṇitvā gahitaṃ, te taṃ gehā nīharimṃsu. So bhariyaṃ ādāya parajanassa gehabhittim nissāya vasanto kapālakhaṇḍaṃ ādāya bhikkhāya caritvā janassa ucchiṭṭhakaṃ bhuñjitum ārabhi.

Atha naṃ ekadivasaṃ āsanāsālāya dvāre ṭhatvā daharasāmaṇerehi diyyamānaṃ ucchiṭṭhakabhojanaṃ paṭiggaṇhantaṃ disvā Satthā sitaṃ pātvākāsi. Atha naṃ Ānandatthero sitakāraṇaṃ pucchi. Satthā sitakāraṇaṃ kathento “passānanda imaṃ Mahāddhanaseṭṭhiputtaṃ imasmimyeva nagare

1. Bhajjitamaṃse (Sī), khajjamaṃse (Syā)

2. Dasante (Sī)

dve-asītikoṭidhanam khepetvā bhariyam ādāya bhikkhāya carantam. Sace hi ayam paṭhamavaye bhoge akhepetvā kammante payojayissa, imasmiṃyeva nagare aggasetṭhi abhavissa. Sace pana nikkhamitvā pabbajissa, arahattam pāpuṇissa, bhariyāpissa anāgāmiphale patiṭṭhahissa. Sace majjhimavaye bhoge akhepetvā kammante payojayissa, dutiyasetṭhi abhavissa, nikkhamitvā pabbajanto anāgāmī abhavissa. Bhariyāpissa sakadāgāmiphale patiṭṭhahissa. Sace pacchimavaye bhoge akhepetvā kammante payojayissa, tatiyasetṭhi abhavissa, nikkhamitvā pabbajantopi sakadāgāmī abhavissa, bhariyāpissa sotāpattiphale patiṭṭhahissa. Idāni panesa gihibhogatopi parihīno sāmāññatopi. Parihāyitvā ca pana sukkhapallale koṇcasakuṇo viya jāto”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

155. “Acaritvā brahmacariyam, aladdhā yobbane dhanam.

Jiṇṇakoṇcāva jhāyanti, khīṇamaccheva pallale.

156. Acaritvā brahmacariyam, aladdhā yobbane dhanam.

Senti cāpātikhīṇāva, purāṇāni anutthunan”ti.

Tattha **acaritvā**ti brahmacariyavāsam avasitvā. **Yobbaneti** anuppanne vā bhoge uppādetum uppanne vā bhoge rakkhitum samatthakāle dhanampi alabhitvā. **Khīṇamaccheti** te evarūpā bālā udakassa abhāvā khīṇamacche **pallale** parikkhīṇapattā **jiṇṇakoṇcā** viya avajhāyanti. Idam vuttam hoti— pallale udakassa abhāvo viya hi imesam vasanaṭṭhānassa abhāvo, macchānam khīṇabhāvo viya imesam bhogānam abhāvo, khīṇapattānam koṇcānam uppatitvā gamanābhāvo viya imesam idāni jalathalapathādīhi bhoge saṇṭhāpetum asamatthabhāvo. Tasmā te khīṇapattā koṇcā viya ettheva bajjhivā avajhāyantīti. **Cāpātikhīṇāvā**ti cāpato atikhīṇā¹, cāpā vinimuttāti attho. Idam vuttam hoti—yathā cāpā vinimuttā sarā yathāvegā gantvā patitā, tam gahetvā ukkhipante asati tattheva upacikānam bhattam honti, evam imepi

1. Cāpātikhittā vāti cāpato atikhittā (Sī)

tayo vaye atikkantā idāni attānaṃ uddharitum asamatthatāya maraṇaṃ
 upagamissanti. Tena vuttaṃ “senti cāpātikhīṇāvā”ti. **Purāṇāni anutthunanti**
 “iti amhehi khāditāni iti pītan”ti pubbe katāni
 khāditapivitanaccagītavāditādīni anutthunantā socantā anusocantā sentīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mahādhanaṣeṭṭhiputtavatthu navamaṃ.

Jarāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekādasamo vaggo.

12. Attavagga

1. Bodhirājakumāravatthu

Attānañceti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Bhesakaḷāvane viharanto Bodhirājakumāraṃ ārabha kathesi.

So kira pathavītale aññehi pāsādehi asadisarūpaṃ ākāse uppatamānaṃ viya kokanudaṃ¹ nāma pāsādaṃ kāretvā vaḍḍhakiṃ pucchi “kiṃ tayā aññatthāpi evarūpo pāsādo katapubbo, udāhu paṭhamasippameva te idan”ti. “Paṭhamasippameva devā”ti ca vutte cintesi “sace ayaṃ aññassapi evarūpaṃ pāsādaṃ karissati, ayaṃ pāsādo anacchariyo bhavissati. Imaṃ mayā māretuṃ vā hatthapāde vāssa chindituṃ akkhini vā uppātetuṃ vaṭṭati, evaṃ aññassa pāsādaṃ na karissatī”ti. So tamatthaṃ attano piyasahāyakassa Sañjīvakaputtassa² nāma māṇavakassa kathesi. So cintesi “nissamsayaṃ esa vaḍḍhakiṃ nāsessati, anaggho sippī, so³ mayi passante mā nassatu, saññamassa dassāmī”ti. So taṃ upasaṅkamitvā “pāsāde te kammaṃ niṭṭhitaṃ, no”ti pucchitvā “niṭṭhitaṃ”ti vutte “Rājakumāro taṃ nāsetukāmo attānaṃ rakkheyyāsi”ti āha. Vaḍḍhakīpi “bhaddakaṃ te sāmi kataṃ mama ārocentena, ahamettha kattabbaṃ jānissāmī”ti vatvā “kiṃ samma amhākaṃ pāsāde kammaṃ niṭṭhitaṃ”ti rājakumārena puṭṭho “na tāva deva niṭṭhitaṃ, bahu avasiṭṭhaṃ”ti āha. Kiṃ kammaṃ nāma avasiṭṭhanti. Pacchā deva ācikkhissāmi, dārūni tāva āharāpethāti. Kiṃ dārūni nāmāti. Nissārāni sukkhadārūni devāti. So āharāpetvā adāsi. Atha naṃ āha “deva te ito paṭṭhāya mama santikaṃ nāgantabbaṃ. Kiṃ kāraṇā? Sukhumakammaṃ karontassa hi aññehi saddhiṃ sallapantassa me⁴ kammavikkhepo hoti, āhāraelāyaṃ pana me bhariyāva āhāraṃ āharissatī”ti. Rājakumāropi “sādhū”ti paṭissuṇi. Sopi ekasmiṃ gabbhe nisīditvā tāni dārūni tacchetvā attano puttadārassa antonisīdanayoggaṃ garuḷasakuṇaṃ katvā āhāraelāya pana bhariyaṃ āha “gehe vijjamānakaṃ sabbaṃ vikkiṇitvā

1. Kokanadaṃ (Sī, Syā)

3. Sippiyo (Syā, Ka)

2. Sañjīkāputtassa (Sī)

4. Sallāpe sati (Syā, Ka)

hiraññasuvaṇṇaṃ gaṇhāhī”ti. Rājakumāropi vaḍḍhakissa anikkhamanattāya gehaṃ parikkhipitvā ārakkhaṃ ṭhapesi. Vaḍḍhakīpi sakuṇassa niṭṭhitakāle “ajja sabbepi dārake gahetvā āgaccheyyāsī”ti bhariyaṃ vatvā bhuttapātarāso puttadāraṃ sakuṇassa kucchiyaṃ nisīdāpetvā vātapānena nikkhamitvā palāyi. So tesāṃ “deva vaḍḍhakī palāyati”ti kandantānaṃyeva gantvā Himavante otaritvā ekaṃ nagaraṃ māpetvā Kaṭṭhavāhanarājā nāma jāto.

Rājakumāropi “pāsādamahaṃ karissāmī”ti Satthāraṃ nimantetvā pāsāde catujjātiyagandhehi paribhaṇḍikaṃ katvā paṭhama-ummārato paṭṭhāya celapaṭikaṃ¹ patthari. So kira aputtako, tasmā “sacāhaṃ puttaṃ vā dhītaraṃ vā lacchāmi, Satthā imaṃ akkamissati”ti cintetvā patthari. So Satthari āgate Satthāraṃ pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā pattaṃ gahetvā “pavisatha bhante”ti āha. Satthā na pāvisi, so dutiyampi tatiyampi yāci. Satthā apavisitvāva Ānandattheraṃ olokesi. Thero olokitasāññāyeva vatthānaṃ anakkamanabhāvaṃ ñatvā taṃ “saṃharatu Rājakumāra dussāni, na Bhagavā celapaṭikaṃ akkamissati, pacchimajanataṃ Tathāgato oloketi”ti dussāni saṃharāpesi. So dussāni saṃharitvā Satthāraṃ antonivesanaṃ pavesetvā yāgukhajjakena sammānetvā ekamantaṃ nisinno vanditvā āha “bhante ahaṃ tumhākaṃ upakārako tikkhattuṃ saraṇaṃ gato, kucchigato ca kiramhi ekavāraṃ saraṇaṃ gato, dutiyaṃ taruṇadārakakāle, tatiyaṃ viññubhāvaṃ pattakāle. Tassa me kasmā celapaṭikaṃ na akkamitthā”ti. Kiṃ pana tvaṃ kumāra cintetvā celāni attharīti. “Sace puttaṃ vā dhītaraṃ vā lacchāmi, Satthā me celapaṭikaṃ akkamissati”ti idaṃ cintetvā bhanteti. Tenevāhaṃ taṃ na akkaminti. Kiṃ panāhaṃ bhante puttaṃ vā dhītaraṃ vā neva lacchāmīti. Āma kumārāti. Kiṃ kārāṇāti. Purimaka-attabhāve jāyāya saddhiṃ pamādaṃ āpannattāti. Kasmim kāle bhanteti. Athassa Satthā atītaṃ āharitvā dassesi²—

Atīte kira anekasatā manussā mahatiyā nāvāya samuddaṃ pakkhandimsu. Nāvā samuddamajjhe bhijji. Dve jayampatikā ekaṃ phalakaṃ gahetvā antaradīpakaṃ pavisiṃsu, sesā sabbe tattheva marimsu. Tasmim kho pana

1. Celapattikaṃ (Sī)

2. Desesi (Ka)

dīpake mahāsakuṇasaṃgho vasati. Te aññaṃ khāditabbakaṃ adisvā chātajjhataṃ sakuṇa-aṇḍāni aṅgāresu pacitvā khādiṃsu, tesu appahontesu sakuṇacchāpe gahetvā khādiṃsu. Evaṃ paṭhamavayepi majjhimavayepi pacchimavayepi khādiṃsuyeva. Ekasmimpi vaye appamādaṃ nāpajjiṃsu, ekopi ca nesaṃ appamādaṃ nāpajji.

Satthā idaṃ tassa pubbakammaṃ dassetvā “sace hi tvaṃ kumāra tadā ekasmimpi vaye bhariyāya saddhiṃ appamādaṃ āpajjissa, ekasmimpi vaye putto vā dhītā vā uppajjeyya. Sace pana vo ekopi appamatto abhavissa, taṃ paṭicca putto vā dhītā vā uppajjissa. Kumāra attānaṃ hi piyaṃ maññaṃānena tīsupi vayesu appamattena attā rakkhitabbo, evaṃ asakkontena ekavayepi rakkhitabbo evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

157. “Attānañce piyaṃ jaññā, rakkheyya naṃ surakkhitaṃ.

Tiṇṇaṃ aññataraṃ yāmaṃ, paṭijaggeyya paṇḍito”ti.

Tattha **yāmaṃ**ti Satthā attano dhammissaratāya desanākusalatāya ca idha tiṇṇaṃ vayānaṃ aññataraṃ vayaṃ yāmaṃti katvā desesi, tasmā evamettha attho veditabbo. Sace **attānaṃ piyaṃ** jāneyya, **rakkheyya naṃ surakkhitaṃ** yathā so surakkhito hoti, evaṃ naṃ rakkheyya. Tattha sace gihī samāno “attānaṃ rakkhissāmi”ti uparipāsādatale susaṃvutaṃ gabbhaṃ pavisitvā sampannārakkho hutvā vasantopi, pabbajito hutvā susaṃvute pihitadvāravātapāne leṇe viharantopi attānaṃ na rakkhatiyeva. Gihī pana samāno yathābalaṃ dānasīlādīni puññaṃ karonto, pabbajito vā pana vattapaṭivattapariyattimanasikāresu ussukkaṃ āpajjanto attānaṃ rakkhati nāma. Evaṃ tīsu vayesu asakkonto aññatarasmimpi vaye paṇḍitapuriso attānaṃ paṭijaggetiyeva. Sace hi gihibhūto paṭhamavaye khiḍḍāpasutatāya kusalaṃ kātuṃ na sakkoti, majjhimavaye appamattena hutvā kusalaṃ kātappaṃ. Sace majjhimavaye puttadāraṃ posento kusalaṃ kātuṃ na sakkoti, pacchimavaye kātappameva. Evampi karontena¹ attā paṭijaggitova hoti. Evaṃ akarontassa pana attā piyo nāma na hoti, apāyaparāyaṇameva naṃ karoti. Sace

1. Tena (Syā, Ka)

pana pabbajito paṭhamavaye sajjhāyaṃ karonto dhārento vācento vattaṭṭhivattaṃ karonto pamādaṃ āpajjati, majjhimavaye appamattena samaṇadhammo kātabbo. Sace paṭhamavaye uggahitapariyattiyā Aṭṭhakathaṃ vinicchayaṃ kāraṇākāraṇaṇca pucchanto majjhimavaye pamādaṃ āpajjati, pacchimavaye appamattena samaṇadhammo kātabboyeva. Evampi karontena attā paṭijaggitova hoti. Evaṃ akarontassa pana attā piyo nāma na hoti, pacchānutāpeneva naṃ tāpetīti.

Desanāvasāne Bodhirājakumāro sotāpattiphale patitṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Bodhirājakumāravatthu paṭhamam.

2. Upanandasakyaputtattheravatthu

Attānameva paṭhamanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Upanandaṃ Sakyaputtaṃ ārabba kathesi.

So kira thero dhammakathaṃ kathetuṃ cheko. Tassa appicchatādi paṭisaṃyuttaṃ dhammakathaṃ sutvā bahū bhikkhū taṃ ticīvarehi pūjetvā dhutaṅgāni samādiyimsu. Tehi vissatṭhaparikkhāre soyeva gaṇhi. So ekasmiṃ antovasse upakaṭṭhe janapadaṃ agamāsi. Atha naṃ ekasmiṃ vihāre daharasāmaṇerā dhammakathikapemena “bhante idha vassaṃ upethā”ti vadiṃsu. “Idha kittakaṃ vassāvāsikaṃ labbhatī”ti pucchitvā tehi “ekeko sāṭako”ti vutte tattha upāhanā ṭhapetvā aññaṃ vihāraṃ agamāsi. Dutiyam vihāraṃ gantvā “idha kiṃ labbhatī”ti pucchitvā “dve sāṭakā”ti vutte kattarayaṭṭhiṃ ṭhapesi. Tatiyam vihāraṃ gantvā “idha kiṃ labbhatī”ti pucchitvā “tayo sāṭakā”ti vutte tattha udakatumbaṃ ṭhapesi. Catutthaṃ vihāraṃ gantvā “idha kiṃ labbhatī”ti pucchitvā “cattāro sāṭakā”ti vutte “sādhu idha vasissāmī”ti tattha vassaṃ upagantvā gahaṭṭhānaṇceva bhikkhūnaṇca dhammakathaṃ kathesi. Te naṃ bahūhi vatthehi ceva cīvarehi ca pūjesuṃ. So vuṭṭhavasso itaresupi vihāresu sāsaṇaṃ pesetvā “mayā parikkhārassa ṭhapitattā vassāvāsikaṃ laddhabbaṃ, taṃ me paḥiṇantū”ti sabbaṃ āharāpetvā yānakaṃ pūretvā pāyāsi.

Athekasmiṃ vihāre dve daharabhikkhū dve sāṭake ekañca kambalaṃ labhitvā “tuyhaṃ sāṭakā hontu, mayhaṃ kambalo”ti bhājetuṃ asakkontā maggasaṃpāde nisīditvā vivadanti. Te taṃ therāṃ āgacchantāṃ disvā “bhante tumhe no bhājetvā dethā”ti vadiṃsu. Tumheyeva bhājethāti. Na sakkoma bhante, tumheyeva no bhājetvā dethāti. Tena hi mama vacane ṭhassathāti. Āma ṭhassāmāti. “Tena hi sādhu”ti tesaṃ dve sāṭake datvā “ayaṃ dhammakathaṃ kathentānaṃ amhākaṃ pārupanāraho”ti mahagghaṃ kambalaṃ ādāya pakkāmi. Daharabhikkhū vipphaṇṇasārino hutvā Satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na bhikkhave idāneva tumhākaṃ santakaṃ gahetvā tumhe vipphaṇṇasārino karoti, pubbepe akāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari—

Atītasmiṃ anutīracārī ca gambhīracārī cāti dve uddā mahantaṃ rohitamacchaṃ labhitvā “mayhaṃ sīsaṃ hotu, tava naṅguṭṭhaṃ”ti vivādāpannā bhājetuṃ asakkontā ekaṃ siṅgālaṃ disvā āhaṃsu “mātula imaṃ no bhājetvā dehī”ti. Ahaṃ raññā vinicchayaṭṭhāne ṭhapito, tattha ciraṃ nisīditvā jaṅghavihāratthāya āgatomhi, idāni me okāso natthīti. Mātula mā evaṃ karotha, bhājetvā eva no dethāti. Mama vacane ṭhassathāti. Ṭhassāma mātulāti. “Tena hi sādhu”ti so sīsaṃ chinditvā ekamante akāsi, naṅguṭṭhaṃ ekamante. Katvā ca pana “tātā yena vo anutīre caritaṃ, so naṅguṭṭhaṃ gaṇhātu. Yena gambhīre caritaṃ, tassa sīsaṃ hotu. Ayaṃ pana majjhimo khaṇḍo mama vinicchayadhamme ṭhitassa bhavissatī”ti te saññāpento—

“Anutīracārī naṅguṭṭhaṃ, sīsaṃ gambhīracārino.

Accāyaṃ¹ majjhimo khaṇḍo, dhammaṭṭhassa bhavissatī”ti²—

Imaṃ gāthaṃ vatvā majjhimakhaṇḍaṃ ādāya pakkāmi. Tepi vipphaṇṇasārino taṃ oloketvā aṭṭhaṃsu.

Satthā imaṃ atītaṃ dassetvā “evamesa atītepi tumhe vipphaṇṇasārino akāsiyevā”ti te bhikkhū saññāpetvā Upanandaṃ garahanto

1. Athāyaṃ (Sī, Syā)

2. Khu 5. 159 piṭṭhe Jātake.

“bhikkhave param̃ ovaḍantena nāma paṭhamameva attā patirūpe patiṭṭhāpetabbo”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

158. “Attānameva paṭhamam̃, patirūpe nivesaye.

Athaññamanusāseyya, na kilisseyya paṇḍito”ti.

Tattha **patirūpe nivesayeti** anucchavike guṇe patiṭṭhāpeyya. Idaṃ vuttaṃ hoti—yo appicchatādiguṇehi vā ariyavaṃsapaṭipadādīhi vā param̃ anusāsītukāmo, so **attānameva paṭhamam̃** tasmim̃ guṇe patiṭṭhāpeyya. Evaṃ patiṭṭhāpetvā **athaññam̃** tehi guṇehi **anusāseyya**. Attānam̃ hi tattha anivesetvā kevalam̃ parameva anusāsamāno parato nindam̃ labhitvā kilissati nāma, tattha attānam̃ nivesetvā anusāsamāno parato pasamsam̃ labhati, tasmā na kilissati nāma. Evaṃ karonto **paṇḍito na kilisseyyāti**.

Desanāvasāne te bhikkhū sotāpattiphale patiṭṭhahimsu, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Upanandasakyaputtattheravatthu dutiyam̃.

3. Padhānikatissattheravatthu

Attānañceti imaṃ dhammadesanam̃ Satthā Jetavane viharanto Padhānikatissattheram̃ ārabba kathesi.

So kira Satthu santike kammaṭṭhānam̃ gahetvā pañcasate bhikkhū ādāya araṇṇe vassam̃ upagantvā “āvuso dharamānakassa Buddhassa santike vo kammaṭṭhānam̃ gahitam̃, appamattāva samaṇadhammam̃ karoṭhā”ti ovaḍitvā sayam̃ gantvā nipajjitvā supati. Te bhikkhū paṭhamayāme caṅkamitvā majjhimayāme vihāram̃ pavisanti. So niddāyitvā pabuddhakāle tesam̃ santikam̃ gantvā “kim̃ tumhe ‘nipajjitvā niddāyissāmā’ti āgatā, sīgham̃ nikkhamitvā samaṇadhammam̃ karoṭhā”ti vatvā sayam̃ gantvā tatheva supati. Itare majjhimayāme bahi caṅkamitvā pacchimayāme vihāram̃ pavisanti. So punapi pabujjhitvā tesam̃ santikam̃ gantvā te viharā nīharitvā sayam̃ puna gantvā tatheva supati. Tasmim̃ niccakālam̃ evam̃ karonte te bhikkhū sajjhāyam̃ vā

kammaṭṭhānaṃ vā manasikātuṃ nāsakkhiṃsu, cittaṃ aññathattaṃ agamāsi. Te “amhākaṃ ācariyo ativiya āraddhavīriyo, pariggaṇhissāma nan”ti pariggaṇhantā tassa kiriyāṃ disvā “naṭṭhamhā āvuso, ācariyo no tuccharavaṃ ravatī”ti vadimsu. Tesāṃ ativiya niddāya kilamantānaṃ ekabhikkhupi visesaṃ nibbattetuṃ nāsakkhi. Te vuṭṭhavassā Satthu santikaṃ gantvā Satthārā katapaṭisanthārā “kiṃ bhikkhave appamattā hutvā samaṇadhammaṃ karitthā”ti pucchitā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa tumhākaṃ antarāyamakāsiyevā”ti vatvā tehi yācito—

“Amātāpitarasaṃvaḍḍho¹, anācerakule vasaṃ.

Nāyaṃ kālāṃ akālāṃ vā, abhijānāti kukkuṭo”ti²—

Imaṃ **Akālārāvīkukkuṭajātakaṃ** vitthāretvā kathesi. “Tadā hi so kukkuṭo ayaṃ Padhānikatissatthero ahosi, ime pañca satā bhikkhū te māṇavā ahesuṃ, disāpāmokkho ācariyo ahamevā”ti Satthā imaṃ jātakaṃ vitthāretvā “bhikkhave paraṃ ovadantena nāma attā sudanto kātabbo. Evaṃ ovadanto hi sudanto hutvā dameti nāmā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

159. “Attānañce tathā kayirā, yathāññāmanusāsati.

Sudanto vata dametha, attā hi kira duddamo”ti.

Tassattho—yo³ hi bhikkhu “paṭhamayāmādīsū caṅkamaṭṭhaṃ”ti vatvā paraṃ ovaḍati, sayāṃ caṅkamaṇādīni adhiṭṭhahanto **attānañce tathā kayirā, yathāññāmanusāsati**, evaṃ sante **sudanto vata damethā**ti yena guṇena paraṃ anusāsati, tena attanā sudanto hutvā dameyya. **Attā hi kira duddamoti** ayaṃ hi attā nāma duddamo. Tasmā yathā so sudanto hoti, tathā dametabboti.

Desanāvasāne pañca satāpi te bhikkhū arahattaṃ pāpuṇimsūti.

PadhānikatisSattheravatthu tatiyaṃ.

1. Amātāpitasarivaḍḍho (Sī, Syā, Ka)

2. Khu 5. 28 piṭṭhe Jātake.

3. Yathā (Sī, Syā, Ka)

4. Kumārakassapamātuttherīvattu

Attā hi attano nāthoti imam dhammadesanam Satthā Jetavane viharanto Kumārakassapattherassa mātaram ārabha kathesi.

Sā kira Rājagahanagare seṭṭhidhītā viññutam pattakālato paṭṭhāya pabbajjam yāci. Atha sā punappunam yācamānāpi mātāpitūnam santikā pabbajjam alabhitvā vayappattā patikulam gantvā patidevatā hutvā agāram ajjhāvasi. Athassā nacirasseva kucchismiṃ gabbho patiṭṭhahi. Sā gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ajānitvāva sāmikam ārādhettvā pabbajja yāci. Atha nam so mahantena sakkārena bhikkhunupassayaṃ netvā ajānanto Devadattapakkhikānam bhikkhunīnam santike pabbājesi. Aparena samayena bhikkhuniyo tassā gabbhinibhāvaṃ ñatvā tāhi “kim idan”ti vuttā¹ nāham ayye jānāmi “kimetaṃ”, sīlam vata me arogamevāti. Bhikkhuniyo taṃ Devadattassa santikam netvā “ayaṃ bhikkhunī saddhāpabbajitā, imissā mayam gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ jānāma, kālam na jānāma, kim dāni karomā”ti pucchimsu. Devadatto “mā mayham ovādakārikānam bhikkhunīnam ayaso uppajjatū”ti ettakameva cintetvā “uppabbājetha nan”ti āha. Taṃ sutvā sā daharā mā maṃ ayye nāsetha, nāham Devadattam uddissa pabbajitā, etha, maṃ Satthu santikam Jetavanam nethāti. Tā taṃ ādāya Jetavanam gantvā Satthu ārocesuṃ. Satthā “tassā gihikāle gabbho patiṭṭhito”ti jānantopi paravādamocanattam rājānam Pasenadikosalam Mahā-anāthapiṇḍikam Cūḷa-anāthapiṇḍikam Visākhā-upāsikam aññāni ca mahākulāni pakkosāpetvā Upālittheram āṇāpesi “gaccha, imissā daharāya bhikkhuniyā catuparisamajjhe kammaṃ parisodhehi”ti. Thero rañño purato Visākhā pakkosāpetvā taṃ adhikaraṇam paṭicchāpesi. Sā sāṇipākāram parikkhipāpetvā antosāṇiyam tassā hatthapādanābhi-udarapariyosānāni oloketvā māsadivase samānetvā “gihibhāve imāya gabbho laddho”ti ñatvā therassa tamattam ārocesi. Athassā thero parisamajjhe parisuddhabhāvaṃ patiṭṭhāpesi. Sā aparena samayena Padumuttarabuddhassa pādamūle pattitapatthanam mahānubhāvaṃ puttam vijāyi.

1. Puṭṭhā (Syā)

Athekadivasam rājā bhikkhunupassayasamīpena gacchanto dārakasaddam sutvā “kiṃ idan”ti pucchitvā “deva ekissā bhikkhuniyā putto jāto, tassesā saddo”ti vutte tam kumāram attano gharam netvā dhātinaṃ adāsi. Nāmaggaḥaṇadivase cassa **Kassapoti** nāmaṃ katvā kumāraparihārena vaḍḍhitattā **Kumārakassapoti** sañjānimsu. So kilāmaṇḍale dārake paharitvā “nimmātāpitikenamhā pahaṭṭā”ti vutte rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva maṃ ‘nimmātāpitiko’ti vadanti, mātaraṃ me ācikkhathā”ti pucchitvā rañṇā dhātiyo dassetvā “imā te mātaro”ti vutte “na ettikā me mātaro, ekāya me mātara bhavitabbaṃ, tam me ācikkhathā”ti āha. Rājā “na sakkā imaṃ vañcetun”ti cintetvā tāta tava mātā bhikkhunī, tvaṃ mayā bhikkhunupassayā ānītoti. So tāvatakenaeva samuppannasamvego hutvā “tāta pabbājetha man”ti āha. Rājā “sādhu tātā”ti tam mahantena sakkārena Satthu santike pabbājesi. So laddhūpasampado **Kumārakassapattheroti** pañṇāyi. So Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araṇṇaṃ pavisitvā vāyāmitvā visesaṃ nibbattetuṃ asakkonto “puna kammaṭṭhānaṃ visesetvā gahessāmī”ti Satthu santikaṃ gantvā Andhavane vihāsi.

Atha naṃ Kassapabuddhakāle ekato samaṇadhammaṃ katvā anāgāmiphalaṃ patvā brahmaloke nibbattabhikkhu brahmalokato āgantvā pannarasa pañhe pucchitvā “ime pañhe ṭhapetvā Satthāraṃ añño byākātuṃ samatto nāma natthi, gaccha, Satthu santike imesaṃ atthaṃ uggaṇhā”ti uyyojesi. So tathā katvā pañhavissajjanāvasāne arahattaṃ pāpuṇi. Tassa pana nikkhantadivasato paṭṭhāya dvādasa vassāni mātubhikkhuniyā akkhīhi assūni pavattimsu. Sā puttaviyogadukkhita assutinteneva mukhena bhikkhāya caramānā antaravīthiyaṃ theram disvāva “putta puttā”ti viravanti tam gaṇhituṃ¹ upadhāvamānā parivattitvā pati. Sā thanehi khīraṃ muñcantehi uṭṭhahitvā allacīvarā gantvā theram gaṇhi. So cintesi “sacāyaṃ mama santikā madhuravacanaṃ labhissati, vinassissati. Thaddhameva katvā imāya saddhim sallapissāmī”ti. Atha naṃ āha “kiṃ karontī vicarasi, sinehamattampi chindituṃ na sakkosī”ti. Sā “aho kakkhaḷā

therassa kathā”ti cintetvā “kiṃ vadesi tātā”ti vatvā punapi tena tatheva vuttā cintesi “ahaṃ imassa kāraṇā dvādasa vassāni assūni sandhāretum¹ na sakkomi, ayaṃ panevaṃ thaddhahadayo, kiṃ me iminā”ti puttasinghaṃ chinditvā taṃdivasameva arahattaṃ pāpuṇi.

Aparena samayena dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadattena² evaṃ upanissayasampanno Kumārakassapo ca therī ca nāsītā, Satthā pana tesaṃ patiṭṭhā jāto, aho Buddhā nāma lokānukampakā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva ahaṃ imesaṃ paccayo patiṭṭhā jāto, pubbepi nesaṃ ahaṃ patiṭṭhā ahosiṃyevā”ti vatvā—

“Nigrodhameva seveyya, na sākhamupasaṃvase.

Nigrodhasmiṃ mataṃ seyyo, yañce sākhasmi jīvitān”ti³—

Imaṃ **Nigrodhajātakam** vitthārena kathetvā “tadā sākhamigo Devadatto ahosi, parisāpissa Devadattaparisā, vārappattā migadhenu therī ahosi, putto Kumārakassapo, gabbhinīmigiya jīvitāṃ paricajitvā gato Nigrodhamigarājā pana ahamevā”ti jātakam samodhānetvā puttasinghaṃ chinditvā theriya attanāva attano patiṭṭhānakatabhāvaṃ pakāsento “bhikkhave yasmā parassa attani ṭhitena saggaparāyaṇena vā maggaparāyaṇena vā bhavituṃ na sakkā, tasmā attāva attano nātho, paro kiṃ karissatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

160. “Attā hi attano nātho, ko hi nātho paro siyā.

Attanā hi sudantena, nāthaṃ labhati dullabhaṃ”ti.

Tattha **nātho**ti patiṭṭhā. Idaṃ vuttaṃ hoti—yasmā attani ṭhitena attasampannena⁴ kusalaṃ katvā saggam vā pāpuṇitum, maggaṃ vā bhāvetum, phalaṃ vā sacchikātum sakkā. Tasmā hi attāva **attanō** patiṭṭhā hoti, **paro ko** nāma kassa patiṭṭhā **siyā**. **Attanā** eva **hi sudantena**

1. Nivāretum (Syā)

2. Manam vata Devadattena (Si)

3. Khu 5. 4, 212 piṭṭhesu Jātake.

4. Attanā sampannena (Syā)

nibbisevanena arahattaphalasaṅkhātāṃ **dullabhaṃ nāthaṃ labhati.**

Arahattañhi sandhāya idha “nāthaṃ labhati dullabhaṃ”ti vuttaṃ.

Desanāvasāne bahū sotapattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Kumārakassapamātuttherivatthu catutthaṃ.

5. Mahākāla-upāsakavatthu

Attanā hi kataṃ pāpanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ Mahākālaṃ nāma sotāpanna-upāsakaṃ ārabba kathesi.

So kira māsassa aṭṭhadvasesu¹ uposathiko hutvā vihāre sabbarattim dhammakathaṃ suṇāti. Atha rattim corā ekasmiṃ gehe sandhim chinditvā bhaṇḍakaṃ gahetvā lohahājānasaddena pabuddhehi sāmikehi anubaddhā gahitabhaṇḍaṃ chaḍḍetvā palāyimsu. Sāmikāpi te anubandhimśyeva, te disā pakkhandimsu. Eko pana vihāramaggaṃ gahetvā Mahākālassa rattim dhammakathaṃ sutvā pātova pokkharāṇitīre mukhaṃ dhovantassa purato bhaṇḍikaṃ chaḍḍetvā palāyi. Core anubandhitvā āgatamanussā bhaṇḍikaṃ disvā “tvaṃ no gehasandhim² chinditvā bhaṇḍikaṃ haritvā dhammaṃ suṇanto³ viya vicarasi”ti taṃ gahetvā pothetvā māretvā chaḍḍetvā agamimsu. Atha naṃ pātova pāṇiyaghaṭaṃ ādāya gatā daharasāmaṇera disvā “vihāre dhammakathaṃ sutvā sayita-upāsako ayuttaṃ maraṇaṃ labhati”ti vatvā Satthu ārocesuṃ. Satthā “āma bhikkhave, imasmiṃ attabhāve kālena appatirūpaṃ maraṇaṃ laddhaṃ, pubbe katakamassa pana tena yuttameva laddhaṃ”ti vatvā tehi yācito tassa pubbakammaṃ kathesi—

Atīte kira Bārāṇasiraṇṇo vijjite ekassa paccantagāmassa aṭavimukhe corā paharanti⁴. Rājā aṭavimukhe ekaṃ rājabhaṭaṃ ṭhapesi, so bhatim gahetvā manusse orato pāraṃ neti, pārato oraṃ āneti. Atheke manusso abhirūpaṃ attano bhariyaṃ cūḷayānakaṃ

1. Aṭṭha divase (Syā)

3. Karonto (Sī)

2. Gehe sandhim (Syā)

4. Viharanti (Syā)

āropetvā taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Rājabhaṭo taṃ itthiṃ disvāva sañjātasineho tena “aṭaviṃ no sāmi atikkāmeḥī”ti vuttepi “idāni vikālo, pātova atikkāmessāmī”ti āha. So sakālo sāmi, idāneva no nehīti. Nivatta bho, amhākaṃyeve gehe āhāro ca nivāso ca bhavissatīti. So neva nivattitum icchi. Itaro purisānaṃ saññaṃ datvā yānakaṃ nivattāpetvā anicchantasseva dvārakoṭṭhake nivāsaṃ datvā āhāraṃ paṭiyādāpesi. Tassa pana gehe ekaṃ maṇiratanāṃ atthi. So taṃ tassa yānakantare pakkhipāpetvā paccūsakāle corānaṃ pavīṭṭhasaddaṃ kāresi. Athassa purisā “maṇiratanāṃ sāmi corehi haṭan”ti¹ ārocesum. So gāmadvāresu ārakkhaṃ ṭhapetvā “antogāmato nikkhamante vicinathā”ti āha. Itaropi pātova yānakaṃ yojetvā pāyāsi. Athassa yānakaṃ sodhentā attanā ṭhapitaṃ maṇiratanāṃ disvā santajjetvā “tvaṃ maṇiṃ gahetvā palāyasī”ti pothetvā “gahito no sāmi coro”ti gāmabhojakassa dassesum. So “bhatakassa vata me gehe nivāsaṃ datvā bhattaṃ dinnāṃ, maṇiṃ gahetvā gato, gaṇhatha naṃ pāpapurisan”ti pothāpetvā māretvā chaḍḍāpesi. Idaṃ tassa pubbakammaṃ. So tato cuto Avīcimhi nibbattitvā tattha dīgharattaṃ paccitvā vipākāvasesena attabhāvasate tatheva pothito maraṇaṃ pāpuṇi.

Evam Sattā Mahākālassa pubbakammaṃ dassetvā “bhikkhave evaṃ ime satte attanā katapāpakammameva catūsu apāyesu abhimatthatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

161. “Attanā hi kataṃ pāpaṃ, attajaṃ attasambhavaṃ.

Abhimatthati dummedhaṃ, vajiraṃva’smamayaṃ maṇiṃ”ti.

Tattha **vajiraṃva’smamayaṃ maṇiṃ**ti vajiraṃva asmamayaṃ maṇiṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā pāsāṇamayaṃ pāsāṇasambhavaṃ vajiraṃ tameva asmamayaṃ maṇiṃ attano uṭṭhānaṭṭhānasaṅkhātāṃ pāsāṇamaṇiṃ khāditvā chiddaṃ chiddaṃ khaṇḍaṃ khaṇḍaṃ² katvā aparibhogāṃ karoti, evameva **attanā kataṃ** attani jātaṃ

1. Gahitanti (Sī, Syā)

2. Chiddāvachiddaṃ khaṇḍāvakhāṇḍikaṃ (Sī)

attasambhavaṃ pāpaṃ **dummedhaṃ** nippaṇṇaṃ puggalaṃ catūsu apāyesu **abhimatthati** kantati viddhaṃsetīti.

Desanāvasāne sampattabhikkhū sotāpattiṭṭhalādini pāpuṇimsūti.

Mahākāla-upāsakavatthu pañcamam.

6. Devadattavatthu

Yassa accantadussīlyanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veļuvane viharanto Devadattaṃ ārabba kathesi.

Ekasmiṃ hi divase bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto dussīlo pāpadhammo dussīlyakāraṇena¹ vadḍhitāya taṇhāya Ajātasattum saṅgaṇhitvā mahantaṃ lābhasakkāraṃ nibbattetvā Ajātasattum pituvadhe samādapetvā tena saddhiṃ ekato hutvā nānappakārena Tathāgataṃ vadhāya parisakkatī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto nānappakārena mayhaṃ vadhāya parisakkatī”ti vatvā **Kuruṅgamigajātakā**dini² kathetvā “bhikkhave accantadussīlapuggalaṃ nāma dussīlyakāraṇā uppannā taṇhā māluvā viya sālaṃ pariyonandhitvā sambhañjamānā nirayādīsu pakkhipatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

162. “Yassa accantadussīlyaṃ, māluvā sālamivotthataṃ.

Karoti so tathattānaṃ, yathā naṃ icchatīdiso”ti.

Tattha **accantadussīlyanti** ekantadussīlabhāvo. Gihi vā jātito paṭṭhāya dasa akusalakammapathe karonto, pabbajito vā upasampannadivasato paṭṭhāya garukāpattiṃ āpajjamāno accantadussīlo nāma. Idha pana yo dvīsu tīsu attabhāvesu dussīlo, etassa gatiyā āgataṃ dussīlabhāvaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Dussīlabhāvoti** cettha dussīlassa

1. Dussīlyakāraṇeneva (Syā)

2. Khu 5. 55 piṭṭhe.

cha dvārāni nissāya uppannā taṇhā veditabbā. **Māluvā sālami**votthanti yassa puggalassa taṃ taṇhāsaṅkhātāṃ dussīlyāṃ yathā nāma māluvāsālaṃ ottharanti¹ deve vassante pattehi udakaṃ sampaṭicchitvā sambhañjanavasena sabbatthakameva pariyonandhati, evaṃ attabhāvaṃ otthataṃ pariyonandhitvā ṭhitaṃ. So māluvāya sambhaññitvā bhūmiyaṃ pātiyamāno rukkho viya tāya dussīlyasaṅkhātāya taṇhāya sambhaññitvā apāyesu pātiyamāno, yathā naṃ anattakāmo diso icchati, tathā attānaṃ karoti nāmāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Devadattavattu chaṭṭhaṃ.

7. Saṃghabhedaparisakkanavattu

Sukarānīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veluvane viharanto saṃghabhedaparisakkaṇaṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi Devadatto saṃghabhedāya parisakkanto āyasmantaṃ Ānandaṃ piṇḍāya carantaṃ disvā attano adhippāyaṃ ārocesi. Taṃ sutvā thero Satthu santikaṃ gantvā Bhagavantaṃ etadavoca “idhāhaṃ bhante pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya Rājagahaṃ piṇḍāya pāvisim. Addasā kho maṃ bhante Devadatto Rājagahe piṇḍāya carantaṃ. Disvā yenāhaṃ tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā maṃ etadavoca ‘ajjatagge dānāhaṃ āvuso Ānanda aññatreva Bhagavatā aññatra bhikkhusaṃghena² uposathaṃ karissāmi saṃghakammañcā’ti. Ajja Bhagavā Devadatto saṃghaṃ bhindissati, uposathañca karissati saṃghakammāni cā’ti. Evaṃ vutte Satthā—

“Sukaraṃ sādhuṇā sādhu, sādhu³ pāpena dukkaraṃ.

Pāpaṃ pāpena sukaraṃ, pāpamariyehi dukkaraṃ”ti⁴—

1. Otthataṃ (Syā, Ka)

3. Sādhuṃ, sādhuṃ (Ka)

2. Bhikkhusaṃghā (Sī)

4. Khu 1. 150 piṭṭhe Udāne.

imaṃ udānaṃ udānetvā “Ānanda attano ahitakammaṃ nāma sukaraṃ, hitakammameva dukkaraṃ”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

163. “Sukarāni asādhūni, attano ahitāni ca.

Yaṃ ve hitaṇca sādhuṇca, taṃ ve paramadukkaraṃ”ti.

Tassattho—yāni kammāni **asādhūni** sāvajjāni apāyasamvattanikattāyeva¹ **attano ahitāni ca** honti, tāni **sukarāni**. **Yaṃ** pana sugatisamvattanikattā attano **hitaṇca** anavajjatthena **sādhuṇca** sugatisamvattanikaṇceva nibbānasamvattanikaṇca kammaṃ, **taṃ** pācīnaninnāya Gaṅgāya ubbattetvā pacchāmukhakarāṇaṃ viya atidukkaranti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Samghabhedaparisakkanavattthu sattamaṃ.

8. Kālattheravattthu

Yo sāsanaṃti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Kālattheraṃ ārabha kathesi.

Sāvattthiyaṃ kirekā itthī mātuṭṭhāne ṭhatvā taṃ therāṃ upaṭṭhahi. Tassā paṭivissakagehe manussā Satthu santike dhammaṃ sutvā āgantvā “aho Buddhā nāma acchariyā, aho dhammadesanā madhurā”ti pasaṃsanti. Sā itthī tesāṃ kathaṃ sutvā “bhante ahampi Satthu dhammadesanaṃ sotukāmā”ti tassa ārocesi. So “tattha mā gamī”ti taṃ nivāresi. Sā punadivase punadivasepīti² yāvatatiyaṃ tena nivāriyamānāpi sotukāmāva ahosi. Kasmā so panetaṃ nivāresīti. Evaṃ kirassa ahosi “Satthu santike dhammaṃ sutvā mayi bhijjissatī”ti. Sā ekadivasaṃ pātova bhuttaṭṭarāsā uposathaṃ samādiyitvā “amma sādhukaṃ ayyaṃ pariviseyyāsī”ti dhītaraṃ āṇāpetvā vihāraṃ agamāsi. Dhītāpissā taṃ bhikkhuṃ āgatakāle parivisitvā “kuhiṃ mahā-upāsikā”ti vuttā

1. Apāyasamvattanikāni katattāyeva (Syā, Ka)

2. Sā punadivasepi yācamānā (Syā)

“dhammassavanāya vihāraṃ gatā”ti āha. So taṃ sutvāva kucchiyaṃ
 uṭṭhitena dāhena¹ santappamāno “idāni sā mayi bhinnā”ti vegena gantvā
 Satthu santike dhammaṃ suṇamānaṃ disvā Satthāraṃ āha “bhante ayaṃ
 itthi dandhā sukhumaṃ dhammakathaṃ na jānāti, imissā
 Khandhādipaṭisaṃyuttaṃ sukhumaṃ dhammakathaṃ akathetvā dānakathaṃ
 vā sīlakathaṃ vā kathetuṃ vaṭṭatī”ti. Satthā tassajjhāsayam viditvā “tvam
 duppañño pāpikaṃ diṭṭhiṃ nissāya Buddhānaṃ sāsanaṃ paṭikkosasi.
 Attaghātāyeva² vāyamasī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

164. “Yo sāsanaṃ arahataṃ, ariyānaṃ dhammajīvinam.

Paṭikkosati dummedho, diṭṭhiṃ nissāya pāpikaṃ.

Phalāni kaṭṭhakasseva, attaghātāya phallatī”ti.

Tassattho—**yo dummedho** puggalo attano sakkārahānibhayena **pāpikaṃ**
diṭṭhiṃ nissāya “dhammaṃ vā sossāma, dānaṃ vā dassāmā”ti vadante
 paṭikkosanto **arahataṃ ariyānaṃ dhammajīvinam Buddhānaṃ sāsanaṃ**
paṭikkosati, tassa taṃ paṭikkosanaṃ sā ca pāpikā diṭṭhi veḷusaṅkhātassa
kaṭṭhakassa phalāni viya hoti. Tasmā yathā kaṭṭhako phalāni gaṇhanto
attaghātāya³ phallati, attano ghātattameva phalati, evaṃ sopi attaghātāya
 phallatīti. Vuttampi cetam—

“Phalaṃ ve kadaliṃ hanti, phalaṃ veḷuṃ phalaṃ naḷaṃ.

Sakkāro kāpurisaṃ hanti, gabbho assatarim yathā”ti⁴.

Desanāvasāne upāsikā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi
 sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Kālattheravatthu aṭṭhamam.

1. Dosena (Ka)

2. Attaghaññāyeva (Sī)

3. Attaghaññāya (Sī, Syā)

4. Vi 4. 346; Am 1. 385 piṭṭhesu.

9. Cūḷakāla-upāsakavatthu

Attanā hi katanti imaññ dhammadesanaññ Satthā Jetavane viharanto Cūḷakālaññ upāsakaññ ārabba kathesi.

Ekadivasaññhi Mahākālavatthusmiññ vuttanayeneva umañgacorā sāmikehi anubaddhā rattim vihare dhammakathaññ sutvā pātova vihārā nikkhamitvā Sāvattim āgacchantassa tassa upāsakassa purato bhaṇḍikaññ chaḍḍetvā palāyimsu. Manussā taññ disvā “ayaññ rattim corakammaññ katvā dhammaññ suññanto viya carati, gañhatha naññ”ti taññ pothayimsu. Kumbhadāsiyo udakatitthaññ gacchamaññā taññ disvā “apetha sāmī, nāyaññ evarūpaññ karotī”ti taññ mokesuññ. So vihāraññ gantvā “bhante ahamhi manussehi nāsito, kumbhadāsiyo me nissāya jīvitam laddhaññ”ti bhikkhūnaññ ārocesi. Bhikkhū Tathāgatassa tamatthaññ ārocesuññ. Satthā tesam kathaññ sutvā “bhikkhave Cūḷakāla-upāsako kumbhadāsiyo ceva nissāya, attano ca akaraṇabhāvena jīvitam labhi. Ime hi nāma sattā attanā pāpakammaññ katvā nirayādīsu attanāva kilissanti, kusalaññ katvā pana sugatiññceva nibbānaññca gacchantā attanāva visujjhanti”ti vatvā imaññ gāthamāha—

165. “Attanā hi¹ kataññ pāpaññ, attanā saññkilissati.

Attanā akataññ pāpaññ, attanāva visujjhati.

Suddhī asuddhi paccattaññ, naññño aññaññ visodhaye”ti.

Tassattho—yena **attanā** akusalakammaññ **kataññ** hoti, so catūsu apāyesu dukkhaññ anubhavanto **attanāva saññkilissati**. Yena pana **attanā akataññ pāpaññ**, so sugatiññceva nibbānaññca gacchanto **attanāva visujjhati**. Kusalakammasaṅkhātā **suddhi** akusalakammasaṅkhātā ca **asuddhi paccattaññ** kāraṇasattānaññ attaniyeva vipaccati. **Añño** puggalo **aññaññ** puggalaññ **na visodhaye** neva visodheti, na kileseti vuttaññ hoti.

1. Attanāva (Sī, Syā)

Desanāvasāne Cūḷakālo sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Cūḷakāla-upāsakavatthu navamaṇi.

10. Attadatthattheravatthu

Attadatthanti imaṇi dhammadesanaṇi Satthā Jetavane viharanto Attadatthattheraṇi ārabba kathesi.

Satthārā hi parinibbānakāle “bhikkhave ahaṇi ito catumāsaccayena parinibbāyissāmi”ti vutte uppannaṇaṇi vegā sattaṣaṭṭha puthujjanaṇi bhikkhū Satthu santikaṇi avijahitvā “kiṇi nu kho āvuso karissāma”ti sammantayamaṇā vicaranti. Attadatthatthero pana cintesi “Satthā kira catumāsaccayena parinibbāyissati, ahaṇi camhi avītarāgo, Satthari dhamaṇeyeva arahattatthāya vāyamiṣṣāmi”ti. So bhikkhūnaṇi santikaṇi na gacchati. Atha naṇi bhikkhū “kamaṇ āvuso tvaṇi neva amhakaṇi santikaṇi āgacchasi, na kiṇi mantesi”ti vatvā Satthu santikaṇi netvā “ayaṇi bhante evaṇi nāma karoti”ti ārocayimsu. So Satthārāpi “kamaṇ evaṇi karosi”ti vutte “tumaṇ kira bhante catumāsaccayena parinibbāyissatha, ahaṇi tumhesu dharantesuyeva arahattappattiyaṇi vāyamiṣṣāmi”ti. Satthā tassa sādhuṇāraṇi datvā “bhikkhave yassa mayi sineho atthi, tena attadatthena viya bhavituṇi vaṭṭati. Na hi gandhādihi pūjentaṇi maṇi pūjenti, dhammaṇudhammapaṭipattiyaṇi pana maṇi pūjenti. Tasmaṇ aṇṇenapi Attadatthasadiseneva bhavitabbaṇi”ti vatvā imaṇi gāthamaṇa—

166. “Attadatthaṇi paratthena, bahuṇāpi na hāpaye.

Attadatthamaṇiñṇāya, sadatthapasuto siyā”ti.

Tassattho—gihibhūto tāva kākaṇikamattampi attano atthaṇi saṇassamattenāpi parassa atthena na hāpaye. Kākaṇikamattenāpi¹ hissa attadatthova khādanīyaṇi vā bhojanīyaṇi vā nipphādeyya, na parattho.

1. Kākaṇikamattopi (Syā, Ka)

Idaṃ pana evaṃ akathetvā kammaṭṭhānasīsenā kathitaṃ, tasmā
 “Attadatthaṃ na hāpemi”ti bhikkhunā nāma saṃghassa uppannaṃ
 cetiyapaṭisaṅkharaṇādikiccaṃ vā upajjhāyādivattaṃ vā na hāpetabbaṃ.
 Ābhisamācārikavattaṇhi pūrentoyeva ariyaphalādīni sacchikaroti, tasmā
 ayampi Attadatthova. Yo pana accāraddhavipassako “ajja vā suve vā”ti¹
 paṭivedhaṃ patthayamāno vicarati, tena upajjhāyavattādīnipi hāpetvā attano
 kiccameva kātabbaṃ. Evarūpaṃ hi **attadatthamabhiññāya** “ayaṃ me attano
 attho”ti sallakkhetvā, **sadatthapasuto siyāti** tasmim̐ sake atthe
 uyyuttapayutto bhaveyyāti.

Desanāvasāne so thero arahatte paṭiṭṭhahi, sampattabhikkhūnampi
 sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Attadatthattheravatthu dasamaṃ.

Attavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dvādasamo vaggo.

1. Ajja ajjevāti (Sī, Syā)

13. Lokavagga

1. Daharabhikkhuvatthu

Hīnaṃ dhammanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ daharabhikkhūṃ ārabha kathesi.

Aññataro kira thero daharabhikkhūnā saddhiṃ pātova Visākhāya gehaṃ agamāsi. Visākhāya gehe pañcasatānaṃ bhikkhūnaṃ dhuvayāgu niccapaññattā hoti. Thero tattha yāguṃ pivitvā daharabhikkhūṃ nisīdāpetvā sayāṃ aññaṃ gehaṃ agamāsi. Tena ca samayena Visākhāya puttassa dhītā ayyikāya ṭhāne ṭhatvā bhikkhūnaṃ veyyāvaccāṃ karoti. Sā tassa daharassa udakaṃ parissāventī cāṇiyaṃ attano mukhanimittaṃ disvā hasi, daharopi taṃ oloketvā hasi. Sā taṃ hasamānaṃ disvā “chinnasīso hasatī”ti āha. Atha naṃ daharo “tvaṃ chinnasīsā, mātāpitaropi te chinnasīsā”ti akkosi. Sā rodamaṇā mahānase ayyikāya santikaṃ gantvā “kiṃ idaṃ amma”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Sā daharassa santikaṃ āgantvā¹ “bhante mā kujjhi, na etaṃ chinnakesanakhassa chinnanivāsanapārūpanassa majjhe chinnakapālaṃ ādāya bhikkhāya carantassa ayyassa agarukaṃ”ti² āha. Daharo āma upāsike, tvaṃ mama chinnakesādibhāvaṃ jānāsi, imissā maṃ “chinnasīso”ti katvā akkosituṃ vaṭṭissatīti. Visākhā neva daharaṃ saññāpetuṃ asakkhi, napi dārikaṃ. Tasmīṃ khaṇe thero āgantvā “kimidaṃ upāsike”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā daharaṃ ovaḍanto āha “apehi āvuso, nāyaṃ chinnakesanakhavattassa majjhe chinnakapālaṃ ādāya bhikkhāya carantassa akkoso³, tuṇhī hohī”ti. Āma bhante, kiṃ tumhe attano upaṭṭhāyikaṃ atajjetvā maṃ tajjetha, maṃ “chinnasīso”ti akkosituṃ vaṭṭissatīti. Tasmīṃ khaṇe Satthā āgantvā “kiṃ idan”ti pucchi. Visākhā ādito paṭṭhāya taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā tassa daharassa sotāpattiṃ phalūpanissayaṃ disvā “mayā imaṃ daharaṃ anuvattituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā Visākhāṃ āha “kiṃ pana Visākhe tava dārikāya chinnakesādīmattakeneva mama

1. Gantvā (Sī)

2. Abhigarukanti (Syā, Ka)

3. Akkosi (Syā)

sāvake chinnaśīse katvā akkositum vaṭṭatī”ti. Daharo tāvadeva uṭṭhāya añjaliṃ paggaheṭvā “bhante etaṃ pañhaṃ tumheva suṭṭhu jānātha, amhākaṃ upajjhāyo ca upāsikā ca suṭṭhu na jānantī”ti āha. Satthā daharassa attano anukulabhāvaṃ ñatvā “kāmaguṇaṃ ārabha hasanabhāvo nāma hīno dhammo, hīnañca nāma dhammaṃ seviturū pamādena saddhiṃ saṃvasiturū na vaṭṭatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

167. “Hīnaṃ dhammaṃ na seveyya, pamādena na saṃvase.
Micchādiṭṭhiṃ na seveyya, na siyā lokavaḍḍhano”ti.

Tattha **hīnaṃ dhammaṃ** pañcakāmaguṇaṃ dhammaṃ. So hi hīno dhammo na antamaso¹ oṭṭhagoṇādhipi paṭisevitabbo. Hīnesu ca nirayādīsu ṭhānesu nibbattāpetīti hīno nāma, taṃ **na seveyya. Pamādenā**ti sativossaggaḷakkhaṇena pamādenāpi **na saṃvase. Na seveyyā**ti micchādiṭṭhimpī na gaṇheyya. **Lokavaḍḍhanoti** yo hi evaṃ karoti, so lokavaḍḍhano nāma hoti. Tasmā evaṃ akaraṇena na siyā lokavaḍḍhanoti.

Desanāvasāne so daharo sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Daharabhikkhuvatthu paṭhamam.

2. Suddhodanavatthu

Uttiṭṭheti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Nigrodhārāme viharanto pitaraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃ hi samaye Satthā paṭhamagamanena Kapilapuraṃ gantvā ñātīhi katapaccuggamano Nigrodhārāmaṃ patvā ñātīnaṃ mānabhindanatthāya ākāse ratanacaṅkamaṃ māpetvā tattha caṅkamanto dhammaṃ desesi. Ñātī pasannacittā Suddhodanamahārājānaṃ ādim katvā vandimsu. Tasmīṃ ñātisaṃāgame pokkharavassaṃ vassi. Taṃ ārabha mahājanena

1. So hi hīnena antamaso (Syā, Ka)

kathāya samuṭṭhāpitāya “na bhikkhave idāneva, pubbepi mayhaṃ
 ñātisamāgame pokkharavassaṃ vassiyevā”ti vatvā **Vessantarajātakam**¹
 kathesi. Dhammadesanaṃ sutvā pakkamantesu ñātisu ekopi Satthāraṃ na
 nimantesi. Rājāpi “mayhaṃ putto mama gehaṃ anāgantvā kahaṃ
 gamissatī”ti animantetvāva agamāsi. Gantvā ca pana gehe vīsatiyā
 bhikkhasahassānaṃ yāgu-ādīni paṭiyādāpetvā āsanāni paññāpesi. Punadivase
 Satthā piṇḍāya pavisanto “kiṃ nu kho atītabuddhā pitu nagaraṃ patvā
 ujukameva ñātikulaṃ pavisimsu, udāhu paṭipāṭiyā piṇḍāya carimsū”ti
 āvajjento “paṭipāṭiyā carimsū”ti disvā paṭhamagehato paṭṭhāya piṇḍāya
 caranto pāyāsi. Rāhulamātā pāsādatale nisinnāva disvā taṃ pavattiṃ rañño
 ārocesi. Rājā sātakaṃ saṇṭhāpento² vegena nikkhamitvā Satthāraṃ vanditvā
 putta kasmā maṃ nāsesi, ativiya te piṇḍāya carantena lajjā uppādītā, yuttaṃ
 nāma vo³ imasmiṃyeva nagare suvaṇṇasivikādīhi vicaritvā piṇḍāya
 carituṃ⁴, kiṃ maṃ lajjāpesīti. Nāhaṃ taṃ mahārāja lajjāpemi, attano pana
 kulavaṃsaṃ anuvattāmīti. Kiṃ pana tāta piṇḍāya caritvā jīvanavaṃso
 mama vaṃsoti⁵. “Neso mahārāja tava vaṃso, mama paneso vaṃso.
 Anekāni hi Buddhasahassāni piṇḍāya caritvāva jīvimsū”ti vatvā dhammaṃ
 desento imā gāthā abhāsi—

168. “Uttiṭṭhe nappamajjeyya, dhammaṃ sucaritaṃ care.
 Dhammacārī sukhaṃ seti, asmiṃ loke paramhi ca.

169. Dhammaṃ care sucaritaṃ, na naṃ duccaritaṃ care.
 Dhammacārī sukhaṃ seti, asmiṃ loke paramhi cā”ti.

Tattha **uttiṭṭheti** utṭhahitvā⁶ paresaṃ gharadvāre ṭhatvā gahetabbapiṇḍe.
Nappamajjeyyāti piṇḍacārikavattaṃ hi hāpetvā paṇītabhojanāni pariyesanto
 uttiṭṭhe pamajjati nāma, sapadānaṃ piṇḍāya caranto pana na pamajjati
 nāma. Evaṃ karonto uttiṭṭhe nappamajjeyya. **Dhammanti** anesanaṃ

1. Khu 6. 312 piṭṭhe.

2. Asaṇṭhāpento (Ka) Vi-Ṭṭha 3. 289 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

3. Ayuttaṃ nāma te kataṃ (Syā)

4. Carituṃ vaṭṭati (Syā)

5. Jīvanaṃ mama vaṃsoti (Syā)

6. Uttiṭṭha (Sī), utṭhapetvā (Ka)

pahāya sapaḍānaṃ caranto tameva bhikkhācariyadhammaṃ **sucaritaṃ care**. **Sukhaṃ seti**ti desanāmettaṃ, evaṃ panetaṃ bhikkhācariyadhammaṃ caranto **dhammacārī** idha loke catūhi iriyāpathehi **sukhaṃ** viharatīti attho. **Na naṃ duccharitanti** vesiyādibhede agocare caranto bhikkhācariyadhammaṃ duccharitaṃ carati nāma. Evaṃ acaritvā **dhammaṃ care sucaritaṃ, na naṃ duccharitaṃ care**. Sesaṃ vuttatthameva.

Desanāvasāne rājā sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Suddhodanavatthu dutiyaṃ.

3. Pañcasatavipassakabhikkhuvatthu

Yathā pubbuḷakanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto pañcasate vipassake bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araṇṇaṃ pavisitvā ghaṭentā vāyamaṇṭā appattavisesā “viseṭtvā kammaṭṭhānaṃ gahessāmā”ti Satthu santikaṃ āgacchantā antarāmagge marīcikammaṭṭhānaṃ¹ bhāventāva āgamimsu. Tesā viharāṃ pavitṭhakkhaṇeṇa devo vassi. Te tattha tattha pamukhesu tathā dhāraṇeṇa² utṭahitvā bhijjante pubbuḷake disvā “ayampi attabhāvo uppajjitvā bhijjanatthena pubbuḷakasadisoyevā”ti ārammaṇaṃ gaṇhimsu. Satthā Gandhakuṭiyaṃ nisinnova te bhikkhū oloketvā tehi saddhiṃ kathento viya obhāsaṃ pharitvā imaṃ gāthamāha—

170. “Yathā pubbuḷakaṃ passe, yathā passe marīcikaṃ.

Evaṃ lokaṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passaṭi”ti.

Tattha **marīcikaṃ** mayūkhaṃ. Te hi³ dūratova gehasaṇṭhānādivasena upaṭṭhitāpi upagacchantānaṃ agayhūpagā rittakā tucchakāva. Tasmā yathā

1. Marīciṃ disvā marīcikammaṭṭhānaṃ (Syā)

2. Vāṭavegena (Ka)

3. Marīcikaṃ māyaṃ. Māyā hi (Syā, Ka)

uppajjitvā bhijjanatthēna **pubbuḷakaṃ** rittatucchādibhāveveva passeyya, evaṃ khandhādilokaṃ **avekkhantaṃ maccurājā na passatīti** attho.

Desanāvasāne te bhikkhū ṭhitaṭṭhāneyeva arahattaṃ pāpuṇimsūti.

Pañcasatavipassakabhikkhuvatthu tatiyaṃ.

4. Abhayarājakumāravatthu

Etha passathimaṃ lokanti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Abhayarājakumāraṃ ārabha kathesi.

Tassa kira paccantaṃ vūpasamētvā āgataṃ pitā Bimbisāro tussitvā ekaṃ naccagītakusalaṃ nāṭakitthiṃ datvā sattāhaṃ¹ rajjamadāsi. So sattāhaṃ gehā bahi anikkhantova rajjasiriṃ anubhavitvā aṭṭhame divase nadītitthaṃ gantvā nhatvā uyyānaṃ pavisitvā Santatimahāmatto viya tassā itthiyā naccagītaṃ passanto nisīdi. Sāpi taṅkhaṇaṇṇeva Santatimahāmattassa nāṭakitthi viya satthakavātānaṃ vasena kālamakāsi. Kumāro tassā kālakiriyāya uppannasoko “na me imaṃ sokaṃ ṭhapetvā Satthāraṃ añño nibbāpetuṃ sakkhissatī”ti Satthāraṃ upasaṅkamitvā “bhante sokaṃ me nibbāpethā”ti āha. Satthā taṃ samassāsetvā “tayā hi kumāra imissā itthiyā evameva matakāle rodantena pavattitānaṃ assūnaṃ anamatagge saṃsāre pamāṇaṃ natthī”ti vatvā tāya desanāya sokassa tanubhāvaṃ ñatvā “kumāra mā soci, bālajanānaṃ saṃsīdanaṭṭhānametan”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

171. “Etha passathimaṃ lokaṃ, cittaṃ rājarathūpamaṃ.

Yattha bālā visīdanti, natthi saṅgo vijānatan”ti.

Tattha **etha passathāti** rājakumārameva sandhāyāha. **Imaṃ lokanti** imaṃ khandhalokādisaṅkhātaṃ attabhāvaṃ. **Cittanti** sattaratanādivicittaṃ rājarathaṃ viya vatthālāṅkāradicittitaṃ². **Yattha bālāti** yasmim attabhāve bālā

1. Disvā taṅca sattāhaṃ (Sī)

2. Vatthālāṅkāradivicittitaṃ (Syā)

evaṃ visīdanti. **Vijānatanti** vijānantānaṃ paṇḍitānaṃ ettha rāgasāṅgādīsu ekopi **saṅgo natthīti** attho.

Desanāvasāne rājakumāro sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Abhayarājakumāravatthu catuttham.

5. Sammajjanattheravatthu

Yo ca pubbeti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Sammajjanattheraṃ ārabha kathesi.

So kira pāto vā sāyaṃ vāti velaṃ pamāṇaṃ¹ akatvā abhikkhaṇaṃ sammajjantova vicarati. So ekadivasaṃ sammajjanaṃ gahetvā divāṭṭhāne nisinnassa Revatattherassa santikaṃ gantvā “ayaṃ mahākusīto janassa saddhādeyyaṃ bhuñjitvā āgantvā nisīdati, kiṃ nāmetassa sammajjanaṃ gahetvā ekaṃ ṭhānaṃ sammajjituṃ na vaṭṭatī”ti āha. Thero “ovādamassa dassāmi”ti cintetvā ehāvusoti. Kiṃ bhanteti. Gaccha nhatvā ehīti. So tathā akāsi. Atha naṃ thero ekamantaṃ nisīdāpetvā ovaḍanto āha “āvuso bhikkhunā nāma na sabbakālaṃ sammajjantena vicarituṃ vaṭṭati, pāto eva pana sammajjitvā piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṭṭhāntena āgantvā rattiṭṭhāne vā divāṭṭhāne vā nisinnena dvattiṃ sākāraṃ sajjhāyitvā attabhāve khayavayaṃ paṭṭhapetvā sāyanhe uṭṭhāya sammajjituṃ vaṭṭati, niccakālaṃ asammajjitvā attanopi nāma okāso kātabbo”ti. So therassa ovāde ṭhatvā na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Taṃ taṃ ṭhānaṃ uklāpaṃ ahoṣi. Atha naṃ bhikkhū āhaṃsu “āvuso Sammajjanatthera taṃ taṃ ṭhānaṃ uklāpaṃ kasmā na sammajjasī”ti. Bhante mayā pamāḍakāle evaṃ kataṃ, idānāmi appamattoti. Bhikkhū “ayaṃ thero aññaṃ byākaroti”ti Satthu ārocesuṃ. Satthā “āma bhikkhave, mama putto pubbe pamāḍakāle sammajjanto vicari, idāni pana maggaphalasukhena vītināmento na sammajjati”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

1. Velāya pamāṇaṃ tattha (Sī)

172. “Yo ca pubbe pamajjitvā, pacchā so nappamajjati.

So’maṃ lokam pabhāseti, abbhā muttova candimā”ti.

Tassattho—yo puggalo **pubbe** vattapaṭivattakaraṇena vā sajjhāyādīhi vā **pamajjitvā pacchā** maggaphalasukhena vītināmento **nappamajjati**, so abbhādīhi **mutto** candova-okāsalokam maggañāṇena **imam** khandhādilokam obhāseti, ekālokam karotīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sammajjanattheravatthu pañcamam.

6. Aṅgulimālattheravatthu

Yassa pāpanti imam dhammadesanam Satthā Jetavane viharanto Aṅgulimālattheram ārabha katesi. Vatthu **Aṅgulimālasuttant**avaseneva¹ veditabbam.

Thero pana Satthu santike pabbajitvā arahattam pāpuṇi. Atha kho āyasmā Aṅgulimālo rahogato paṭisallīno vimuttisukhapaṭisaṃvedī. Tāyam velāyam imam udānam udānesi—

“Yo ca pubbe pamajjitvā, pacchā so nappamajjati.

So’maṃ lokam pabhāseti, abbhā muttova candimā”ti—

Ādinā nayena udānam udānetvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbuto. Bhikkhū “kham nu kho āvuso thero uppanno”ti dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “bhante Aṅgulimālattherassa nibbattaṭṭhānakathāyā”ti vutte parinibbuto ca bhikkhave mama puttoti. Bhante ettake manusse māretvā parinibbutoti. “Āma bhikkhave, so pubbe ekam kalyāṇamittam alabhitvā ettakam pāpamakāsi, pacchā pana kalyāṇamittapaccayam labhitvā appamatto ahosi. Tenassa tam pāpakammaṃ kusaleṇa pihitaṃ”ti vatvā imam gāthamāha—

1. Ma 2. 301 piṭṭhe.

173. “Yassa pāpaṃ kataṃ kammaṃ, kusalena pidhīyati.

So’maṃ lokaṃ pabhāseti, abbhā muttova candimā”ti.

Tattha **kusalenā**ti arahattamaggaṃ sandhāya vuttaṃ. Sesam
uttānatthamevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Angulimālattheravatthu chaṭṭhaṃ.

7. Pesakāradhītāvatthu

Andhabhūtoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Aggāḷave cetiye viharanto
ekaṃ Pesakāradhītaraṃ ārabha kathesi.

Ekadivasam hi Āḷavivāsino Satthari Āḷaviṃ sampatte nimantetvā dānaṃ
adaṃsu. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanaṃ karonto “addhuvaṃ me
jīvitam, dhuvaṃ me maraṇam, avassam mayā maritabbameva,
maraṇapariyosānaṃ me jīvitam, jīvitameva aniyataṃ, maraṇam niyatanti
evaṃ maraṇassatiṃ bhāvettha. Yesam hi maraṇassati abhāvitā, te pacchime
kāle āsīvisaṃ disvā bhīta-adaṇḍapuriso viya santāsappattā bheravaravaṃ
ravantā kālaṃ karonti. Yesam pana maraṇassati bhāvitā, te dūratova
āsīvisaṃ disvā daṇḍakena gahetvā chaḍḍetvā ṭhitapuriso viya pacchime kāle
na santasanti, tasmā maraṇassati bhāvetabbā”ti āha. Taṃ dhammadesanaṃ
sutvā avasesajanā sakiccappasutāva ahesuṃ. Ekā pana soḷasavassuddesikā
pesakāradhītā “aho Buddhānaṃ kathā nāma acchariyā, mayā pana
maraṇassatiṃ bhāvetuṃ vaṭṭati”ti rattindivaṃ maraṇassatimeva bhāvesi.
Satthāpi tato nikkhamitvā Jetavanaṃ agamāsi. Sāpi kumārikā tīṇi vassāni
maraṇassatiṃ bhāvesiyeva.

Athekadivasam Satthā paccūsasamaye lokaṃ olokeno taṃ kumārikaṃ
attano nāṇajālassa antopaviṭṭhaṃ disvā “kiṃ nu kho bhavissati”ti
upadhārento “imāya kumārikāya mama dhammadesanāya sutadivasato
paṭṭhāya tīṇi vassāni maraṇassati bhāvitā, idānāhaṃ tattha gantvā imaṃ
kumārikaṃ cattāro pañhe pucchitvā tāya

vissajjentiya¹ catūsūthānesu sādhu-kāraṃ datvā imaṃ gāthaṃ bhāsissāmi. Sā gāthāvasāne sotāpatti-phale patitthahissati, taṃ nissāya mahājanassāpi sātthikā dhammadeśanā bhavissatī”ti ñatvā pañcasatabhikkhuparivāro Jetavanā nikkhamitvā anupubbena Aggālavavihāraṃ agamāsi. Ālavivāsino “Satthā āgato”ti sutvā taṃ vihāraṃ gantvā nimantayimsu. Tadā sāpi kumārikā Satthu āgamanam sutvā “āgato kira mayhaṃ pitā sāmi ācariyo puṇṇacandamukho Mahāgotamabuddho”ti tuṭṭhamānasā “ito me tiṇṇaṃ saṃvaccharānaṃ matthake suvaṇṇavaṇṇo Satthā diṭṭhapubbo, idānissa suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ datṭhuṃ madhurojaṇa varadhammaṃ² sotuṃ labhissāmi”ti cintesi. Pitā panassā sālaṃ gacchanto āha “amma parasantako me sātako āropito, tassa vidatthimattaṃ anitthitaṃ, taṃ ajja niṭṭhāpessāmi, sīghaṃ me tasaraṃ vaṭṭetvā³ āhareyyāsi”ti. Sā cintesi “ahaṃ Satthu dhammaṃ sotukāmā, pitā ca maṃ evaṃ āha. Kiṃ nu kho Satthu dhammaṃ suṇāmi, udāhu pitu tasaraṃ vaṭṭetvā harāmi”ti. Athassā etadahosi “pitā maṃ tasare anāhariyamāne potheyyapi pahareyyapi, tasmā tasaraṃ vaṭṭetvā tassa datvā pacchā dhammaṃ sossāmi”ti pīṭhake nisīditvā tasaraṃ vaṭṭesi.

Ālavivāsini Satthāraṃ parivisitvā pattaṃ gahetvā anumodanattāya aṭṭhaṃsu. Satthā “yamahaṃ kuladhītaraṃ nissāya tiṃsayojanamaggaṃ āgato. Sā ajjāpi okāsaṃ na labhati. Tāya okāse laddhe anumodanaṃ karissāmi”ti tuṇhībhūto ahosi. Evaṃ tuṇhībhūtampi Satthāraṃ sadevake loke koci kiñci vattuṃ na visahati. Sāpi kho kumārikā tasaraṃ vaṭṭetvā pacchiyaṃ ṭhapetvā pitu santikaṃ gacchamānā parisapariyante ṭhatvā Satthāraṃ olokayamānāva aṭṭhāsi. Satthāpi gīvaṃ ukkhipitvā taṃ olokesi. Sā olokitākāreneva⁴ aññāsi “Satthā evarūpāya parisāya majjhe nisīditvāva maṃ olokento mamāgamanam paccāsīsati, attano santikaṃ āgamaṇameva paccāsīsati”ti. Sā tasarapacchiṃ ṭhapetvā Satthu santikaṃ agamāsi. Kasmā pana naṃ Satthā olokesīti. Evaṃ kirassa ahosi “esā ettova gacchamānā

1. Vissajjitāya (Sī)

2. Ovādadhammaṃ (Syā, Ka)

3. Vaḍḍhetvā (Sī)

4. Olokitakāraṇena (Ka)

puthujjanakālakiriyaṃ katvā aniyatagatikā bhavissati, mama santikaṃ āgantvā gacchamānā sotāpattiphalaṃ patvā niyatagatikā hutvā Tusitavimāne nibbattissatī”ti. Tassā kira taṃ divasaṃ maraṇato mutti nāma natthi. Sā olokitasaññāpeneva Satthāraṃ upasaṅkamitvā chabbaṇṇaraṃsīnaṃ antaraṃ pavisitvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Tathārūpāya parisāya majjhe nisīditvā tuṇhībhūtaṃ Satthāraṃ vanditvā ʈhitakkaṇe ya eva taṃ āha “kumārike kuto āgacchasi”ti. Na jānāmi bhanteti. Kattha gamissasīti. Na jānāmi bhanteti. Na jānāsīti. Jānāmi bhanteti. Jānāsīti. Na jānāmi bhanteti. Iti naṃ Satthā cattāro pañhe pucchi. Mahājano ujjhāyi “ambho passatha, ayaṃ Pesakāradhītā Sammāsambuddhena saddhiṃ icchiticchitaṃ kathesi, nanu nāma imāya ‘kuto āgacchasi’ti vutte ‘Pesakāragehato’ti vattabbaṃ. ‘Kahaṃ gacchasi’ti vutte ‘Pesakārasālan’ti vattabbaṃ siyā”ti.

Satthā mahājanaṃ nissaddaṃ katvā “kumārike tvaṃ kuto āgacchasi”ti vutte “kasmā na jānāmīti vadesī”ti pucchi. Bhante tumhe mama Pesakāragehato āgatabhāvaṃ jānātha, “kuto āgatāsī”ti pucchantā pana “kuto āgantvā idha nibbattāsī”ti pucchatha. Ahaṃ pana na jānāmi “kuto ca āgantvā idha nibbattāmhi”ti. Athassā Satthā “sādhū sādhū kumārike, mayā pucchitapañhova tayā vissajjito”ti paṭhamāṃ sādhu kārāṃ datvā uttarimpi pucchi “kattha gamissasīti puna puṭṭhā kasmā ‘na jānāmī’ti vadesī”ti. Bhante tumhe maṃ tasarapacchiṃ gahetvā Pesakārasālaṃ gacchanti¹ jānātha, “ito gantvā kattha nibbattissasī”ti pucchatha. Ahañca ito cutā na jānāmi “kattha gantvā nibbattissāmī”ti. Athassā Satthā “mayā pucchitapañhoyeva tayā vissajjito”ti dutiyaṃ sādhu kārāṃ datvā uttarimpi pucchi “atha kasmā ‘na jānāsī’ti puṭṭhā ‘jānāmī’ti vadesī”ti. Maraṇabhāvaṃ jānāmi bhante, tasmā evaṃ vademīti. Athassā Satthā “mayā pucchitapañhoyeva tayā vissajjito”ti tatiyaṃ sādhu kārāṃ datvā uttarimpi pucchi “atha kasmā ‘jānāsī’ti puṭṭhā ‘na jānāmī’ti vadesī”ti. Mama maraṇabhāvameva ahaṃ jānāmi bhante, “rattindivapubbaṇhādīsu pana asukakāle nāma marissāmī”ti

1. Gacchatīti (Sī), gacchissatīti (Ka)

na jānāmi, tasmā evaṃ vademīti. Athassā Satthā “mayā pucchitapañhoyeva tayā vissajjito”ti catuttham sādhuḥkāram datvā parisam āmantetvā “ettakam nāma tumhe imāya kathitam na jānātha, kevalam ujjhāyatheva. Yesañhi paññācakkhu natthi, te andhā eva. Yesam paññācakkhu atthi, te eva cakkhumanto”ti vatvā imam gāthamāha—

174. “Andhabhūto ayaṃ loko, tanuke’ttha vipassati.

Sakuṇo jālamuttova, appo saggāya gacchati”ti.

Tattha **andhabhūto ayaṃ lokoti** ayaṃ lokiya mahājano paññācakkhuno abhāvena andhabhūto. **Tanuke’tthāti** tanuko ettha, na bahu jano aniccādivasena **vipassati**. **Jālamuttovāti** yathā chekena sākuṇikena jālena ottharivā gayhamānesu vaṭṭakesu kocideva jālato muccati, sesā antojālameva pavisanti, tathā maraṇajālena¹ otthaṭesu sattesu bahū apāyagāmino honti, **appo** kocideva satto **saggāya gacchati**, sugatim vā nibbānam vā pāpuṇātīti attho.

Desanāvasāne kumārikā sotāpattiphale patiṭṭhahi, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Sāpi tasarapacchim gahetvā pitu santikam agamāsi, sopi nisinnakova niddāyi. Tassā asallakkhetvāva tasarapacchim upanāmentiyā tasarapacchi vemakoṭiyam paṭihaññitvā saddam kurumānā pati. So pabujjhivā gahitanimitteneva vemakoṭim ākaḍḍhi. Vemakoṭi gantvā tam kumārikam ure pahari, sā tattheva kalam katvā Tusitabhavane nibbatti². Athassā pitā tam olovento sakalasarīrena lohitamakkhitaena patitvā matam addasa. Athassa mahāsoko uppajji. So “na mama sokam añño nibbāpetum sakkhissati”ti rodanto Satthu santikam gantvā tamattham ārocetvā “bhante sokam me nibbāpethā”ti āha. Satthā tam samassāsetvā “mā soci upāsaka. Anamataggasmim hi saṃsāre tava evameva dhītu maraṇakāle paggharita- assu catunnam mahāsamuddānam udakato atirekataran”ti vatvā anamataggakatham

1. Mārajālena (Sī, Syā)

2. Kalam katvā papatā (Sī)

kathesi. So tanubhūtasoko Satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā laddhūpasampado na cirasseva arahattaṃ pāpuṇīti.

Pesakāradhītāvatthu sattamaṃ.

8. Timsabhikkhuvatthu

Haṃsā’diccapatheti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto tiṃsa bhikkhū ārabha kathesi.

Ekasmiṃ hi divase tiṃsamattā disāvāsikā bhikkhū Satthāraṃ upasaṅkamimsu. Ānandatthero Satthu vattakaraṇavelāya āgantvā te bhikkhū disvā “Satthārā imehi saddhiṃ paṭisanthāre kate vattaṃ karissāmi”ti dvārakoṭṭhake aṭṭhāsi. Satthāpi tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā tesāṃ sāraṇīyadhammaṃ kathesi. Taṃ sutvā te sabbepi arahattaṃ patvā uppatitvā ākāseṇa agamimsu. Ānandatthero tesu cirāyantesu Satthāraṃ upasaṅkamitvā “bhante idāneva¹ tiṃsamattā bhikkhū āgatā, te kuhin”ti² pucchi. Gatā Ānandāti. Katarena maggena bhanteti. Ākāsenānandāti. Kiṃ pana te bhante khīṇāsavāti. Āmānanda, mama santike dhammaṃ sutvā arahattaṃ pattāti. Tasmīṃ pana khaṇe ākāseṇa haṃsā āgamimsu. Satthā “yassa kho paṇānanda cattāro iddhipādā subhāvitā, so haṃsā viya ākāseṇa gacchatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

175. Haṃsā’diccapathe yanti, ākāse yanti iddhiyā.

Nīyanti dhīrā lokamhā, jetvā māraṃ savāhinin”ti.

Tassattho—ime **haṃsā ādiccapathe ākāse** gacchanti. Yesāṃ iddhipādā subhāvitā, tepi ākāse **yanti iddhiyā. Dhīrā** paṇḍitā **savāhinin māraṃ jetvā** imamhā vaṭṭalokā **nīyanti**, nibbānaṃ pāpuṇantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Timsabhikkhuvatthu aṭṭhamaṃ.

1. Idha (Sī, Syā)

2. Kahanti (Sī, Syā)

9. Ciñcamāṇavikāvatthu

Ekam dhammanti imam dhammadesanam Satthā Jetavane viharanto Ciñcamāṇavikam ārabha kathesi.

Paṭhamabodhiyañhi Dasabalassa puthubhūtesu sāvakesu appamāṇesu devamanussesu ariyabhūmiṃ okkantesu patthaṇe guṇasamudaye mahālābhasakkāro udapādi. Titthiyā sūriyuggamane khajjopanakasadisā ahesum hatalābhasakkārā. Te antaravīthiyam ṭhatvā “kiṃ samaṇo Gotamova Buddho, mayampi Buddhā, kiṃ tasseva dinnam mahapphalaṃ, amhākampi dinnam mahapphalameva, amhākampi detha sakkarothā”ti evam manusse viññāpentāpi lābhasakkāram alabhitvā raho sannipatitvā “kena nu kho upāyena samaṇassa Gotamassa manussānam antare avaṇṇam uppādetvā lābhasakkāram nāseyyāmā”ti cintayimsu.

Tadā Sāvatthiyam Ciñcamāṇavikā nāmekā paribbājikā uttamarūpadharā sobhaggappattā devaccharā viya. Assā sarīrato rasmiyo niccharanti. Atheko kharamantī evamāha “Ciñcamāṇavikam paṭicca samaṇassa Gotamassa avaṇṇam uppādetvā lābhasakkāram nāsessāmā”ti. Te “attheko upāyo”ti sampaṭicchimsu. Atha sā titthiyārāmaṃ gantvā vanditvā aṭṭhāsi, titthiyā tāya saddhiṃ na kathesum. Sā “ko nu kho me doso”ti yāvatatiyam “vandāmi ayyā”ti vatvā “ayyā ko nu kho me doso, kiṃ mayā saddhiṃ na kathethā”ti āha. Bhagini samaṇam Gotamam amhe viheṭṭhayantaṃ hatalābhasakkāre katvā vicarantaṃ na jānāsīti. Na jānāmi ayyā kiṃ panettha mayā kattabbanti. Sace tvaṃ bhagini amhākam sukhamicchasi, attānam paṭicca samaṇassa Gotamassa avaṇṇam uppādetvā lābhasakkāram nāsehīti.

Sā “sādhu ayyā, mayhamveso bhāro, mā cintayitthā”ti vatvā pakkamitvā itthimāyāsu kusalatāya tato paṭṭhāya Sāvattvivāsīnam dhammakatham sutvā Jetavanā nikkhamanasamaye indagopakavaṇṇam paṭam pārupitvā gandhamālādihatthā Jetavanābhimukhī gacchati. “Imāya velāya kuhiṃ gacchasi”ti vutte “kiṃ tumhākam mama gamanaṭṭhānenā”ti vatvā Jetavanasamīpe titthiyārāme vasitvā pātova “aggavandanam vandissāmā”ti nagarā nikkhamante

upāsakajane Jetavanassa antovuṭṭhā viya hutvā nagaram pavisati¹. “Kuhim vuṭṭhāsī”ti vutte “kim tumhākaṃ mama vuṭṭhaṭṭhānenā”ti vatvā māsaddhamāsaccayena² pucchiyamānā Jetavane samaṇena Gotamena saddhim ekagandhakuṭiyā vuṭṭhāmhīti. Puthujjanānaṃ “saccaṃ nu kho etaṃ, no”ti kaṅkhaṃ uppādetvā temāsacatumāsaccayena pilotikāhi udaraṃ veṭhetvā gabbhinivaṇṇaṃ dassetvā upari rattapaṭaṃ pārupitvā “samaṇaṃ Gotamaṃ paṭicca gabbho uppanno”ti andhabāle saddahāpetvā aṭṭhanavamāsaccayena udare dārumaṇḍalikaṃ bandhitvā upari paṭaṃ pārupitvā hatthapādapiṭṭhiyo gohanukena koṭṭāpetvā ussade dassetvā kilantindriyā hutvā sāyanhasamaye Tathāgate alaṅkatadhammāsane nisīditvā dhammaṃ desente dhammasabhaṃ gantvā Tathāgatassa purato ṭhatvā “mahāsamaṇa mahājanassa tāva dhammaṃ desesi, madhuro te saddo, samphusitaṃ dantāvaraṇaṃ. Ahaṃ pana taṃ paṭicca gabbhaṃ labhitvā paripuṇṇagabbhā jātā, neva me sūtigaraṃ jānāsi, sappitelādīni sayāṃ akaronto upaṭṭhākānampi aññataraṃ Kosalarājānaṃ vā Anāthapiṇḍikaṃ vā Visākhaṃ upāsikaṃ vā ‘imissā Ciṅcamāṇavikāya kattabbayuttakaṃ karohī’ti na vadesi, abhiraṃmituṃyeva jānāsi, gabbhaparihāraṃ na jānāsi”ti gūthapiṇḍaṃ gahetvā candamaṇḍalaṃ dūsetuṃ vāyamantī viya parisamajje Tathāgataṃ akkosi. Tathāgato dhammakathaṃ ṭhapetvā sīho viya abhinadanto “bhagini tayā kathitassa tathabhāvaṃ vā vitathabhāvaṃ vā ahaṃeva ca tvaṅca jānāmā”ti āha. Āma mahāsamaṇa, tayā ca mayā ca ñātabhāvenetaṃ jātanti³.

Tasmim khaṇe Sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesī. So āvajjamāno “Ciṅcamāṇavikā Tathāgataṃ abhūtena akkosati”ti ñatvā “idaṃ vatthum sodhessāmi”ti catūhi devaputtehi saddhim āgami. Devaputtā mūsikapotakā hutvā dārumaṇḍalikassa bandhanarajjūke ekappahāreneva chindimsu, pārutapaṭaṃ vāto ukkhipi, dārumaṇḍalikaṃ patamānaṃ tassā pādapiṭṭhiyaṃ pati, ubho aggapādā chijjimsu⁴. Manussā “dhī kālakaṇṇi, Sammāsambuddhaṃ akkosī”ti sīse kheḷaṃ pādetvā leḍḍudaṇḍādihatthā Jetavanā nīharimsu. Athassā Tathāgatassa cakkhupathaṃ atikkantakāle mahāpathavī

1. Pavisantī (Syā, Ka) 2. Ekamāsadvimāsaccayena (Syā), aḍḍhamāsaccayena (Ka)

3. Ñātabhāvaṃ ke na jānantīti (Sī), ñātabhāvaṃ ke taṃ jānantīti (Ka)

4. Bhijjimsu (Syā, Ka)

bhijjivā vivaramadāsi, Avīcito aggijālā uṭṭhahi. Sā kuladattiyam kambalam pārupamānā viya gantvā Avīcimhi nibbatti. Aññatitthiyānam lābhasakkāro parihāyi, Dasabalassa bhiyyoso mattāya vaḍḍhi. Punadvase dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum “āvuso Ciñcamāṇavikā evam ulāraguṇam aggadakkhiṇeyyam Sammāsambuddham abhūtena akkositvā mahāvināsam pattā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi esā maṃ abhūtena akkositvā vināsam pattāyevā”ti vatvā—

“Nā”daṭṭhā parato dosam, aṇum thūlāni sabbaso.

Issaro paṇaye daṇḍam, sāmam appaṭivekkhiyā”ti—

Imam Dvādasanipāte **Mahāpadumajātakam**¹ vitthāretvā kathesi—

Tadā kiresā Mahāpadumakumārassa bodhisattassa mātu sapattī rañño aggamaheśi hutvā mahāsattam asaddhammena nimantetvā tassa manam alabhitvā attanāva attani vippakāram katvā gilānālayam dassetvā “tava putto maṃ anicchantim imam vippakāram pāpesi”ti rañño ārocesi. Rājā kuddho mahāsattam corapapāte khipi. Atha nam pabbatakucchiyam adhivatthā devatā paṭiggahetvā nāgarājassa phaṇagabbhe paṭiṭṭhapesi. Nāgarājā tam NāgabHAVANAM netvā upaḍḍharajjena sammānesi. So tattha samvaccharam vasitvā pabbajitukāmo Himavantappadesam patvā pabbajitvā jhānābhiññāyo nibbatesi. Atha nam eko vanacarako disvā rañño ārocesi. Rājā tassa santikam gantvā katapaṭisanthāro sabbam tam pavattim ṇatvā mahāsattam rajjena nimantetvā tena “mayham rajjena kiccam natthi, tvam pana dasa rājadhamme akopetvā agatigamanam pahāya dhammena rajjam kārehi”ti ovadito uṭṭhāyāsana roditvā nagaram gacchanto antarāmagge amacce pucchi “aham kam nissāya evam ācārasampannena puttana viyogam patto”ti. Aggamahesim nissāya devāti. Rājā tam uddhampādam gahetvā corapapāte khipāpetvā nagaram pavisitvā dhammena rajjam kāresi. Tadā Mahāpadumakumāro Satthā² ahosi, mātu sapattī Ciñcamāṇavikāti.

1. Khu 5. 253 piṭṭhe.

2. Mahāsatto (Sī, Syā)

Satthā imamatthaṃ pakāsetvā “bhikkhave ekaṃ dhammaṃ hi saccavacanāṃ pahāya musāvāde patiṭṭhitānaṃ vissatṭhaparalokānaṃ akattabbapāpakammaṃ nāma natthī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

176. “Ekaṃ dhammaṃ atītassa, musāvādissa jantuno.

Vitiṇṇaparalokassa, natthi pāpaṃ akāriyaṃ”ti.

Tattha **ekaṃ dhammanti** saccāṃ. **Musāvādissāti** yassa dasasu vacanesu ekampi saccāṃ natthi, evarūpassa musāvādino. **Vitiṇṇaparalokassāti** vissaṭṭhaparalokassa. Evarūpo hi manussasampattiṃ devasampattiṃ avasāne nibbānasampattinti imā tissopi sampattiyo na passati. **Natthi pāpanti** tassa evarūpassa idaṃ nāma pāpaṃ akattabbanti natthi.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇiṃ sūti.

Ciñcamāṇavikāvatthu navamaṃ.

10. Asadisadānavatthu

Na ve kadariyāti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Jetavane viharanto asadisadānaṃ ārabha kathesi.

Ekasmim hi samaye Satthā cārikaṃ caritvā pañcasatabhikkhuparivāro Jetavanaṃ pāvisi. Rājā vihāraṃ gantvā Satthāraṃ nimantetvā punadivase āgantukadānaṃ sajjetvā “dānaṃ me passantū”ti nāgare pakkosi. Nāgarā āgantvā rañño dānaṃ disvā punadivase Satthāraṃ nimantetvā dānaṃ sajjetvā “amhākampi dānaṃ devo passantū”ti rañño pahiṇiṃsu. Rājā tesāṃ dānaṃ disvā “imehi mama dānato uttaritaraṃ kataṃ, puna dānaṃ karissāmi”ti punadivasepi dānaṃ sajjesi. Nāgarāpi taṃ disvā punadivase sajjayīṃsu. Evaṃ neva rājā nāgare parājetuṃ sakkoti, na nāgarā rājānaṃ. Atha chaṭṭhe vāre nāgarā sataguṇaṃ sahaṣṣaguṇaṃ vaḍḍhetvā yathā na sakkā hoti “idaṃ nāma imesaṃ dāne natthī”ti vattuṃ, evaṃ dānaṃ sajjayīṃsu. Rājā taṃ disvā “sacāhaṃ imesaṃ dānato uttaritaraṃ kātuṃ na sakkhissāmi, kiṃ me jīvitenā”ti upāyaṃ cinto nipaṇṇi. Atha naṃ

Mallikā devī upasaṅkamitvā “kasmā mahārāja evaṃ nipannosi, kena te indriyāni kilantāni viyā”ti pucchi. Rājā āha “na dāni tvaṃ devī jānāsī”ti. Na jānāmi devāti. So tassā tamatthaṃ ārocesi.

Atha naṃ Mallikā āha “deva mā cintayi, kahaṃ tayā pathavissaro rājā nāgarehi parājijyamāno diṭṭhapubbo vā sutapubbo vā, ahaṃ te dānaṃ saṃvidahissāmī”ti. Itissa asadisadānaṃ saṃvidahitukāmatāya evaṃ vatvā mahārāja sālakalyāṇipadarehi pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ anto āvaṭṭe nisīdanamaṇḍapaṃ kārehi, sesā bahi-āvaṭṭe nisīdissanti. Pañca setacchattasatāni kārehi, tāni gahetvā pañcasatā hatthī pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ matthake dhārayamānā ṭhassanti. Aṭṭha vā dasa vā rattasuvaṇṇanāvāyo kārehi, tā maṇḍapamajjhe bhavissanti. Dvinnāṃ dvinnāṃ bhikkhūnaṃ antare ekekā khattiyadhītā nisīditvā gandhe pisissati, ekekā khattiyadhītā bījanīṃ ādāya dve dve bhikkhū bījamānā ṭhassati, sesā khattiyadhītaro pise pise gandhe haritvā suvaṇṇanāvāsu pakkhipissanti, tāsu ekaccā khattiyadhītaro nīluppalakalāpe gahetvā suvaṇṇanāvāsu pakkhittagandhe āloḍetvā vāsaṃ gāhāpessanti. Nāgarānañhi neva khattiyadhītaro atthi, na setacchattāni, na hatthino ca. Imehi kāraṇehi nāgarā parājissanti, evaṃ karohi mahārājāti. Rājā “sādhu devī, kalyāṇaṃ te kathitaṃ”ti tāya kathitanīyāmena sabbaṃ kāresi. Ekassa pana bhikkhuno eko hatthi nappahosi. Atha rājā Mallikaṃ āha “bhadde ekassa bhikkhuno eko hatthi nappahoti, kiṃ karissāmā”ti. Kiṃ deva pañca hatthisatāni natthīti. Atthi devī, avasesā duṭṭhahatthino, te bhikkhū disvāva verambhavātā viya caṇḍā hontīti. Deva ahaṃ ekassa duṭṭhahatthipotakassa chattaṃ gahetvā tiṭṭhanaṭṭhānaṃ jānāmīti. Kattha naṃ ṭhapessāmāti. Ayyassa Aṅgulimālassa santiketi. Rājā tathā kāresi. Hatthipotako vāladhiṃ antarasatthimhi pakkhipitvā ubho kaṇṇe pātetvā akkhīni nimīletvā aṭṭhāsi. Mahājano “evarūpassa nāma caṇḍahatthino ayamākāro”ti hatthimeva olokesi.

Rājā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ parivisitvā Satthāraṃ vanditvā “bhante yaṃ imasmiṃ dānagge kappiyabhaṇḍaṃ vā akappiyabhaṇḍaṃ vā, sabbaṃ taṃ tumhākameva dammī”ti

āha. Tasmim̐ pana dāne ekadivaseneva¹ pariccattam̐ cuddasakoṭṭidhanam̐ hoti. Satthu pana setacchattam̐ nisīdanapallaṅko ādhārako pādapīṭhikāti² cattāri anagghāneva. Puna evarūpaṃ katvā Buddhānam̐ dānam̐ nāma dātum̐ samatto nāhosi, teneva taṃ “asadisadānan”ti paññāyi. Taṃ kira sabbabuddhānam̐ ekavāram̐ hotiyeva, sabbesaṃ pana³ itthīyeva samvidahati. Rañño pana Kālo ca Juṇho cāti dve amaccā ahesum̐. Tesu Kālo cintesi “aho rājakulassa parihāni, ekadivaseneva cuddasakoṭṭidhanam̐ khayam̐ gacchati, ime imam̐ dānam̐ bhuñjitvā gantvā nipannā niddāyissanti, aho nattham̐ rājakulan”ti. Juṇho cintesi “aho rañño dānam̐ sudinnam̐. Na hi sakkā rājabhāve aṭṭhitena evarūpaṃ dānam̐ dātum̐, sabbasattānam̐ pattim̐ adento nāma natthi, aham̐ panidam̐ dānam̐ anumodāmi”ti.

Satthu bhattakiccāvasāne rājā anumodanattāya pattam̐ gaṇhi. Satthā cintesi “raññā mahogham̐ pavattentena viya mahādānam̐ dinnam̐, asakkhi nu kho mahājano cittam̐ pasādetum̐, udāhu no”ti. So tesam̐ amaccānam̐ cittācāram̐ ñatvā “sace rañño dānānucchavikam̐ anumodanam̐ karissāmi, Kāḷassa muddhā sattadhā phalissati, Juṇho sotāpattiphale patiṭṭhahissati”ti ñatvā Kāle anukampaṃ paṭicca evarūpaṃ dānam̐ datvā ṭhitassa rañño catuppadikam̐ gāthameva vatvā utthāyāsanaṃ vihāram̐ gato. Bhikkhū Aṅgulimālam̐ pucchimsu “na kim̐ nu kho āvuso duṭṭhahatthim̐ chattam̐ dhāretvā ṭhitam̐ disvā bhāyī”ti. Na bhāyim̐ āvusoti. Te Satthāram̐ upasaṅkamitvā āham̐su “Aṅgulimālo bhante aññam̐ byākarosī”ti. Satthā “na bhikkhave Aṅgulimālo bhāyati. Khīṇāsava-usabhānañhi antare jeṭṭhaka-usabhā mama puttasadisā bhikkhū na bhāyantī”ti vatvā Brāhmaṇavagge imam̐ gāthamāha—

“Usabham̐ pavaram̐ vīram̐, mahesim̐ vijitāvinam̐.

Anejam̐ nhātakam̐ Buddhānam̐, tamaham̐ brūmi brāhmaṇam̐”ti⁴.

Rājāpi domanassappatto “evarūpāya nāma parisāya dānam̐ datvā ṭhitassa mayham̐ anucchavikam̐ anumodanam̐ akatvā gāthameva vatvā Satthā utthāyāsanaṃ gato, mayā Satthu anucchavikam̐ dānam̐ akatvā ananucchavikam̐ katam̐

1. Ekadivaseyeva (Si)

3. Satthu ca sabbesaṃ ca (Syā)

2. Pādapīṭhakoti (Syā)

4. Khu 1. 74, 378 piṭṭhesu.

bhavissati, kappiyabhaṇḍaṃ adatvā akappiyabhaṇḍaṃ vā dinnam bhavissati, Satthārā me kupitena bhavitabbaṃ. Etañhi asadisadānaṃ nāma¹, dānānurūpaṃ anumodanaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vihāraṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā etadavoca “kiṃ nu kho me bhante dātabbayuttakaṃ dānaṃ na dinnam, udāhu dānānurūpaṃ kappiyabhaṇḍaṃ adatvā akappiyabhaṇḍameva dinnam”ti. Kimetaṃ mahārājāti. Na me tumhehi dānānucchavikā anumodanā katāti. Mahārāja anucchavikameva te dānaṃ dinnam. Etañhi asadisadānaṃ nāma, ekassa Buddhassa ekavārameva sakkā dātuṃ, puna evarūpaṃ nāma dānaṃ duddadanti. Atha kasmā bhante me dānānurūpaṃ anumodanaṃ na karitthāti. Parisāya asuddhattā mahārājāti. Ko nu kho bhante parisāya dosoti. Athassa Satthā dvinnampi amaccānaṃ cittācāraṃ ārocetvā Kāle anukampaṃ paṭicca anumodanāya akatabhāvaṃ ācikkhi. Rājā “saccaṃ kira te Kāla evaṃ cintitan”ti pucchitvā “saccan”ti vutte “tava santakaṃ aggahe tvā mama puttadārehi saddhiṃ mayi attano santakaṃ dente tuyhaṃkā pīḷā, gaccha bho, yaṃ te mayā dinnam, taṃ dinnameva hotu, raṭṭhato pana me nikkhamā”ti taṃ raṭṭhā nīharitvā juṇhaṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira te evaṃ cintitan”ti pucchitvā “saccan”ti vutte “sādhu mātula, pasannosmi, tvaṃ mama parijanaṃ gahetvā mayā dinnaniyāmeneva satta divasāni dānaṃ dehī”ti sattāhaṃ rajjaṃ niyyādetvā Satthāraṃ āha “passatha bhante bālassa karaṇaṃ, mayā evaṃ dinnadāne pahāramadāsī”ti. Satthā “āma mahārāja, bālā nāma parassa dānaṃ anabhinanditvā duggatiparāyaṇā honti, dhīrā pana paresampi dānaṃ anumoditvā saggaparāyaṇā eva hontī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

177. “Na ve kadariyā devalokaṃ vajanti,
Bālā have nappasaṃsanti dānaṃ.
Dhīro ca dānaṃ anumodamāno,
Teneva so hoti sukhī paratthā”ti.

Tattha **kadariyā**ti thaddhamaccharino. **Bālā**ti idhalokaparalokaṃ ajānanakā. **Dhīro**ti paṇḍito. **Sukhī paratthā**ti **teneva so** dānānumodanapuññaṃ paraloke dibbasampattiṃ anubhavamāno sukhī hotīti.

1. Yassa kassaci nāma (Sī, Syā)

Desanāvasāne juṇho sotāpattiṭṭhale paṭiṭṭhahi, sampattaparisaṃyapi
sāthikā dhammadesanā ahosi, Juṇhopi sotāpanno hutvā sattāhaṃ rañña
dinnaniyāmeneva dānaṃ adāsīti.

Asadisadānavatthu dasamaṃ.

11. Anāthapiṇḍikaputtakālavatthu

Pathabyā ekarajjenāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
kālaṃ nāma Anāthapiṇḍikassa puttaṃ ārabba kathesi.

So kira tathāvidhassa saddhāsampannassa seṭṭhino putto hutvā neva
Satthu santikaṃ gantum, na gehaṃ āgatakāle daṭṭhum, na dhammaṃ sotum,
na saṃghassa veyyāvaccaṃ kātum icchati. Pitarā “mā evaṃ tāta karī”ti
vuttopi tassa vacanaṃ na suṇāti. Athassa pitā cintesi “ayaṃ evarūpaṃ
diṭṭhiṃ gahetvā vicaranto Avīciparāyaṇo bhavissati, na kho panaṭṭhaṃ
patirūpaṃ, yaṃ mayi passante mama putto nirayaṃ gaccheyya. Imasmiṃ
kho pana loka dhanadānena abhiṇṇanakaṃ natthi, dhanena naṃ
bhindissāmī”ti. Atha naṃ āha “tāta uposathiko hutvā vihāraṃ gantvā
dhammaṃ sutvā ehi, kahāpaṇasataṃ te dassāmī”ti. Dassatha tātāti. Dassāmi
puttāti. So yāvatiyaṃ paṭiññaṃ gahetvā uposathiko hutvā vihāraṃ
agamāsi. Dhammassavanena panassa kiccaṃ natthi, yathāphāsukaṭṭhāne
sayitvā pātova gehaṃ agamāsi. Athassa pitā “putto me uposathiko ahosi,
sīghamassa yāgu-ādini āharathā”ti vatvā dāpesi. So “kahāpaṇe aggahetvā na
bhuñjissāmī”ti āhaṭāhaṭaṃ paṭikkhipi. Athassa pitā piḷaṃ asahanto
kahāpaṇabhaṇḍaṃ dāpesi. So taṃ hatthena gahetvā āhāraṃ paribhuñji.

Atha naṃ punadivase seṭṭhi “tāta kahāpaṇasahassaṃ te dassāmi, Satthu
purato ṭhatvā ekaṃ dhammapadaṃ uggaṇhitvā āgaccheyyāsi”ti pesesi. Sopi
vihāraṃ gantvā Satthu purato ṭhatvā ekameva padaṃ uggaṇhitvā
palāyitukāmo ahosi. Athassa Satthā asallakkhaṇākāraṃ akāsi. So taṃ padaṃ
asallakkhetvā uparipadaṃ uggaṇhissāmīti ṭhatvā

assosiyeva. Uggaṇhissāmīti suṇantova kira sakkaccaṃ suṇāti nāma¹. Evañca kira suṇantānaṃ dhammo sotāpattimaggādayo deti. Sopi uggaṇhissāmīti suṇāti, Satthāpissa asallakkhaṇākāraṃ karoti. So “uparipadaṃ uggaṇhissāmī”ti tathavā suṇantova sotāpattiphale patiṭṭhāsi.

So punadivase Buddhappamukhena bhikkhusaṃghena saddhimīyeva Sāvattim pāvisi. Mahāseṭṭhi taṃ disvā “ajja mama puttassa ākāro ruccatī”ti cintesi. Tassapi etadahosi “aho vata me pitā ajja Satthu santike kahāpaṇe na dadeyya, kahāpaṇakāraṇā mayhaṃ uposathikabhāvaṃ paṭicchādeyyā”ti. Satthā panassa hiyyova kahāpaṇassa kāraṇā uposathikabhāvaṃ aññāsi. Mahāseṭṭhi Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa yāguṃ dāpetvā puttassapi dāpesi. So nisīditvā tuṇhībhūtova yāguṃ pivi, khādanīyaṃ khādi, bhattaṃ bhuñji. Mahāseṭṭhi Satthu bhattakiccāvasāne puttassa purato sahasabhaṇḍikaṃ tthapāpetvā “tāta mayā te ‘sahassaṃ dassāmī’ti vatvā uposathaṃ samādāpetvā vihāraṃ pahito. Idaṃ te sahasan”ti āha. So Satthu purato kahāpaṇe diyyamāne disvā lajjanto “alaṃ me kahāpaṇehī”ti vatvā “gaṇha tātā”ti vuccamānopi na gaṇhi. Athassa pitā Satthāraṃ vanditvā “bhante ajja me puttassa ākāro ruccatī”ti vatvā “kiṃ mahāseṭṭhi”ti vutte “mayā esa purimadivase ‘kahāpaṇasataṃ te dassāmī’ti vatvā vihāraṃ pesito, punadivase kahāpaṇe aggahetvā bhuñjitum na icchi, ajja pana diyyamānepi kahāpaṇe na icchatī”ti āha. Satthā “āma mahāseṭṭhi ajja tava puttassa cakkavattisampattitopi devalokabrahmalokasampattīhipi sotāpattiphaleva varan”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

178. “Pathabyā ekarajjena, saggassa gamanena vā.

Sabbalokādhipaccena, sotāpattiphalaṃ varan”ti.

Tattha **pathabyā ekarajjenā**ti cakkavattirajjena. **Saggassa gamanena vā**ti chabbīsatividhassa saggassa adhigamanena. **Sabbalokādhipaccenā**ti na ekasmim

1. Suṇantāva kira sakkaccaṃ suṇanti nāma (Syā)

ettake loka¹ nāgasupaṇṇavemānikapetehi saddhim, sabbasmim loka
 ādhipaccena. **Sotāpattiphalam varanti** yasmā ettake ṭhāne rajjam kāretvāpi
 nirayādihi amuttova hoti, sotāpanno pana pihitāpāyadvāro hutvā
 sabbadubbalopi aṭṭhame bhava na nibbattati, tasmā sotāpattiphalameva
 varam uttamanthi attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Anāthapiṇḍakaputtakālavatthu ekādasamaṃ.

Lokavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Terasamo vaggo.

1. Etasmim ettake loka (Syā, Ka)

14. Buddhavagga

1. Māradhītaravatthu¹

Yassa jītaṃ imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Bodhimaṇḍe viharanto māradhītarō ārabha kathesi. Desanaṃ pana Sāvattiyaṃ samuṭṭhāpetvā puna Kururaṭṭhe Māgaṇḍiyabrāhmaṇassa kathesi.

Kururaṭṭhe kira Māgaṇḍiyabrāhmaṇassa dhītā Māgaṇḍiyāyeva nāma ahosi uttamarūpadharā. Taṃ patthayamānā anekabrāhmaṇamahāsālā ceva khattiyamahāsālā ca “dhītaraṃ no detū”ti Māgaṇḍiyassa paṇiṇimsu. Sopi “na tumhe mayhaṃ dhītu anucchavikā”ti sabbe paṭikkhipateva. Athekadivasāṃ Satthā paccūsasamaye lokaṃ volokento attano ñaṇajālassa anto pavatṭhaṃ Māgaṇḍiyabrāhmaṇaṃ disvā “kiṃ nu kho bhavissatī”ti upadhārento brāhmaṇassa ca brāhmaṇiyā ca tiṇṇaṃ maggaphalānaṃ upanissayaṃ addasa. Brāhmaṇopi bahigāme nibaddhaṃ aggaṃ paricarati. Satthā pātova pattacīvaramādāya taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Brāhmaṇo Satthu rūpasirīṃ olokento “imasmiṃ loke iminā sadiso puriso nāma natthi, ayaṃ mayhaṃ dhītu anucchaviko, imassa me dhītaraṃ dassāmā”ti cintetvā Satthāraṃ āha “samaṇa mama ekā dhītā atthi, ahaṃ tassā anucchavikaṃ purisaṃ apassanto taṃ na kassaci adāsiṃ, tvaṃ paṇassā anucchaviko, ahaṃ te dhītaraṃ pādapariśārikaṃ katvā dātukāmo, yāva naṃ ānemi, tāva idheva tiṭṭhāhi”ti. Satthā tassa kathaṃ sutvā neva abhinandi, na paṭikkosi.

Brāhmaṇopi gehaṃ gantvā brāhmaṇiṃ āha “bhoti ajja me dhītu anucchaviko puriso diṭṭho, tassa naṃ dassāmā”ti dhītaraṃ alaṅkārapetvā ādāya brāhmaṇiyā saddhiṃ taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Mahājanopi kutūhalajāto nikkhami. Satthā brāhmaṇena vuttaṭṭhāne aṭṭhatvā tattha padacetiyaṃ dassetvā aññasmaṃ ṭhāne aṭṭhāsi. Buddhānaṃ kira padacetiyaṃ “idaṃ asuko nāma passatū”ti adhiṭṭhahitvā akkantaṭṭhāneyeva paññāyati, sesaṭṭhāne taṃ passanto nāma natthi. Brāhmaṇo attanā

saddhiṃ gacchamānāya brāhmaṇiyā “kaḥaṃ so”ti puṭṭho “imasmiṃ ṭhāne tiṭṭhāhīti taṃ avacan”ti olovento padavalañjaṃ disvā “idamassa padan”ti dassesi. Sā lakkhaṇamantakusalatāya “na-idam brāhmaṇa kāmabhogino padan”tivatvā brāhmaṇena “bhoti tvaṃ udakapātimhi susumāraṃ passati, mayā so samaṇo diṭṭho ‘dhītaraṃ te dassāmī’ti vutto, tenāpi adhivāsitan”ti vutte “brāhmaṇa kiñcāpi tvaṃ evaṃ vadesi, idam pana nikkilesasseva padan”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Rattassa hi ukkuṭikaṃ padaṃ bhava,
Duṭṭhassa hoti sahasānupīḷitaṃ.
Mūḷhassa hoti avakaḍḍhitaṃ padaṃ,
Vivaṭṭacchadassa idamīdisaṃ padan”ti¹.

Atha naṃ brāhmaṇo “bhoti mā viravi, tuṇhībhūtāva ehi”ti gacchanto Satthāraṃ disvā “ayaṃ so puriso”ti tassā dassetvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā “samaṇa dhītaraṃ te dassāmī”ti āha. Satthā “na me tava dhītāya attho”ti avatvā “brāhmaṇa ekaṃ te kāraṇaṃ kathessāmi, suṇissasī”ti vatvā “kathehi bho samaṇa suṇissāmī”ti vutte abhinikkhamanato paṭṭhāya atītaṃ āharitvā dassesi.

Tatrāyaṃ saṅkhepakathā—Mahāsatto rajjasiriṃ pahāya Kaṇṭakaṃ² āruyha Channasahāyo abhinikkhamanto nagaradvāre ṭhitena mārena “Siddhattha nivatta, ito te sattame divase cakkaratanaṃ pātubhavissatī”ti vutte “ahametaṃ māra jānāmi, na me tenattho”ti āha. Atha kimatthāya nikkhamasīti. Sabbaññutaññāṇatthāyāti. “Tena hi sace ajjato paṭṭhāya kāmavitakkādīnaṃ ekampi vitakkaṃ vitakkessasi, jānissāmi te kattabban”ti āha. So tato paṭṭhāya otārāpekkho satta vassāni mahāsattaṃ anubandhi.

Satthāpi chabbassāni dukkarakārikaṃ caritvā paccattapurisakāraṃ nissāya bodhimūle sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhivā vimuttisukhaṃ paṭisaṃvedayamāno pañcamasattāhe Ajapālanigrodhamūle nisīdi. Tasmim samaye māro

1. Visuddhi 1. 101; Aṃ-Ṭṭha 1. 335; Dhammapada-Ṭṭha 1. 129 piṭṭhesupi.

2. Kanthakaṃ (Sī, Syā)

“aham ettakam kālam anubandhitvā otārāpekkhopi imassa kiñci khalitam nāddasaṃ, atikkanto idāni esa mama visayan”ti domanassappatto mahāmagge nisīdi. Athassa Taṇhā Aratī Ragāti imā tisso dhītarō “pitā no na paññāyati, kham nu kho etarahi”ti olokayamānā taṃ tathā nisinnam disvā upasaṅkamitvā “kasmā tāta dukkhī dummanosī”ti pucchimsu. So tāsam tamattham ārocesi. Atha nam tā āhamsu “tāta mā cintayī, mayam taṃ attano vase katvā ānessāmā”ti. Na sakkā ammā esa kenaci vase kātunti. “Tāta mayam itthiyo nāma idāneva nam rāgapāsādihi bandhitvā ānessāma, tumhe mā cintayitthā”ti Satthāram upasaṅkamitvā “pāde te samaṇa paricāremā”ti āhamsu. Satthā neva tāsam vacanam manasākāsi, na akkhīni ummīletvā olokesi.

Puna māraddhītarō “uccāvacā kho purisānam adhippāyā, kesañci kumārikāsu pemaṃ hoti, kesañci paṭhamavaye ṭhitāsu, kesañci majjhimavaye ṭhitāsu, kesañci pacchimavaye ṭhitāsu, nānappakārehi taṃ palobhessāmā”ti ekekā kumārikavaṇṇādivasena sataṃ sataṃ attabhāve abhinimminivā kumāriyo, avijātā, sakiṃ vijātā, duvijātā, majjhimitthiyo, mahallakittthiyo ca hutvā chakkhattum¹ Bhagavantam upasaṅkamitvā “pāde te samaṇa paricāremā”ti āhamsu. Tampi Bhagavā na manasākāsi yathā taṃ anuttare upadhisāṅkhaye vimuttoti. Atha Satthā ettakenapi tā anugacchantiyo² “apetha, kiṃ disvā evaṃ vāyamatha, evarūpaṃ nāma vītarāgānam purato kātum na vaṭṭati. Tathāgatassa pana rāgādayo pahīnā. Kena taṃ kāraṇena attano vasaṃ nessathā”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

179. “Yassa jitaṃ nāvajīyati,
Jitaṃ yassa³ no’yāti koci loke.
Taṃ Buddhamanantagocaraṃ,
Apadaṃ kena padena nessatha.

1. Sattakkhattum (Ka)

2. Anapagacchantiyo (Sī)

3. Jitamassa (Sī, Syā, Ka)

180. Yassa jālinī visattikā,
 Taṇhā natthi kuhiñci netave.
 Taṁ Buddhamanantagocaraṁ,
 Apadaṁ kena padena nessathā”ti.

Tattha **yassa jitaṁ nāvajīyatīti** yassa Sammāsambuddhassa tena tena maggena jitaṁ rāgādikilesajātaṁ puna asamudācaraṇato nāvajīyati, dujjitaṁ nāma na hoti. **No’yātīti** na uyyāti, yassa jitaṁ kilesajātaṁ rāgādīsu koci eko kilesopi loke pacchato vattī nāma na hoti, nānubandhatīti attho.

Anantagocaranti anantārammaṇassa sabbaññutaññāṇassa vasena apariyantagocaraṁ. **Kena padenāti** yassa hi rāgapadādīsu ekapadampi atthi, taṁ tumhe tena padena nessatha. Buddhassa pana ekapadampi natthi, taṁ apadaṁ Buddhaṁ tumhe kena padena nessatha.

Dutiyagāthāya taṇhā nāmesā saṁsibbitapariyonandhanaṭṭhena¹ jālamassā atthītipi jālakārikātipi jālūpamātipi **jālinī**, rūpādīsu ārammaṇesu visattatāya² visattamanatāya visāharatāya visapupphatāya visaphalatāya visaparibhogatāya **visattikā**. Sā evarūpā taṇhā **yassa kuhiñci** bhave **netuṁ** natthi, taṁ tumhe apadaṁ Buddhaṁ kena padena nessathāti attho.

Desanāvasāne bahūnaṁ devatānaṁ dhammābhisamayo ahosi.
 Māradhītaropi tattheva antaradhāyimsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā “Māgaṇḍiya ahaṁ pubbe imā tisso māradhītaro addasaṁ semhādīhi apalibuddhena suvaṇṇakkhandhasadisena attabhāvena samannāgatā, tadāpi methunasmim chando nāhosiyeva. Tava dhītu sarīraṁ dvattiṁ sākārakuṇapaparipūraṁ bahivicitto viya asuciḡhaṭo. Sace hi mama pādo asucimakkhito bhaveyya, ayañca ummāraṭṭhāne tiṭṭheyya, tathāpissā sarīre ahaṁ pāde na phuseyyan”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

1. Saṁsibbitapariyaṁsaṁsibbitapariyonaddhaṭṭhena (Sī)

2. Visattatāya visattikā. Sā pana (Sī, Ka)

“Disvāna Taṇhaṃ Aratīṃ Ragañca,
Nāhosi chando api methunasmiṃ.
Kimevidaṃ muttakarīsapuṇṇaṃ,
Pādāpi naṃ samphusituṃ na icche”ti¹.

Desanāvasāne ubhopi jayampatikā anāgāmiphale patiṭṭhahimsūti.

Māradhītaravatthu paṭhamam.

2. Devorohaṇavatthu

Ye jhānapasutā dhīrāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā
Saṅkassanagaradvāre bahū devamanusse ārabba kathesi. Desanā pana
Rājagahe samuṭṭhitā.

Ekasmiṃ hi samaye Rājagahaseṭṭhi parissayamocanattahañceva
pamādena galitānaṃ ābharaṇādīnaṃ rakkhaṇattahañca jālakaraṇḍakaṃ
parikkhipāpetvā Gaṅgāya udakakīlaṃ kīli. Atheko rattacandanarukkho
Gaṅgāya uparītīre jāto Gaṅgodakena dhotamūlo patitvā tattha tattha
pāsāṇesu saṃbhajjamāno² vippakiri. Tato ekā ghaṭappamāṇā ghaṭikā
pāsāṇehi ghaṃsiyamānā udaka-ūmīhi pothiyamānā maṭṭhā hutvā
anupubbena vuyhamānā sevālapariyonaddhā āgantvā tassa jāle laggi. Seṭṭhi
“kimetan”ti vatvā “rukkhaghaṭikā”ti sutvā taṃ āharāpetvā “kiṃ nāmetan”ti
upadhāraṇattamaṃ vāsikaṇṇena tacchāpesi. Tāvadeva alattakavaṇṇaṃ
rattacandanaṃ paññāyi. Seṭṭhi pana neva sammādiṭṭhi na micchādiṭṭhi,
majjhhattadhātuko. So cintesi “mayhaṃ gehe rattacandanaṃ bahu, kiṃ nu
kho iminā karissāmī”ti. Athassa etadahosi “imasmim loke ‘mayam arahanto
mayam arahanto’ti vattāro bahū, ahaṃ ekaṃ arahantampi na passāmī³.
Gehe bhamaṃ yojetvā pattam likhāpetvā sikkāya ṭhapetvā veḷuparamparāya
saṭṭhihatthamatte ākāse olambāpetvā ‘sace arahā atthi, imaṃ ākāsenāgantvā
gaṇhātū’ti vakkhāmi. Yo taṃ gahessati, taṃ saputtadāro saraṇaṃ
gamissāmī”ti. So cintitaniyāmeneva pattam likhāpetvā veḷuparamparāya
ussāpetvā “yo imasmim loke arahā, so ākāsenāgantvā imaṃ pattam
gaṇhātū”ti āha.

1. Khu 1. 409; Khu 7. 140 piṭṭhesu.

2. Saṃbhañjamāno (Syā, Ka)

3. Na jānāmi (Sī, Syā)

Cha satthāro “amhākaṃ esa anucchaviko, amhākameva naṃ dehi”ti vadimsu. So “ākāsenāgantvā gaṇhathā”ti āha. Atha chaṭṭhe divase Nigaṇṭho Nāṭaputto antevāsike pesesi “gacchatha, seṭṭhiṃ evaṃ vadetha ‘amhākaṃ ācariyasessa anucchavikoyaṃ, mā appamattakassa kāraṇā ākāsenāgamanāṃ kari, dehi kira me taṃ pattan’ti”. Te gantvā seṭṭhiṃ tathā vadimsu. Seṭṭhi “ākāsenāgantvā gaṇhituṃ samatthova gaṇhātū”ti āha. Nāṭaputto sayāṃ gantukāmo¹ antevāsikānaṃ saññaṃ adāsi “ahaṃ ekaṃ hatthañca pādañca ukkhipitvā uppatitukāmo viya bhavissāmi, tumhe maṃ ‘ācariya kiṃ karotha, dārumayapattassa kāraṇā paṭicchannaṃ arahattaguṇaṃ mahājanassa mā dassayitthā’ti vatvā maṃ hatthesu ca pādesu ca gahetvā ākaḍḍhantā bhūmiyaṃ pāteyyāthā”ti. So tatha gantvā seṭṭhiṃ āha “mahāseṭṭhi mayhaṃ ayaṃ patto anucchaviko, aññesaṃ nānucchaviko, mā te appamattakassa kāraṇā mama ākāse uppatanaṃ rucci, dehi me pattan’ti. Bhante ākāse uppatitvāva gaṇhathāti. Tato Nāṭaputto “tena hi apetha apethā”ti antevāsike apanetvā “ākāse uppatissāmi”ti ekaṃ hatthañca pādañca ukkhipi. Atha naṃ antevāsikā “ācariya kiṃ nāmetaṃ karotha, chavassa lāmakassa dārumayapattassa kāraṇā paṭicchannaguṇena mahājanassa dassitena² ko attho”ti taṃ hatthapādesu gahetvā ākaḍḍhitvā bhūmiyaṃ pātesuṃ. So seṭṭhiṃ āha “ime mahāseṭṭhi uppatituṃ na denti, dehi me pattan’ti. Uppatitvā gaṇhatha bhanteti. Evaṃ titthiyā cha divasāni vāyamitvāpi taṃ pattanā na labhimsuyeva.

Sattame divase āyasmato Mahāmoggallānassa ca āyasmato Piṇḍolabhāradvājassa ca “Rājagahe piṇḍāya carissāmā”ti gantvā ekasmiṃ piṭṭhipāsāṇe thatvā cīvaraṃ pārupanakāle dhuttakā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “ambho pubbe cha satthāro loke ‘mayaṃ arahantamhā’ti vicarimsu, Rājagahaseṭṭhino pana ajja sattamo divaso pattanā ussāpetvā ‘sace arahā atthi, ākāsenāgantvā gaṇhātū’ti vadantassa, ekopi ‘ahaṃ arahā’ti ākāse uppatanto natthi. Ajja no loke arahantānaṃ natthibhāvo nāto”ti. Taṃ kathaṃ sutvā

1. Gaṇhitukāmo (Sī)

2. Paṭicchannaguṇa tumhehi mahājanassa dassite (Sī)

āyasmā Mahāmoggallāno āyasmantaṃ Piṇḍolabhāradvājaṃ āha “sutaṃ te āvuso Bhāradvāja imesaṃ vacanaṃ, ime Buddhassa sāsanaṃ pariggaṇhantā viya vadanti. Tvaṇca mahiddhiko mahānubhāvo, gaccha taṃ pattaṃ ākāseṇa gantvā gaṇhāhi”¹ti. Āvuso Mahāmoggallāno tvaṃ iddhimantānaṃ aggo, tvaṃ etaṃ gaṇhāhi, tayaṃ pana aggaṇhante ahaṃ gaṇhissāmīti. “Gaṇhāvuso”²ti vutte āyasmā Piṇḍolabhāradvājo abhiññāpādaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā utthāya tigāvutaṃ piṭṭhipāsāṇaṃ pādantena paṭicchādento¹ tulapicu viya ākāse utthāpetvā Rājagahanagaraṃ upari sattakkhattuṃ anupariyāyi. So tigāvutapamāṇassa nagaṃ pīdhaṇaṃ viya paññāyi. Nagaṃ vāsino “pāsāṇo no avattharitvā gaṇhāti”²ti bhītaṃ suppadāni matthake katvā tattha tattha nilīyimsu. Sattame vāre therō piṭṭhipāsāṇaṃ bhinditvā attānaṃ dassesi. Mahājano therāṃ disvā “bhante Piṇḍolabhāradvāja tava pāsāṇaṃ dāḥam”² katvā gaṇha, mā no sabbe nāsayi”³ti³. Therō pāsāṇaṃ pādantena khipitvā vissajjesi. So gantvā yathāṭṭhāneyeva paṭiṭṭhāsi. Therō seṭṭhissa gehamatthake aṭṭhāsi. Taṃ disvā seṭṭhi urena nipaṭṭhitvā “otaratha sāmī”⁴ti vatvā ākāso otiṇṇaṃ therāṃ nisīdāpetvā pattaṃ otārāpetvā catumadhurapuṇṇaṃ katvā therassa adāsi. Therō pattaṃ gahetvā viharābhimukho pāyāsi. Athassa ye araṇṇagatā vā suṇṇāgāragatā vā taṃ pāṭihāriyaṃ nāddasaṃsu. Te sannipatitvā “bhante amhākaṃ pi pāṭihāriyaṃ dassēhi”⁴ti therāṃ anubandhimsu. So tesāṃ tesāṃ pāṭihāriyaṃ dassetvā vihāraṃ agamāsi.

Satthā taṃ anubandhitvā unnādentassa mahājanassa saddaṃ sutvā “Ānanda kasseso saddo”⁴ti pucchitvā “bhante Piṇḍolabhāradvājena ākāse uppatitvā candanapatto gahito, tassa santike eso saddo”⁴ti sutvā Bhāradvājaṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tayaṃ evaṃ katan”⁴ti pucchitvā “saccaṃ bhante”⁴ti vutte “kasmā te Bhāradvāja evaṃ katan”⁴ti therāṃ garahitvā taṃ pattaṃ khaṇḍākhāṇaṃ bhedaṇḍāpetvā bhikkhūnaṃ añjanapisanattāya dāpetvā pāṭihāriyassa akaraṇattāya sāvakaṇaṃ sikkhāpadaṃ⁴ paññāpesi.

1. Paricchindanto (Sī)

2. Gāḥam (Sī)

3. Nāsi (Sī)

4. Vi 4. 247 piṭṭhe.

Titthiyā “samaṇo kira Gotamo taṃ pattam bhedaṭṭvā pāṭihāriyassa akaraṇatthāya sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññāpesi”ti sutvā “samaṇassa Gotamassa sāvakā paññattaṃ sikkhāpadaṃ jīvitaḥetupinātikkamanti, samaṇopi Gotamo taṃ rakkhissateva. Idāni amhehi okāso laddho”ti nagaravīthīsu ārocentā vicariṃsu “mayam attano guṇam rakkhantā pubbe dārumayapattassa kāraṇā attano guṇam mahājanassa na dassayimhā, samaṇassa Gotamassa sāvakā pattakamattassa kāraṇā attano guṇam mahājanassa dassesum. Samaṇo Gotamo attano paṇḍitatāya pattam bhedaṭṭvā sikkhāpadaṃ paññāpesi, idāni mayam teneva saddhim pāṭihāriyam karissāmā”ti.

Rājā Bimbisāro taṃ katham sutvā Satthu santikaṃ gantvā “tumhehi kira bhante pāṭihāriyassa akaraṇatthāya sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññattan”ti. Āma mahārājāti. Idāni titthiyā “tumhehi saddhim pāṭihāriyam karissāmā”ti vadanti, kim idāni karissathāti. Tesu karontesu karissāmi mahārājāti. Nanu tumhehi sikkhāpadaṃ paññattanti. Nāham mahārāja attano sikkhāpadaṃ paññāpesim, taṃ mameva sāvakānaṃ paññattanti. Tumhe ṭhapetvā aññattha sikkhāpadaṃ paññattaṃ nāma hoti bhanteti. Tena hi mahārāja tamevettha paṭipucchāmi, atthi pana te mahārāja vijite uyyānanti. Atthi bhanteti. Sace te mahārāja uyyāne mahājano ambādīni khādeyya, kimassa kattabbanti. Daḍḍo bhanteti. Tvaṃ pana khādituṃ labhasīti. Āma bhante mayham daḍḍo natthi, aham attano santakaṃ khādituṃ labhāmīti. Mahārāja yathā tava tiyojanasatike rajje āṇā pavattati, attano uyyāne ambādīni khādantassa daḍḍo natthi, aññesaṃ atthi, evaṃ mamapi cakkavālakoṭisatasahassee āṇā pavattati, attano sikkhāpadapaññattiyā atikkamo nāma natthi, aññesaṃ pana atthi, karissāmahaṃ pāṭihāriyanti. Titthiyā taṃ katham sutvā “idānamhā natṭhā, samaṇena kira Gotamena sāvakānaṃmyeva sikkhāpadaṃ paññattaṃ, na attano. Sayameva kira pāṭihāriyam kattukāmo, kim nu kho karomā”ti mantayimsu.

Rājā Satthāraṃ pucchi “bhante kadā pāṭihāriyam karissathā”ti. Ito catumāsaccayena āsālhipuṇṇamāyam¹ mahārājāti. Kattha karissatha

1. Āsālhipuṇṇamāsiyam (Sī)

bhanteti. Sāvattthim nissāya mahārājāti. Kasmā pana Satthā evaṃ dūraṭṭhānaṃ apadisīti? Yasmā taṃ sabbabuddhānaṃ mahāpāṭihāriyakaraṇaṭṭhānaṃ, apica mahājanassa sannipātanatthāyapi dūraṭṭhānameva apadisīti. Titthiyātaṃ katharaṃ sutvā “ito kira catunnaṃ māsānaṃ accayena samaṇo Gotamo Sāvattthiyaṃ pāṭihāriyaṃ karissati, idāni taṃ amuñcitvāva anubandhissāma, mahājano amhe disvā ‘kim idan’ti pucchissati. Athassa vakkhāma ‘mayāṃ samaṇena Gotamena saddhim pāṭihāriyaṃ karissāmā’ti vadimhā. So palāyati, mayamassa palāyitum adatvā anubandhāmā’ti. Satthā Rājagahe piṇḍāya caritvā nikkhami. Titthiyāpissa pacchatova nikkhamitvā bhattakiccaṭṭhāne vasanti. Vasitaṭṭhāne punadivase pātārāsaṃ karonti. Te manussehi “kimidan’ti pucchitā heṭṭhā cintitaniyāmeneva ārocesum. Mahājanopi “pāṭihāriyaṃ passissāmā’ti anubandhi.

Satthā anupubbena Sāvattthim pāpuṇi. Titthiyāpi tena saddhimyeva gantvā upaṭṭhāke samādapetvā sataṣaṇṇassaṃ labhitvā khadirathambhehi maṇḍapaṃ kāretvā nīluppalehi chādāpetvā “idha pāṭihāriyaṃ karissāmā’ti nisīdimṇsu. Rājā Pasenadi Kosalo Satthāraṃ upasaṅkamitvā “bhante titthiyehi maṇḍapo kārito, ahampi tumhākaṃ maṇḍapaṃ karissāmī’ti. Alaṃ mahārāja atthi mayhaṃ maṇḍapakārakoti. Bhante maṃ ṭhapetvā ko añño kātum sakkhissatīti. Sakko devarājāti. Kahaṃ pana bhante pāṭihāriyaṃ karissathāti. Kaṇḍambarukkkhamūle mahārājāti. Titthiyā “ambarukkkhamūle kira pāṭihāriyaṃ karissatī’ti sutvā attano upaṭṭhākānaṃ ārocetvā yojanabbhantare ṭhāne antamaso tadahujātampi ambapotakaṃ uppāṭetvā araṇṇe khipāpesum.

Satthā āsālhipuṇṇamadivase antonagaraṃ pāvīsi. Raññopi uyyānapālo Kaṇḍo nāma ekaṃ piṅgalakipillikehi katapattapuṭassa antare mahantaṃ ambapakkaṃ disvā tassa gandharasalobhena sampatante vāyase palāpetvā rañño khādanatthāya ādāya gacchanto antarāmagge Satthāraṃ disvā cintesi “rājā imaṃ ambaṃ khāditvā mayhaṃ aṭṭha vā soḷasa vā kahāpaṇe dadeyya, taṃ me ekattabhāvepi jīvitavuttiyā nālaṃ. Sace panāhaṃ Satthu imaṃ dassāmi, avassaṃ taṃ me dīghakālaṃ hitāvahaṃ bhavissatī’ti. So taṃ ambapakkaṃ Satthu upanāmesi. Satthā Ānandattheraṃ

olokesi. Athassa thero catumahārājadattiyaṃ pattam̐ nīharitvā hatthe ṭhapesi. Satthā pattam̐ upanāmetvā ambapakkam̐ paṭiggahetvā tattheva nisīdanākāram̐ dassesi. Thero cīvaram̐ paññāpetvā adāsi. Athassa tasmim̐ nisinne thero pāṇiyaṃ parissāvetvā ambapakkam̐ madditvā pānakam̐ katvā adāsi. Satthā ambapānakam̐ pivitvā Kaṇḍam̐ āha “imam̐ ambaṭṭhim̐ idheva paṃsum̐ viyūhitvā ropehī”ti. So tathā akāsi. Satthā tassa upari hattham̐ dhovi. Hatthe dhovitamatteyeva naṅgalasīsamattakkhandho hutvā ubbedhena paṇṇāsahattho ambarukkho uṭṭhahi. Catūsu disāsu ekekā, uddham̐ ekāti pañcamahāsākhā paṇṇāsahatthā ahesum̐. So tāvadeva pupphaphalasañchanno hutvā ekekasim̐ ṭhāne paripakka-ambapiṇḍidharo ahosi. Pacchato āgacchantā bhikkhū ambapakkāni khādantā eva āgamimsu. Rājā “evarūpo kira ambarukkho uṭṭhito”ti sutvā “mā nam̐ koci chindī”ti ārakkham̐ ṭhapesi. So pana Kaṇḍena ropitattā **Kaṇḍambarukkh**otveva paññāyi. Dhuttakāpi ambapakkāni khāditvā “hare duṭṭhatitthiyā ‘samaṇo kira Gotamo kaṇḍambarukkhamūle pāṭihāriyaṃ karissatī”ti tumhehi yojanabbhantare tadahujātāpi ambapotakā uppāṭāpitā, Kaṇḍambo nāma ayan”ti vatvā te ucchiṭṭha-ambaṭṭhihi paharimsu.

Sakko vātavalāhakam̐ devaputtam̐ āṇāpesi “titthiyānam̐ maṇḍapaṃ vātehi uppāṭetvā ukkārabhūmiyaṃ khipāpehī”ti. So tathā akāsi. Sūriyampi devaputtam̐ āṇāpesi “sūriyamaṇḍalam̐ nikaḍḍhanto¹ tāpehī”ti. So tathā akāsi. Puna vātavalāhakam̐ āṇāpesi “vātamaṇḍalam̐ uṭṭhāpento yāhī”ti. So tathā karonto titthiyānam̐ paggharitasedasarīre rajovaṭṭiyā okiri. Te tambamattikasadisā² ahesum̐. Vassavalāhakampi āṇāpesi “mahantāni bindūni pātehī”ti. So tathā akāsi. Atha nesaṃ kāyo kabaragāvisadiso ahosi. Te nigaṇṭhā lajjamānā hutvā sammukhasammukhaṭṭhāneneva palāyimsu. Evaṃ palāyantesu Purāṇakassapassa upaṭṭhāko eko kassako “idāni me ayyānam̐ pāṭihāriyakaraṇavelā, gantvā pāṭihāriyaṃ passissāmī”ti goṇe vissajjetvā pātova ābhataṃ yāgukuṭaṇceva yottakaṇca gahetvā āgacchanto purāṇam̐ tathā palāyantam̐ disvā

1. Niggaṇhanto (Sī, Syā)

2. Tambavammikasadisā (Sī, Syā)

“bhante ajja ‘ayyānaṃ pāṭihāriyaṃ passissāmi’ ti āgacchāmi, tumhe kahaṃ gacchathā” ti. Kiṃ te pāṭihāriyena, imaṃ kuṭaṇca yottaṇca dehīti. So tena dinnāṃ kuṭaṇca yottaṇca ādāya nadītīraṃ gantvā kuṭaṃ yottena attano gīvāya bandhitvā lajjanto kiñci akathetvā rahade patitvā udakapubbule uṭṭhāpento kālaṃ katvā Avīcimhi nibbatti.

Sakko¹ ākāse ratanacaṅkamaṃ māpesi. Tassa ekā koṭi pācīnacakkavālamukhavatṭiyaṃ ahosi, ekā pacchimakakkavālamukhavatṭiyaṃ. Satthā sannipatitāya chattimsayojanikāya parisāya vaḍḍhamānakacchāyāya “idāni pāṭihāriyakaraṇavelā” ti Gandhakuṭito nikkhamitvā pamukhe aṭṭhāsi. Atha naṃ **Gharaṇī** nāma iddhimantī ekā anāgāmi-upāsikā upasaṅkamtvā “bhante mādisāya dhītari vijjāmānāya tumhākaṃ kilamanakiccaṃ natthi, ahaṃ pāṭihāriyaṃ karissāmi” ti āha. Kathaṃ tvaṃ karissasi Gharaṇīti. Bhante ekasmiṃ cakkavālagabbhe mahāpathaviṃ udakaṃ katvā udakasakuṇikā viya nimujjitvā pācīnacakkavālamukhavatṭiyaṃ attānaṃ dassessāmi, tathā pacchima-uttaradakkhiṇacakkavālamukhavatṭiyaṃ, tathā majjhe. Mahājano maṃ disvā “kā esā” ti vutte vakkhati “Gharaṇī nāmesā, ayaṃ tāva ekissā itthiyā ānubhāvo, Buddhānubhāvo pana kīdiso bhavissatī” ti. Evaṃ titthiyā tumhe adisvāva palāyissantīti. Atha naṃ Satthā “jānāmi te Gharaṇī evarūpaṃ pāṭihāriyaṃ kātuṃ samatthabhāvaṃ, na panāyaṃ tavatthāya baddho mālāpuṭo” ti vatvā paṭikkhipi. Sā “na me Satthā anujānāti, addhā mayā uttaritaraṃ pāṭihāriyaṃ kātuṃ samattho añño atthi” ti ekamantaṃ aṭṭhāsi. Satthāpi “evameva tesaṃ guṇo pākaṭo bhavissatīti evaṃ chattimsayojanikāya parisāya majjhe sīhanādaṃ nadissatī” ti maññamāno aparepi pucchi “tumhe kathaṃ pāṭihāriyaṃ karissathā” ti. Te “evaṇca evaṇca karissāma bhante” ti Satthu purato ṭhitāva sīhanādaṃ nadimsu. Tesu kira **Cūla-anāthapiṇḍiko** “mādisa anāgāmi-upāsake putte vijjamāne Satthu kilamanakiccaṃ natthi” ti cintetvā “ahaṃ bhante pāṭihāriyaṃ karissāmi” ti vatvā “kathaṃ karissasi” ti puṭṭho ahaṃ bhante dvādasayojanaṃ brahmattabhāvaṃ nimminitvā imissā parisāya majjhe mahāmeghagajjitasadisena saddena brahma-apphoṭanaṃ nāma apphoṭessāmi. Mahājano “kiṃ nāmeso saddo” ti pucchitvā “Cūla-anāthapiṇḍikassa

kira brahma-apphoṭanasaddo nāmā”ti vakkhati. Titthiyā “gahapatikassa kira tāva eso ānubhāvo, Buddhānubhāvo kīdiso bhavissatī”ti tumhe adisvā va palāyissantīti. Satthā “jānāmi te ānubhāvan”ti tassapi tatheva vatvā pāṭihāriyakaraṇaṃ nānujāni.

Athekā paṭisambhidappattā sattavassikā cīrasāmaṇerī kira nāma Satthāraṃ vanditvā “ahaṃ bhante pāṭihāriyaṃ karissāmī”ti āha. Kathaṃ karissasi cīreti. Bhante Sineruṇca cakkavālapabbataṇca Himavantaṇca āharitvā imasmiṃ ṭhāne paṭipāṭiyā ṭhapetvā ahaṃ haṃsasakuṇī viya tato nikkhamitvā asajjamānā gamissāmi, mahājano maṃ disvā “kā esā”ti pucchitvā “cīrasāmaṇerī”ti vakkhati. Titthiyā “sattavassikāya tāva sāmaṇeriyā ayamānubhāvo, Buddhānubhāvo kīdiso bhavissatī”ti tumhe adisvāva palāyissantīti. Ito paraṃ evarūpāni vacanāni vuttānusāreneva vedittabbāni. Tassāpi Bhagavā “jānāmi te ānubhāvan”ti vatvā pāṭihāriyakaraṇaṃ nānujāni. Athesko paṭisambhidappatto khīṇāsavo **Cundasāmaṇero** nāma jātiyā sattavassiko Satthāraṃ vanditvā “ahaṃ Bhagavā pāṭihāriyaṃ karissāmī”ti vatvā “kathaṃ karissasī”ti puṭṭho āha “ahaṃ bhante jambudīpassa dhajabhūtaṃ mahājamburukkhaṃ khandhe gahetvā cāletvā mahājambupesīyo āharitvā imaṃ parisāṃ khādāpessāmi, pāricchattakakusumāni ca āharitvā tumhe vandissāmī”ti. Satthā “jānāmi te ānubhāvan”ti tassa pāṭihāriyakaraṇaṃ paṭikkhipi.

Atha Uppalavaṇṇā therī Satthāraṃ vanditvā “ahaṃ bhante pāṭihāriyaṃ karissāmī”ti vatvā “kathaṃ karissasī”ti puṭṭhā āha “ahaṃ bhante samantā dvādasayojanikaṃ parisāṃ dassetvā āvaṭṭato chattimsayojanāya parisāya parivuto cakkavattirājā hutvā āgantvā tumhe vandissāmī”ti. Satthā “jānāmi te ānubhāvan”ti tassāpi pāṭihāriyakaraṇaṃ paṭikkhipi. Atha Mahāmoggallānatthero Bhagavantāṃ vanditvā “ahaṃ bhante pāṭihāriyaṃ karissāmī”ti vatvā “kathaṃ karissasī”ti puṭṭho āha “ahaṃ bhante Sinerupabbatarājānaṃ dantantare ṭhapetvā māsasāsapabījāṃ viya khādissāmī”ti. Aññaṃ kiṃ karissasīti. Imaṃ mahāpathaviṃ kaṭasārakaṃ viya samvelltivā aṅgulantare nikkhipissāmīti. Aññaṃ kiṃ karissasīti. Mahāpathaviṃ kulālacakkaṃ viya parivattetvā mahājanaṃ

pathavojaṃ khādāpessāmīti. Aññaṃ kiṃ karissasīti. Vāmahatthe pathaviṃ katvā ime satte dakkhiṇahatthena aññaṃ kiṃ karissasīti. Sineruṃ chattadaṇḍaṃ viya katvā mahāpathaviṃ ukkhipitvā tassupari ṭhapetvā chattahattho bhikkhu viya ekahatthenādāya ākāse caṅkamissāmīti. Satthā “jānāmi te ānubhāvan”ti tassapi pāṭihāriyakaraṇaṃ nānujāni. So “jānāti maññe Satthā mayā uttaritaraṃ pāṭihāriyaṃ kātuṃ samatthan”ti ekamantaṃ aṭṭhāsi.

Atha naṃ Satthā “nāyaṃ Moggallāna tavatthāya baddho mālāpuṭo. Ahaṃ hi asamadhuro, mama dhuraṃ añño vahituṃ samattho nāma natthi. Anacchariyametaṃ, yaṃ idāni mama dhuraṃ vahituṃ samattho nāma bhaveyya. Ahetukatiracchānayaṇiyaṃ nibbattakālepi mama dhuraṃ añño vahituṃ samattho nāma nāhosiye vā”ti vatvā “kadā pana bhante”ti therena puṭṭho atītaṃ āharitvā—

“Yato yato garu dhuraṃ, yato gambhīravattanī.

Tadāssu kaṇhaṃ yuñjanti, svāssu taṃ vahate dhuraṃ”ti—

Idaṃ **Kaṇha-usabhajātakaṃ**¹ vitthāretvā puna tameva vatthuṃ visesetvā dassento—

“Manuññaṃ eva bhāseyya, nāmanuññaṃ² kudācanaṃ.

Manuññaṃ bhāsamānassa, garuṃ bhāraṃ udaddhari.

Dhanañca naṃ alābhesi, tena ca’ttamano ahū”ti—

Idaṃ **Nandivīsālajātakaṃ**¹ vitthāretvā kathesi. Kathetvā ca pana Satthā ratanacaṅkamaṃ abhiruhi, purato dvādasayojanikā parisā ahosi tathā pacchato ca uttarato ca dakkhiṇato ca. Ujukaṃ pana catuvīsatiyojanikāya parisāya majjhe Bhagavā yamaka pāṭihāriyaṃ akāsi.

Taṃ Pālito tāva evaṃ veditabbam³—katamaṃ Tathāgatassa yamaka pāṭihāriye ñāṇaṃ? Idha Tathāgato yamaka pāṭihāriyaṃ karoti asādhāraṇaṃ sāvakehi, uparimakāyato aggikkhandho pavattati,

1. Khu 5. 7 piṭṭhe.

2. Manāpameva bhāseyya, nāmanāpaṃ (Sī, Syā) Vi 2. 8 piṭṭhe ca.

3. Khu 9. 120 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

heṭṭhimakāyato udakadhārā pavattati. Heṭṭhimakāyato aggikkhandho pavattati, uparimakāyato udakadhārā pavattati. Puratthimakāyato, pacchimakāyato. Pacchimakāyato, puratthimakāyato. Dakkhiṇa-akkhito, vāma-akkhito. Vāma-akkhito, dakkhiṇa-akkhito. Dakkhiṇakaṇṇasotato, vāmakaṇṇasotato. Vāmakaṇṇasotato, dakkhiṇakaṇṇasotato. Dakkhiṇanāsikāsotato, vāmanāsikāsotato. Vāmanāsikāsotato, dakkhiṇanāsikāsotato. Dakkhiṇa-aṃsakūṭato, vāma-aṃsakūṭato. Vāma-aṃsakūṭato, dakkhiṇa-aṃsakūṭato. Dakkhiṇahatthato, vāmahatthato. Vāmahatthato, dakkhiṇahatthato. Dakkhiṇapassato, vāmapassato. Vāmapassato, dakkhiṇapassato. Dakkhiṇapādato, vāmapādato. Vāmapādato, dakkhiṇapādato. Aṅgulaṅgulehi, aṅgulantarikāhi. Aṅgulantarikāhi aṅgulaṅgulehi. Ekekalomakūpato aggikkhandho pavattati, ekekalomato udakadhārā pavattati. Ekekalomato aggikkhandho pavattati, ekekalomakūpato udakadhārā pavattati channam vaṇṇanam nīlanam pītakānam lohitakānam odātānam mañjeṭṭhānam pabhassarānam. Bhagavā caṅkamati, Buddhanimmito tiṭṭhati vā nisīdati vā seyyam vā kappeti -panimmito seyyam kappeti, Bhagavā caṅkamati vā tiṭṭhati vā nisīdati vā. Idam Tathāgatassa yamakapāṭihāriye nāṇanti.

Idam pana pāṭihāriyam Bhagavā tasmim caṅkame caṅkamitvā akāsi. Tassa tejokasiṇasamāpattivāsena uparimakāyato aggikkhandho pavattati, āpokasiṇasamāpattivāsena heṭṭhimakāyato udakadhārā pavattati. Na pana udakadhārāya pavattanaṭṭhānato aggikkhandho pavattati¹, aggikkhandhassa pavattanaṭṭhānato udakadhārā pavattatīti² dassetuṃ “heṭṭhimakāyato uparimakāyato”ti vuttam. Eseva nayo sabbapadesu. Aggikkhandho panettha udakadhārāya asammisso ahosi, tathā udakadhārā aggikkhandhena. Ubhayampi kira cetam yāva brahmalokā uggantvā cakkagālamukhavaṭṭiyam patati. “Channam vaṇṇanam”ti vuttā panassa chabbaṇṇaramsiyo ghaṭṭhi āsiṇcamānam vilīnasuvaṇṇam viya yantanālikato nikkhantasuvaṇṇarasadhārā viya ca ekacakkavālagabbhato uggantvā brahmalokam āhacca

1. Aggikkhandhassa pavattim (Sī)

2. Udakadhārāya pavattim (Sī)

paṭinivattitvā cakkavāḷamukhavaṭṭimeva gaṇhiṃsu. Ekacakkavāḷagabbhaṃ vaṅkagopānasikaṃ viya¹ bodhigharaṃ ahosi ekālokaṃ.

Taṃdivasaṃ Satthā caṅkamitvā pāṭihāriyaṃ karonto antarantarā mahājanassa dhammaṃ kathesi. Kathento ca janaṃ nirassāsaṃ akatvā tassa assāsavāraṃ deti². Tasmīṃ khaṇe mahājano sādhuḷkāraṃ pavattesi. Tassa sādhuḷkārapavattanakāle Satthā tāvamahatiyā parisāya cittaṃ olokento ekekassa soḷasannaṃ ākāraṇaṃ vasena cittaḷcāraṃ aññāsi. Evaṃ lahukaparivattaṃ Buddhānaṃ cittaṃ. Yo yo yasmiṃ ca dhamme yasmiṃ ca pāṭihīre pasanno, tassa tassa ajjhāsayavaseneva dhammaṇca kathesi, pāṭihīraṇca akāsi. Evaṃ dhamme desiyamāne pāṭihīre ca kariyamāne mahājanassa dhammābhisamayo ahosi. Satthā pana tasmīṃ samāgame attano manaṃ gahetvā aññaṃ paṇhaṃ pucchituṃ samatthaṃ adisvā nimmitabuddhaṃ māpesi. Tena pucchitaṃ paṇhaṃ Satthā vissajjesi, Satthārā pucchitaṃ so vissajjesi. Bhagavato caṅkamanakāle nimmito ṭhānādīsu aññataraṃ kappesi, nimmitassa caṅkamanakāle Bhagavā ṭhānādīsu aññataraṃ kappesi. Tamatthaṃ dassetuṃ “nimmito caṅkamati vā”ti-ādi vuttaṃ. Evaṃ karontassa Satthu pāṭihāriyaṃ disvā dhammakathaṃ sutvā tasmīṃ samāgame vīsatiyā paṇakoṭīnaṃ dhammābhisamayo ahosi.

Satthā pāṭihīraṃ karontova “kattha nu kho atītabuddhā idaṃ pāṭihīraṃ katvā vassaṃ upentī”ti āvajjetvā “Tāvatiṃsabhavane vassaṃ upagantvā mātu Abhidhammapiṭakaṃ desentī”ti disvā dakkhiṇapādaṃ ukkhipitvā Yugandharamatthake ṭhapetvā itaraṃ pādaṃ ukkhipitvā Sinerumatthake ṭhapesi. Evaṃ aṭṭhasaṭṭhiyojanasatasahassaṭṭhāne tayo padavārā ahesuṃ, dve pādachiddāni. Satthā pādaṃ pasāretvā akkamīti na sallakkhetabbaṃ. Tassa hi pādukkhipanakāleyeva pabbatā pādamūlaṃ āgantvā sampatiḷcchiṃsu, Satthārā akkamanakāle te pabbatā uṭṭhāya sakaṭṭhāneyeva aṭṭhaṃsu. Sakko Satthāraṃ disvā cintesi “Paṇḍukambalasilāya maññe Satthā imaṃ vassāvāsaṃ upessati, bahūnaṇca devatānaṃ upakāro bhavissati, Satthari panettha vassāvāsaṃ upagate añña devatā hatthampi ṭhapetuṃ na sakkhissanti. Ayaṃ

1. Ekagopānasikaṃ viya (Sī), vaṅkagopānasivinaddhaṃ viya (Syā)

2. Nirussāhaṃ akatvā tassa assāsavāsaṃ deti (Ka)

kho pana Paṇḍukambalasilā dīghato saṭṭhiyojanā, vitthārato paṇṇāsajoyanā, puthulato pannarasajoyanā, Satthari nisinnepi tuccham bhavissatī”ti. Satthā tassa ajjhāsayaṃ vidisvā attano saṃghātiṃ silāsanam paṭicchādayamānam khipi. Sakko cintesi “cīvaraṃ tāva paṭicchādayamānam khipi, sayam pana parittake ṭhāne nisīdissatī”ti. Satthā tassa ajjhāsayaṃ veditvā nīcapīṭhakaṃ mahāpaṃsukūlika viya Paṇḍukambalasilam antocīvarabhogeveva katvā nisīdi. Mahājanopi taṃkhaṇaṇṇeva Satthāraṃ olokento nāddasa, candassa atthaṅgamitakālo viya sūriyassa ca atthaṅgamitakālo viya ahosi. Mahājano—

“Gato nu Cittakūṭam vā, Kelāsam vā Yugandharam.

Na no dakkhemu Sambuddham, Lokajeṭṭham narāsabhan”ti—

imaṃ gātham vadanto paridevi. Apare “Satthā nāma pavivekarato, so ‘evarūpāya me parisāya evarūpaṃ pāṭihīram katan’ti lajjāya aññaṃ raṭṭham vā janapadam vā gato bhavissati, na dāni taṃ dakkhissāmā”ti¹ paridevantā imaṃ gāthamāhamasu—

“Pavivekarato dhīro, nimaṃ lokaṃ punchiti.

Na no dakkhemu Sambuddham, Lokajeṭṭham narāsabhan”ti.

Te Mahāmoggallānam pucchimsu “kham bhante Satthā”ti. So sayam jānantopi “paresampi guṇā pākāṭa hontū”ti ajjhāsayaena “Anuruddham pucchathā”ti āha. Te theram tathā pucchisu “kham bhante Satthā”ti. Tāvatisabhavane Paṇḍukambalasilāyaṃ vassam upagantvā mātu Abhidhammapīṭakaṃ desetum gatoti. Kadā āgamissati bhanteti. Tayo māse Abhidhammapīṭakaṃ desetvā mahāpavāraṇadivaseti. Te “Satthāraṃ adisvā na gamissāmā”ti tattheva khandhāvāram bandhimsu. Ākāsameva kira nesaṃ chadanam ahosi. Tāya ca mahatiyā parisāya sarīranighamso nāma na paññāyi, pathavī vivaram adāsi, sabbattha parisuddhameva bhūmitalam ahosi.

Satthā paṭhamameva Moggallānattheram avoca “Moggallāna tvam etissāya parisāya dhammam deseyyāsi, Cūla-anāthapiṇḍiko āharam dassatī”ti.

1. Nanu dāni taṃ dakkhissāmāti (Sī), nanu idāni no dakkhissāmāti (Ka)

Tasmā taṃ temāsaṃ Cūḷa-anāthapiṇḍikova tassā parisāya yāpanaṃ¹
yāgubhattaṃ khādanīyaṃ tambulatelagandhamālāpilandhanāni ca adāsi.
Mahāmoggallāno dhammaṃ desesi, pāṭihāriyadassanattamaṃ āgatāgatehi
puṭṭhapaṇhe ca vissajjesi. Satthārampi mātu abhidhammadesanattamaṃ
Paṇḍukambalasilāyaṃ vassaṃ upagataṃ dasasahassacakkavāḷadevatā
parivārayiṃsu. Tena vuttaṃ—

“Tāvatiṃse yadā Buddhō, silāyaṃ Paṇḍukambale.
Pāricchattakamūlamhi, vihāsi purisuttamo.

Dasasu lokadhātūsu, sannipatitvāna devatā.
Payirupāsanti Sambuddhaṃ, vasantaṃ nagamuddhani.

Na koci devo vaṇṇena, Sambuddhassa virocati.
Sabbe deve atikkamma, Sambuddhova virocati”ti².

Evam sabbā devatā attano sarīrappabhāya abhibhavitvā nisinnassa
panassa mātā Tusitavimānato āgantvā dakkhiṇapasse nisīdi. Indakopi
devaputto āgantvā dakkhiṇapasseyeva nisīdi, Aṅkuro vāmapasse nisīdi. So
mahesakkhāsu devatāsu sannipatantīsu apagantvā dvādasayojanike ṭhāne
okāsaṃ labhi, Indako tattheva nisīdi. Satthā te ubhopi oloketvā attano sāsane
dakkhiṇeyyapuggalānaṃ dinnadānassa mahapphalabhāvaṃ nāpetukāmo
evamāha “Aṅkura tayā dīghamantare dasavassasahassaparimāṇakāle
dvādasayojanikaṃ uddhanapantiṃ katvā mahādānaṃ dinnam, idāni mama
samāgamaṃ āgantvā dvādasayojanike ṭhāne okāsaṃ labhi, kiṃ nu kho ettha
kāraṇaṃ”ti. Vuttampi cetam—

“Oloketvāna Sambuddho, Aṅkurañcāpi Indakam.
Dakkhiṇeyyaṃ sambhāvento³, idaṃ vacanamabravi.

1. Sāyapātaṃ sabbakāle (Syā), pātarāsakāle (Ka)

2. Khu 2. 159, 160 piṭṭhesu Petavatthumhi.

3. Vibhāvento (Sī), pabhāvento (Syā)

Mahādānaṃ tayā dinnam, Aṅkura dīghamantare.
Atidūre nisinnosi, āgaccha¹ mama santike”ti².

So saddo pathavītaṃ pāpuṇi. Sabbāpi naṃ sā parisā assosi. Evaṃ
vutte—

Codito bhāvitattena, Aṅkuro etamabravi.
“Kiṃ mayhaṃ tena dānena, dakkhiṇeyyena suññataṃ
Ayaṃ so Indako yakkho, dajjā dānaṃ parittakaṃ.
Atirotati amhehi, cando tārāgaṇe yathā”ti².

Tattha **dajjā**ti datvā³. Evaṃ vutte Satthā Indakaṃ āha “Indaka tvaṃ
mama dakkhiṇapasse nisinno, kasmā anapagantvāva nisīdasī”ti. So “ahaṃ
bhante sukhetta appakabījaṃ vapanakassako viya dakkhiṇeyyasampadaṃ
alatthan”ti dakkhiṇeyyaṃ pabhāvento āha—

“Ujjaṅgale yathā khetta, bījaṃ bahumpi ropitaṃ.
Na phalaṃ vipulaṃ hoti, napi toseti kassakaṃ.
Tattheva dānaṃ bahukaṃ, dussīlesu patiṭṭhitaṃ.
Na phalaṃ vipulaṃ hoti, napi toseti dāyakaṃ.
Yathāpi bhaddake khetta, bījaṃ appampi ropitaṃ.
Sammā dhāraṃ paveccante, phalaṃ toseti kassakaṃ.
Tattheva sīlavantesu, guṇavantesu tādisu.
Appakampi kataṃ kāraṃ, puññaṃ hoti mahapphalan”ti².

Kiṃ panetassa pubbakammanti? So kira Anuruddhattherassa
antogāmaṃ piṇḍāya pavitṭhassa attano ābhataṃ kaṭacchubhikkhaṃ dāpesi.
Tadā tassa puññaṃ Aṅkurena dasavassasahassāni dvādasayojanikaṃ
uddhanapantiṃ katvādinnaḍānato mahapphalataraṃ jātaṃ. Tasmā evamāha.

Evaṃ vutte Satthā “Aṅkura dānaṃ nāma viceyya dātuṃ vaṭṭati, evaṃ
taṃ sukhettesu vuttabījaṃ viya mahapphalaṃ hoti. Tvaṃ pana na tathā
akāsi, tena te dānaṃ mahapphalaṃ na jātan”ti imamatthaṃ vibhāvento—

1. Āgantvā (Sī), āgacchaṃ (Syā)

2. Khu 2. 160 piṭṭhe Petavatthumhi.

3. Adattha (Sī)

“Viceyya dānaṃ dātabbaṃ, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ -pa-.
 Viceyya dānaṃ sugatappasatthaṃ,
 Ye dakkhiṇeyyā idha jīvaloke.
 Etesu dinnāni mahapphalāni,
 Bījāni vuttāni yathā sukhette”ti¹—

Vatvā uttarimpi dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

“Tiṇadosāni khettāni, rāgadosā ayaṃ pajā.
 Tasmā hi vītarāgesu, dinnāṃ hoti mahapphalaṃ.
 Tiṇadosāni khettāni, dosadosā ayaṃ pajā.
 Tasmā hi vītadosesu, dinnāṃ hoti mahapphalaṃ.
 Tiṇadosāni khettāni, mohadosā ayaṃ pajā.
 Tasmā hi vītamohesu, dinnāṃ hoti mahapphalaṃ.
 Tiṇadosāni khettāni, icchādosā ayaṃ pajā.
 Tasmā hi vigaticchesu, dinnāṃ hoti mahapphalaṃ”ti.

Desanāvasāne Aṅkuro ca Indako ca sotāpattiphale patiṭṭhahimsu,
 mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Atha Satthā devaparisāya majjhe nisinno mātaraṃ ārabha “kusalā dhammā, akusalā dhammā, abyākatā dhammā”ti Abhidhammapiṭakaṃ paṭṭhapesi. Evaṃ tayo māse nirantaraṃ Abhidhammapiṭakaṃ kathesi. Kathento pana bhikkhācāravelāya “yāva mamāgamanā ettakaṃ nāma dhammaṃ desetū”ti nimmitabuddhaṃ māpetvā Himavantaṃ gantvā nāgalatādantakaṭṭhaṃ khāditvā Anotattadahe mukhaṃ dhovivā Uttarakuruto piṇḍapātaṃ āharivā mahāsālamāḷake nisinno bhattakiccaṃ akāsi. Sāriputtatthero tattha gantvā Satthu vattaṃ karoti. Satthā bhattakiccapariyosāne “Sāriputta ajja mayā ettako nāma dhammo bhāsito, tvaṃ attano antevāsikānaṃ bhikkhūnaṃ vācehi”ti therassa kathesi. Yamakapāṭihīre kira pasīditvā pañcasatā kulaputtā therassa santike pabbajimsu. Te sandhāya

1. Khu 2. 160, 161 piṭṭhesu.

theraṃ evamāha. Vatvā ca pana devalokaṃ gantvā nimmitabuddhena desitaṭṭhānato paṭṭhāya sayāṃ dhammaṃ desesi. Theropi gantvā tesāṃ bhikkhūnaṃ dhammaṃ desesi. Te Satthari devaloke viharanteyeva sattapakaraṇikā ahesuṃ.

Te kira Kassapabuddhakāle Khuddakavagguliyo hutvā ekasmiṃ pabbhāre olambantā dvinnāṃ therānaṃ caṅkamitvā abhidhammaṃ sajjhāyantaṇaṃ saddaṃ sutvā sare nimittaṃ aggaheṣuṃ. Te “ime khandhā nāma, imā dhātuyo nāmā”ti ajānitvā sare nimittagahaṇamatteneva tato cutā devaloke nibbattā, ekaṃ Buddhantaraṃ dibbasampattiṃ anubhavitvā tato cavitvā Sāvattiyaṃ kulagharesu nibbattā. Yamakapāṭihīre uppannapasādā therassa santike pabbajitvā sabbapaṭhamāṃ sattapakaraṇikā ahesuṃ. Satthāpi teneva nīhārena taṃ temāsaṃ abhidhammaṃ desesi. Desanāvasāne asītoṭṭisahasānaṃ devatānaṃ dhammābhisamayo ahosi, Mahāmāyāpi sotāpattiphale paṭiṭṭhahi.

Sāpi kho chattimsayojanaparimaṇḍalā parisā “idāni sattame divase mahāpavāraṇā bhavissati”ti Mahāmoggallānattheraṃ upasaṅkamitvā āha “bhante Satthu oroḥaṇadivasā saññātum vaṭṭati. Na hi mayāṃ Satthāraṃ adisvā gamissāmā”ti. Āyasmā Mahāmoggallāno taṃ kathaṃ sutvā “sādhāvuso”ti vatvā tattheva pathaviyaṃ nimuggo Sinerupādaṃ gantvā “maṃ abhiruhantaṃ parisā passatū”ti adhiṭṭhāya maṇiratanena āvutaṃ¹ Paṇḍukambalasuttaṃ viya paññāyamānarūpova Sinerumajjhena abhiruhi. Manussāpi naṃ “ekayojanaṃ abhiruḷho, dviyojanaṃ abhiruḷho”ti olokayimsu. Theropi Satthu pāde sīsena ukkhipanto viya abhiruhitvā vanditvā evamāha “bhante parisā tumhe disvāva gantukāmā, kadā orohissathā”ti. Kahaṃ pana te Moggallāna jeṭṭhabhātiko Sāriputtoti. Bhante Saṅkassanagare vassaṃ upagatoti. Moggallāna ahaṃ ito sattame divase mahāpavāraṇāya Saṅkassanagaradvāre otarissāmi, maṃ daṭṭhukāmā tattha āgacchantu, Sāvattithito Saṅkassanagaradvāraṃ tiṃsayojanāni, ettake magge kassaci pātheyyakiccaṃ natthi, uposathikā hutvā dhuravihāraṃ

1. Maṇiratanā āvutaṃ (Syā), maṇiratanāvuta (Sī)

dhammassavanatthāya gacchantā viya āgaccheyyāthāti tesam āroceyyāsīti.
Thero “sādhu bhante”ti gantvā tathā ārocesi.

Satthā vuṭṭhavasso pavāretvā Sakkassa ārocesi “mahārāja
manussapatham gamissāmī”ti. Sakko suvaṇṇamayam maṇimayam
rajatamayanti tīṇi sopānāni māpesi. Tesam pādā Saṅkassanagaradvāre
patiṭṭhahimsu, sīsāni Sinerumuddhani. Tesu dakkhiṇapasse suvaṇṇamayam
sopānam devatānam ahosi, vāmapasse rajatamayam sopānam
mahābrahmānam ahosi, majjhe maṇimayam sopānam Tathāgatassa ahosi.
Satthāpi Sinerumuddhani ṭhatvā devorohaṇasamaye yamakapāṭihāriyam¹
katvā uddham olokesi, yāva brahmalokā² ekaṅgaṇā ahesuṃ. Adho olokesi,
yāva Avīcito ekaṅgaṇam ahosi. Disāvidisā olokesi, anekāni
cakkavālasatasahassāni ekaṅgaṇāni ahesuṃ. Devā manusse passimsu,
manussāpi deve passimsu, sabbe sammukhāva passimsu.

Bhagavā chabbaṇṇaramsiyo vissajjesi. Tam divasam Buddhasirim
oloketvā chattimsayojanaparimaṇḍalāya parisāya ekopi Buddhabhāvam
apatthento nāma natthi. Suvaṇṇasopānena devā otarimsu, rajatasopānena
mahābrahmāno otarimsu, maṇisopānena Sammāsambuddho otari.
Pañcasikho Gandhabbadevaputto Beluvapaṇḍuvīṇam ādāya dakkhiṇapasse
ṭhatvā Satthu gandhabbamadhuradibbavīṇāya saddena pūjam karonto otari,
Mātali saṅgāhako vāmapasse ṭhatvā dibbagandhamālāpuppham gahetvā
namassamāno pūjam katvā otari, mahābrahmā chatham dhāresi, Suyāmo
vālabījanim dhāresi. Satthā iminā parivārena saddhim otarivā
Saṅkassanagaradvāre patiṭṭhahi. Sāriputtattheropi āgantvā Satthāram
vanditvā yasmā Sāriputtattherena tathārūpāya Buddhasiriyā otaranto Satthā
ito pubbe na diṭṭhapubbo, tasmā—

“Na me diṭṭho ito pubbe, na suto uda kassaci.
Evaṃ vaggugado³ Satthā, Tusitā gaṇimāgato”ti⁴—

1. Devorohaṇayamakapāṭihīram (Sī), devorohaṇe yamakapāṭihīram (Syā)

2. Naveva brahmalokā (Sī)

3. Vaggugado (Syā), vaggugato (Ka)

4. Khu 1. 426; Khu 7. 352 piṭṭhesu.

ādīhi attano tuṭṭhiṃ pakāsetvā “bhante ajja sabbepi devamanussā tumhākaṃ pihayanti¹, patthenti”ti āha. Atha naṃ Satthā “Sāriputta evarūpehi guṇehi samannāgatā Buddhā devamanussānaṃ piyā hontiyevā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

181. “Ye jhānapasutā dhīrā, nekkhammūpasame ratā.

Devāpi tesāṃ pihayanti, Sambuddhānaṃ satīmatan”ti.

Tattha **ye jhānapasutā**ti lakkhaṇūpanijjhānaṃ ārammaṇūpanijjhānanti imesu dvīsu jhānesu āvajjanasamāpajjana-adhiṭṭhānavuṭṭhānapaccavekkhaṇehi yuttappayuttā. **Nekkkhammūpasame ratā**ti ettha pabbajjā nekkhammanti na gahetabbā, kilesavūpasamanibbānaratiṃ pana sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Devāpī**ti devāpi manussāpi tesāṃ pihayanti patthenti. **Satīmatanti** evarūpaguṇānaṃ tesāṃ satiyā samannāgatānaṃ Sambuddhānaṃ. “Aho vata mayaṃ Buddhā bhaveyyāmā”ti Buddhabhāvaṃ icchamānā pihayantīti attho.

Desanāvasāne tiṃsamattānaṃ pāṇakoṭīnaṃ dhammābhisamayo ahosi, therassa saddhivihārikā pañcasatabhikkhū arahatte patiṭṭhahimsu.

Sabbabuddhānaṃ kira avijahitameva yamakapāṭihīraṃ katvā devaloke vassaṃ vasitvā Saṅkassanagaradvāre otaraṇaṃ. Tattha pana dakkhiṇapādassa patiṭṭhitatṭhānaṃ acalacetiyatṭhānaṃ nāma hoti. Satthā tattha ṭhatvā puthujjanādīnaṃ visaye pañhaṃ pucchi, puthujjanā attano visaye pañhe vissajjetvā sotāpannavisaye pañhaṃ vissajjetuṃ nāsakkhimsu. Tathā sakadāgāmi-ādīnaṃ visaye sotāpannādayo, Mahāmoggallānavisaye sesamahāsāvaka, Sāriputtattherassa visaye Mahāmoggallāno, Buddhavisaye ca Sāriputtopi vissajjetuṃ nāsakkhiyeva. So pācīnadisaṃ ādiṃ katvā sabbadisā olokesi, sabbattha ekaṅgaṇameva ahosi. Aṭṭhasu disāsu devamanussā uddhaṃ yāva brahmalokā² heṭṭhā bhūmatṭhā ca yakkhanāgasupaṇṇā añjaliṃ paggahevā “bhante idha tassa pañhassa vissajjetā³ natthi, ettheva upadhārethā”ti āhaṃsu. Satthā “Sāriputto kilamati. Kiñcāpi hesa—

1. Pihenti (Sī)

2. Navabrahmalokā (Sī)

3. Vissajjanto (Syā, Ka)

‘Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā puthū idha.
Tesaṃ me nipako iriyaṃ, puṭṭho pabrūhi mārisā’¹—

Imaṃ Buddhavisaye puṭṭhapañhaṃ sutvā ‘Satthā maṃ sekhāsekhānaṃ āgamanapaṭipadaṃ pucchati’²ti pañhe nikkāṅkho, khandhādīsu pana katarena nu kho mukhena imaṃ paṭipadaṃ kathento ‘ahaṃ Satthu ajjhāsayāṃ gaṇhituṃ na sakkhissāmi’³ti mama ajjhāsaye kaṅkhati, so mayā naye adinne kathetuṃ na sakkhissati, nayamassa dassāmi’⁴ti yaṃ dassento “bhūtamidaṃ Sāriputta samanupassasī”⁵ti āha. Evaṃ kirassa ahosi “Sāriputto mama ajjhāsayāṃ gahetvā kathento khandhavasena kathessati”⁶ti. Therassa saha nayadānena so pañho nayasatena nayasahassena nayasatasahassena upaṭṭhāsi. So Satthārā dinnanaye ṭhatvā taṃ pañhaṃ kathesi. Ṭhapetvā kira Sammāsambuddhaṃ añño Sāriputtattherassa paññaṃ pāpuṇituṃ samattho nāma natthi. Teneva kira thero Satthu purato ṭhatvā sīhanādaṃ nadi “ahaṃ bhante sakalakappampi deve vuṭṭhe ‘ettakāni bindūni mahāsamudde patitāni, ettakāni bhūmiyaṃ, ettakāni pabbate’⁷ti gaṇetvā lekhaṃ⁸ āropetuṃ samattho”⁹ti. Satthāpi naṃ “jānāmi Sāriputta gaṇetuṃ samatthabhāvan”¹⁰ti āha. Tassa āyasmato paññāya upamā nāma natthi. Tenevāha—

“Gaṅgāya vālukā khīye, udakaṃ khīye mahaṇṇave.
Mahiyā mattikā khīye, na khīye³ mama buddhiyā”¹¹ti.

Idaṃ vuttaṃ hoti—sace hi bhante buddhisampanna lokanātha mayā ekasmiṃ pañhe vissajjite ekaṃ vā vālukaṃ ekaṃ vā udakabinduṃ ekaṃ vā paṃsukhaṇḍaṃ akhipitvā⁴ pañhānaṃ satena vā sahassena vā satasahassena vā vissajjite Gaṅgāya vālukādīsu ekekaṃ ekamante khippeyya, khippataraṃ Gaṅgādīsu vālukādayo parikkhayaṃ gaccheyyūṃ, na tveva mama pañhānaṃ vissajjananti. Evaṃ mahāpaññopi hi bhikkhu Buddhavisaye pañhassa antaṃ vā koṭiṃ vā adisvā Satthārā dinnanaye ṭhatvā pañhaṃ vissajjesi. Taṃ sutvā bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “yaṃ pañhaṃ puṭṭho sabbopi jano kathetuṃ na sakkhi, taṃ Dhammasenāpati Sāriputto ekakova kathesi”⁵ti. Satthā taṃ kathaṃ sutvā “na idāneva Sāriputto yaṃ pañhaṃ mahājano vissajjetuṃ

1. Khu 1. 434; Khu 8. 34 piṭṭhesu.

3. Lakkhena (Sī, Syā)

2. Lakkhaṃ (Sī, Syā)

4. Pakkhipitvā (Syā, Ka)

nāsakkhi, taṃ vissajjesi, pubbepi anena vissajjitoyevā”ti vatvā atītaṃ āharitum—

“Parosahassampi samāgatānaṃ,
Kandeyyum te vassasataṃ apaññā.
Ekova seyyo puriso sapañño,
Yo bhāsitassa vijānāti atthan”ti—

Imaṃ jātakam¹ vitthārena kathesīti.

Devorohaṇavatthu dutiyaṃ.

3. Erakapattanāgarājavatthu

Kiccho manussapaṭilābhoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Bārāṇasiyaṃ upanissāya sattasirīsakarukkhamaṭṭhe viharanto Erakapattaṃ nāma nāgarājaṃ ārabha kathesi.

So kira pubbe Kassapabuddhasāsane daharabhikkhu hutvā Gaṅgāya nāvaṃ abhiruyha gacchanto ekasmiṃ erakagumbe Erakapattaṃ gahetvā nāvāya vegasā gacchamānāyapi na muñci, Erakapattaṃ chijjivā gataṃ. So “appamattakaṃ etan”ti āpattiṃ adesetvā vīsati vassasahassāni araññe samaṇadhammaṃ katvāpi maraṇakāle Erakapattena gīvāya gahito viya āpattiṃ desetukāmapi aññaṃ bhikkhuṃ apassamāno “aparissuddhaṃ me sīlan”ti uppannavipphaṇṇasāro tato cavitvā ekarukkhadoṇikanāvappamāṇo² nāgarājā hutvā nibbatti, **Erakapattot**tevassa nāmaṃ ahosi. So nibbattakkhaṇeyeva attabhāvaṃ oloketvā “ettakaṃ nāma kālāṃ samaṇadhammaṃ katvā ahetukayoniyaṃ maṇḍukabhakkhaṭṭhāne nibbattomhī”ti vipphaṇṇasārī ahosi. So aparabhāge ekaṃ dhītaraṃ labhitvā majjhe Gaṅgāya udakapiṭṭhe mahantaṃ phaṇaṃ ukkhipitvā dhītaraṃ tasmim̐ ṭhapetvā naccāpetvā gāyāpesi. Evaṃ kirassa ahosi “addhā ahaṃ idha iminā upāyena Buddhe uppanne tassa uppannabhāvaṃ suṇissāmī”ti. Yo me gītassa paṭigītaṃ

1. Khu 5. 23 piṭṭhe.

2. Erakarukkhikanāvappamāṇo (Sī), ekadoṇikanāvappamāṇo (Syā)

āharati, tassa mahantena NāgabHAVANENA saddhiṃ dhītaraṃ dassāmīti
anvaḍḍhamāsaṃ uposathadivase taṃ dhītaraṃ phaṇe ṭhapesi. Sā tattha ṭhitā
naccantī—

“Kimsu adhippatī rājā, kimsu rājā rajjissaro.
Kathaṃsu virajo hoti, kathaṃ bālōti vuccatī”ti—

Imaṃ gītaṃ gāyati.

Sakalajambudīpavāsino “nāgamāṇavikaṃ gaṇhissāmā”ti gantvā attano
attano paññābalena paṭigītaṃ katvā gāyanti. Sā taṃ paṭikkhipati. Tassā
anvaḍḍhamāsaṃ phaṇe ṭhatvā evaṃ gāyantiyāva ekaṃ Buddhantaraṃ
vītivattaṃ, atha amhākaṃ Satthā loke uppajjitvā ekadivasaṃ paccūsakāle
lokaṃ volokento Erakapattaṃ ādiṃ katvā Uttaramāṇavaṃ nāma attano
ñāṇajālassa anto pavīṭṭhaṃ disvā “kiṃ nu kho bhavissatī”ti āvajjento “ajja
Erakapattassa dhītaraṃ phaṇe ṭhapetvā naccāpanadivaso, ayaṃ
Uttaramāṇavo mayā dinnāṃ paṭigītaṃ gaṇhantova sotāpanno hutvā taṃ
ādāya nāgarājassa santikaṃ gamissati, so taṃ sutvā ‘Buddho uppanno’ti
ñatvā mama santikaṃ āgamissati, ahaṃ tasmīṃ āgate mahāsamāgame
gāthaṃ kathessāmi, gāthāpariyosāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ
dhammābhisamayo bhavissatī”ti addasa. So tattha gantvā Bārāṇasito avidūre
satta sirīsakarukkhā atthi, tesu ekassa mūle nisīdi. Jambudīpavāsino
gītaṃ paṭigītaṃ ādāya sannipatimsu. Satthā avidūre ṭhāne gacchantaṃ
Uttaramāṇavaṃ disvā “ehi Uttarā”ti āha. Kiṃ bhanteti. Ito tāva ehīti. Atha
naṃ āgantvā vanditvā nisinnaṃ āha “kahaṃ gacchasi”ti. Erakapattassa dhītu
gāyanaṭṭhānanti. Jānāsi pana gītaṃ paṭigītanti. Jānāmi bhanteti. Vadehi tāva
nanti. Atha naṃ attano jānananiyāmeneva vadantaṃ “na Uttara etaṃ
paṭigītaṃ, ahaṃ te paṭigītaṃ dassāmi, ādāya naṃ gamissasi”ti. Sādhu
bhanteti. Atha naṃ Satthā “Uttara tvaṃ nāgamāṇavikāya gītakāle—

‘Chadvārādhippatī rājā, rajjamāno rajjissaro.
Arajaṃ virajo hoti, rajaṃ bālōti vuccatī’ti—

Imaṃ paṭigītaṃ gāyeyyāsī”ti āha.

Māṇavikāya gītassa attho—**kiṃsu adhippatī rājā**ti kiṃ adhippati rājā nāma hoti. **Kiṃsu rājā rajjissaroti** kathaṃ pana rājā rajjissaro nāma hoti. **Kathamsu virajo hotī**ti kathaṃ nu kho so rājā virajo nāma hotīti.

Paṭigītassa pana attho—**chadvārādhippatī rājā**ti yo channaṃ dvārānaṃ adhippati, ekadvārepi rūpādīhi anabhibhūto, ayaṃ rājā nāma. **Rajjamāno rajjissaroti** yo pana tesu ārammaṇesu rajjati, so rajjamāno rajjissaro nāma. **Arajjanti** arajjamāno pana virajo nāma hoti. **Rajjanti** rajjamāno bāloti vuccatīti.

Evamassa Satthā paṭigītaṃ datvā “Uttara tayā imasmiṃ gīte gāyite imassa gītassa imaṃ paṭigītaṃ gāyissati—

‘Kenassu vuyhati bālo, kathaṃ nudati paṇḍito.

Yogakkhemī kathaṃ hoti, taṃ me akkhāhi pucchito’ti.

Athassa tvaṃ imaṃ paṭigītaṃ gāyeyyāsi—

‘Oghena vuyhati bālo, yogā nudati paṇḍito.

Sabbayogavisamyutto, yogakkhemīti vuccatī’ti”.

Tassattho—kāmoghādīnā catubbidhena oghena bālo vuyhati, taṃ oghaṃ paṇḍito sammappadhānasaṅkhātēna yogena nudati. So sabbehi kāmayogādīhi visamyutto yogakkhemī nāma vuccatīti.

Uttaro imaṃ paṭigītaṃ gaṇhantova sotāpattiphale patiṭṭhahi. So sotāpanno hutvā taṃ gāthaṃ ādāya gantvā “ambho mayā gītapaṭigītaṃ āhaṭaṃ, okāsaṃ me dethā”ti vatvā nirantaraṃ ʈhitassa mahājanassa jaṇṇunā¹ akkamanto agamāsi. Nāgamāṇavikā pitu phaṇe ʈhatvā naccamānā “kiṃsu adhippatī rājā”ti gītaṃ gāyati. Uttaro “chadvārādhippatī rājā”ti paṭigītaṃ gāyī. Puna nāgamāṇavikā “kenassu vuyhatī”ti tassa gītaṃ gāyati. Athassā paṭigītaṃ gāyanto uttaro “oghena vuyhati”ti imaṃ gāthamāha. Nāgarājā taṃ sutvāva Buddhassa uppannabhāvaṃ ñatvā “mayā ekaṃ Buddhantaraṃ evarūpaṃ padam² nāma na sutapubbaṃ, uppanno vata bho

1. Jattunāva (Sī), jannunāva (Syā)

2. Evarūpassa saddaṃ (Ka)

loke Buddho”ti tuṭṭhamānaso naṅguṭṭhena udakaṃ pahari, mahāvīciyo uṭṭhahimsu, ubho tīrāṇi bhijjimsu. Ito cito ca usabhamatte ṭhāne manussā udake nimujjimsu. So ettakaṃ mahājanaṃ phaṇe ṭhapetvā ukkhipitvā thale patiṭṭhapesi. So Uttaraṃ upasaṅkamitvā “kahaṃ sāmi Satthā”ti pucchi. Ekasmiṃ rukkhamaḷe nisinno mahārājāti. So “ehi sāmi gacchāmā”ti Uttarena saddhiṃ agamāsi. Mahājanopi tena saddhiṃyeva gato. Nāgarāja gantvā chabbaṇṇaraṃsīnaṃ antaraṃ pavisitvā Satthāraṃ vanditvā rodamāno aṭṭhāsi. Atha naṃ Satthā āha “kiṃ idaṃ mahārājā”ti. Ahaṃ bhante tumhādisassa Buddhassa sāvako hutvā vīsati vassasahassāni samaṇadhammaṃ akāsiṃ, sopi maṃ samaṇadhammo niddhāretuṃ nāsakkihi. Appamattakaṃ erakapattachindanamattaṃ nissāya ahetukapaṭisandhiṃ gahetvā urena parisakkanatṭhāne nibbattosmi, ekaṃ Buddhantaraṃ neva manussattaṃ labhāmi, na saddhammassavanaṃ, na tumhādisassa Buddhassa dassanaṃ”ti Satthā tassa kathaṃ sutvā “mahārāja manussattaṃ nāma dullabhameva, tathā saddhammassavanaṃ, tathā Buddhuppādo, idaṃ kicchena kasirena labbhatī”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

182. “Kiccho manussapaṭilābho, kicchaṃ maccāna jīvitaṃ.

Kicchaṃ saddhammassavanaṃ, kiccho Buddhānamuppādo”ti.

Tassattho—mahantena hi vāyāmena mahantena kusalena laddhattā manussattapaṭilābho nāma kiccho dullabho. Nirantaraṃ kasikammādīni katvā jīvitavuttiṃ ghaṭanatopi parittatṭhāyitāyapi¹ maccānaṃ jīvitaṃ kicchaṃ. Anekesupi kappesu dhammadesakassa puggalassa dullabhatāya saddhammassavanampi kicchaṃ. Mahantena vāyāmena abhinīhārassa samijjhanato samiddhābhinīhārassa ca anekehipi kappakoṭisahashehi dullabhuppādato Buddhānaṃ uppādopi kicchoyeva, ativiya dullabhoti.

Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Nāgarājāpi taṃdivasaṃ sotāpattiphalam labheyya, tiracchānagatatā pana nālattha. So yesu paṭisandhigahaṇatacajahanavissatṭhaniddokkamanasajātiyāmethunasevanacut isaṅkhātesu pañcasu ṭhānesu

1. Parittatāyapi (Syā)

nāgasarīrameva gahetvā kilamanti, tesu akilamanabhāvaṃ patvā
māṇavarūpeneva vicarituṃ labhaṭīti.

Erakapattanāgarājavatthu tatiyaṃ.

4. Ānandattherapañhavatthu

Sabbapāpassa akaraṇanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane
viharanto Ānandattherassa pañhaṃ ārabha kathesi.

Thero kira divāṭṭhāne nisinno cintesi “Satthārā sattannaṃ Buddhānaṃ
mātāpitāro āyuparicchedo bodhi sāvakasannipāto aggasāvakasannipāto
aggasāvaka-upaṭṭhākoti idaṃ sabbaṃ kathitaṃ, uposatho pana akathito, kiṃ
nu kho tesampi ayameva uposatho, añño”ti. So Satthāraṃ upasaṅkamitvā
tamatthaṃ pucchi. Yasmā pana tesaṃ Buddhānaṃ kālabhedova ahosi, na
kathābhedo. Vipassī Sammāsambuddho hi sattame sattame saṃvacchare
uposathaṃ akāsi, ekadivasaṃ dinnovādayeva hissa sattannaṃ
saṃvaccharānaṃ alaṃ hoti. Sikhī ceva Vessabhū ca chaṭṭhe chaṭṭhe
saṃvacchare uposathaṃ kariṃsu, Kakusandho Koṇāgamaṇo ca
saṃvacchare saṃvacchare. Kassapadasabalo chaṭṭhe chaṭṭhe māse
uposathaṃ akāsi. Ekadivasaṃ dinnovādo eva hissa channaṃ māsānaṃ alaṃ
ahosi. Tasmā Satthā tesaṃ imaṃ kālabhedanā ārocetvā “ovādagāthā pana
nesaṃ imāyevā”ti vatvā sabbesaṃ ekameva uposathaṃ āvikaronto imā
gāthā abhāsi—

183. “Sabbapāpassa akaraṇaṃ, kusalassa upasampadā.
Sacittapariyodapanaṃ, etaṃ Buddhāna sāsanaṃ.

184. Khantī paramaṃ tapo titikkhā,
Nibbānaṃ paramaṃ vadanti Buddhā.
Na hi pabbajito parūpaghātī,
Na samaṇo hoti paraṃ viheṭṭhayanto.

185. Anūpavādo anūpaghāto, pātimokkhe ca saṁvaro.
 Mattaññutā ca bhattasmim, pantañca sayanāsanam.
 Adhicitte ca āyogo, etaṁ Buddhāna sāsanan”ti.

Tattha **sabbapāpassāti** sabbassa akusalakammasa. **Upasampadāti** abhinikkhamanato paṭṭhāya yāva arahattamaggā kusalassa uppādanam ceva uppāditassa ca bhāvanā. **Sacittapariyodapananti** pañcahi nīvaraṇehi attano cittassa vodāpanam. **Etaṁ Buddhāna sāsanananti** sabbabuddhānam ayamanusiṭṭhi.

Khantīti yā esā titikkhāsaṅkhātā khantī nāma, idaṁ imasmim sāsane paramam uttamaṁ tapo. Nibbānam **paramam vadanti Buddhāti** Buddhā ca Paccekabuddhā ca anubuddhā cāti ime tayo Buddhā nibbānam uttamanti vadanti. **Na hi pabbajitoti** paṇi-ādīhi param upahananto viheṭhento parūpaghātī pabbajito nāma na hoti. **Na samaṇoti** vuttanayeneva param viheṭhayanto samaṇopi na hotiyeva.

Anūpavādoti anūpavādanañceva anūpavādāpanaṅca. **Anūpaghātoti** anūpaghātanañceva anūpaghātāpanaṅca. **Pātimokkheti** jeṭṭhakasīle. **Saṁvaroti** pidahanam. **Mattaññutāti** mattaññubhāvo pamāṇajānanam. **Pantanti** vivittam. **Adhicciteti** aṭṭhasamāpattisaṅkhāte adhicitte. **Āyogoti** payogakaraṇam. **Etanti** etaṁ sabbesaṁ Buddhānam sāsanam. Ettha hi anūpavādena vācasikaṁ sīlam kathitam, anūpaghātena kāyikasīlam, “pātimokkhe ca saṁvaro”ti iminā pātimokkhasīlañceva indriyasamvaraṅca, mattaññutāya ājīvapārisuddhi ceva paccayasannissitasīlaṅca, pantasenāsanena sappāyaseṇāsanam, adhiccitena aṭṭha samāpattiyo. Evaṁ imāya gāthāya tissopi sikkhā kathitā eva hontīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsūti.

Ānandattherapañhavatthu catuttham.

5. Anabhiratabhikkhuvatthu

Na **kahāpaṇavassenā**ti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ anabhiratabhikkhuṃ ārabba kathesi.

So kira sāsane pabbajitvā laddhūpasampado “asukatṭhānaṃ nāma gantvā uddesaṃ uggaṇḥāhi”ti upajjhāyena pesito tattha agamāsi. Athassa pituno rogo uppajji. So puttāṃ datṭhukāmo hutvā taṃ pakkosituṃ samatthaṃ kañci alabhitvā puttāsokena vippalapantoyeva āsannamaraṇo hutvā “idaṃ me puttassa pattacīvaramūlaṃ kareyyāsi”ti kahāpaṇasataṃ kaniṭṭhassa hatthe datvā kālamakāsi. So daharassa āgatakāle pādamūle nipatitvā pavatṭento roditvā “bhante pitā te vippalapantova kālakato, mayhaṃ pana tena kahāpaṇasataṃ hatthe ṭhapitaṃ, tena kiṃ karomī”ti āha. Daharo “na me kahāpaṇehi attho”ti paṭikkhipitvā aparabhāge cintesi “kiṃ me parakulesu piṇḍāya caritvā jīvitena, sakkā taṃ kahāpaṇasataṃ nissāya jīvitum, vibbhamissāmi”ti. So anabhiratiyā pīlito vissatṭhasajjhāyanakammaṭṭhāno paṇḍurogī viya ahosi. Atha naṃ daharasāmaṇerā “kiṃ idan”ti pucchitvā “ukkaṇṭhitomhi”ti vutte ācariyupajjhāyānaṃ ācikkhimsu. Atha naṃ te Satthu santikaṃ netvā Satthu dassesum. Satthā “saccaṃ kira tvaṃ ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte “kasmā evamakāsi, atthi pana te koci jīvitapaccayo”ti āha. Āma bhanteti. Kiṃ te atthīti. Kahāpaṇasataṃ bhanteti. Tena hi katthaci tāva sakkharā āhara, gaṇetvā jānissāma “sakkā vā tāvattakena jīvitum, no vā”ti. So sakkharā āhari. Atha naṃ Satthā āha “paribhogatthāya tāva paṇṇāsaṃ ṭhapehi, dvinnaṃ goṇānaṃ atthāya catuvīsati, ettakaṃ nāma bījatthāya, yuganaṅgalatthāya, kuddālavāsipharasu-atthāyā”ti evaṃ gaṇiyamāne taṃ kahāpaṇasataṃ nappahoti. Atha naṃ Satthā “bhikkhu tava kahāpaṇa appakā, kathaṃ ete nissāya taṇhaṃ pūressasi, atīte kira cakkavattirajjaṃ kāretvā apphoṭitamattena dvādasayojanaṭṭhāne kaṭippamāṇena ratanavassaṃ vassāpetum samattho yāva chattiṃsa sakkā cavanti, ettakaṃ kālaṃ devarajjaṃ kāretvāpi

marañakāle taṇhaṃ apūretvāva kālamakāsī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āharitvā **Mandhātujaṭakam**¹ vitthāretvā—

“Yāvatā candimasūriyā pariharanti, disā bhanti virocana.
Sabbeva dāsā mandhātu, ye pāṇā pathavissitā”ti—

Imissā gāthāya anantarā imā dve gāthā abhāsi—

186. “Na kahāpaṇavassena, titti kāmesu vijjati.
Appassādā dukhā kāmā, iti viññāya paṇḍito.

187. Api dibbesu kāmesu, ratim so nādhigacchati.
Taṇhakkhayarato hoti, Sammāsambuddhasāvako”ti.

Tattha **kahāpaṇavassenā**ti yaṃ so apphoṭetvā sattaratanavassaṃ vassāpesi, taṃ idha kahāpaṇavassanti vuttaṃ. Tenapi hi vatthukāmakilesakāmesu titti nāma natthi. Evaṃ duppūrā esā taṇhā. **Appassādā**ti supinasadisatāya parittasukhā. **Dukhā**ti dukkhakkhandhādīsu āgatadukkhavasena pana bahudukkhāva. **Iti viññāyā**ti evamete kāme jānitvā. **Api dibbesū**ti sace hi devānaṃ upakappanakakāmehi nimanteyyāpi āyasmā samiddhi viya evampi tesu kāmesu ratim na vindatiyeva. **Taṇhakkhayaratoti** arahatte ceva nibbāne ca abhirato hoti, taṃ patthayamāno viharati. **Sammāsambuddhasāvako**ti Sammāsambuddhena desitassa dhammassa savanena jāto yogāvacarabhikkhūti.

Desanāvasāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Anabhiratabhikkhuvatthu pañcamaṃ.

6. Aggidattabrāhmaṇavatthu

Bahuṃ ve saraṇaṃ yantīti imāṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto vālikarāsimhi nisinnaṃ Aggidattaṃ nāma Kosalarañño purohitaṃ ārabha kathesi.

1. Khu 5. 73 piṭṭhe.

So kira Mahākosalassa purohito ahosi. Atha naṃ pitari kālakate rājā Pasenadi Kosalo “pitu me purohito”ti gāravena tasmim̐ yeva ṭhāne ṭhapetvā tassa attano upaṭṭhānaṃ āgatakāle paccuggamaṇaṃ karoti, “ācariya idha nisīdathā”ti samānāsaṇaṃ dāpesi. So cintesi “ayaṃ rājā mayi ativiya gāravaṃ karoti, na kho pana rājūnaṃ niccakārameva sakkā cittaṃ gahetuṃ. Samānavayeneva hi saddhiṃ rajjasukhaṃ nāma sukhaṃ hoti, ahañcamhi mahallako, pabbajituṃ me yuttan”ti. So rājānaṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā nagare bheriṃ carāpetvā sattāhena sabbaṃ attano dhaṇaṃ dānamukhe vissajjetvā bāhirakapabbajjaṃ pabbaji. Taṃ nissāya dasa purisaṣaḥassāni anupabbajimsu. So tehi saddhiṃ Aṅgamagadhānaṃ ca Kururaṭṭhassa ca antare vāsaṃ kappetvā imaṃ ovādaṃ deti “tātā yassa kāmavitakkādayo uppajjanti, so nadito¹ ekekaṃ vālukapuṭaṃ uddharitvā imasmiṃ okiratū”ti. Te “sādhū”ti paṭissuṇitvā kāmavitakkādīnaṃ uppannakāle tathā karimsu. Aparena samayena mahāvālukaṛāsi ahosi, taṃ Ahicchatto nāma nāgarājā paṭiggahesi. Aṅgamagadhavāsino ceva Kururaṭṭhavāsino ca māse māse tesāṃ mahantaṃ sakkāraṃ abhiharitvā dānaṃ denti. Atha nesaṃ Aggidatto imaṃ ovādaṃ adāsi “pabbataṃ saraṇaṃ yātha, vanaṃ saraṇaṃ yātha, āraṇaṃ saraṇaṃ yātha, rukkhaṃ saraṇaṃ yātha, evaṃ sabbadukkhato muccissathā”ti. Attano antevāsikepi iminā ovādena ovadi.

Bodhisattopi katābhiniḥkhamano sammāsambodhiṃ patvā tasmim̐ samaye Sāvatthiṃ nissāya Jetavane viharanto paccūsakāle lokaṃ volokento Aggidattabrāhmaṇaṃ saddhiṃ antevāsikehi attano ñāṇajālassa anto pavitṭhaṃ disvā “sabbepi ime arahattassa upanissayasampannā”ti ñatvā sāyanhasamaye Mahāmoggallānattheraṃ āha “Moggallāna kiṃ passasi Aggidattabrāhmaṇaṃ mahājanaṃ atitthe pakkhandāpentaṃ. Gaccha tesāṃ ovādaṃ dehī”ti. Bhante bahū ete, ekakassa mayhaṃ avisayhā. Sace tumhepi āgamissatha, visayhā bhavissantīti. Moggallāna ahampi āgamissāmi, tvaṃ purato yāhīti. Thero purato gacchantova cintesi “ete balavanto ceva bahū ca. Sace sabbesaṃ samāgamaṭṭhāne

kiñci kathessāmi, sabbepi vaggavaggena uṭṭhaheyyunti attano ānubhāvena thūlaphusitakaṃ devaṃ vuṭṭhāpesi. Te thūlaphusitakesu patantesu uṭṭhāy’uṭṭhāya attano attano paṇṇasālaṃ pavisiṃsu. Thero Aggidattassa brāhmaṇassa paṇṇasāladvāre thatvā “Aggidattā”ti āha. So Therassa saddaṃ sutvā “maṃ imasmiṃ loke nāmena ālapitum samattho nāma natthi. Ko nu kho maṃ nāmena ālapatī”ti mānathaddhatāya “ko eso”ti āha. Ahaṃ brāhmaṇāti. Kiṃ vadesīti. Ajja me ekarattim idha vasanaṭṭhānaṃ tvaṃ ācikkhāhīti. Idha vasanaṭṭhānaṃ natthi, ekassa ekāva paṇṇasālāti. Aggidatta manussā nāma manussānaṃ, gāvo gunnaṃ, pabbajitā pabbajitānaṃ santikaṃ gacchanti¹, mā evaṃ kari, dehi me vasanaṭṭhānanti. Kiṃ pana tvaṃ pabbajitoti. Āma pabbajitomhīti. Sace pabbajito, kahaṃ te khāribhaṇḍaṃ, ko pabbajitaparikkhāroti. Atthi me parikkhāro, visum pana naṃ gahetvā vicaritum dukkhanti abbhantareneva naṃ gahetvā vicarāmi brāhmaṇāti. So “taṃ gahetvā vicarissasī”ti² Therassa kujjhi. Atha naṃ so āha “amhe Aggidatta mā kujjhi, vasanaṭṭhānaṃ me ācikkhāhī”ti. Natthi ettha vasanaṭṭhānanti. Etasmiṃ pana vālukaṛāsīmhi ko vasatīti. Eko nāgarājāti. Etaṃ me dehīti. Na sakkā dātum, bhāriyaṃ etassa kammanti. Hotu, dehi meti. Tena hi tvaṃ eva jānāhīti.

Thero vālukaṛāsi-abhimukho pāyāsi. Nāgarājā taṃ āgacchantam disvā “ayaṃ samaṇo ito āgacchati, na jānāti maññe mama atthibhāvaṃ, dhūmāyitvā naṃ māressāmi”ti dhūmāyi. Thero “ayaṃ nāgarājā ‘ahameva dhūmāyitum sakkomi, aññe na sakkontī”ti maññe sallakkhetī”ti sayampi dhūmāyi. Dvinnampi sarīrato uggatā dhūmā yāva brahmalokā uṭṭhahiṃsu. Ubhopi dhūmā theram abādhetvā nāgarājānameva bādhenti. Nāgarājā dhūmavegaṃ sahitum asakkonto pajjali. Theropi tejodhātum samāpajjitvā tena saddhim yeva pajjali. Aggijālā yāva brahmalokā uṭṭhahiṃsu. Ubhopi theram abādhetvā nāgarājānameva bādhayiṃsu. Athassa sakalasarīram ukkāhi padittam³ viya ahosi. Isigaṇo oloketvā cintesi “nāgarājā samaṇam jhāpeti, bhaddako vata samaṇo amhākaṃ vacanaṃ asutvā naṭṭho”ti. Thero

1. Āgacchanti (Sī)

2. So taṃ na gahetvā vicarissasīti (Sī)

3. Padīpitaṃ (Sī), pariḍayhitaṃ (Ka)

nāgarājānaṃ dametvā nibbisevanaṃ katvā vālukaṛāsīmhi nisīdi. Nāgarājā vālukaṛāsīm bhogehi parikkhipitvā kūṭāgārukucchipamaṇaṃ phaṇaṃ māpetvā Therassa upari dhāresi.

Isigaṇā pātova “samaṇassa matabhāvaṃ vā amatabhāvaṃ vā jānissāmā”ti therassa santikaṃ gantvā taṃ vālukaṛāsimatthake nisinnaṃ disvā añjaliṃ paggayha abhitthavantā āhaṃsu “samaṇa kacci nāgarājena na bādhito”ti. Kiṃ na passatha mama upariphaṇaṃ dhāretvā ʈitanti. Te “acchariyaṃ vata bho, samaṇassa evarūpo nāma nāgarājā damito”ti. Theram parivāretvā aṭṭhaṃsu. Tasmaṃ khaṇe Satthā āgato. Thero Satthāraṃ disvā uṭṭhāya vandi. Atha naṃ isayo āhaṃsu “ayampi tayā mahantataro”ti. Eso Bhagavā Satthā, ahaṃ imassa sāvakoti. Satthā vālukaṛāsimatthake nisīdi, isigaṇo “ayaṃ tāva sāvakassa ānubhāvo, imassa pana ānubhāvo kīdiso bhavissatī”ti añjaliṃ paggayha Satthāraṃ abhitthavi. Satthā Aggidattaṃ āmantetvā āha “Aggidatta tvaṃ tava sāvakānaṃ upaṭṭhākānaṃ ovādaṃ dadamāno kinti vatvā desī”ti. “Etaṃ pabbataṃ saraṇaṃ gacchatha, vanaṃ ārāmaṃ rukkhaṃ saraṇaṃ gacchatha. Etāni hi saraṇaṃ gato sabbadukkhā pamuccatīti evaṃ tesam ovādaṃ dammī”ti. Satthā “na kho Aggidatta etāni saraṇaṃ gato sabbadukkhā pamuccati, Buddhaṃ dhammaṃ saṃghaṃ pana saraṇaṃ gantvā sakalavaṭṭadukkhā pamuccatī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

188. “Bahum ve saraṇaṃ yanti, pabbatāni vanāni ca,
Ārāmarukkhacetyāni, manussā bhayatajjitā.

189. Netam kho saraṇaṃ khemaṃ, netam saraṇamuttamaṃ.
Netam saraṇamāgama, sabbadukkhā pamuccati.

190. Yo ca Buddhaṇca dhammaṇca, saṃghaṇca saraṇaṃ gato.
Cattāri ariyasaccāni, sammappaññāya passati.

191. Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ,
Ariyaṃ caṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamagāminaṃ.

192. Etaṃ kho saraṇaṃ khemaṃ, etaṃ saraṇamuttamaṃ.

Etaṃ saraṇamāgama, sabbadukkhā pamuccatī”ti.

Tattha **bahunti** bahu. **Pabbatānī**ti tattha tattha Isigilivepullavebhārādike pabbate ca Mahāvanagosiṅgasālavanādīni vanāni ca Veḷuvanaajīvakambavanādayo ārāme ca Udenacetiyagotamacetiyādīni rukkhacetyāni ca te te manussā tena tena bhayena tajjitā bhayato muccitukāmā puttalābhādīni vā patthayamānā saraṇaṃ yantīti attho. **Netam saraṇanti** etaṃ sabbampi saraṇaṃ neva khemaṃ na uttamaṃ, na ca etaṃ paṭicca jāti-ādidhammesu sattesu ekopi jāti-ādito sabbadukkhā pamuccatīti attho.

Yo cāti idaṃ akhemaṃ anuttamaṃ saraṇaṃ dassetvā khemaṃ uttamaṃ saraṇaṃ dassanatthaṃ āradhmaṃ. Tassattho—yo ca gahaṭṭho vā pabbajito vā “itipi so Bhagavā Arahāṃ Sammāsambuddho”ti-ādikaṃ Buddhadhammasaṃghānussatikammaṭṭhānaṃ nissāya seṭṭhavasena Buddhaṃca dhammaṃca saṃghaṃca saraṇaṃ gato, tassapi taṃ saraṇagamaṇaṃ aññatitthiyavandanādīhi kuppati calati. Tassa pana acalabhāvaṃ dassetuṃ maggena āgatasaraṇameva pakāsanto **cattāri ariyasaccāni sammappaññāya passatīti** āha. Yo hi etesaṃ saccānaṃ dassanavasena etāni saraṇaṃ gato, etassa etaṃ saraṇaṃ khemaṃca uttamaṃca, so ca puggalo etaṃ saraṇaṃ paṭicca sakalasmāpi vaṭṭadukkhā pamuccati, tasmā **etaṃ kho saraṇaṃ khemaṃ** ti-ādi vuttaṃ.

Desanāvasāne sabbepi te isayo saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā Satthāraṃ vanditvā pabbajjaṃ yācimsu. Satthāpi cīvaragabbhato hatthaṃ pasāretvā “etha bhikkhavo, caratha brahmacariyaṃ”ti āha. Te taṅkhaṇe yeva aṭṭhaparikkhāraddharā vassasatṭhikatherā¹ viya ahesuṃ. So ca sabbesampi Aṅgamagadhakururaṭṭhavāsīnaṃ sakkāraṃ ādāya āgamanadivaso ahosi. Te sakkāraṃ ādāya āgatā sabbepi te isayo pabbajite disvā “kiṃ nu kho amhākaṃ Aggidattabrāhmaṇo mahā, udāhu Samaṇo Gotamo”ti cintetvā “samaṇassa Gotamassa āgatattā Aggidattova mahā”ti maññimsu. Satthā tesam ajjhāsayaṃ oloketvā “Aggidatta parisāya kaṅkhaṃ chindā”ti āha. So “ahampi

1. Vassasatikattherā (Sī, Syā)

ettakameva paccāsīsāmī”ti iddhibalena sattakkhattum vehāsaṃ
abbhuggantvā punappunam oruyha Satthāraṃ vanditvā “Satthā me bhante
Bhagavā, sāvakohamasmi”ti vatvā sāvakattaṃ pakāsesīti.

Aggidattabrāhmaṇavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Ānandattherapañhavatthu

Dullabhoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
Ānandattherassa pañhaṃ ārabha kathesi.

Thero hi ekadivasaṃ divāṭṭhāne nisinno cintesi “hatthājānīyo
chaddantakule vā uposathakule vā uppajjati, assājānīyo sindhavakule vā
valāhakassarājakule vā, usabho go-ājānīyo dakkhiṇapatheti-ādīni vadantena
Satthārā hatthi-ājānīyādīnaṃ uppattiṭṭhānādīni kathitāni, purisājānīyo pana
kahaṃ nu kho uppajjati”ti. So Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā
ekamantaṃ nisīditvā etamatthaṃ pucchi. Satthā “Ānanda purisājānīyo nāma
sabbattha nuppajjati, ujukato pana tiyojanasatāyāme vitthārato
aḍḍhateyyasate āvaṭṭato navayojanasatappamāṇe Majjhimapadesaṭṭhāne
uppajjati. Uppajjanto ca pana na yasmim vā tasmim vā kule uppajjati,
khattiyamahāsālabrāhmaṇamahāsālakulānaṃ pana aññatarasmimyeva
uppajjati”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

193. “Dullabho purisājañño, na so sabbattha jāyati.

Yattha so jāyati dhīro, taṃ kulaṃ sukhamedhatī”ti.

Tattha **dullabhoti** purisājañño hi dullabho, na hatthi-ājānīyādayo viya
sulabho, so sabbattha paccantadesa vā nīcakule vā na jāyati, majjhimadesepi
mahājanassa abhivādanādisakkārakaraṇaṭṭhāne khattiyabrāhmaṇakulānaṃ
aññatarasmim kule jāyati. Evaṃ jāyamāno **yattha so jāyati dhīro**
uttamapañño Sammāsambuddho, **taṃ kulaṃ sukhamedhatī**
sukhappattameva hotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Ānandattherapañhavatthu sattamaṃ.

8. Sambahulabhikkhuvatthu

Sukho Buddhānanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto sambahulānaṃ bhikkhūnaṃ kathaṃ ārabba kathesi.

Ekadivasam hi pañcasatabhikkhū upaṭṭhānasālāyaṃ nisinnā “āvuso kiṃ nu kho imasmiṃ loke sukhan”ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Tattha keci “rajjasukhasadisam sukhaṃ nāma natthi”ti āhaṃsu. Keci kāmasukhasadisam, keci “sālīmaṃsabhojanādisadisam sukhaṃ nāma natthi”ti āhaṃsu. Satthā tesam nisinnaṭṭhānaṃ gantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave kiṃ kathetha. Idañhi sabbampi sukhaṃ vaṭṭadukkhapariyāpannameva, imasmiṃ loke Buddhuppādo dhammassavanaṃ, saṃghasāmaggī, sammodamānabhāvoti idameva sukhan”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

194. “Sukho Buddhānamuppādo, sukhā Saddhammadesanā.

Sukhā saṃghassa sāmaggī, samaggānaṃ tapo sukho”ti.

Tattha **Buddhānamuppādoti** yasmā Buddhā uppajjamānā mahājanaṃ rāgakantārādīhi tārenti, tasmā Buddhānaṃ uppādo sukho uttamo. Yasmā saddhammadesanaṃ āgamma jāti-ādidhammā sattā jāti-ādīhi muccanti, tasmā **saddhammadesanā sukhā**. **Sāmaggī**ti samacittatā, sāpi sukhā eva. Samaggānaṃ pana ekacittānaṃ yasmā Buddhavacanaṃ vā uggaṇhituṃ dhutaṅgāni vā pariharituṃ samaṇadhammaṃ vā kātuṃ sakkā, tasmā **samaggānaṃ tapo sukhoti** vuttaṃ. Tenevāha “yāvakīvañca bhikkhave bhikkhū samaggā sannipatissanti, samaggā vuṭṭhahissanti, samaggā saṃghakaraṇīyāni karissanti, vuddhiyeva bhikkhave bhikkhūnaṃ pāṭikaṅkhā, no parihānī”ti¹.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsu, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Sambahulabhikkhuvatthu aṭṭhamam.

1. Dī 2. 65 piṭṭhe.

9. Kassapadasabalassa suvaṇṇacetiyaavatthu

Pūjāraheti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā cārikaṃ caramāno
Kassapadasabalassa suvaṇṇacetiyaṃ ārabha kathesi.

Tathāgato Sāvattitho nikkhamitvā anupubbena Bārāṇasim gacchanto
antarāmagge Todeyyagāmassa samīpe mahābhikkhusaṃghaparivāro
aññatarāṃ devaṭṭhānaṃ sampāpuṇi. Tatra nisinno Sugato
Dhammabhaṇḍāgārikaṃ pesetvā avidūre kasikammaṃ karontaṃ
brāhmaṇaṃ pakkosāpesi. So brāhmaṇo āgantvā Tathāgataṃ anabhivanditvā
tameva devaṭṭhānaṃ vanditvā aṭṭhāsi. Sugatopi “imaṃ padesaṃ kinti
maññasi brāhmaṇa”ti āha. Amhākaṃ paveṇiyā āgatacetiyaṭṭhānanti vandāmi
bho Gotamāti. “Imaṃ ṭhānaṃ vandantena tayā sādhu kataṃ brāhmaṇa”ti
Sugato taṃ sampahaṃsesi. Taṃ sutvā bhikkhū “kena nu kho kāraṇena
Bhagavā evaṃ sampahaṃsesi”ti saṃsayāṃ sañjanesuṃ. Tato Tathāgato
tesaṃ saṃsayamapanetuṃ Majjhimanikāye **Ghaṭikārasuttantaṃ**¹ vatvā
iddhānubhāvena Kassapadasabalassa yojanubbedhaṃ kanakacetiyaṃ
aparaṇca kanakacetiyaṃ ākāse nimminitvā mahājanaṃ dassetvā “brāhmaṇa
evaṃvidhānaṃ pūjārahānaṃ pūjā yuttatarāvā”ti vatvā
Mahāparinibbānasutte² dassitanayeneva Buddhādike cattāro thūpārahe
pakāsetvā sarīracetiyaṃ uddissacetiyaṃ paribhogacetiyaṃ tīṇi cetiyāni
visesato paridīpetvā imā gāthā abhāsi—

195. “Pūjārahe pūjayato, Buddhhe yadi va sāvake.

Papañcasamatikkante, tiṇṇasokapariddave.

196. Te tādise pūjayato, nibbute akutobhaye,

Na sakkā puññaṃ saṅkhātum, imettamapi kenacī”ti³.

Tattha pūjituṃ arahā **pūjārahā**, pūjituṃ yuttāti attho. **Pūjārahe**
pūjayatoti abhivādanādīhi ca catūhi ca paccayehi pūjentassa. Pūjārahe
dasseti **Buddheti**-ādinā. **Buddheti** Sammāsambuddhe. **Yadīti** yadi vā, atha
vāti attho. Tattha Paccekabuddheti kathitaṃ hoti, sāvake ca.
Papañcasamatikkanteti samatikkanta-taṇhādīṭṭhimānapapañce.
Tiṇṇasokapariddaveti

1. Ma 2. 236 piṭṭhe.

2. Dī 2. 117 piṭṭhe.

3. Khu 3. 147 piṭṭhe apadānēpi.

atikkanta-sokapariddave, ime dve atikkanteti attho. Etehi pūjārahattaṃ dassitaṃ.

Teti Buddhādayo. **Tādiseti** vuttagahaṇavasena. **Nibbuteti** rāgādinibbutiyā. Natthi kutoci bhavato vā ārammaṇato vā etesaṃ bhayanti akutobhayā, te **akutobhaye**. **Na sakkā puññaṃ saṅkhātunti** puññaṃ gaṇetum na sakkā. Kathanti ce? **Imettamapi kenacīti** imaṃ ettakaṃ, imaṃ ettakanti kenacīti api-saddo idha sambandhitabbo, kenaci puggalena mānena vā. Tattha **puggalenāti** tena brahmādinā. **Mānenāti** tividhena mānena tīraṇena dhāraṇena pūraṇena vā. **Tīraṇaṃ** nāma idaṃ ettakanti nayato tīraṇaṃ. **Dhāraṇanti** tulāya dhāraṇaṃ. **Pūraṇaṃ** nāma aḍḍhapasatapathanālikādivasena pūraṇaṃ. Kenaci puggalena imehi tīhi mānehi Buddhādike pūjayato puññaṃ vipākavasena gaṇetum na sakkā pariyaṇtarahitatoti dvīsu tṭhānesu pūjayato kiṃ dānaṃ paṭhamāṃ dharamāne Buddhādīpūjayato na sakkā puññaṃ saṅkhātum, puna te tādisa kilesaparinibbānanimittena khandhapariniibbānena nibbutepi pūjayato na sakkā saṅkhātunti bhedā yujjanti. Tena hi Vimānavatthumhi—

“Tiṭṭhante nibbuta cāpi, same citte samaṃ phalaṃ.
Cetopaṇidhihetu hi, sattā gacchanti suggatin”ti¹.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpanno ahoṣīti. Yojanikaṃ kanakacetiyaṃ sattāhamākāseva aṭṭhāsi, mahantena samāgame cāhoṣi, sattāhaṃ cetiyaṃ nānappakārena pūjesum. Tato bhinnaladdhikānaṃ laddhibhedo jāto. Buddhānubhāvena taṃ cetiyaṃ sakatṭhānameva gataṃ, tattheva taṃkhaṇe mahantaṃ pāsānacetiyaṃ ahoṣi. Tasmim samāgame caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi ti².

Kassapadasabalassa suvaṇṇacetiyaavatthu navamaṃ.

Buddhavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Cuddasamo vaggo.

Paṭṭhamabhāṇavāraṃ niṭṭhitam.

1. Khu 2. 66 piṭṭhe Pītavimānavatthumhi.

2. Idaṃ vatthu Sī-potthakeyeva dissati.

15. Sukhavagga

1. Āṭikalahavūpasamanavatthu

Susukham vatāti imaṃ dhammaḍḍesaṇaṃ Satthā Sakkesu viharanto kalahavūpasamanatthaṃ ñātake ārabha kathesi.

Sākiyakoliyā kira Kapilavatthunagarassa ca Koliyanagarassa ca antare Rohiṇiṃ nāma nadiṃ ekeneva āvaraṇena bandhāpetvā sassāni karonti. Atha jetṭhamūlamāse sassesu milāyantesu ubhayanagaravāsikānampi kammakārā sannipatiṃsu. Tattha Koliyanagaravāsino āhaṃsu “idaṃ udakaṃ ubhayato hariyamānaṃ neva tumhākaṃ, na amhākaṃ pahossati, amhākaṃ pana sassāṃ eka-udakeneva nipphajjissati, idaṃ udakaṃ amhākaṃ dethā”ti. Itarepi āhaṃsu “tumhesu koṭṭhake pūretvā ṭhitesu mayaṃ rattasuvaṇṇanīlamaṇikāḷakahāpaṇe¹ ca gahetvā pacchipasibbakādihatthā na sakkhissāma tumhākaṃ gharadvāre vicarituṃ, amhākaṃpi sassāṃ eka-udakeneva nipphajjissati, idaṃ udakaṃ amhākaṃ dethā”ti. Na mayaṃ dassāmāti. Mayampi na dassāmāti evaṃ kathaṃ vaḍḍhetvā eko utṭhāya ekassa pahāraṃ adāsi, sopi aññassāti evaṃ aññamaññaṃ paharitvā rājakulānaṃ jātīm ghaṭṭetvā kalahāṃ vaḍḍhayiṃsu.

Koliyakammakārā vadanti “tumhe Kapilavatthuvāsike² gahetvā gajjatha, ye Soṇasiṅgālādayo viya attano bhaginīhi saddhiṃ saṃvasiṃsu, etesaṃ hatthino ceva assā ca phalakāvudhāni ca amhākaṃ kiṃ karissantī”ti. Sākiyakammakārāpi vadanti “tumhe idāni kuṭṭhino dārake gahetvā gajjatha, ye anāthā niggaṭikā tiracchānā viya kolarukkhe vasiṃsu, etesaṃ hatthino ca assā ca phalakāvudhāni ca amhākaṃ kiṃ karissantī”ti. Te gantvā tasmīṃ kamme niyuttānaṃ amaccānaṃ kathayiṃsu, amaccā rājakulānaṃ kathesuṃ. Tato Sākiyā “bhaginīhi saddhiṃ saṃvasitakānaṃ thāmaṇca balaṇca dassessāmā”ti yuddhasajjā nikkhamiṃsu. Koliyāpi “kolarukkhavāsīnaṃ thāmaṇca balaṇca dassessāmā”ti yuddhasajjā nikkhamiṃsu.

1. Rattasuvaṇṇaṃ nīlamaṇiṃ kāḷakahāpaṇe (Sī)

2. Kapilavatthuvāsino dārake (Syā, Ka)

Satthāpi paccūsasamaye lokam volokento ñātake disvā, “mayi agacchante ime nassissanti, mayā gantum vaṭṭati”ti cintetvā ekakova ākāsenā gantvā Rohiṇinadiyā majjhe ākāse pallaṅkena nisīdi. Ñātakā Satthāraṁ disvā āvudhāni chaḍḍetvā vandimsu. Atha ne Satthā āha “kiṁ kalaho nāmesa Mahārājā”ti. Na jānāma bhanteti. Ko dāni jānissatīti. Te “uparājā jānissati, senāpati jānissati”ti iminā upāyena yāva dāsakammakare pucchitvā “bhante udakakalaho”ti āhamsu. Udakam kiṁ agghati Mahārājāti. Appaggham bhanteti. Khattiyā kiṁ agghanti Mahārājāti. Khattiyā nāma anaggā bhanteti. Ayuttam tumhākam appamattataṁ udakam nissāya anagge khattiye nāsetunti. Te tuṇhī ahesuṁ. Atha te Satthā āmantetvā, “kasmā Mahārājā evarūpaṁ karoṭha, mayi asante ajja lohitanadī pavattissati, ayuttam vo kataṁ, tumhe pañcahi verhi saverā viharatha, aham avero viharāmi. Tumhe kilesāturā hutvā viharatha, aham anāturo. Tumhe kāmaguṇapariyesanussukkā hutvā viharatha, aham anussukko viharāmi”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

197. “Susukham vata jīvāma, verinesu averino,
Verinesu manussesu, viharāma averino.

198. Susukham vata jīvāma, āturesu anāturā.
Āturesu manussesu, viharāma anāturā.

199. Susukham vata jīvāma, ussukesu anussukā.
Ussukesu manussesu, viharāma anussukā”ti.

Tattha **susukhanti** suṭṭhu sukham. Idam vuttam hoti—ye gihino sandhicchedādivasena, pabbajitā vā pana vejjakammādivasena jīvitavuttiṁ uppādetvā “sukhena jīvāmā”ti vadanti, tehi mayameva susukham vata jīvāma, ye mayam pañcahi verhi verinesu manussesu averino, kilesāturesu manussesu nikkilesatāya anāturā, pañcakāmaguṇapariyesane ussukesu tāya pariyesanāya abhāvena anussukāti. Sesam uttānatthameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādini pāpuṇimsūti.

Ñātikalahavūpasamanavatthu paṭhamam.

2. Māravatthu

Susukhaṃ vata jīvāmāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā pañcasālāya
brāhmaṇagāme viharanto māraṃ ārabba kathesi.

Ekadivasam hi Satthā pañcasatānaṃ kumārikānaṃ
sotāpattimaggassūpanissayaṃ disvā taṃ gāmaṃ upanissāya vihāsi. Tāpi
kumārikāyo ekasmiṃ nakkhattadivase nadiṃ gantvā nhatvā
alaṅkatapaṭiyattā gāmābhimukhiyo pāyimsu. Satthāpi taṃ gāmaṃ pavisitvā
piṇḍāya carati. Atha Māro sakalagāmaṃvāsīnaṃ sarīre adhimuccitvā yathā
Satthā kaṭacchubhattamattampi na labhati, evaṃ katvā yathādhoteṇa pattena
nikkhamantaṃ Satthāraṃ gāmadvāre ṭhatvā āha “api Samaṇa piṇḍapātaṃ
labhitthā”ti. Kiṃ pana tvaṃ Pāpima tathā akāsi, yathāhaṃ piṇḍaṃ na
labheyyanti. Tena hi bhante puna pavisathāti. Evaṃ kirassa ahosi “sace
puna pavisati¹, sabbesaṃ sarīre adhimuccitvā imassa purato pāṇim
paharitvā hassakeḷim² karissāmī”ti. Tasmiṃ khaṇe tā kumārikāyo
gāmadvāraṃ patvā Satthāraṃ disvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu. māropi
Satthāraṃ āha “api bhante piṇḍaṃ alabhamānā jighacchādukkhena
pīḷitathā”ti. Satthā “ajja mayaṃ Pāpima kiñci alabhitvāpi ābhassaraloke
mahābrahmāno viya pītisukheneva vītināmessāmā”ti vatvā imaṃ
gāthamāha—

200. “Susukhaṃ vata jīvāma, yesaṃ no natthi kiñcanaṃ.

Pītibhakkhā bhavissāma, devā ābhassarā yathā”ti.

Tattha **yesaṃ noti** yesaṃ amhākaṃ palibujjhanatthena rāgādīsu
kiñcanesu ekampi kiñcanaṃ natthi. **Pītibhakkhā**ti yathā ābhassarā devā
pītibhakkhā hutvā pītisukheneva vītināmenti, evaṃ mayampi Pāpima kiñci
alabhitvā pītibhakkhā bhavissāmāti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi kumārikāyo sotāpattiphale patiṭṭhahimsūti.

Māravatthu dutiyaṃ.

1. Pavisissati (Si)

2. Hasanakeḷim (Syā, Ka)

3. Kosalarañño parājayavatthu

Jayaṃ veranti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño parājayaṃ ārabha kathesi.

So kira Kāsikagāmaṃ nissāya bhāgineyyena Ajātasattunā saddhiṃ yujjhanto tena tayo vāre parājito tatiyavāre cintesi “ahaṃ khīramukhampi dāraṃ parājetuṃ nāsakkhiṃ, kiṃ me jīvitenā”ti. So āhārūpacchedaṃ katvā mañcake nipajji. Athassa sā pavatti sakalanagaraṃ¹ patthari. Bhikkhū Tathāgatassa ārocesuṃ. “Bhante rājā kira Kāsikagāmaṃ nissāya tayo vāre parājito, so idāni parājitvā āgato ‘khīramukhampi dāraṃ parājetuṃ nāsakkhiṃ, kiṃ me jīvitenā’ti āhārūpacchedaṃ katvā mañcake nipanno”ti. Satthā tesāṃ kathaṃ sutvā “bhikkhave jinantopi veraṃ pasavati, parājito pana dukkhaṃ seti yevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

201. “Jayaṃ veraṃ pasavati, dukkhaṃ seti parājito.

Upasanto sukhaṃ seti, hitvā jayaparājayaṃ”ti.

Tattha **jayanti** paraṃ jinanto veraṃ paṭilabhati. **Parājitoti** parena parājito “kadā nu kho paccāmittassa piṭṭhiṃ daṭṭhuṃ sakkhissāmi”ti dukkhaṃ seti sabbiriyāpathesu dukkhameva viharatīti attho. **Upasantoti** abbhantare upasantarāgādikilesa khīṇāsavo jayañca parājayañca hitvā sukhaṃ seti, sabbiriyāpathesu sukhameva viharatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Kosalarañño parājayavatthu tatiyaṃ.

4. Aññatarakuladārikāvattu

Natthi rāgasamoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataram kuladārikaṃ ārabha kathesi.

1. Sakalavihāraṃ nagarañca (Sī, Ka)

Tassā kira mātāpitaro āvāhaṃ katvā maṅgaladivase Satthāraṃ nimantayim̐su. Satthā bhikkhusaṃghaparivuto tattha gantvā nisīdi. Sāpi kho vadhukā bhikkhusaṃghassa udakaparissāvanādīni karontī aparāparaṃ sañcarati. Sāmiko pissā taṃ olovento aṭṭhāsi. Tassa rāgavasena olokontassa anto kilesa samudācari. So aññāṇābhībhūto neva Buddhaṃ upaṭṭhahi, na asītimahāthere. Hatthaṃ pasāretvā “taṃ vadhukaṃ gaṇhissāmī”ti pana cittam̐ akāsi. Satthā tassajjhāsayam̐ oloketvā yathā taṃ itthim̐ na passati, evamakāsi. So adisvā Satthāraṃ olovento aṭṭhāsi. Satthā tassa oloketvā ṭhitakāle “kumāraka na hi rāgagginā sadiso aggi nāma, dosakalinā sadiso kali nāma, khandhahariharaṇadukkhena sadisaṃ dukkham̐ nāma atthi, nibbānasukhasadisaṃ sukhampi natthi yevā”ti vatvā imam̐ gāthamāha—

202. “Natthi rāgasamo aggi, natthi dosasamo kali.

Natthi khandhasamā dukkhā, natthi santiparam̐ sukhan”ti.

Tattha **natthi rāgasamoti** dhūmam̐ vā jālam̐ vā aṅgāram̐ vā adassetvā anto yeva jhāpetvā bhasmamutṭhim̐ kātuṃ samattho rāgena samo añño aggi nāma natthi. **Kalīti** dosena samo aparādhopi natthi. **Khandhasamāti** khandhehi samā. Yathā parihariyamānā khandhā dukkhā, evam̐ aññaṃ dukkham̐ nāma natthi. **Santiparanti** nibbānato uttarim̐ aññaṃ sukhampi natthi. Aññaṃ hi sukham̐ sukhameva, nibbānaṃ paramasukhanti attho.

Desanāvasāne kumārikā ca kumārako ca sotāpattiphale patiṭṭhahim̐su. Tasmiṃ samaye Bhagavā tesaṃ aññamaññaṃ dassanākāraṃ akāsīti.

Aññatarakuladārikāvatthu catuttham̐.

5. Eka-upāsakavatthu

Jighacchāti imam̐ dhammadesanam̐ Satthā Āḷaviyam̐ viharanto ekaṃ upāsakam̐ ārabha kathesi.

Ekasmiṃ hi divase Satthā Jetavane Gandhakuṭṭiyaṃ nisinnova paccūsakāle lokam volokento Āḷaviyaṃ ekaṃ duggatamanussaṃ disvā tassūpanissayasampattim ṇatvā pañcasatabhikkhuparivāro Āḷaviṃ agamāsi. Āḷavivāsino Satthāraṃ nimantayimsu. Sopi duggatamanusso “Satthā kira āgato”ti sutvā “Satthu santike dhammaṃ sossāmī”ti manam akāsi. Tamdivasameva cassa eko goṇo palāyi. So “kiṃ nu kho goṇam pariyessāmi, udāhu dhammaṃ suṇāmī”ti cintetvā “goṇam pariyesitvā pacchā dhammaṃ sossāmī”ti pātova gehā nikkhami. Āḷavivāsinoṇopi Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃgham nisīdāpetvā parivisitvā anumodanattāya pattaṃ gaṇhimsu. Satthā “yaṃ nissāya ahaṃ tiṃsayojanamaggaṃ āgato, so goṇam pariyesitum araṇṇaṃ pavittṭho, tasmiṃ āgate yeva dhammaṃ desessāmī”ti tuṇhī ahosi.

Sopi manusso divā goṇam disvā gogaṇe pakkhipitvā “sacepi aññaṃ natthi, Satthu vandanamattampi karissāmī”ti jighacchāpīḷitopi geham gamanāya manam akatvā vegena Satthu santikaṃ āgantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ atṭhāsi. Satthā tassa ṭhitakāle dānaveyyāvaṭikaṃ āha “atthi kiñci bhikkhusaṃghassa atirittabhaddantaṃ”ti. “Bhante sabbaṃ atthī”ti. “Tena hi imaṃ parivissāhi”ti. So Satthārā vuttaṭṭhāneyeva¹ tam nisīdāpetvā yāgukhādānīyabhojanīyehi sakkaccaṃ parivisi. So bhuttabhaddo mukhaṃ vikkhālesi. Ṭhapetvā kira imaṃ ṭhānaṃ tisu piṭakesu aññattha gatāgatassa bhaddavacāraṇaṃ nāma natthi. Tassa passaddhadarathassa cittaṃ ekaggaṃ ahosi. Athassa Satthā anupubbim kathaṃ kathetvā saccāni pakāsesi. So desanāvasāne sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthāpi anumodanaṃ katvā uṭṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Mahājano Satthāraṃ anugantvā nivatti.

Bhikkhū Satthārā saddhim gacchantā yeva ujjhāyimsu “passathāvuso Satthu kammaṃ, aññesu divasesu evarūpaṃ natthi, ajja panekaṃ manussaṃ disvā yāgu-ādini vicāretvā dāpesī”ti. Satthā nivattitvā ṭhitakova “kiṃ kathetha bhikkhave”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā “āma bhikkhave ahaṃ tiṃsayojanaṃ kantāraṃ āgacchanto tassa upāsakassūpanissayaṃ disvā āgato, so ativiya jighacchito, pātova paṭṭhāya goṇam

1. Vuttaniyameneva (Ka)

pariyesanto araṇṇe vicari. ‘Jighacchadukkhena dhamme desiyamānepi paṭivijjhitum na sakkhissatī’ti cintetvā evaṃ akāsim. Jighacchārogasadiso rogo nāma natthī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

203. “Jighacchāparamā rogā, saṅkhāraparamā dukhā.

Etam ñatvā yathābhūtaṃ, nibbānaṃ paramaṃ sukhaṃ”ti.

Tattha **jighacchāparamā rogā**ti yasmā añño rogo sakim tikicchito vinassati vā tadanāvāsena vā pahīyati, jighacchā pana niccakālaṃ tikicchitabbā yevāti sesarogānaṃ ayaṃ paramā nāma. **Saṅkhārā**ti pañca khandhā. **Etam ñatvā**ti jighacchāsamo rogo natthi, khandhapariharaṇasamaṃ dukkhaṃ nāma natthīti etamatthaṃ yathābhūtaṃ ñatvā paṇḍito nibbānaṃ sacchi karoti. Nibbānaṃ **paramaṃ sukhanti** taṃ hi sabbasukhānaṃ paramaṃ uttamaṃ sukhanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsūti.

Eka-upāsakavatthu pañcamam.

6. Pasenadikosavattu

Ārogyaparamā lābhāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto rājānaṃ Pasenadikosalaṃ ārabha kathesi.

Ekasmim hi samaye Rājā taṇḍuladoṇassa odanaṃ tadupiyena¹ sūpabyañjanaena bhuñjati. Ekadivasam bhuttaṭṭarāso bhattasammadaṃ avinodetvā Satthu santikaṃ gantvā kilantarūpo ito cito ca samparivattati, niddāya abhibhūyamānopi ujukaṃ nipajjitum asakkonto ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ Satthā āha “kim Mahārāja avissamitvāva āgatosī”ti. “Āma bhante bhuttakālato paṭṭhāya me mahādukkhaṃ hotī”ti. Atha naṃ Satthā “mahārāja atibahubhojanaṃ evaṃ dukkhaṃ hotī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

1. Tadanucchavikena (Sī), tadanurūpiyena (Ka)

“Middhī yadā hoti mahagghaso ca,
Niddāyitā samparivattasāyī.
Mahāvarāhova nivāpapuṭṭho,
Punappunam gabbhamupeti mando”ti¹.

Imāya gāthāya ovaditvā “mahārāja bhojanam nāma mattāya bhuñjitum
vaṭṭati. Mattabhojino hi sukham hoti”ti uttari ovadanto imam gāthamāha—

“Manujassa sadā satīmato,
Mattam jānato laddhabhojane.
Tanukassa bhavanti vedanā,
Saṇikam jīrati āyu pālayan”ti².

Rājā gātham uggaṇhitum nāsakki, samīpe ṭhitam pana bhāgineyyam
Sudassanam nāma māṇavam “imam gātham uggaṇha tātā”ti āha. So tam
gātham uggaṇhitvā “kim karomi bhante”ti Satthāram pucchi. Atha nam
Satthā āha “rañño bhuñjantassa osānapinḍakāle imam gātham vadeyyāsi,
Rājā attham sallakkhetvā yaṁ piṇḍam chaḍḍessati, tasmim piṇḍe
sitthagāṇanāya rañño bhattapacanakāle tattake taṇḍule hareyyāsi”ti. So
“sādhu bhante”ti sāyampi pātapi Rañño bhuñjantassa osānapinḍakāle tam
gātham udāharitvā tena chaḍḍitapiṇḍe sitthagāṇanāya taṇḍule hāpesi³.
Rājāpi tassa gātham sutvā sahasam sahasam dāpesi. So aparena samayena
nālikodanaparamatāya saṇṭhahitvā sukhappatto tanusarīro ahosi.

Athekadivasam Satthu santikam gantvā Satthāram vanditvā āha “bhante
idāni me sukham jātam, migampi assampi anubandhitvā gaṇhanasamattho
jātomhi. Pubbe me bhāgineyyena saddhim yuddhameva hoti, idāni
Vajirakumārīm nāma dhītaram bhāgineyyassa datvā so gāmo tassā yeva
nhānacuṇṇamūlam katvā dinno, tena saddhim viggaḥo vūpasanto, imināpi
me kāraṇena sukhameva jātam. Kulasantakam rājamaṇiratanam⁴ no gehe

1. Khu 1. 59 piṭṭhe.

2. Sam 1. 82 piṭṭhe.

3. Hāresi (Sī, Syā)

4. Kusarājākālikam maṇiratanampi (Sī), kusarājasantakam maṇiratanampi (Syā)

purimadivase natṭhaṃ, tampi idāni hatthapattaṃ āgataṃ, imināpi me kāraṇena sukhaveva jātaṃ. Tumhākaṃ sāvakehi saddhiṃ vissāsaṃ icchantena ñātidhītāpi no gehe katā, imināpi mama kāraṇena sukhaveva jātaṃ”ti. Satthā “ārogyaṃ nāma Mahārāja paramo lābho¹, yathāladdhena santuṭṭhabhāvasadisampi² dhanam, vissāsasadiso ca paramā ñāti, nibbānasadisāṇca sukhaṃ nāma natthi”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

204. “Ārogyaparamā lābhā, santuṭṭhiparamaṃ dhanam.

Vissāsaparamā ñāti, nibbānaparamaṃ sukhaṃ”ti.

Tattha **ārogyaparamā lābhā**ti arogabhāvaparamā lābhā. Rogino hi vijjamānāpi lābhā alābhā yeva, tasmā arogassa sabbalābhā āgatāva honti. Tenetaṃ vuttaṃ “ārogyaparamā lābhā”ti. **Santuṭṭhiparamaṃ dhananti** gihino vā pabbajitassa vā yaṃ attanā laddhaṃ attano santakaṃ, teneva tussanabhāvo santuṭṭhi nāma sesadhanehi paramaṃ dhanam. **Vissāsaparamā ñāti**ti mātā vā hotu pitā vā, yena saddhiṃ vissāso natthi, so aññātakova. Yena aññātakena pana saddhiṃ vissāso atthi, so asambandhopi paramo uttamo ñāti. Tena vuttaṃ “vissāsaparamā ñāti”ti. Nibbānasadisāṇca sukhaṃ nāma natthi, tenevāha **nibbānaparamaṃ sukhaṃ**ti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Pasenadikosalavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Tissattheravatthu

Pavivekarasanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Vesāliyaṃ viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi.

Satthārā hi “bhikkhave ahaṃ ito catūhi māsehi parinibbāyissāmī”ti vutte Satthu santike satta bhikkhusatāni santāsaṃ āpajjimsu,

1. Paramā lābhā (Sī, Syā)

2. Santuṭṭhabhāvasadisāṇca hi (Sī)

khīṇāsavānaṃ dhammasaṃvego uppajji, puthujjanā assūni sandhāretuṃ nāsakkhiṃsu. Bhikkhū vaggā vaggā hutvā “kiṃ nu kho karissāmā”ti mantentā vicaranti. Atheko Tissatthero nāma bhikkhu “Satthā kira caturāsaṃsaccaṃ parinibbāyissati, ahañcamhi avītarāgo, Satthari dharamāneyeva mayā arahattaṃ gaṇhituṃ vaṭṭati”ti catūsu iriyāpathesu ekakova viḥāsi. Bhikkhūnaṃ santike gamanāṃ vā kenaci saddhiṃ kathāsallāpo vā natthi. Atha naṃ bhikkhū āhaṃsu “āvuso Tissa kasmā evaṃ karosī”ti. So tesaṃ kathaṃ na suṇāti. Te tassa pavattiṃ Satthu ārocetvā “bhante tumhesu Tissattherassa sineho natthī”ti āhaṃsu. Satthā taṃ pakkosāpetvā “kasmā Tissa evaṃ akāsī”ti pucchitvā tena attano adhippāye ārocite “sādhu Tissā”ti sādhuṃ karaṇaṃ datvā “bhikkhave mayi sineho Tissasaddisaṃ hotu. Gandhamālādīhi pūjaṃ karontāpi neva maṃ pūjenti, Dhammānuddhammaṃ paṭipajjamānā yeva pana maṃ pūjenti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

205. “Pavivekarasaṃ pitvā, rasaṃ upasamassa ca.

Niddaro hoti nippāpo, dhammapīṭirasaṃ pivanti”ti.

Tattha **pavivekarasanti** pavivekato uppannaṃ rasaṃ, ekibhāvasukhanti attho. **Pitvā**ti dukkhapariññādīni karonto ārammaṇato sacchikiriyāvasena pivitvā. **Upasamassa cāti** kilesūpasamanibbānassa ca rasaṃ pitvā. **Niddaro hoti**ti tena ubhayarasapānena khīṇāsavo bhikkhu abbhantare rāgadarathādīnaṃ abhāvena niddaro ceva nippāpo ca hoti. **Rasaṃ pivanti** navavidhalokuttaradhammasena uppannaṃ pīṭirasaṃ pivantopi niddaro nippāpo ca hoti.

Desanāvasāne Tissatthero arahattaṃ pāpuṇi, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Tissattheravatthu sattamaṃ.

8. Sakkavatthu

Sāhu dassananti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvagāmake viharanto Sakkam ārabba katesi.

Tathāgatassa hi āyusaṅkhāre viṣaṭṭhe lohitapakkhandikābādhassa uppannabhāvaṃ ñatvā Sakko devarājā “mayā Satthu santikaṃ gantvā gilānupaṭṭhānaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti cintetvā tigāvutappamāṇaṃ attabhāvaṃ vijahitvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā hatthehi pāde parimajji. Atha naṃ Satthā āha “ko eso”ti. Ahaṃ bhante Sakkoti. Kasmā āgatosīti. Tumhe gilāne upaṭṭhahituṃ bhanteti. Sakka devānaṃ manussagandho yojanasatato paṭṭhāya gale baddhakuṇapam viya hoti, gaccha tvaṃ, atthi me gilānupaṭṭhakā bhikkhūti. “Bhante caturāsītiyojanasahassamatthake ṭhito tumhākaṃ sīlagandhaṃ ghāyitvā āgato, ahameva upaṭṭhahissāmi”ti so Satthu sarīraṇaṃ añjanabhājanaṃ aññassa hatthenāpi phusituṃ adatvā sīse yeva ṭhapetvā nīharanto mukhasaṅkocanamattampi na akāsi, gandhabhājanaṃ pariharanto viya ahosi. Evaṃ Satthāraṃ paṭijaggitvā Satthu phāsukakāle yeva agamāsi.

Bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “aho Satthari Sakkassa sineho, evarūpaṃ nāma dibbasampattiṃ pahāya mukhasaṅkocanamattampi akatvā gandhabhājanaṃ nīharanto viya Satthu sarīraṇaṃ añjanabhājanaṃ sīsena nīharanto upaṭṭhānamakāsi”ti. Satthā tesaṃ kathaṃ sutvā “kiṃ vadetha bhikkhave, anacchariyaṃ etaṃ, yaṃ Sakko devarājā mayi sinehaṃ karoti. Ayaṃ Sakko hi devarājā maṃ nissāya jarasakkabhāvaṃ vijahitvā sotāpanno hutvā taruṇasakkassa bhāvaṃ patto, ahaṃ hissa maraṇabhayaṭṭajjitaṃ Pañcasikhagandhabbadevaputtaṃ purato katvā āgatakāle Indasālaguhāyaṃ devaparisāya majjhe nisinnassa—

‘Puccha Vāsava maṃ pañhaṃ, yaṃ kiñci manasicchasi.

Tassa tasseva pañhassa, ahaṃ antaṃ karomi te’ti¹—

1. Dī 2. 220 piṭṭhe.

vatvā tassa kaṅkhaṃ vinodento dhammaṃ desesiṃ. Desanā vasāne
cuddasannaṃ paṇakoṭīnaṃ dhammābhisamayo ahosi, Sakkopi
yathānisinnova sotāpattiphalaṃ patvā taruṇasakko jāto. Evamassāhaṃ
bahūpakāro. Tassa mayi sineho nāma anacchariyo. Bhikkhave ariyānañhi
dassanampi sukhaṃ, tehi saddhiṃ ekaṭṭhāne sannivāsopi sukho. Bālehi
saddhiṃ pana sabbametaṃ dukkhaṃ”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

206. “Sāhu dassanamariyānaṃ, sannivāso sadā sukho.
Adassanena bālānaṃ, niccameva sukhī siyā.

207. Bālasaṅgatacārī hi, dīghamaddhāna socati.
Dukkho bālehi saṃvāso, amitteneva sabbadā.
Dhīro ca sukhasaṃvāso, ñātīnaṃva samāgamo.

Tasmā hi—

208. Dhīrañca paññañca bahussutañca,
Dhorayhasīlaṃ vatavantamariyaṃ.
Taṃ tādisaṃ sappurisaṃ sumedhaṃ,
Bhajetha nakkhattapathaṃva candimā”ti.

Tattha **sāhū**ti sundaraṃ bhaddakaṃ. **Sannivāsoti** na kevalaṅca tesāṃ
dassanameva, tehi saddhiṃ ekaṭṭhāne nisīdanādibhāvopi tesāṃ
vattapaṭivattaṃ kātuṃ labhanabhāvopi sādhu yeva. **Bālasaṅgatacārī**hīti yo
bālena saha cārī. **Dīghamaddhānanti** so bālasahāyena “ehi sandhicchedādīni
karomā”ti vuccamāno tena saddhiṃ ekacchando hutvā tāni karonto
hatthacchedādīni patvā dīghamaddhānaṃ socati. **Sabbadāti** yathā asihatthena
vā amittena āsīvisādīhi vā saddhiṃ ekato vāso nāma niccaṃ dukkho, tatheva
bālehi saddhinti attho. **Dhīro ca sukhasaṃvāsoti** ettha sukho saṃvāso
etenāti sukhasaṃvāso, paṇḍitena saddhiṃ ekaṭṭhāne saṃvāso sukhoti attho.
Katham? **Ñātīnaṃva samāgamoti** yathāpi ñātīnaṃ samāgamo sukho, evaṃ
sukho.

Tasmā hīti yasmā bālehi saddhiṃ saṃvāso dukkho, paṇḍitena saddhiṃ
sukho, tasmā hi dhitisampannaṃ dhīrañca, lokiya lokuttarapaññāsampannaṃ

paññañca, āgamādhigamasampannaṃ bahussutañca,
 Arahattapāpanakasāṅkhātāya dhuravahanasīlatāya dhorayhasīlaṃ, sīlavatena
 ceva dhutaṅgavatena ca vatavantaṃ, kilesehi ārakatāya ariyaṃ, tathārūpaṃ
 sappurisaṃ sobhanapañhaṃ yathā nimmalaṃ nakkhattapathasaṅkhātāṃ
 ākāsaṃ candimā bhajati, evaṃ bhajetha payirupāsethāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sakkavatthu aṭṭhamāṃ.

Sukhavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pannarasamo vaggo.

16. Piyavagga

1. Tayojanapabbajitavatthu

Ayogeti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto tayo pabbajite ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kira ekasmiṃ kule mātāpitūnaṃ ekaputtako ahosi piyo manāpo. So ekadivasaṃ gehe nimantitānaṃ bhikkhūnaṃ anumodanaṃ karontānaṃ dhammakathaṃ sutvā pabbajitukāmo hutvā mātāpitaro pabbajjaṃ yāci. Te nānujānimsu. Tassa etadahosi “ahaṃ mātāpitūnaṃ apassantānaṃyeva bahi gantvā pabbajissāmi”ti. Athassa pitā bahi nikkhamanto “imaṃ rakkheyyāsi”ti mātaraṃ paṭicchāpesi, mātā bahi nikkhamantī pitaraṃ paṭicchāpesi. Athassa ekadivasaṃ pitari bahi gate mātā “puttaṃ rakkhissāmi”ti ekaṃ dvārabāhaṃ nissāya ekaṃ pādehi uppīletvā chamāya nisinnā suttaṃ kantati. So “imaṃ vañcetvā gamissāmi”ti cintetvā “amma thokaṃ tāva apehi, sarīravalañjaṃ karissāmi”ti vatvā tāya pāde samiñjite nikkhamitvā vegena vihāraṃ gantvā bhikkhū upasaṅkamitvā “pabbājetha maṃ bhante”ti yācitvā tesāṃ santike pabbaji.

Athassa pitā āgantvā mātaraṃ pucchi “kahaṃ me putto”ti. Sāmi imasmiṃ padese ahoṣīti. So “kahaṃ nu kho me putto”ti olovento taṃ adisvā “vihāraṃ gato bhavissatī”ti vihāraṃ gantvā puttaṃ pabbajitaṃ disvā kanditvā roditvā “tāta kiṃ maṃ nāsesī”ti vatvā “mama putte pabbajite ahaṃ idāni gehe kiṃ karissāmi”ti sayampi bhikkhū yācitvā¹ pabbaji. Athassa mātāpi “kiṃ nu kho me putto ca paṭi ca cirāyanti, kacci vihāraṃ gantvā pabbajitā”ti te olokontī vihāraṃ gantvā ubhopi pabbajite disvā “imesaṃ pabbajitakāle mama gehena ko attho”ti sayampi bhikkhuni-upassayaṃ gantvā pabbaji. Te pabbajitvāpi vinā bhavituṃ na sakkonti, viharepi bhikkhuni-upassayepi ekatova nisīditvā sallapantā divasaṃ vītinaṃenti. Tena bhikkhūpi bhikkhuniyopi ubbālhaṃ honti.

1. Bhikkhūnaṃ santike (Syā)

Athekadivasam bhikkhū nesaṃ kiriyaṃ Satthu ārocesuṃ. Satthā te pakkosāpetvā “saccaṃ kira tumhe evaṃ karoṭhā”ti pucchitvā “saccaṃ”ti vutte “kasmā evaṃ karoṭha. Na hi esa pabbajitānaṃ yogo”ti. Bhante vinā bhavituṃ na sakkomaṃti. “Pabbajitakālato paṭṭhāya evaṃ karaṇaṃ ayuttaṃ. Piyānaṃ hi adassanaṃ, appiyānaṃ dāssanaṃ dukkhameva. Tasmā sattesu ca saṅkhāresu ca kañci piyaṃ vā appiyaṃ vā kātuṃ na vaṭṭatī”ti vatvā imā gāthā abhāsī—

209. “Ayoge yuñja’ mattānaṃ, yogasmiṃca ayojayaṃ.

Atthaṃ hitvā piyaggāhī, piheta’ttānuyoginaṃ.

210. Mā piyehi samāgañchi, appiyehi kudācanaṃ.

Piyānaṃ adassanaṃ dukkhaṃ, appiyānaṃ dāssanaṃ.

211. Tasmā piyaṃ na kayirātha, piyāpāyo hi pāpako.

Ganthā tesāṃ na vijjanti, yesāṃ natthi piyāppiyaṃ”ti.

Tattha **ayogeti** ayuñjitabbe ayonisomanasikāre. Vesiyāgocarādibhedassa hi chabbidhassa agocarassa sevanaṃ idha ayonisomanasikāro nāma, tasmīṃ ayonisomanasikāre attānaṃ yuñjantoti attho. **Yogasmiṃti** tabbiparīte ca yonisomanasikāre ayuñjantoti attho. **Atthaṃ hitvā**ti pabbajitakālato paṭṭhāya adhisīlādisikkhattayaṃ attho nāma, taṃ atthaṃ hitvā. **Piyaggāhī**ti pañcakāmaguṇasaṅkhātāṃ piyameva gaṇhanto. **Piheta’ttānuyoginanti** tāya paṭipattiyā sāsanaṭo cuto gihibhāvaṃ patvā pacchā ye attānuyogaṃ anuyuttā sīlādīni sampādetvā devamanussānaṃ santikā sakkāraṃ labhanti, tesāṃ piheti, “aho vatāhampi evarūpo assaṃ”ti icchatīti attho.

Mā piyehīti piyehi sattehi vā saṅkhārehi vā kudācanaṃ ekakkhaṇepi na samāgaccheyya, tathā appiyehi. Kim kāraṇā? Piyānañhi viyogavasena adassanaṃ appiyānaṃ upasaṅkamanavasena dāssanaṃ nāma dukkhaṃ. **Tasmā**ti yasmā idaṃ ubhayampi dukkhaṃ, tasmā kañci sattaṃ vā saṅkhāraṃ vā piyaṃ nāma na kareyya. **Piyāpāyo hīti** piyehi apāyo

viyogo. **Pāpakoti** lāmakō. **Ganthā tesam na vijjantī**ti yesam piyam natthi, tesam abhijjhākāyagantho pahīyati. Yesam appiyam natthi, tesam byāpādo kāyagantho. Tesu pana dvīsu pahīnesu sesaganthā pahīnā honti. Tasmā piyam vā appiyam vā na kattabbanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti. Te pana tayo janā “mayam vinā bhavituṃ na sakkomā”ti vibbhamitvā gehameva agamimsūti.

Tayojanapabbajitavatthu paṭhamam.

2. Aññatarakuṭumbikavatthu

Piyato jāyatīti imam dhammadesanam Satthā Jetavane viharanto aññataram kuṭumbikam ārabha kathesi.

So hi attano putte kālakate puttāsokābhibhūto ālāhanam gantvā rodati, puttāsokam sandhāretum na sakkoti. Satthā paccūsakāle lokam volokento tassa sotāpattimagassūpanissayam disvā piṇḍapātapaṭikkanto ekam pacchāsamanam gahetvā tassa gehadvāram agamāsi. So Satthu āgatabhāvaṃ sutvā “mayā saddhiṃ paṭisanthāram kātukāmo bhavissatī”ti Satthāram pavesetvā gehamajjhe āsanam paññāpetvā Satthari nisinne āgantvā ekamantam nisīdi. Atha nam Satthā “kim nu kho upāsaka dukkhitosī”ti pucchitvā tena puttaviyogadukkhe ārocite “upāsaka mā cintayi, idam maraṇam nāma na ekasminīyeva ṭhāne, na ca ekasseva hoti, yāvatā pana bhavuppatti nāma atthi, sabbasattānam hotiyeva. Ekasaṅkhāropi nicco nāma natthi. Tasmā ‘maraṇadhammam matam, bhijjanadhammam bhinnan’ti yoniso paccavekkhitabbam, na socitabbam. Porāṇapaṇḍitāpi hi puttassa matakāle ‘maraṇadhammam matam, bhijjanadhammam bhinnan’ti sokam akatvā maraṇassatimeva bhāvayimsū”ti vatvā “bhante ke evamakaṃsu, kadā ca akaṃsu, ācikkhatha me”ti yācito tassatthassa pakāsanattham atītam āharitvā—

“Uragova tacam̐ jīṇṇam̐, hitvā gacchati sam̐ tanum̐.
 Evam̐ sarīre nibbhoge, pete kālakate sati.
 Dayhamāno na jānāti, ñātīnam̐ paridevitam̐.
 Tasmā etam̐ na socāmi, gato so tassa yā gatī”ti¹—

Imam̐ Pañcakanipāte **Uragajātakam̐** vitthāretvā “evam̐ pubbe paṇḍitā
 piyaputte kālakate yathā etarahi tvaṁ kammante vissajjetvā nirāhāro
 rodanto vicarasi, tathā avicaritvā maraṇassatibhāvanābalena sokaṁ akatvā
 āhāram̐ paribhuñjimsu, kammantañca adhiṭṭhahimsu. Tasmā ‘piyaputto me
 kālakato’ti mā cintayi. Uppajjamāno hi soko vā bhayaṁ vā piyameva
 nissāya uppajjati”ti vatvā imam̐ gāthamāha—

212. “Piyato jāyatī soko, piyato jāyatī bhayaṁ.

Piyato vippamuttassa, natthi soko kuto bhayan”ti.

Tattha **piyatoti** vaṭṭamūlako hi soko vā bhayaṁ vā uppajjamānam̐
 piyameva sattam̐ vā saṅkhāram̐ vā nissāya uppajjati, tato pana
 vippamuttassa ubhayampetaṁ natthīti attho.

Desanāvasāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi
 sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aññatarakuṭumbikavatthu dutiyaṁ.

3. Visākhāvatthu

Pemato jāyatīti imam̐ dhammadesanam̐ Satthā Jetavane viharanto
 Visākham̐ upāsikaṁ ārabha kathesi.

Sā kira puttassa dhītaraṁ Sudattam̐² nāma kumārikaṁ attano ṭhāne
 ṭhapetvā gehe bhikkhusam̐ghassa veyyāvaccam̐ kāresi. Sā aparena samayena
 kālamakāsī. Sā tassā sarīranikkhepaṁ kāretvā sokaṁ sandhāretum̐ asakkontī
 dukkhinī dummanā Satthu santikaṁ gantvā vanditvā

1. Khu 5. 122 piṭṭhe.

2. Dantaṁ (Sī), sudattim̐ (Syā)

ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ Satthā “kiṃ nu kho tvaṃ Visākhe dukkhinī dummanā assumukhā rodamaṇā nisinnā”ti āha. Sā tamatthaṃ ārocetvā “piyā me bhante sā kumārikā vattasampannā, idāni tathārūpaṃ na passāmi”ti āha. Kittakā pana Visākhe Sāvattiyaṃ manussāti. Bhante tumhehiyeva me kathitaṃ satta janakoṭiyoti. Sace paṇāyaṃ ettako jano tava nattāya¹ sadiso bhaveyya, iccheyyāsi nanti. Āma bhanteti. Kati pana janā Sāvattiyaṃ devasikaṃ kālaṃ karontīti. Bahū bhanteti. Nanu evaṃ sante tava asocanakālo na bhaveyya, rattindivaṃ rodantīyeva vicareyyāsīti. Hotu bhante, ñātaṃ mayāti. Atha naṃ Satthā “tena hi mā soci, soko vā bhayaṃ vā pematova jāyatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

213. “Pemato jāyatī soko, pemato jāyatī bhayaṃ.

Pemato vippamuttassa, natthi soko kuto bhayaṃ”ti.

Tattha **pematoti** puttadhītādīsu kataṃ pemameva nissāya soko jāyatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Visākhāvatthu tatiyaṃ.

4. Licchavīvatthu

Ratiyā jāyatīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Vesālīṃ nissāya Kūṭāgārasālāyaṃ viharanto Licchavī ārabha kathesi.

Te kira ekasmiṃ chaṇḍadivase aññamaññaṃ asadisehi alaṅkārehi alaṅkaritvā uyyānagamanatthāya nagarā nikkhamimsu. Satthā piṇḍāya pavisanto te disvā bhikkhū āmantesi “passatha bhikkhave Licchavayo, yehi devā Tāvatiṃsā na diṭṭhapubbā, te ime olokontū”ti. Vatvā nagaraṃ pāvisi. Tepi uyyānaṃ gacchantā ekaṃ nagarasobhinaṃ itthiṃ ādāya gantvā taṃ nissāya issābhībhūtā aññamaññaṃ paharitvā

lohitaṃ nadiṃ viya pavattayimṣu¹. Atha ne mañcenādāya ukkhipitvā āgamaṃsu. Satthāpi katabhattakicco nagarā nikkhami. Bhikkhūpi Licchavayo tathā nīyamāne disvā Satthāraṃ āhaṃsu “bhante Licchavirājāno pātova alaṅkatapaṭiyattā devā viya nagarā nikkhamitvā idāni ekaṃ itthiṃ nissāya imaṃ byasanaṃ pattā”ti. Satthā “bhikkhave soko vā bhayaṃ vā uppajjamānaṃ ratiṃ nissāya uppajjatiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

214. “Ratiyā jāyatī soko, ratiyā jāyatī bhayaṃ.

Ratiyā vippamuttassa, natthi soko kuto bhayaṃ”ti.

Tattha **ratiyā**ti pañcakāmaguṇaratito, taṃ nissāyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimṣūti.

Licchavīvatthu catuttham.

5. Anitthigandhakumāravatthu

Kāmatoti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Jetavane viharanto Anitthigandhakumāraṃ nāma ārabha kathesi.

So kira brahmalokā cutasatto Sāvattiyaṃ mahābhogakule nibbatto jātadivasato paṭṭhāya itthisamīpaṃ upagantum na icchatī, itthiyā gayhamāno rodātī. Vatthacumbāṭakena² naṃ gahetvā thaṇṇaṃ pāyenti. So vayappatto mātāpitūhi “tāta āvāhaṃ te karissāmā”ti vutte “na me itthiyā attho”ti paṭikkhipitvā punappunaṃ yāciyamāno pañcasate suvaṇṇakāre pakkosāpetvā rattasuvaṇṇanikkhasahassaṃ³ dāpetvā ativiya pāsādikāṃ ghanakoṭṭimaṃ itthirūpaṃ kāretvā puna mātāpitūhi “tāta tayi āvāhaṃ akaronte kulavaṃso na patiṭṭhahissati, kumārikaṃ te ānessāmā”ti vutte “tena hi sace me evarūpaṃ kumārikaṃ ānessatha, karissāmi vo vacanaṃ”ti taṃ suvaṇṇarūpakaṃ dasseti. Athassa mātāpitāro abhiññāte brāhmaṇe pakkosāpetvā “amhākaṃ putto mahāpuṇṇo, avassaṃ iminā saddhiṃ

1. Lohitanadī viya pavattimṣu (Sī), lohitaṃ nadī viya pavattimṣu (Ka)

2. Vatthacumbāṭakena (Syā), vatthacumbūṭakena (Ka)

3. Tattha suvaṇṇassa nikkhasahassaṃ (Sī)

katapuññā kumārikā bhavissati, gacchatha imaṃ suvaṇṇarūpakam gahetvā evarūpaṃ kumārikam āharathā”ti pahīṇimsu. Te “sādhū”ti cārikam carantā Maddaraṭṭhe Sāgalanagaram gatā. Tasmim ca nagare ekā soḷasavassuddesikā abhirūpā kumārikā ahosi, taṃ mātāpitaro sattabhūmikassa pāsādassūparimatale parivāsesum. Tepi kho brāhmaṇa “sace idha evarūpā kumārikā bhavissati, imaṃ disvā ‘ayaṃ asukassa kulassa dhītā viya abhirūpā’ti vakkhanti”ti taṃ suvaṇṇarūpakam titthamagge ṭhapetvā ekamantaṃ nisīdimsu.

Athassā kumārikāya dhātī taṃ kumārikam nhāpetvā sayampi nhāyitukāmā hutvā tittham¹ āgatā taṃ rūpakam disvā “dhītā me”ti saññāya “dubbinītasi, idānevāhaṃ nhāpetvā nikkhantā, tvaṃ mayā puretaraṃ idhāgatāsī”ti hatthena paharitvā thaddhabhāvañceva nibbikāratañca ñatvā “ahaṃ me dhītāti saññamakāsim, kiṃ nāmetan”ti āha. Atha naṃ te brāhmaṇa “evarūpā te amma dhītā”ti pucchimsu. Ayaṃ mama dhītu santike kiṃ agghatīti. Tena hi te dhītaraṃ amhākaṃ dassēhīti. Sā tehi saddhim gehaṃ gantvā sāmikānaṃ ārocesi. Te brāhmaṇehi saddhim katapaṭisammodanā dhītaraṃ otāretvā heṭṭhāpāsāde suvaṇṇarūpakassa santike ṭhapesum. Suvaṇṇarūpakam nippabham ahosi, kumārikā sappabhā ahosi. Brāhmaṇa taṃ tesam datvā kumārikam paṭicchāpetvā gantvā Anitthigandhakumārassa mātāpitūnaṃ ārocayimsu. Te tuṭṭhamānasā “gacchatha, naṃ sīgham ānethā”ti mahantena sakkārena pahīṇimsu.

Kumāropi taṃ pavattiṃ sutvā “Kañcanarūpatopi kira abhirūpatarā dārikā atthī”ti savanavaseneva sinehaṃ uppādetvā “sīgham ānentū”ti āha. Sāpi kho yānaṃ āropetvā ānīyamānā atisukhumālatāya yānugghātena samuppāditavātarogā antarāmaggeyeva kālamakāsi. Kumāropi “āgatā”ti² nirantaram pucchati, tassa atisinehena pucchantassa sahasāva anārocetvā katipāhaṃ vikkhepaṃ katvā tamatthaṃ ārocayimsu. So “tathārūpāya nāma itthiyā saddhim samāgamaṃ nālatthan”ti uppannadomanasso pabbatena viya sokadukkhena

1. Tattha (Sī)

2. Āgatāgataṃ (Sī)

ajjhotthaṭo ahosi. Satthā tassūpanissayaṃ disvā piṇḍāya caranto taṃ gehadvāraṃ agamāsi. Athassa mātāpitaro Satthāraṃ antogehaṃ pavesetvā sakkaccaṃ parivisiṃsu. Satthā bhattakiccāvasāne “kahaṃ Anitthigandhakumāro”ti pucchi. Eso bhante āhārūpacchedaṃ katvā antogabbhe nisinnoti. Pakkosatha nanti. So āgantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “kiṃ nu kho kumāra balavasoko uppanno”ti vutte “āma bhante ‘evarūpā nāma itthi antarāmagge kālakatā’ti sutvā balavasoko uppanno, bhattampi me nacchādeti”ti. Atha naṃ Satthā “jānāsi pana tvaṃ kumāra kiṃ te nissāya soko uppanno”ti. Na jānāmi bhanteti. “Kāmaṃ nissāya kumāra balavasoko uppanno, soko vā bhayaṃ vā kāmaṃ nissāya uppajjati”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

215. “Kāmato jāyatī soko, kāmato jāyatī bhayaṃ.

Kāmato vippamuttassa, natthi soko kuto bhayaṃ”ti.

Tattha **kāmatoti** vatthukāmakilesakāmato, duvidhampetaṃ kāmaṃ nissāyāti attho.

Desanāvasāne Anitthigandhakumāro sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Anitthigandhakumāravatthu pañcamaṃ.

6. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Taṇhāya jāyatīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ brāhmaṇaṃ ārabba kathesi.

So kira micchādiṭṭhiko ekadivasaṃ nadītīraṃ gantvā khettaṃ sodheti. Satthā tassa upanissayasampattiṃ disvā tassa santikaṃ agamāsi. So Satthāraṃ disvāpi sāmīcikaṃ akatvā tuṇhī ahosi. Atha naṃ Satthā puretaraṃ ālapitvā “brāhmaṇa kiṃ karosī”ti āha. Khettaṃ bho Gotama sodhemīti. Satthā ettakameva vatvā gato. Punadivasepi tassa khettaṃ kasitum āgatassa santikaṃ gantvā “brāhmaṇa kiṃ karosī”ti pucchitvā “khettaṃ kasāmi bho Gotamā”ti sutvā pakkāmi. Punadivasādisupi tatheva gantvā pucchitvā “bho Gotama khettaṃ vapāmi niddemi

rakkhāmī”ti sutvā pakkāmi. Atha naṃ ekadivasam brāhmaṇo āha “bho Gotama tvaṃ mama khetasodhanadivasato paṭṭhāya āgato. Sace me sassam sampajjissati, tuyhampi samvibhāgam karissāmi, tuyham adatvā sayam na khādissāmi, ito dāni paṭṭhāya tvaṃ mama sahāyo”ti.

Athassa aparena samayena sassam sampajji, tassa “sampannam me sassam, sve dāni lāyāpessāmī”ti lāyanattham kattabbakiccassa rattim mahāmegho vassitvā sabbam sassam hari, khetam tacchetvā ṭhapitasadisam ahosi. Satthā pana paṭhamadivasanyeva “taṃ sassam na sampajjissatī”ti aññāsī. Brāhmaṇo pātova “khetam olokessāmī”ti gato tuccham khetam disvā uppanabalavasoko cintesi “samaṇo Gotamo mama khetasodhanakālato paṭṭhāya āgato, ahampi naṃ ‘imasmiṃ sasse nipphanne tuyhampi samvibhāgam karissāmi, tuyham adatvā sayam na khādissāmi, ito paṭṭhāya dāni tvaṃ mama sahāyo’ti avacam. Sopi me manoratho matthakam na pāpuṇī”ti āhārūpacchedam katvā mañcake nipajji. Athassa Satthā gehadvāram agamāsī. So Satthu āgamanam sutvā “sahāyam me ānetvā idha nisīdāpethā”ti āha. Parijano tathā akāsī. Satthā nisīditvā “kaham brāhmaṇo”ti pucchitvā “gabbhe nipanno”ti vutte “pakkosatha nan”ti pakkosāpetvā āgantvā ekamantaṃ nisinnam āha “kiṃ brāhmaṇā”ti. Bho Gotama tumhe mama khetasodhanadivasato paṭṭhāya āgatā, ahampi “sasse nipphanne tumhākam samvibhāgam karissāmi”ti avacam. So me manoratho anipphanno, tena me soko uppanno, bhattampi me nacchādetīti. Atha naṃ Satthā jānāsī pana brāhmaṇa, kiṃ te nissāya soko uppanno”ti pucchitvā “na jānāmi bho Gotama, tvaṃ pana jānāsī”ti vutte “āma brāhmaṇa uppajjamāno soko vā bhayaṃ vā taṇham nissāya uppajjati”ti vatvā imam gāthamāha—

216. “Taṇhāya jāyatī soko, taṇhāya jāyatī bhayaṃ.

Taṇhāya vippamuttassa, natthi soko kuto bhayan”ti.

Tattha **taṇhāyā**ti chadvārikāya taṇhāya, etaṃ taṇham nissāya uppajjatīti attho.

Desanāvasāne brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahīti.

Aññatarabrāhmaṇavattthu chaṭṭham.

7. Pañcasatadārakavatthu

Sīladassanasampannanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veļuvane viharanto antarāmagge pañcasatadārake ārabha kathesi.

Ekadivasañhi Satthā asītimahātherehi saddhiṃ pañcasatabhikkhuparivāro Rājagahaṃ piṇḍāya pavisanto ekasmiṃ chaṇadivase pañcasate dārake pūvapacchiyo ukkhipāpetvā nagarā nikkhamma uyyānaṃ gacchante addasa. Tepi Satthāraṃ vanditvā pakkamiṃsu, te ekaṃ bhikkhumpi “pūvaṃ gaṇhathā”ti na vadiṃsu. Satthā tesāṃ gatakāle bhikkhū āha “khādissatha bhikkhave pūve”ti. Kahaṃ bhante pūvāti. Kiṃ na passatha te dārake pūvapacchiyo ukkhipāpetvā atikkanteti. Bhante evarūpā nāma dārakā kassaci pūvaṃ na dentīti. Bhikkhave kiñcāpi ete maṃ vā tumhe vā pūvehi na nimantayiṃsu, pūvasāmiko pana bhikkhu pacchato āgacchati, pūve khādītvāva gantuṃ vaṭṭatīti. Buddhānañhi ekapuggalepi issā vā doso vā natthi, tasmā imaṃ vatvā bhikkhusaṃghaṃ ādāya ekasmiṃ rukkhamaṇe chāyāya nisīdi. Dārakā Mahākassapattheraṃ pacchato āgacchantāṃ disvā uppannasinehā pītivegena paripuṇṇasarīrā hutvā pacchiyo otāretvā therāṃ pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā pūve pacchīhi saddhiṃ yeva ukkhipitvā “gaṇhatha bhante”ti therāṃ vadiṃsu. Atha ne thero āha “esa Satthā bhikkhusaṃghaṃ gahetvā rukkhamaṇe nisinno, tumhākaṃ deyyadhammaṃ ādāya gantvā bhikkhusaṃghassa saṃvibhāgaṃ karoṭhā”ti. Te “sādhu bhante”ti nivattitvā therena saddhiṃyeva gantvā pūve datvā olokayamānā ekamante ṭhatvā paribhogāvasāne udakaṃ adaṃsu. Bhikkhū ujjhāyiṃsu “dārakehi mukholokanena bhikkhā dinnā, Sammāsambuddhaṃ vā mahāthere vā pūvehi anāpucchitvā Mahākassapattheraṃ disvā pacchīhi saddhiṃyeva ādāya āgamīṃsū”ti. Satthā tesāṃ kathaṃ sutvā “bhikkhave mama puttana Mahākassapena sadiso bhikkhu devamanussānaṃ piyo hoti, te ca tassa catupaccayena pūjaṃ karontiye vā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

217. “Sīladassanasampannaṃ, dhammaṭṭhaṃ saccavedinaṃ.

Attano kamma kubbānaṃ, taṃ jano kurute piyaṃ”ti.

Tattha **sīladassanasampannanti** catupārisuddhisīlena ceva maggaphalasampayuttēna ca sammādassanēna sampannāṃ. **Dhammaṭṭhanti** navavidhalokuttaradhamme ṭhitāṃ, sacchikatalokuttaradhammanti attho. **Saccavedinanti** catunnaṃ saccānaṃ soḷasahākārehi sacchikatattā saccañāṇēna saccavedināṃ. **Attano kamma kubbānanti** attano kammaṃ nāma tisso sikkhā, tā pūrayamānanti attho. **Taṃ janoti** taṃ puggalaṃ lokiyamahājano piyaṃ karoti, daṭṭhukāmo vanditukāmo paccayena pūjetukāmo hotiyevāti attho.

Desanāvasāṇe sabbepi te dārakā sotāpattiphale patiṭṭhahimsūti.

Pañcasatadārakavatthu sattamaṃ.

8. Eka-anāgāmittheravatthu

Chandajātoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ Anāgāmittheraṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi taṃ therāṃ saddhivihārikā pucchimsu “atthi pana vo bhante visesādhigamo”ti. Thero “anāgāmiphalaṃ nāma gahaṭṭhāpi pāpuṇanti, arahattaṃ pattakāleyeva tehi saddhiṃ kathessāmi”ti harāyamāno kiñci akathetvāva kālakato Suddhāvāsadevaloke nibbatti. Athassa saddhivihārikā roditvā paridevitvā Satthu santikaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā rodantāva ekamantaṃ nisīdimsu. Atha ne Satthā “kiṃ bhikkhave rodathā”ti āha. Upajjhāyo no bhante kālakatoti. Hotu bhikkhave, mā cintayittha, dhuvadhammo nāmesoti. Āma bhante, mayampi jānāma, apica mayaṃ upajjhāyaṃ visesādhigamaṃ pucchimhā, so kiñci akathetvāva kālakato, tenamha dukkhitāti. Satthā “bhikkhave mā cintayittha, upajjhāyena vo anāgāmiphalaṃ pattaṃ, so ‘gihīpetāṃ pāpuṇanti, arahattaṃ patvāva nesaṃ kathessāmi’ti harāyanto tumhākaṃ kiñci akathetvā kālāṃ katvā Suddhāvāse nibbatto, assāsatha bhikkhave, upajjhāyo vo kāmesu appaṭibaddhacittataṃ patto”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

218. “Chandajāto anakkhāte, manasā ca phuṭo siyā.

Kāmesu ca appaṭibaddhacittā, uddhamṣototi vuccatī”ti.

Tattha **chandajātoti** kattukāmatāvasena jātachando ussāhapatto.

Anakkhāteti nibbāne. Tañhi “asukena kataṃ vā nīlādīsu evarūpaṃ vā”ti avattabbatāya anakkhātāṃ nāma. **Manasā ca phuṭo siyāti** heṭṭhimehi tīhi maggaphalacittehi phuṭo pūrito bhaveyya. **Appaṭibaddhacittoti** anāgāmi maggavasena kāmesu appaṭibaddhacitto. **Uddhamṣototi** evarūpo bhikkhu avihesu nibbattitvā tato paṭṭhāya paṭisandhivasena akaniṭṭhaṃ gacchanto uddhamṣototi vuccati, tādiso vo upajjhāyoti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahattaphale patiṭṭhahimsu, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Eka-anāgāmittheravatthu aṭṭhamam.

9. Nandiyavatthu

Cirappavāsinti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Isipatane viharanto Nandiyam ārabha kathesi.

Bārāṇasiyaṃ kira saddhāsampannassa kulassa Nandiyo nāma putto ahosi, so mātāpitūnaṃ anurūpo saddhāsampanno saṃghūpaṭṭhāko ahosi. Athassa mātāpitāro vayappattakāle sammukhagehato mātuladhītaraṃ Revatīm nāma ānetukāmā ahesuṃ. Sā pana assaddhā adānasīlā, Nandiyo taṃ na icchi. Athassa mātā Revatīm āha “amma tvaṃ imasmiṃ gehe bhikkhusaṃghassa nisajjanaṭṭhānaṃ upalimpitvā āsanāni paññāpehi, ādhārake ṭhapehi, bhikkhūnaṃ āgatakāle pattaṃ gahetvā nisidāpetvā dhammakaraṇena pāṇīyaṃ parissāvetvā bhuttakāle patte dhova, evaṃ me puttassa ārādhitā bhavissasī”ti. Sā tathā akāsi. Atha naṃ “ovādakkhamā jātā”ti puttassa ārocetvā tena sādhiṃ sampatichchite divasaṃ ṭhapetvā āvāhaṃ karimsu.

Atha nam Nandiyo āha “sace bhikkhusaṃghaṇca mātāpitaro ca me upaṭṭhahissasi, evaṃ imasmim̐ gehe vasitum¹ labhissasi, appamattā hohī”ti. Sā “sādhū”ti paṭissuṇitvā katipāhaṃ saddhā viya hutvā bhattāraṃ upaṭṭhahantī dve putte vijāyi. Nandiyassāpi mātāpitaro kālamakaṃsu, gehe sabbissariyaṃ tassāyeva ahosi. Nandiyopi mātāpitūnaṃ kālakiriyato paṭṭhāya mahādānapati hutvā bhikkhusaṃghassa dānaṃ paṭṭhapesi. Kapaṇaddhikādīnampi gehadvāre pākavattaṃ paṭṭhapesi. So aparabhāge Satthu dhammadesanaṃ sutvā āvāsādāne ānisaṃsaṃ sallakkhetvā Isipatane mahāvihāre catūhi gabbhehi paṭimaṇḍitaṃ catusālaṃ kāretvā mañcapīṭhādīni attharāpetvā taṃ āvasaṃ niyyādentō² Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dānaṃ datvā Tathāgatassa dakkhiṇodakaṃ adāsi. Satthu hatthe dakkhiṇodakapatiṭṭhānena saddhim̐yeva Tāvatisadevaloke sabbadisāsu dvādasayojaniko uddhaṃ yojanasatubbedho sattaratanamayo nārīgaṇasampanno dibbapāsādo uggacchi.

Athekadivase Mahāmoggallānatthero devacārikaṃ gantvā tassa pāsādassa avidūre ṭhito attano santike āgate devaputte pucchi “kasseso accharāgaṇaparivuto dibbapāsādo nibbattō”ti. Athassa devaputtā vimānasāmikaṃ ācikkhantā āhaṃsu “bhante yena Nandiyena nāma gahapatiputtena Isipatane Satthu vihāraṃ kāretvā dinno, tassatthāya etaṃ vimānaṃ nibbattan”ti. Accharāsaṃghopi naṃ disvā pāsādato orohitvā āha “bhante mayaṃ ‘Nandiyassa paricārikā bhavissāmā’ti idha nibbattā, taṃ pana apassantī ativiya ukkaṇṭhitamhā, mattikapātim̐ bhinditvā suvaṇṇapātīgahaṇaṃ viya³ manussasampattim̐ jahitvā dibbasampattīgahaṇaṃ, idhāgamanatthāya naṃ vadeyyāthā”ti. Thero tato āgantvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā pucchi “nibbattati nu kho bhante manussaloke ṭhitānaṃyeva katakalyāṇaṃ dibbasampattim̐”ti. Moggallāna nanu te devaloke Nandiyassa nibbattā dibbasampatti sāmaṃ diṭṭhā, kasmā maṃ pucchasīti. Evaṃ bhante nibbattatīti.

Atha nam Satthā “Moggallāna kiṃ nāmetaṃ kathesi. Yathā hi cirappavuṭṭhaṃ puttaṃ vā bhātaraṃ vā vippavāsato āgacchantāṃ gāmadvāre ṭhito

1. Vatthum̐ (Sī, Syā) 2. Nipphādentō (Ka) 3. Suvaṇṇapātīgahaṇasadisāṃ hi (Sī)

kocideva disvā vegena gehaṃ āgantvā ‘asuko nāma āgato’ti āroceyya, athassa ñātakā haṭṭhapahaṭṭhā vegena nikkhamitvā ‘āgatosi tāta, arogosi tātā’¹ti taṃ abhinandeyyum, evameva idha katakalyāṇaṃ itthim vā purisaṃ vā imaṃ lokaṃ jahitvā paralokaṃ gataṃ dasavidhaṃ dibbapaṇṇākāraṃ ādāya ‘ahaṃ purato, ahaṃ purato’ti paccuggantvā devatā abhinandanti²ti vatvā imā gāthā abhāsi—

219. “Cirappavāsiniṃ purisaṃ, dūrato sotthimāgataṃ.

Ñātimittā suhajjā ca, abhinandanti āgataṃ.

220. Tatheva katapuñṇampi, asmā lokā paraṃ gataṃ.

Puñṇāni paṭigaṇhanti, piyaṃ ñātīva āgatan”ti.

Tattha **cirappavāsinti** cirappavutṭhaṃ. **Dūrato sotthimāgataṃ** vaṇijjaṃ vā rājaporiṣaṃ vā katvā laddhalābhaṃ nipphannasampattiṃ anupaddavena dūraṭṭhānato āgataṃ. **Ñātimittā suhajjā cāti** kulasambandhavasena ñātī ca sandiṭṭhādibhāvena mittā ca suhadayaabhāvena suhajjā ca. **Abhinandanti āgataṃ** naṃ disvā āgataṃ vacanamattena vā añjalikaraṇamattena vā ghasampattaṃ pana nānappakārapaṇṇākārābhiharaṇavasena abhinandanti. **Tathevāti** tenevākārena katapuñṇampi puggalaṃ imasmā lokā paralokaṃ gataṃ dibbaṃ āyuvāṇṇasukhayasa-ādhipateyyaṃ, dibbaṃ rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbanti imaṃ dasavidhaṃ paṇṇākāraṃ ādāya mātāpituṭṭhāne ṭhitāni puñṇāni abhinandantāni² paṭiggaṇhanti. **Piyaṃ ñātīvāti** idhaloke piyañātaṃ āgataṃ sesañātakā viyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādini pāpuṇimsūti.

Nandiyavatthu navamaṃ.

Piyavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Soḷasamo vaggo.

1. Āgatosi tāta āgatosi tātāti (Sī, Syā)

2. Abhinandathāti (Sī), abhinandantā (Ka)

17. Kodhavagga

1. Rohinīkhattiyakaññāvatthu

Kodham jaheti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Nigrodhārāme viharanto Rohiniṃ nāma khattiyakaññaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃ kira samaye āyasmā Anuruddo pañcasatehi bhikkhūhi saddhiṃ Kapilavatthuṃ agamāsi. Athassa ñātakā “thero āgato”ti sutvā therassa santikaṃ agamaṃsu ṭhapetvā Rohiniṃ nāma therassa bhaginiṃ. Thero ñātake pucchi “kahaṃ Rohini”ti. Gehe bhanteti. Kasmā idha nāgatāti. Sarīre tassā chavirogo uppannoti lajjāya nāgatā bhanteti. Thero “pakkosatha nan”ti pakkosāpetvā paṭakañcukaṃ¹ paṭimuñcitvā āgataṃ evamāha “Rohini kasmā nāgatāsi”ti. Sarīre me bhante chavirogo uppanno, tasmā lajjāya nāgatāmhīti. Kiṃ pana te puññaṃ kātuṃ na vaṭṭatīti. Kiṃ karomi bhanteti. Āsanasālaṃ kārehīti. Kiṃ gahetvāti. Kiṃ te pasādhanabhaṇḍakaṃ² natthīti. Atthi bhanteti. Kimmulanti. Dasahassamūlaṃ bhavissatīti. Tena hi taṃ vissajjetvā āsanasālaṃ kārehīti. Ko me bhante kāressatīti. Thero samīpe ṭhitañātake oloketvā “tumhākaṃ bhāro hotū”ti āha. Tumhe pana bhante kiṃ karissathāti. Ahampi idheva bhavissāmīti. Tena hi etissā dabbasambhāre āharathāti. Te “sādhu bhante”ti āharimsu.

Thero āsanasālaṃ saṃvidahanto Rohiniṃ āha “dvibhūmikaṃ āsanasālaṃ kāretvā upari padarānaṃ dinnakālato paṭṭhāya heṭṭhāsālaṃ nibaddhaṃ sammajjitvā āsanāni paññāpehi, nibaddhaṃ pāṇiyaghaṭe upaṭṭhāpehī”ti. Sā “sādhu bhante”ti pasādhanabhaṇḍakaṃ vissajjetvā dvibhūmika-āsanasālaṃ kāretvā upari padarānaṃ dinnakālato paṭṭhāya heṭṭhāsālaṃ sammajjanādīni³ akāsi. Nibaddhaṃ bhikkhū nisīdanti. Athassā āsanasālaṃ sammajjantiyāva⁴ chavirogo milāyi. Sā āsanasālāya niṭṭhitāya Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā āsanasālaṃ pūretvā nisinnassa

1. Katakañcukaṃ (Sī)

3. Heṭṭhā opuñchanādīni (Sī)

2. Pasādhanabhaṇḍikaṃ (Ka)

4. Opuñchantiyāva (Sī)

Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa paṇītaṃ khādanīyaṃ bhojanīyaṃ adāsi. Satthā katabhattakicco “kassetam dānan”ti pucchi. Bhaginiyā me bhante Rohiniyāti. Sā pana kahanti. Gehe bhanteti. Pakkosatha nanti. Sā āgantum na icchi. Atha nam Satthā anicchamānampi pakkosāpesiyeva. Āgantvā ca pana vanditvā nisinnam āha “Rohini kasmā nāgamitthā”ti. Sarīre me bhante chavirogo atthi, tena lajjamānā nāgatāmhīti. Jānāsi pana kim te nissāya esa uppannoti. Na jānāmi bhanteti. Tava kodham nissāya uppanno esoti. Kim pana me bhante katanti. Tena hi suṇāhīti. Athassā Satthā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasirañño aggamahesī ekissā rañño nāṭakitthiyā āghātaṃ bandhitvā “dukkhamassā uppādessāmī”ti cintetvā mahākacchuphalāni āharāpetvā taṃ nāṭakitthim attano santikaṃ pakkosāpetvā yathā sā na jānāti, evamassā sayane ceva¹ pāvārakojavādīnañca antaresu kacchucuṇṇāni ṭhapāpesi², keḷim kurumānā viya tassā sarīrepi okiri. Taṃ khaṇamyeva tassā sarīraṃ uppakkuppakkaṃ gaṇḍāgaṇḍajātaṃ ahosi. Sā kaṇḍuvantī gantvā sayane nipajji, tatrāpissā kacchucuṇṇehi khādiyamānāya kharatarā vedanā uppajji. Tadā aggamahesī Rohinī ahoṣīti.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā “Rohini tadā tayāvetam kammaṃ kataṃ. Appamattakopi hi kodho vā issā vā kātuṃ na yuttarūpo evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

221. “Kodham jahe vippajaheyya mānaṃ,
Saṃyojanaṃ sabbamatikkameyya.
Taṃ nāmarūpasmimasajjamānaṃ,
Akiñcanaṃ nānupatanti dukkhā”ti.

Tattha **kodhanti** sabbākārampi kodham navavidhampi mānaṃ jaheyya. **Saṃyojananti** kāmarāgasamyojanādikaṃ dasavidhampi sabbasaṃyojanaṃ atikkameyya. **Asajjamānanti** alaggamānaṃ. Yo hi “mama rūpaṃ mama vedanā”ti-ādinā nayena nāmarūpaṃ paṭiggaṇhāti, tasmim ca bhijjamāne socati

1. Sayaniye ca (Sī)

2. Chupāpesi (Sī)

vihaññati, ayaṃ nāmarūpasmim sajjati nāma. Evaṃ aggaṇhanto avihaññanto na sajjati nāma. Taṃ puggalaṃ evaṃ asajjamānaṃ rāgādīnaṃ abhāvena akiñcanaṃ dukkhā nāma nānupatantīti attho. Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti. Rohinīpi sotāpattiphale paṭiṭṭhitā, taṅkhaṇaṇṇevassā sarīraṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ ahosi.

Sā tato cutā Tāvatisabhaṇe catunnaṃ devaputtānaṃ sīmantare nibbattitvā pāsādikā rūpasobhaggappattā ahosi. Cattāropi devaputtā taṃ disvā uppannasinehā hutvā “mama sīmāya anto nibbattā, mama sīmāya anto nibbattā”ti vivadantā Sakkassa devaraṇṇo santikaṃ gantvā “deva imaṃ no nissāya aḍḍo uppanno, taṃ vinicchīnāthā”ti¹ āhaṃsu. Sakkopi taṃ oloketvā uppannasineho hutvā evamāha “imāya vo diṭṭhakālato paṭṭhāya kathaṃ cittāni uppannāni”ti. Atheke āha “mama tāva uppannacittaṃ saṅgāmaḥheri viya sannisīdituṃ nāsakkhī”ti. Duttiyo “mama cittaṃ pabbatanadī viya sīghaṃ pavattatiyevā”ti. Tattiyo “mama imissā diṭṭhakālato paṭṭhāya kakkaṭassa viya akkhīni nikkhamimsū”ti. Catuttho “mama cittaṃ cetiye ussāpitadhajo viya niccalaṃ ṭhātuṃ nāsakkhī”ti. Atha ne Sakko āha “tātā tumhākaṃ tāva cittāni pasayharūpāni, ahaṃ pana imaṃ labhanto jīvissāmi, alabhaṇassa me maraṇaṃ bhavissatī”ti. Devaputtā “mahārāja tumhākaṃ maraṇena attho natthī”ti taṃ Sakkassa vissajjetvā pakkamimsu. Sā Sakkassa piyā ahosi manāpā. “Asukakīlaṃ nāma gacchāmā”ti vutte Sakko tassā vacanaṃ paṭikkhipituṃ nāsakkhīti.

Rohinīkhattiyakaṇṇāvattthu paṭhamam.

2. Aññatarabhikkhuvattthu

Yo ve uppatitanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Aggāḷave cetiye viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi.

1. Pacchindathāti (Sī), nicchathāti (Ka)

Satthārā hi bhikkhusaṃghassa senāsane anuññāte Rājagahaseṭṭhi-ādīhi senāsanesu kariyamānesu eko Āḷaviko bhikkhu attano senāsanaṃ karonto ekaṃ manāparukkhaṃ disvā chindituṃ ārabhi. Tattha pana nibbattā ekā taruṇaputtā devatā puttaṃ aṅkenādāya ṭhitā yāci “mā me sāmi vimānaṃ chindī, na sakkhissāmi puttaṃ ādāya anāvāsā vicarituṃ”ti. So “ahaṃ aññatra īdisaṃ rukkhaṃ na labhissāmi”ti tassā vacanaṃ nādiyi. Sā “imampi tāva dārakaṃ oloketvā oramissatī”ti puttaṃ rukkhasākhāya ṭhapesi. Sopi bhikkhu ukkhipitaṃ pharasuṃ sandhāretuṃ asakkonto dārakassa bāhuṃ chindi, devatā uppannabalavakodhā “paharitvā naṃ māressāmi”ti ubho hatthe ukkhipitvā evaṃ tāva cintesi “ayaṃ bhikkhu sīlavā. Sacāhaṃ imaṃ māressāmi, nirayagāminī bhavissāmi. Sesadevatāpi attano rukkhaṃ chindante bhikkhū disvā ‘asukadevatāya evaṃ nāma mārito bhikkhū’ti maṃ pamāṇaṃ katvā bhikkhū māressanti. Ayañca sasāmiko bhikkhu, sāmikasseva naṃ kathessāmi”ti ukkhittahatthe apanetvā rodamānā Satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ Satthā “kiṃ devate”ti āha. Sā “bhante tumhākaṃ me sāvakena idaṃ nāma kataṃ, ahampi naṃ māretukāmā hutvā idaṃ nāma cintetvā amāretvāva idhāgatā”ti sabbaṃ taṃ pavattim vitthārato ārocesi.

Satthā taṃ sutvā “sādhu sādhu devate, sādhu te kataṃ evaṃ uggataṃ kopam bhantaṃ rathaṃ viya niggaṇhamānāyā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

222. “Yo ve uppatitaṃ kodhaṃ, rathaṃ bhantaṃva vāraye¹.

Tamahaṃ sārathim brūmi, rasmiggāho itaro jano”ti.

Tattha **uppatitanti** uppannaṃ. **Rathaṃ bhantaṃvāti** yathā nāma cheko sārathi ativegena dhāvantaṃ rathaṃ niggaṇhitvā yathicchakaṃ ṭhabeti², evaṃ yo puggalo uppannaṃ kodhaṃ vāraye¹ niggaṇhituṃ sakkoti. **Tamahanti** taṃ ahaṃ sārathim brūmi. **Itaro janoti** itaro pana rāja-uparājādīnaṃ rathasārathijano rasmiggāho nāma hoti, na uttamasārathīti.

1. Dhāraye (Sī, Syā)

2. Yadicchakaṃ peseti (Sī), yathāṭhitam ṭhapesi (Ka)

Desanāvasāne devatā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Devatā pana sotāpannā hutvāpi rodamānā aṭṭhāsi. Atha naṃ Satthā “kiṃ devate”ti pucchitvā “bhante vimānaṃ me naṭṭhaṃ, idāni kiṃ karissāmī”ti vutte “alaṃ devate, mā cintayi, ahaṃ te vimānaṃ dassāmī”ti Jetavane Gandhakuṭṭisamāpe purimadivase cutadevataṃ ekaṃ rukkhaṃ apadisanto “amukasmim okāse rukkho vivitto, tattha upagacchā”ti āha. Sā tattha upagañchi. Tato paṭṭhāya “Buddhadattiyaṃ imissā vimānaṃ”ti mahesakkhadevatāpi āgantvā taṃ cāletuṃ nāsakkhimsu. Satthā taṃ atthupattim katvā bhikkhūnaṃ Bhūtagāmasikkhāpadaṃ paññāpesīti.

Aññatarabhikkhuvatthu dutiyaṃ.

3. Uttarā-upāsikāvatthu

Akkodhena jine kodhanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Uttarāya gehe katabhattakicco Uttaraṃ upāsikaṃ ārabba kathesi.

Tatrāyamanupubbī kathā—Rājagahe kira Sumanaseṭṭhiṃ nissāya Puṇṇo nāma daliddo bhatim katvā jīvati. Tassa bhariyā ca Uttarā nāma dhītā cāti dveyeva gehamānusakā. Athekadivasaṃ “sattāhaṃ nakkhattaṃ kīḷitabban”ti Rājagahe ghosanaṃ karimsu. Taṃ sutvā Sumanaseṭṭhi pātova āgataṃ Puṇṇaṃ āmantetvā “tāta amhākaṃ parijano nakkhattaṃ kīḷitukāmo, tvaṃ kiṃ nakkhattaṃ kīḷissasi, udāhu bhatim karissasi”ti āha. Sāmi nakkhattaṃ nāma sadhanānaṃ hoti, mama pana gehe svātanāya yāgutaṇḍulampi natthi, kiṃ me nakkhattena, goṇe labhanto kasituṃ gamissāmī”ti. Tena hi goṇe gaṇhāhīti. So balavagoṇe ca naṅgalañca gahetvā “bhadde nāgarā nakkhattaṃ kīḷanti, ahaṃ daliddatāya bhatim kātuṃ gamissāmi, mayhampi tāva ajja dviguṇaṃ nivāpaṃ pacitvā bhattaṃ āhareyyāsī”ti bhariyaṃ vatvā khettaṃ agamāsi.

Sāriputtattheropisattāhaṃ nirodhasamāpanno taṃ divasaṃ vuṭṭhāya “kassa nu kho ajja mayā saṅghaṃ kātum vaṭṭatī”ti olokeno Puṇṇaṃ attano ñāṇajālassa anto pavitṭhaṃ disvā “saddho nu kho esa, sakkhissati vā me saṅghaṃ kātum”ti olokeno tassa saddhabhāvaṇṇa saṅghaṃ kātum samatthabhāvaṇṇa tappaccayā cassa mahāsampattipaṭilābhaṇṇa ñatvā pattacīvaramādāya tassa kasaṇaṭṭhānaṃ gantvā āvāṭatīre ekaṃ gumbaṃ olokeno aṭṭhāsi.

Puṇṇo therāṃ disvāva kasim̐ ṭhapetvā pañcapaṭiṭṭhitena therāṃ vanditvā “dantakaṭṭhena attho bhavissatī”ti dantakaṭṭhaṃ kappiyaṃ katvā adāsi. Athassa thero pattaṇṇa parissāvanaṇṇa nīharitvā adāsi. So “pāṇīyena attho bhavissatī”ti taṃ ādāya pāṇīyaṃ parissāvetvā adāsi. Thero cintesi “ayaṃ paresaṃ pacchimagehe vasati. Sacassa gehadvāraṃ gamissāmi, imassa bhariyā maṃ daṭṭhum na labhissati. Yāvassā bhattaṃ ādāya maggaṃ paṭipajjati, tāva idheva bhavissāmi”ti. So tattheva thokaṃ vītināmetvā tassa maggāruḥhabhāvaṃ ñatvā antonagarābhimukho pāyāsi.

Sā antarāmagge therāṃ disvā cintesi “appekadāhaṃ deyyadhamme sati ayyaṃ na passāmi, appekadā me ayyaṃ passantiyā deyyadhammo na hoti. Ajja pana me ayyo ca diṭṭho, deyyadhammo cāyaṃ atthi, karissati nu kho me saṅghaṇa”ti. Sā bhattabhājanaṃ oropetvā therāṃ pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā “bhante idaṃ lūkhaṃ vā paṇītaṃ vāti acintetvā dāsassa vo saṅghaṃ karoṭhā”ti āha. Thero pattaṃ upanāmetvā tāya ekena hatthena bhājanaṃ dhāretvā ekena hatthena tato bhattaṃ dadamānāya upaḍḍhabhatte dinne “alan”ti hatthena pattaṃ pidahi. Sā “bhante ekova paṭiviso, na sakkā dvidhā kātum. Tumhākaṃ dāsassa idhalokasaṅghaṃ akatvā paralokasaṅghaṃ karoṭha, niravasesameva dātukāmamhī”ti vatvā sabbameva therassa patte paṭiṭṭhapetvā “tumhehi diṭṭhadhammasseva bhāgī assaṇ”ti patthanaṃ akāsi. Thero “evaṃ hotū”ti vatvā ṭhitakova anumodanaṃ karitvā ekasmiṃ udakaphāsukaṭṭhāne nisīditvā bhattakiccamakāsi. Sāpi nivattitvā taṇḍule pariyesitvā bhattaṃ paci. Puṇṇopi aḍḍhakarīsamattaṭṭhānaṃ kasitvā jighacchaṃ sahitum asakkonto goṇe vissajjetvā ekarukkhaṇṇāyaṃ pavisitvā maggaṃ olokeno nisīdi.

Athassa bhariyā bhattam ādāya gacchamānā tam disvāva “esa jighacchāya pīlito mam olokento nisinno. Sace mam ‘ativiya je cirāyī’ ti tajjetvā patodalatthiyā mam paharissati, mayā katakammaṃ niratthakaṃ bhavissati. Paṭikaccevassa ārocessāmī” ti cintetvā evamāha “sāmi ajjekadivasam cittam pasādehi, mā mayā katakammaṃ niratthakaṃ kari. Ahañhi pātova te bhattam āharantī antarāmagge Dhammasenāpatim disvā tava bhattam tassa datvā puna gantvā bhattam pacitvā āgatā, pasādehi sāmi cittan” ti. So “kiṃ vadesi bhadde” ti pucchitvā puna tamattham sutvā “bhadde sādhu vata te kataṃ mama bhattam ayyassa dadamānāya, mayāpissa ajja pātova dantakaṭṭhaṇca mukhodakaṇca dinnan” ti pasannamānaso tam vacanam abhinandintvā ussure laddhabhattatāya kilantakāyo tassā aṅke sīsam katvā niddam okkami.

Athassa pātova kasitaṭṭhānam paṃsucunṇam upādāya sabbam rattasuvanṇam kaṇikārapuppharāsi viya sobhamānam aṭṭhāsi. So pabuddho oloketvā bhariyam āha “bhadde etaṃ kasitaṭṭhānam sabbam mama suvaṇṇam hutvā paññāyati, kiṃ nu kho me ati-ussure laddhabhattatāya akkhīni bhamantī” ti. Sāmi mayhampi evameva paññāyatīti. So utthāya tattha gantvā ekapiṇḍam gahetvā naṅgalasīse paharitvā suvaṇṇabhāvaṃ ñatvā “aho ayyassa Dhammasenāpatissa me dinnadānena ajjeva vipāko dassito na kho pana sakkā ettakaṃ dhanam paṭicchādetvā paribhuñjitun” ti bhariyāya ābhataṃ bhattapātim suvaṇṇassa pūretvā rājakulam gantvā rañña katokāso pavisitvā rājānam abhivādetvā “kiṃ tātā” ti vutte “deva ajja mayā kasitaṭṭhānam sabbam suvaṇṇabharitameva hutvā ṭhitam, idaṃ suvaṇṇam āharāpetum vaṭṭatī” ti. Kosi tvanti. Puṇṇo nāma ahanti. Kiṃ pana te ajja katanti. Dhammasenāpatissa me ajja pātova dantakaṭṭhaṇca mukhodakaṇca dinnam, bhariyāyapi me mayham āharaṇabhattam tasseva dinnanti.

Tam sutvā rājā “ajjeva kira bho Dhammasenāpatissa dinnadānena vipāko dassito” ti vatvā “tāta kiṃ karomī” ti pucchi. Bahūni sakaṭasahassāni pahīnitvā suvaṇṇam āharāpethāti. Rājā sakaṭāni pahīni. Rājapurisesu “rañño santakan” ti gaṇhantesu gahitagahitam mattikāva hoti. Te gantvā rañño ārocetvā “tumhehi

kinti vatvā gahitan”ti puṭṭhā “tumahākaṃ santakan”ti āhaṃsu. Na mayhaṃ tātā santakaṃ, gacchatha “Puṇṇassa santakan”ti vatvā gaṇhathāti. Te tathā karimsu, gahitagahitaṃ suvaṇṇameva ahosi. Sabbampi āharitvā rājaṅgaṇe rāsimaṃsu, asītihaṭṭhubbedho rāsi ahosi. Rājā nāgare sannipātetvā “imasmim nagare atthi kassaci ettakaṃ suvaṇṇan”ti. Natthi devāti. Kim panassa dātum vaṭṭatīti. Setṭhichattaṃ devāti. Rājā “bahudhanasetṭhi nāma hotū”ti mahantena bhogena saddhiṃ tassa setṭhichattamadāsi. Atha naṃ so āha “mayhaṃ deva ettakaṃ kālaṃ parakule vasimhā, vasanaṭṭhānaṃ no dethā”ti. “Tena hi passa, esa gumbo paññāyati, etaṃ harāpetvā gehaṃ kārehi”ti purāṇasetṭhissa gehaṭṭhānaṃ ācikkhi. So tasmim ṭhāne katipāheneva ()¹ gehaṃ kārāpetvā gehappavesanamaṅgalaṇca chattamaṅgalaṇca ekatova karonto sattāhaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dānaṃ adāsi. Athassa Satthā anumodanaṃ karonto anupubbiṃ kathaṃ kathesi. Dhammakathāvasāne Puṇṇasetṭhi ca bhariyā cassa dhītā ca Uttarāti tayo janā sotāpannā ahesum.

Aparabhāge Rājagahasetṭhi Puṇṇasetṭhino dhītaraṃ attano puttassa vāresi. So “nāhaṃ dassāmi”ti vatvā “mā evaṃ karotu, ettakaṃ kālaṃ amhe nissāya vasanteneva te sampatti laddhā, detu me puttassa dhītaraṃ”ti vutte “so micchādīṭṭhiko, mama dhītā tīhi ratanehi vinā vattitum na sakkoti, nevassa dhītaraṃ dassāmi”ti āha. Atha naṃ bahū setṭhigaṇādayo² kulaputtā “mā tena saddhiṃ vissāsaṃ bhindī, dehissa dhītaraṃ”ti yācimsu. So tesaraṃ vacanaṃ sampaṭicchitvā āsāḷhipuṇṇamāyaṃ dhītaraṃ adāsi. Sā patikulaṃ gatakālato paṭṭhāya bhikkhuṃ vā bhikkhuniṃ vā upasaṅkamitum dānaṃ vā dātum dhammaṃ vā sotum nālattha. Evaṃ aḍḍhatiyesu māsasu vītivattesu santike ṭhitaṃ paricārikaṃ pucchi “idāni kittakaṃ antovassassa avasiṭṭhan”ti. Aḍḍhamāso ayyeti. Sā pitu sāsanaṃ paṇiṇi “kasmā maṃ evarūpe bandhanāgāre pakkhipimsu, varaṃ me lakkhaṇāhataraṃ

1. (Vatthum sodhāpetvā ghaṭena ghaṭaṃ nidhikumbhaṃ paṭihaññi. Nidhikumbhaṃ nīharitvā rājānaṃ jānāpesi, “deva nidhikumbhaṃ gaṇhāhi”ti. Tava puññaladdhaṃ gaṇhāhīti. Bahudhanaṃ labhitvā) (Ka)

2. Setṭhigaṇakādayo (Sī), setṭhigahapatikādayo (Syā)

katvā paresaṃ dāsiṃ sāvetuṃ. Evarūpassa micchādiṭṭhikulassa dātuṃ na vaṭṭati. Āgatakālato paṭṭhāya bhikkhudassanādīsu ekampi puññaṃ kātuṃ na labhāmī”ti.

Athassa pitā “dukkhitā vata me dhītā”ti anattamanataṃ pavedetvā pañcadasa kahāpaṇasahassāni pesesi “imasmimṃ nagare Sirimā nāma gaṇikā atthi, devasikaṃ sahasaṃ gaṇhāti. Imehi kahāpaṇehi taṃ ānetvā sāmikassa pādapari-carikaṃ katvā sayam puññaṃ karotū”ti. Sā Sirimaṃ pakkosāpetvā “sahāyike ime kahāpaṇe gahetvā imaṃ aḍḍhamāsaṃ tava sahāyakaṃ paricarāhī”ti āha. Sā “sādhū”ti paṭissuṇi. Sā taṃ ādāya sāmikassa santikaṃ gantvā tena Sirimaṃ disvā “kiṃ idan”ti vutte “sāmi imaṃ aḍḍhamāsaṃ mama sahāyikā tumhe paricaratu, ahaṃ pana imaṃ aḍḍhamāsaṃ dānañceva dātukāmā dhammañca sotukāmā”ti āha. So taṃ abhirūpaṃ itthim disvā uppannasineho “sādhū”ti sampaṭicchi.

Uttarāpi kho Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā “bhante imaṃ aḍḍhamāsaṃ aññattha agantvā idheva bhikkhā gahetabbā”ti Satthu paṭiññaṃ gahetvā “ito dāni paṭṭhāya yāva mahāpavāraṇā, tāva Satthāraṃ upaṭṭhātuṃ dhammañca sotuṃ labhissāmī”ti tuṭṭhamānasā “evaṃ yāguṃ pacatha, evaṃ pūve pacathā”ti mahānase sabbakiccāni saṃvidahantī vicarati. Athassā sāmiko “sve pavāraṇā bhavissatī”ti mahānasābhimukho vātapāne ṭhatvā “kiṃ nu kho karontī sā andhabālā vicarati”ti olokento taṃ seṭṭhidhītaraṃ sedakilinnaṃ chārikāya okiṇṇaṃ aṅgāramasimakkhitaṃ tathā saṃvidahitvā vicaramānaṃ disvā “aho andhabālā evarūpe ṭhāne imaṃ sirisampattiṃ nānubhavati, ‘muṇḍakasamaṇe upaṭṭhahissāmī’ti tuṭṭhacittā vicarati”ti hasitvā apagañchi.

Tasmimṃ apagate tassa santike ṭhitā Sirimā “kiṃ nu kho oloketvā esa hasī”ti teneva vātapānena olokontī Uttaraṃ disvā “imaṃ oloketvā iminā hasitaṃ, addhā imassa etāya saddhimṃ santhavo atthī”ti cintesi. Sā kira aḍḍhamāsaṃ tasmimṃ gehebāhiraka-itthī hutvā vasamānāpi taṃ sampattiṃ anubhavamānā attano bāhiraka-itthibhāvaṃ ajānitvā “ahaṃ gharasāmini”ti saññamakāsi.

Sā Uttarāya āghātaṃ bandhitvā “dukkhamassā uppādessāmī”ti pāsādā oruyha mahānasaṃ pavisitvā pūvapacanaṭṭhāne pakkuthitaṃ¹ sappiṃ kaṭacchunā ādāya Uttarābhimukhaṃ pāyāsi. Uttarā taṃ āgacchantiṃ disvā “mama sahāyikāya mayhaṃ upakāro kato, cakkavālaṃ atisambādhaṃ, brahmaloko atinīcako, mama sahāyikāya guṇova mahanto. Ahañhi etaṃ nissāya dānañca dātuṃ dhammañca sotuṃ labhiṃ. Sace mama etissā upari kopo atthi, idaṃ sappi maṃ dahatu. Sace natthi, mā dahatū”ti taṃ mettāya phari. Tāya tassā matthake āsittaṃ pakkuthitasappi sītudakaṃ viya ahosi.

Atha naṃ “idaṃ sītalaṃ bhavissatī”ti kaṭacchuṃ pūretvā ādāya āgacchantiṃ Uttarāya dāsiyo disvā “apehi dubbinīte, na tvaṃ amhākaṃ ayyāya pakkuthitaṃ sappiṃ āsiñcitūṃ anucchavikā”ti santajjentiyo ito cito ca utthāya hatthehi ca pādehi ca pothetvā bhūmiyaṃ pātesuṃ. Uttarā vārentīpi vāretuṃ nāsakkhi. Athassā upari ṭhitā sabbā dāsiyo paṭibāhitvā “kissa te evarūpaṃ bhāriyaṃ katan”ti Sirimaṃ ovaditvā uṇhodakena nhāpetvā satapākatelena abbhañji. Tasmim̐ khaṇe sā attano bāhirakitthibhāvaṃ ñatvā cintesi “mayā bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ sāmikassa hasanamattakāraṇā imissā upari pakkuthitaṃ sappiṃ āsiñcantiyā, ayaṃ ‘gaṇhatha nan’ti dāsiyo na āṇāpesi. Maṃ viheṭhanakālepi sabbadāsiyo paṭibāhitvā mayhaṃ kattabbameva akāsi. Sacāhaṃ imaṃ na khamāpessāmi, muddhā me sattadhā phaleyyā”ti tassā pādamūle nipajjitvā “ayye khamāhi me”ti āha. Ahaṃ sapitikā dhītā, pitari khamante khamāmīti. Hotu ayye, pitaraṃ te Puṇṇasetthiṃ khamāpessāmīti. Puṇṇo mama vaṭṭajanakapitā, vivaṭṭajanake pitari khamante panāhaṃ khamissāmīti. Ko pana te vivaṭṭajanakapitāti. Sammāsambuddhoti. Mayhaṃ tena saddhiṃ vissāso natthīti. Ahaṃ karissāmi, Satthā sve bhikkhusaṃghaṃ ādāya idhāgamissati, tvaṃ yathāladdhaṃ sakkāraṃ gahetvā idheva āgantvā taṃ khamāpehīti. Sā “sādhu ayye”ti utthāya attano gehaṃ gantvā pañcasatā parivāritthiyo āṇāpetvā nānāvidhāni khādanīyāni ceva sūpeyyāni ca sampādetvā punadivase taṃ sakkāraṃ

1. Pakkaṭṭhitaṃ (Sī)

ādāya Uttarāya gehaṃ āgantvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa patte patiṭṭhāpetuṃ avisahantī aṭṭhāsi. Taṃ sabbaṃ gahetvā Uttarāva saṃvidahi. Sirimāpi bhattakiccāvasāne saddhiṃ parivārena Satthu pādamūle nipajji.

Atha naṃ Satthā pucchi “ko te aparādhho”ti. Bhante mayā hiyyo idaṃ nāma kataṃ, atha me sahāyikā maṃ viheṭṭhayamānā dāsiyo nivāretvā mayhaṃ upakārameva akāsi. Sāhaṃ imissā guṇaṃ jānitvā imaṃ khamāpesiṃ, atha maṃ esā “tumhesu khamantesu khamissāmī”ti āha. Evaṃ kira Uttareti. Āma bhante, sīse me sahāyikāya pakkuthitasappi āsittanti. Atha tayā kiṃ cintitanti. “Cakkavāḷaṃ atisambādhaṃ, brahmaloko atinīcako, mama sahāyikāya guṇova mahanto. Ahañhi etaṃ nissāya dānañca dātuṃ dhammañca sotuṃ alatthaṃ, sace me imissā upari kopo atthi, idaṃ maṃ dahatu. No ce, mā dahatū”ti evaṃ cintetvā imaṃ mettāya phariṃ bhanteti. Satthā “sādhu sādhu Uttare, evaṃ kodhaṃ jinituṃ vaṭṭati. Kodho hi nāma akkodhena, akkosakaparibhāsako anakkosantena aparibhāsantena, thaddhamaccharī attano santakassa dānena, musāvādī saccavacanena jinitabbo”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

223. “Akkodhena jine kodhaṃ, asādhunā sādhunā jine.

Jine kadariyaṃ dānena, saccenālikavādinan”ti.

Tattha **akkodhenā**ti kodhano hi puggalo akkodhena hutvā jinitabbo. **Asādhunti** abhaddako bhaddakena hutvā jinitabbo. **Kadariyanti** thaddhamaccharī attano santakassa cāgacittena jinitabbo. Alikavādī saccavacanena jinitabbo. Tasmā evamāha “akkodhena jine kodhaṃ -pa-saccenālikavādinan”ti.

Desanāvasāne Sirimā saddhiṃ pañcasatāhi itthīhi sotāpattiphale patiṭṭhahīti.

Uttarā-upāsikāvatthu tatiyaṃ.

4. Mahāmoggallānattherapañhavatthu

Saccam bhaṇeti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Mahāmoggallānattherassa pañhaṃ ārabha kathesi.

Ekasmim hi samaye thero devacārikaṃ gantvā mahesakkhāya devatāya vimānadvāre ṭhatvā taṃ attano santikaṃ āgantvā vanditvā ṭhitaṃ evamāha “devate mahatī te sampatti, kimkammaṃ katvā imaṃ alatthā”ti. Mā maṃ bhante pucchathāti. Devatā kira attano parittakammena lajjamānā evaṃ vadati. Sā pana therena “kathehiyevā”ti vuccamānā āha “bhante mayā neva dānaṃ dinnam, na pūjā katā, na dhammo suto, kevalaṃ saccamattaṃ rakkhitan”ti. Thero aññāni vimānadvārāni gantvā āgatāgatā aparāpi devadhītarō pucchi. Tāsupi tatheva niguhitvā theram paṭibāhitum asakkontīsu ekā tāva āha “bhante mayā neva dānādīsu kataṃ nāma atthi¹, ahaṃ pana Kassapabuddhakāle parassa dāsī ahoṣim, tassā me sāmiko ativiya caṇḍo pharuso, gahitaggahiteneva kaṭṭhena vā kalingarena vā sīsam bhindati. Sāhaṃ uppanne kope ‘esa tava sāmiko lakkhaṇāhataṃ² vā kātum nāsādīni vā chinditum issaro, mā kujjhī’ti attānameva paribhāsetvā kopam nāma na akāsim, tena me ayaṃ sampatti laddhā”ti. Aparā āha “ahaṃ bhante ucchukhettaṃ rakkhamānā ekassa bhikkhuno ucchuyaṭṭhim adāsim. Aparā ekaṃ timbarusakaṃ adāsim. Aparā ekaṃ eḷālukaṃ adāsim”. Aparā ekaṃ phārusakaṃ adāsim. Aparā ekaṃ mūlamuṭṭhim. Aparā “nimbamuṭṭhin”ti-ādinā nayena attanā attanā kataṃ parittadānaṃ ārocetvā “iminā iminā kāraṇena amhehi ayaṃ sampatti laddhā”ti āhaṃsu.

Thero tāhi katakammaṃ sutvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā pucchi “sakkā nu kho bhante saccakathanamattena, kopanibbāpanamattena, atiparittakena timbarusakādīdānamattena dibbasampattiṃ laddhun”ti. Kasmā maṃ Moggallāna pucchasi, nanu te devatāhi ayaṃ attho kathitoti. Āma bhante, labbhati maññe ettakena dibbasampattīti. Atha naṃ Satthā “Moggallāna saccamattaṃ kathetvāpi kopamattaṃ jahitvāpi parittakaṃ dānaṃ datvāpi devalokaṃ gacchatīyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

1. Mayā dānādīsu kataṃ nāma natthi (Sī, Syā)

2. Pakkhāhataṃ (Sī)

224. “Saccam bhaṇe na kujjheyya, dajjā appampi yācito.

Etehi tihi ṭhānehi, gacche devāna santike”ti.

Tattha **saccam bhaṇeti** saccam dīpeyya vohareyya, sacce paṭiṭṭhaheyyāti attho. **Na kujjheyyāti** parassa na kujjheyya. **Yācitoti** yācakā nāma sīlavanto pabbajitā. Te hi kiñcāpi “dethā”ti ayācivāva gharadvāre tiṭṭhanti, atthato pana yācantiyeva nāma. Evaṃ sīlavantehi yācito appasmim deyyadhamme vijjamāne appamattakampi dadeyya. **Etehi tihi**ti etesu tīsu ekenāpi kāraṇena devalokaṃ gaccheyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mahāmoggallānattherapaṇhavatthu catuttham.

5. Buddhapitubrāhmaṇavatthu

Ahimsakā yeti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Sāketam nissāya Añjanavane viharanto bhikkhūhi puṭṭhapaṇham ārabba kathesi.

Bhagavato kira bhikkhusaṃghaparivutassa Sāketam piṇḍāya pavisanakāle eko Sāketavāsī mahallakabrāhmaṇo nagarato nikkhamanto antaragharadvāre Dasabalam disvā pādesu nipatitvā gopphakesu daḷham gahetvā “tāta nanu nāma puttehi jīṇṇakāle mātāpitaro paṭijaggitabbā, kasmā ettakaṃ kalam amhākaṃ attānaṃ na dassesi. Mayā tāva diṭṭhosi, mātarampi passitum ehi”ti Satthāraṃ gahetvā attano gehaṃ agamāsi. Satthā tattha gantvā paññatte āsane nisīdi saddhim bhikkhusaṃghena. Brāhmaṇīpi āgantvā Satthu pādesu nipatitvā “tāta ettakaṃ kalam kuhiṃ gatosi, nanu nāma mātāpitaro mahallakakāle upaṭṭhātābbā”ti vatvā puttadhītaro “etha bhātaram vandathā”ti vandāpesi. Te ubhopi tuṭṭhamānasā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ parivisitvā “bhante idheva nibaddham bhikkhaṃ gaṇhathā”ti vatvā “Buddhā nāma ekaṭṭhāneyeva nibaddham bhikkhaṃ na gaṇhanti”ti vutte “tena hi bhante ye vo nimantetum āgacchanti, te amhākaṃ santikaṃ paṇeeyyāthā”ti āhaṃsu. Satthā

tato paṭṭhāya nimantetuṃ āgate “gantvā brāhmaṇassa āroceyyāthā”ti pesesi. Te gantvā “mayam svātanāya Satthāraṃ nimantemā”ti brāhmaṇaṃ vadanti. Brāhmaṇo punadivase attano gehato bhattachājanasūpeyyabhājanāni ādāya Satthu nisīdanaṭṭhānaṃ gacchati. Aññatra pana nimantane asati Satthā brāhmaṇasseva gehe bhattachiccaṃ karoti. Te ubhopi attano deyyadhammaṃ niccakālaṃ Tathāgatassa dentā dhammakathaṃ suṇantā anāgāmiphalaṃ pāpuṇiṃsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso brāhmaṇo ‘Tathāgatassa Suddhodano pitā, Mahāmāyā mātā’ti jānāti, jānantova saddhiṃ brāhmaṇiṃyā Tathāgataṃ ‘amhākaṃ putto’ti vadati, Satthāpi tatheva adhivāseti. Kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti. Satthā tesam kathaṃ sutvā “bhikkhave ubhopi te attano puttameva puttoti vadanti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bhikkhave ayaṃ brāhmaṇo nirantaraṃ pañca jātisatāni mayham pitā ahosi, pañca jātisatāni cūlapitā, pañca jātisatāni mahāpitā. Sāpi me brāhmaṇi nirantareva pañca jātisatāni mātā ahosi, pañca jātisatāni cūlamātā, pañca jātisatāni mahāmātā. Evāhaṃ diyaḍḍhajātisahassaṃ brāhmaṇassa hatthe samvaddho, diyaḍḍhajātisahassaṃ brāhmaṇiṃyā hattheti tīṇi jātisahassāni tesam puttabhāvaṃ dassetvā imā gāthā abhāsi—

“Yasmiṃ mano nivisati, cittañcāpi pasīdati.

Adiṭṭhapubbake pose, kāmaṃ tasmimpi vissase¹.

Pubbeva sannivāsena, paccuppannahitena vā.

Evam taṃ jāyate pemaṃ, uppalaṃva yathodake”ti².

Satthā temāsameva taṃ kulaṃ nissāya vihāsi. Te ubhopi arahattaṃ sacchikatvā parinibbāyīṃsu. Atha nesaṃ mahāsakkāraṃ katvā ubhopi ekakūṭāgārameva āropetvā nīharīṃsu. Satthāpi pañcasatabhikkhuparivāro tehi saddhiṃyeva ālāhanaṃ agamāsi. “Buddhānaṃ kira mātāpitaro”ti mahājano nikkhami. Satthāpi ālāhanasamīpe ekaṃ

1. Khu 5. 16 piṭṭhe.

2. Khu 5. 66 piṭṭhe Jātake.

sālaṃ pavisitvā aṭṭhāsi. Manussā Satthāraṃ vanditvā ekamante ṭhatvā “bhante ‘mātāpitaro vo kālakatā’ ti mā cintayitthā” ti Satthārā saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonti. Satthā te “mā evaṃ avacutthā” ti appaṭikkhipitvā parisāya āsayaṃ oloketvā taṅkhaṇānurūpaṃ dhammaṃ desento—

“Appaṃ vata jīvitāṃ idaṃ,
Oraṃ vassasatāpi miyyati.
Yo cepi aticca jīvati,
Atha so jarasāpi miyyati” ti¹—

Idaṃ **Jarāsuttaṃ** kathesi. Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Bhikkhūbrāhmaṇassa ca brāhmaṇiyyā ca parinibbutabhāvaṃ ajānantā “bhante tesaṃ ko abhisamparāyo” ti pucchimsu. Satthā “bhikkhave evarūpānaṃ asekhamunīnaṃ abhisamparāyo nāma natthi. Evarūpā hi accutaṃ amataṃ mahānibbānameva pāpuṇantī” ti vatvā imaṃ gāthamāha—

225. “Ahimsakā ye munayo, niccaṃ kāyena saṃvutā.
Te yanti accutaṃ ṭhānaṃ, yattha gantvā na socare” ti.

Tattha **munayoti** moneyyapaṭipadāya maggaphalapattā asekhamunayo. **Kāyenā**ti desanāmatamevetāṃ, tīhipi dvārehi susaṃvutāti attho. **Accutanti** sassataṃ. **Ṭhānanti** akuppaṭṭhānaṃ dhuvaṭṭhānaṃ. **Yatthāti** yasmaṃ nibbāne gantvā na socare na socanti na vihaññanti, taṃ ṭhānaṃ gacchantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhānāni pāpuṇimsūti.

Buddhapitubrāhmaṇavattthu pañcamāṃ.

6. Puṇṇadāsīvattthu

Sadā jāgaramānānanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Gijjhakūṭe viharanto Puṇṇaṃ nāma Rājagahaseṭṭhino dāsiṃ ārabha kathesi.

1. Khu 1. 405; Khu 7. 90 piṭṭhesu.

Tassā kira ekadivasam koṭṭanattāya bahuvīhim adamsu. Sā rattimpi dīpaṃ jāletvā vīhim koṭṭentī vissamanattāya sedatintena gattena bahivāte aṭṭhāsi. Tasmim samaye Dabbo Mallaputto bhikkhūnaṃ senāsanapaññāpako ahosi. So dhammassavanaṃ sutvā attano attano senāsanam gacchantānaṃ bhikkhūnaṃ aṅguliṃ jāletvā purato purato maggadesanattāya gacchanto bhikkhūnaṃ ālokaṃ nimmini. Puṇṇā tenālokena pabbate¹ vicarante bhikkhū disvā “ahaṃ tāva attano dukkhena upaddutā imāyapi velāya niddaṃ na upemi, bhaddantā kiṃ kāraṇā na niddāyanti”ti cintetvā “addhā kassaci bhikkhuno aphāsukaṃ vā bhavissati, dīghajātikena vā upaddavo bhavissati”ti saññaṃ katvā pātova kuṇḍakaṃ ādāya udakena temetvā hatthatale pūvaṃ katvā aṅgāresu pacitvā ucchaṅge katvā titthamagge khādissāmīti ghaṭaṃ ādāya titthābhimukhī pāyāsi. Satthāpi gāmaṃ piṇḍāya pavisitum tameva maggaṃ paṭipajji.

Sā Satthāraṃ disvā cintesi “aññesu divasesu Satthari diṭṭhepi mama deyyadhammo na hoti, deyyadhamme sati Satthāraṃ na passāmi, idāni me deyyadhammo ca atthi, Satthā ca sammukhībhūto. Sace lūkhaṃ vā paṇītaṃ vāti acintetvā gaṇheyya, dadeyyāhaṃ imaṃ pūvaṃ”ti ghaṭaṃ ekamante nikkhipitvā Satthāraṃ vanditvā “bhante imaṃ lūkhaṃ dānaṃ paṭiggaṇhantā mama saṅghaṃ karoṭhā”ti āha. Satthā Ānandattheraṃ oloketvā tena nīharitvā dinnaṃ mahārājadattiyaṃ pattaṃ upanāmetvā pūvaṃ gaṇhi. Puṇṇāpi taṃ Satthu patte patiṭṭhapetvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā “bhante tumhehi diṭṭhadhammoyeva me samijjhatū”ti āha. Satthā “evaṃ hotū”ti ṭhitakova anumodanaṃ akāsi.

Puṇṇāpi cintesi “kiñcāpi me Satthā saṅghaṃ karonto pūvaṃ gaṇhi, na panidaṃ khādissati. Addhā purato kākassa vā sunakhassa vā datvā rañño vā rājaputtassa vā gehaṃ gantvā paṇītabhojanaṃ bhuñjissati”ti. Satthāpi “kiṃ nu kho esā cintesi”ti² tassā cittācāraṃ ñatvā Ānandattheraṃ oloketvā nisīdanākāraṃ dassesi. Thero cīvaraṃ paññāpetvā adāsi. Satthā bahinagareyeva nisīditvā bhattakiccaṃ akāsi. Devatā sakalacakkavāḷagabbhe devamanussānaṃ upakappanaṃ ojaṃ madhupaṭalaṃ viya

1. Sabbete (Ka)

2. Satthāpi nu kho evamesā cintesīti (Si)

pīletvā tattha pakkhipim̐su. Puṇṇā ca oloketi at̐hāsi. Bhattakiccāvasāne
thero udakaṃ adāsi. Satthā katabhattakicco Puṇṇaṃ āmantetvā “kasmā tvaṃ
Puṇṇe mama sāvake paribhavasī”ti āha. Na paribhavāmi bhanteti. Atha tayā
mama sāvake oloketvā kiṃ kathitanti. “Ahaṃ tāva iminā dukkhupaddavena
niddaṃ na upemi, bhaddantā kimatthaṃ niddaṃ na upenti, addhā kassaci
aphāsukaṃ vā bhavissati, dīghajātikena vā upaddavo bhavissati”ti ettakaṃ
mayā bhante cintitanti. Satthā tassā vacanaṃ sutvā “Puṇṇe tvaṃ na tāva
dukkhupaddavena niddāyasi, mama sāvakā sadā jāgariyamanuyuttatāya na
niddāyanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

226. “Sadā jāgaramānānaṃ, ahorattānusikkhinaṃ.

Nibbānaṃ adhimuttānaṃ, atthaṃ gacchanti āsavā”ti.

Tattha **ahorattānusikkhinaṃ**ti divā ca rattiṃ ca tisso sikkhā
sikkhamānānaṃ. Nibbānaṃ **adhimuttānaṃ**ti nibbānajjhāsayānaṃ. **Atthaṃ**
gacchantiti evarūpānaṃ sabbe pi āsavā atthaṃ vināsaṃ natthibhāvaṃ
gacchanti ti attho.

Desanāvasāne yathāhitā Puṇṇā sotāpattiphale patiṭṭhahi,
sappattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Satthā kuṇḍaka-aṅgārapūvena bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ agamāsi.
Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “dukkaraṃ āvuso
Sammāsambuddhena kataṃ Puṇṇāya dinnena kuṇḍaka-aṅgārapūvena
bhattakiccaṃ karontenā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi
kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave
idāneva, pubbe pi mayā imāya dinnakuṇḍakaṃ paribhuttamevā”ti vatvā
atītaṃ āharitvā—

“Bhutvā tiṇaparighāsaṃ, bhutvā ācāma kuṇḍakaṃ.

Etaṃ te bhojanaṃ āsi, kasmā dāni na bhuñjasi.

Yattha posaṃ na jānanti, jātiyā vinayena vā.

Bahuṃ tattha mahābrahme, api ācāma kuṇḍakaṃ.

Tvañca kho maṃ pajānāsi, yādisāyaṃ hayuttamo.
Jānanto jānamāgama, na te bhakkhāmi kuṇḍakan”ti¹—

Imaṃ **Kuṇḍakasindhavapotakajātakam** vitthāretvā kathesi.

Puṇṇadāsīvatthu chaṭṭham.

7. Atula-upāsakavatthu

Porāṇametanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
Atulaṃ nāma upāsakaṃ ārabha kathesi.

So hi Sāvattvivāsī upāsako pañcasata-upāsakapativāro ekadivasam te
upāsake ādāya dhammassavanatthāya vihāram gantvā Revatattherassa
santike dhammaṃ sotukāmo hutvā Revatattheraṃ vanditvā nisīdi. So
panāyasmā paṭisallānārāmo sīho viya ekacāro, tasmā tena saddhim na kiñci
kathesi. So “ayaṃ thero na kiñci kathesi”ti kuddho utthāya
Sāriputtattherassa santikaṃ gantvā ekamantaṃ ṭhito therena “kenatthena
āgatatthā”ti vutte “ahaṃ bhante ime upāsake ādāya dhammassavanatthāya
Revatattheraṃ upasaṅkamim, tassa me thero na kiñci kathesi, svāhaṃ tassa
kujjhivā idhāgato, dhammaṃ me kathethā”ti āha. Atha thero “tena hi
upāsakā nisīdathā”ti vatvā bahukaṃ katvā abhidhammakathaṃ kathesi.
Upāsakopi “abhidhammakathā nāma atisaṇhā, thero bahuṃ
abhidhammameva kathesi, amhākaṃ iminā ko attho”ti kujjhivā parisam
ādāya Ānandattherassa santikaṃ agamāsi.

Therenāpi “kiṃ upāsakā”ti vutte “bhante mayaṃ dhammassavanatthāya
Revatattheraṃ upasaṅkamimhā, tassa santike ālāpasallāpamattampi
alabhitvā kuddhā Sāriputtattherassa santikaṃ agamimhā, sopi no atisaṇhaṃ
bahuṃ abhidhammameva kathesi, ‘iminā amhākaṃ ko attho’ti etassāpi
kujjhivā idhāgamimhā, kathehi no bhante dhammakathan”ti. Tena hi
nisīditvā suṇāthāti thero tesam suviññeyyaṃ katvā

1. Khu 5. 72 piṭṭhe.

appakameva dhammaṃ kathesi. Te therassapi kujjhitvā Satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdimsu, atha ne Satthā āha “kasmā upāsakā āgatatthā”ti. Dhammassavanāya bhanteti. Suto pana vo dhammoti. Bhante mayaṃ ādito Revatattheraṃ upasaṅkamimhā, so amhehi saddhiṃ na kiñci kathesi, tassa kujjhitvā Sāriputtattheraṃ upasaṅkamimhā, tena no bahu abhidhammo kathito, taṃ asallakkhetvā kujjhitvā Ānandattheraṃ upasaṅkamimhā, tena no appamattakova dhammo kathito, tassapi kujjhitvā idhāgatamhāti.

Satthā tassa kathaṃ sutvā “atula¹ porāṇato paṭṭhāya āciṇṇamevetarṃ, tuṇhībhūtaṃpi bahukathampi mandakathampi garahantiyeva. Ekantaṃ garahitabboyeva vā hi pasaṃsitabboyeva vā natthi. Rājānopi ekacce nindanti, ekacce pasaṃsanti. Mahāpathavimpi candimasūriyepi ākāśādayopi catuparisamajjhe nisīditvā dhammaṃ kathentampi Sammāsambuddhaṃ ekacce garahanti, ekacce pasaṃsanti. Andhabālānañhi nindā vā pasaṃsā vā appamaṇā, paṇḍitena pana medhāvinā nindito nindito nāma, pasaṃsito ca pasaṃsito nāma hotī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

227. “Porāṇametaṃ atula, netaṃ ajjatanāmiva.

Nindanti tuṇhimāsīnaṃ, nindanti bahubhāṇīnaṃ.

Mitabhāṇimpi nindanti, natthi loke anindito.

228. Na cāhu na ca bhavissati, na cetaṛahi vijjati.

Ekantaṃ nindito poso, ekantaṃ vā pasaṃsito.

229. Yaṃ ce viññū pasaṃsanti, anuvicca suve suve.

Acchiddavuttim medhāvim, paññāsīlasamāhitam.

230. Nikkham² jambonadasseva, ko taṃ ninditumarahati.

Devāpi naṃ pasaṃsanti, brahmunāpi pasaṃsito”ti.

Tattha **porāṇametanti** purāṇakaṃ etaṃ. **Atulā**ti taṃ upāsakaṃ nāmena ālapati. **Netam ajjatanāmivā**ti idaṃ nindanaṃ vā pasaṃsanaṃ vā

1. Atulālam (Sī)

2. Nekkham (Sī)

ajjatanam adhunā uppannam viya na hoti. **Tuṇhimāsīnanti** kiṃ eso mūgo viya badhiro viya kiñci ajānanto viya tuṇhī hutvā nisinnoti nindanti.

Bahubhāṇinanti kiṃ esa vātāhatatālapaṇṇam viya taṭataṭāyati, imassa kathāpariyantoyeva natthīti nindanti. **Mitabhāṇimpīti** kiṃ esa suvaṇṇahiraṇṇam viya attano vacanam maññamāno ekaṃ vā dve vā vatvā tuṇhī ahosīti nindanti. Evaṃ sabbathāpi imasmim loke anindito nāma natthīti attho. **Na cāhūti** atītepi nāhosi, anāgatepi na bhavissati.

Yam ce viññūti bālānam nindā vā pasamsā vā appamāṇā, yaṃ pana paṇḍitā divase divase anuvicca nindakāraṇam vā pasamsakāraṇam vā jānitvā pasamsanti, acchiddāya vā sikkhāya acchiddāya vā jīvitavuttiyā samannāgatattā acchiddavuttiṃ dhammojapaṇṇāya samannāgatattā medhāvim lokiyalokuttarapaṇṇāya ceva catupārisuddhisīlena ca samannāgatattā paññāsīlasamāhitam pasamsanti, taṃ suvaṇṇadosavirahitam ghaṭṭanamajjanakkhamam jambonadanikkham viya ko ninditumarahatīti attho. **Devāpīti** devatāpi paṇḍitamanussāpi taṃ bhikkhum upaṭṭhāya¹ thomenti pasamsanti. **Brahmunāpīti** na kevalam devamanussehi, dasasahassacakkavāle mahābrahmunāpi esa pasamsitoyevāti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi upāsakā sotāpattiphale patitṭhahimsūti.

Atula-upāsakavatthu sattaman.

8. Chabbaggiyavatthu

Kāyappakopanti imam dhammadesanam Satthā Veḷuvane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabha katesi.

Ekadivasam hi Satthā Veḷuvane viharanto tesam chabbaggiyānam ubho hi hatthehi yaṭṭhiyo gahetvā kaṭṭhapādukā āruya piṭṭhipāsāṇe caṅkamantānam khaṭakhaṭāṭisaddam² sutvā “Ānanda kiṃ saddo nāmeso”ti

1. Uṭṭhāya (Syā)

2. Khaṭakhaṭāyasaddam (Sī)

pucchitvā “chabbaggiyānaṃ pādukā āruyha caṅkamantānaṃ khaṭakhaṭasaddo”¹ti¹ sutvā sikkhāpadaṃ paññāpetvā “bhikkhunā nāma kāyādīni rakkhituṃ vaṭṭati”²ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

231. “Kāyappakopaṃ rakkheyya, kāyena saṃvuto siyā.

Kāyaduccaritaṃ hitvā, kāyena sucaritaṃ care.

232. Vacīpakopaṃ rakkheyya, vācāya saṃvuto siyā.

Vacīduccaritaṃ hitvā, vācāya sucaritaṃ care.

233. Manopakopaṃ rakkheyya, manasā saṃvuto siyā.

Manoduccaritaṃ hitvā, manasā sucaritaṃ care.

234. Kāyena saṃvutā dhīrā, atho vācāya saṃvutā.

Manasā saṃvutā dhīrā, te ve suparisāṃvutā”³ti.

Tattha **kāyappakopanti** tiividhaṃ kāyaduccaritaṃ rakkheyya. **Kāyena saṃvutoti** kāyadvāre² ducaritapavesanaṃ nivāretvā saṃvuto pihitadvāro siyā. Yasmā pana kāyaduccaritaṃ hitvā kāyasucaritaṃ caranto ubhayampetaṃ karoti, tasmā **kāyaduccaritaṃ hitvā, kāyena sucaritaṃ careti** vuttaṃ. Anantaragāthāsūpi eseva nayo. **Kāyena saṃvutā dhīrā**ti ye paṇḍitā pāṇātipātādīni akarontā kāyena, musāvādādīni akarontā vācāya, abhijjhādīni asamuṭṭhapentā manasā saṃvutā, te idha lokasmiṃ susāṃvutā surakkhitā sugopitā supihitadvārāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Chabbaggiyavatthu aṭṭhamam.

Kodhavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sattarasamo vaggo.

1. Khaṭakhaṭāyasaddoti (Sī)

2. Kāyadvārena (Sī)

18. Malavagga

1. Goghātakaputtavatthu

Paṇḍupalāsova dānisīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ goghātakaputtaṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kireko goghātaḥ gāvo vadhitvā varamaṃsāni gahetvā pacāpetvā puttadārehi saddhiṃ nisīditvā maṃsaṃca khādati, mūlena ca vikkīṇitvā jīvikaṃ kappesi. So evaṃ pañcapaṇṇāsa vassāni goghātakakammaṃ karonto dhuravihāre viharantassa Satthu ekadivasampi kaṭacchumattampi yāguṃ vā bhattaṃ vā na adāsi. So ca vinā maṃsena bhattaṃ na bhuñjati. So ekadivaṃ divasabhāge maṃsaṃ vikkīṇitvā attano atthāya pacituṃ ekaṃ maṃsakhaṇḍaṃ bhariyāya datvā nhāyituṃ agamāsi. Athassa sahāyako gehaṃ gantvā bhariyaṃ āha “thokaṃ me vikkīṇiyamaṃsaṃ dehi, gehaṃ me pāhunako¹ āgato”ti. Natthi vikkīṇiyamaṃsaṃ, sahāyako te maṃsaṃ vikkīṇitvā idāni nhāyituṃ gatoti. Mā evaṃ kari, sace maṃsakhaṇḍaṃ atthi, dehīti. Sahāyakassa te nikkhattamaṃsaṃ ṭhapetvā aññaṃ natthīti. So “sahāyakassa me atthāya ṭhapitamaṃsato aññaṃ maṃsaṃ natthi, so ca vinā maṃsena na bhuñjati, nāyaṃ dassatī”ti sāmaṇyeva taṃ maṃsaṃ gahetvā pakkāmi.

Goghātakopi nhatvā āgato tāya attano pakkapaṇṇena saddhiṃ vadḍhetvā bhatte upanīte āha “kahaṃ maṃsaṃ”ti. Natthi sāmīti. Nanu ahaṃ pacanattāya maṃsaṃ² datvā gatoti. Tava sahāyako āgantvā “pāhunako¹ me āgato, vikkīṇiyamaṃsaṃ dehi”ti vatvā mayā “sahāyakassa te ṭhapitamaṃsato aññaṃ maṃsaṃ natthi, so ca vinā maṃsena na bhuñjati”ti vuttepi balakkārena taṃ maṃsaṃ sāmaṇyeva gahetvā gatoti. Ahaṃ vinā maṃsena bhattaṃ na bhuñjāmi, harāhi nanti. Kiṃ sakkā kātuṃ, bhuñja sāmīti. So “nāhaṃ bhuñjāmi”ti taṃ bhattaṃ harāpetvā Satthaṃ ādāya pacchāgehe ṭhito goṇo atthi, tassa santikaṃ gantvā mukhe hatthaṃ pakkhipitvā jivhaṃ nīharitvā Satthena

1. Pahenako (Sī)

2. Sayam (Ka)

mūle chinditvā ādāya gantvā aṅgāresu pacāpetvā bhattamatthake ṭhapetvā nisinno ekaṃ bhattapiṇḍaṃ bhuñjitvā ekaṃ maṃsakhaṇḍaṃ mukhe ṭhapesi. Taṅkhaṇaṇṇevassa jivhā chijjitvā bhattapātiyaṃ pati. Taṅkhaṇaṇṇeva kammasarikkhakam vipākam labhi. Sopi kho goṇo viya lohitadhārāya mukhato paggharantiyā antogeham pavisitvā jaṇṇukehi vicaranto viravi.

Tasmiṃ samaye goghātakassa putto pitaraṃ olokento samīpe ṭhito hoti. Atha naṃ mātā āha “passa putta imaṃ goghātakam goṇam viya gehamajjhe jaṇṇukehi vicaritvā viravantaṃ, idaṃ dukkham tava matthake patissati, mamampi anoloketvā attano sottiṃ karonto palāyassū”ti. So maraṇabhayaatajjito mātaraṃ vanditvā palāyi, palāyitvā ca pana Takkasilaṃ agamāsi. Goghātakopi goṇo viya gehamajjhe viravanto vicaritvā kālakato Avīcimhi nibbatti. Goṇopi kālamakāsi. Goghātakaputtopi Takkasilaṃ gantvā suvaṇṇakārakammaṃ uggaṇhi. Athassācariyo gāmaṃ gacchanto “evarūpaṃ nāma alaṅkāraṃ kareyyāsi”ti vatvā pakkāmi. Sopi tathārūpaṃ alaṅkāraṃ akāsi. Athassācariyo āgantvā alaṅkāraṃ disvā “ayaṃ yattha katthaci gantvā jīvitum samattho”ti vayappattaṃ attano dhītaraṃ adāsi. So puttadhītāhi vaḍḍhi.

Athassa puttā vayappattā sippaṃ uggaṇhitvā aparabhāge Sāvattiyaṃ gantvā tattha gharāvāsaṃ saṇṭhapetvā vasantā saddhā pasannā ahesum. Pitāpi nesaṃ Takkasilāyaṃ kiñci kusalaṃ akatvāva jaraṃ pāpuṇi. Athassa puttā “pitā no mahallako”ti attano santikaṃ pakkosāpetvā “pitu atthāya dānaṃ dassāmā”ti Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantayimsu. Te punadivase antogeha Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nisīdāpetvā sakkaccaṃ parivisitvā bhattakiccāvasāne Satthāraṃ āhaṃsu “bhante amhehi idaṃ pitu jīvabhattaṃ dinnam, pitu no anumodanaṃ karoṭhā”ti. Satthā taṃ āmantetvā “upāsaka tvaṃ mahallako paripakkasarīro paṇḍupalāsaḍiso, tava paralokagamanāya kusalapātheyyaṃ natthi, attano patiṭṭhaṃ karohi, paṇḍito bhava, mā bālo”ti anumodanaṃ karonto imā dve gāthā abhāsi—

235. “Paṇḍupalāsova dānisi,
 Yamapurisāpi ca te upaṭṭhitā.
 Uyyogamukhe ca tiṭṭhasi,
 Pātheyyampi ca te na vijjati.

236. So karohi dīpamattano,
 Khippaṃ vāyama paṇḍito bhava.
 Niddhantamalo anaṅgaṇo,
 Dibbaṃ ariyabhūmiṃ upehi¹”ti¹.

Tattha **paṇḍupalāsova dānisi**ti upāsaka tvaṃ idāni chijjivā bhūmiyaṃ patitapaṇḍupalāso viya ahoṣi. **Yamapurisā**ti yamadūtā vuccanti, idaṃ pana maraṇameva sandhāya vuttaṃ, maraṇaṃ te paccupaṭṭhanti attho. **Uyyogamukheti** parihānimukhe, avuḍḍhimukhe ca ṭhitosīti attho. **Pātheyyanti** gamikassa taṇḍulādipātheyyaṃ viya paralokaṃ gacchantassa tava kusalapātheyyampi natthīti attho. **So karohī**ti so tvaṃ samudde nāvāya bhinnāya dīpasankhātāṃ patiṭṭhaṃ viya attano kusalapatiṭṭhaṃ karohi. Karonto ca khippaṃ vāyama, sīghaṃ sīghaṃ vīriyaṃ ārabha, attano kusalakammapatiṭṭhakaraṇena paṇḍito bhava. Yo hi maraṇamukhaṃ appatvā kātuṃ samatthakāleṃ kusalaṃ karoti, esa paṇḍito nāma, tādiso bhava, mā andhabālota attho. **Dibbaṃ ariyabhūminta** evaṃ vīriyaṃ karonto rāgādīnaṃ malānaṃ nīhaṭatāya niddhantamalo aṅgaṇābhāvena anaṅgaṇo nikkilesa hutvā pañcavidhaṃ suddhāvāsabhūmiṃ pāpuṇissasīti attho.

Desanāvasāne upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Te punadivasatthāyapi Satthāraṃ nimantetvā dānaṃ datvā katabhattakiccaṃ Satthāraṃ anumodanakāle āhaṃsu “bhante idampi amhākaṃ pitu jīvabhattameva, imasseva anumodanaṃ karoṭhā”ti. Satthā tassa anumodanaṃ karonto imā dve gāthā abhāsi—

1. Ariyabhūmimēhisīti (Sī, Syā)

237. “Upanītavayo ca dānisi.

Sampayātosī yamassa santikaṃ¹.

Vāso² te natthi antarā,

Pātheyyampi ca te na vijjati.

238. So karohi dīpamattano,

Khippaṃ vāyama paṇḍito bhava.

Niddhantamalo anaṅgaṇo,

Na puna jātijaraṃ upehisi³”ti.

Tattha **upanītavayoti upātinipātamattaṃ, nītavayoti** vigatavayo³ atikkantavayo, tvañcasi dāni tayo vaye atikkamitvā maraṇamukhe ñhitoti atho. **Sampayātosī yamassa santikanti** maraṇamukhaṃ gantuṃ sajjo⁴ hutvā ñhitosīti atho. **Vāso te natthi antarā**ti yathā maggaṃ gacchantā tāni tāni kiccāni karontā antarāmagge vasanti, na evaṃ paralokaṃ gacchantā. Na hi sakkā paralokaṃ gacchantena “adhivāsetha katipāhaṃ, dānaṃ tāva demi, dhammaṃ tāva suṇāmi”ti-ādīni vattuṃ. Ito pana cavitvā paraloke nibbattova hoti. Imamatthaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Pātheyyanti** idaṃ kiñcāpi heṭṭhā vuttameva, upāsakassa pana punappunaṃ daḥhikaraṇatthaṃ idhāpi Satthārā kathitaṃ. **Jātijaranti** ettha byādhimaraṇānipi gahitāneva honti. Heṭṭhimagāthāhi ca anāgāmi maggo kathito, idha arahattamaggo kathito. Evaṃ santēpi yathā nāma rañṇā attano mukhapamāṇena kabaḷaṃ vaḍḍhetvā puttassa upanīte so kumāro attano mukhapamāṇeneva gaṇhāti, evameva Satthārā uparimaggavasena dhamme desitepi upāsako attano upanissayavasena heṭṭhā sotāpattiphalaṃ patvā imissā anumodanāya avasāne anāgāmi phalaṃ patto. Sesaparisaṃyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Goghātakaputtavattu paṭhamam.

1. Santike (Ka)

3. Nītavayo gatavayo (Sī, Syā)

2. Vāsopi ca (Sī, Syā, Ka)

4. Sajjito (Sī)

2. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Anupubbenāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira ekadivasam pātova nikkhamitvā bhikkhūnaṃ cīvarapārūpanaṭṭhāne bhikkhū cīvaraṃ pārupante olokeno aṭṭhāsi. Taṃ pana ṭhānaṃ virūḷhataṇaṃ hoti. Athekassa bhikkhuno cīvaraṃ pārupantassa cīvarakaṇṇo tiṇesu pavattento ussāvabindūhi temi. Brāhmaṇo “imaṃ ṭhānaṃ appaharitaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti punadivase kuddālaṃ ādāya gantvā taṃ ṭhānaṃ tacchetvā khalamaṇḍalasadisaraṃ akāsi. Punadivasepi taṃ ṭhānaṃ āgantvā bhikkhūsu cīvaraṃ pārupantesu ekassa cīvarakaṇṇaṃ bhūmiyaṃ patitvā paṃsumhi pavaṭṭamānaṃ disvā “idha vālukaṃ okirituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā vālukaṃ āharitvā okiri.

Athekadivasam purebhattaṃ caṇḍo ātapo ahosi, tadāpi bhikkhūnaṃ cīvaraṃ pārupantānaṃ gattato sede muccante disvā “idha mayā maṇḍapaṃ kāretuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā maṇḍapaṃ kāresi. Punadivase pātova vassaṃ vassi, vaddalikaṃ ahosi. Tadāpi brāhmaṇo bhikkhū oloketova ṭhito tintacīvarake bhikkhū disvā “ettha mayā sālaṃ kāretuṃ vaṭṭatī”ti sālaṃ kāretvā “idāni sālamahaṃ karissāmi”ti cintetvā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā anto ca bahi ca bhikkhū nisīdāpetvā bhattakiccāvasāne anumodanattāya Satthu pattaṃ gahetvā “bhante ahaṃ bhikkhūnaṃ cīvarapārūpanakāle imasmiṃ ṭhāne olokeno ṭhito idaṇcīdaṇca disvā idaṇcīdaṇca kāresin”ti-ādito paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattim ārocesi. Satthā tassa vacanaṃ sutvā “brāhmaṇa paṇḍitā nāma khaṇe khaṇe thokaṃ thokaṃ kusalaṃ karontā anupubbena attano akusalamalaṃ nīharantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

239. “Anupubbena medhāvī, thokaṃ thokaṃ khaṇe khaṇe.

Kammāro rajatasseva, niddhame malamattano”ti.

Tattha **anupubbenā**ti anupaṭipāṭiyā. **Medhāvī**ti dhammojapaññāya samannāgato. **Khaṇe khaṇeti** okāse okāse kusalaṃ karonto, **Kammāro rajatassevā**ti yathā suvaṇṇakāro ekavārameva suvaṇṇaṃ tāpetvā keṭṭetvā malaṃ nīharitvā pilandhanavikatiṃ kātuṃ na

sakkoti, punappunam tāpento koṭṭento pana malam nīharati, tato
anekavidham pilandhanavikatiṃ karoti, evameva punappunam kusalam
karonto paṇḍito attano rāgādimalam niddhameyya, evam niddhantamalo
nikkilesova hotīti attho.

Desanāvasāne brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahi, mahājanassāpi
sāthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aññatarabrāhmaṇavattthu dutiyam.

3. Tissattheravattthu

Ayasāva malanti imam dhammadesanam Satthā Jetavane viharanto
Tissattheram nāma bhikkhum ārabha kathesi.

Eko kira Sāvatthivāsī kulaputto pabbajitvā laddhūpasampado
Tissattheroti paññāyi. So aparabhāge janapadavihāre vassūpagato
aṭṭhahatthakam thūlasāṭakam labhitvā vutthavasso pavāretvā tam ādāya
gantvā bhaginiyā hatthe ṭhapesi. Sā “na me eso sāṭako bhātu anucchaviko”ti
tam tikhiṇāya vāsiyā chinditvā hīrahīram katvā udukkhale koṭṭetvā
pavisetvā¹ pothetvā vaṭṭetvā sukhumasuttam kantitvā sāṭakam vāyāpesi.
Theropi suttañceva sūciyo ca samvidahitvā cīvarakārake daharasāmaṇere
sannipātetvā bhaginiyā santikam gantvā “tam me sāṭakam detha, cīvaram
kāressāmī”ti āha. Sā navahattham sāṭakam nīharitvā kaniṭṭhabhātikassa
hatthe ṭhapesi. So tam gahetvā vitthāretvā² oloketvā “mama sāṭako thūlo
aṭṭhahattho, ayam sukhumo navahattho. Nāyam mama sāṭako, tumhākam
esa, na me iminā attho, tameva me dethā”ti āha. Bhante tumhākameva eso,
gaṇhatha nanti. So neva icchi. Athassa attanā katakiccam sabbam ārocetvā
“bhante tumhākamevesa, gaṇhatha nan”ti adāsi. So tam ādāya vihāram
gantvā cīvarakammam paṭṭhapesi.

1. Piñchetvā (Sī), vijaṭetvā (Syā)

2. Vicāretvā (Syā)

Athassa bhaginī cīvarakārānaṃ atthāya yāgubhattādīni sampādesi. Cīvarassa niṭṭhitadivase pana atirekasakkāraṃ kāresi. So cīvaraṃ oloketvā tasmim̐ uppannasineho “sve dāni naṃ pārupissāmi”ti saṃharitvā cīvaravaṃse ṭhapetvā taṃ rattim̐ bhuttāhāraṃ jirāpetum̐ asakkonto kālāṃ katvā tasmim̐yeva cīcare ūkā hutvā nibbatti. Bhaginīpissa kālakiriyaṃ sutvā bhikkhūnaṃ pādesu pavattamānā rodī. Bhikkhū tassa sarīrakiccaṃ katvā gilānupaṭṭhākassa abhāvena saṃghasseva taṃ pāpuṇāti. “Bhājessāma naṃ”ti taṃ cīvaraṃ nīharāpesum̐. Sā ūkā “ime mama santakaṃ vilumpantī”ti viravantī ito cito ca sandhāvi. Satthā Gandhakuṭiyaṃ nisinnova dibbāya sotadhātuyā taṃ saddaṃ sutvā “Ānanda Tissassa cīvaraṃ abhājetvā sattāhaṃ nikkhipitum̐ vadehi”ti āha. Thero tathā kāresi. Sāpi sattame divase kālāṃ katvā Tusitavimāne nibbatti. Satthā “aṭṭhame divase Tissassa cīvaraṃ bhājetvā gaṇhathā”ti¹ āṇāpesi. Bhikkhū tathā karim̐su.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum̐ “kasmā nu kho Satthā Tissassa cīvaraṃ satta divase ṭhapāpetvā aṭṭhame divase gaṇhitum̐ anujāni”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave Tisso attano cīvare ūkā hutvā nibbatto, tumhehi tasmim̐ bhājiyamāne ‘ime mama santakaṃ vilumpantī’ti viravantī ito cito ca dhāvi. Sā tumhehi cīvare gayhamāne tumhesu manaṃ padussitvā niraye nibbatteyya, tena cāhaṃ cīvaraṃ nikkhipāpesim̐. Idāni pana sā Tusitavimāne nibbattā, tena vo mayā cīvaragahaṇaṃ anuññātan”ti vatvā puna tehi “bhāriyā vata ayaṃ bhante taṇhā nāmā”ti vutte “āma bhikkhave imesaṃ sattānaṃ taṇhā nāma bhāriyā. Yathā ayato malaṃ utṭhahitvā ayameva khādati vināseti aparibhogaṃ karoti, evamevāyaṃ taṇhā imesaṃ sattānaṃ abbhantare uppajjitvā te satte nirayādīsu nibbattāpeti, vināsaṃ pāpeti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

240. “Ayaṃ malaṃ samuṭṭhitam²,
Tatuṭṭhāya³ tameva khādati.
Evaṃ atidhonacāriṇaṃ,
Sāni kammāni nayanti duggatin”ti.

1. Gaṇhantūti (Sī, Syā)

2. Samuṭṭhāya (Syā, Ka)

3. Taduṭṭhāya (Sī, Syā)

Tattha **ayasāvā**ti ayato samuṭṭhitam¹. **Tatuṭṭhāyā**ti tato uṭṭhāya². **Atidhonacārinanti** dhonā vuccati cattāro paccaye “idamattham etc”ti paccavekkhitvā paribhuñjanapaññā, tam atikkamitvā caranto atidhonacārī nāma. Idam vuttam hoti—yathā ayato malam samuṭṭhāya tato samuṭṭhitam tameva khādati, evamevaṃ catupaccaye apaccavekkhitvā paribhuñjantam atidhonacārinam sāni³ kammāni attani ṭhitattā attano santakāneva tāni kammāni duggatim nayanānti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādini pāpuṇimsūti.

Tissattheravatthu tatiyam.

4. Lāludāyittheravatthu

Asajjhāyamalāti imam dhammadesanam Satthā Jetavane viharanto Lāludāyittheram ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kira pañcakoṭimattā ariyasāvakā vasanti, dve koṭimattā puthujjanā vasanti. Tesu ariyasāvakā purebhattam dānam datvā pacchābhattam sappitelamadhuphāṇitavatthādini gahetvā vihāram gantvā dhammakatham suṇanti. Dhammam sutvā gamanakāle ca Sāriputtamoggallānānam guṇakatham kathenti. Udāyitthero tesam katham sutvā “etesam tāva dhammam sutvā tumhe evam kathetha, mama dhammakatham sutvā kiṃ nu kho na kathessathā”ti⁴ vadati. Manussā tassa katham sutvā “ayaṃ eko dhammakathiko bhavissati, imassapi amhehi dhammakatham sotum vaṭṭati”ti te ekadivasam theram yācitvā “bhante ajja amhākaṃ dhammassavanadivaso”ti saṃghassa dānam datvā “bhante tumhe amhākaṃ divā dhammakatham katheyyāthā”ti āhaṃsu. Sopi tesam adhivāsesi.

Tehi dhammassavanavelāya āgantvā “bhante no dhammam kathethā”ti vutte Lāludāyitthero āsane nisīditvā cittabījanim

1. Samuṭṭhāyāti samuṭṭhahitvā (Syā)

2. Taduṭṭhāyāti tato uṭṭhahitvā (Sī, Syā)

3. Yāni (Sī)

4. Kathessathāti (Syā)

gahetvā cāleno ekampi dhammapadam adisvā “aham sarabhaññaṃ¹ bhaṇissāmi, añño dhammakatham kathetū”ti vatvā otari. Te añña dhammakatham kathāpetvā sarabhāṇatthāya² puna tam āsanam āropayimsu. So punapi kiñci adisvā “aham rattim kathessāmi, añño sarabhaññaṃ bhaṇatū”ti vatvā āsanā otari. Te añña sarabhaññaṃ bhaṇāpetvā puna rattim theram ānayimsu³. So rattimpi kiñci adisvā “aham paccūsakāle kathessāmi, rattim añño kathetū”ti vatvā otari. Te añña rattim kathāpetvā puna paccūse tam ānayimsu. So punapi kiñci nāddasa. Mahājano leḍḍudaṇḍādini gahetvā “andhabāla tvaṃ Sāriputtamoggallānānam vaṇṇe kathiyamāne evañcevaṇca vadesi, idāni kasmā na kathesi”ti santajjetvā palāyantam anubandhi. So palāyanto ekissā vaccakuṭiyā pati.

Mahājano katham samuṭṭhāpesi “ajja Lāludāyī Sāriputtamoggallānānam guṇakathāya pavattamānāya ussūyanto attano dhammakathikabhāvaṃ pakāsetvā manussehi sakkāram katvā ‘dhammam suṇomā’ti vutte catukkhattum āsane nisīditvā kathetabbayuttakam kiñci apassanto ‘tvaṃ amhākam ayyehi Sāriputtamoggallānattherehi saddhimyugaggāham gaṇhāsī’ti leḍḍudaṇḍādini gahetvā santajjetvā palāpiyamāno vaccakuṭiyā patito”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepe eso gūthakūpe nimuggoyevā”ti vatvā atītam āharitvā—

“Catuppado aham samma, tvampi samma catuppado.

Ehi samma nivattassu, kiṃ nu bhīto palāyasi.

Asucipūtilomosi, duggandho vāsi sūkara.

Sace yujjhitukāmosi, jayam samma dadāmi te”ti⁴—

Imam **jātakam** vitthāretvā kathesi. Tadā siho Sāriputto ahosi, sūkaro Lāludāyīti. Satthā imam dhammadesanam āharitvā “bhikkhave Lāludāyina appamattakova dhammo uggahito, sajjhāyam pana

1. Padabhāṇam (Sī, Syā)

2. Padabhāṇāya (Sī, Syā)

3. Āropayimsu (Sī)

4. Khu 5. 36 piṭṭhe.

neva akāsi, kiñci pariyattim uggahetvā tassā asajjhāyakaraṇaṃ malamevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

241. “Asajjhāyamalā mantā, anuṭṭhānamalā gharā.

Malaṃ vaṇṇassa kosajjaṃ, pamādo rakkhato malan”ti.

Tattha **asajjhāyamalā**ti yākāci pariyatti vā sippaṃ vā¹ yasmā asajjhāyantassa ananuyuñjantassa vinassati vā niranantaraṃ vā na upaṭṭhāti, tasmā “asajjhāyamalā mantā”ti vuttaṃ. Yasmā pana gharāvāsaṃ vasantassa uṭṭhāyuṭṭhāya jīṇapaṭisaṅkharanādini akarontassa gharaṃ nāma vinassati, tasmā “**anuṭṭhānamalā gharā**”ti vuttaṃ. Yasmā gihissa vā pabbajitassa vā kosajjavasena sarīrapaṭijagganaṃ vā parikkhārapaṭijagganaṃ vā akarontassa kāyo dubbaṇṇo hoti, tasmā “**malaṃ vaṇṇassa kosajjaṃ**”ti vuttaṃ. Yasmā gāvo rakkhantassa pamādavasena niddāyantassa vā kīḷantassa vā tā gāvo atitthapakkhandanādinā vā vāḷamigacorādi-upaddavena vā paresaṃ sālīkhetṭādini otaritvā khādanavasena vināsaṃ āpajjanti, sayampi daṇḍaṃ vā paribhāsaṃ vā pāpuṇāti, pabbajitaṃ vā pana cha dvārāni arakkhantaṃ pamādavasena kilesā otaritvā sāsanaṃ cāventi, tasmā “**pamādo rakkhato malan**”ti vuttaṃ. So hissa vināsāvahanena² malaṭṭhāniyattā malanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādini pāpuṇimsūti.

Lāludāyittheravatthu catutthaṃ.

5. Aññatarakulaputtavatthu

Malitthiyā duccharitanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto aññataraṃ kulaputtaṃ ārabba kathesi.

Tassa kira samānajātikaṃ kulakumārikaṃ ānesuṃ. Sā ānītadivasato paṭṭhāya aticārinī ahoṣi. So kulaputto tassā aticārena lajjito kassaci sammukhībhāvaṃ upagantuṃ asakkonto

1. Yamkiñci pariyattim vā sippaṃ vā (Sī)

2. Vināsāharaṇena (Syā)

Buddhupaṭṭhānādīni pacchinditvā katipāhaccayena Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinno “kiṃ upāsaka na dissasī”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ Satthā “upāsaka pubbepi mayā ‘itthiyo nāma nadī-ādisadisā, tāsu paṇḍitena kodho na kātabbo’ti vuttaṃ, tvaṃ pana bhavapaṭicchannattā na sallakkhesī”ti vatvā tena yācito—

“Yathā nadī ca pantho ca, pānāgāraṃ sabhā papā.

Evam lokitthiyo nāma, velā tāsāṃ na vijjati”ti¹—

Jātakam vitthāretvā “upāsaka itthiyā hi aticārinibhāvo malaṃ, dānaṃ dentassa maccheraṃ malaṃ, idhalokaparalokesu sattānaṃ akusalakammaṃ vināsanatthēna malaṃ, avijjā pana sabbamalānaṃ uttamamalan”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

242. “Malitthiyā duccharitaṃ, maccheraṃ dadato malaṃ.

Malā ve pāpakā dhammā, asmim loke paramhi ca.

243. Tato malā malataraṃ, avijjā paramaṃ malaṃ.

Etaṃ malaṃ pahantvāna, nimmalā hotha bhikkhavo”ti.

Tattha **duccaritanti** aticāro. Aticārinim hi itthim sāmikopi gehā nīharati, mātāpitūnaṃ santikaṃ gatampi² “tvaṃ kulassa agāravabhūtā³, akkhīhipi na daṭṭhabbā”ti taṃ nīharanti⁴. Sā anāthā vicarantī mahādukkhaṃ pāpuṇāti. Tenassā duccharitaṃ “malan”ti vuttaṃ. **Dadatoti** dāyakassa. Yassa hi khettakasanakāle “imasmin khetto sampanne salākabhattādīni dassāmī”ti cintetvā nipphanne sassepi maccheraṃ uppajjitvā cāgacittaṃ nivāreti, so maccheravasena cāgacitte avirūhante manussasampattiṃ dibbasampattiṃ nibbānasampattinti tisso sampattiyo na labhati. Tena vuttaṃ “**maccheraṃ dadato malan**”ti. Sesesupi eseṇa nayo. **Pāpakā dhammā**ti akusaladhammā pana idhaloke ca paraloke ca malameva.

Tatoti heṭṭhā vuttamalato. **Malataranti** atirekamalaṃ vo kathemīti attho. **Avijjāti** aṭṭhavatthukaṃ aññāṇameva paramaṃ malaṃ.

1. Khu 5. 16, 242 piṭṭhesu.

3. Aṅgārabhūtā (Sī)

2. Gacchantam (Syā), gantvā (Ka)

4. Nīharati (Ka)

pahantvānāti etaṃ malaṃ jahitvā bhikkhave tumhe nimmalā hothāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Aññatarakulaputtavatthu pañcamaṃ.

6. Cūlasārivatthu

Sujīvanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Cūlasāriṃ nāma Sāriputtattherassa saddhivihārikaṃ ārabha kathesi.

So kira ekadivase vejjakammaṃ katvā paṇītabhojanaṃ labhitvā ādāya nikkhamanto antarāmagge therāṃ disvā “bhante idaṃ mayā vejjakammaṃ katvā laddhaṃ, tumhe aññattha evarūpaṃ bhojanaṃ na labhissatha, imaṃ bhuñjatha, ahaṃ te vejjakammaṃ katvā niccakālaṃ evarūpaṃ āhāraṃ āharissāmi”¹ āha. Thero tassa vacanaṃ sutvā tuṇhībhūtova pakkāmi. Bhikkhū vihāraṃ gantvā Satthu tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “bhikkhave ahiriko nāma pagabbho kākasadiso hutvā ekavīsatividhāya anesanāya ṭhatvā sukhaṃ jīvati, hiri-ottappasampanno pana dukkhaṃ jīvati”²ti vatvā imā gāthā abhāsi—

244. “Sujīvaṃ ahirikena, kākasūrena dhamsinā.

Pakkhandinā pagabbhena, saṃkiliṭṭhena jīvitam.

245. Hirīmatā ca dujjīvaṃ, niccaṃ sucigavesinā.

Alīnenāppagabbhena, suddhājīvena passatā”³ti.

Tattha **ahirikenā**ti chinnahirottappakena. Evarūpena hi amātarameva “mātā me”⁴ti apitādayo eva ca “pitā me”⁵ti-ādinā nayena vatvā ekavīsatividhāya anesanāya patiṭṭhāya sukkena jīvitum sakkā. **Kākasūrenā**ti sūrakākasadisena. Yathā hi sūrakāko kulagharesu yāgu-ādīni gaṇhitukāmo bhitti-ādīsu nisīditvā attano olokanabhāvaṃ ñatvā anolokento viya² aññavihitako

1. Āhāressāmīti (Sī)

2. Attamano olokento viya (Sī)

viya niddāyanto viya ca hutvā manussānaṃ pamādaṃ sallakkhetvā anupatitvā “sūsū”ti vadantesuyeve bhājanato mukhapūraṃ gahetvā palāyati, evamevaṃ ahirikapuggalopi bhikkhūhi saddhiṃ gāmaṃ pavisitvā yāgubhattaṭṭhānādīni vavatthapeti. Tattha bhikkhū piṇḍāya caritvā yāpanamattaṃ ādāya āsanasālaṃ gantvā paccavekkhantā yāguṃ pivitvā kammaṭṭhānaṃ manasi karonti¹ sajjhāyanti āsanasālaṃ sammajjanti. Ayaṃ pana kiñci akatvā gāmābhimukhova hoti.

So hi bhikkhūhi “passathiman”ti olokiyamānopi anolokento viya aññavihito viya niddāyanto viya gaṇṭhikaṃ paṭimuñcanto viya cīvaraṃ saṃvidahanto viya hutvā “asukāṃ nāma me kammaṃ atthi”ti vadanto uṭṭhāyāsanaṃ gāmaṃ pavisitvā pātova vavatthapitagehesu aññataraṃ gehaṃ upasaṅkamitvā ghamaṇūsakesu thokaṃ kavāṭaṃ pidhāya dvāre nisīditvā kandantesupi ekena hatthena kavāṭaṃ paṇāmetvā anto pavisati. Atha naṃ disvā akāmakāpi āsane nisīdāpetvā yāgu-ādīsu yaṃ atthi, taṃ denti. So yāvadatthaṃ bhuñjitvā avasesaṃ pattenādāya pakkamati. Ayaṃ kākasūro nāma. Evarūpena ahirikena sujīvanti attho.

Dhamśināti “asukatthero nāma appiccho”ti-ādīni vadantesu “kiṃ pana mayaṃ na appicchā”ti-ādivacanena paresaṃ guṇadhamśanatāya dhamśinā. Tathārūpassa vacanaṃ sutvā “ayampi appicchatādiguṇe yutto”ti maññamānā manussā dātabbaṃ maññanti. So pana tato paṭṭhāya viññūpurisānaṃ cittaṃ ārādhetaṃ asakkonto tamhāpi lābhā parihāyati. Evaṃ dhamśipuggalo attanopi parassapi lābhaṃ nāsetiyeve.

Pakkhandināti pakkhandacārinā. Paresaṃ kiccānapi attano kiccāni viya dassento pātova bhikkhūsu cetiyaṅgaṇādīsu vattaṃ katvā kammaṭṭhānamanasikārena thokaṃ nisīditvā uṭṭhāya gāmaṃ pavisantesu mukhaṃ dhovitvā paṇḍukāsāvapārūpana-akkhi-añjanasīsamakkhanādīhi attabhāvaṃ maṇḍetvā sammajjanto viya dve tayo sammajjanipahāre datvā dvārakoṭṭhakābhimukho hoti. Manussā pātova “cetiyaṃ vandissāma, mālāpūjaṃ

1. Manasi karontā (Sī, Syā)

karissāmā”ti āgatā taṃ ditvā “ayaṃ vihāro imaṃ daharaṃ nissāya paṭijaggaṇaṃ labhati, imaṃ mā pamañjitthā”ti vatvā tassa dātabbaṃ maññanti. Evarūpena pakkhandināpi sujīvaṃ. **Pagabbhenāti** kāyapāgabbhiyādīhi samannāgatena. **Samkiliṭṭhena jīvanti** evaṃ jīvikaṃ kappetvā jīvantena hi puggalena samkiliṭṭhena hutvā jīvitaṃ nāma hoti, taṃ dujjīvitaṃ pāpamevāti attho.

Hirīmatā cāti hirottappasampanna puggalena dujjīvaṃ. So hi amātādayova “mātā me”ti-ādīni avatvā adhammike paccaye gūthaṃ viya jigucchanto dhammena samena pariyesanto sapadānaṃ piṇḍāya caritvā jīvikaṃ kappento lūkhaṃ jīvikaṃ jīvatīti attho. **Sucigavesināti** sucīni kāyakammādīni gavesantena. **Alīnenāti** jīvitavuttimanallīnena¹. **Suddhājīvena passatīti** evarūpo hi puggalo suddhājīvo nāma hoti. Tena evaṃ suddhājīvena tameva suddhājīvaṃ sārato passatā lūkha jīvitavasena dujjīvaṃ hotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Cūlasārivatthu chaṭṭhaṃ.

7. Pañca-upāsakavatthu

Yo pāṇanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto pañca-upāsake² ārabha kathesi.

Tesu hi eko pāṇatipātāveramaṇisikkhāpadameva rakkhati, itare itarāni. Te ekadivasam “ahaṃ dukkaraṃ karomi, dukkaraṃ rakkhamī”ti vivādāpannā Satthu santikaṃ gantvā vanditvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā tesam kathaṃ sutvā ekasīlampi kaniṭṭhakaṃ akatvā “sabbāneva durakkhānī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

246. “Yo pāṇamatipāteti, musāvādañca bhāsati.

Loke adinnamādiyati, paradārañca gacchati.

1. Jīvitavuttiṃ anu-anallīnena (Sī), jīvitavuttiyā alīnena (Syā)

2. Pañcasata-upāsake (Sī), pañcasate upāsake (Ka)

247. Surāmerayapānañca, yo naro anuyuñjati.

Idheva meso lokasmim, mūlaṃ khaṇati attano.

248. Evaṃ bho purisa jānāhi, pāpadhammā asaṇṇatā.

Mā taṃ lobho adhammo ca, ciraṃ dukkhāya randhayun”ti.

Tattha **yo pāṇamatipātetī**ti yo sāhatthikādīsu chasu payogesu ekapayogenāpi parassa jīvitindriyaṃ upacchindati. **Musāvādanti** paresaṃ atthabhañjanakaṃ musāvādañca bhāsati. **Loke adinnamādiyatī**ti imasmim sattaloke theyyāvahārādīsu ekenapi avahārena parapariggahitaṃ ādiyati. **Paradārañca gacchatī**ti parassa rakkhitaḡopitesu bhaṇḡesu aparajjhanto uppathacāraṃ carati. **Surāmerayapānanti** yassa kassaci surāya ceva merayassa ca pānaṃ. **Anuyuñjati**ti sevati bahulīkaroti. **Mūlaṃ khaṇati**ti tiṭṭhatu paraloko, so pana puggalo idha lokasmimyeva yena khattavattu-ādinā mūlena patiṭṭhapeyya, tampi aṭṭhapetvā vā vissajjetvā vā suraṃ pivanto attano mūlaṃ khaṇati, anātho kapaṇo hutvā vicarati. **Evaṃ bhoti** pañcadussīlyakammakāraṃ puggalaṃ ālapati. **Pāpadhammā**ti lāmakadhammā. **Asaṇṇatā**ti kāyasaṇṇatādirahitā. Acetasātipi pāṭho, acittakāti attho. **Lobho adhammo cāti** lobho ceva doso ca. Ubhayampi hetāṃ akusalameva¹. **Ciraṃ dukkhāya randhayunti** cirakālaṃ nirayadukkhādīnaṃ atthāya taṃ ete dhammā mā randhentu mā mathentūti² attho.

Desanāvasāne te pañca upāsakā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Pañca-upāsakavatthu sattamaṃ.

8. Tissadaharavatthu

Dadāti veti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Tissadaharaṃ nāma ārabba kathesi.

1. Akusalamūlaṃ (Sī)

2. Maddentūti (Ka)

So kira Anāthapiṇḍikassa gahapatino Visākhāya upāsikāyāti pañcannam ariyasāvakakoṭṭinam dānam nindanto¹ vicari, asadisadānampi nindiyeva. Tesam tesam dānagge sītalam labhitvā “sītalan”ti nindi, uṇham labhitvā “uṇhan”ti nindi. Appam dentepi “kiṃ ime appamattakam denti”ti nindi, bahum dentepi “imesam gehe ṭhapanatṭhānam maññe natthi, nanu nāma bhikkhūnam yāpanamattam dātabbam, ettakam yāgubhattam niratthakameva vissajjati”ti nindi. Attano pana nātaka ārabha “aho amhākam nātakānam geham catūhi disāhi āgatāgatānam bhikkhūnam opānabhūtan”ti² ādini vatvā pasamsam pavattesi. So panekassa Dovārikassa putto janapadam vicarantehi vaḍḍhakīhi saddhim vicaranto Sāvattim patvā pabbajito. Atha nam bhikkhū evam manussānam dānādini nindantam disvā “pariggaṇhissāma nan”ti cintetvā “āvuso tava nātakā kham vasantī”ti pucchitvā “asukagāme nāmā”ti sutvā katipaye dahare pesesum. Te tattha gantvā gāmaṇisikehi āsanasālāya nisīdāpetvā katasakkārā pucchimsu “imamhā gāmā nikkhamitvā pabbajito Tisso nāma daharo atthi, tassa katame nātakā”ti. Manussā “idha kulagehato nikkhamitvā pabbajitadārako natthi, kiṃ nu kho ime vadanti”ti cintetvā “bhante eko Dovārikaputto vaḍḍhakīhi saddhim vicaritvā pabbajitoti suṇoma, tam sandhāya vadetha maññe”ti āhamasu. Daharabhikkhū Tissassa tattha issarañātakānam abhāvam natvā Sāvattim gantvā “akāraṇameva bhante Tisso vilapanto vicarati”ti tam pavattim bhikkhūnam ārocesum. Bhikkhūpi tam Tathāgatassa ārocesum.

Satthā “na bhikkhave idāneva vikatthento vicarati, pubbepi vikatthakova ahoṣi”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītam āharitvā—

“Bahumpi so vikattheyya, aññam janapadam gato.

Anvāgantvāna dūseyya, bhuñja bhoge kaṭāhakā”ti³—

Imam **Kaṭāhajātakam** vitthāretvā “bhikkhave yo hi puggalo parehi appake vā bahuke vā lūke vā paṇṇe vā dinne aññesam vā datvā

1. Pañcasatānampi ariyasāvakādīnam dānam paṭikkamanto (Sī)

2. Āpānabhūtanti (Sī)

3. Khu 5. 29 piṭṭhe.

attano adinne maṅku hoti, tassa jhānaṃ vā vipassanaṃ vā maggaphalādīni vā na uppajjanti”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

249. “Dadāti ve yathāsaddhaṃ, yathāpasādanaṃ¹ jano.
Tattha yo ca maṅku hoti², paresaṃ pānabhojane.
Na so divā vā rattiṃ vā, samādhimadhigacchati.

250. Yassa cetanaṃ samucchinnaṃ, mūlaghaccaṃ samūhataṃ.
Sa ve divā vā rattiṃ vā, samādhimadhigacchati”ti.

Tattha **dadāti ve yathāsaddhanti** lūkhapaṇītādīsu yaṃkiñci dento jano yathāsaddhaṃ attano saddhānurūpameva deti. **Yathāpasādananti** theranavādīsu cassa yasmiṃ yasmiṃ pasādo uppajjati, tassa dento yathāpasādanaṃ attano pasādānurūpameva deti. **Tatthāti** tasmiṃ parassa dāne “mayā appaṃ vā laddhaṃ, lūkhaṃ vā laddhaṃ”ti maṅkubhāvaṃ āpajjati. **Samādhinti** so puggalo divā vā rattiṃ vā upacārappanāvasena vā maggaphalavasena vā samādhiṃ nādhigacchati. **Yassa cetanti** yassa puggalassa etaṃ etesu ṭhānesu maṅkubhāvasaṅkhātaraṃ akusalaṃ samucchinnaṃ mūlaghaccaṃ katvā arahattamaggañāṇena samūhataṃ, so vuttappakāraṃ samādhiṃ adhigacchati attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Tissadaharavatthu aṭṭhamaṃ.

9. Pañca-upāsakavatthu

Natthi rāgasamo aggīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto pañca upāsake ārabha kathesi.

Te kira dhammaṃ sotukāmā vihāraṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdimsu. Buddhānañca “ayaṃ khattiyo, ayaṃ brāhmaṇo, ayaṃ adḍho, ayaṃ duggato, imassa ulāraṃ katvā dhammaṃ desessāmi, imassa no”ti cittaṃ na uppajjati. Yaṃkiñci ārabha dhammaṃ desento dhammagāravaṃ purakkhatvā

1. Yattha pasādanaṃ (Sī)

2. Tattha so maṅkubhāvaṃ vā (Sī), tattha yo maṅkuto hoti (Syā)

ākāsagaṅgaṃ otārento viya deseti. Evaṃ desentassa pana Tathāgatassa santike nisinnānaṃ tesam eko nisinnakova niddāyi, eko aṅguliyaṃ bhūmiṃ likhanto nisīdi, eko ekaṃ rukkhaṃ cārento nisīdi, eko ākāsaṃ ullokento nisīdi, eko pana sakkaccaṃ dhammaṃ assosi.

Ānandatthero Satthāraṃ bījayamāno tesam ākāraṃ olokento Satthāraṃ āha “bhante tumhe imesaṃ mahāmeghagajjitaṃ gajjantā viya dhammaṃ desetha, ete pana tumhesupi dhammaṃ kathentesu idaṇcidaṇca karontā nisinnā”ti. Ānanda tvaṃ ete na jānāsīti. Āma na jānāmi bhanteti. Etesu hi yo esa niddāyanto nisinno, esa pañca jātisatāni sappayoniyaṃ nibbattivā bhogesu sīsaṃ ṭhapetvā niddāyi, idānipissa niddāya titti natthi, nāssa kaṇṇaṃ mama saddo pavisatīti. Kiṃ pana bhante paṭipāṭiyā kathetha, udāhu antarantarāti. Ānanda etassa hi kālena manussattaṃ, kālena devattaṃ, kālena nāgattanti evaṃ antarantarā uppajjantassa upapattiyo sabbaññutaññāṇenāpi na sakkā paricchinditum. Paṭipāṭiyā panesa pañca jātisatāni nāgayoniyaṃ nibbattivā niddāyantopi niddāya atittoyeva. Aṅguliyaṃ bhūmiṃ likhanto nisinnapurisopi pañca jātisatāni gaṇḍuppadayoniyaṃ nibbattivā bhūmiṃ khaṇi, idānipi bhūmiṃ khaṇantova mama saddaṃ na suṇāti. Esa rukkhaṃ cārento nisinnapurisopi paṭipāṭiyā pañca jātisatāni makkaṭayoniyaṃ nibbatti, idānipi pubbāciṇṇavasena rukkhaṃ cāletiyeva, nāssa kaṇṇaṃ mama saddo pavisati. Esa ākāsaṃ ulloketvā nisinnapurisopi pañca jātisatāni nakkhattapāṭhako hutvā nibbatti, idāni pubbāciṇṇavasena ajjāpi ākāsameva ulloketi, nāssa kaṇṇaṃ mama saddo pavisati. Esa sakkaccaṃ dhammaṃ suṇanto nisinnapuriso pana paṭipāṭiyā pañca jātisatāni tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū mantajjhāyakabrāhmaṇo hutvā nibbatti, idānipi mantāṃ saṃsandanto viya sakkaccaṃ suṇātīti.

Bhante tumhākaṃ dhammadesanā chavi-ādīni chinditvā aṭṭhimiñjaṃ āhacca tiṭṭhati, kasmā ime tumhesupi dhammaṃ desentesu sakkaccaṃ na suṇantīti. Ānanda mama dhammo sussavanīyoti saññaṃ karosi maññeti. Kiṃ pana bhante dussavanīyoti. Āma Ānandāti. Kasmā bhanteti. Ānanda

Buddhoti vā Dhammoti vā Saṁghoti vā padam̐ imehi sattehi anekesupi kappakoṭṭisatasahassesu asutapubbam̐. Yasmā¹ imam̐ dhammam̐ sotum̐ na sakkontā anamatagge saṁsāre ime sattā anekavihitam̐ tiracchānakatham̐yeva suṇantā āgatā, tasmā surāpānakeḷimaṇḍalādīsu gāyantā naccantā vicaranti, dhammam̐ sotum̐ na sakkontīti. Kim̐ nissāya panete na sakkonti bhanteti.

Athassa Satthā “Ānanda rāgam̐ nissāya dosam̐ nissāya moham̐ nissāya taṇham̐ nissāya na sakkonti. Rāgaggisadiso aggi nāma natthi, so chārikampi asesetvā satte dahati. Kiñcāpi sattasūriyapātubhāvam̐ nissāya uppanno kappavināsako aggipi kiñci anavasesetvāva lokam̐ dahati, so pana aggi kadāciyeva dahati. Rāgaggino adahanakālo nāma natthi, tasmā rāgasamo vā aggi dosasamo vā gaho mohasamam̐ vā jālam̐ taṇhāsamā vā nadī nāma natthī”ti vatvā imam̐ gāthamāha—

251. “Natthi rāgasamo aggi, natthi dosasamo gaho.

Natthi mohasamam̐ jālam̐, natthi taṇhāsamā nadī”ti.

Tattha **rāgasamoti** dhūmādīsu kiñci adassetvā antoyeva uṭṭhāya jhāpanavasena rāgena samo aggi nāma natthi. **Dosasamoti** yakkhagaha-ajagaragahakumbhilagahādayo² ekasminīyeveva attabhāve gaṇhitum̐ sakkonti, dosagaho pana sabbattha ekantameva³ gaṇhātīti dosena samo gaho nāma natthi. **Mohasamanti** onandhanapariyonandhanaṭṭhena pana mohasamam̐ jālam̐ nāma natthi. **Taṇhāsamāti** Gaṇḍādīnam̐ nadīnam̐ puṇṇakālopi ūnakālopi sukkhakālopi paññāyati, taṇhāya pana puṇṇakālo vā sukkhakālo vā natthi, niccam̐ ūnāva paññāyatīti duppūraṇaṭṭhena taṇhāya samā nadī nāma natthīti attho.

Desanāvasāne sakkaccam̐ dhammam̐ suṇanto upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañca-upāsakavatthu navamam̐.

1. Tasmā (Syā, Ka)

2. Yakkhagāha-ajagaragāhakumbhilagāhādayo (Sī, Ka)

3. Na Ekameva (Sī)

10. Meṇḍakaseṭṭhivatthu

Sudassam vajjanti dhammadesanam Satthā Bhaddiyanagaram nissāya Jātiyāvane viharanto Meṇḍakaseṭṭhim ārabbha kathesi.

Satthā kira Aṅguttarāpesu¹ cārikam caranto Meṇḍakaseṭṭhino ca, bhariyāya cassa Candapadumāya, puttassa ca Dhanañcayaseṭṭhino, suṇisāya ca Sumanadeviyā, nattāya cassa Visākhāya, dāsassa ca Puṇṇassāti imesaṃ sotāpattiṭṭhalūpanissayaṃ disvā Bhaddiyanagaram gantvā Jātiyāvane vihāsi. Meṇḍakaseṭṭhi Satthu āgamanam assosi. Kasmā panesa Meṇḍakaseṭṭhi nāma jātoti? Tassa kira pacchimagehe aṭṭhakarīsamatte ṭhāne hatthi-assa-usabhapamāṇā suvaṇṇameṇḍakā pathaviṃ bhinditvā piṭṭhiyā piṭṭhim paharamāṇā uṭṭhahimsu. Tesam mukhesu pañcavaṇṇānam suttānam geṇḍukā pakkhittā honti. Sappitelamadhuphāṇitādihi vā vatthacchādanahiraññasuvaṇṇādihi vā atthe sati tesam mukhato geṇḍuke apanenti, ekassāpi Meṇḍakassa mukhato jambudīpavāsīnam pahonakam sappitelamadhuphāṇitavatthacchādanahiraññasuvaṇṇam nikkhamati. Tato paṭṭhāya Meṇḍakaseṭṭhī paññāyi.

Kim panassa pubbakammanti? Vipassībuddhakāle kira esa Avarojava nāma kuṭumbikassa bhāgiṇeyyo mātulena samānanāmo Avarojo nāma ahosi. Athassa mātulo Satthu Gandhakuṭiṃ kātuṃ ārabhi. So tassa santikam gantvā “mātula ubhopi saheva karomā”ti vatvā “aham aññehi saddhim asādhāraṇam katvā ekakova karissāmi”ti tena pana paṭikkhittakāle “imasmim ṭhāne Gandhakuṭiyā katāya imasmim nāma ṭhāne kuñjarasālam nāma laddhum vaṭṭatī”ti cintetvā araññato dabbasambhāre āharāpetvā ekam thambham suvaṇṇakhacitam, ekam rajatakhacitam, ekam maṇikhacitam, ekam sattaratanakhacitanti evam tulāsaṅghātadvāraṇakavāṭavātapānagopānasīchadaniṭṭhakā sabbāpi suvaṇṇādikhacitāva kāretvā Gandhakuṭiyā sammukhaṭṭhāne Tathāgatassa sattaratanamayam kuñjarasālam kāresi. Tassā upari ghanarattasuvaṇṇamayā kambalā pavālamayā sikharathūpikāyo² ahesum. Kuñjarasālāya majjhe

1. Aṅguttarāpathesu (Syā), aṅguttareesu (Ka)

2. Ghanarattasuvaṇṇamayam kapālam pavālamayā sikharathupiyo (Si), ghanarattasuvaṇṇaphalikapavālamayā tisso sikharathupiyo (Syā)

ṭhāne ratanamaṇḍapaṃ kāretvā dhammāsanam patiṭṭhāpesi. Tassa ghanarattasuvanṇamayā pādā ahesum, tathā catasso aṭaniyo. Cattāro pana suvaṇṇameṇḍake kārāpetvā āsanassa catunnam pādānam heṭṭhā ṭhapesi, dve meṇḍake kārāpetvā pādapiṭṭhakāya heṭṭhā ṭhapesi, cha suvaṇṇameṇḍake kārāpetvā maṇḍapaṃ parikkhipento ṭhapesi. Dhammāsanam paṭhamam suttamayehi rajjukehi vāyāpetvā majjhe suvaṇṇasuttamayehi upari muttamayehi suttehi vāyāpesi. Tassa candanamayo apassayo ahosi. Evaṃ kuñjarasālam niṭṭhāpetvā sālāmaham karonto aṭṭhasaṭṭhihi bhikkhusatasahassemi¹ saddhim Satthāram nimantetvā cattāro māse dānam datvā osānadivase ticīvaram adāsi. Tattha saṃghanavakassa satasahasagghanikaṃ² pāpuṇi.

Evaṃ Vipassībuddhakāle puñṇakammam katvā tato cuto devesu ca manussesu ca saṃsaranto imasmim Bhaddakappe Bārāṇasiyam mahābhogakule nibbattitvā Bārāṇasiseṭṭhi nāma ahosi. So ekadivasam rājūpaṭṭhānam gacchanto purohitam disvā “kim ācariya nakkhattamuhuttam, upadhārethā”ti āha. Āma upadhāremi, kim aññam amhākam kammanti. Tena hi kīdisam janapadacārittanti³. Ekaṃ bhayam bhavissatīti. Kim bhayam nāmāti. Chātakabhayam seṭṭhīti. Kadā bhavissatīti. Ito tiṇṇam saṃvaccharānam accayenāti. Tam sutvā seṭṭhi bahuṃ kasikammam kāretvā gehe vijjamānadhanenāpi dhañṇameva gahetvā adḍhaterasāni koṭṭhasatāni kāretvā sabbakoṭṭhake vīhi paripūresi. Koṭṭhesu appahontesu cāṭi-ādīni pūretvā avasesam bhūmiyam āvāṇe katvā nikhaṇi. Nidhānāvasesam mattikāya saddhim madditvā bhittiyo limpāpesi.

So aparena samayena chātakabhaye sampatte yathānikkhitam dhañṇam paribhuñjanto koṭṭhesu ca cāṭi-ādīsū ca nikkhattadhañṇe parikkhīṇe parijane pakkosāpetvā āha “gacchatha tātā, pabbatapādam pavisitvā jīvanta subhikkhakāle mama santikam āgantukāmā āgacchatha, anāgantukāmā tattha tattheva jīvathā”ti. Te rodamānā assumukhā hutvā seṭṭhim vanditvā khamāpetvā sattāham nisīditvā tathā akaṃsu. Tassa pana

1. Aṭṭhasaṭṭhiyā bhikkhusahasena (Sī), aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassemi (Syā)

2. Sahassagghanikaṃ (Sī)

3. Janapadacārikanti (Ka)

santike veyyāvaccakaro ekova Puṇṇo nāma dāso ohīyi, tena saddhim seṭṭhi jāyā seṭṭhiputto seṭṭhisuṇisāti pañceva janā ahesum. Te bhūmiyaṃ āvātesu nihitadhañṇepi parikkhīṇe bhittimattikaṃ pādetvā temetvā tato laddhadhañṇena yāpayimsu. Athassa jāyā chātake avattharante mattikāya khīyamānāya bhittipādesu¹ avasiṭṭhamattikaṃ pādetvā temetvā aḍḍhālhakamattaṃ vīhiṃ labhitvā koṭṭetvā ekaṃ taṇḍulanāliṃ gahetvā “chātakakāle corā bahū hontī”ti corabhayena ekasmiṃ kuṭe pakkhipitvā pidahitvā bhūmiyaṃ nikhaṇitvā ṭhapesi. Atha naṃ seṭṭhi rājūpaṭṭhānato āgantvā āha “bhadde chātomhi, atthi kiñcī”ti. Sā vijjamānaṃ “natthī”ti avatvā “ekā taṇḍulanāli atthī”ti āha. Kahaṃ sāti. Corabhayena me nikhaṇitvā ṭhapitāti. Tena hi naṃ uddharitvā kiñci pacāhīti. “Sace yāguṃ pacissāmi, dve vāre labhassati. Sace bhattaṃ pacissāmi, ekavārameva labhissati, kiṃ pacāmi sāmī”ti āha. Amhākaṃ añño paccayo natthi, bhattaṃ bhuñjitvā marissāma, bhattameva pacāhīti. Sā bhattaṃ pacitvā pañca koṭṭhāse katvā seṭṭhino koṭṭhāsaṃ vaḍḍhetvā purato ṭhapesi.

Tasmiṃ khaṇe Gandhamādanapabbate Paccekabuddho samāpattito vuṭṭhāti. Antosamāpattiyaṃ kira samāpattibalena jighacchā na bādhati. Samāpattito vuṭṭhitānaṃ pana balavatī hutvā udarapaṭalaṃ ḍayhantī viya uppajjati. Tasmā te labhanatṭhānaṃ oloketvā gacchanti. Taṃ divasaṃ ca tesaṃ dānaṃ datvā senāpatiṭṭhānādīsu aññatarasampattiṃ labhanti. Tasmā sopi dibbena cakkhunā olovento “sakalajambudīpe chātakabhayaṃ uppannaṃ, seṭṭhigehe ca pañcannaṃ janānaṃ nālikodanova pakko, saddhā nu kho ete, sakkhissanti vā mama saṅgahaṃ kātun”ti tesaṃ saddhabhāvañca saṅgahaṃ kātun samatthabhāvañca disvā pattacīvaramādāya mahāseṭṭhissa purato dvāre ṭhitameva attānaṃ dassesi. So taṃ disvā pasannacitto “pubbepi mayā dānassa adinnattā evarūpaṃ chātakaṃ diṭṭhaṃ, idaṃ kho pana bhattaṃ maṃ ekadivasaṃ eva rakkheyya. Ayyassa pana dinnaṃ anekāsu kappakoṭṭisu mama hitasukhāvahaṃ bhavissatī”ti taṃ bhattapātiṃ apānetvā Paccekabuddhaṃ upasaṅkamitvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā gehaṃ pavesetvā āsane

1. Bhittipādāyeva (Sī)

nisinnassa pāde dhovitvā suvaṇṇapādapiṭhe ṭhapetvā bhattapātimādāya Paccekabuddhassa patte okiri. Upaḍḍhāvasese bhatte Paccekabuddho hatthena pattam̐ pidahi. Atha nam̐ “bhante ekāya taṇḍulanāliyā pañcannam̐ janānam̐ pakka-odanassa ayam̐ eko koṭṭhāso, imam̐ dvidhā kātum̐ na sakkā. Mā mayham̐ idhaloke saṅgham̐ karotha, aham̐ niravasesam̐ dātukāmomhī”ti vatvā sabbam̐ bhattamadāsi. Datvā ca pana patthanam̐ paṭṭhapesi “mā bhante puna nibbattanibbattaṭṭhāne evarūpaṃ chātakabhayaṃ addasaṃ, ito paṭṭhāya sakalajambudīpavāsīnam̐ bijabhattam̐ dātum̐ samattho bhaveyyam̐, sahatthena kammam̐ katvā jīvikam̐ na kappeyyam̐, aḍḍhaterasa koṭṭhasatāni sodhāpetvā sīsam̐ nhāyitvā tesam̐ dvāre nisīditvā uddham̐ olokitaḥkhaṇeaya me rattasālīdhārā patitvā sabbakoṭṭhe pūreyyum̐. Nibbattanibbattaṭṭhāne ca ayameva bhariyā, ayameva putto, ayameva suṇisā, ayameva dāso hotū”ti.

Bhariyāpissa “mama sāmike jighacchāya pīliyamāne na sakkā mayā bhuñjitun”ti cintetvā attano koṭṭhāsam̐ Paccekabuddhassa datvā patthanam̐ paṭṭhapesi “bhante idāni nibbattanibbattaṭṭhāne evarūpaṃ chātakabhayaṃ na passeyyam̐, bhattathālikam̐ purato katvā sakalajambudīpavāsīnam̐ bhattam̐ dentiyāpi ca me yāva na utṭhahissāmi, tāva gahitagahitaṭṭhānam̐ pūritameva hotu. Ayameva sāmiko, ayameva putto, ayameva suṇisā, ayameva dāso hotū”ti. Puttopissa attano koṭṭhāsam̐ Paccekabuddhassa datvā patthanam̐ paṭṭhapesi “bhante ito paṭṭhāya evarūpaṃ chātakabhayaṃ na passeyyam̐, ekañca me sahassathavikam̐ gahetvā sakalajambudīpavāsīnam̐ kahāpaṇam̐ dentassāpi ayam̐ sahassathavikā paripuṇṇāva hotu, imeyeva mātāpitāro hontu, ayam̐ bhariyā, ayam̐ dāso hotū”ti.

Suṇisāpissa attano koṭṭhāsam̐ Paccekabuddhassa datvā patthanam̐ paṭṭhapesi “ito paṭṭhāya evarūpaṃ chātakabhayaṃ na passeyyam̐, ekañca me dhañṇāpiṭakam̐ purato ṭhapetvā sakalajambudīpavāsīnam̐ bijabhattam̐ dentiyāpi khīṇabhāvo mā paññāyittha, nibbattanibbattaṭṭhāne imeyeva sasurā hontu, ayameva sāmiko, ayameva dāso hotū”ti. Dāsopi attano koṭṭhāsam̐ Paccekabuddhassa datvā patthanam̐

paṭṭhapesi “ito paṭṭhāya evarūpaṃ chātakabhayaṃ na passeyyaṃ, sabbe ime sāmikā hontu, kasantassa ca me ito tisso, etto tisso, majjhe ekāti dāru-ambañamattā satta satta sītāyo gacchantū”ti. So taṃ divasaṃ senāpatiṭṭhānaṃ patthetvā laddhuṃ samatthopi sāmikesu sinehena “imeyeva me sāmikā hontū”ti patthanaṃ paṭṭhapesi. Paccekabuddho sabbesampi vacanāvasāne “evaṃ hotū”ti vatvā—

“Icchitaṃ patthitaṃ tuyhaṃ, khippameva samijjhatu.
Sabbe pūrentu saṅkappā, cando pannaraso yathā.
Icchitaṃ patthitaṃ tuyhaṃ, khippameva samijjhatu.
Sabbe pūrentu saṅkappā, maṇi jotiraso yathā”ti—

Paccekabuddhagāthāhi anumodanaṃ katvā “mayā imesaṃ cittaṃ pasādetuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā “yāva Gandhamādanapabbatā ime maṃ passantū”ti adhiṭṭhahitvā pakkāmi. Tepi oloketvāva aṭṭhaṃsu. So gantvā taṃ bhattaṃ pañcahi Paccekabuddhasatehi saddhiṃ saṃvibhaji. Taṃ tassānubhāvena sabbesampi pahoti. Te oloketāyeva aṭṭhaṃsu.

Atikkante pana majjhanhike seṭṭhibhāriyā ukkhalim dhovitvā pidahitvā ṭhapesi. Seṭṭhipi jighacchāya pīlito nipajjitvā niddaṃ okkami. So sāyanhe pabujjhitvā bhariyaṃ āha “bhadde ativiya chātomhi, atthi nu kho ukkhaliyā tale jhāmakasitthānī”ti. Sā dhovitvā ukkhaliyā ṭhapitabhāvaṃ jānantīpi “natthī”ti avatvā “ukkhalim vivaritvā ācikkhissāmi”ti utṭhāya ukkhalimūlaṃ gantvā ukkhalim vivari, tāvadeva sumanamakulasadisavaṇṇassa bhattassa pūrā ukkhali pidhānaṃ ukkhipitvā aṭṭhāsi. Sā taṃ disvāva pītiyā phuṭṭhasarīrā seṭṭhim āha “utṭhehi sāmi, ahaṃ ukkhalim dhovitvā pidahim, sā pana sumanamakulasadisavaṇṇassa bhattassa pūrā, puññāni nāma kattabbarūpāni, dānaṃ nāma kattabbayuttakaṃ. Utṭhehi sāmi bhuñjassū”ti. Sā dvinnāṃ pitāputtānaṃ bhattaṃ adāsi. Tesu bhutvā utṭhitesu suṇisāya saddhiṃ nisīditvā bhuñjitvā puṇṇassa bhattaṃ adāsi. Gahitagahitaṭṭhānaṃ na khīyati, kaṭacchunā sakim gahitaṭṭhānameva paññāyati. Taṃdivasameva koṭṭhādayo pubbe pūritaniyāmeneva puna pūrayimsu. “Seṭṭhissa gehe bhattaṃ uppannaṃ, bījabhattehi atthikā āgantvā gaṇhantū”ti

nagare ghosanaṃ kāresi. Manussā tassa gehato bījabhattaṃ gaṇhiṃsu. Sakalajambudīpavāsino taṃ nissāya jīvitaṃ labhiṃsuyeva.

So tato cuto devaloke nibbattitvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ Buddhuppāde Bhaddiyanagare seṭṭhikule nibbatti. Bhariyāpissa mahābhogakule nibbattitvā vayappattā tasseva gehaṃ agamāsi. Tassa taṃ pubbakammaṃ nissāya pacchāgehe pubbe vuttappakārā Meṇḍakā uṭṭhahiṃsu. Puttopi nesaṃ puttova, suṇisā suṇisāva, dāso dāsova ahosi. Athekadivasāṃ seṭṭhi attano puññaṃ vīmaṃsitukāmo aḍḍhaterasāni koṭṭhasatāni sodhāpetvā sīsaṃ nhāto dvāre nisīditvā uddhaṃ olokesi. Sabbānīpi vuttappakārānaṃ rattasālīnaṃ pūrayiṃsu. So sesānampi puññāni vīmaṃsitukāmo bhariyañca puttādayo ca “tumhākampi puññāni vīmaṃsissathā”ti āha.

Athassa bhariyā sabbālaṅkārehi¹ alaṅkaritvā mahājanassa passantasseva taṇḍule mināpetvā² tehi bhattaṃ pacāpetvā dvārakoṭṭhake paññattāsane nisīditvā suvaṇṇakaṭacchum ādāya “bhattena atthikā āgacchantū”ti ghosāpetvā āgatāgatānaṃ upanītabhājanāni pūretvā adāsi. Sakaladivasampi dentiyaṃ kaṭacchunā gahitaṭṭhānameva paññāyati. Tassā pana purimabuddhānampi bhikkhusaṃghassa vāmahatthena ukkhalim dakkhiṇahatthena kaṭacchum gahetvā evameva patte pūretvā bhattassa dinnattā vāmahatthatalaṃ pūretvā padumalakkhaṇaṃ nibbatti, dakkhiṇahatthatalaṃ pūretvā candalakkhaṇaṃ nibbatti. Yasmā pana vāmahatthato dhammakaraṇaṃ³ ādāya bhikkhusaṃghassa udakaṃ parissāvetvā dadamānā aparāparaṃ vicari, tenassā dakkhiṇapādatalaṃ pūretvā candalakkhaṇaṃ nibbatti, vāmapādatalaṃ pūretvā padumalakkhaṇaṃ nibbatti. Tassā iminā kāraṇena Candapadumāti nāmaṃ kariṃsu.

Puttopissa sīsaṃ nhāto saḥassathavikaṃ ādāya “kahāpaṇehi atthikā āgacchantū”ti vatvā āgatāgatānaṃ gahitabhājanāni pūretvā adāsi. Thavikāya kahāpaṇasaḥassaṃ ahosiyeva. Suṇisāpissa sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā vīhipīṭakaṃ ādāya ākāsaṅgaṇe nisinnā “bījabhattehi atthikā āgacchantū”ti vatvā āgatāgatānaṃ gahitabhājanāni pūretvā adāsi. Pīṭakaṃ yathāpūritameva ahosi.

1. Sabbālaṅkāraṃ (Sī)

2. Taṇḍulaṃ ekanāḷimattam gahetvā (Ka)

3. Dhammakaraṇaṃ (Ka)

Dāsopissa sabbālāṅkārehi alāṅkaritvā suvaṇṇayugesu suvaṇṇayottehi goṇe yojetvā suvaṇṇapatodayaṭṭhim ādāya dvinnam goṇānam gandhapañcaṅgulikāni datvā visāṇesu suvaṇṇakosake paṭimuñcitvā khettaṁ gantvā pājesi. Ito tisso, etto tisso, majjhe ekāti satta sītā bhijjivā agamaṁsu. Jambudīpavāsino bhattachārahiraññasuvaṇṇādīsu yathārucitaṁ seṭṭhigehatoyeva gaṇhimsu. Ime pañca mahāpuñṇā.

Evam mahānubhāvo seṭṭhi “Satthā kira āgato”ti sutvā “Satthu paccuggamanam karissāmi”ti nikkhamanto antarāmagge titthiye disvā tehi “kasmā tvaṁ gahapati kiriyavādo samāno akiriyavādassa samaṇassa Gotamassa santikaṁ gacchasi”ti nivāriyamānopi tesam vacanam anādiyivā gantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Athassa Satthā anupubbim katham kathesi. So desanāvasāne sotāpattiphalaṁ patvā Satthu titthiyehi avaṇṇam vatvā attano nivāritabhāvaṁ ārocesi. Atha naṁ Satthā “gahapati ime sattā nāma mahantampi attano dosam na passanti, avijjamānampi paresam dosam vijjamānam katvā tattha tattha bhusam viya opunanti”ti vatvā imam gāthamāha—

252. “Sudassam vajjamaññesam, attano pana duddasam.

Paresam hi so vajjāni, opunāti yathā bhusam.

Attano pana chādeti, kalimva kitavā saṭho”ti.

Tattha **sudassam vajjanti** parassa aṇumattampi vajjam khalitaṁ sudassam sukheneva passitum sakkā, attano pana atimahantampi duddasam. **Paresam hīti** teneva kāraṇena so puggalo saṁghamajjhādīsu paresam vajjāni uccaṭṭhāne ṭhapetvā bhusam opunanto viya opunāti. **Kalimva kitavā saṭhoti** ettha sakuṇesu aparajjhanabhāvena¹ attabhāvo kali nāma, sākhahāṅgādikaṁ paṭicchādanam kitavā nāma, sākuṇiko saṭho nāma. Yathā sakuṇaluddako sakuṇe gahetvā māretukāmo kitavā viya attabhāvaṁ paṭicchādeti, evam attano vajjam chādetīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇimsūti.

Meṇḍakaseṭṭhivatthu dasamaṁ.

1. Aparajjhanavasena (Syā)

11. Ujjhānasaññītttheravatthu

Paravajjānupassissāti imam dhammadesanam Satthā Jetavane viharanto Ujjhānasaññīm nāma ekaṃ theram ārabba kathesi.

So kira “ayaṃ evaṃ nivāseti, evaṃ pārupatī”ti bhikkhūnam antarameva¹ gavesanto vicarati. Bhikkhū “asuko nāma bhante thero evaṃ karotī”ti Satthu ārocesum. Satthā “bhikkhave vattasīse tathvā evaṃ ovadanto ananupavādo. Yo pana niccam ujjhānasaññītāya paresam antaram pariyesamāno evaṃ vatvā vicarati, tassa jhānādīsu ekopi viseso nuppajjati, kevalam āsavāyeva vaḍḍhanti”ti vatvā imam gāthamāha—

253. “Paravajjānupassissa, niccam ujjhānasaññīno.

Āsavā tassa vaḍḍhanti, ārā so āsavakkhayā”ti.

Tattha **ujjhānasaññīno**ti evaṃ nivāsetabbaṃ evaṃ pārupitabbanti paresam antaragavesitāya² ujjhānabahulassa puggalassa jhānādīsu ekadhammopi na vaḍḍhati, atha kho āsavāva tassa vaḍḍhanti. Teneva kāraṇena so arahattamaggasaṅkhātā āsavakkhayā ārā dūram gatova³ hotīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Ujjhānasaññītttheravatthu ekādasamam.

12. Subhaddaparibbājakavatthu

Ākāseti imam dhammadesanam Satthā Kusinārāyam upavattane Mallānam Sālavane parinibbānamañcake nipanno Subhaddam paribbājakam ārabba kathesi.

So kira atīte kaniṭṭhabhātari ekasmiṃ sasse navakkhattum aggadānam dente dānam dātum anicchanto osakkitvā avasāne adāsi. Tasmā paṭhamabodhiyampi majjhimabodhiyampi Satthāram daṭṭhum nālattha. Pacchimabodhiyam pana Satthu parinibbānakāle “aham tīsu pañhesu attano kaṅkham mahallake

1. Randhameva (Sī)

2. Randhagavesitāya (Sī)

3. Dūratova (Syā)

paribbājake pucchitvā samaṇaṃ Gotamaṃ ‘daharo’ti saññāya na pucchim,
tassa ca dāni parinibbānakālo, pacchā me samaṇassa Gotamassa
apucchitakāraṇā vippaṭisāro uppajjeyyā”ti Satthāraṃ upasaṅkamitvā
Ānandattherena nivāriyamānopi Satthārā okāsaṃ katvā “Ānanda mā
Subhaddaṃ nivārayi, pucchatu maṃ pañhan”ti vutte antosāṇim pavisitvā
heṭṭhāmañcake nisinno “bho samaṇa kiṃ nu kho ākāse padaṃ nāma atthi,
ito bahiddhā samaṇo nāma atthi, saṅkhārā sassatā nāma atthi”ti ime pañhe
pucchi. Athassa Satthā tesaṃ abhāvaṃ ācikkhanto imāhi gāthāhi dhammaṃ
desesi—

254. Ākāseva padaṃ natthi, samaṇo natthi bāhire.

Papañcābhiratā pajā, nippapañcā Tathāgatā.

255. Ākāseva padaṃ natthi, samaṇo natthi bāhire.

Saṅkhārā sassatā natthi, natthi Buddhānamiñjitan”ti.

Tattha **padanti** imasmiṃ ākāse vaṇṇasaṇṭhānavasena evarūpanti
paññāpetabbaṃ kassaci padaṃ nāma natthi. **Bāhireti** mama sāsano
bahiddhā maggaphalaṭṭho samaṇo nāma natthi. **Pajāti** ayaṃ
sattalokasaṅkhātā pajā taṇhādīsu papañcesuyevābhiratā. **Nippapañcāti**
bodhimūleyeva sabbapapañcānaṃ samucchinnatā nippapañcā Tathāgatā.
Saṅkhārāti pañcakkhandhā. Tesu hi ekopi sassato nāma natthi. **Iñjitanti**
Buddhānaṃ pana taṇhāmānādīsu iñjitesu yena saṅkhārā sassatāti gaṇheyya,
taṃ ekaṃ iñjitampi nāma natthīti attho.

Desanāvasāne Subhaddo anāgāmiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi
sāthikā dhammadeśanā ahoṣīti.

Subhaddapariibbājakavatthu dvādasamaṃ.

Malavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Aṭṭhārasamo vaggo.

19. Dhammaṭṭhavagga

1. Vinicchayamahāmatṭavattṭhu

Na tena hotīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Vinicchayamahāmatte ārabha kathesi.

Ekadivasam hi bhikkhū Sāvattiyam Uttaradvāragāme piṇḍāya caritvā piṇḍapātapaṭikkantā nagaramajjhena vihāraṃ āgacchanti. Tasmim̐ khaṇe meghe uṭṭhāya pāvassi. Te sammukhāgataṃ vinicchayasālaṃ pavisitvā Vinicchayamahāmatte lañjaṃ gahetvā sāmike asāmike karonte disvā “aho ime adhammikā, mayaṃ pana ‘ime dhammena vinicchayaṃ karontī’ti saññino ahumhā”ti cintetvā vasse vigate vihāraṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisinnā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na bhikkhave chandādivasikā hutvā sāhasena atthaṃ vinicchinantā dhammaṭṭhā nāma honti, aparādhaṃ pana anuvijjitvā aparādhānurūpaṃ asāhasena vinicchayaṃ karontā eva dhammaṭṭhā nāma hontī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

256. “Na tena hoti dhammaṭṭho, yenatthaṃ sāhasā¹ naye.

Yo ca atthaṃ anatthañca, ubho niccheyya paṇḍito.

257. Asāhasena dhammena, samena nayatī pare.

Dhammassa gutto medhāvī, ‘dhammaṭṭho’ti pavuccatī”ti.

Tattha **tenā**ti ettakeneva kāraṇena. **Dhammaṭṭho**ti rājā hi attano kātabbe vinicchayadhamme ṭhitopi dhammaṭṭho nāma na hoti. **Yenā**ti yena kāraṇena. **Atthanti** otiṇṇaṃ vinicchitabbaṃ atthaṃ. **Sāhasā** nayeti chandādīsu patiṭṭhito sāhasena musāvādena viniccheyya. Yo hi chande patiṭṭhāya ñātīti vā mittoti vā musā vatvā² asāmikameva sāmikaṃ karoti, dose patiṭṭhāya attano verīnaṃ musā vatvā sāmikameva asāmikaṃ karoti, mohe patiṭṭhāya lañjaṃ gahetvā

1. Sahasā (Sī, Syā)

2. Attano ñātīm vā mittam vā musā vatvā (Sī), attano ñātīm vā mittam vā musāvādaṃ vatvā (Syā)

vinicchayakāle aññavihito viya ito cito ca olokento musā vatvā “iminā jitaṃ, ayaṃ parājito”ti paraṃ nīharati, bhaṃye patiṭṭhāya kassacideva issarajātikassa parājayaṃ pāpuṇantassāpi jayaṃ āropeti, ayaṃ sāhasena atthaṃ neti nāma. Eso dhammaṭṭho nāma na hotīti attho. **Atthaṃ anatthañcāti** bhūtañca abhūtañca kāraṇaṃ. **Ubho niccheyyāti** yo pana paṇḍito ubho atthānatthe vinicchinitvā vadati. **Asāhasenāti** amusāvādena. **Dhammenāti** vinicchayadhammena, na chandādivasena. **Samenāti** aparādhānurūpeneva pare nayati, jayaṃ vā parājayaṃ vā pāpeti. **Dhammassa guttoti** so dhammagutto dhammarakkhito dhammojapaññāya samannāgato medhāvī vinicchayadhamme ṭhitattā dhammaṭṭhoti pavuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Vinicchayamahāmattavatthu paṭhamam.

2. Chabbaggiyavatthu

Na tena paṇḍito hotīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto chabbaggiye ārabba kathesi.

Te kira vihārepi gāmeapi bhattaggaṃ ākulaṃ karontā vicaranti. Athekadivase bhikkhū gāme bhattakiccaṃ katvā āgate¹ dahare sāmaṇere ca pucchimsu “kīdisaṃ āvuso bhattaggaṃ”ti. Bhante mā pucchatha, chabbaggiyā “mayameva viyattā, mayameva paṇḍitā, ime paharivā sīse kacavaraṃ ākiritvā nīharissāmā”ti vatvā amhe piṭṭhiyaṃ gahetvā kacavaraṃ okirantā bhattaggaṃ ākulaṃ akaṃsūti. Bhikkhū Satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “nāhaṃ bhikkhave bahuṃ bhāsivā pare viheṭṭhayamānaṃ ‘paṇḍito’ti vadāmi, kheminaṃ pana averīnaṃ abhayameva paṇḍitoti vadāmi”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

258. “Na tena paṇḍito hoti, yāvatā bahu bhāsati.

Khemī averī abhayo, ‘paṇḍito’ti pavuccatī”ti.

1. Āgatā (Sī)

Tattha **yāvatā**ti yattakena kāraṇena saṃghamajjhādīsu bahum katheti, tena paṇḍito nāma na hoti. Yo pana sayam khemī pañcannaṃ verānaṃ abhāvena averī nibbhayo, yaṃ vā āgamma mahājanassa bhayaṃ na hoti, so paṇḍito nāma hotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Chabbaggiyavattthu dutiyaṃ.

3. Ekudānattherakhīṇāsavavattthu

Na tāvatāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Ekudānattheraṃ nāma khīṇāsavaṃ ārabha kathesi.

So kira ekakova ekasmiṃ vanasaṇḍe viharati, ekamevassa udānaṃ paṇḍitaṃ—

“Adhicetaso appamajjato,
Munino monapathesu sikkhato.
Sokā na bhavanti tādino,
Upasantassa sadā satīmato”¹.

So kira uposathadivasesu sayameva dhammassavanaṃ ghosetvā imaṃ gāthaṃ vadati. Pathavi-undriyanasaddo viya devatānaṃ sādhu kārasaddo hoti. Athekasmiṃ uposathadivase pañcapañcasataparivārā dve tipīṭakadharā bhikkhū tassa vasaṇṭhānaṃ agamaṃsu. So te disvāva tuṭṭhamānaso “sādhu vo kataṃ idha āgacchantehi, ajja mayaṃ tumhākaṃ dhammaṃ suṇissāmā”²ti āha. Atthi² pana āvuso idha dhammaṃ sotukāmā³. Atthi bhante, yaṃ vanasaṇḍo dhammassavanadivase devatānaṃ sādhu kārasaddena ekaninnādo hotīti. Tesu eko tipīṭakadharo dhammaṃ osāresi, eko kathesi. Ekadevatāpi sādhu kāraṃ nādāsi. Te āhaṃsu “tvaṃ āvuso dhammassavanadivase imasmiṃ vanasaṇḍe devatā mahantena saddena sādhu kāraṃ dentīti vadesi, kiṃ nāmetan”³ti. Bhante aññesu divasesu sādhu kārasaddena ekaninnādo eva hoti, na ajja

1. Vi 2. 77; Khu 1. 128 piṭṭhesu.

2. Natthi (Sī)

3. Sotāroṭi (Sī, Syā)

pana jānāmi “kimetan”ti. Tena hi āvuso tvaṃ tāva dhammaṃ kathehīti. So bījaṇiṃ gahetvā āsane nisinno tameva gāthaṃ vadesi. Devatā mahantena saddena sādhuḥkāramadaṃsu. Atha nesaṃ parivārā bhikkhū ujjhāyimsu “imasmiṃ vanasaṇḍe devatā mukholokanena sādhuḥkāraṃ dadanti, tipīṭakadharabhikkhūsu ettakaṃ bhaṇantesupi kiñci pasamsanamattampi¹ avatvā ekena mahallakattherena ekagāthāya kathitāya mahāsaddena sādhuḥkāraṃ dadanti”ti. Tepi vihāraṃ gantvā Satthu tamatthaṃ ārocesuṃ.

Satthā “nāhaṃ bhikkhave yo bahumpi uggaṇhati vā bhāsati vā, taṃ dhammadharoti vadāmi. Yo pana ekampi gāthaṃ uggaṇhitvā saccāni paṭivijjhati, ayaṃ dhammadharo nāmā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

259. “Na tāvatā dhammadharo, yāvatā bahu bhāsati.

Yo ca appampi sutvāna, dhammaṃ kāyena passati.

Sa ve dhammadharo hoti, yo dhammaṃ nappamajjati”ti.

Tattha **yāvatā**ti yattakena uggaṇadhāraṇavācanādinā kāraṇena bahuṃ bhāsati, tāvattakena dhammadharo na hoti, vaṃsānurakkhako pana pavenipālako nāma hoti. **Yo ca appampī**ti yo pana appamattakampi sutvā dhammamanvāya atthamanvāya dhammānudhammappaṭipanno hutvā nāmakāyena dukkhādīni pariṇānanto catusaccadhammaṃ passati, sa ve dhammadharo hoti. **Yo dhammaṃ nappamajjati**ti yopi āraddhavīriyo hutvā ajja ajjevāti paṭivedhaṃ ākaṅkhanto dhammaṃ nappamajjati, ayampi dhammadharoyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Ekudānakhīṇāsavattheravatthu tatiyaṃ.

4. Lakunḍakabhaddiyattheravatthu

Na tena thero so hotīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Lakunḍakabhaddiyattheraṃ ārabbha kathesi.

1. Vacanamattampi (Sī)

Ekadivasam hi tasmim there Satthu upaṭṭhānam gantvā pakkantamatte¹ tiṃsamattā āraññikā bhikkhū taṃ passantā eva āgantvā Satthāraṃ vanditvā nisīdimsu. Satthā tesam arahattūpanissayaṃ disvā imam pañham pucchi “ito gataṃ ekaṃ theram passathā”ti. Na passāma bhanteti. Kim nu diṭṭho voti. Ekaṃ bhante sāmaṇeram passimhāti. Na so bhikkhave sāmaṇero, thero eva soti. Ativiya khuddako bhanteti. “Nāham bhikkhave mahallakabhāvena therāsane nisinnamattakena theroti vadāmi. Yo pana saccāni paṭivijjhivā mahājanassa ahimsakabhāve ṭhito, ayam thero nāmā”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

260. “Na tena thero so hoti, yenassa palitam siro.

Paripakko vayo tassa, ‘moghajijṇo’ti vuccati.

261. Yamhi saccañca dhammo ca, ahimsā saṃyamo damo.

Sa ve vantamalo dhīro, ‘thero’iti pavuccatī”ti.

Tattha **paripakkoti** pariṇato², vuḍḍhabhāvaṃ pattoti attho.

Moghajijṇoti anto therakarānam dhammānam abhāvena tucchajijṇo nāma.

Yamhi saccañca dhammo cāti yamhi pana puggale soḷasahākārehi paṭividdhattā catubbidham saccam, ñāṇena sacchikatattā navavidho lokuttaradhammo ca atthi. **Ahimsāti** ahimsanabhāvo. Desanāmettamam, yamhi pana catubbidhāpi appamaññābhāvanā atthīti attho. **Saṃyamo damoti** sīlañceva indriyasamvaro ca. **Vantamaloti** maggañāṇena nīhaṭamalo. **Dhīroti** dhitisampanno. **Theroti** so imehi thirabhāvakārakehi samannāgatattā theroti vuccatīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte paṭiṭṭhahimsūti.

Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu catuttham.

1. Pakkamante (Si)

2. Parijijṇo (Si)

5. Sambahulabhikkhuvatthu

Na vākkaraṇamattenāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto sambahule bhikkhū ārabha kathesi.

Ekasmiṃ hi samaye dahare ceva sāmaṇere ca attano dhammācariyānameva cīvararajanādīni veyyāvaccāni karonte disvā ekacce therā cintayimṃsu “mayampi byañjanasamaye kusalā, amhākameva kiñci natthi. Yaṃnūna mayaṃ Satthāraṃ upasaṅkamtivā evaṃ vadeyyāma ‘bhante mayaṃ byañjanasamaye kusalā, aññesaṃ santike dhammaṃ uggaṇhitvāpi imesaṃ santike asodhetvā mā sajjhāyitthāti daharasāmaṇere āṇāpethā’ti. Evañhi amhākaṃ lābhasakkāro vaḍḍhissatī’ti. Te Satthāraṃ upasaṅkamtivā tathā vadiṃsu.

Satthā tesāṃ vacanaṃ sutvā “imasmiṃ sāsane paveṇivaseneva evaṃ vattuṃ labhati, ime pana lābhasakkāre nissitāti ñatvā ahaṃ tumhe vākkaraṇamattena sādhurūpāti na vadāmi. Yassa panete issādayo dhammā arahattamaggena samucchinna, eso eva sādhurūpo”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

262. “Na vākkaraṇamattena, vaṇṇapokkharatāya vā.

Sādhurūpo naro hoti, issukī maccharī saṭho.

263. Yassa cetāṃ samucchinnaṃ, mūlaghaccaṃ samūhataṃ.

Sa vantadoso medhāvī, sādhurūpoti vuccatī’ti.

Tattha **na vākkaraṇamattenā**ti vacīkaraṇamattena saddalakkhaṇasampannavacanamattena. **Vaṇṇapokkharatāya vā**ti sarīravaṇṇassa manāpabhāvena vā. **Naroti** ettakeneva kāraṇena paralābhādīsu issāmanako pañcavidhena maccherena samannāgato kerāṭikabhāvena¹ saṭho naro sādhurūpo na hoti. **Yassa cetanti** yassa ca puggalassetāṃ issādidosa-jātaṃ arahattamaggañāṇena samūlakaṃ chinnaṃ, mūlaghātaṃ katvā

1. Kerāṭikapakkhabhajanena (Sī, Syā)

samūhataṃ, so vantadoso dhammojapaññāya samannāgato sādhurūpoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu pañcamāṃ.

6. Hatthakavatthu

Na muṇḍakena samaṇoti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ viharanto Hatthakaṃ ārabha kathesi.

So kira vādakkhitto “tumhe asukavelāya asukaṭṭhānaṃ nāma āgaccheyyātha, vādaṃ karissāma”ti vatvā puretameva tattha gantvā “passatha, titthiyā mama bhayena nāgatā, esova pana nesaṃ parājayo”ti-ādīni vatvā vādakkhitto aññenaññaṃ paṭicaranto vicarati. Satthā “Hatthako kira evaṃ karotī”ti sutvā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ Hatthaka evaṃ karosī”ti pucchitvā “saccaṃ”ti vutte “kasmā evaṃ karosī. Evarūpañhi musāvādaṃ karonto sīsamuṇḍanādimatteneva¹ samaṇo nāma na hoti. Yo pana aṇūni vā thūlāni vā pāpāni sametvā ṭhito, ayameva samaṇo”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

264. “Na muṇḍakena samaṇo, abbato alikaṃ bhaṇaṃ.

Icchālobhasamāpanno, samaṇo kiṃ bhavissati.

256. Yo ca sameti pāpāni, aṇuṃ thūlāni sabbaso.

Samitattā hi pāpānaṃ, ‘samaṇo’ti pavuccatī”ti.

Tattha **muṇḍakenā**ti sīsamuṇḍanamattena. **Abbatoti** sīlavatena ca dhutaṅgavatena ca virahito. **Alikaṃ bhaṇanti** musāvādaṃ bhaṇanto asampattesu² ārammaṇesu icchāya pattesu ca³ lobhena samannāgato samaṇo nāma kiṃ bhavissati. **Sametī**ti yo ca parittāni

1. Sīsamuṇḍanādinā vicaraṇamatteneva (Sī)

2. Appamattesu (Ka)

3. Mahattesu ca (Ka)

vā mahantāni vā pāpāni vūpasameti, so tesam samitattā samaṇoti pavuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsūti.

Hatthakavatthu chaṭṭham.

7. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Na tena bhikkhu so hotīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇaṃ ārabba kathesi.

So kira bāhirasamaye pabbajitvā bhikkhaṃ caranto cintesi “samaṇo Gotamo attano sāvake bhikkhāya caraṇena¹ ‘bhikkhū’ti vadati, mampi² ‘bhikkhū’ti vattuṃ vaṭṭatī”ti. So Satthāraṃ upasaṅkamitvā “bho Gotama ahampi bhikkhaṃ caritvā jīvāmi, mampi³ ‘bhikkhū’ti vadehī”ti āha. Atha naṃ Satthā “nāhaṃ brāhmaṇa bhikkhanamattena bhikkhūti vadāmi. Na hi viassaṃ dhammaṃ samādāya vattanto bhikkhu nāma hoti. Yo pana sabbasaṅkhāresu saṅkhāya carati, so bhikkhu nāmā”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

266. “Na tena bhikkhu so hoti, yāvatā bhikkhate pare.

Vissaṃ dhammaṃ samādāya, bhikkhu hoti na tāvatā.

267. Yodha puññaṇca pāpaṇca, bāhetvā brahmacariyavā.

Saṅkhāya loke caratī, sa ve ‘bhikkhū’ti vuccatī”ti.

Tattha **yāvatāti** yattakena pare bhikkhate, tena bhikkhanamattena bhikkhu nāma na hoti. **Vissanti** visamaṃ dhammaṃ, vissagandhaṃ vā kāyakammādikaṃ dhammaṃ samādāya caranto bhikkhu nāma na hoti.

Yodhāti yo idha sāsane ubhayampetaṃ puññaṇca pāpaṇca maggabrahmacariyena bāhetvā panuditvā⁴ brahmacariyavā hoti. **Saṅkhāyāti** ñāṇena. **Loketi** khandhādiloke “ime ajjhattikā khandhā, ime bāhirā”ti evaṃ sabbeṃ dhamme

1. Carante (Syā, Ka)

3. Mayhampi (Sī)

2. Mamampi (Sī)

4. Opuṇāpetvā (Sī)

jānitvā carati, so tena ñāṇena kilesānaṃ bhinnattā “bhikkhū”ti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu sattamaṃ.

8. Titthiyavatthu

Na monenāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto titthiye ārabha kathesi.

Te kira bhuttaṭṭhānesu manussānaṃ “khemāṃ hotu, sukhaṃ hotu, āyu vaḍḍhatu, asukaṭṭhāne nāma kalalaṃ atthi, asukaṭṭhāne nāma kaṇṭako atthi, evarūpaṃ ṭhānaṃ gantuṃ na vaṭṭatī”ti-ādinā nayena maṅgalaṃ vatvā pakkamanti. Bhikkhū pana paṭhamabodhiyaṃ anumodanādīnaṃ ananuññātakāle bhattacha manussānaṃ anumodanaṃ akatvā pakkamanti. Manussā “titthiyānaṃ santikā maṅgalaṃ suṇāma, bhaddantā pana tuṇhībhūtā pakkamantī”ti ujjhāyimsu. Bhikkhū tamatthaṃ Satthu ārocesuṃ. Satthā “bhikkhave ito paṭṭhāya bhattachagādīsu yathāsukhaṃ anumodanaṃ karotha, upanisinnakathaṃ karotha, dhammaṃ kathethā”ti anujāni. Te tathā kariṃsu. Manussā anumodanādīni suṇantā ussāhappattā bhikkhū nimantetvā sakkāraṃ karontā vicaranti. Titthiyā pana “mayāṃ Munino monaṃ karoma, samaṇassa Gotamassa sāvakā bhattachagādīsu mahākathaṃ kathentā vicarantī”ti ujjhāyimsu.

Satthā tamatthaṃ sutvā “nāhaṃ bhikkhave tuṇhībhāvamattena ‘Munī’ti vadāmi. Ekacce hi ajānantā na kathenti, ekacce avisāradatāya, ekacce ‘mā no imaṃ atisayatthaṃ aññe jāniṃsū’ti maccherena. Tasmā monamattena Muni na hoti, pāpavūpasamena pana Muni nāma hoti”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

268. “Na monena Munī hoti, mūḷharūpo aviddasu.

Yo ca tulaṃva paggayha, varamādāya paṇḍito.

269. Pāpāni parivajjeti, sa Munī tena so muni.

Yo munāti ubho loke, muni tena pavuccatī”ti.

Tattha **na monenā**ti kāmāṃ hi moneyyapaṭipadāsāṅkhātena maggañāṇamonena Muni nāma hoti, idha pana tuṇhībhāvaṃ sandhāya “monenā”ti vuttaṃ. **Mūḷharū**poti tuccharūpo. **Aviddasū**ti aviññū. Evarūpo hi tuṇhībhūtopi Muni nāma na hoti. Atha vā monena Muni nāma na hoti, tucchasabhāvo pana aviññū¹ ca hotīti attho. **Yo ca tulaṃva paggayhā**ti yathā hi tulaṃ gahetvā ṭhito atirekaṃ ce hoti, harati. Ūnaṃ ce hoti, pakkhipati. Evameva yo atirekaṃ haranto viya pāpaṃ harati parivajjeti, ūnake pakkhipanto viya kusalaṃ paripūreti. Evañca pana karonto sīlasamādhipaññāvimuttivimuttiñāṇadassanasāṅkhātaṃ varaṃ uttamameva ādāya pāpāni akusalakammāni parivajjeti. **Sa Munī**ti so Muni nāmāti attho. **Tena so Munī**ti kasmā pana so Munīti ce? Yaṃ heṭṭhā vuttakāraṇaṃ, tena so Munīti attho. **Yo munāti ubho loketi** yo puggalo imasmiṃ khandhādiloke tulaṃ āropetvā minanto viya “ime ajjhātikā khandhā, ime bāhirā”ti-ādinā nayena ime ubho atthe munāti. **Munitena pavuccatī**ti tena kāraṇena Munīti vuccatiyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Titthiyavatthu aṭṭhamaṃ.

9. Bālisikavatthu

Na tena ariyo hotīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ariyaṃ nāma Bālisikaṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi Satthā tassa sotāpattimaggassūpanissayaṃ disvā Sāvattiya Uttaradvāragāme piṇḍāya caritvā bhikkhusaṃghaparivuto tato āgacchati. Tasmīṃ khaṇe so Bālisiko balisena macche gaṇhanto Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ disvā balisayaṭṭhiṃ chaḍḍetvā aṭṭhāsi. Satthā tassa

1. Aññāṇī (Syā, Ka)

avidūre ṭhāne nivattitvā ṭhito “tvaṃ kiṃnāmosī”ti Sāriputtattherādīnaṃ nāmāni pucchi. Tepi “ahaṃ Sāriputto, ahaṃ Moggallāno”ti attano attano nāmāni kathayim̐su. Bālisiko cintesi “Satthā sabbesaṃ nāmāni pucchati, mamampi nāmaṃ pucchissati maññe”ti. Satthā tassa icchaṃ ñatvā “upāsaka tvaṃ konāmosī”ti pucchitvā “ahaṃ bhante ariyo nāmā”ti vutte “na upāsaka tādīsā pāṇātipātino ariyā nāma honti, ariyā pana mahājanassa ahimsanabhāve ṭhitā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

270. “Na tena ariyo hoti, yena pāṇāni himsati.

Ahimsā sabbapāṇānaṃ, ‘ariyo’ti pavuccatī”ti.

Tattha **ahimsā**ti ahimsanena. Idaṃ vuttaṃ hoti—yena hi pāṇāni himsati, na tena kāraṇena ariyo hoti. Yo pana sabbapāṇānaṃ pāṇi-ādīhi ahimsanena mettādibhāvanāya patiṭṭhitattā himsato ārāva ṭhito, ayaṃ ariyoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bālisiko sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Bālisikavatthu navamaṃ.

10. Sambahulasīlādisampannabhikkhuvatthu

Na sīlabbatamattenāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto sambahule sīlādisampanne bhikkhū ārabba kathesi.

Tesu kira ekaccānaṃ evaṃ ahosi “mayāṃ sampannasīlā, mayāṃ dhutaṅgadharā, mayāṃ bahussutā, mayāṃ pantasenāsanavāsino, mayāṃ jhānalābhino, na amhākaṃ arahattaṃ dullabhaṃ, icchitadivaseyeva arahattaṃ pāpuṇissāmā”ti. Yepi tattha anāgāmino, tesampi etadahosi “na amhākaṃ idāni arahattaṃ dullabhaṃ”ti. Te sabbepi ekadivasaṃ Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā nisinnā “api nu kho vo bhikkhave pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattan”ti Satthārā puṭṭhā evamāhaṃsu “bhante mayāṃ evarūpā evarūpā ca, tasmā ‘icchiticchitakkhaṇe’ya arahattaṃ pattuṃ samatthamhā’ti cintetvā viharāmā”ti.

Satthā tesaṃ vacanaṃ sutvā “bhikkhave bhikkhunā nāma parisuddhasīlādimattakena vā anāgāmisukhappattamattakena vā ‘appakaṃ no bhavadukkhaṃ’ti vatturū¹ na vaṭṭati, āsavakkhayaṃ pana appatvā ‘sukhitomhī’ti cittaṃ na uppādetabban”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

271. “Na sīlabbatamattena, bāhusaccena vā pana.

Atha vā samādhilābhena, vivittasayanena vā.

272. Phusāmi nekkhammasukhaṃ, aputhujjanasevitaṃ.

Bhikkhu vissāsamāpādi, appatto āsavakkhayaṃ’ti.

Tattha **sīlabbatamattenā**ti catupārisuddhisīlamattena vā terasadhutaṅgamattena vā. **Bāhusaccena vā**ti tiṇṇaṃ piṭakānaṃ uggahitamattena vā. **Samādhilābhenā**ti aṭṭhasamāpattiyā lābhena. **Nekhammasukhanti** anāgāmisukhaṃ. Taṃ² anāgāmisukhaṃ phusāmīti ettakamattena vā. **Aputhujjanasevanti** puthujjanehi asevitaṃ ariyasevitameva. **Bhikkhū**ti tesaṃ aññataraṃ ālapanto āha. **Vissāsamāpādī**ti vissāsaṃ na āpajjeyya. Idaṃ vuttaṃ hoti—bhikkhu iminā sampannasīlādibhāvamattakeneva “mayhaṃ bhavo appako parittako”ti āsavakkhayaṣaṅkhātāṃ arahattaṃ appatto hutvā bhikkhu nāma vissāsaṃ nāpajjeyya. Yathā hi appamattakopi gūtho duggandho hoti, evaṃ appamattakopi bhavo dukkhoti.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Sambahulasīlādisampannabhikkhuvatthu dasamaṃ.

Dhammaṭṭhavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekūnavīsatiṃ vaggo.

1. Daṭṭhurū (Sī, Syā)

2. Tasmā (Syā, Ka)

20. Maggavagga

1. Pañcasatabhikkhuvatthu

Maggānaṭṭhaṅgikoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto pañcasate bhikkhū ārabba kathesi.

Te kira Satthari janapadacārikaṃ caritvā puna Sāvattiṃ āgate upaṭṭhānasālāya nisīditvā “asukagāmato asukagāmassa maggo samo, asukagāmassa maggo visamo, sasakkharo, asakkharo”ti-ādinā nayena attano vicaritamaggaṃ ārabba maggakathaṃ kathesuṃ. Satthā tesaṃ arahattassūpanissayaṃ disvā taṃ ṭhānaṃ āgantvā paññattāsane nisinno “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave ayaṃ bāhirakamaggo, bhikkhunā nāma ariyamagge kammaṃ kātuṃ vaṭṭati, evaṃ hi karonto bhikkhu sabbadukkhā pamuccatī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

273. “Maggānaṭṭhaṅgiko seṭṭho, saccānaṃ caturo padā.

Virāgo seṭṭho dhammānaṃ, dvipadānaṃ cakkhumā.

274. Eseva maggo natthañño, dassanassa visuddhiyā.

Etañhi tumhe paṭipajjatha, mārassetāṃ pamohanaṃ.

275. Etañhi tumhe paṭipannā, dukkhassantaṃ karissatha.

Akkhāto vo mayā maggo, aññāya sallakantaṃ.

276. Tumhehi kiccamātappaṃ, akkhātāro Tathāgatā.

Paṭipannā pamokkhanti, jhāyino mārabandhanā”ti.

Tattha **maggānaṭṭhaṅgikoti** jaṅghamaggādayo vā hontu dvāsaṭṭhi diṭṭhigatamaggā vā, tesaṃ sabbesampi maggānaṃ sammādiṭṭhi-ādīhi aṭṭhahi aṅgehi micchādiṭṭhi-ādīnaṃ aṭṭhannaṃ pahānaṃ karonto nirodhaṃ ārammaṇaṃ katvā catūsupi saccesu dukkhaparijānanādikiccaṃ sādhayamāno aṭṭhaṅgiko maggo

seṭṭho uttamo. **Saccānaṃ caturo padāti** “saccaṃ bhaṇe na kujjheyyā”¹ āgataṃ vacīsaccaṃ vā hotu, “sacco brāhmaṇo sacco khattiyo”² ti-ādibhedāṃ sammutisaccaṃ vā “idameva saccaṃ moghamaññaṃ”³ ti² diṭṭhisaccaṃ vā “dukkhaṃ ariyasaccan”⁴ ti-ādibhedāṃ paramatthasaccaṃ vā hotu, sabbesampi imesaṃ saccānaṃ parijānitabbaṭṭhena sacchikātabbaṭṭhena pahātabbaṭṭhena bhāvetabbaṭṭhena ekapaṭivedhaṭṭhena ca tathapaṭivedhaṭṭhena ca dukkhaṃ ariyasaccanti-ādayo caturo padā seṭṭhā nāma. **Virāgo seṭṭho dhammānanti** “yāvata bhikkhave dhammā saṅkhatā vā asaṅkhatā vā, virāgo tesāṃ aggamakkhāyati”⁵ ti³ vacanato sabbadhammānaṃ nibbānasāṅkhāto virāgo seṭṭho. **Dvipadānaṃ cakkhumāti** sabbesaṃ devamanussādibhedānaṃ dvipadānaṃ pañcahi cakkhūhi cakkhumā Tathāgatova seṭṭho. Casaddo sampiṇḍanattho, arūpadhamme sampiṇḍeti. Tasmā arūpadhammānampi Tathāgato seṭṭho uttamo.

Dassanassa visuddhiyāti maggaphaladassanassa visuddhatthaṃ yo mayā “seṭṭho”⁴ ti vutto, esova maggo, natthañño. **Etañhi tumheti** tasmā tumhe etameva paṭipajjatha. **Mārasetaṃ pamohananti** etaṃ māramohanāṃ māramanthananti⁴ vuccati. **Dukkhassantanti** sakalassapi vaṭṭadukkhassa antaṃ paricchedaṃ karissathāti attho. **Aññāya sallakantananti** rāgasallādīnaṃ kantaṃ nimmathanaṃ abbūhaṇaṃ⁵ etaṃ maggaṃ, mayā vinā anussavādīhi attapaccakkhato ñatvāva ayaṃ maggo akkhāto, idāni tumhehi kilesānaṃ ātāpanena “ātappan”⁵ ti saṅkhaṃ gataṃ tassa adhigamatthāya sammappadhānavīriyaṃ kiccaṃ karaṇīyaṃ. Kevalañhi akkhātārova Tathāgatā. Tasmā tehi akkhātavasena ye paṭipannā dvīhi jhānehi jhāyino, te tebhūmakavaṭṭasāṅkhātā mārabandhanā pamokkhanṭīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañcasatabhikkhuvatthu paṭhamāṃ.

1. Khu 1. 46 piṭṭhe.

2. Abhi 1. 230; Ma 2. 150 piṭṭhādīsu.

3. Khu 1. 254; Aṃ 1. 343 piṭṭhesu.

4. Māravacananti (Syā), mārabandhananti (Sī, Ka)

5. Abbāhanaṃ (Syā, Ka)

2. Aniccalakkhaṇavatthu

Sabbe saṅkhārā aniccāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto pañcasate bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā gantvā araṇṇe vāyamaṇṭapī arahattaṃ appatvā “viseṣetvā kammaṭṭhānaṃ uggaṇhissāmā”ti Satthu santikaṃ āgamiṃsu. Satthā “kiṃ nu kho imesaṃ sappāyaṇ”ti vīmaṃsanto “ime Kassapabuddhakāle vīsati vassasahassāni aniccalakkhaṇe anuyuñjiṃsu, tasmā aniccalakkhaṇeneva tesāṃ ekaṃ gāthaṃ desetuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā “bhikkhave kāmabhavādīsu sabbepi saṅkhārā hutvā abhāvaṭṭhena aniccā evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

277. “Sabbe saṅkhārā aniccāti, yadā paññāya passati.

Atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā”ti.

Tattha **sabbe saṅkhārā**ti kāmabhavādīsu uppannā khandhā tattha tattheva nirujjhanato **aniccā**ti yadā vipassanāpaññāya passati, atha imasmiṃ khandhapariharaṇadukkhe nibbindati, nibbindanto¹ dukkhaparijānanādivasena saccāni paṭivijjhati. **Esa maggo visuddhiyā**ti visuddhatthāya vodānatthāya esa maggoti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte paṭiṭṭhahimsu, sampattaparisānampi sāthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aniccalakkhaṇavatthu dutiyaṃ.

3. Dukkhalakkhaṇavatthu

Dutiyaḡāthāyapi evarūpameva vatthu. Tadā hi Bhagavā tesāṃ bhikkhūnaṃ dukkhalakkhaṇe katābhiyogabhāvaṃ ñatvā “bhikkhave sabbepi khandhā paṭipīḷanaṭṭhena dukkhā evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

1. Nibbinno (Sī)

278. “Sabbe saṅkhārā dukkhāti, yadā paññāya passati.
Atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā”ti.

Tattha **dukkhāti** paṭipīḷanaṭṭhena dukkhā. Sesam purimasadisameva.

Dukkhalakkhaṇavatthu tatiyaṃ.

4. Anattalakkhaṇavatthu

Tatiyagāthāyapi eseva nayo. Kevalañhi ettha Bhagavā tesam bhikkhūnaṃ pubbe anattalakkhaṇe anuyuttabhāvaṃ ñatvā “bhikkhave sabbepi khandhā avasavattanaṭṭhena anattā evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

279. “Sabbe dhammā anattāti, yadā paññāya passati.
Atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā”ti.

Tattha **sabbe dhammāti** pañcakkhandhā eva adhippetā. **Anattāti** “mā jīyantu mā mīyantū”ti vase vattetuṃ na sakkāti avasavattanaṭṭhena anattā attasuññā assāmikā anissarāti attho. Sesam purimasadisamevāti.

Anattalakkhaṇavatthu catuttham.

5. Padhānakammikatissattheravatthu

Uṭṭhānakālamhīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Padhānakammikatissattheraṃ ārabha kathesi.

Sāvatthivāsino kira pañcasatā kulaputtā Satthu santike pabbajitvā kammaṭṭhānaṃ gahetvā araṇṇaṃ agamaṃsu. Tesu eko tattheva ohīyi. Avasesā araṇṇe samaṇadhammaṃ karontā arahattaṃ patvā “paṭiladdhaguṇaṃ Satthu ārocessāmā”ti puna Sāvatthiṃ agamaṃsu. Te Sāvatthito yojanamatte ekasmiṃ gāmake piṇḍāya carante disvā eko upāsako yāgubhattādīhi patimānetvā anumodanaṃ sutvā punadivasatthāyapi nimantesi. Te tadaheva Sāvatthiṃ gantvā pattacīvaraṃ paṭisāmetvā

sāyanhasamaye Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu.
Satthā tehi saddhiṃ ativiya tuṭṭhiṃ pavedayamāno paṭisanthāraṃ akāsi.

Atha nesam tattha ohīno sahāyakabhikkhu¹ cintesi “Satthu imehi
saddhiṃ paṭisanthāraṃ karontassa mukhaṃ nappahoti, mayhaṃ pana
maggaphalābhāvena mayā saddhiṃ na katheti, ajjeva arahattaṃ patvā
Satthāraṃ upasaṅkamitvā mayā saddhiṃ kathāpessāmī”ti. Tepi bhikkhū
“bhante mayaṃ āgamanamagge ekena upāsakena svātanāya nimantitā, tattha
pātova gamissāmā”ti Satthāraṃ apalokesuṃ. Atha nesam sahāyako bhikkhu
sabbarattim caṅkamanto niddāvasena caṅkamakoṭiyaṃ ekasmiṃ
pāsāṇaphalake pati, ūruṭṭhi bhijji. So mahāsaddena viravi. Tassa te sahāyakā
bhikkhū saddaṃ sañjānitvā ito cito ca upadhāviṃsu. Tesam dīpaṃ jāletvā
tassa kattabbakiccaṃ karontānaṃyeva aruṇo uṭṭhahi, te taṃ gāmaṃ gantuṃ
okāsaṃ na labhiṃsu. Atha ne Satthā āha “kiṃ bhikkhave
bhikkhācāragāmaṃ na gamitthā”ti. Te “āma bhante”ti taṃ pavattim
ārocesuṃ. Satthā “na bhikkhave esa idāneva tumhākaṃ lābhantarāyaṃ
karoti, pubbepi akāsiyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āharitvā—

“Yo pubbe karaṇīyāni, pacchā so kātumicchati.

Varuṇakaṭṭhabhañjova, sa pacchā manutappatī”ti²—

Jātakam vitthāresi. Tadā kira te bhikkhū pañcasatā māṇavakā ahesuṃ,
kusītamāṇavako ayaṃ bhikkhu ahosi, ācariyo pana Tathāgatova ahosīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “bhikkhave yo hi uṭṭhānakāle
uṭṭhānaṃ na karoti, saṃsannasaṅkappo hoti, kusīto so jhānādibhedam
visesaṃ nādhigacchatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

280. “Uṭṭhānakālamhi anuṭṭhahāno,

Yuvā balī ālasiyaṃ upeto.

Saṃsannasaṅkappamano kusīto,

Paññāya maggaṃ alaso na vindatī”ti.

1. Ohito sahāyakabhikkhu (Sī), ohiyasahāyakabhikkhu (Ka)

2. Khu 5. 17 piṭṭhe.

Tattha **anuṭṭhahā**noti anuṭṭhahanto avāyamanto. **Yuvā balī**ti paṭhamayobbane ṭhito balasampannopi hutvā alasabhāvena upato hoti, bhutvā sayati. **Saṃsannasaṅkappamanoti** tīhi micchāvitakkehi suṭṭhu avasannasammāsaṅkappacitto¹. **Kusī**toti nibbīriyo. **Alasoti** mahā-alaso paññāya daṭṭhabbāṃ ariyamaggaṃ apassanto na vindati, na paṭilabhatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsūti.

Padhānakammikatissattheravatthu pañcamaṃ.

6. Sūkarapetavatthu

Vācānurakkhīti imaṃ dhammaḍḍesaṇaṃ Satthā Veḷuvane viharanto sūkarapetaṃ ārabba kathesi.

Ekasmiṃ hi divase Mahāmogallānatthero Lakkhaṇattherena saddhiṃ Gijjhakūṭā orohanto ekasmiṃ padese sitaṃ pātvākāsi. “Ko nu kho āvuso hetu sitassa pātukammāyā”ti Lakkhaṇattherena puṭṭho “akālo āvuso imassa pañhassa, Satthu santike maṃ puccheyyāthā”ti vatvā Lakkhaṇattherena saddhiṃyeva Rājagahe piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṭṭikkanto Veḷuvanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā nisīdi. Atha maṃ Lakkhaṇatthero tamatthaṃ pucchi. So āha “āvuso ahaṃ ekaṃ petaṃ addasaṃ, tassa tigāvutappamaṇaṃ sarīraṃ, taṃ manussasarīrasadisāṃ. Sīsaṃ pana sūkarassa viya, tassa mukhe naṅguṭṭhaṃ jātaṃ, tato puḷavā paggharanti. Svāhaṃ ‘na me evarūpo satto diṭṭhapubbo’ti taṃ disvā sitaṃ pātvākāsin”ti. Satthā “cakkhubhūtā vata bhikkhave mama sāvaka viharantī”ti vatvā “ahampetaṃ sattam Bodhimaṇḍeyeva addasaṃ. ‘Ye pana me na saddaheyyuṃ, tesaṃ ahitāya assā’ti paresaṃ anukampāya na kathesiṃ. Idāni Mogallānaṃ sakkiṃ katvā kathemi. Saccam bhikkhave Mogallāno āhā”ti kathesi. Taṃ sutvā bhikkhū Satthāraṃ pucchimsu

1. Avasannasaṅkappacitto (Syā)

“kiṃ pana bhante tassa pubbakamman”ti. Satthā “tena hi bhikkhave suṇāthā”ti atītaṃ āharitvā tassa pubbakammaṃ kathesi.

Kassapabuddhakāle kira ekasmiṃ gāmakāvāse dve therā samaggavāsaṃ vasiṃsu. Tesu eko saṭṭhivasso, eko ekūnasatṭhivasso. Ekūnasatṭhivasso itarassa pattacīvaraṃ ādāya vicari, sāmaṇero viya sabbaṃ vattapaṭivattaṃ akāsi. Tesaṃ ekamātukucchiyaṃ vutthabhātūnaṃ viya samaggavāsaṃ vasantānaṃ vasanaṭṭhānaṃ eko dhammakathiko āgami. Tadā ca dhammassavanadivaso hoti. Therā naṃ saṅgaṇhitvā “dhammakathaṃ no kathehi sappurisa”ti āhaṃsu. So dhammakathaṃ kathesi. Therā “dhammakathiko no laddho”ti tuṭṭhacittā punadivase taṃ ādāya dhuragāmaṃ piṇḍāya pavisitvā tattha katabhattakiccā “āvuso hiyyo kathitaṭṭhānatova¹ thokaṃ dhammaṃ kathehī”ti manussānaṃ dhammaṃ kathāpesuṃ. Manussā dhammakathaṃ sutvā punadivasatthāyapi nimantayīṃsu. Evaṃ samantā bhikkhācāragāmesu dve dve divase taṃ ādāya piṇḍāya carīṃsu.

Dhammakathiko cintesi “ime dvepi atimudukā, mayā ubhopete palāpetvā imasmiṃ vihāre vasitum vaṭṭatī”ti. So sāyaṃ therūpaṭṭhānaṃ gantvā bhikkhūnaṃ uṭṭhāya gatakāle nivattitvā mahātheraṃ upasaṅkamitvā “bhante kiñci vattabbaṃ atthī”ti vatvā “kathehi āvuso”ti vutte thokaṃ cintetvā “bhante kathā nāmesā mahāsāvajjā”ti vatvā akathetvāva pakkāmi. Anutherasāpi santikaṃ gantvā tatheva akāsi. So dutiyadivase tatheva katvā tatiyadivase tesaṃ ativiya kotuhale uppanne mahātheraṃ upasaṅkamitvā “bhante kiñci vattabbaṃ atthi, tumhākaṃ pana santike vattum na visahāmī”ti vatvā therena “hotu āvuso kathehī”ti nippīlito āha “kiṃ pana bhante anuthero tumhehi saddhiṃ saṃbhogo”ti. Sappurisa kiṃ nāmetaṃ kathesi, mayaṃ ekamātukucchiyaṃ vutthaputtā viya, amhesu ekena yaṃ laddhaṃ, itarenāpi laddhameva hoti. Mayā etassa ettakaṃ kālaṃ aguṇo nāma na diṭṭhapubboti. Evaṃ bhanteti. Āmāvusoti. Bhante maṃ anuthero evamāha “sappurisa tvaṃ kulaputto, ayaṃ mahāthero lajjī pesaloti etena saddhiṃ saṃbhogaṃ

1. Thitaṭṭhānato (Sī, Syā)

karonto upaparikkhitvā kareyyāsī”ti evamesa maṃ āgatadivasato paṭṭhāya vadatīti.

Mahāthero taṃ sutvāva kuddhamānaso daṇḍābhihataṃ kulālabhājanam viya bhijji. Itaropi uṭṭhāya anutherassa santikaṃ gantvā tatheva avoca, sopi tatheva bhijji. Tesu kiñcāpi ettakaṃ kālaṃ ekopi visum piṇḍāya pavitṭhapubbo nāma natthi, punadivase pana visum piṇḍāya pavisitvā anuthero puretaraṃ āgantvā upaṭṭhānasālāya aṭṭhāsi, mahāthero pacchā agamāsi. Taṃ disvā anuthero cintesi “kiṃ nu kho imassa pattacīvaraṃ paṭiggahetabbaṃ, udāhu no”ti. So “na idāni paṭiggahessāmī”ti cintetvāpi “hotu, na mayā evaṃ katapubbaṃ, mayā attano vattaṃ hāpetum na vaṭṭatī”ti cittaṃ mudukaṃ katvā therāṃ upasaṅkamtivā “bhante pattacīvaraṃ dethā”ti āha. Itaro “gaccha dubbiniṭa, na tvaṃ mama pattacīvaraṃ paṭiggahetum yuttarūpo”ti accharam paharitvā tenapi “āma bhante ahampi tumhākaṃ pattacīvaraṃ na paṭiggaṇhāmīti cintesi”ti vutte “āvuso navaka kiṃ tvaṃ cintesi, mama imasmiṃ vihāre koci saṅgo atthi”ti āha. Itaropi “tumhe pana bhante kiṃ evaṃ maññatha ‘mama imasmiṃ vihāre koci saṅgo atthi’ti, eso te vihāro”ti vatvā pattacīvaraṃ ādāya nikkhami. Itaropi nikkhami. Te ubhopi ekamaggenāpi agantvā eko pacchimadvārena maggaṃ gaṇhi, eko puratthimadvārena. Dhammakathiko “bhante mā evaṃ karoṭha, mā evaṃ karoṭhā”ti vatvā “tiṭṭhāvuso”ti vutte nivatti. So punadivase dhuragāmaṃ pavitṭho manussehi “bhante bhaddantā kuhin”ti vutte “āvuso mā pucchatha, tumhākaṃ kulupakā hiyyo kalahaṃ katvā nikkhamiṃsu, ahaṃ yācantopi nivattetum nāsakkhin”ti āha. Tesu bālā tuṇhī ahesum. Paṇḍitā pana “amhehi ettakaṃ kālaṃ bhaddantānaṃ kiñci khalitaṃ nāma na diṭṭhapubbaṃ, tesam bhayaṃ imaṃ nissāya uppannaṃ bhavissatī”ti domanassappattā ahesum.

Tepi therā gataṭṭhāne cittasukhaṃ nāma na labhiṃsu. Mahāthero cintesi “aho navakassa bhikkhuno bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ, muhuttaṃ diṭṭhaṃ nāma āgantukabhikkhum āha ‘mahātherena saddhiṃ sambhogam mā akāsī’ti”. Itaropi cintesi “aho mahātherassa bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ, muhuttaṃ diṭṭhaṃ nāma āgantukabhikkhum āha ‘iminā saddhiṃ sambhogam mā akāsī’ti”.

Tesaṃ neva sajjhāyo na manasikāro ahosi. Te vassasataccayena pacchimadisāya ekaṃ vihāraṃ agamaṃsu. Tesaṃ ekameva senāsaṇaṃ pāpuṇi. Mahāthere pavisitvā mañcake nisinne itaropi pāvisi. Mahāthero taṃ disvāva sañjānitvā assūni sandhāretuṃ nāsakkhi. Itaropi mahātheraṃ sañjānitvā assupuṇṇehi nettehi “kathemi nu kho mā kathemī”ti cintetvā “na taṃ saddheyyarūpan”ti therāṃ vanditvā “ahaṃ bhante ettakaṃ kālāṃ tumhākaṃ pattacīvaraṃ gahetvā vicariṃ, api nu kho me kāyadvārādīsu tumhehi kiñci asāruppaṃ diṭṭhapubban”ti. Na diṭṭhapubbaṃ āvusoti. Atha kasmā dhammakathikaṃ avacuttha “mā etena saddhiṃ sambhogamakāsī”ti. Nāhaṃ āvuso evaṃ kathemi, tayā kira mama antare evaṃ vuttanti. Ahampi bhante na vadāmīti. Te tasmim̐ khaṇe “tena amhe bhinditukāmena evaṃ vuttaṃ bhavissatī”ti ñatvā aññamaññaṃ accayaṃ desayim̐su. Te vassasataṃ cittassādaṃ alabhantā taṃ divasaṃ samaggā hutvā “āyāma, naṃ tato vihārā nikkadḍhissāmā”ti pakkamitvā anupubbena taṃ vihāraṃ agamaṃsu.

Dhammakathikopi there disvā pattacīvaraṃ paṭiggahetuṃ upagacchi. Therā “na tvaṃ imasmiṃ vihāre vasituṃ yuttarūpo”ti accharaṃ paharim̐su. So saṇṭhātuṃ asakkonto tāvadeva nikkhamitvā palāyi. Atha naṃ vīsati vassasahassāni kato samaṇadhammo sandhāretuṃ nāsakkhi, tato cavitvā Avīcimhi nibbatto ekaṃ Buddhantaraṃ paccitvā idāni Gijjhakūṭe vuttappakārena attabhāvena dukkhaṃ anubhotīti.

Satthā idaṃ tassa pubbakammaṃ āharitvā “bhikkhave bhikkhunā nāma kāyādīhi upasantarūpena bhavitabban”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

281. “Vācānurakkhī manasā susaṃvuto,
Kāyena ca nākusalaṃ kayirā.
Ete tayo kammapathe visodhaye,
Ārādhaye magga’ misippaveditan”ti.

Tassattho—catunnaṃ vacīduccaritānaṃ vajjanena vācānurakkhī abhijjhādīnaṃ anuppādanena manasā ca suṭṭhu saṃvuto paṇātipātādayo pajahanto

kāyena ca akusalam na kayirā. Evaṃ ete tayo kammapathe visodhaye. Evaṃ visodhento hi sīlakkhandhādīnaṃ esakehi Buddhādīhi isihi paveditaṃ aṭṭhaṅgikamaggaṃ ārādheyyāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sūkarapetavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Poṭṭhilattheravatthu

Yogā veti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Poṭṭhilaṃ nāma therāṃ ārabba kathesi.

So kira sattannampi Buddhānaṃ sāsane tepiṭako pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ dhammaṃ vācesi. Satthā cintesi “imassa bhikkhuno ‘attano dukkhanissaraṇaṃ karissāmī’ti cittampi natthi, saṃvejessāmi naṃ”ti. Tato paṭṭhāya taṃ therāṃ attano upaṭṭhānaṃ āgatakāle “ehi Tucchapoṭṭhila, vanda Tucchapoṭṭhila, nisīda Tucchapoṭṭhila, yāhi Tucchapoṭṭhila”ti vadati. Uṭṭhāya gatakālepi “Tucchapoṭṭhilo gato”ti vadati. So cintesi “ahaṃ sātṭhakathāni tīṇi piṭakāni dhāremi, pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ aṭṭhārassa mahāgaṇe dhammaṃ vācemi, atha pana maṃ Satthā abhikkhaṇaṃ ‘Tucchapoṭṭhila’ti vadeti, addhā maṃ Satthā jhānādīnaṃ abhāvena evaṃ vadeti”ti. So uppannaṃsaṃvego “dāni araṇṇaṃ pavasitvā samaṇadhammaṃ karissāmī”ti sayameva pattacīvaraṃ saṃvidahitvā paccūsakāle sabbapacchā dhammaṃ uggaṇhitvā¹ nikkhamantena bhikkhunā saddhimnikkhami. Pariveṇe nisīditvā sajjhāyantaṃ naṃ “ācariyo”ti na sallakkhesuṃ. So vīsayojanasatamaggaṃ gantvā ekasmiṃ araṇṇāvāse tiṃsa bhikkhū vasanti, te upasaṅkamitvā saṃghattherāṃ vanditvā “bhante avassayo me hothā”ti āha. Āvuso tvaṃ dhammakathiko, amhehi nāma taṃ nissāya kiñci jānitabbaṃ bhaveyya, kasmā evaṃ vadesīti. Mā bhante evaṃ karoṭṭha, avassayo me hothāti. Te pana sabbe khīṇāsavāva. Atha naṃ mahāthero “imassa uggaṇhaṃ nissāya māno atthiyevā”ti anutheraṃsa santikaṃ paṇiṇi. Sopi naṃ tathevāha.

1. Paggaṇhitvā (Sī)

Iminā nīhārena sabbepe taṃ pesentā divāṭṭhāne nisīditvā sūcikkammaṃ karontassa sabbanavakassa sattavassikasāmaṇerassa santikaṃ paṇiṃsu. Evamassa mānaṃ nīharim̐su.

So nihataṃāno sāmaṇerassa santike añjaliṃ paggaheṭvā “avassayo me hohi¹ sappurisā”ti āha. Aho ācariya kiṃ nāmetaṃ kathetha, tumhe mahallakā bahussutā, tumhākaṃ santike mayā kiñci kāraṇaṃ jānitaḥḥaṃ bhavēyyāti. Mā evaṃ kari sappurisa, hohi¹ yeṇa me avassayoti. Bhante sacepi ovādakkaṃ bhavissatha, bhavissāmi vo avassayoti. Homi sappurisa, ahaṃ “aggim̐ pavisā”ti vutte aggim̐ pavisāmiyevāti. Atha naṃ so avidūre ekaṃ saraṃ dassetvā “bhante yathānivatthapārutova imaṃ saraṃ pavisathā”ti āha. So hissa mahagghānaṃ dupaṭṭacīvarānaṃ nivatthapārutabhāvaṃ ñatvāpi “ovādakkaṃ nu kho”ti vīmaṃsanto evamāha. Theropi ekavacanēva udakaṃ otari. Atha naṃ cīvarakaṇṇānaṃ temitakāle “etha bhante”ti vatvā ekavacanēva āgantvā ṭhitaṃ āha “bhante ekasmiṃ vammike cha chiddāni, tattha ekena chiddena godhā anto pavitṭhā, taṃ gaṇhitukāmo itarāni pañca chiddāni thakētvā chaṭṭhaṃ bhinditvā pavitṭhachiddēva gaṇhāti, evaṃ tumhepi chadvārikesu ārammaṇesu sesāni pañcadvārāni pidhāya manodvāre kammaṃ paṭṭhapethā”ti. Bahussutassa bhikkhuno ettakēva padīpujjalanaṃ viya ahoṣi. So “ettakameva hotu sappurisā”ti karajakāye ñāṇaṃ otāretvā samaṇadhammaṃ ārabhi.

Satthā vīsayojanasatamatthakenisinnova taṃ bhikkhuṃ oloketvā “yathevāyaṃ bhikkhu bhūripaṇṇo, evamevaṃ anena attānaṃ patiṭṭhāpetuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā tena saddhiṃ kathento viya obhāsaṃ pharitvā imaṃ gāthamāha—

282. “Yogā ve jāyatī bhūri, ayogā bhūrisaṅkhayo.

Etam̐ dvedhāpathaṃ ñatvā, bhavāya vibhavāya ca.

Tathāttānaṃ niveseyya, yathā bhūri pavaḍḍhatī”ti.

Tattha **yogā**ti aṭṭhatimsāya ārammaṇesu yoniso manasikārā. **Bhūrī**ti pathavīsamāya vitthatāya paññāyetaṃ nāmaṃ. **Saṅkhayoti** vināso. **Etam dvedhāpathanti** etaṃ yogaṇca ayogaṇca. **Bhavāya vibhavāya cāti** vuddhiyā ca avuddhiyā ca. **Tathāti** yathā ayaṃ bhūrisaṅkhātā paññā pavaddhati, evaṃ attānaṃ niveseyyāti attho.

Desanāvasāne Poṭṭhilatthero arahatte patiṭṭhahīti.

Poṭṭhilattheravatthu sattamaṃ.

8. Pañcamahallakattheravatthu

Vanam chindathāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto sambhule mahallake bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira gihikāle Sāvatthiyaṃ kuṭumbikā mahaddhanā aññamaññasahāyakā ekato puññāni karontā Satthu dhammadesanaṃ sutvā “mayam mahallakā, kim no gharāvāsenā”ti Satthāraṃ pabbajjam yācivā pabbajimsu, mahallakabhāvena pana dhammaṃ pariyāpuṇitum asakkontā vihārapariyante paṇṇasālaṃ kāretvā ekatova vasimsu. Piṇḍāya carantāpi yebhuyyena puttadārasseva gehaṃ gantvā bhuñjimsu. Tesu ekassa purāṇadutiyikā madhurapācikā nāma, sā tesaṃ sabbesampi upakārikā ahosi. Kasmā sabbe pi attanā laddhāhāraṃ gahetvā tassā eva gehe nisīditvā bhuñjanti. Sāpi nesaṃ yathāsannihitaṃ sūpabyañjanaṃ deti. Sā aññatarābādhena phuṭṭhā kālamakāsi. Atha te mahallakattherā sahāyakassa therassa paṇṇasālāya sannipatitvā aññamaññaṃ gīvāsu gahetvā “madhurapācikā upāsikā kālakatā”ti vilapantā rodimsu. Bhikkhūhi ca samantato upadhāvitvā “kim idaṃ āvuso”ti phuṭṭhā “bhante sahāyakassa no purāṇadutiyikā kālakatā, sā amhākaṃ ativiya upakārikā. Idāni kuto tathārūpiṃ labhissāmāti iminā kāraṇena rodāmā”ti āhaṃsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā āgantvā “kāyanuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti

vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi te kākayoniyam nibbattitvā samuddatīre caramānā samudda-ūmiyā samuddam pavesetvā mārītāya kākīyā¹ roditvā paridevitvā tam nīharissāmāti mukhatuṇḍakehi mahāsamuddam ussiñcantā kilamimsū”ti atītam āharitvā—

“Api nu hanukā santā, mukhañca parisussati.
Oramāma na pārema, pūrateva mahodadhī”ti².

Imam **Kākajātakam** vitthāretvā te bhikkhū āmantetvā “bhikkhave rāgadosamohavanam nissāya tumhehi idam dukkham pattam, tam vanam chinditum vaṭṭati, evam niddukkha bhavissathā”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

283. “Vanam chindatha mā rukkham, vanato jāyate bhayam.
Chetvā vanañca vanathañca, nibbanā hotha bhikkhavo.

284. Yāva hi vanatho na chijjati,
Aṇumattopi narassa nārisu.
Paṭibaddhamanova tāva so,
Vaccho khīrapakova mātari”ti.

Tattha **mā rukkhanti** Satthārā hi “vanam chindathā”ti vutte tesam acirapabbajitānam “Satthā amhe vāsi-ādīni gahetvā vanam chindāpeti”ti rukkham chinditukāmatā³ uppajji. Atha ne “mayā rāgādikilesavanam sandhāyetam vuttam, na rukkhe”ti paṭisedhento “mā rukkhan”ti āha. **Vanatoti** yathā pākatikavanato sīhādibhayam jāyati, evam jāti-ādibhayampi kilesavanato jāyatīti attho. **Vanañca vanathañcāti** ettha mahantā rukkhā vanam nāma, khuddakā tasmim vane ṭhitattā vanathā nāma. Pubbuppattikarukkhā vā vanam nāma, aparāparuppattikā vanathā nāma. Evameva mahantamahantā bhavākaḍḍhanakā kilesā vanam nāma, pavattiyam vipākadāyakā vanathā nāma. Pubbuppattikā vanam nāma, aparāparuppattikā vanathā nāma. Tam ubhayam catutthamaggañāṇena chinditabbam. Tenāha “chetvā vanañca vanathañca, nibbanā hotha bhikkhavo”ti. **Nibbanā hothāti** nikkilesā hotha. **Yāva hi vanathoti** yāva esa aṇumattopi kilesavanatho narassa nārisu na

1. Kākāya (Ka)

2. Khu 5. 34 piṭṭhe.

3. Chinditukāmatācittam (Syā)

chijjati, tāva so khīrapako vaccho mātari viya paṭibaddhamano laggacittova hotīti attho.

Desanāvasāne pañcapi te mahallakattherā sotāpattiphale paṭiṭṭhahimsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Pañcamahallakattheravatthu aṭṭhamam.

9. Suvannaṅakārattheravatthu

Ucchindāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattherassa saddhivihārikaṃ ārabha kathesi.

Eko kira suvaṇṇakāraputto abhirūpo Sāriputtattherassa santike pabbaji. Thero “taruṇānaṃ rāgo ussanno hotī”ti cintevā tassa rāgapatiṅghātāya asubhakammaṭṭhānaṃ adāsi. Tassa pana taṃ asappāyaṃ. Tasmā araṇṇaṃ pavisitvā temāsaṃ vāyamanto cittekaggamattampi alabhivā puna therassa santikaṃ āgantvā therena “upaṭṭhitaṃ te āvuso kammaṭṭhānaṃ”ti vutte taṃ pavattiṃ ārocesi. Athassa thero “kammaṭṭhānaṃ na sampajjatīti vosānaṃ āpajjitum na vaṭṭatī”ti vatvā puna tadeva kammaṭṭhānaṃ sādhuṃ kathetvā adāsi. So dutiyavārepi kiñci visesaṃ nibbattetum asakkonto āgantvā therassa ārocesi. Athassa theropi sakāraṇaṃ sa-upamaṃ katvā tadeva kammaṭṭhānaṃ ācikkhi. So punapi āgantvā kammaṭṭhānaṃ asampajjanabhāvaṃ kathesi. Thero cintesi “kāraṇaṃ bhikkhu attani vijjamāne kāmacchandādayo vijjamānāti avijjamāne avijjamānāti pajānāti. Ayaṃ bhikkhu kāraṇaṃ, no akāraṇaṃ, paṭipanno, no appaṭipanno, ahaṃ panetassa ajjhāsayaṃ na jānāmi, Buddhaveneyyo eso bhavissatī”ti taṃ ādāya sāyanhasamaye Satthāraṃ upasaṅkamitvā “ayaṃ bhante mama saddhivihāriko, imassa mayā iminā kāraṇena idaṃ nāma kammaṭṭhānaṃ dinnam”ti sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi.

Atha naṃ Satthā “āsayaṇusayaṇāṇaṃ nāmetaṃ pāramiyo pūretvā dasasahassilokadhātum unnādetvā sabbaññutaṃ pattānaṃ Buddhānaṃyeva

visayo”ti vatvā “katarakulā nu kho esa pabbajito”ti āvajjento
 “suvaṇṇakārakulā”ti ñatvā atīte attabhāve olokeno tassa
 suvaṇṇakārakuleyeva paṭipāṭiyā nibbattāni pañca attabhāvasatāni disvā
 “iminā daharena dīgharattaṃ suvaṇṇakārakammaṃ karontena
 kaṇikārapupphapadumapupphādīni karissāmīti rattasuvaṇṇameva
 samparivattitaṃ, tasmā imassa asubhapaṭikūlakammaṭṭhānaṃ na vaṭṭati,
 manāpamevassa kammaṭṭhānaṃ sappāyan”ti cintetvā “Sāriputta tayā
 kammaṭṭhānaṃ datvā cattāro māse kilamitaṃ bhikkhuṃ ajja
 pacchābhatteyyeva arahattaṃ pattaṃ passissasi, gaccha tvan”ti therāṃ
 uyyojetvā iddhiyā cakkamattaṃ suvaṇṇapadumaṃ māpetvā pattehi ceva
 nālehi ca udakabindūni muñcantāṃ viya katvā “bhikkhu imaṃ padumaṃ
 ādāya vihārapaccante vālukaṛāsimhi ṭhapetvā sammukhaṭṭhāne pallaṅkena
 nisīditvā ‘lohitakaṃ lohitakaṃ’ti parikammaṃ karohī”ti adāsi. Tassa
 Satthuhatthato padumaṃ gaṇhantasseeva cittaṃ pasīdi. So vihārapaccantaṃ
 gantvā vālukaṃ ussāpetvā tattha padumanālaṃ pavesetvā sammukhe
 pallaṅkena nisinno “lohitakaṃ lohitakaṃ”ti parikammaṃ ārabhi. Athassa
 taṅkhaṇaṇṇeva nīvaraṇāni vikkhambhiṃsu¹, upacārajjhānaṃ uppajji.
 Tadanantaraṃ paṭhamajjhānaṃ nibbattetvā pañcahākārehi vasībhāvaṃ
 pāpetvā yathānisinnova dutiyajjhānādīnipi patvā vasībhūto catutthajjhānena
 jhānakīlaṃ kīlanto nisīdi.

Satthā tassa jhānaṇaṃ uppannabhāvaṃ ñatvā “sakkhissati nu kho esa
 attano dhammatāya uttari visesaṃ nibbattetun”ti olokeno “na sakkhissatī”ti
 ñatvā “taṃ padumaṃ milāyatū”ti adhiṭṭhahi. Taṃ hatthehi madditapadumaṃ
 milāyantaṃ viya kāḷavaṇṇaṃ ahosi. So jhānā vuṭṭhāya taṃ oloketvā “kim nu
 kho imaṃ padumaṃ jarāya pahaṭaṃ paññāyati, anupādiṇṇakepi evaṃ jarāya
 abhibhuyyamaṇe upādiṇṇake kathāva natthi. Idampi hi jarā abhibhavissatī”ti
 aniccalakkhaṇaṃ passi. Tasmīṃ pana diṭṭhe dukkhalakkhaṇaṇca
 anattalakkhaṇaṇca diṭṭhameva hoti. Tassa tayo bhavā ādittā viya kaṇṭhe
 baddhakuṇapā viya ca khāyimsu. Tasmīṃ khaṇe tassa avidūre kumārakā
 ekaṃ saraṃ otarivā kumudāni bhañjitvā thale rāsiṃ karonti. So jale ca
 thale ca kumudāni olokesi. Athassa jale kumudāni abhirūpāni
 udakapaggharantāni viya upaṭṭhahimsu, itarāni aggaggesu

1. Nikkhamimsu (Ka)

parimilātāni. So “anupādiṇṇakam jarā evaṃ paharati, upādiṇṇakam kiṃ pana na paharissatī”ti suṭṭhutam aniccalakkhaṇādīni addasa. Satthā “pākaṭibhūtaṃ idāni imassa bhikkhuno kammaṭṭhānan”ti ñatvā Gandhakuṭiyam nisinnakova obhāsaṃ muñci, so tassa mukhaṃ pahari. Athassa “kiṃ nu kho etan”ti oloketassa Satthā āgantvā sammukhe ṭhito viya ahosi. So uṭṭhāya añjaliṃ paggaṇhi. Athassa Satthā sappāyam sallakkhetvā imaṃ gāthamāha—

285. “Ucchinda sinehamattano, kumudaṃ sārādikaṃva pāṇinā.
Santimaggameva brūhaya, nibbānaṃ Sugatena desitan”ti.

Tattha **ucchindāti** arahattamaggena ucchinda. **Sārādikanti** Saradakāle nibbattaṃ. **Santimagganti** nibbānagāmiṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ. **Brūhayāti** vadḍhaya. Nibbānaṃ hi Sugatena desitaṃ, tasmā tassa maggaṃ bhāvehīti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu arahatte patiṭṭhahi.

Suvaṇṇakārattheravatthu navamaṃ.

10. Mahādhanavāṇijavatthu

Idha vassanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Mahādhanavāṇijaṃ nāma ārabba kathesi.

So kira Bārāṇasito kusumbharattānaṃ vatthānaṃ pañca sakaṭasatāni pūretvā vaṇijjāya Sāvattim āgato nadītiraṃ patvā “sve nadiṃ uttarissāmi”ti tattheva sakaṭāni mocetvā vasi. Rattiṃ mahāmegho uṭṭhahitvā vassi. Nadī sattāhaṃ udakassa pūrā aṭṭhāsi. Nāgarāpi sattāhaṃ nakkhattaṃ kilīmsu. Kusumbharattehi vatthehi kiccaṃ na niṭṭhitaṃ¹. Vāṇijo cintesi “ahaṃ dūraṃ āgato. Sace puna gamissāmi, papañco bhavissati. Idheva vassaṇca hemantaṇca gimhaṇca mama kammaṃ karonto vasitvā imāni vikkiṇissāmi”ti. Satthā nagare piṇḍāya caranto tassa cittaṃ ñatvā sitaṃ pātukarivā Ānandattherena sitakāraṇaṃ puṭṭho āha

1. Kiccaṃ natthi (Syā)

“diṭṭho te Ānanda Mahādhanavāṇijo”ti. Āma bhanteti. So attano jīvitantarāyaṃ ajānitvā imaṃ saṃvaccharaṃ idheva vasitvā bhaṇḍaṃ vikkiṇitum cittamakāsīti. Kiṃ pana tassa bhante antarāyo bhavissatīti. Satthā “āmānanda sattāhameva jīvitvā so maccumukhe patissatī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

“Ajjeva kiccamātappaṃ, ko jaññā maraṇaṃ suve.

Na hi no saṅgaraṃ tena, mahāsenena maccunā.

Evaṃ vihāriṃ ātāpiṃ, ahorattamatanditaṃ.

Taṃ ve bhaddekarattoti, santo ācikkhate Munī”ti¹.

Gacchāmiṣa bhante ārocessāmīti. Vissattho gacchānandāti. Thero sakaṭaṭṭhānaṃ² gantvā bhikkhāya cari. Vāṇijo therāṃ āhārena patimānesi. Atha naṃ thero āha “kittakaṃ kālaṃ idha vasissasī”ti. Bhante ahaṃ dūrato āgato. Sace puna gamissāmi, papañco bhavissati, imaṃ saṃvaccharaṃ idha vasitvā bhaṇḍaṃ vikkiṇitvā gamissāmīti. Upāsaka dujjāno jīvitantarāyo, appamādaṃ kātum vaṭṭatīti. Kiṃ pana bhante antarāyo bhavissatīti. Āma upāsaka, sattāhameva te jīvitaṃ pavattissatīti. So saṃviggamānaso hutvā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā anumodanattāya pattaṃ gaṇhi. Athassa Satthā anumodanaṃ karonto “upāsaka paṇḍitena nāma ‘idheva vassādīni vasissāmi, idaṇcidaṇca kammaṃ payojessāmi’ti cintetum na vaṭṭatī, attano pana jīvitantarāyameva cintetum vaṭṭatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

286. “Idha vassaṃ vasissāmi, idha hemantagimhisu.

Iti bālo vicinteti, antarāyaṃ na bujjhatī”ti.

Tattha **idha vassanti** imasmim̐ ṭhāne idaṇcidaṇca karonto catumāsāṃ vassaṃ vasissāmi. **Hemantagimhisūti** hemantagimhesupi “cattāro māsē idaṇcidaṇca karonto idheva vasissāmi”ti evaṃ diṭṭhadhammikasamparāyikaṃ atthaṃ ajānanto bālo vicinteti. **Antarāyanti** “asukasim̐ nāma kāle vā dese vā vaye vā marissāmi”ti attano jīvitantarāyaṃ na bujjhatīti.

1. Ma 3. 226 piṭṭhe.

2. Sakaṭāvāraṃ (Sī)

Desanāvasāne so vāṇijo sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosi. Vāṇijopi Satthāraṃ anugantvā nivattitvā “sīsarogo viya me uppanno”ti sayane nipajji, Tathānipannova kālaṃ katvā tusitavimāne nibbatti.

Mahādhanavāṇijavatthu dasamaṃ.

11. Kisāgotamīvatthu

Taṃ puttapasusammattanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Kisāgotamiṃ ārabha kathesi. Vatthu Sahassavagge—

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ amataṃ padaṃ.

Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato amataṃ padan”ti¹—

Gāthavaṇṇanāya vitthāretvā kathitaṃ. Tadā hi Satthā “Kisāgotami laddhā te ekaccharamattā Siddhatthakā”ti āha. Na laddhā bhante, sakalagāme jīvantehi kira matakā eva bahutarāti. Atha naṃ Satthā “tvaṃ ‘mameva putto mato’ti sallakkhesi, dhuvadhammo esa sabbasattānaṃ. Maccurājā hi sabbasatte aparipuṇṇajjhāsaye eva mahogho viya parikaḍḍhamāno apāyasamudde pakkhipatī”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

287. “Taṃ puttapasusammattaṃ, byāsattamanasaṃ naraṃ.

Suttaṃ gāmaṃ mahoghova, maccu ādāya gacchatī”ti.

Tattha **taṃ puttapasusammattanti** taṃ rūpabalādisampanne putte ca pasū ca labhitvā “mama puttā abhirūpā balasampannā paṇḍitā sabbakiccasamatthā, mama goṇā abhirūpā arogā mahābhāravahā, mama gāvī bahukhīrā”ti evaṃ puttehi ca pasūhi ca sammattaṃ naraṃ.

Byāsattamanasanti hiraññasuvaṇṇādīsu vā pattacīvarādīsu vā kiñcideva labhitvā tato uttaritaraṃ patthanatāya āsattamānasaṃ vā, cakkhuviññeyyādīsu ārammaṇesu vuttappakāresu vā parikkhāresu yaṃ yaṃ laddhaṃ hoti, tattha tattheva lagganatāya

1. Khu 1. 30 piṭṭhe.

byāsattamānasam vā. **Suttaṃ gāmaṃ** niddaṃ upagataṃ sattanikāyaṃ.
Mahoghovāti yathā evarūpaṃ gāmaṃ gambhīravatthato mahanto
mahānadīnaṃ oggho antamaso sunakhampi asesetvā sabbaṃ ādāya gacchati,
evaṃ vuttappakāraṃ naraṃ maccu ādāya gacchatīti attho.

Desanāvasāne Kisāgotamī sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi
sāthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Kisāgotamīvattu ekādasamaṃ.

12. Paṭācārāvattu

Na santi puttāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
Paṭācāraṃ ārabha kathesi. Vatthu Sahassavagge—

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ udayabbayaṃ.

Ekāhaṃ jīvitam seyyo, passato udayabbayan”ti¹—

Gāthāvaṇṇanāya vitthāretvā kathitaṃ. Tadā pana Satthā Paṭācāraṃ
tanubhūtasokaṃ ñatvā “Paṭācāre puttādayo nāma paralokaṃ gacchantassa
tāṇaṃ vā leṇaṃ vā saraṇaṃ vā bhavituṃ na sakkonti, tasmā vijjamānāpi te
na santiyeva. Paṇḍitena pana sīlaṃ visodhetvā attano
nibbānagāmimaggameva sodhetuṃ vaṭṭati”ti vatvā dhammaṃ desento imā
gāthā abhāsi—

288. “Na santi puttā tāṇāya, na pitā nāpi bandhavā.

Antakenādhīpannassa, natthi ñātisu tāṇatā.

289. Etamatthavasam ñatvā, paṇḍito sīlasamvuto.

Nibbānagamaṇaṃ maggaṃ, khippameva visodhaye”ti.

Tattha **tāṇāyā**ti tāṇabhāvāya patiṭṭhānatthāya. **Bandhavā**ti putte ca
mātāpitāro ca ṭhapetvā avasesā ñātisuhajjā. **Antakenādhīpannassā**ti
maraṇena abhibhūtaṃ. Pavattiyaṃ hi puttādayo

1. Khu 1. 30 piṭṭhe.

annapānādidānena ceva uppannakiccanittharaṇena ca tāṇā hutvāpi maraṇakāle kenaci upāyena maraṇaṃ paṭibāhituṃ asamatthatāya tāṇatthāya leṇatthāya na santi nāma. Teneva vuttaṃ “**natthi ñātīsu tāṇatā**”ti.

Etamatthavasanti evaṃ tesaṃ aññamaññassa tāṇaṃ bhavituṃ asamatthabhāvasaṅkhātaṃ kāraṇaṃ jānitvā paṇḍito catupārisuddhisīlena saṃvuto rakkhitaḡopito hutvā nibbānagamaṇaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ sīghaṃ sīghaṃ visodheyyāti attho.

Desanāvasāne Paṭācārā sotāpattiphale patiṭṭhahi, aññe ca bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Paṭācārāvatthu dvādasamaṃ.

Maggavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Viśatimo vaggo.

21. Pakiṇṇakavagga

1. Attanopubbakammavatthu

Mattāsukhapariccāgāti imaññ dhammadesanaññ Satthā Veļuvane viharanto attano pubbakammaññ ārabba kathesi.

Ekasmiññ hi samaye Vesālī iddhā ahosi phītā bahujanā ākiṇṇamanussā. Tattha hi vārena vārena¹ rajjaññ kārentānaññ khattiyānaññyeva sattasatādhikāññi sattasahassāññi satta ca khattiyā ahesuññ. Tesaññ vasanattthāya tattakāyeva pāsādā tattakāneva kūṭāgārāññi uyyāne viharattthāya tattakāyeva ārāmā ca pokkharāññiyo ca ahesuññ. Sā aparena samayena dubbhikkhā ahosi dussassā. Tattha chātakabhayena paṭṭhamaññ duggatamanussā kālamakaññsu. Tesaññ tesaññ tattha tattha chaḍḍitānaññ kuṇapānaññ gandhena amanussā nagaraññ pavisiññsu. Amanussūpaddavena bahutarā² kālamakaññsu. Tesaññ kuṇapagandhapaṭikkūlatāya sattānaññ ahivātarogo uppajji. Evaññ dubbhikkhabhayaññ amanussabhayaññ rogabhayanti tiññi bhayāññi uppajjiññsu.

Nagaravāsino sannipatitvā rājānaññ āhaññsu “mahārāja imasmiññ nagare tiññi bhayāññi uppannāññi, ito pubbe yāva sattamā rājaparivaṭṭā evarūpaññ bhayaññ nāma na uppannapubbaññ. Adhammikaṛājūnaññ hi kāle evarūpaññ bhayaññ uppajjati”ti³. Rājā santhāgāre sabbesaññ sannipātāññ kāretvā “sace me adhammikabhāvo atthi, taññ vicinathā”ti āha. Vesālīvāsino sabbam⁴ paveniññ vicinantā rañño kañci dosaññ adisvā “mahārāja natthi te doso”ti vatvā “kathaññ nu kho idaññ amhākaññ bhayaññ vūpasamaññ gaccheyyā”ti mantayiññsu. Tattha ekaccehi “balikammena āyācanāya maṅgalakiriyaññ”ti vutte sabbampi taññ vidhiññ katvā paṭibāhitaññ nāsakkhiññsu. Athaññe evamaññhaññsu “cha Satthāro mahānubhāvā, tesu idhāgatamattesu bhayaññ vūpasameyyā”ti. Apare “Sammāsambuddho loke uppanno. So hi Bhagavā sabbasattahitāya dhammaññ deseti, mahiddhiko mahānubhāvo. Tasmīññ idha āgate

1. Vārena vāraññ (Sī)

2. Bahujanā (Ka)

3. Na uppannaññ, pubbe dhammikānaññ rājūnaññ kāle evarūpaññ bhayaññ na uppajjati (Sī, Syā)

4. Sabbe (Sī)

imāni bhayāni vūpasameyyun”ti āhaṃsu. Tesam vacanam sabbe pi abhinanditvā “kham nu kho so Bhagavā etarahi viharatī”ti āhaṃsu. Tadā pana Satthā upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya raṇṇo Bimbisārassa paṭiñṇam datvā Veḷuvane viharati. Tena ca samayena Bimbisārasamāgame¹ Bimbisārena saddhim sotāpattiphalaṃ patto Mahāli nāma Licchavī tassam parisāyam² nisinno hoti.

Vesālivāsino mahantaṃ paṇṇākāraṃ sajjetvā rājānaṃ Bimbisāraṃ saññāpetvā “Satthāraṃ idhānethā”ti Mahāliṃ ceva Licchaviṃ purohitaputtaṃca paṇiṃsu. Te gantvā raṇṇo paṇṇākāraṃ datvā taṃ pavattiṃ nivedetvā “mahārāja Satthāraṃ amhākaṃ nagaraṃ pesethā”ti yāciṃsu. Rājā “tumheva jānāthā”ti na sampaṭicchi. Te Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā vanditvā yāciṃsu “bhante Vesāliyaṃ tīṇi bhayāni uppannāni, tāni tumhesu āgatesu vūpasamissanti, etha bhante gacchāmā”ti. Satthā tesam vacanam sutvā āvajjento “Vesāliyaṃ **Ratanasutte**³ vutte sā rakkhā cakkavālānaṃ koṭisatasahassaṃ pharissati, suttapariyosāne caturāsītiyā paṇasahassānaṃ dhammābhisamayo bhavissati, tāni ca bhayāni vūpasamissanti”ti ṇatvā tesam vacanam sampaṭicchi.

Rājā Bimbisāro “Satthārā kira Vesāligamanam sampaṭicchitan”ti sutvā nagare ghosanaṃ kāretvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā “kiṃ bhante Vesāligamanam sampaṭicchitan”ti pucchitvā “āma mahārāja”ti vutte “tena hi bhante āgametha, tāva maggaṃ paṭiyādessāmi”ti⁴ vatvā Rājagahassa ca Gaṅgāya ca antare pañcayojanabhūmiṃ samaṃ kāretvā yojane yojane vihāraṃ paṭiṭṭhāpetvā Satthu gamanakālaṃ ārocesi. Satthā pañcahi bhikkhusatehi saddhim maggaṃ paṭipajji. Rājā yojanantare jaṇṇumattena odhinā pañcavaṇṇāni pupphāni okirāpetvā dhajapaṭākakadali-ādīni ussāpetvā Bhagavato chattātichattaṃ katvā dve setacchattāni ekamekassa bhikkhuno ekamekaṃ setacchattaṃ upari dhāretvā saparivāro pupphagandhādīhi pūjaṃ karonto Satthāraṃ ekekasmim vihare vassāpetvā mahādānādīni datvā pañcahi divasehi Gaṅgātīraṃ pāpetvā

1. Bimbisārassa samāgame (Syā, Ka)

3. Khu 1. 4, 312 piṭṭhesu.

2. Parisatiṃ (Sī)

4. Paṭijaggissāmīti (Sī)

tattha nāvaṃ alaṅkaronto Vesālikānaṃ sāsanaṃ pesesi “maggaṃ paṭiyādetvā Satthu paccuggamanaṃ karontū”ti. Te “diguṇaṃ pūjaṃ karissāma”ti Vesāliyā ca Gaṅgāya ca antare tiyojanabhūmiṃ samaṃ kāretvā Bhagavato catūhi setacchattehi ekamekassa bhikkhuno dvīhi dvīhi setacchattehi chattātichattāni sajjetvā pūjaṃ kurumānā āgantvā Gaṅgātīre aṭṭhaṃsu. Bimbisāro dve nāvā saṅghāṭetvā maṇḍapaṃ kāretvā pupphadāmādihi alaṅkārapetvā sabbaratanamayaṃ Buddhāsanaṃ paññāpesi. Bhagavā tasmīṃ nisīdi. Bhikkhūpi nāvaṃ abhiruhitvā Bhagavantaṃ parivāretvā nisīdiṃsu. Rājā anugacchanto galappamāṇaṃ udakaṃ otaritvā “yāva bhante Bhagavā āgacchati, tāvāhaṃ idheva Gaṅgātīre vasissāmi”ti vatvā nāvaṃ uyyojetvā nivatti. Satthā yojanamattaṃ addhānaṃ Gaṅgāya gantvā Vesālikānaṃ sīmaṃ pāpuṇi.

Licchavīrājāno Satthāraṃ paccuggantvā galappamāṇaṃ udakaṃ otaritvā nāvaṃ tīraṃ upanetvā Satthāraṃ nāvāto otārayiṃsu. Satthārā otaritvā tīre akkantamatteyeva mahāmegho uṭṭhahitvā pokkharavassaṃ vassi. Sabbattha jaṇṇupparamāṇa ūrupparamāṇa kaṭippamāṇādīni udakāni sandantāni sabbakuṇapāni Gaṅgaṃ pavesayiṃsu, parisuddho bhūmibhāgo ahosi. Licchavīrājāno Satthāraṃ yojane yojane vasāpetvā mahādānaṃ datvā diguṇaṃ pūjaṃ karontā tīhi divasehi Vesāliṃ nayiṃsu. Sakko devarājā devagaṇaparivuto āgamāsi, mahesakkhānaṃ devānaṃ sannipātena amanussa yebhuyyena palāyiṃsu. Satthā sāyaṃ nagaradvāre ṭhatvā Ānandattheraṃ āmantesi “imaṃ Ānanda Ratanasuttaṃ uggaṇhitvā Licchavīkumārehi saddhiṃ vicaranto Vesāliyā tiṇṇaṃ pākārānaṃ antare parittaṃ karohi”ti.

Thero Satthārā dinnāṃ Ratanasuttaṃ uggaṇhitvā Satthu selamayapattena udakaṃ ādāya nagaradvāre ṭhito paṇidhānato paṭṭhāya Tathāgatassa dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyoti samatiṃsa pāramiyo pañca mahāpariccāge lokatthacariyā nātatthacariyā Buddhatthacariyāti tisso cariyāyo pacchimabhava gabbhavokkantiṃ¹ jātīṃ abhinikkhamanaṃ padhānacariyaṃ Bodhipallaṅke māraviṇṇayaṃ sabbaññutaññāṇapaṭivedhaṃ

1. Gabbhāvakkantiṃ (Sī, Syā)

dhammacakkapavattanaṃ navalokuttaradhammeti sabbepime Buddhaguṇe āvajjetvā nagaraṃ pavisitvā tiyāmarattiṃ tīsu pākārantaresu parittam karonto vicari. Tena “yaṃkiñcī”ti vuttamatteyeva uddham khitta-udakaṃ amanussānaṃ upari pati. “Yānīdha bhūtānī”ti gāthākathanato¹ paṭṭhāya rajatavaṭaṃsakā viya udakabindūni ākāseṇa gantvā gilānamanussānaṃ upari patimsu. Tāvadeva vūpasantarogā manussā uṭṭhāyuṭṭhāya theram parivāresum. “Yaṃkiñcī”ti vuttapadato paṭṭhāya pana udakaphusitehi phuṭṭhaphuṭṭhā sabbe apalāyantā saṅkārakūṭabhittipadesādinissitā amanussā tena tena dvārena palāyimsu. Dvārāni anokāsāni ahesum. Te² okāsaṃ alabhantā pākāraṃ bhinditvāpi palāyimsu.

Mahājano nagaramajjhe santhāgāraṃ sabbagandhehi upalimpetvā upari suvaṇṇatārakādivicittam vitānaṃ bandhitvā Buddhāsaṇaṃ paññāpetvā Satthāraṃ ānesi. Satthā paññatte āsane nisīdi. Bhikkhusaṃghopi Licchavīgaṇopi Satthāraṃ parivāretvā nisīdi. Sakko devarājā devagaṇaparivuto patirūpe okāse aṭṭhāsi. Theropi sakalanagaraṃ anuvicaritvā vūpasantarogena mahājanena saddhim āgantvā Satthāraṃ vanditvā nisīdi. Satthā parisam oloketvā tadeva Ratanasuttam abhāsi. Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Evam punadivasepīti sattāham tadeva Ratanasuttam desetvā sabbabhayānaṃ vūpasantabhāvaṃ ñatvā Licchavīgaṇaṃ āmantetvā Vesālito nikkhami. Licchavīrājāno diguṇaṃ sakkāraṃ karontā puna tīhi divasehi Satthāraṃ Gaṅgātīraṃ nayimsu.

Gaṅgāya nibbattanāgarājāno cintesum “manussā Tathāgatassa sakkāraṃ karonti, mayaṃ kiṃ na karomā”ti. Te suvaṇṇarajatamaṇimayā nāvāyo māpetvā suvaṇṇarajatamaṇimaye pallaṅke paññāpetvā pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ udakaṃ karitvā “bhante amhākampi anuggahaṃ karoṭhā”ti attano attano nāvaṃ abhiruhaṇatthāya Satthāraṃ yācimsu. “Manussā ca nāgā ca Tathāgatassa pūjaṃ karonti, mayaṃ pana kiṃ na karomā”ti bhūmatṭhakadevepi ādim katvā yāva Akaniṭṭhabrahmalokā sabbe devā sakkāraṃ karimsu. Tattha nāgā yojanikāni chattātichattāni ukkhipimsu. Evam heṭṭhā

1. Tatiyagāthāto (Sī)

2. Tesu (Sī)

nāgā bhūmitale rukkhagacchapabbatādīsu¹ bhūmaṭṭhakā devatā, antalikkhe ākāsaṭṭhadevatī Nāgabhavanam ādim katvā cakkavāḷapariyantena² yāva brahmalokā chattātichattāni ussāpitāni ahesum. Chattantaresu dhajā, dhajantaresu paṭākā, tesam antarantarā³ pupphadāmavāsacuṇṇadhūmādīhi⁴ sakkāro ahosi. Sabbalaṅkārapaṭimaṇḍitā devaputtā chaṇavesam gahetvā ugghosayamānā ākāse vicarīmsu. Tayo eva kira samāgamā mahantā ahesum—yamakapāṭihāriyasamāgamo devorohaṇasamāgamo ayam gaṇgorohaṇasamāgamoti.

Paratīre Bimbisāropi Licchavīhi katasakkārato diguṇam sakkāram sajjetvā Bhagavato āgamanam udikkhamāno aṭṭhāsī. Satthā Gaṅgāya ubhosu passesu rājūnam mahantam pariccāgam oloketvā nāgādīnañca ajjhāsayaṃ viditvā ekekāya nāvāya pañcapañcabhikkhusataparivāram ekekaṃ nimmitabuddham māpesi. So ekekassa setacchattassa ceva kapparukkhassa ca pupphadāmassa ca heṭṭhā nāgagaṇaparivuto nisinno hoti. Bhūmaṭṭhakadevatādīsupi ekekasmim okāse saparivāram ekekaṃ nimmitabuddham māpesi. Evaṃ sakalacakkavāḷagabbhe ekālaṅkāre ekussave ekachaṇeyeva ca jāte Satthā nāgānāmanuggaḥam karonto ekaṃ ratananāvaṃ abhiruhi. Bhikkhūsipi ekeko ekekameva abhiruhi. Nāgarājāno Buddhappamukhaṃ bhikkhusamgham Nāgabhavanam pavesetvā sabbarattim Satthu santike dhammakatham sutvā dutiyadivase dibbena khādanīyena bhojanīyena Buddhappamukhaṃ bhikkhusamgham parivisiṃsu. Satthā anumodanam katvā Nāgabhavanā nikkhamitvā sakalacakkavāḷadevatāhi pūjīyamāno pañcahi nāvāsatehi Gaṅgānam atikkami.

Rājā paccuggantvā Satthāram nāvato otāretvā āgamanakāle Licchavīhi katasakkārato diguṇam sakkāram katvā purimanayeneva pañcahi divasehi Rājagaham abhinesī. Dutiyadivase bhikkhū piṇḍapātaṭṭhikantā sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ sannisinnā katham samuṭṭhāpesum “aho Buddhānam mahānubhāvo, aho Satthari devamanussānam pasādo, Gaṅgāya nāma

1. Bhūmitalarukkhagacchapabbatādīsu (Sī), bhūmitale manussā
rukkhagacchapabbatādīsu (Syā)

2. Cakkavāḷapariyante (Sī)

3. Tesu antarantarā (Sī)

4. Pupphadāmavāsacuṇṇadhūpādīhi (Sī)

orato ca pārato ca aṭṭhayojane magge Buddhagatena pasādena rājūhi samatalaṃ bhūmiṃ katvā vālukā okiṇṇā, jaṇṇumattena odhinā nānāvaṇṇāni pupphāni santhatāni, Gaṅgāya udakaṃ nāgānubhāvena pañcavaṇṇehi padumehi sañchannaṃ, yāva Akaniṭṭhabhavanā chattātichattāni ussāpitāni, sakalacakkavāḷagabbhaṃ ekālaṅkāraṃ ekussavaṃ viya jātan”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave esa pūjāsakkāro mayhaṃ Buddhānubhāvena nibbato, na nāgadevabrahmānubhāvena. Atīte pana appamattakapariccāgānubhāvena nibbato”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Takkasilāyaṃ Saṅkho nāma brāhmaṇo ahosi. Tassa putto Susīmo nāma māṇavo soḷasavassuddesiko ekadivasaṃ pītaṃ upasaṅkamitvā āha “icchāmaṃ tāta Bārāṇasīṃ gantvā mante ajjhāyitun”ti. Atha naṃ pitā āha “tena hi tāta asuko nāma brāhmaṇo mama sahāyako, tassa santikaṃ gantvā adhīyassū”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā anupubbena Bārāṇasīṃ gantvā taṃ brāhmaṇaṃ upasaṅkamitvā pītaṃ pahitabhāvamācikkhi. Atha naṃ so “sahāyakassa me putto”ti sampaṭicchitvā paṭipassaddhadarathaṃ bhaddakena divasena mante vācetumārabhi. So lahuṇca gaṇhanto bahuṇca gaṇhanto attano uggahituggahitaṃ suvaṇṇabhājane pakkhittasīhatelamiva avinassamānaṃ dhārento na cirasseva ācariyassa sammukhato uggaṇhitabbaṃ sabbaṃ uggaṇhitvā sajjhāyaṃ karonto attano uggaṇhitasippassa ādimajjhameva passati, no pariyosānaṃ.

So ācariyaṃ upasaṅkamitvā “ahaṃ imassa sippassa ādimajjhameva passāmi, no pariyosānaṃ”ti vatvā ācariyena “ahampi tāta na passāmi”ti vutte “atha ko ācariya pariyosānaṃ jānāti”ti pucchitvā “ime tāta isayo Isipatane viharanti, te jāneyyūṃ, tesaṃ santikaṃ upasaṅkamitvā pucchassū”ti ācariyena vutte Paccekabuddhe upasaṅkamitvā pucchi “tume kira pariyosānaṃ jānāthā”ti. Āma jānāmāti. Tena hi me ācikkhathāti. Na mayaṃ apabbajitassa ācikkhāma. Sace te pariyosānenattho, pabbajassūti. So “sādhū”ti

sampañcchitvā tesam̐ santike pabbaji. Athassa te “idaṃ tāva sikkhassū”ti vatvā “evaṃ te nivāsetabbam̐, evaṃ pārupitabban”ti-ādinā nayena ābhisamācārikam̐ ācikkhimsu. So tattha sikkhanto upanissayasampannattā na cirasseva paccekasambodhim̐ abhisambujjhivā sakalabārāṇasinagare gaganatale puṇṇacando viya pākaṭo lābhaggayasaggappatto ahosi, so appāyukasamvattanikassa kammassa katattā na cirasseva parinibbāyi. Athassa Paccekabuddhā ca mahājano ca sarīrakiccam̐ katvā dhātuyo ca gahetvā nagaradvāre thūpaṃ kāresum̐.

Saṅkhopi brāhmaṇo “putto me ciram̐ gato, pavattimassa jānissāmī”ti taṃ daṭṭhukāmo Takkasilāto nikkhamitvā anupubbena Bārāṇasim̐ patvā mahājanakāyaṃ sannipatitam̐ disvā “addhā imesu ekopi me puttassa pavattim̐ jānissatī”ti upasaṅkamitvā pucchi “Susīmo nāma māṇavo idhāgami, api nu kho tassa pavattim̐ jānāthā”ti. Āma brāhmaṇa jānāma, asukassa brāhmaṇassa santike tayo vede sajjhāyivā pabbajitvā paccekasambodhim̐ sacchikatvā parinibbuto, ayamassa thūpo patiṭṭhāpitoti. So bhūmim̐ hatthena paharivā roditvā kanditvā taṃ cetiyaṅgaṇam̐ gantvā tiṇāni uddharitvā uttarasāṭakena vālukaṃ āharitvā cetiyaṅgaṇe ākiritvā kamaṇḍaluto udakena paripphositvā vanapupphehi pūjam̐ katvā sāṭakena paṭākam̐ āropetvā thūpassa upari attano chattakam̐ bandhitvā pakkāmi.

Satthā idaṃ atītam̐ āharitvā “tadā bhikkhave aham̐ Saṅkho brāhmaṇo ahosiṃ. Mayā Susīmassa Paccekabuddhassa cetiyaṅgaṇe tiṇāni uddhaṭāni, tassa me kammassa nissandena aṭṭhajojanamaggaṃ vihatakhāṇukakaṇṭakam̐ katvā suddham̐ samatalam̐ karimsu. Mayā tattha vālukā okiṇṇā, tassa me nissandena aṭṭhajojanamagge vālukaṃ okirimsu. Mayā tattha vanakusumehi pūjā katā, tassa me nissandena aṭṭhajojanamagge nānāvaṇṇāni pupphāni okiṇṇāni, ekayojanaṭṭhāne Gaṅgāya udakam̐ pañcavaṇṇehi padumehi sañchannam̐. Mayā tattha kamaṇḍalu-udakena bhūmi paripphositā, tassa me nissandena Vesāliyaṃ pokkharavassam̐ vassi. Mayā tattha paṭākā, āropitā, chattakaṇca baddham̐, tassa me nissandena yāva akaniṭṭhabhavanā dhajapaṭākachattātichattādīhi sakalacakkavāḷagabbham̐ ekussavaṃ

viya jātaṃ. Iti kho bhikkhave esa pūjāsakkāro mayhaṃ neva Buddhānubhāvena nibbatto, na nāgadevabrahmānubhāvena, atīte pana appamattakapariccāgānubhāvenā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

290. “Mattāsukhapariccāgā, passe ce vipulaṃ sukhaṃ.

Caje mattāsukhaṃ dhīro, sampassaṃ vipulaṃ sukhaṃ”ti.

Tattha **mattāsukhapariccāgāti mattāsukhanti** pamāṇayuttakaṃ parittasukhaṃ vuccati¹, tassa pariccāgena. **Vipulaṃ sukhaṃ**ti uḷāraṃ sukhaṃ nibbānasukhaṃ vuccati, taṃ ce passeyyāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti—ekaṃ hi bhojanapātiṃ sajjāpetvā bhuñjantassa mattāsukhaṃ nāma uppajjati, taṃ pana pariccajitvā uposathaṃ vā karontassa dānaṃ vā dadantassa vipulaṃ uḷāraṃ nibbānasukhaṃ nāma nibbattati. Tasmā sace evaṃ tassa mattāsukhassa pariccāgā vipulaṃ sukhaṃ passati, athetaṃ vipulaṃ sukhaṃ sammā passanto paṇḍito taṃ mattāsukhaṃ cajeyyāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇṇimsūti.

Attanopubbakammavatthu paṭhamam.

2. Kukkuṭa-aṇḍakhādikāvattu

Paradukkhūpadhānenāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kukkuṭa-aṇḍakhādikaṃ ārabha kathesi.

Sāvatthiyā kira avidūre Paṇḍuraṃ² nāma eko gāmo, tattheke kevaṭṭo vasati. So Sāvatthiṃ gacchanto Aciravatiyaṃ Kacchapa-aṇḍāni disvā tāni ādāya Sāvatthiṃ gantvā ekasmiṃ gehe pacāpetvā khādanto tasmiṃ gehe kumārikāyapi ekaṃ aṇḍam adāsi. Sā taṃ khāditvā tato paṭṭhāya aññaṃ khādanīyaṃ nāma na icchi. Athassā mātā kukkuṭiyā vijātattānato ekaṃ aṇḍam gahetvā adāsi. Sā taṃ khāditvā rasataṇhāya baddhā tato paṭṭhāya sayameva kukkuṭiyā aṇḍāni gahetvā khādati. Kukkuṭi vijātavijātakāle taṃ attano aṇḍāni

1. Tattha mattāsukhanti pamāṇasukhaṃ parittasukhaṃ vuccati (Sī)

2. Paṇḍupuraṃ (Sī)

gahetvā khādanīṃ disvā tāya upaddutā āghātaṃ bandhitvā “ito dāni cutā yakkhinī hutvā tava jātadārake khādituṃ samatthā hutvā nibbatteyyan”ti patthanāṃ paṭṭhapetvā kālaṃ katvā tasmīṃyeva gehe majjārī hutvā nibbatti. Itarāpi kālaṃ katvā tattheva kukkuṭī hutvā nibbatti. Kukkuṭī aṇḍāni vijāyi, majjārī āgantvā tāni khāditvā dutiyampi tatiyampi khādiyeva. Kukkuṭī “tayo vāre mama aṇḍāni khāditvā idāni mampi khāditukāmāsi, ito cutā saputtakaṃ taṃ khādituṃ labheyyan”ti patthanāṃ katvā tato cutā dīpinī hutvā nibbatti. Itarāpi kālaṃ katvā migī hutvā nibbatti. Tassā vijātakāle dīpinī āgantvā taṃ saddhiṃ puttehi khādi. Evaṃ khādanā pañcasu attabhāvasatesu aññamaññassa dukkhaṃ uppādetvā avasāne ekā yakkhinī hutvā nibbatti, ekā Sāvattiyaṃ kuladhītā hutvā nibbatti. Ito param “na hi verena verāni”ti¹gāthāya vuttanayeneva veditabbaṃ. Idha pana Satthā “veraṃ hi averena upasammati, no verenā”ti vatvā ubhinnampi dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

291. “Paradukkhūpadhānena, attano sukhamicchati.

Verasaṃsaggasaṃsaṭṭho, verā so na parimuccatī”ti.

Tattha **paradukkhūpadhānenāti** parasmaṃ dukkhūpadhānena, parassa dukkhupādānenāti attho. **Verasaṃsaggasaṃsaṭṭho**ti yo puggalo akkosanapaccakkosanapaharaṇapaṭiharaṇādīnaṃ vasena aññamaññānaṃ katena verasaṃsaggena saṃsaṭṭho. **Verā so na parimuccatī**ti niccakālaṃ veravasena dukkhameva pāpuṇātīti attho.

Desanāvasāne yakkhinī saraṇesu paṭiṭṭhāya pañca sīlāni samādiyitvā verato mucchi, itarāpi sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Kukkuṭa-aṇḍakhādikāvatthu dutiyaṃ.

3. Bhaddiyabhikkhuvatthu

Yaṃ hi kiccanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Bhaddiyaṃ nissāya Jātiyāvane viharanto Bhaddiye bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira pādukamaṇḍane uyyuttā ahesuṃ. Yathāha “tena kho pana samayena Bhaddiyā bhikkhū anekavihiṭaṃ pādukamaṇḍanānuyogamanuyuttā viharanti, tiṇapādukaṃ karontipi kārāpentipi, muñjapādukaṃ karontipi kārāpentipi, pabbajapādukaṃ hintālapādukaṃ kamalapādukaṃ kambalapādukaṃ karontipi kārāpentipi, riñcanti uddeṣaṃ paripucchaṃ adhiṣiṭaṃ adhiccitaṃ adhipaññaṃ”¹. Bhikkhū tesāṃ tathākaraṇabhāvaṃ jānitvā ujjhāyitvā Satthu ārocesuṃ. Satthā te bhikkhū garahitvā “bhikkhave tumhe aññaṇa kiccena āgatā aññaṣmimyeva kicce uyyuttā”²ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

292. “Yaṃ hi kiccaṃ apaviddhaṃ, akiccaṃ pana karīyati.
Unnaḷānaṃ pamattānaṃ, tesāṃ vaḍḍhanti āsavā.

293. Yesañca susamāraddhā, niccaṃ kāyagatā sati.
Akiccaṃ te na sevanti, kicce sātaccakārino.
Satānaṃ sampajānānaṃ, atthaṃ gacchanti āsavā”³ti.

Tattha **yaṃ hi kiccanti** bhikkhuno hi pabbajitakālato paṭṭhāya aparimāṇasilakkhandhagopanaṃ araññāvāso dhutaṅgapariharaṇaṃ bhāvanārāmatāti evamādīni kiccaṃ nāma. Imehi pana yaṃ attano kiccaṃ, taṃ apaviddhaṃ chaḍḍitaṃ. **Akiccanti** bhikkhuno chattamaṇḍanaṃ upāhanamaṇḍanaṃ pādukapattathālakadhammakaraṇakāyabandhana-aṃsabaddhakamaṇḍanaṃ akiccaṃ nāma. Yehi taṃ kayirati, tesāṃ mānanaḷaṃ ukkhipitvā caraṇena unnaḷānaṃ sativossaggena pamattānaṃ cattāro āsavā vaḍḍhantīti attho. **Susamāraddhāti** supaggahitā². **Kāyagatā satīti** kāyānupassanābhāvanā. **Akiccanti** te etaṃ chattamaṇḍanādikaṃ akiccaṃ na sevanti na karontīti attho. **Kicce**ti pabbajitakālato paṭṭhāya kattabbe aparimāṇa silakkhandhagopanaṇādiḷe karaṇīye. **Sātaccakārino**ti satatakārino atṭhitakārino. Tesāṃ satiyā avippavāseṇa satānaṃ

1. Vi 3. 278 piṭṭhe.

2. Supariggahitā (Sī)

sāthakasampajaññaṃ sappāyasampajaññaṃ gocarasampajaññaṃ
asammohasampajaññanti catūhi sampajaññehi sampajānānaṃ cattāropi
āsavā atthaṃ gacchanti, parikkhayaṃ abhāvaṃ gacchantīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsu, sampattānampi
sāthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Bhaddiyavattu tatiyaṃ.

4. Lakunḍakabhaddiyattheravatthu

Mātaraṃti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
Lakunḍakabhaddiyattheraṃ ārabha kathesi.

Ekadivasaṃ hi sambahulā āgantukā bhikkhū Satthāraṃ divāṭṭhāne
nisinnaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdīmsu. Tasmim̐ khaṇe
Lakunḍakabhaddiyatthero Bhagavato avidūre atikkamati. Satthā tesāṃ
bhikkhūnaṃ cittācāraṃ ñatvā oloketvā “passatha bhikkhave ayaṃ bhikkhu
mātāpitāro hantvā niddukkho hutvā yāti”ti vatvā tehi bhikkhūhi “kiṃ nu kho
Satthā vadatī”ti aññaṃaṇṇaṃ mukhāni oloketvā saṃsayapakhandehi
“bhante kiṃ nāmetaṃ vadethā”ti vutte tesāṃ dhammaṃ desento imaṃ
gāthamāha—

293. “Mātaraṃ pitaraṃ hantvā, rājāno dve ca khattiye.

Raṭṭhaṃ sānucaraṃ hantvā, anīgho yāti brāhmaṇo”ti.

Tattha **sānucaraṃ**ti āyasādhakena āyuttakena sahitaṃ. Ettha hi “taṇhā
janeti purisaṃ”ti¹ vacanato tīsu bhavesu sattānaṃ janato taṇhā mātā nāma.
“Ahaṃ asukassa nāma rañño vā rājamahāmattassa vā putto”ti pitaraṃ
nissāya asmimānassa uppajjanato asmimāno pitā nāma. Loko viya rājānaṃ
yasmā sabbadiṭṭhigatāni dve sassatucchedadiṭṭhiyo bhajanti, tasmā dve
sassatucchedadiṭṭhiyo dve khattiyarājāno nāma. Dvādasāyatanāni
vitthataṭṭhena raṭṭhasadisattā raṭṭhaṃ nāma.

1. Saṃ 1. 34, 35 piṭṭhesu.

āyasādhako āyuttakapuriso viya tannissito nandirāgo anucaro nāma.

Anīghoti niddukkho. **Brāhmaṇo**ti khīṇāsavo. Etesaṃ taṇhādīnaṃ arahattamaggañāṇāsinaṃ hatattā khīṇāsavo niddukkho hutvā yāṭīti ayametthattho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsu.

Dutiyagāthāyapi vatthu purimasadisameva. Tadā hi Satthā Lakunḍakabhaddiyattherameva ārabba kathesi. Tesāṃ dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

295. “Mātaraṃ pitaraṃ hantvā, rājāno dve ca sotthiye.

Veyagghapañcamaṃ hantvā, anīgho yāti brāhmaṇo”ti.

Tattha **dve ca sotthiye**ti dve ca brāhmaṇe. Imissā gāthāya Satthā attano dhammissaratāya ca desanāvidhikusalatāya ca sassatucchedadiṭṭhiyo dve brāhmaṇarājāno ca katvā kathesi. **Veyagghapañcamanti** ettha byagghānucarito sappāṭibhaya duppaṭipanno¹ maggo veyaggho nāma, vicikicchānīvaraṇampi tena sadisatāya veyagghaṃ nāma, taṃ pañcamaṃ assāti nīvaraṇapañcakaṃ veyagghapañcamaṃ nāma. Idañca veyagghapañcamaṃ arahattamaggañāṇāsinaṃ nissesaṃ hantvā anīghova yāti brāhmaṇoṭi ayametthattho. Sesaṃ purimasadisamevāti.

Lakunḍakabhaddiyattheravatthu catutthaṃ.

5. Dārusākaṭikaputtavatthu

Suppabuddhanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Dārusākaṭikassa puttaṃ ārabba kathesi.

Rājagahasmim hi sammādiṭṭhikaputto micchādiṭṭhikaputtoti dve dārakā abhikkhaṇaṃ guḷakīḷaṃ kīḷanti. Tesu sammādiṭṭhikaputto guḷaṃ khipamāno Buddhānussatiṃ āvajjetvā “namo Buddhassā”ti vatvā vatvā guḷaṃ khipati. Itaro titthiyaguṇe uddisitvā “namo arahantānaṃ”ti vatvā vatvā khipati. Tesu

1. Duppaṭipajjo (Sī)

sammādiṭṭhikassa putto jināti, itaro pana parājayati. So tassa kiriyaṃ disvā “ayaṃ evaṃ anussaritvā evaṃ vatvā guḷaṃ khipanto mamaṃ jināti, ahampi evarūpaṃ karissāmī”ti Buddhānussatiyaṃ paricayamakāsi. Athekadivasāṃ tassa pitā sakaṭaṃ yojetvā dārūnaṃ atthāya gacchanto tampi dāraṃ ādāya gantvā aṭaviyaṃ dārūnaṃ sakaṭaṃ pūretvā āgacchanto bahinagare susānasāmaṇṭe udakaphāsukaṭṭhāne goṇe mocetvā bhaddavissaggamakāsi. Athassa te goṇā sāyanhasamaye nagaraṃ pavisantena gogaṇena saddhiṃ nagarameva pavisiṃsu. Sākaṭikopi goṇe anubandhanto nagaraṃ pavisitvā sāyaṃ goṇe disvā ādāya nikkhamanto dvāraṃ na sampāpuṇi. Tasmiṃhi asampatteyeva dvāraṃ pihitaṃ.

Athassa putto ekakova rattibhāge sakaṭassa heṭṭhā nipajjitvā niddaṃ okkamaṃ. Rājagahaṃ pana pakatiyāpi amanussabahuḷaṃ. Ayaṇca susānasāmaṇṭe nipanno. Tattha naṃ dve amanussā passīṃsu. Eko sāsanassa paṭikaṇḍako micchādiṭṭhiko, eko sammādiṭṭhiko. Tesu micchādiṭṭhiko āha “ayaṃ no bhakkho, imaṃ khādisāma”ti. Itaro “alaṃ mā te rucci”ti nivāreti. So tena nivāriyamānopi tassa vacanaṃ anādiyitvā dāraṃ padesu gahetvā ākaḍḍhi. So Buddhānussatiyā paricitattā tasmiṃ khaṇe “namo Buddhassa”ti āha. Amanusso mahābhayaabhīto paṭikkamitvā aṭṭhāsi. Atha naṃ itaro “amhehi akiccaṃ kataṃ, daṇḍakammaṃ tassa karoma”ti vatvā taṃ rakkhamāno aṭṭhāsi. Micchādiṭṭhiko nagaraṃ pavisitvā raṇṇo bhojanapātiṃ pūretvā bhojanaṃ āhari. Atha naṃ ubhopi tassa mātāpitaro viya hutvā upaṭṭhāpetvā bhojetvā “imāni akkharāni rājāva passatu, mā aṇṇo”ti taṃ pavattiṃ pakāsentā yakkhānubhāvena bhojanapātiyaṃ akkharāni chinditvā pātiṃ dārusakaṭe pakkhipitvā sabbarattiṃ ārakkhaṃ katvā pakkamīṃsu.

Punadivase “rājakulato corehi bhojanabhaṇḍaṃ avahaṭaṃ”ti kolāhalaṃ karontā dvārāni pidahitvā oloketā tattha apassantā nagarā nikkhamitvā ito cito ca oloketā dārusakaṭe suvaṇṇapātiṃ disvā “ayaṃ coro”ti taṃ dāraṃ gahetvā raṇṇo dassesum. Rājā akkharāni disvā “kiṃ etaṃ tātā”ti pucchitvā

“nāhaṃ deva jānāmi, mātāpitaro me āgantvā rattiṃ bhojetvā rakkhamānā aṭṭhaṃsu, ahampi mātāpitaro maṃ rakkhantīti nibbhayova niddaṃ upagato. Ettakaṃ ahaṃ jānāmi”ti. Athassa mātāpitaropi taṃ ṭhānaṃ āgamaṃsu. Rājā taṃ pavattiṃ ṇatvā te tayopi jane ādāya Satthu santikaṃ gantvā sabbaṃ ārocetvā “kiṃ nu kho bhante Buddhānussati eva rakkhā hoti, udāhu dhammānussati-ādayopi”ti pucchi. Athassa Satthā “mahārāja na kevalaṃ Buddhānussatiyeva rakkhā, yesaṃ pana chabbidhena cittaṃ subhāvitāṃ, tesāṃ aññena rakkhāvaraṇena vā mantosadhehi vā kiccaṃ natthī”ti vatvā cha ṭhānāni dassento imā gāthā abhāsi—

296. “Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā Gotamasāvaka.

Yesaṃ divā ca ratto ca, niccaṃ Buddhagatā sati.

297. Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā Gotamasāvaka.

Yesaṃ divā ca ratto ca, niccaṃ dhammagatā sati.

298. Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā Gotamasāvaka.

Yesaṃ divā ca ratto ca, niccaṃ saṃhagatā sati.

299. Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā Gotamasāvaka.

Yesaṃ divā ca ratto ca, niccaṃ kāyagatā sati.

300. Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā Gotamasāvaka.

Yesaṃ divā ca ratto ca, ahimsāya rato mano.

301. Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā Gotamasāvaka.

Yesaṃ divā ca ratto ca, bhāvanāya rato mano”ti.

Tattha **suppabuddhaṃ pabujjhantīti** Buddhagataṃ satim gahetvā supantā, gahetvāyeva ca pabujjhantā suppabuddhaṃ pabujjhanti nāma. **Sadā Gotamasāvaka**ti Gotamagottassa Buddhassa savanante jātattā tasseva anusāsaniyā savanatāya Gotamasāvaka. **Buddhagatā satīti** yesaṃ “itipi so Bhagavā”ti-ādippabhede Buddhaguṇe ārabha uppajjamānā sati niccakālaṃ atthi, te sadāpi suppabuddhaṃ pabujjhantīti attho. Tathā asakkontā pana

ekadivasam tīsu kālesu dvīsu kālesu ekasmimpi kāle Buddhānussatiṃ manasi karontā suppubuddham pabujjhantiyeva nāma. **Dhammagatā satīti** “svākhāto Bhagavatā dhammo”ti-ādippabhede dhammaguṇe ārabha uppajjamānā sati. **Samghagatā satīti** “suppaṭipanno Bhagavato sāvaka-samgho”ti-ādippabhede samghaguṇe ārabha uppajjamānā sati. **Kāyagatā satīti** dvattiṃ sākāravasena vā navasivathikāvasena vā catudhātuvavatthānavasena vā ajjhattanīlakaṣiṇādirūpajjhānavasena vā uppajjamānā sati. **Ahimsāya ratoti** “so karuṇāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharitvā viharatī”ti¹ evaṃ vuttāya karuṇābhāvanāya rato. **Bhāvanāyāti** mettābhāvanāya. Kiñcāpi heṭṭhā karuṇābhāvanāya vuttattā idha sabbāpi avasesā bhāvanā nāma, idha pana mettābhāvanāya adhippetā. Sesam paṭhamagāthāya vuttanayeneva veditabham.

Desanāvasāne dārako saddhiṃ mātāpitūhi sotāpattiphale patitṭhahi. Pacchā pana pabbajitvā sabbepi arahattaṃ pāpuṇiṃsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Dārusākaṭikaputtavatthu pañcamam.

6. Vajjiputtakabhikkhuvatthu

Duppabbajjanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Vesāliṃ nissāya Mahāvane viharanto aññataraṃ vajjiputtakaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Tam sandhāya vuttaṃ—“aññataro vajjiputtako bhikkhu Vesāliyaṃ viharati aññatarasmiṃ vanasaṇḍe, tena kho pana samayena Vesāliyaṃ sabbarattichaṇo hoti. Atha kho so bhikkhu Vesāliyaṃ tūriyatalāitavāditanigghosāsaddaṃ sutvā paridevamāno tāyaṃ velāyaṃ imaṃ gāthaṃ abhāsi—

‘Ekakā mayaṃ araṇṇe viharāma,
Apaviddhamva vanasmiṃ dārukaṃ.
Etādisikāya rattiyaṃ,
Kosu nāmamhehi pāpiyo’ti’².

1. Abhi 2. 284 piṭṭhe.

2. Sam 1. 203 piṭṭhe.

So kira Vajjiraṭṭhe rājaputto vārena sampattaṃ rajjaṃ pahāya pabbajito Vesāliyaṃ cātumahārājikehi saddhiṃ ekābaddhaṃ katvā sakalanagare dhajapaṭākādīhi paṭimaṇḍite komudiyā puṇṇamāya sabbarattiṃ chaṇavāre¹ vattamāne bheriyādīnaṃ tūriyānaṃ tālītānaṃ nigghosaṃ viṇādīnaṃ vādītānaṃ saddaṃ sutvā yāni Vesāliyaṃ satta rājasahassāni satta rājasatāni satta rājāno, tattakā eva ca nesaṃ uparājasenāpati-ādayo², tesu alaṅkatapaṭiyattesu nakkhattakīḷanattāya vīthiṃ otiṇṇesu satṭhihatthe mahācaṅkame caṅkamamāno gaganamajjhe ṭhitaṃ puṇṇacandaṃ disvā caṅkamakoṭiyaṃ phalakaṃ nissāya ṭhito veṭṭhanālaṅkāravirahitattā vane chaḍḍitadārukaṃ viya attabhāvaṃ oloketvā “atthi nu kho añño amhehi lāmakataro”ti cintento pakatiyā ārañṇakādiguṇayuttopi tasmiṃ khaṇe anabhiratiyā pīḷito evamāha. So tasmiṃ vanasaṇḍe adhivatthāya devatāya “imaṃ bhikkhuṃ saṃvejessāmi”ti adhippāyena—

“Ekakova tvaṃ araṇṇe viharasi, apaviddhaṃva vanasmiṃ dārukaṃ.

Tassa te bahukā ca pihayanti, nerayikā viya saggagāminan”ti³—

Vuttaṃ imaṃ gāthaṃ sutvā punadivase Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā nisīdi. Satthā taṃ pavattiṃ ṇatvā gharāvāsassa dukkhataṃ pakāsetukāmo pañca dukkhāni samodhānetvā imaṃ gāthamāha—

302. “Duppabbajjaṃ durabhiraṃ, durāvāsā gharā dukhā.

Dukkho’samānasaṃvāso, dukkhānupatitaddhagū.

Tasmā na caddhagū siyā, na ca dukkhānupatito siyā”ti.

Tattha **duppabbajjanti** appaṃ vā mahantaṃ vā bhogakkhandhañceva ñātiparivaṭṭaṇca pahāya imasmiṃ sāsane uraṃ datvā pabbajjaṃ nāma dukkhaṃ. **Durabhiraṃ** evaṃ pabbajitenāpi bhikkhācariyāya jīvitavuttiṃ ghaṭentena aparimāṇasīlakkhandhagopanadhammānudhammappaṭipattipūraṇavasena abhiramituṃ dukkhaṃ. **Durāvāsāti** yasmā pana gharaṃ āvasantena rājūnaṃ rājakiccaṃ, issarānaṃ issarakiccaṃ vahitabbaṃ, parijanā ceva dhammikā samaṇabrāhmaṇā ca saṅgahitabbā. Evaṃ santepi gharāvāso chiddaghaṭo viya mahāsamuddo viya ca duppūro. Tasmā

1. Chaṇacāre (Ka)

2. Yuvarājasenāpati-ādayo (Sī)

3. Saṃ 1. 204 piṭṭhe.

gharāvāsā nāmete durāvāsā dukkhā āvasitum, teneva kāraṇena dukkhāti attho. **Dukkho'samānasamvāsoti** gihino vā hi ye jātigottakulabhogehi pabbajitā vā silācārabāhusaccādīhi samānāpi hutvā “kosi tvaṃ, kosmi ahan”ti-ādīni vatvā adhikaraṇapasutā honti, te asamānā nāma, tehi saddhim samvāso dukkhoti attho. **Dukkhānupatitaddhagūti** ye vaṭṭasaṅkhātāṃ addhānaṃ paṭipannattā addhagū, te dukkhe¹anupatitāva. **Tasmā na caddhagūti** yasmā dukkhānupatitabhāvopi dukkho addhagūbhāvopi, tasmā vaṭṭasaṅkhātāṃ addhānaṃ gamanatāya addhagū na bhaveyya, vuttappakārena dukkhena anupatitopi na bhaveyyāti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu pañcasu ṭhānesu dassite dukkhe nibbindanto pañcorambhāgiyāni pañca uddhambhāgiyāni saṃyojanāni padāletvā arahatte patiṭṭhahīti.

Vajjiputtakabhikkhuvatthu chaṭṭhaṃ.

7. Cittagahapativatthu

Saddhoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Cittagahapatim ārabba kathesi. Vatthu Bālavagge “asantaṃ bhāvanamiccheyyā”ti gāthavaṇṇanāya vitthāritaṃ. Gāthāpi tattheva vuttā. Vuttaṃ hetam tattha²—

“Kiṃ pana bhante etassa tumhākaṃ santikaṃ agacchantassevāyaṃ lābhasakkāro uppajjati³, udāhu aññattha gacchantassāpi uppajjati”ti. “Ānanda mama santikaṃ āgacchantassāpi aññattha gacchantassāpi tassa uppajjateva. Ayaṃ hi upāsako saddho pasanno sampannasīlo, evarūpo puggalo yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tatthevassa lābhasakkāro nibbattati”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

303. “Saddho sīlena sampanno, yasobhogasamappito.

Yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tattheva pūjito”ti.

1. Te Dukkheṇa (Syā)

2. Dhammapada-Ṭṭha 1. 331 piṭṭhe.

3. Uppajjetha (Sī)

Tattha **saddhoti** lokiyalokuttarasaddhāya samannāgato. **Silenāti** āgāriyasīlaṃ anāgāriyasīlanti duvidhaṃ sīlaṃ. Tesu idha āgāriyasīlaṃ adhippetam, tena samannāgatoti attho. **Yasobhogasamappitoti** yādiso Anāthapiṇḍikādīnaṃ pañca-upāsakasataparivārasaṅkhāto āgāriyaso, tādīseneva yasena dhanadhaññādiko ceva¹ sattavidha-ariyadhanasaṅkhāto cāti duvidho bhogo, tena samannāgatoti attho. **Yaṃ yaṃ padesanti** puratthimādīsu disāsu evarūpo kulaputto yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tattha evarūpena lābhasakkārena pūjitova hotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Cittagahapativatthu sattamaṃ.

8. Cūḷasubhaddāvatthu

Dūre santoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikassa dhītaraṃ Cūḷasubhaddaṃ nāma ārabha katesi.

Anāthapiṇḍikassa kira daharakāḷato paṭṭhāya Ugganagaravāsī Uggo nāma seṭṭhiputto sahāyako ahosi. Te ekācariyakule sippaṃ uggaṇhantā aññamaññaṃ katikaṃ karimsu “amhākaṃ vayappattakāle puttadhītāsu jātāsu yo puttassa² dhītaraṃ vāreti, tena tassa dhītā dātabbā”ti. Te ubhopi vayappattā attano attano nagare seṭṭhiṭṭhāne patiṭṭhahimsu. Athekasmim samaye Uggaseṭṭhi vaṇijjaṃ payojento pañcahi sakaṭasatehi Sāvattim āgamāsi. Anāthapiṇḍiko attano dhītaraṃ Cūḷasubhaddaṃ āmantetvā “amma pitā te Uggaseṭṭhi nāma āgato, tassa kattabbakiccaṃ sabbaṃ tava bhāro”ti āṇāpesi. Sā “sādhū”ti paṭissuṇitvā tassa āgatadivasato paṭṭhāya sahattheneva sūpabyañjanādīni sampādeti, mālāgandhavilepanādīni abhisāṅkharoti, bhojanakāle tassa nhānodakaṃ paṭiyādāpetvā nhānakāḷato paṭṭhāya sabbakiccāni sādhuṃ karoti.

1. Dhaññādiko ceva (Sī)

2. Puttassa atthāya (Syā)

Uggasetṭhi tassā ācārasampattiṃ disvā pasannacitto ekadivasam
 Anāthapiṇḍikena saddhiṃ sukhakathāya sannisinno “mayam daharakāle
 evam nāma¹ katikam karimhā”ti sāretvā Cūlasubbhaddam attano
 puttassatthāya vāresi. So pana pakatiyāva micchādiṭṭhiko. Tasmā
 Dasabalassa tamattham āroctvā Satthārā Uggasetṭhissūpanissayam disvā
 anuññāto bhariyāya saddhiṃ mantetvā tassa vacanam sampañicchitvā
 divasam vavatthapetvā dhītarāṃ Visākhāṃ datvā uyyojento
 Dhanañcayasetṭhi viya mahantaṃ sakkāraṃ katvā Subhaddam āmantetvā
 “amma sasurakule vasantiyā nāma anto-aggi bahi na nīharitabbo”ti²
 Dhanañcayasetṭhinā Visākhāya dinnanayeneva dasa ovāde datvā “sace me
 gataṭṭhāne dhītu doso uppajjati, tumhehi sodhetabbo”ti aṭṭha kuṭumbike
 pāṭibhoge gahetvā tassā uyyojanadivase Buddhappamukhassa
 bhikkhusamghassa mahādānaṃ datvā purimabhava dhītarā katānaṃ
 sucaritānaṃ phalavibhūtiṃ lokassa pākaṭaṃ katvā dassento viya mahantena
 sakkārena dhītarāṃ uyyojesi. Tassā anupubbena Ugganagaraṃ pattakāle
 sasurakulena saddhiṃ mahājano paccuggamanamakāsi.

Sāpi attano sirivibhavaṃ pākaṭaṃ kātuṃ Visākhā viya sakalanagaraṃ
 attānaṃ dassentī rathe ṭhatvā nagaraṃ pavisitvā nāgarehi pesite paṇṇākāre
 gahetvā anurūpavasena tesam tesam pesentī sakalanagaraṃ attano guṇehi
 ekābaddhamakāsi. Maṅgaladivasādīsu panassā sasuro acelakānaṃ sakkāraṃ
 karonto “āgantvā amhākaṃ samaṇe vandatū”ti pesesi. Sā lajjāya nagge
 passitum asakkontī gantum na icchatī. So punappunam pesetvāpi tāya
 paṭikkhitto kujjhivā “nīharatha nan”ti āha. Sā “na sakkā mama akāraṇena
 dosaṃ āropetun”ti kuṭumbike pakkosāpetvā tamattham ārocesi. Te tassā
 niddosabhāvaṃ ñatvā seṭṭhiṃ saññāpesum. So “ayaṃ mama samaṇe
 ahirikāti na vandī”ti bhariyāya ārocesi. Sā “kīdisā nu kho imissā samaṇā,
 ativiya tesam pasamsatī”ti tam pakkosāpetvā āha—

“Kīdisā samaṇā tuyham, bālham kho ne pasamsasi.

Kimsilā kim samācārā, tam me akkhāhi pucchitā”ti³.

1. Evam kira (Ka)

2. Am-Ṭṭha 1. 315; Dhammapada-Ṭṭha 1. 251 piṭṭhesupi.

3. Am-Ṭṭha 2. 271 piṭṭhesu.

athassā Subhaddā Buddhānañceva Buddhasāvakanāñca guṇe pakāsentī—

“Santindriyā santamānasā, santam tesam gataṃ ʘhitam.

Okkhittacakkhū mitabhāṇī, tādisā samaṇā mama.

Kāyakammaṃ suci nesaṃ, vācākammaṃ anāvilam.

Manokammaṃ suvisuddham, tādisā samaṇā mama.

Vimalā saṅkhamuttābhā, suddhā antarabāhirā.

Puṇṇā suddhehi dhammehi, tādisā samaṇā mama.

Lābhena unnato loko, alābhena ca onato.

Lābhālābhena ekaṭṭhā, tādisā samaṇā mama.

Yasena unnato loko, ayasena ca onato.

Yasāyasena ekaṭṭhā, tādisā samaṇā mama.

Pasaṃsāyunnato loko, nindāyāpi ca onato.

Samā nindāpasaṃsāsu, tādisā samaṇā mama.

Sukhena unnato loko, dukkhenāpi ca onato.

Akampā sukhadukkhesu, tādisā samaṇā mama”ti—

Evamādīhi vacanehi sassum tosesi.

Atha naṃ “sakkā tava samaṇe amhākampī dassetun”ti vatvā “sakkā”ti vutte “tena hi yathā mayam te passāma, tathā karohī”ti vutte sā “sādhū”ti Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ sajjetvā uparipāsādatale ʘhatvā Jetavanābhimukhī sakkaccaṃ pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā Buddhaguṇe āvajjetvā gandhavāsapupphadhumehi¹ pūjam katvā “bhante svātanāya Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantemi, iminā me saññāṇena Satthā nimantitabhāvaṃ jānātū”ti sumanapupphānaṃ aṭṭha muṭṭhiyo ākāse khipi. Pupphāni gantvā catuparisamajjhe dhammaṃ desetassa Satthuno upari mālāvitānaṃ hutvā aṭṭhaṃsu. Tasmiṃ khaṇe Anāthapiṇḍikopi dhammakathaṃ sutvā svātanāya Satthāraṃ nimantesi. Satthā “adhivutthaṃ mayā gahapati svātanāya bhattaṃ”ti vatvā “bhante mayā puretaraṃ āgato natthi, kassa nu kho vo adhivutthan”ti vutte “Cūlasubhaddāya gahapati

1. Gandhavāsapupphadhūpehi (Sī, Syā)

nimantito”ti vatvā “nanu bhante Cūlasubbhaddā dūre vasati ito
vīsatiyojanasatamatthake”ti vutte “āma gahapati dūre vasantāpi hi sappurisa
abhimukhe ʒhitā viya pakāsentī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

304. “Dūre santo pakāsentī, Himavantova pabbato.

Asantettha na dissanti, rattim khittā yathā sarā”ti.

Tattha **santoti** rāgādīnaṃ santatāya Buddhādayo santā nāma. Idha pana
pubbabuddhesu katādhikārā ussannakusalamūlā bhāvitabhāvanā sattā santoti
adhippetā. **Pakāsentī**ti dūre ʒhitāpi Buddhānaṃ nānapathaṃ āgacchantā
pākaṭā honti. **Himavantovā**ti yathā hi tiyojanasahassavitthato
pañcayojanasatubbedho caturāsītiyā kūṭasahashehi paṭimaṇḍito
Himavantapabbato dūre ʒhitānampi abhimukhe ʒhito viya pakāseti, evaṃ
pakāsentīti attho. **Asantetthā**ti diṭṭhadhammagarukā vitiṇṇaparalokā
āmisacakkhukā jīvikatthāya pabbajitā bālapuggalā asanto nāma, te ettha
Buddhānaṃ dakkhiṇassa jāṇumaṇḍalassa santike nisinnāpi na dissanti na
paññāyanti. **Rattim khittā**ti rattim caturaṅgasamannāgate andhakāre
khittasārā viya tathārūpassa¹ upanissayabhūtassa pubbaḥetuno abhāvena na
paññāyanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsūti.

Sakko devarājā “Satthārā Subhaddāya nimantanāṃ adhivāsitaṃ”ti ṇatvā
Vissakammadevaputtaṃ āṇāpesi “pañca kūṭāgārasatāni nimminivā sve
Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ Ugganagaraṃ nehi”ti. So punadivase
pañcasatāni kūṭāgārāni nimminivā Jetavanadvāre aṭṭhāsi. Satthā uccinitvā
visuddhakhīṇāsavānaṃyeva pañcasatāni ādāya saparivāro kūṭāgāresu
nisīditvā Ugganagaraṃ agamāsi. Uggasetṭhipi saparivāro Subhaddāya
dinnanayeneva Tathāgatassa āgatamaggaṃ olokento Satthāraṃ mahantena
sirivibhavana āgacchantāṃ disvā pasannamānaso mālādīhi mahantaṃ
sakkāraṃ karonto saparivāro sampañcchitvā vanditvā mahādānaṃ datvā
punappunaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ adāsi. Satthāpissa sappāyaṃ
sallakkhetvā

1. Tathārūpā (Sī)

dhammaṃ desesi. Taṃ ādiṃ katvā caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Satthā “Cūḷasubhaddāya anuggahaṇatthaṃ¹ tvaṃ idheva hohī”ti Anuruddhattheraṃ nivattāpetvā Sāvatthimeva agamāsi. Tato paṭṭhāya taṃ nagaraṃ saddhāsampannaṃ² ahosīti.

Cūḷasubhaddāvatthu aṭṭhamam.

9. Ekavīhārittheravatthu

Ekāsananti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Jetavane viharanto Ekavīhārittheraṃ nāma ārabha kathesi.

So kira thero ekakova seyyaṃ kappeti, ekakova nisīdati, ekakova caṅkamati, ekakova tiṭṭhatīti catuparisantare pākaṭo ahosi. Atha naṃ bhikkhū “bhante evarūpo nāmāyaṃ thero”ti Tathāgatassārocesuṃ. Satthā “sādhu sādhu”ti tassa sādhukāraṃ datvā “bhikkhunā nāma pavivittena bhavitabban”ti viveke ānisaṃsaṃ kathetvā imaṃ gāthamāha—

305. “Ekāsaṇaṃ ekaseyyaṃ, eko caramatandito.

Eko damayamattānaṃ, vanante ramito siyā”ti.

Tattha **ekāsaṇaṃ ekaseyyanti** bhikkhusahassamajjhēpi mūlakammaṭṭhānaṃ avijahitvā teneva manasikārena nisinnassa āsaṇaṃ ekāsaṇaṃ nāma. Lohapāsādasadisēpi ca pāsāde bhikkhusahassamajjhēpi paññatte vicitrapaccattharaṇūpadhāne mahārahe sayane satiṃ upaṭṭhapetvā dakkhiṇena passena mūlakammaṭṭhānaṃ manasikārena nipannassa bhikkhuno seyyā ekaseyyā nāma. Evarūpaṃ ekāsanañca ekaseyyañca bhajethāti attho. **Atanditoti** jaṅghabalaṃ nissāya jīvitakappanena akusīto hutvā sabbīriyāpathesu ekakova carantoti attho. **Eko damayanti**

1. Anuggahena (Sī, Ka)

2. Saddhaṃ pasannaṃ (Sī, Syā)

rattiṭṭhānādīsu kammaṭṭhānaṃ anuyuñjitvā maggaphalādhigamavasena ekova hutvā attānaṃ damentoti attho. **Vanante ramito siyāti** evaṃ attānaṃ damento itthipurisasaddādīhi pavivitte vananteyeva abhiramito bhaveyya. Na hi sakkā ākiṇṇavihārinā evaṃ attānaṃ dametunti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu. Tato paṭṭhāya mahājano ekavihārikameva patthesīti.

Ekavihārittheravatthu navamaṃ.

Pakiṇṇakavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekavīsatimo vaggo.

22. Nirayavagga

1. Sundarīparibbājikāvatthu

Abhūtavādīti imarū dhammadesanarū Satthā Jetavane viharanto Sundarīm paribbājikaṃ ārabba kathesi.

“Tena kho pana samayena Bhagavā sakkato hoti garukato mānito pūjito”ti vatthu vitthārato Udāne¹ āgatameva. Ayaṃ panettha saṅkhepo— Bhagavato kira bhikkhusaṅghassa ca pañcannarū mahānadīnarū mahoghasadise lābhasakkāre uppanne hatalābhasakkārā aññatitthiyā sūriyuggamanakāle khajjopanakā viya nippabhā hutvā ekato sannipatitvā mantayimāsu “mayarū samaṇassa Gotamassa uppannakālato paṭṭhāya hatalābhasakkārā, na no koci atthibhāvampi jānāti, kena nu kho saddhim ekato hutvā samaṇassa Gotamassa avaṇṇarū uppādetvā lābhasakkāramassa antaradhāpeyyāmā”ti. Atha nesarū etadahosi “Sundariyā saddhim ekato hutvā sakkuṇissāmā”ti. Te ekadivasarū Sundarīm titthiyārāmarū pavisitvā vanditvā ṭhitarū nālapimāsu. Sā punappunarū sallapantīpi paṭivacanarū alabhitvā “api panayyā kenaci viheṭhitatthā”ti pucchi. Kiṃ bhagini samaṇarū Gotamarū amhe viheṭhetvā hatalābhasakkāre katvā vicarantarū na passasīti. Mayā ettha kiṃ katarū vaṭṭatīti. Tvarū khosi bhagini abhirūpā sobhaggappattā, samaṇassa Gotamassa ayasarū āropetvā mahājanarū tava katarū gāhāpetvā hatalābhasakkāram karohīti. Sā tarū sutvā “sādhū”ti sampaṭicchitvā pakkantā tato paṭṭhāya mālāgandhavilepanakappūrakaṭukaphalādīni gahetvā sāyarū mahājanassa Satthu dhammadesanarū sutvā nagararū pavisanakāle Jetavanābhimukhī gacchati, “kamarū gacchasi”ti ca puṭṭhā “samaṇassa Gotamassa santikarū gamissāmi, aharū hi tena saddhim ekagandhakuṭiyarū vasāmi”ti vatvā aññatarasmim titthiyārāme vasitvā pātova Jetavanamaggarū otaritvā nagarābhimukhī āgacchantī “kiṃ Sundari kamarū gatāsī”ti puṭṭhā “samaṇena Gotamena saddhim ekagandhakuṭiyarū vasitvā tarū kilesaratiyā ramāpetvā āgatāmhi”ti vadati.

1. Khu 1. 128 piṭṭhe.

Atha te katipāhaccayena dhuttānaṃ kahāpaṇe datvā “gacchatha Sundariṃ māretvā samaṇassa Gotamassa Gandhakuṭṭiyā samīpe mālākacavarantare nikkhipitvā ethā”ti vadimsu. Te tathā akaṃsu. Tato titthiyā “Sundariṃ na passāmā”ti kolāhahaṃ katvā rañño ārocetvā “kahaṃ vo āsaṅkā”ti vuttā “imesu divasesu¹ Jetavane vasati, tatthassā pavattiṃ na jānāmā”ti vatvā “tena hi gacchatha, naṃ vicinathā”ti raññā anuññātā attano upaṭṭhāke gahetvā Jetavanaṃ gantvā vicinantā mālākacavarantare taṃ disvā mañcakaṃ āropetvā nagaraṃ pavesetvā “samaṇassa Gotamassa sāvakā ‘Satthārā kataṃ pāpakammaṃ paṭicchādessāmā’ti Sundariṃ māretvā mālākacavarantare nikkhipimsū”ti rañño ārocayimsu. Rājā “tena hi gacchatha, nagaraṃ āhiṇḍathā”ti āha. Te nagaravīthīsu “passatha samaṇānaṃ Sakyaputtiyānaṃ kamman”ti-ādīni vatvā puna rañño nivesanadvāraṃ āgamimsu. Rājā Sundariyā sarīraṃ āmakasusāne aṭṭakaṃ āropetvā rakkhāpesi. Sāvattvivāsino ṭhapetvā ariyasāvake sesā yebhuyyena “passatha samaṇānaṃ Sakyaputtiyānaṃ kamman”ti-ādīni vatvā antonagarepi bahinagarepi bhikkhū akkosantā vicaranti. Bhikkhū taṃ pavattiṃ Tathāgatassa ārocesuṃ. Satthā “tena hi tumhepi te manusse evaṃ paṭicodethā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

306. “Abhūtavādī nirayaṃ upeti,
Yo vāpi katvā na karomi’cāha.
Ubhopi te pecca samā bhavanti,
Nihīnakammā manujā paratthā”ti.

Tattha **abhūtavādī**ti parassa dosaṃ adisvāva musāvādaṃ katvā tucchena paraṃ abbhācikkhanto. **Katvā**ti yo vā pana pāpakammaṃ katvā “nāhaṃ etaṃ karomī”ti āha. **Pecca samā bhavanti**ti te ubhopi janā paralokaṃ gantvā nirayaṃ upagamanena gatiyā² samā bhavanti. Gatiyeva³ nesaṃ paricchinnaṃ, āyu pana nesaṃ na paricchinnaṃ. Bahukaṃ hi pāpakammaṃ katvā ciraṃ niraye paccanti, parittaṃ katvā appamattakameva kālaṃ. Yasmā pana nesaṃ

1. Imasmiṃ divase (Syā, Ka) 2. Duggatiyā (Syā, Ka) 3. Duggatiyeva (Syā, Ka)

ubhinnampi lāmakameva kammaṃ, tena vuttaṃ **“nihīnakammā manujā paratthā”**ti. Paratthāti imassa pana padassa purato peccapadena sambandho. Pecca parattha ito gantvā te nihīnakammā paraloke samā bhavantīti attho. Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Rājā “Sundariyā aññehi mārītabhāvaṃ jānāthā”ti purise uyyojesi. Atha te dhuttā tehi kahāpaṇehi suraṃ pivantā aññamaññaṃ kalahaṃ karimsu. Eko ekaṃ āha “tvaṃ Sundariṃ ekappahāreneva māretvā mālākacavarantare nikkhipitvā tato laddhakahāpaṇehi suraṃ pivasi, hotu hotū”ti. Rājapurisā te dhutte gahetvā rañño dassesuṃ. Atha ne rājā “tumhehi sā mārītā”ti pucchi. Āma devāti. Kehi mārāpitāti. Aññatitthiyehi devāti. Rājā titthiye pakkosāpetvā pucchi. Te tatheva vadimsu. Tena hi gacchatha tumhe evaṃ vadantā nagaraṃ āhiṇḍatha “ayaṃ Sundarī samaṇassa Gotamassa aṇṇaṃ āropetukāmehi amhehi mārāpitā, neva samaṇassa Gotamassa, na sāvakānaṃ doso atthi, amhākameva doso”ti. Te tathā karimsu. Bālamahājano tadā saddahi, titthiyāpi dhuttāpi purisavadhandaṇaṃ pāpuṇimsu. Tato paṭṭhāya Buddhānaṃ sakkāro mahā ahoṣīti.

Sundarīparibbājikāvatthu paṭhamāṃ.

2. Duccaritaphalapīlitavatthu

Kāsāvakaṇṭhāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto duccaritaphalānubhāvena pīlite satte ārabha kathesi.

Āyasmā hi Moggallāno Lakkhaṇattherena saddhiṃ Gijjhakūṭā orohanto aṭṭhisankhalikapetādīnaṃ attabhāve disvā sitaṃ karonto Lakkhaṇattherena sitakāraṇaṃ puṭṭho “akālo āvuso imassa pañhassa, Tathāgatassa santike maṃ puccheyyāsī”ti vatvā Tathāgatassa santike therena puṭṭho aṭṭhisankhalikapetādīnaṃ diṭṭhabhāvaṃ ācikkhitvā “idhāhaṃ āvuso Gijjhakūṭā pabbatā orohanto addasaṃ bhikkhuṃ

vehāsaṃ gacchantam, tassa saṃghāṭipi ādittā sampajjalitā sajotibhūtā -pakāyopi āditto”ti-ādinā¹ nayena saddhim pattacīvarakāyabandhanādīhi ḍayhamāne pañca sahadhammike ārocesi. Satthā tesam Kassapadasabalassa sāsane pabbajitvā pabbajjāya anurūpaṃ kātuṃ asakkontānaṃ pāpabhāvaṃ ācikkhitvā tasmim khaṇe tattha nisinnānaṃ bahūnaṃ pāpabhikkhūnaṃ duccharitakammassa vipākaṃ dassento imaṃ gāthamāha—

307. “Kāsāvakaṇṭhā bahavo, pāpadhammā asaṇṇatā.

Pāpā pāpehi kammehi, nirayaṃ te upapajjare”ti.

Tattha **kāsāvakaṇṭhā**ti kāsāvena paliveḥhitakaṇṭhā. **Pāpadhammā**ti lāmakadhammā. **Asaṇṇatā**ti kāyādisaṃyamarahitā, tathārūpā pāpapuggalā attanā katehi akusalakammehi nirayaṃ upapajjanti, te tattha paccitvā tato cutā vipākāvasesena petesupi evaṃ paccantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsūti.

Duccharitaphalapīṭitavattu dutiyaṃ.

3. Vaggumudātīriyabhikkhukavattu

Seyyo ayoguḷoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Vesāliṃ upanissāya Mahāvane viharanto Vaggumudātīriye bhikkhū ārabba katesi. Vatthu Uttarimanussadhammapārājike² āgatameva.

Tadā hi Satthā te bhikkhū “kiṃ pana tumhe bhikkhave udarassatthāya gihīnaṃ aññaṃaññaṃsa uttarimanussadhammassa vaṇṇaṃ bhāsītthā”ti vatvā tehi “āma bhante”ti vutte te bhikkhū anekapariyāyena garahitvā imaṃ gāthamāha—

308. “Seyyo ayoguḷo bhutto, tatto aggisikhūpamo.

Yañce bhuñjeyya dussilo, raṭṭhapiṇḍamasaṇṇato”ti.

1. Vi 1. 148; Saṃ 1. 451 piṭṭhesu.

2. Vi 1. 112 piṭṭhe.

Tattha **yañce bhuñjeyyā**ti yaṃ dussīlo nissīlapuggalo kāyādīhi asaṇṇato raṭṭhavāsīhi saddhāya dinnam raṭṭhapiṇḍam “samaṇomhī”ti paṭijānanto gahetvā bhuñjeyya, tatto āditto aggivaṇṇo ayoguḷova bhutto seyyo sundarataro. Kiṃ kāraṇā? Tappaccayā hi ekova attabhāvo jhāyeyya, dussīlo pana saddhādeyyam bhuñjitvā anekānipi jātisatāni niraye pacceyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Vaggumudātīriyabhikkhuvatthu tatiyam.

4. Khemakaseṭṭhiputtavatthu

Cattāri ṭhānānīti imaṃ dhammadesanam Sathā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikassa bhāgineyyam Khemakam nāma seṭṭhiputtam ārabha kathesi.

So kira abhirūpo ahosi, yebhuyyena itthiyo taṃ dīsvā rāgābhībhūtā sakabhāvena saṇṭhātum nāsakkhimsu. Sopi paradārakammābhiratova ahosi. Atha naṃ rattim rājapurisā gahetvā raṇṇo dassetum. Rājā mahāseṭṭhissa lajjamīti taṃ kiñci avatvā vissajjāpesi. So pana neva virami. Atha naṃ dutiyampi tatiyampi rājapurisā gahetvā raṇṇo dassetum. Rājā vissajjāpesiyeva. Mahāseṭṭhi taṃ pavattim sutvā taṃ ādāya Satthu santikam gantvā taṃ pavattim ārocetvā¹ “bhante imassa dhammam desethā”ti āha. Sathā tassa samvegakatham vatvā paradārasevanāya dosam dassento imā gāthā abhāsi—

309. “Cattāri ṭhānāni naro pamatto,

Āpajjati paradārūpasevī.

Apuññalābham na nikāmaseyyam,

Nindam tatīyam nirayam catuttham.

1. Ārocāpetvā (Sī)

310. Apuññalābho ca gatī ca pāpikā,
 Bhītassa bhītāya ratī ca thokikā.
 Rājā ca daṇḍaṃ garukaṃ paṇeti,
 Tasmā naro paradāraṃ na seve”ti.

Tattha **ṭhānānī**ti dukkhakāraṇāni. **Pamattoti** sativossaggena samannāgato. **Āpajjati**ti pāpuṇāti. **Paradārūpasevī**ti paradāraṃ upasevanto uppathacārī. **Apuññalābhanti** akusalalābhaṃ. **Na nikāmaseyyanti** yathā icchati, evaṃ seyyaṃ alabhitvā anicchitaṃ parittakameva kālaṃ seyyaṃ labhati. **Apuññalābho cāti** evaṃ tassa ayañca apuññalābho, tena ca apuññena nirayaśāṅkhātā pāpikā gati hoti. **Ratī ca thokikā**ti yā tassa bhītassa bhītāya itthiyā saddhiṃ rati, sāpi thokikā parittā hoti. **Garukanti** rājā ca hatthacchedādivasena garukaṃ daṇḍaṃ paṇeti. **Tasmāti** yasmā paradāraṃ sevanto etāni apuññādīni pāpuṇāti, tasmā paradāraṃ na seveyyāti attho.

Desanāvasāne Khemako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tato paṭṭhāya mahājano sukhaṃ vītināmesi. Kiṃ panassa pubbakammanti? So kira Kassapabuddhakāle uttamamallo hutvā dve suvaṇṇapaṭākā Dasabalassa kañcanathūpe āropetvā patthanaṃ paṭṭhapesi “ṭhapetvā nātisālohititthiyo avasesā maṃ disvā rajjantū”ti. Idamassa pubbakammanti. Tena taṃ nibbattanibbattaṭṭhāne disvā paresaṃ itthiyo sakabhāvena saṇṭhātum nāsakkhimsūti.

Khemakaseṭṭhiputtavatthu catutthaṃ.

5. Dubbacabhikkhuvatthu

Kuso yathāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ dubbacabhikkhūṃ ārabha kathesi.

Eko kira bhikkhu asañcicca ekaṃ tiṇaṃ chinditvā kukkucce uppanne ekaṃ bhikkhūṃ upasaṅkamitvā “āvuso yo tiṇaṃ chindati, tassa kiṃ hotī”ti taṃ attanā katabhāvaṃ ārocetvā pucchi. Atha naṃ itaro

“tvaṃ tiṇassa chinnaḥāraṇā kiñci hotīti saññaṃ karosi, na ettha kiñci hoti, desetvā pana mucatī”ti vatvā sayampi ubhohi hatthehi tiṇaṃ luñcitvā aggaheṣi. Bhikkhū taṃ pavattim Satthu ārocesum. Satthā taṃ bhikkhum anekapariyāyena vigarahitvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

311. “Kuso yathā duggahito, hatthamevā’nukantati.
Sāmaññaṃ dupparāmaṭṭhaṃ, nirayāyu’pakaḍḍhati.

312. Yaṃ kiñci sithilaṃ kammaṃ, saṃkiliṭṭhaṇca yaṃ vataṃ.
Saṅkassaraṃ brahmacariyaṃ, na taṃ hoti mahapphalaṃ.

313. Kayirā ce kayirāthenaṃ, daḥhamenaṃ parakkame.
Sithilo hi paribbājo, bhiyyo ākirate rajan”ti.

Tattha **kusoti** yaṃ kiñci tikhiṇadhāraṃ tiṇaṃ antamaso tālappaṇṇampi, yathā so kuso yena duggahito, tassa hatthaṃ anukantati phāleti, evameva samaṇadhammasaṅkhātaṃ sāmaññaṃampi khaṇḍasīlādītāya dupparāmaṭṭhaṃ **nirayāyupakaḍḍhati**, niraye nibbattāpetīti attho. **Sithilanti** oliyitvā karaṇena sithilagāhaṃ katvā kataṃ yaṃkiñci kammaṃ. **Saṃkiliṭṭhanti** vesiyādikesu agocaresu caraṇena saṃkiliṭṭhaṃ. **Saṅkassaranti** saṅkāhi saritabbaṃ, uposathakiccādīsu aññatarakiccena sannipatitampi saṅghaṃ disvā “addhā ime mama cariyaṃ ṇatvā maṃ ukkhipitukāmāva sannipatitā”ti evaṃ attano āsaṅkāhi saritaṃ ussaṅkitaṃ parisaṅkitaṃ. **Na taṃ hotīti** taṃ evarūpaṃ samaṇadhammasaṅkhātaṃ brahmacariyaṃ tassa puggalassa mahapphalaṃ na hoti, tassa mahapphalābhāveneva bhikkhadāyakānampissa na mahapphalaṃ hotīti attho. **Kayirā ceti** tasmā yaṃ kammaṃ kareyya, taṃ kareyyātheva. **Daḥhamenaṃ parakkameti** thirakatameva katvā avattasamādāno¹ hutvā enaṃ kayirā. **Paribbājoti** sithilabhāvena kato khaṇḍādibhāvappatto samaṇadhammo. **Bhiyyo ākirate rajanti** abbhantare vijjamaṇaṃ rāgarajādīm evarūpo samaṇadhammo apanetuṃ na sakkoti, atha kho tassa upari aparampi rāgarajādīm ākiratīti attho.

1. Avaṭṭhitasamādāno (Syā)

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu, sopi bhikkhu samvare ṭhatvā pacchā vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇīti.

Dubbacabhikkhuvatthu pañcamam.

6. Issāpakatitthivatthu

Akatanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ issāpakataṃ itthiṃ ārabha kathesi.

Tassā kira sāmiko ekāya gehadāsiyā saddhiṃ santhavaṃ akāsi. Sā issāpakatā taṃ dāsiṃ hatthapādesu bandhitvā tassā kaṇṇanāsaṃ chinditvā ekasmiṃ gulhagabbhe pakkipitvā dvāraṃ pidahitvā tassa kammaṃ attanā katabhavaṃ paṭicchādetuṃ “ehi ayya, vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇissāmā”ti sāmikaṃ ādāya vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇantī nisīdi. Athassā āgantukañātakā gehaṃ āgantvā dvāraṃ vivaritvā taṃ vipākāraṃ disvā dāsiṃ mocayimsu. Sā vihāraṃ gantvā catuparisamajjhe ṭhitā tamatthaṃ Dasabalassa ārocesi. Satthā tassā vacanaṃ sutvā “duccaritaṃ nāma ‘idaṃ me aññe na jānantī’ti appamattakampi na kātappaṃ, aññasmaṃ ajānantepi sucaritameva kātappaṃ. Paṭicchādetvā katampi hi duccaritaṃ nāma pacchānutāpaṃ karoti, sucaritaṃ pāmojjameva janetī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

314. “Akataṃ dukkaṭaṃ seyyo, pacchā tappati dukkaṭaṃ.

Katañca sukataṃ seyyo, yaṃ katvā nānutappatī”ti.

Tattha **dukkatanti** sāvajjaṃ apāyasaṃvattanikaṃ kammaṃ akatameva seyyo varaṃ uttamaṃ. **Pacchātappatī**ti taṃ hi anussarītānussaritaḥkāle tappatiyeva. **Sukatanti** anavajjaṃ pana sukhadāyakaṃ sugatisaṃvattanikameva kammaṃ kataṃ seyyo. **Yaṃ katvā**ti yaṃ kammaṃ katvā pacchā anussaraṇakāle na tappati nānutappati, somanassajātova hoti, taṃ kammaṃ varanti attho.

Desanāvasāne upāsako ca sā ca itthī sotāpattiphale paṭiṭṭhahimsu. Tañca pana dāsiṃ tattheva bhujissaṃ katvā dhammacāriṇiṃ karimsūti.

Issāpakatitthivatthu chaṭṭhaṃ.

7. Sambahulabhikkhuvatthu

Nagaraṃ yathāti imaṃ dhammaḍḍesaṇaṃ Satthā Jetavane viharanto sambahule āgantuke bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira ekasmiṃ paccante vassaṃ upagantvā paṭhamamāse sukhaṃ viharimsu. Majjhimamāse corā āgantvā tesāṃ gocaragāmaṃ paharivā karamare gahetvā agamaṃsu. Tato paṭṭhāya manussā corānaṃ paṭibāhanatthāya taṃ paccantanagaraṃ abhisāṅkharontā te bhikkhū sakkaccaṃ upaṭṭhātum okāsaṃ na labhimsu. Te aphāsukaṃ vassaṃ vasitvā vutthavassā Satthu dassanāya Sāvattiṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdīmsu. Satthā tehi saddhiṃ katapaṭisaṇthāro “kiṃ bhikkhave sukhaṃ vasitthā”ti pucchitvā “bhante mayaṃ paṭhamamāsameva sukhaṃ vasimhā, majjhimamāse corā gāmaṃ paharīmsu, tato paṭṭhāya manussā nagaraṃ abhisāṅkharontā sakkaccaṃ upaṭṭhātum okāsaṃ na labhīmsu. Tasmā aphāsukaṃ vassaṃ vasimhā”ti vutte “alaṃ bhikkhave mā cintayittha, phāsuvihāro nāma niccakālaṃ dullabho, bhikkhunā nāma yathā te manussā nagaraṃ gopayīmsu, evaṃ attabhāvameva gopayitum vaṭṭatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

315. “Nagaraṃ yathā paccantaṃ, guttaṃ santarabāhiraṃ.

Evaṃ gopetha attānaṃ, khaṇo vo¹ mā upaccagā.

Khaṇātītā hi socanti, nirayamhi samappitā”ti.

Tattha **santarabāhiraṃ**ti bhikkhave yathā tehi manussehi taṃ paccantanagaraṃ dvārapākārādīni thirāni karontehi sa-antaraṃ, aṭṭālakaparikhādīni thirāni karontehi sabāhiraṃti santarabāhiraṃ suguttaṃ kataṃ, evaṃ tumhepi satīṃ upaṭṭhapetvā ajjhattikāni cha dvārāni pidahitvā dvārarakkhikaṃ² satīṃ avissajjetvā yathā gayhamānāni bāhiraṃni cha āyatanāni ajjhattikānaṃ upaghātāya saṃvattanti, tathā aggahaṇena tānipi³ thirāni katvā tesāṃ appavesāya dvārarakkhikaṃ² satīmappahāya vicarantā attānaṃ gopethāti attho. **Khaṇo vo mā upaccagā**ti yo hi evaṃ attānaṃ na gopeti, taṃ puggalaṃ ayaṃ Buddhuppādakhaṇo Majjhimadese uppattikhaṇo sammādiṭṭhiyā paṭiladdhakhaṇo channaṃ āyatanānaṃ avekallakhaṇoti sabbopi ayaṃ

1. Ve (Sī)

2. Dvārarakkhitaṃ (Ka)

3. Aggahitānipi (Sī)

khaṇo atikkamati, so khaṇo tumhe mā atikkamatu. **Khaṇātītā**ti ye hi taṃ khaṇaṃ atītā, te ca puggale so ca khaṇo atīto, te nirayamhi samappitā hutvā tattha nibbattitvā socantīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū uppannasamvegā arahatte patiṭṭhahimsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu sattamaṃ.

8. Nigaṇṭhavatthu

Alajjitāyeti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Nigaṇṭhe ārabba kathesi.

Ekasmiṃhi divase bhikkhū Nigaṇṭhe disvā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso sabbaso appaṭicchannehi acelakehi ime Nigaṇṭhā varatarā, ye ekaṃ¹ purimapassampi tāva paṭicchādenti, sahirikā maññe etc”ti. Taṃ sutvā Nigaṇṭhā “na mayaṃ etena kāraṇena paṭicchādema, paṃsurajādayo pana puggalā eva, jīvitindriyapaṭibaddhā eva, te no bhikkhābhājanesu mā patiṃsūti iminā kāraṇena paṭicchādemā”ti vatvā tehi saddhiṃ vādaṭṭhāvādasena bahuṃ kathaṃ kathesuṃ. Bhikkhū Satthāraṃ upasaṅkamitvā nisinnakāle taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Satthā “bhikkhave alajjitabbena² lajjitvā lajjitabbena³ alajjamānā nāma duggatiparāyaṇāva hontī”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

316. “Alajjitāye lajjanti, lajjitāye na lajjare.

Micchādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti duggatiṃ.

317. Abhaye bhayadassino, bhaye cābhayadassino.

Micchādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti duggatiṃ”ti.

Tattha **alajjitāyeti** alajjitabbena. Bhikkhābhājanaṃhi alajjitabbaṃ nāma, te pana taṃ paṭicchādetvā vicarantā tena lajjanti nāma. **Lajjitāyeti** apaṭicchannena hirikopīnaṅgena lajjitabbena. Te pana taṃ apaṭicchādetvā

1. Sakam (Sī)

2. Alajjitabbe (Sī, Syā)

3. Lajjitabbe (Sī, Syā)

vicarantā lajjitāye na lajjanti nāma. Tena tesaṃ alajjitabbena lajjitaṃ lajjitabbena alajjitaṃ tucchagahaṇabhāvena ca aññathāgahaṇabhāvena ca micchāditt̐hi hoti. Taṃ samādiyitvā vicarantā pana te micchāditt̐hisamādānā sattā nirayādibhedanā duggatim gacchantīti attho. **Abhayeti** bhikkhābhājananā nissāya rāgadosamohamānāditt̐hikilesaduccaritabhayānanā anuppajjanato bhikkhābhājananā abhayanā nāma, bhayena taṃ paṭicchādentā pana abhaye **bhayadassino** nāma. Hirikopīnaṅganā pana nissāya rāgādīnanā uppajjanato taṃ bhayanā nāma, tassa apaṭicchādanena **bhaye cābhayadassino**. Tassa taṃ ayathāgahaṇassa samādinattā micchāditt̐hisamādānā sattā duggatim gacchantīti attho.

Desanāvasāne bahū Nigaṇṭhā samviggamānasā pabbajimsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Nigaṇṭhavatthu atthamanā.

9. Tithiyasāvakavatthu

Avajjeti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto tithiyasāvake ārabha kathesi.

Ekasmiṃ hi samaye aññatitthiyasāvakā attano putte sammāditt̐hikānaṃ upāsakānaṃ puttehi saddhiṃ saparivāre kīlamāne disvā gehaṃ āgatakāle “na vo samaṇā Sakyaputtiyā vanditabbā, nāpi tesaṃ vihāraṃ pavisitabban”ti sapaṭhaṃ kārayimsu. Te ekadivasanā Jetavanavihārassa bahidvārakoṭṭhakasāmantē kīlāntā pipāsītā ahesuṃ. Athekaṃ upāsakadārakaṃ “tvam ettha gantvā pāṇīyaṃ pivitvā amhākampi āharāhi”ti pahiṇimsu. So vihāraṃ pavisitvā Satthāraṃ vanditvā pāṇīyaṃ pivitvā tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ Satthā “tvameva pāṇīyaṃ pivitvā gantvā itarepi pāṇīyapivanatthāya idheva pesehi”ti āha. So tathā akāsi. Te āgantvā pāṇīyaṃ pivimsu. Satthā te pakkosāpetvā tesaṃ sappāyaṃ dhammakathanā kathetvā te acalasaddhe katvā saraṇesu ca sīlesu ca patitt̐hāpesi. Te sakāni gehāni gantvā tamatthaṃ mātāpitūnaṃ

ārocesuṃ. Atha nesaṃ mātāpitaro “puttakā no vipannadiṭṭhikā jātā”ti domanassappattā parideviṃsu. Atha tesaṃ chekā sambahulā paṭivissakā manussā āgantvā domanassavūpasamanatthāya dhammaṃ kathayiṃsu. Te tesaṃ kathaṃ sutvā “ime dārake samaṇassa Gotamasseva niyyādessāma”ti mahantena ñātigaṇena saddhiṃ vihāraṃ nayiṃsu. Satthā tesaṃ ajjhāsayaṃ oloketvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

318. “Avajje vajjamatino, vajje cāvajjadassino.
Micchādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti duggatiṃ.

319. Vajjañca vajjato ñatvā, avajjañca avajjato.
Sammādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti suggatiṃ”ti.

Tattha **avajjeti** dasavatthukāya sammādiṭṭhiyā, tassā upanissayabhūte dhamme ca. **Vajjamatinoti** vajjaṃ idanti uppannamatino. Dasavatthukāya micchādiṭṭhiyā pana tassā upanissayabhūte dhamme ca avajjadassino, etissā avajjaṃ vajjato vajjañca avajjato ñatvā gahaṇasaṅkhātāya micchādiṭṭhiyā samādinattā micchādiṭṭhisamādānā sattā duggatiṃ gacchantīti attho. Dutiyagāthāya vuttavipariyāyena attho veditabbo.

Desanāvasāne sabbepi te tīsu saraṇesu paṭiṭṭhāya aparāparaṃ dhammaṃ suṇantā sotāpattiphale paṭiṭṭhahimsūti.

Titthiyasāvakavatthu navamaṃ.

Nirayavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dvāvīsatiṃ vaggo.

23. Nāgavagga

1. Attadantavatthu

Ahaṃ nāgovāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Kosambiyaṃ viharanto attānaṃ ārabha kathesi. Vatthu Appamādavaggassa ādigāthāvaṇṇanāya vitthāritameva. Vuttaṃ hetam tattha¹—

Māgaṇḍiyā tāsāṃ kiñci kātuṃ asakkuṇitvā “samaṇassa Gotamasseva kattabbaṃ karissāmī”ti nāgarānaṃ lañjaṃ datvā “samaṇaṃ Gotamaṃ antonagaraṃ pavisitvā carantaṃ dāsakammakaraporisehi saddhiṃ akkosetvā paribhāsetvā palāpethā”ti āṇāpesi. Micchādiṭṭhikā tīsu ratanesu appasannā antonagaraṃ pavitṭhaṃ Satthāraṃ anubandhitvā “corosi bālosi mūḷhosi thenosi oṭṭhosi goṇosi gadrabhosi nerayikosi tiracchānagatosi, natthi tuyhaṃ sugati, duggatiyeva tuyhaṃ pāṭikaṅkhā”ti dasahi akkosavatthūhi akkosanti paribhāsanti. Taṃ sutvā āyasmā Ānando Satthāraṃ etadavoca “bhante ime nāgarā amhe akkosanti paribhāsanti, ito aññattha gacchāmā”ti. Kuhiṃ Ānandāti. Aññaṃ nagaraṃ bhanteti. Tattha manussesu akkosantesu paribhāsantesu puna kattha gamissāmānandāti. Tatopi aññaṃ nagaraṃ bhanteti. Tattha manussesu akkosantesu paribhāsantesu kuhiṃ gamissāmānandāti. Tatopi aññaṃ nagaraṃ bhanteti. Ānanda na evaṃ kātuṃ vaṭṭati, yattha adhikaraṇaṃ uppannaṃ, tattheva tasmīṃ vūpasante aññattha gantuṃ vaṭṭati, ke pana te Ānanda akkosantīti. Bhante dāsakammakare upādāya sabbe akkosantīti. “Ahaṃ Ānanda saṅgāmaṃ otiṇṇahatthisadiso. Saṅgāmaṃ otiṇṇahatthino hi catūhi disāhi āgate sare sahituṃ bhāro, tattheva bahūhi dussīlehi kathitakathānaṃ sahanaṃ nāma mayhaṃ bhāro”ti vatvā attānaṃ ārabha dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

320. “Ahaṃ nāgo va saṅgāme, cāpato patitaṃ saraṃ.

Ativākyam titikkhissam, dussilo hi bahujjano.

321. Dantaṃ nayanti samitiṃ, dantaṃ rājā'bhīrūhati.

Danto seṭṭho manussesu, yo'tivākyam titikkhati.

322. Varamassatarā dantā, ājānīyā ca sindhavā.

Kuñjarā ca mahānāgā, attadanto tato varan'ti.

Tattha **nāgovā**ti hatthī viya. **Cāpato patitanti** dhanuto muttam.

Ativākyanti aṭṭha-anariyavohāravasena pavattam vītikkamavacanam.

Titikkhissanti yathā saṅgāmāvacaro sudanto mahānāgo khamo

sattipahārādīni cāpato mucchitvā attani patite sare avihaññamāno titikkhati,

evameva evarūpaṃ ativākyam titikkhissam, sahissāmīti attho. **Dussīlo hīti**

ayam hi lokiyamahājano bahudussīlo attano attano rucivasena vācam

nicchāretvā ghaṭṭento carati, tattha adhivāsanaṃ ajjuhekkhanameva mama

bhāro. **Samitinti** uyyānakīlamanḍalādīsu mahājanamajjham gacchantā

dantameva goṇajātīm vā assajātīm vā yāne yojetvā nayanti. **Rājāti**

tathārūpeheva vāhanehi gacchanto rājāpi dantameva abhirūhati. **Manussesūti**

manussesupi catūhi ariyamaggehi danto nibbisevanova seṭṭho. **Yo'tivākyanti**

yo evarūpaṃ atikkamavacanam punappunam vuccamānampi titikkhati na

paṭippharati na vihaññati, evarūpo danto seṭṭhoti attho.

Assatarāti vaḷavāya gadrabhena jātā. **Ājānīyāti** yaṃ assadamasārathi

kāraṇam kāreti, tassa khippam jānanasamatthā. **Sindhavāti** Sindhavaratṭhe

jātā assā. **Mahānāgāti** kuñjarasaṅkhātā mahāhatthino. **Attadantoti** ete

assatarā ca sindhavā ca kuñjarā ca dantāva varam, na adantā. Yo pana

catūhi ariyamaggehi attano dantatāya attadanto nibbisevano, ayam tatopi

varam, sabbehipi etehi uttaritaroti attho.

Desanāvasāne lañjam gahetvā vīthisiṅghāṭakādīsu ṭhatvā akkosanto

paribhāsanto sabbopi so mahājano sotāpattiphalādīni pāpuṇīti.

Attadantavatthu paṭhamam.

2. Hatthācariyapubbakabhikkhuvatthu

Na hi etehīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ hatthācariyapubbakaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi.

So kira ekadivasaṃ Aciravatīnadītīre hatthidamakaṃ “ekaṃ hatthiṃ damessāmī”ti attanā icchitaṃ kāraṇaṃ sikkhāpetuṃ asakkontaṃ disvā samīpe ʈhite bhikkhū āmantetvā āha “āvuso sace ayaṃ hatthācariyo imaṃ hatthiṃ asukaṭṭhāne nāma vijjheyya, khippameva imaṃ kāraṇaṃ sikkhāpeyyā”ti. So tassa kathaṃ sutvā tathā katvā taṃ hatthiṃ sudantaṃ damesi. Te bhikkhū taṃ pavattiṃ Satthu ārocesuṃ. Satthā taṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tayā evaṃ vuttan”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte vigarahitvā “kiṃ te moghapurisa hatthiyānena vā aññena vā dantena. Na hi etehi yānehi agatapubbaṃ ʈhānaṃ gantuṃ samatthā nāma atthi, attanā pana sudantena sakkā agatapubbaṃ ʈhānaṃ gantuṃ, tasmā attānameva damehi, kiṃ te etesaṃ damanena”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

323. “Na hi etehi yānehi, gaccheyya agataṃ disaṃ.

Yathā’ttanā sudantena, danto dantena gacchatī”ti.

Tassattho—yāni tāni hatthiyānādīni yānāni, na hi etehi yānehi koci puggalo supinantenapi agatapubbattā “agatan”ti saṅkhātaṃ nibbānadisaṃ tathā gaccheyya¹, yathā pubbabhāge indriyadamena aparabhāge ariyamaggabhāvanāya sudantena danto nibbisevano sappañño puggalo taṃ agatapubbaṃ disaṃ gacchati, dantabhūmiṃ pāpuṇāti. Tasmā attadamanameva tato varanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhānāni pāpuṇimsūti.

Hatthācariyapubbakabhikkhuvatthu dutiyaṃ.

1. Nibbānadisaṃ gaccheyya (Syā)

3. Parijññabrāhmaṇaputtavatthu

Dhanapāloti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Sāvattiyaṃ viharanto aññatarassa Parijññabrāhmaṇassa putte ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kireko brāhmaṇo aṭṭhasatasahassavibhavo vayappattānaṃ catunnaṃ puttānaṃ āvāhaṃ katvā cattāri satasahassāni adāsi. Athassa brāhmaṇiyā kālakatāya puttā sammantayimsu “sace ayaṃ aññaṃ brāhmaṇiṃ ānessati, tassā kucchiyaṃ nibbattānaṃ vasena kulasantakaṃ¹ bhijjissati, handa naṃ mayaṃ saṅgaṇhissāmā”ti te taṃ paṇṭehi ghāsacchādanādīhi upaṭṭhahantā hatthapādasambāhanādīni karontā upaṭṭhahitvā ekadivasamassa divā niddāyitvā vuṭṭhitassa hatthapāde sambāhantā pāṭiyekkaṃ gharāvāse ādīnavaṃ vatvā “mayaṃ tumhe iminā nīhārena yāvajīvaṃ upaṭṭhahissāma, sesadhanampi no dethā”ti yācimsu. Brāhmaṇo puna ekekassa satasahassaṃ datvā attano nivatthapārūpanamattaṃ ṭhapetvā sabbaṃ upabhogaparibhogaṃ cattāro koṭṭhāse katvā niyyādesi. Taṃ jeṭṭhaputto katipāhaṃ upaṭṭhahi. Atha naṃ ekadivasam nhatvā āgacchantā dvārakoṭṭhake ṭhatvā² suṇhā evamāha “kiṃ tayā jeṭṭhaputtassa sataṃ vā sahassaṃ vā atirekaṃ dinnāṃ atthi, nanu sabbesaṃ dve dve satasahassāni dinnāni, kiṃ sesaputtānaṃ gharassa maggaṃ na jānāsi”ti. Sopi “nassa vasalī”ti kujjhitvā aññassa gharaṃ agamāsi. Tatopi katipāhaccayena imināva upāyena palāpito aññassāti evaṃ ekagharampi³ pavesanaṃ alabhamāno paṇḍaraṅgapabbajjaṃ pabbajitvā bhikkhāya caranto kālānamaccayena jarājiṇṇo dubbhojanadukkhaseyyāhi⁴ milātasarīro bhikkhāya caranto āgamma pīṭhikāya nipanno niddaṃ okkamitvā uṭṭhāya nisinno attānaṃ oloketvā puttesu attano patiṭṭhaṃ apassanto cintesi “samaṇo kira Gotamo abbhākuṭiko uttānamukho sukhasambhāso paṭisanthāraṃ kusalo, sakkā samaṇaṃ Gotamaṃ upasaṅkamitvā paṭisanthāraṃ labhitun”ti. So nivāsanapārūpanaṃ saṇṭhāpetvā bhikkhabhājanaṃ gahetvā daṇḍamādāya Bhagavato santikaṃ agamāsi. Vuttampi cetam⁵—

1. Kulam (Sī, Syā)

2. Katvā (Sī)

3. Ekagharepi (Sī, Syā)

4. Dubbhojanadukkhaseyyādīhi (Sī)

5. Sam 1. 178 piṭṭhe.

Atha kho aññataro brāhmaṇamahāsālo lūkho lūkhapāvuraṇo yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā ekamantaṃ nisinnena tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā etadavoca “kinnu tvaṃ brāhmaṇa lūkho lūkhapāvuraṇo”ti. Idha me bho Gotama cattāro puttā, te maṃ dārehi saṃpuccha gharā nikkhāmentīti. Tena hi tvaṃ brāhmaṇa imā gāthāyo pariyāpuṇitvā sabhāyaṃ mahājanakāye sannipatite puttesu ca sannisennesu bhāsassu—

“Yehi jātehi nandissāṃ, yesāṅca bhavamicchissāṃ.

Te maṃ dārehi saṃpuccha, sāva vārenti sūkaraṃ.

Asantā kira maṃ jammā, tāta tātāti bhāsare.

Rakkhasā puttārūpena, te jahanti vayogataṃ.

Assova jiṇṇo nibbhogo, khādanā apanīyati.

Bālakānaṃ pitā thero, parāgāresu bhikkhati.

Daṇḍova kira me seyyo, yañce puttā anassavā.

Caṇḍampi goṇaṃ vāreti, atho caṇḍampi kukkuraṃ.

Andhakāre pure hoti, gambhīre gādhamedhati.

Daṇḍassa ānubhāvena, khalitvā patitiṭṭhati”ti¹.

So Bhagavato santike tā gāthāyo uggaṇhitvā tathārūpe brāhmaṇānaṃ samāgamadivase sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitesu puttesu taṃ sabhaṃ ogāhitvā brāhmaṇānaṃ majjhe mahārahesu āsanessu nisennesu “ayaṃ me kālo”ti sabhāya majjhe pavisitvā hatthaṃ ukkhipitvā “aham bho tumhākaṃ gāthāyo bhāsītukāmo, suṇissathā”ti vatvā “bhāsassu brāhmaṇa, suṇomā”ti vutte ṭhitakova abhāsi. Tena ca samayena manussānaṃ vattaṃ hoti “yo mātāpitūnaṃ santakaṃ khādanto mātāpitāro na poseti, so māretabbo”ti. Tasmā te brāhmaṇaputtā pitu pādesu patitvā “jīvitāṃ no tāta dethā”ti yāciṃsu. So pitu hadayamudutāya “mā me bho puttake vināsayittha, posessanti man”ti āha. Athassa putte manussā āhaṃsu “sace

1. Saṃ 1. 178 piṭṭhe.

bho ajja paṭṭhāya pitaraṃ na sammā paṭijaggissatha, ghāteṣṣāma vo”ti. Te bhītā pitaraṃ pīḷhe nisīdāpetvā sayaraṃ ukkhipitvā gehaṃ netvā sarīraṃ telena abbhañjitvā ubbaṭṭetvā gandhacūṇṇādihi nhāpetvā brāhmaṇiyo pakkosāpetvā “ajja paṭṭhāya amhākaṃ pitaraṃ sammā paṭijaggatha, sace tumhe pamādaṃ āpajjissatha, niggaṇhissāma vo”ti vatvā paṇītabhojanaṃ bhojesuṃ.

Brāhmaṇo subhojanañca sukhasēyyaṇca āgamma katipāhaccayena sañjātabalo pīṇindriyo attabhāvaṃ oloketvā “ayaṃ me sampatti samaṇaṃ Gotamaṃ nissāya laddhā”ti paṇṇākāratthāya ekaṃ dussayugaṃ ādāya Bhagavato santikaṃ gantvā katapaṭisanthāro ekamantaṃ nisinno taṃ dussayugaṃ Bhagavato pādamūle ṭhapetvā “mayaraṃ bho Gotama brāhmaṇa nāma ācariyassa ācariyadhanaṃ pariyēṣāma, paṭiggaṇhātu me bhavaṃ Gotamo ācariyo ācariyadhanan”ti āha. Bhagavā tassa anukampāya taṃ paṭiggahetvā dhammaṃ desesi. Desanāvasāne brāhmaṇo saraṇesu paṭiṭṭhāya evamāha “bho Gotama mayhaṃ puttehi cattāri dhuvabhaddāni dinnāni, tato ahaṃ dve tumhākaṃ dammī”ti. Atha naṃ Satthā “kalyāṇaṃ brāhmaṇa, mayaraṃ pana ruccanaṭṭhānameva gamissāmā”ti vatvā uyyojesi. Brāhmaṇo gharāṃ gantvā putte āha “tāta samaṇo Gotamo mayhaṃ sahāyo, tassa me dve dhuvabhaddāni dinnāni, tumhe tasmīṃ sampatte mā pamajjitthā”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchimsu.

Satthā punadivase piṇḍāya caranto jeṭṭhaputtassa gharadvāraṃ agamāsi. So Satthāraṃ disvā pattamādāya gharāṃ pavesetvā mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā paṇītabhojanamadāsi. Satthā punadivase itarassa itarassāti paṭipāṭiyā sabbesaṃ gharāni agamāsi. Sabbe te tatheva sakkāraṃ akaṃsu. Ekadivasaṃ jeṭṭhaputto maṅgale paccupaṭṭhite pitaraṃ āha “tāta kassa maṅgalaṃ demā”ti. Nāhaṃ aññe jānāmi, samaṇo Gotamo mayhaṃ sahāyoti. Tena hi taṃ svātanāya pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ nimantethāti. Brāhmaṇo tathā akāsi. Satthā punadivase sapaṇivāro tassa gehaṃ agamāsi. So haritupalitte sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite gehe Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nisīdāpetvā

appodakamadhupāyasena ceva paṇītena khādanīyena ca parivisi.
Antarābhattasmimīyeva brāhmaṇassa cattāro puttā Satthu santike nisīditvā
āhaṃsu “bho Gotama mayaṃ amhākaṃ pitaraṃ paṭijaggāma na pamajjāma,
passathimassa attabhāvan”ti.

Satthā “kalyāṇaṃ vo kataṃ, mātāpituposanaṃ nāma
porāṇakapaṇḍitānaṃ āciṇṇamevā”ti vatvā “tassa nāgassa vipavāsena,
virūḷhā sallakī ca kuṭajā cā”ti imaṃ ekādasanipāte
Mātuposakanāgarājajātakaṃ¹ vitthārena kathetvā imaṃ gāthaṃ abhāsi—

324. “Dhanapālo nāma kuṇjaro,
Kaṭukabhedano dunnivārayo.
Baddho kabaḷaṃ na bhuñjati,
Sumarati nāgavanassa kuṇjaro”ti.

Tattha **Dhanapālonāmā**ti tadā Kāsikaraññā hatthācariyaṃ pesetvā
ramaṇīye nāgavane gāhāpitassa hatthino etaṃ nāmaṃ. **Kaṭukabhedanoti**
tikhiṇamado. Hatthīnaṃ hi madakāle kaṇṇacūlikā pabhijjanti, pakatiyāpi
hatthino tasmiṃ kāle aṅkuse vā kuntatomare vā² na gaṇenti, caṇḍā bhavanti.
So pana aticaṇḍoyeva. Tena vuttaṃ **kaṭukabhedano dunnivārayoti**. **Baddho**
kabaḷaṃ na bhuñjatiti so baddho hatthisālaṃ pana netvā vicitrāsāṇiyā
parikkhipāpetvā katagandhaparibhaṇḍāya upari baddhavicitravitānāya
bhūmiyā ṭhapito raññā rājārahena nānaggarasena bhojanena upaṭṭhāpitopi
kiñci bhuñjitum na icchi, tamatthaṃ³ sandhāya “baddho kabaḷaṃ na
bhuñjati”ti vuttaṃ. **Sumarati nāgavanassāti** so ramaṇīyaṃ me
vasanaṭṭhānanti nāgavanāṃ sarati. “Mātā pana me araṇṇe puttaviyogena
dukkhappattā ahosi, mātāpitu-upaṭṭhānadhammo na me pūreti⁴, kiṃ me
iminā bhojanenā”ti dhammikaṃ⁵ mātāpitu-upaṭṭhānadhammameva sari.
Taṃ pana yasmā tasmiṃ nāgavaneyeva ṭhito sakkā pūretum, tena vuttaṃ
sumarati nāgavanassa kuṇjaroti. Satthari imaṃ attano

1. Khu 4. 399; Khu 5. 226 piṭṭhesu. 2. Aṅkusaṃ vā tunnaṃ vā tomaraṃ vā (Syā)

3. Hatthisālaṃ pavisitamattaṃ pana (Syā, Ka)

4. Mātupaṭṭhānadhamme na pūrente (Sī), mātāpitu-upaṭṭhānadhammameva pūreti (Syā)

5. Dhammikattā (Sī)

pubbacariyaṃ ānetvā kathente kathenteyeva sabbepi te assudhārā pavattetvā muduhadayaṃ ohitasotā bhaviṃsu. Atha nesam Bhagavā sappāyaṃ viditvā saccāni pakāsetvā dhammaṃ desesi.

Desanāvasāne saddhiṃ puttehi ceva suṇisāhi ca brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahīti.

Parijññabrāhmaṇaputtavatthu tatiyaṃ.

4. Pasenadikosavavattu

Middhī yadā hotīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto rājānaṃ Pasenadikosalaṃ ārabba kathesi.

Ekasmiṃ hi samaye rājā taṇḍuladoṇassa odanaṃ tadupiyena¹ sūpabyañjanaena bhuñjati. So ekadivasaṃ bhuttaṭṭarāso bhattasammadaṃ avinodetvāva Satthu santikaṃ gantvā kilantarūpo ito cito ca samparivattati, niddāya abhibhuyyamānopi ujukaṃ nipajjitum² asakkonto ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ Satthā āha “kiṃ mahārāja avissamitvāva āgatosī”ti. Āma bhante, bhuttakālato paṭṭhāya me mahādukkhaṃ hotīti. Atha naṃ Satthā “mahārāja atibahubhojanaṃ evaṃ dukkhaṃ hotī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

325. “Middhī yadā hoti mahagghaso ca,
Niddāyitā samparivattasāyī.
Mahāvarāhova nivāpapuṭṭho,
Punappunaṃ gabbhamupeti mando”ti.

Tattha **middhī**ti thinamiddhābhibhūto. **Mahagghaso** cāti mahābhojano āharahatthaka-alaṃsāṭakatatravaṭṭakakākamāsakabhuttavamitakānaṃ aññataro viya. **Nivāpapuṭṭho**ti kuṇḍakādinaṃ sūkarabhattena puṭṭho. Gharasūkaro hi daharakālato paṭṭhāya posiyamāno thūlasarīrakāle gehā bahi nikkhamitum alabhanto heṭṭhāmañcādisu

1. Tadanurūpena (Sī, Ka)

2. Nisīditum (Sī)

samparivattitvā assasanto passasanto sayateva. Idaṃ vuttaṃ hoti—yadā puriso middhī ca hoti mahagghaso ca, nivāpapuṭṭho mahāvarāho viya ca aññena iriyāpathena yāpetum¹ asakkonto niddāyanasīlo samparivattasāyī, tadā so “aniccaṃ dukkhaṃ anattā”ti tīpi lakkhaṇāni manasi kātuṃ na sakkoti. Tesāṃ amanasikārā mandapañño punappunaṃ gabbhamupeti, gabbhavāsato na parimuccatīti. Desanāvasāne Satthā rañño upakāravasena—

“Manujassa sadā satīmato, mattaṃ jānato laddhabhojane.

Tanukassa bhavanti vedanā, saṇikaṃ jīrati āyu pālayan”ti²—

Imaṃ gāthaṃ vatvā Uttaramāṇavaṃ uggaṇhāpetvā “imaṃ gāthaṃ rañño bhojanavelāya pavedeyyāsi³, iminā upāyena bhojanaṃ parihāpeyyāsi”ti upāyaṃ ācikkhi, so tathā akāsi. Rājā aparena samayena nālīkodanaparamatāya saṇṭhito susallahukasarīro sukhappatto Satthari uppannavissāso sattāhaṃ asadisadānaṃ pavattesi. Dānānumodanāya mahājano mahantaṃ visesaṃ pāpuṇīti.

Pasenadikosalavatthu catutthaṃ.

5. Sānusāmaṇeravatthu

Idaṃ pureti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Sānuṃ nāma sāmaṇeraṃ ārabha kathesi.

So kira ekissā upāsikāya ekaputtako ahosi. Atha naṃ sā daharakāleyeva pabbājesi. So pabbajitakālato paṭṭhāya sīlavā-ahosi vattasampanno, ācariyupajjhāya-āgantukānaṃ vattaṃ katameva hoti. Māsassa aṭṭhame divase⁴ pātova utṭhāya udakamālake udakaṃ upaṭṭhāpetvā dhammassavanaggaṃ sammajjitvā āsanaṃ paññāpetvā dīpaṃ jāletvā madhurassarena dhammassavanaṃ ghoseti. Bhikkhū tassa thāmaṃ

1. Ṭhātuṃ (Sī)

2. Saṃ 1. 82 piṭṭhe.

3. Vadeyyāsi (Sī, Syā)

4. Aṭṭha divase (Sī, Syā) Am-Ṭṭha 1. 280 piṭṭhe passitabbaṃ.

ñatvā “sarabhaññaṃ¹ bhaṇa sāmaṇera”ti ajjhesanti. So “mayhaṃ hadayavāto rujati, kāyo vā bādhati”ti kiñci paccāhāraṃ akatvā dhammāsaṇaṃ abhirūhitvā ākāsaṅgaṃ otārento viya sarabhaññaṃ vatvā otaranto “mayhaṃ mātāpitūnaṃ imasmiṃ sarabhaññaṃ pattiṃ dammī”ti vadati. Tassa manussā mātāpitāro pattiya dinnabhāvaṃ na jānanti. Anantarattabhāve panassa mātā yakkhinī hutvā nibbattā, sā devatāhi saddhiṃ āgantvā dhammaṃ sutvā “sāmaṇereṇa dinnapattiṃ anumodāmi tātā”ti vadati. “Sīlasampanno ca nāma bhikkhu sadevakassa lokassa piyo hotī”ti tasmiṃ sāmaṇere devatā salajjā sagāravā mahābrahmānaṃ viya aggikkhandhaṃ viya ca naṃ maññanti. Sāmaṇere gāravena taṇca yakkhiniṃ garukaṃ katvā passanti. Tā dhammassavanayakkhasamāgamādīsu “sānumātā sānumātā”ti yakkhiniyā aggāsaṇaṃ aggodakaṃ aggapiṇḍaṃ denti. Mahesakkhāpi yakkhā taṃ disvā maggā okkamanti, āsanā vuṭṭhahanti.

Atha kho sāmaṇero vuṭṭhimanvāya paripakkindriyo anabhiratiyā pīḷito anabhiratiṃ vinodetuṃ asakkonto paruḷhakesanakho kiliṭṭhanivāsanapārurupano kassaci anārocetvā pattacīvaramādāya ekakova mātugharaṃ agamāsi. Upāsikā puttaṃ disvā vanditvā āha “kiṃ tāta tvaṃ pubbe ācariyupajjhāyehi vā daharasāmaṇerehi vā saddhiṃ idhāgacchasi, kasmā ekakova ajja āgatosī”ti. So ukkaṇṭhitabhāvaṃ ārocesi. Sā upāsikā nānappakāreṇa gharāvāse ādīnaṃ dassetvā puttaṃ ovadamānāpi saññāpetuṃ asakkontī “appeva nāma attano dhammatāyapi sallakkheyyā”ti anuyyojetvā “tiṭṭha tāta, yāva te yāgubhattaṃ sampāдеми, yāguṃ pivitvā katabhattakiccassa te manāpāni vatthāni nīharitvā dassāmī”ti vatvā āsaṇaṃ paññāpetvā adāsi. Nisīdi sāmaṇero. Upāsikā muhutteneva yāgukhajjakaṃ sampādetvā adāsi. Atha “bhattaṃ sampādessāmī”ti avidūre nisinnā taṇḍule dhovati. Tasmiṃ samaye sā yakkhinī “kahaṃ nu kho sāmaṇero, kacci bhikkhāhāraṃ labhati, no”ti āvajjamānā tassa vibbhamitukāmatāya nisinnabhāvaṃ ñatvā “sāmaṇero me mahesakkhānaṃ devatānaṃ antare lajjaṃ uppādeyya², gacchamissa vibbhamane antarāyaṃ karissāmī”ti āgantvā tassa sarīre

1. Padabhāṇaṃ (Sī, Syā)

2. Ñatvā māheva kho me devatānaṃ antare lajjaṃ uppajjeyya (Sī)

adhimuccitvā gīvaṃ parivattetvā kheḷena paggharantena bhūmiyaṃ nipatī¹.
 Upāsikā puttassa taṃ vipphakāraṃ disvā vegena gantvā puttaṃ āliṅgetvā
 ūrūsu² nipajjāpesi. Sakalagāmaṃvāsino āgantvā balikammādīni karīmsu.
 Upāsikā pana paridevamānā imā gāthā abhāsi—

“Cātuddasiṃ pañcadasīṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī.
 Pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.
 Uposathaṃ upavasanti, brahmacariyaṃ caranti ye.
 Na tehi yakkhā kīḷanti, iti me arahataṃ sutāṃ.
 Sā dāni ajja passāmi, yakkhā kīḷanti sānuna”³ti.

Upāsikāya vacanaṃ sutvā—

“Cātuddasiṃ pañcadasīṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī.
 Pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.
 Uposathaṃ upavasanti, brahmacariyaṃ caranti ye.
 Na tehi yakkhā kīḷanti, sāhu te arahataṃ sutā”ti—

Vatvā āha—

“Sānuṃ pabuddhaṃ vajjāsī, yakkhānaṃ vacanaṃ idaṃ.
 Mākāsī pāpakaṃ kammaṃ, āvi vā yadi vā raho.
 Sace ca pāpakaṃ kammaṃ, karissasi karosi vā.
 Na te dukkhā pamutyatthi, uppaccāpi palāyato”ti.

Evāṃ pāpakaṃ kammaṃ katvā sakuṇassa viya uppatitvā palāyatopi te
 mokkho natthīti vatvā sā yakkhinī sāmaṇeraṃ muñci. So akkhīni ummīletvā
 mātaraṃ kese vikiriya assasantiṃ passasantiṃ rodamaṇaṃ
 sakalagāmaṃvāsino ca sannipatite disvā attano yakkhena gahitabhāvaṃ
 ajānanto “ahaṃ pubbe pīṭhe nisinnō, mātā me avidūre nisīditvā taṇḍule
 dhovī, idāni panamhi bhūmiyaṃ nipanno, kiṃ nu kho etan”ti nipannakova
 mātaraṃ āha—

1. Vipphandi (Sī, Syā)

2. Urc (Ka)

3. Saṃ 1. 210 piṭṭhe.

“Mataṃ vā amma rodanti, yo vā jīvaṃ na dissati.
Jīvantaṃ amma passantī, kasmā maṃ amma rodasī”¹ti.

Athassa mātā vatthukāmakilesakāme pahāya pabbajitassa puna
vibbhamanattaraṃ āgamane ādīnavaṃ dassentī āha—

“Mataṃ vā putta rodanti, yo vā jīvaṃ na dissati.
Yo ca kāme cajitvāna, punarāgacchate idha.
Taṃ vāpi putta rodanti, puna jīvaṃ mato hi so”²ti.

Evañca pana vatvā gharāvāsaṃ kukkuḷasadiṣaṇceva narakasadiṣaṇca
katvā gharāvāse ādīnavaṃ dassentī puna āha—

“Kukkuḷā ubbhato tāta, kukkuḷaṃ² patitumicchasi.
Narakā ubbhato tāta, narakam patitumicchasi”²ti.

Atha naṃ “putta bhaddaṃ tava hotu, mayā pana ‘ayaṃ no puttako
ḍayhamāno’²ti gehā bhaṇḍaṃ viya nīharitvā Buddhasāsane pabbājito,
gharāvāse puna ḍayhitum icchasi. Abhidhāvatha parittāyatha noti
imamatthaṃ kassa ujjhāpayāma kaṃ nijjhāpayāmā”²ti dīpetum imaṃ
gāthamāha—

“Abhidhāvatha bhaddante, kassa ujjhāpayāmase.
Ādittā nīhataṃ bhaṇḍaṃ, puna ḍayhitumicchasi”²ti.

So mātari kathentiyā kathentiyā sallakkhetvā “natthi mayhaṃ
gihibhāvena attho”²ti āha. Athassa mātā “sādhu tātā”²ti tuṭṭhā paṇītabhojanaṃ
bhojetvā “kativassosi tātā”²ti pucchitvā paripuṇṇavassabhāvaṃ ñatvā
ticivaraṃ paṭiyādesi. So paripuṇṇapattacīvaro upasampadaṃ labhi. Athassa
acirūpasampannassa Satthā cittaniggahe ussāhaṃ janento “cittaṃ nāmetaṃ
nānārammaṇesu dīgharattaṃ cārikaṃ carantaṃ aniggaṇhantassa sotthibhāvo
nāma natthi, tasmā aṅkusena mattahatthino viya cittassa niggaṇhane yogo
karaṇīyo”²ti vatvā imaṃ gāthamāha—

1. Khu 2. 229; Saṃ 1. 211 piṭṭhesu. 2. Kukkuḷe (Sī) Saṃ 1. 211 piṭṭhe passitabbaṃ.

326. “Idaṃ pure cittamacāri cārikaṃ,
 Yenicchakaṃ yatthakāmaṃ yathāsukhaṃ.
 Tadajjahaṃ niggahessāmi yoniso,
 Hatthippabhinnaṃ viya aṅkusaggaho”ti.

Tassattho—idaṃ cittaṃ nāma ito pubbe¹ rūpādīsu ca ārammaṇesu
 rāgādīnaṃ yena kāraṇena icchatī, yatthevassa kāmo uppajjati, tassa vasena
 yattha kāmaṃ yathārucci carantassa sukhaṃ hoti, tatheva vicaraṇato²
 yathāsukhaṃ dīgharattaṃ cārikaṃ cari, taṃ³ ajja ahaṃ pabhinnaṃ
 mattahatthiṃ hatthācariyaśaṅkhāto cheko aṅkusaggaho aṅkusena viya
 yonisomanasikārena niggahessāmi, nāssa vītikkamituṃ dassāmīti.

Desanāvasāne Sānunaṃ saddhiṃ dhammassavanāya upasaṅkamantānaṃ
 bahūnaṃ devatānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Sopāyasmā tepiṭakaṃ
 Buddhavacanaṃ uggaṇḍhitvā mahādhammakathiko hutvā vīsavassasataṃ
 ṭhatvā sakalajambudīpaṃ saṅkhobhetvā parinibbāyīti.

Sānusāmaṇḍeravatthu pañcamaṃ.

6. Pāveyyakahatthivatthu

Appamādaratāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
 Kosalarañño Pāveyyakaṃ⁴ nāma hatthiṃ ārabha kathesi.

So kira hatthī taruṇakāle mahābalo hutvā aparena samayena
 jarāvātavegabbhāhato hutvā ekaṃ mahantaṃ saraṃ oruyha kalale laggitvā
 uttarituṃ nāsakkhi. Mahājano taṃ disvā “evarūpopi nāma hatthī imaṃ
 dubbalabhāvaṃ patto”ti kathaṃ samuṭṭhāpesi. Rājā taṃ pavattiṃ sutvā
 hatthācariyaṃ āṇāpesi “gaccha ācariya taṃ hatthiṃ sakalato uddharāhi”ti.
 So gantvā tasmiṃ ṭhāne saṅgāmasīsaṃ dassetvā saṅgāmaḥherimākoṭāpesi.
 Mānajātiko hatthī vegenuṭṭhāya thale patiṭṭhahi. Bhikkhū taṃ kāraṇaṃ disvā
 Satthu ārocesuṃ. Satthā “tena

1. Puretaraṃ (Sī) 2. Carantaṃ (Sī) 3. Cārikaṃ akāsi (Sī) 4. Baddherakaṃ (Sī)

bhikkhave hatthinā pakatipaṅkaduggato attā uddhaṭo, tumhe pana kilesadugge pakkhandā. Tasmā yoniso padahitvā tumhepi tato attānaṃ uddharathā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

327. “Appamādaratā hotha, sacittamanurakkhatha.

Duggā uddharatha’ttānaṃ, paṅke sannova kuṇjaro”ti.

Tattha **appamādaratā**ti satiyā avippavāse abhiratā hotha. **Sacittanti** rūpādīsu ārammaṇesu attano cittaṃ yathā vītikkamaṃ na karoti, evaṃ rakkhatha. **Duggā**ti yathā so paṅke sanno kuṇjaro hatthehi ca pādehi ca vāyāmaṃ katvā paṅkaduggato attānaṃ uddharitvā thale patiṭṭhito, evaṃ tumhepi kilesaduggato attānaṃ uddharatha, nibbānathale patiṭṭhāpethāti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsūti.

Pāveyyakahatthivatthu chaṭṭham.

7. Sambahulabhikkhuvatthu

Sace labhethāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Pālīeyyakaṃ nissāya rakkhitavanasaṇḍe viharanto sambahule bhikkhū ārabba katesi. Vatthu Yamakavagge “pare ca na vijānanti”ti gāthavaṇṇanāya āgatameva. Vuttaṃ hetam¹—

Tathāgatassa tattha hatthināgena upaṭṭhiyamānassa vasanabhāvo sakalajambudīpe pākaṭo ahosi. Sāvattinagarato “Anāthapiṇḍiko Visākhā mahā-upāsikā”ti evamādinī mahākulāni Ānandattherassa sāsanaṃ paḥiṇṇimsu “Satthāraṃ no bhante dassethā”ti. Disāvāsīnopi pañcasatā bhikkhū vuṭṭhavassā Ānandattheraṃ upasaṅkamitvā “cirassutā no āvuso Ānanda Bhagavato sammukhā dhammī kathā, sādhu mayaṃ āvuso Ānanda, labheyyāma Bhagavato sammukhā dhammiṃ kathāṃ savanāyā”ti yācīmsu. Thero te bhikkhū ādāya tattha gantvā

1. Dhammapada-Ṭṭha 1. 39 piṭṭhe.

“temāsaṃ ekavīhārino Tathāgatassa santikaṃ ettakehi bhikkhūhi saddhiṃ upasaṅkamanāṃ ayuttan”ti cintetvā te bhikkhū bahi ṭhapetvā ekakova Satthāraṃ upasaṅkami. Pālīeyyako taṃ disvā daṇḍamādāya pakkhandi. Taṃ Satthā oloketvā “apehi apehi Pālīeyyaka, mā vārayi, Buddhupaṭṭhāko eso”ti āha. So tattheva daṇḍaṃ chaḍḍetvā pattacīvarapaṭiggahaṇaṃ āpucchi. Thero nādāsi. Nāgo “sace uggahitavatto bhavissati, Satthu nisīdanapāsāṇaphalake attano parikkhāraṃ na ṭhapesati”ti cintesi. Thero pattacīvaraṃ bhūmiyaṃ ṭhapesi. Vattasampannā hi garūṇaṃ āsane vā sayane vā attano parikkhāraṃ na ṭhamenti.

Thero Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “ekakova āgatosī”ti pucchitvā pañcahi bhikkhusatehi āgatabhāvaṃ sutvā “kahaṃ pana te”ti pucchitvā “tumahākaṃ cittaṃ ajānanto bahi ṭhapetvā āgatomhī”ti vutte “pakkosāhi ne”ti āha. Thero tathā akāsi. Satthā tehi bhikkhūhi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā tehi bhikkhūhi “bhante Bhagavā Buddhasukhumālo ceva khattiyasukhumālo ca, tumhehi temāsaṃ ekakehi tiṭṭhantehi nisīdantehi ca dukkaraṃ kataṃ, vattapaṭivattakārakopi mukhodakādidāyakopi nāhosi maññe”ti vutte “bhikkhave Pālīeyyakahatthinā mama sabbakiccāni katāni. Evarūpaṃ hi sahāyaṃ labhantena ekakova vasitum¹ yuttaṃ, alabhantassa ekacārikabhāvova seyyo”ti vatvā Nāgavagge imā gāthā abhāsi—

328. “Sace labhetha nipakaṃ sahāyaṃ,
Saddhiṃ caraṃ sādhuvihāri dhīraṃ.
Abhibhuyya sabbāni parissayāni,
Careyya tena’ttamano satīmā.

329. No ce labhetha nipakaṃ sahāyaṃ,
Saddhiṃ caraṃ sādhuvihāri dhīraṃ.
Rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāya,
Eko care Mātaṅga’raññeva nāgo.

1. Labhantena saddhiṃ tena vasitum (Sī)

330. Ekassa caritaṃ seyyo,
 Natthi bāle sahāyatā.
 Eko care na ca pāpāni kayirā,
 Appossukko Mātaṅga’raññeva nāgo”ti.

Tattha **nipakanti** nepakkapaññāya samannāgataṃ. **Sādhuvihāri dhīranti** bhaddakavīhāriṃ paṇḍitaṃ. **Parissayānīti** tādisaṃ mettāvīhāriṃ sahāyaṃ labhanto sīhabyagghādayo pākaṭaparissaye ca rāgabhayadosabhayamohabhayādayo paṭicchannaparissaye cāti sabbeva parissaye abhibhavitvā tena saddhiṃ attamano upaṭṭhitasatī hutvā careyya, vihareyyāti attho.

Rājāva raṭṭhanti raṭṭhaṃ hitvā gato mahājanakarājā viya. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā vijitabhūmipadeso rājā “idaṃ rajjaṃ nāma mahantaṃ pamādaṭṭhānaṃ, kiṃ me rajjena kāritena”ti vijitaṃ raṭṭhaṃ pahāya ekakova mahāraññaṃ pavisitvā tāpasapabbajjaṃ pabbajitvā catūsu iriyāpathesu ekakova carati, evaṃ ekakova careyyāti. **Mātaṅga’raññeva nāgo**ti yathā ca “ahaṃ kho ākiṇṇo viharāmi hatthīhi hatthinīhi hatthikaḷabhehi hatthicchāpehi, chinnaggāni ceva tiṇāni khādāmi, obhaggobhaggañca me sākhaḃhaṅgaṃ khādanti, āvilāni ca pānīyāni pivāmi, ogāhā ca me uttiṇṇassa hatthiniyo kāyaṃ upanighamsantiyo gacchanti, yaṃnūnāhaṃ ekakova gaṇamhā vūpakaṭṭho vihareyyan”ti¹ evaṃ paṭisañcikkhitvā gamanato mātaṅgoti laddhanāmo imasmiṃ araññe ayaṃ hatthināgo yūthaṃ pahāya sabbiriyāpathesu ekakova sukhaṃ carati, evampi ekova careyyāti attho.

Ekassāti pabbajitassa hi pabbajitakālato paṭṭhāya ekībhāvābhīratassa ekakasseva caritaṃ seyyo. **Natthi bāle sahāyatāti** cūḷasīlaṃ majjhimasīlaṃ mahāsīlaṃ dasa kathāvatthūni terasa dhutaṅgaguṇāni vipassanāññaṇaṃ cattāro maggā cattāri phalāni tisso vijjā cha abhiññā amatamahānibbānanti ayañhi sahāyatā nāma. Sā bāle nissāya

1. Vi 3. 500; Khu 1. 125 piṭṭhesu.

adhigantum na sakkāti natthi bāle sahāyatā. **Ekoti** iminā kāraṇena sabbiriyāpathesu ekakova careyya, appamattakānipi na ca pāpāni kayirā. Yathā so appossukko nirālayo imasmim araññe Mātāṅganāgo icchiticchitaṭṭhāne sukhaṃ carati, evaṃ ekakova hutvā careyya, appamattakānipi na ca pāpāni kareyyāti attho. Tasmā tumhehi patirūpaṃ sahāyaṃ alabhantehi ekacārīheva bhavitabbanti imamatthaṃ dassento Satthā tesam bhikkhūnaṃ imaṃ dhammadesanaṃ desesi.

Desanāvasāne pañcasatāpi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu sattamaṃ.

8. Māravatthu

Atthamhīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Himavantapadesa araṇṇakuṭīkāyaṃ viharanto māraṃ ārabha kathesi.

Tasmim kira kāle rājāno manusse pīletvā rajjaṃ kārenti. Atha Bhagavā adhammikaṛājūnaṃ rajje daṇḍakaraṇapīlite¹ manusse disvā kāruṇṇena evaṃ cintesi “sakkā nu kho rajjaṃ kāretum ahanam aghātayaṃ, ajinaṃ ajāpayam, asocaṃ asocāpayam dhammena”ti, māro pāpimā taṃ Bhagavato parivitakkaṃ ṇatvā “samaṇo Gotamo ‘sakkā nu kho rajjaṃ kāretun’ti cintesi, idāni rajjaṃ kāretukāmo bhavissati, rajjañca nāmetaṃ pamādaṭṭhānaṃ, taṃ kārente² sakkā okāsaṃ labhitum, gacchāmi ussāhamassa janessāmī”ti cintetvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā āha “kāretu bhante Bhagavā rajjaṃ, kāretu Sugato rajjaṃ ahanam aghātayaṃ, ajinaṃ ajāpayam, asocaṃ asocāpayam dhammena”ti. Atha naṃ Satthā “kim pana me tvaṃ pāpima passasi, yaṃ³ maṃ tvaṃ evaṃ vadesī”ti vatvā “Bhagavatā kho bhante cattāro iddhipādā subhāvitā. Ākaṅkhamāno hi Bhagavā Himavantaṃ pabbatarājaṃ ‘suvaṇṇaṃ’ti adhimucceyya, taṃ suvaṇṇameva assa, ahampi kho dhanena dhanakaraṇīyaṃ karissāmi, tumhe dhammena rajjaṃ kāressathā”ti tena vutte—

1. Daṇḍakaramarapīlite (Sī)

2. Kārentassa (Syā)

3. Kim (Sī) Saṃ 1. 117 piṭṭhe passitabbaṃ.

“Pabbatassa suvaṇṇassa, jātarūpassa kevalo.

Dvittāva nālamekassa, iti vidvā samañcare.

Yo dukkhamadakkhi yatonidānaṃ,

Kāmesu so jantu kathaṃ nameyya.

Upadhiṃ viditvā saṅgoti loke,

Tasseva jantu vinayāya sikkhe”ti¹—

Imāhi gāthāhi saṃvejjetvā “añño eva kho pāpima tava ovādo, añño mama, tayā saddhiṃ dhammasaṃsandana² nāma natthi, ahaṃ hi evaṃ ovaḍāmī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

331. “Atthamhi jātamhi sukhā sahāyā,

Tuṭṭhī sukhā yā itarītarena.

Puññaṃ sukhaṃ jīvitasāṅkhayamhi,

Sabbassa dukkhassa sukhaṃ pahānaṃ.

332. Sukhā matteyyatā loke,

Atho petteyyatā sukhā.

Sukhā sāmāññatā loke,

Atho brahmaññatā sukhā.

333. Sukhaṃ yāva jarāsīlaṃ, sukhā saddhā patiṭṭhitā.

Sukho paññāya paṭilābho, pāpānaṃ akaraṇaṃ sukhaṃ”ti.

Tattha **atthamhīti** pabbajitassāpi hi cīvarakaraṇādike vā adhikaraṇavūpasamādike vā gihinopi kasikammādike vā balavapakkkhasannissitehi abhibhavanādike vā kicce uppanne ye taṃ kiccaṃ nipphādetuṃ vā vūpasametum vā sakkonti, evarūpā sukhā sahāyāti attho. **Tuṭṭhī sukhāti** yasmā pana gihinopi sakena asantuṭṭhā sandhicchedādīni ārabhanti, pabbajitāpi nānappakāraṃ anesanaṃ. Iti te sukhaṃ na vindantiyeva. Tasmā yā itarītarena parittena vā vipulena vā attano santakena santuṭṭhi, ayameva sukhāti attho. **Puññaṃ** maraṇakāle pana yathājjhāsayena pattharivā

1. Saṃ 1. 118 piṭṭhe.

2. Sammantanā (Sī, Syā)

katapuññakammameva sukhaṃ. **Sabbassāti** sakalassapi pana vaṭṭadukkhassa pahānasaṅkhātāṃ arahattameva imasmiṃ loke sukhaṃ nāma.

Matteyyatāti mātari sammā paṭipatti. **Petteyyatāti** pitari sammā paṭipatti. Ubhayenapi mātāpitūnaṃ upaṭṭhānameva kathitaṃ. Mātāpitāro hi puttānaṃ anupaṭṭhahanabhāvaṃ ñatvā attano santakaṃ bhūmiyaṃ vā nidahanti, paresaṃ vā vissajjenti, “mātāpitāro na upaṭṭhahanti”ti nesaṃ nindāpi vaḍḍhati, kāyassa bhedaṃ gūthanirayepi nibbattanti. Ye pana mātāpitāro sakkaccaṃ upaṭṭhahanti, te tesaṃ santakaṃ dhanampi pāpuṇanti, pasaṃsampi labhanti, kāyassa bhedaṃ sagge nibbattanti. Tasmā ubhayampetaṃ sukhanti vuttaṃ. **Sāmaññatāti** pabbajitesu sammā paṭipatti. **Brahmaññatāti** bāhitapāpesu Buddhapaccekabuddhasāvakesu sammā paṭipattiyeva. Ubhayenapi tesaṃ catūhi paccayehi paṭijagganabhāvo kathito, idampi loke sukhaṃ nāma kathitaṃ.

Sīlanti maṇikuṇḍalarattavattthādayo hi alaṅkāraṃ tasmiṃ tasmiṃ vaye ṭhitānaṃyeva sobhanti. Na daharānaṃ alaṅkāro mahallakakāle, mahallakānaṃ vā alaṅkāro daharakāle sobhati, “ummattako esa maññe”ti garahuppādanena pana dosameva janeti. Pañcasīladasasīlādibhedāṃ pana sīlaṃ daharassāpi mahallakassāpi sabbavayesu sobhatiyeva, “aho vatāyaṃ sīlavā”ti pasaṃsuppādanena somanassameva āvahati. Tena vuttaṃ **sukhaṃ yāva jarā sīlanti**. **Saddhā paṭiṭṭhitāti** lokiyalokuttarato duvidhāpi saddhā niccalā hutvā paṭiṭṭhitā. **Sukho paññāya paṭilābhoti** lokiyalokuttarapaññāya paṭilābho sukho. **Pāpānaṃ akaraṇanti** setughātavasena pana pāpānaṃ akaraṇaṃ imasmiṃ loke sukhanti attho.

Desanāvasāne bahūnaṃ devatānaṃ dhammābhisamayo ahoṣīti.

Māravatthu aṭṭhamāṇaṃ.

Nāgavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tevīsatiṃ vaggo.

24. Taṇhāvagga

1. Kapilamacchavatthu

Manujassāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Kapilamacchaṃ ārabha kathesi.

Atīte kira Kassapabhagavato parinibbutakāle dve kulabhātaro nikkhamitvā sāvakānaṃ santike pabbajimsu. Tesu jeṭṭho Sāgato¹ nāma ahosi, kaniṭṭho Kapilo nāma. Mātā pana nesaṃ Sādhinī nāma, kaniṭṭhabhaginī Tāpanā nāma. Tāpi bhikkhunīsu pabbajimsu. Evaṃ tesu pabbajitesu ubho bhātaro ācariyupajjhāyānaṃ vattapaṭivattaṃ katvā viharantā ekadivasaṃ “bhante imasmim̐ sāsane kati dhurānī”ti pucchitvā “ganthadhuraṃ vipassanādhurañcāti dve dhurānī”ti sutvā jeṭṭho “vipassanādhuraṃ pūressāmī”ti pañca vassāni ācariyupajjhāyānaṃ santike vasitvā yāva arahattā kammaṭṭhānaṃ gahetvā araññaṃ pavisitvā vāyamanto arahattaṃ pāpuṇi. Kaniṭṭho “ahaṃ tāva taruṇo, vuḍḍhakāle vipassanādhuraṃ pūressāmī”ti ganthadhuraṃ paṭṭhapetvā tīṇi piṭakāni uggaṇhi. Tassa pariyattim̐ nissāya mahāparivāro, parivāraṃ nissāya lābho udapādi. So bāhusaccamadena matto lābhataṇhāya abhibhūto atipaṇḍitamānītāya parehi vuttaṃ kappiyampi “akappiyan”ti vadeti, akappiyampi “kappiyan”ti vadeti, sāvajjampi “anavajjan”ti, anavajjampi “sāvajjan”ti. So pesalehi bhikkhūhi “mā āvuso Kapila evaṃ avacā”ti vatvā dhammañca vinayañca dassetvā ovadiyamānopi “tumhe kim̐ jānātha, rittamuṭṭhisadisā”ti-ādīni vatvā khumsento vambhento carati. Athassa bhātu Sāgatattherassāpi bhikkhū tamatthaṃ ārocesuṃ. Sopi naṃ upasaṅkamitvā “āvuso Kapila tumhādisānañhi sammāpaṭipatti sāsanaṃ āyu nāma, tasmā paṭipattim̐ pahāya kappiyādīni paṭibāhanto mā evaṃ avacā”ti ovadi. So tassapi vacanaṃ nādiyi. Evaṃ santepi thero dvattikkhattuṃ ovaditvā ovādaṃ agaṇhantaṃ “nāyaṃ mama vacanaṃ karotī”ti ñatvā “tena āvuso paññāyissasi sakena kammena”ti vatvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya naṃ aññe pesalā bhikkhū chaḍḍayimsu.

1. Sodhano (Sī, Syā)

So durācāro hutvā durācāraparivuto viharanto ekadivasam uposathagge “pātimokkham uddisissāmī”ti bījanim ādāya dhammāsane nisīditvā “vattati āvuso ettha sannipatitānam bhikkhūnam pātimokkhan”ti pucchitvā “ko attho imassa paṭivacanena dinnenā”ti tuṇhībhūte bhikkhū disvā “āvuso dhammo vā vinayo vā natthi, pātimokkhena sutena vā asutena vā ko attho”ti vatvā āsanā vuṭṭhahi. Evaṃ so Kassapassa Bhagavato pariyattisāsanam osakkāpesi. Sāgatattheropi tadaheva parinibbāyi. Kapilo āyupariyosāne Avīcimhi mahāniraye nibbatti. Sāpissa mātā ca bhaginī ca tasseva diṭṭhānugatiṃ āpajjitvā pesale bhikkhū akkositvā paribhāsivā tattheva nibbattisu.

Tasmiṃ pana kāle pañcasatā purisā gāmaghātakādīni katvā corikāya jīvantā janapadamanussehi anubaddhā palāyamānā araṇṇam pavisitvā tattha kiñci paṭisaraṇam apassantā aññataram āraṇṇikam bhikkhum disvā vanditvā “paṭisaraṇam no bhante hothā”ti vadiṃsu. Thero “tumhākam sīlasadisam paṭisaraṇam nāma natthi, sabbe pi pañcasīlāni samādiyathā”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā sīlāni samādiyṃsu. Atha ne thero ovadi “idāni tumhe sīlavantā, jīvitahetupi vo neva sīlam atikkamitabbam, na manopadoso kātabbo”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchṃsu. Atha ne janapadamanussā taṃ ṭhānam patvā ito cito ca pariyesamānā te core disvā sabbe te jīvita voropesum. Te kalam katvā devaloke nibbattiṃsu. Corajetṭhako jetṭhakadevaputto ahosi.

Te anulomapaṭilomavasena ekam Buddhantaram devaloke saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvatthinagaradvāre pañcasatakulike¹ Kevaṭṭagāme nibbattiṃsu. Jetṭhakadevaputto Kevaṭṭajetṭhakassa gehe paṭisandhim gaṇhi, itare itaresu. Evaṃ tesam ekadivaseyeva paṭisandhigahaṇaṇca mātukucchito nikkhamanaṇca ahosi. Kevaṭṭajetṭhako “atthi nu kho imasmiṃ gāme aññepi dārakā ajja jātā”ti pariyesāpetvā tesam jātabhāvaṃ ñatvā “ete mama puttassa sahāyakā bhavissanti”ti sabbesam

1. Pañcakulasatike (Sī)

posāvanikaṃ dāpesi. Te sabbepi sahaṃsukīlakā sahāyakā hutvā anupubbena vayappattā ahesuṃ. Tesāṃ Kevaṭṭajetṭhakaputtova yasato ca tejato ca aggapuriso ahosi.

Kapilopi ekaṃ Buddhantaraṃ niraye paccitvā vipākāvasesena tasmim kālā Aciravatiyā suvaṇṇavaṇṇo duggandhamukho maccho hutvā nibbatti. Athekadivasāṃ te sahāyakā “macche bandhissāmā”ti jālādīni gahetvā nadiyā khipimsu. Atha nesāṃ antojālaṃ so maccho pāvisi. Taṃ disvā sabbe Kevaṭṭagāmaṃvāsino uccāsaddamaṃsu “puttā no paṭhamāṃ macche bandhantā suvaṇṇamacchāṃ bandhimsu, idāni no rājā bahudhanaṃ¹ dassatī”ti. Tepi kho sahāyakā macchāṃ nāvāya pakkipitvā nāvaṃ ukkipitvā rañño santikaṃ agamaṃsu. Raññāpi taṃ disvā “kim etan”ti vutte “maccho devā”ti āhaṃsu. Rājā suvaṇṇavaṇṇaṃ macchāṃ disvā “Satthā etassa suvaṇṇavaṇṇakāraṇaṃ jānissatī”ti macchāṃ gāhāpetvā Bhagavato santikaṃ agamāsi. Macchena mukhe vivaṭamattēyeva sakalajetavanaṃ ativiya duggandhaṃ ahosi. Rājā Satthāraṃ pucchi “kasmā bhante maccho suvaṇṇavaṇṇo jāto, kasmā cassa mukhato duggandho vāyatī”ti.

Ayaṃ mahārāja Kassapabhagavato pāvacane Kapilo nāma bhikkhu ahosi bahussuto mahāparivāro lābhaṭṭhāya abhibhūto attano vacanaṃ agaṇhantānaṃ akkosakaparibhāsako, tassa ca Bhagavato sāsanaṃ osakkāpesi, so tena kammena Avīcimhi nibbattitvā vipākāvasesena idāni maccho hutvā jāto. Yaṃ pana so dīgharattaṃ Buddhavacanaṃ vācesi, Buddhassa ca guṇaṃ kathesi, tassa nissandena imaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ paṭilabhi. Yaṃ bhikkhūnaṃ akkosakaparibhāsako ahosi, tenassa mukhato duggandho vāyati. Kathāpemi naṃ mahārājāti. Kathāpetha bhanteti. Atha naṃ Satthā pucchi “tvaṃsi Kapilo”ti. Āma bhante ahaṃ Kapiloti. Kuto āgatosīti. Avīcimahānirayato bhanteti. Jetṭhabhātiko te Sāgato kuhiṃ gatoti. Parinibbuto bhanteti. Mātā pana te Sādhinī kahanti. Mahāniraye nibbattā bhanteti. Kaniṭṭhabhaginī ca te tāpanā kahanti. Mahāniraye nibbattā bhanteti. Idāni tvaṃ kahaṃ gamissasīti. “Avīcimahānirayameva bhante”ti vatvā vipaṭṭisārābhibhūto

1. Pahūtadhanaṃ (Sī), pahūtaṃ dhanāṃ (Syā)

nāvaṃ sīsena paharitvā tāvadeva kālaṃ katvā niraye nibbatti. Mahājano saṃviggo ahosi lomahaṭṭhajāto.

Atha Bhagavā tasmim̐ khaṇe sannipatitāya parisāya cittācāraṃ oloketvā taṅkhaṇānurūpaṃ dhammaṃ desetum̐ “dhammacariyaṃ brahmacariyaṃ, etadāhu vasuttaman”ti Suttanipāte **Kapilasuttaṃ**¹ kathetvā imā gāthā abhāsi—

334. “Manujassa pamattacārino, taṇhā vaḍḍhati māluvā viya.
So plavatī hurā huraṃ, phalamicchaṃva vanasmi vānaro.

335. Yaṃ esā sahate jammī, taṇhā loka visattikā.
Sokā tassa pavaḍḍhanti, abhivaṭṭhaṃva bīraṇaṃ.

336. Yo cetaṃ sahate jammim̐, taṇhaṃ loka duraccayaṃ.
Sokā tamhā papatanti, udabinduva pokkharā.

337. Taṃ vo vadāmi bhaddaṃ vo, yāvante’ttha samāgatā.
Taṇhāya mūlaṃ khaṇatha, usīratthova bīraṇaṃ.
Mā vo naḷaṃva sotova, māro bhañji punappunan”ti.

Tattha **pamattacārino**ti sativossaggalakkhaṇena pamādena pamattacārissa puggalassa neva jhānaṃ na vipassanā na maggaphalāni vaḍḍhanti. Yathā pana rukkhaṃ saṃsibbantī pariyonandhantī tassa vināsāya māluvālatā vaḍḍhati, evamassa cha dvārāni nissāya punappunaṃ uppajjanato taṇhā vaḍḍhatīti attho. **So plavatī hurā huranti** so taṇhāvasiko puggalo bhava bhava uplavati dhāvati. Yathā kim̐ viyāti? **Phalamicchaṃva vanasmi vānaro**, yathā rukkhaphalaṃ icchanto vānaro vanasmiṃ dhāvati, tassa tassa rukkhassa sākhaṃ gaṇhāti, taṃ muñcitvā aññaṃ gaṇhāti, tampi muñcitvā aññaṃ gaṇhāti, “sākhaṃ alabhitvā sannisinno”ti vattabbataṃ nāpajjati, evameva taṇhāvasiko puggalo hurā huraṃ dhāvanto “ārammaṇaṃ alabhitvā taṇhāya apavattaṃ patto”ti vattabbataṃ nāpajjati.

1. Khu 1. 321 piṭṭhe.

Yanti yaṃ puggalaṃ eṣā lāmakabhāvena jammī visāhāratāya visapupphatāya visaphalatāya visaparibhogatāya rūpādīsu visattatāya āsattatāya visattikāti saṅkhyāṃ gatā chadvārikataṇhā abhibhavati. Yathā nāma vassāne punappunāṃ vassantena devena abhivaṭṭhaṃ bīraṇaṭiṇaṃ vadḍhati, evaṃ tassa puggalassa anto vaṭṭamūlakā sokā abhivaḍḍhantīti attho.

Duraccayanti yo pana puggalo evaṃ vuttappakāraṃ atikkamituṃ pajahituṃ dukkaratāya duraccayaṃ taṇhaṃ sahati abhibhavati, tamhā puggalā vaṭṭamūlakā sokā papatanti. Yathā nāma pokkhare padumapatte patitaṃ udakabindu na patiṭṭhāti, evaṃ na patiṭṭhahantīti attho.

Taṃ vo vadāmīti tena kāraṇena ahaṃ tumhe vadāmi. **Bhaddaṃ voti** bhaddaṃ tumhākaṃ hotu, mā ayaṃ Kapilo viya vināsaṃ pāpuṇathāti attho. **Mūlanti** imissā chadvārikataṇhāya arahattamaggañāṇena mūlaṃ khaṇatha. Kim viyāti? **Usīratthova bīraṇaṃ**, yathā usīrena atthiko puriso mahantena kudālena bīraṇaṃ khaṇāti, evamassā mūlaṃ khaṇathāti attho. **Mā vo naḷaṃva sotova, māro bhañji punappunanti** mā tumhe nadīsote jātaṃ naḷaṃ mahāvegena āgato nadīsoto viya kilesamāro maraṇamāro devaputtamāro ca punappunāṃ bhañjatūti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi Kevaṭṭaputtā saṃvegaṃ āpajjitvā dukkhassantakiriyaṃ¹ patthayamānā Satthu santike pabbajitvā na cirasseva dukkhassantaṃ katvā Satthārā saddhiṃ āneñjavihārasamāpattidhammaparibhogena ekaparibhogā ahesunti.

Kapilamacchavatthu paṭhamāṃ.

2. Sūkarapotikāvatthu

Yathāpi mūleti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto gūthasūkarapotikaṃ ārabba kathesi.

1. Dukkhasantaṃ kiriyāya (Ka)

Ekasmiṃ kira samaye Satthā Rājagahaṃ piṇḍāya pavisanto ekaṃ Sūkarapotikaṃ disvā sitaṃ pātvākāsi. Tassa sitaṃ karontassa mukhavivaraniggataṃ dantobhāsamaṇḍalaṃ disvā Ānandatthero “ko nu kho bhante hetu sitassa pātukammāyā”ti sitakāraṇaṃ pucchi. Atha naṃ Satthā āha “passasetam Ānanda Sūkarapotikaṃ”ti. Āma bhanteti. Esā Kakusandhassa Bhagavato sāsane ekāya āsanasālāya sāmantaṃ kukkuṭi ahosi. Sā ekassa yogāvacarassa vipassanākammatthānaṃ sajjhāyantassa dhammaghosaṃ sutvā tato cutā rājakule nibbattitvā Ubbarī nāma¹ rājadhītā ahosi. Sā aparabhāge sarīravalaṇḍaṭṭhānaṃ pavittā puḷavakarāsiṃ disvā tattha puḷavakasaññaṃ uppādetvā paṭhamā jhānaṃ paṭilabhi. Sā tattha yāvatāyukaṃ thatvā tato cutā brahmaloke nibbatti. Tato cavitvā puna gativasena ālulamānā idāni sūkarayoniyaṃ nibbatti, idaṃ kāraṇaṃ disvā mayā sitaṃ pātukatanti. Taṃ sutvā Ānandattherappamukhā bhikkhū mahantaṃ saṃvegaṃ paṭilabhiṃsu. Satthā tesāṃ saṃvegaṃ uppādetvā bhavataṇhāya ādīnavaṃ pakāsento antaravīthiyaṃ ʈhitakova imā gāthā abhāsi—

338. “Yathāpi mūle anupaddave daḷhe,
Chinnopi rukkho punareva rūhati.
Evampi taṇhānusaye anūhate,
Nibbattatī dukkhamidaṃ punappunaṃ.

339. Yassa chattimsati sotā, manāpasavanā bhusā.
Mahāvahanti duddiṭṭhiṃ, saṅkappā rāganissitā.

340. Savanti sabbadhi sotā, latā uppajja tiṭṭhati.
Taṇca disvā lataṃ jātaṃ, mūlaṃ paññāya chindatha.

341. Saritāni sinehitāni ca,
Somanassāni honti jantuno.
Te sātasiṭā sukhesino,
Te ve jātijarūpagā narā.

1. Upari nāma (Ka)

342. Tasiṇāya purakkhatā pajā,
 Parisappanti sasova bandhito.
 Saṃyojanasaṅgasattakā,
 Dukkhamupenti punappunam cirāya.

343. Tasiṇāya purakkhatā pajā,
 Parisappanti sasova bandhito.
 Tasmā tasiṇam vinodaye,
 Ākaṅkhanta virāgamattano”ti.

Tattha **mūleti** yassa rukkhassa catūsu disāsu catudhā heṭṭhā ca ujukameva gate pañcavidhamūle chedanaphālanapācanaviḍḍhanādīnam kenaci upaddavena anupaddave thirapattatāya daḷhe so rukkho uparicchinnopi sākhānam vasena punadeva rūhati, evameva chadvārikāya taṇhāya anusaye arahattamaggañāṇena anuhate asamucchinne tasmim tasmim bhava jāti-ādibhedam idam dukkham punappunam nibbattatiyevāti attho.

Yassāti yassa puggalassa “iti ajjhattikassūpādāya aṭṭhārasa taṇhāvicaritāni bāhirassūpādāya aṭṭhārasa taṇhāvicaritāni”ti imesam taṇhāvicaritānam vasena chattimsatiyā sotehi samannāgatā manāpesu rūpādīsu āsavati pavattatīti manāpasavanā taṇhā bhusā balavatī hoti, tam puggalam vipannañāṇatāya duddiṭṭhim punappunam uppajjanato mahantabhāvena mahā hutvā jhānam vā vipassanam vā anissāya rāganissitā saṅkappā vahantīti attho.

Savanti sabbadhi sotāti ime taṇhāsotā cakkhudvārādīnam vasena sabbesu rūpādīsu ārammaṇesu savanato, sabbāpi rūpataṇhā -pa-dhammataṇhāti sabbabhavesu vā savanato sabbadhi savanti nāma. **Latāti** paliveṭhanatṭhena saṃsibbanatṭhena ca latā viyāti latā. **Uppajja tiṭṭhatīti** chahi dvārehi uppajjitvā rūpādīsu ārammaṇesu tiṭṭhati. **Taṇca disvāti** tam pana taṇhālatam “etthesā taṇhā uppajjamānā uppajjati”ti jātattṭhānavasena disvā. **Paññāyāti** Satthena vane jātam latam viya maggapaññāya mūle chindathāti attho.

Saritānīti anusaṇi payātāni. **Sinehitānī**ti cīvarādīsu pavattasinehavasena sinehitā ni ca, taṇhāsinehamakkhitānīti attho. **Somanassānī**ti taṇhāvasikassa jantuno evarūpāni somanassāni bhavanti. **Te sātasiṭā**ti te taṇhāvasikā puggalā sātaniṣṭhā sukhaniṣṭhā ca hutvā sukhesino sukhapariyesino bhavanti. **Te veti** ye evarūpā narā, te jātijarābyādhimaraṇāni upagacchantiye vāti jātijarūpagā nāma honti. **Pajāti** ime sattā tāsakaraṇena tasiṇāti saṅkhyāṃ gatāya taṇhāya purakkhatā parivāritā hutvā.

Bandhitoti luddena araṇṇe baddho saso viya parisappanti bhāyanti. **Samyojanasaṅgasattakā**ti dasavidhena samyojanasaṅgena ceva sattavidhena rāgasāṅgādinā ca sattā baddhā tasmim vā laggā hutvā. **Cirāyāti** ciraṃ dīghamaddhānaṃ punappunaṃ jāti-ādikaṃ dukkhaṃ upagacchantīti attho. **Tasmāti** yasmā tasiṇāya purakkhatā paliveṭṭhitā sattā, tasmā attano virāgaṃ rāgādivigamaṃ nibbānaṃ patthento ākaṅkhamāno bhikkhu arahattamaggenetaṃ tasiṇaṃ vinodaye panuditvā nīharitvā chaḍḍeyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpatti phalādīni pāpuṇimsu.

Sāpi kho Sūkarapotikā tato cavitvā Suvaṇṇabhūmiyaṃ rājakule nibbatti, tato cutā Bārāṇasiyaṃ, tato cutā supparakapaṭṭane assavaṇṇijagehe nibbatti, tato cutā Kāvīrapaṭṭane nāvikaṣa¹ gehe nibbatti, tato cutā Anurādhapure issarakulagehe nibbatti, tato cutā tasseva dakkhiṇadisāya Bhokkantaḡame² Sumanassa nāma kuṭumbikassa dhītā nāmena Sumanā eva hutvā nibbatti. Athassā pitā tasmim ḡame chaḍḍite Dīghavāpīraṭṭhaṃ gantvā Mahāmuniḡame nāma vasi. Tattha naṃ Duṭṭhaḡamaṇiraṇṇo amacco Lakunḡaka-atimbaro nāma kenacideva karaṇīyena gato disvā mahantaṃ maṅgalaṃ katvā ādāya Mahāpuṇṇaḡamaṃ gato. Atha naṃ Koṭipabbatamahāvihāravāsī Mahā-anuruddhatthero³ nāma tattha piṇḡāya caritvā tassā gehadvāre ṭhito disvā bhikkhūhi saddhiṃ kathesi “āvuso Sūkarapotikā nāma Lakunḡaka-atimbaramahāmattassa bhariyabhāvaṃ pattā, aho acchariyaṃ”ti. Sā taṃ kathaṃ sutvā

1. Vikkayikassa (Sī)

2. Bhekkantaḡame (Syā)

3. Mahā-atulattthero (Sī, Syā)

atītabhave ugghāṭetvā jātissaraññaṇaṃ paṭilabhi. Taṅkhaṇaṇṇeva
 uppannasaṃvegā sāmikaṃ yācitvā mahantena issariyena
 pañcabalakattherīnaṃ santike pabbajitvā Tissamahāvihāre
 Mahāsatipaṭṭhānasuttakathaṃ sutvā sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Pacchā
 dāmaṃmaddane kate nātīnaṃ vasanaṭṭhānaṃ Bhokkantaḡāmameva gantvā
 tattha vasantī Kallamahāvihāre Āsīvisopamasuttantaṃ sutvā arahattaṃ
 pāpuṇi.

Sā parinibbānadivase bhikkhubhikkhunīhi pucchitā bhikkhunisaṃghassa
 sabbaṃ imaṃ pavattiṃ nirantaraṃ kathetvā sannipatitassa
 bhikkhusaṃghassa majjhe Maṇḍalārāmaṃvāsinaṃ
 Dhammapadabhāṇakamahātis Sattherena saddhiṃ saṃsanditvā “ahaṃ pubbe
 manussayoniyaṃ nibbattitvā tato cutā kukkuṭṭhitvā tattha senassa santikā
 sīsacchedaṃ patvā Rājagahe nibbattā, paribbājikāsu pabbajitvā
 paṭhamajjhānabhūmiyaṃ nibbattitvā tato cutā seṭṭhikule nibbattā na
 cirasseva cavitvā sūkarayoniṃ gantvā tato cutā suvaṇṇabhūmiṃ, tato cutā
 Bārāṇasim, tato cutā supparakapaṭṭanaṃ, tato cutā Kāvīrapaṭṭanaṃ, tato cutā
 Anurādhapuraṃ, tato cutā Bhokkantaḡāmaṃ”ti evaṃ samavisame terasa
 attabhāve patvā “idāni ukkaṇṭhitvā pabbajitvā arahattaṃ pattā, sabbepi¹
 appamādena sampādetthā”ti vatvā catasso parisā saṃvejetvā parinibbāyīti.

Sūkarapotikāvatthu dutiyaṃ.

3. Vibbhantabhikkhuvatthu

Yo nibbanathoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto
 ekaṃ vibbhantaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi.

Eko kira Mahākassapaṭtherassa saddhivihāriko hutvā cattāri jhānāni
 uppādetvāpi attano mātulassa suvaṇṇakārassa gehe visabhāḡārammaṇaṃ
 disvā tattha paṭibaddhacitto vibbhami. Atha naṃ manussā alasabhāvena
 kammaṃ kātuṃ anicchantāṃ gehā nīharimsu. So pāpamittasaṃsaggena
 corakammaṇa jīvikaṃ kappento vicari. Atha naṃ ekadivasaṃ

1. Idāni ukkaṇṭhitā sabbepi (Sī)

gahetvā pacchābāhaṃ gāḷhabandhanaṃ bandhitvā catukke catukke kasāhi tāḷentā āghātaṇaṃ nayimsu. Thero piṇḍāya carituṃ pavisanto taṃ dakkhiṇena dvārena nīhariyamānaṃ disvā bandhanaṃ sithilaṃ kāretvā “pubbe tayā paricitakammaṭṭhānaṃ puna āvajjehī”ti āha. So tena ovādena satuppādaṃ labhitvā puna catutthajjhānaṃ nibbattesi. Atha naṃ “āghātaṇaṃ netvā ghāteṣāma”ti sūle uttāsesuṃ¹. So na bhāyati na santasati. Athassa tasmim̐ tasmim̐ disābhāge ʒhitā manussā asisattitomarādīni āvudhāni ukkhipitvāpi taṃ asantasantameva disvā “passatha bho imaṃ purisaṃ, anekasatānaṃ hi āvudhahatthānaṃ purisānaṃ majjhe neva chambhati na vedhati, aho acchariyaṃ”ti acchariyabbhutaḷātā mahānādaṃ naditvā raṇṇo taṃ pavattim̐ ārocesuṃ. Rājā taṃ kāraṇaṃ sutvā “vissajjetha naṃ”ti āha. Satthu santikampi gantvā tamatthaṃ ārocayimsu. Sattha obhāsaṃ pharitvā tassa dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

344. “Yo nibbanatho vanādhimutto,
Vanamutto vanameva dhāvati.
Taṃ puggalametha passatha,
Mutto bandhanameva dhāvati”ti.

Tassattho—yo puggalo gihibhāve ālayasaṅkhātāṃ vanathaṃ chaḍḍetvā pabbajitatāya nibbanatho dibbavihārasaṅkhāte tapovane adhimutto gharāvāsabandhanasaṅkhātā taṇhāvanā mutto hutvā puna gharāvāsabandhanasaṅkhātāṃ taṇhāvanameva dhāvati, etha taṃ puggalaṃ passatha, eso gharāvāsabandhanato mutto gharāvāsabandhanameva dhāvati.

Imaṃ pana desanaṃ sutvā so rājapurisānaṃ antare sūlagge nisinnova udayabbayaṃ paṭṭhapetvā tilakkhaṇaṃ āropetvā saṅkhāre sammasanto sotāpattiphalāṃ patvā samāpattisukhaṃ anubhavanto vehāsaṃ uppatitvā ākāse neva Satthu santikaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā sarāḷikāya parisāya majjheyeva arahattaṃ pāpuṇīti.

Vibbhantabhikkhuvatthu tatiyaṃ.

1. Uttāpetuṃ ārabhim̐su (Ka)

4. Bandhanāgāravatthu

Na taṃ dalhanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto bandhanāgāraṃ ārabba kathesi.

Ekasmim kira kāle bahū sandhicchedakapanthaghātakamanussaghātake core ānetvā Kosalarañño dassayimsu. Te rājā andubandhanarajjubandhanasaṅkhalikabandhanehi bandhāpesi. Timsamattāpi¹ kho jānapadā bhikkhū Satthāraṃ daṭṭhukāmā āgantvā disvā vanditvā punadivase Sāvattim piṇḍāya carantā bandhanāgāraṃ gantvā te core disvā piṇḍapātaṭikkantā sāyanhasamaye Tathāgataṃ upasaṅkamitvā “bhante ajja amhehi piṇḍāya carantehi bandhanāgāre bahū corā andubandhanādīhi baddhā mahādukkhaṃ anubhavantā diṭṭhā, te tāni bandhanāni chinditvā palāyituṃ na sakkonti, atthi nu kho bhante tehi bandhanehi thirataṃ aññaṃ bandhanaṃ nāmā”ti pucchimsu. Satthā “bhikkhave kiṃ bandhanāni nāmetāni, yaṃ panetaṃ dhanadhaññaputtadārādīsu taṇhāsaṅkhātāṃ kilesabandhanaṃ, etaṃ etehi sataguṇena saḥassaguṇena sataṣaḥassaguṇena thirataṃ, evaṃ mahantampi panetaṃ ducchindaniyaṃ bandhanaṃ porāṇakapaṇḍitā chinditvā Himavantaṃ pavisitvā pabbajimsū”ti vatvā atītaṃ āhari—

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmim duggatagahapatikule nibbatti. Tassa vayappattassa pitā kālamakāsi. So bhatim katvā mātaraṃ posesi. Athassa mātā anicchamānasseva ekaṃ kuladhītaraṃ gehe katvā aparabhāge kālamakāsi. Bhariyāyapissa kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhahi. So gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ajānantova “bhadde tvaṃ bhatim katvā²jīva, ahaṃ pabbajissāmi”ti āha. “Sāmi nanu³ gabbho me patiṭṭhito, mayi vijātāya dārakaṃ disvā pabbajissasi”ti āha. So “sādhū”ti sampañcchitvā tassā vijātakāle “bhadde tvaṃ sotthinā vijātā, idāni ahaṃ pabbajissāmi”ti āpucchi. Atha naṃ sā “puttassa tāva thanapānato apagamanakālaṃ āgamehi”ti vatvā puna gabbhaṃ gaṇhi. So cintesi “imaṃ sampañcchāpetvā gantuṃ na sakkā, imissā anācikkhitvāva palāyitvā pabbajissāmi”ti.

1. Samantāpi (Sī)

2. Bhatim vā vatim vā katvā (Sī)

3. Sāpi taṃ (Sī)

so tassā anācikkhitvāva rattibhāge utthāya palāyi. Atha naṃ nagaraguttikā aggaheṣuṃ. So “ahaṃ sāmi mātuposako nāma, vissajjetha man”ti attānaṃ vissajjāpetvā ekasmiṃ thāne vasitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññāsamāpattiyo labhitvā jhānakīlāya kilānto viḥāsi. So tattha vasantoyeva “evarūpampi nāma me ducchindaniyaṃ puttadārabandhanaṃ kilesabandhanaṃ chinnaṃ”ti imaṃ udānaṃ udānesi.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā tena udānitaṃ udānaṃ pakāseto imā gāthā abhāsi—

345. “Na taṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrā,
Yadāyasaṃ dārujapabbajañca.
Sārattarattā maṇikuṇḍalesu,
Puttesu dāresu ca yā apekkhā.

346. Etaṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrā,
Ohārinaṃ sithilaṃ duppamuñcaṃ.
Etampi chetvāna paribbajanti,
Anapeekkhino kāmasukhaṃ pahāyā”ti.

Tattha **dhīrā**ti Buddhādayo paṇḍitapurisā yaṃ saṅkhalikasaṅkhātāṃ ayasā nibbattaṃ āyasaṃ, andubandhanasaṅkhātāṃ dārujaṃ, yañca pabbajatiṇehi vā aññehi vā vākādihi rajjuṃ katvā kataṃ rajjubandhanaṃ, taṃ asi-ādīhi chinditum sakkuṇeyyabhāvena thiranti na vadantīti attho.

Sārattarattāti sārattā hutvā rattā, bahalatararāgarattāti attho.

Maṇikuṇḍalesūti maṇīsu ceva kuṇḍalesu ca, maṇivicittesu vā kuṇḍalesu.

Etaṃ

daḷhanti ye maṇikuṇḍalesu sārattarattā, tesaṃ so rāgo ca yā puttadāresu apekkhā taṇhā, etaṃ kilesamayam bandhanañca paṇḍitapurisā daḷhanti vadanti. **Ohārinanti** ākaḍḍhitvā catūsu apāyesu pātanato avaharati heṭṭhā haratīti ohārinaṃ. **Sithilanti** bandhanaṭṭhāne chavicammamaṃsāni na chindati, lohitaṃ na nīharati, bandhanabhāvampi ajānāpetvā thalapathajalapathādīsu kammāni kātum deṭṭīti sithilaṃ. **Duppamuñcanti** lobhavasena hi ekavārampi uppannaṃ kilesabandhanaṃ daṭṭhaṭṭhānato

kacchapo viya dummociyaṃ hotīti duppamuñcaṃ. **Etampi chetvānā**ti etaṃ daḷhampi kilesabandhanaṃ ñāṇakhaggena chinditvā anapekkhino hutvā kāmasukhaṃ pahāya paribbajanti, pakkamanti pabbajantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Bandhanāgāravatthu catutthaṃ.

5. Khemātherīvatthu

Ye rāgarattāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Khemaṃ nāma rañño Bimbisārassa aggamahesiṃ ārabba kathesi.

Sā kira Padumuttarapādamūle patthitapatthanā ativiya abhirūpā pāsādikā ahosi. “Satthā kira rūpassa dosaṃ kathetī”ti sutvā pana Satthu santikaṃ gantuṃ na icchi. Rājā tassā rūpamadamattabhāvaṃ ñatvā Veḷuvanavaṇṇanāpaṭisaṃyuttāni gītāni kāretvā naṭādīnaṃ dāpesi. Tesā tani gāyantānaṃ saddaṃ sutvā tassā Veḷuvanaṃ adiṭṭhapubbaṃ viya asutapubbaṃ viya ca ahosi. Sā “kataraṃ uyyānaṃ sandhāya gāyathā”ti pucchitvā “devī tumhākaṃ Veḷuvanuyyānamevā”ti vutte uyyānaṃ gantukāmā ahosi. Satthā tassā āgamaṇaṃ ñatvā parisamajjhe nisīditvā dhammaṃ desentova tālavaṇṇaṃ ādāya attano passe ṭhatvā bījamānaṃ abhirūpaṃ itthiṃ nimmini. Khemā devīpi pavisamānāva taṃ itthiṃ disvā cintesi “Sammāsambuddho rūpassa dosaṃ kathetīti vadanti, ayañcassa santike itthī bījayamānā ṭhitā, nāhaṃ imissā kalabhāgampi upemi, na mayā īdisaṃ itthirūpaṃ diṭṭhapubbaṃ, Satthāraṃ abhūtena abbhācikkhanti maññe”ti cintetvā Tathāgatassa kathāsaddampi anisāmetvā tameva itthiṃ olokayamānā aṭṭhāsi. Satthā tassā tasmiṃ rūpe uppannabahumānataṃ ñatvā taṃ rūpaṃ paṭhamavayādivasena dassetvā heṭṭhā vuttanayeneva pariyosāne aṭṭhimattāvasānaṃ katvā dassesi. Khemā taṃ disvā “evarūpampi nāmetaṃ rūpaṃ muhutteneva khayavayaṃ sampattaṃ, natthi vata imasmiṃ rūpe sāro”ti cintesi. Satthā tassā cittācāraṃ oloketvā “KHEME tvaṃ ‘imasmiṃ rūpe sāro atthi’ti cintesi, passa dānissa asārabhāvaṃ”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Āturam asucim pūtim, passa Kheme samussayam.

Uggharantam paggharantam, bālānam abhipatthitan”ti¹.

Sā gāthāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahi. Atha nam Satthā “Kheme ime sattā rāgarattā dosapaduṭṭhā mohamūḷhā attano taṇhāsotaṃ samatikkamituṃ na sakkonti, tattheva lagganti”ti vatvā dhammam desento imam gāthamāha—

347. “Ye rāgarattā’nupatanti sotaṃ,

Sayam kataṃ makkaṭakova jālam.

Etampi chetvāna vajanti dhīrā,

Anapekkhino sabbadukkham pahāyā”ti.

Tattha **makkaṭakova jālanti** yathā nāma makkaṭako suttaajālam katvā majjhe ṭhāne nābhimaṇḍale nipanno pariante patitaṃ paṭaṅgam vā makkhikaṃ vā vegena gantvā vijjhivā tassa rasaṃ pivivā puna gantvā tasminyeva ṭhāne nipajjati, evameva ye sattā rāgarattā dosapaduṭṭhā mohamūḷhā sayamkataṃ taṇhāsotaṃ anupatanti, te taṃ samatikkamituṃ na sakkonti, evaṃ duratikkamaṃ. **Etampi chetvāna vajanti dhīrā**ti paṇḍitā etaṃ bandhanaṃ chetvā anapekkhino nirālayā hutvā arahattamaggena sabbadukkham pahāya vajanti, gacchantīti attho.

Desanāvasāne Khemā arahatte patiṭṭhahi, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣi. Satthā rājānaṃ āha “mahārāja Khemāya pabbajituṃ vā parinibbāyituṃ vā vaṭṭati”ti. Bhante pabbājetha naṃ, alaṃ parinibbānenāti. Sā pabbajitvā aggasāvikā ahoṣīti.

Khemātherīvatthu pañcamaṃ.

6. Uggasenavattthu

Muñca pureti imam dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Uggasenaṃ ārabha kathesi.

1. Khu 4. 226 piṭṭhe Therī-apadāne.

Pañcasatā kira naṭā saṁvacchare vā chamāse vā patte Rājagahaṁ gantvā rañño sattāhaṁ samajjaṁ katvā bahuṁ hiraññasuvaṇṇaṁ labhanti, antarantare ukkhepadāyānaṁ pariyanto natthi. Mahājano mañcātimañcādīsu ṭhatvā samajjaṁ olokesi. Athekā laṅghikadhītā¹ vaṁsaṁ abhiruyha tassa upari parivattitvā tassa pariyante ākāse caṅkamamānā naccati ceva gāyati ca. Tasmim samaye Uggaseno nāma seṭṭhiputto sahāyakena saddhim mañcātimañce ṭhito taṁ oloketvā tassā hatthapādavikkhepadīsu uppannasineho gehaṁ gantvā “taṁ labhanto jīvissāmi, alabhantassa me idheva maraṇaṁ”ti āhārūpacchedaṁ katvā mañcake nipajji. Mātāpitūhi “tāta kiṁ te rujjati”ti² pucchitopi “taṁ me naṭadhītaraṁ labhantassa jīvitaṁ atthi, alabhantassa me idheva maraṇaṁ”ti vatvā “tāta mā evaṁ kari, aññaṁ te amhākaṁ kulassa ca bhogānaṁ anurūpaṁ kumārikaṁ ānessāmā”ti vuttepi tatheva vatvā nipajji. Athassa pitā bahuṁ yācitvāpi taṁ saññāpetuṁ asakkonto tassa sahāyaṁ pakkosāpetvā kahāpaṇasahassaṁ datvā “ime kahāpaṇe gahetvā attano dhītaraṁ mayhaṁ puttassa detū”ti paṇiṇi. So “nāhaṁ kahāpaṇe gahetvā demi, sace pana so imaṁ alabhitvā jīvitum na sakkoti, tena hi amhehi saddhimyeva vicaratu³, dassāmiṣṣa dhītaraṁ”ti āha. Mātāpitāro puttassa tamatthaṁ ārocesuṁ. So “ahaṁ tehi saddhim vicarissāmi”ti vatvā yācantānampi tesaṁ kathaṁ anādiyitvā nikkhamitvā nāṭakassa santikaṁ agamāsi. So tassa dhītaraṁ datvā tena saddhimyeva gāmanigamarājadhānīsu sippaṁ dassento vicari.

Sāpi tena saddhim saṁvāsamanvāya na cirasseva puttaṁ labhitvā kīlāpayamānā “sakaṭagopakassa putta, bhaṇḍahāraḥakassa putta, kiñci ajānakassa puttā”ti vadati. Sopi nesaṁ sakaṭaparivattakaṁ katvā ṭhitatṭhāne goṇānaṁ tiṇaṁ āharati⁴, sippadassanaṭṭhāne laddhabhaṇḍakaṁ ukkhipitvā harati. Tadeva kira sandhāya sā itthi puttaṁ kīlāpayamānā tathā vadati. So attānaṁ ārabha tassā gāyanabhāvaṁ ṇatvā taṁ pucchi “maṁ sandhāya kathesi”ti. Āma taṁ sandhāyāti. Evaṁ sante ahaṁ

1. Lāsakadhītā (Sī), laṅghakadhītā (Syā)

2. Ruccatīti (Sī)

3. Caritum sakkoti (Ka)

4. Goṇācārikaṁ carati (Ka)

palāyissāmīti. Sā “kiṃ pana mayhaṃ tayā palāyitena vā āgatenā¹ vā”ti punappunaṃ tadeva gītaṃ gāyati. Sā kira attano rūpasampattiṃ ceva dhanalābhaṅca nissāya taṃ kismiṅci na maññati. So “kiṃ nu kho nissāya imissā ayaṃ māno”ti cinto “sippaṃ nissāyā”ti ñatvā “hotu, sippaṃ uggaṇhissāmī”ti sasuraṃ upasaṅkamtvā tassa jānanakasippaṃ uggaṇhitvā gāmanigamādīsu sippaṃ dassento anupubbena Rājagahaṃ āgantvā “ito sattame divase Uggaseno seṭṭhiputto nagaravāsīnaṃ sippaṃ dassessatī”ti ārocāpesi.

Nagaravāsino mañcātimañcādayo bandhāpetvā sattame divase sannipatiṃsu. Sopi saṭṭhihatthaṃ vaṃsaṃ abhiruyha tassa matthake aṭṭhāsi. Taṃ divasaṃ Satthā paccūsakāle lokaṃ volokento taṃ attano ñāṇajālassa anto pavīṭṭhaṃ disvā “kiṃ nu kho bhavissatī”ti āvajjento “sve seṭṭhiputto sippaṃ dassessāmīti vaṃsamatthake ṭhassati, tassa dassanattthaṃ mahājano sannipatissati. Tatra ahaṃ catuppadikaṃ gāthaṃ desessāmi, taṃ sutvā caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo bhavissati, Uggasenopi arahatte patiṭṭhahissatī”ti aññāsi. Satthā punadivase kālaṃ sallakkhetvā bhikkhusaṃghaparivuto Rājagahaṃ piṇḍāya pāvisi. Uggasenopi Satthari antonagaraṃ apaviṭṭheyyeva unnādanattthāya mahājanassa aṅgulisaññaṃ datvā vaṃsamatthake patiṭṭhāya ākāseyeva satta vāre parivattitvā oruyha vaṃsamatthake aṭṭhāsi. Tasmim̐ khaṇe Satthā nagaraṃ pavisanto yathā taṃ parisā na oloketi, evaṃ katvā attānameva olokāpesi. Uggaseno parisā oloketvā “na maṃ parisā oloketī”ti domanassappatto “idaṃ mayā saṃvacchare kattabbaṃ sippaṃ, Satthari nagaraṃ pavisante parisā maṃ anoloketvā Satthārameva oloketi, moghaṃ vata me sippadassanaṃ jātan”ti cintesi.

Satthā tassa cittaṃ ñatvā Mahāmoggallānaṃ āmantetvā “gaccha Moggallāna seṭṭhiputtaṃ vadehi ‘sippaṃ kira dassetū’ti” āha. Thero gantvā vaṃsassa hetṭhā ṭhito seṭṭhiputtaṃ āmantetvā imaṃ gāthamāha—

1. Gatena vā agatena (Sī)

“Ingha passa naṭaputta, Uggasena mahabbala.
Karohi raṅgaṃ parisāya, hāsayaṃ mahājanan”ti.

So therassa kathaṃ sutvā tuṭṭhamānaso hutvā “Satthā maññe mama sippaṃ passitukāmo”ti vaṃsamatthake ṭhitakova imaṃ gāthamāha—

“Ingha passa mahāpañña, Moggallāna mahiddhika.
Karomi raṅgaṃ parisāya, hāsayaṃ mahājanan”ti.

Evañca pana vatvā vaṃsamatthakato vehāsaṃ abbhuggantvā ākāseva cuddasakkhattuṃ parivattitvā oruyha vaṃsamatthakeva aṭṭhāsi. Atha naṃ Satthā “Uggasena paṇḍitena nāma atītānāgatapaccuppannesu khandhesu ālayaṃ pahāya jāti-ādīhi muccitum vaṭṭatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

348. “Muñca pure muñca pacchato,
Majjhe muñca bhavassa pāragū.
Sabbattha vimuttamānaso,
Na punaṃ jātijaraṃ upehisī”ti.

Tattha **muñca pureti** atītesu khandhesu ālayaṃ nikantiṃ ajjhosānaṃ patthanāṃ pariyuṭṭhānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ taṇhaṃ muñca. **Pacchatoti** anāgatesupi khandhesu ālayādīni muñca. **Majjheti** paccuppannesupi tāni muñca. **Bhavassa pāragūti** evaṃ sante tividhassāpi bhavassa abhiññāpariññāpahānabhāvanāsacchikiriyavasena pāragū pāraṅgato hutvā khandhadhātu-āyatanādibhede sabbasaṅkhate vimuttamānaso viharanto puna jātijarāmarañāni na upagacchatīti attho.

Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi. Seṭṭhiputtopi vaṃsamatthake ṭhitakova saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā vaṃsato oruyha Satthu santikaṃ āgantvā pañcapatīṭṭhitena Satthāraṃ vanditvā pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ Satthā dakkhiṇahatthaṃ pasāretvā “ehi bhikkhū”ti āha. So tāvadeva aṭṭhaparikkhāradharo satṭhivassikatthero viya ahoṣi. Atha naṃ bhikkhū “āvuso Uggasena satṭhihatthassa te vaṃsassa matthakato otarantassa bhayaṃ nāma nāhoṣī”ti pucchitvā “natthi me āvuso bhayan”ti vutte Satthu ārocesuṃ “bhante

Uggaseno ‘na bhāyāmi’¹ti vadati, abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti²ti. Satthā “na bhikkhave mama puttena Uggasenena sadiṣā chinnaśaṃyojanā bhikkhū bhāyanti, na tasanti”³ti vatvā Brāhmaṇavagge imaṃ gāthamāha—

“Sabbasaṃyojanaṃ chetvā, yo ve na paritassati.

Saṅgātigaṃ viśaṃyuttaṃ, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”⁴ti¹.

Desanāvasāne bahūnaṃ dhammābhisamayo ahosi. Punekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “kiṃ nu kho āvuso evaṃ arahattūpanissayasampannaṃ bhikkhuno naṭadhītaraṃ nissāya naṭhehi saddhiṃ vicaraṇakāraṇaṃ, kiṃ arahattūpanissayakāraṇaṃ”⁵ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”⁶ti pucchitvā “imāya nāmā”⁷ti vutte “bhikkhave ubhayampetaṃ iminā eva katan”⁸ti vatvā tamatthaṃ pakāsetuṃ atītaṃ āhari.

Atīte kira Kassapadasabalassa suvaṇṇacetiye kariyamāne Bārāṇasivāsino kulaputtā bahuṃ khādanīyabhojanīyaṃ yānakesu āropetvā “hatthakammaṃ karissāmā”⁹ti cetiyatṭhānaṃ gacchantā antarāmagge ekaṃ therāṃ piṇḍāya pavisaṇtaṃ passiṃsu. Athekā kuladhītā therāṃ oloketvā sāmikaṃ āha “sāmi ayyo piṇḍāya pavisati, yānake ca no bahuṃ khādanīyaṃ bhojanīyaṃ, pattamassa āhara, bhikkhaṃ dassāmā”¹⁰ti. So taṃ pattam āharitvā khādanīyabhojanīyassa pūretvā therassa hatthe paṭiṭṭhapetvā ubhopi patthanam karimṃsu “bhante tumhehi diṭṭhadhammasseva bhāgino bhavēyyāma”¹¹ti. Sopi thero khīṇāsavova, tasmā olokeno tesam patthanāya samijjhanabhāvaṃ ñatvā sitaṃ akāsi. Taṃ disvā sā itthī sāmikaṃ āha “amhākaṃ ayyo sitaṃ karoti, eko naṭakārako bhavissati”¹²ti. Sāmikopissā “evaṃ bhavissati bhadde”¹³ti vatvā pakkāmi. Imaṃ tesam pubbakammaṃ. Te tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā devaloke nibbattitvā tato cavitvā sā itthī naṭagehe nibbatti, puriso seṭṭhiḡe. So “evaṃ bhadde bhavissati”¹⁴ti tassā paṭivacanassa dinnattā naṭhehi saddhiṃ vicari.

1. Khu 1. 70, 376 piṭṭhesu.

khīṇāsavattherassa dinnapiṇḍapātaṃ nissāya arahattaṃ pāpuṇi. Sāpi naṭadhītā “yā me sāmikassa gati, mayhampi sā eva gati”ti pabbajitvā arahatte patiṭṭhahīti.

Uggasenavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Cūḷadhanuggahapaṇḍitavatthu

Vitakkamathitassāti imarū dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Cūḷadhanuggahapaṇḍitaṃ ārabba kathesi.

Eko kira daharabhikkhu salākagge attano pattasalākaṃ gahetvā salākayāguṃ ādāya āsanasālaṃ gantvā pivi. Tattha udakaṃ alabhitvā udakatthāya ekaṃ gharaṃ agamāsi. Tattha taṃ ekā kumārikā disvāva uppannasinehā “bhante puna pāṇīyena atthe sati idheva āgaccheyyāthā”ti āha. So tato paṭṭhāya yadā pāṇīyaṃ na labhati, tadā tattheva gacchati. Sāpissa pattaṃ gahetvā pāṇīyaṃ deti. Evaṃ gacchante kāle yāgumpi datvā punekadivasaṃ tattheva nisīdāpetvā bhattaṃ adāsi. Santike cassa nisīditvā “bhante imasmim gehe na kiñci natthi nāma, kevalaṃ mayaṃ vicaraṇakamanussameva na labhāmā”ti kathaṃ samuṭṭhāpesi. So katipāheneva tassā kathaṃ sutvā ukkaṇṭhi. Atha naṃ ekadivasaṃ āgantukā bhikkhū disvā “kasmā tvaṃ āvuso kiso uppaṇḍupaṇḍukajātosī”ti pucchitvā “ukkaṇṭhitomhi āvuso”ti vutte ācariyupajjhāyānaṃ santikaṃ nayimṃsu. Tepi naṃ Satthu santikaṃ netvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccan”ti vutte “kasmā tvaṃ mādisassa āraddhavīriyassa Buddhassa sāsane pabbajitvā ‘sotāpanno’ti vā ‘sakadāgāmī’ti vā attānaṃ avadāpetvā ‘ukkaṇṭhito’ti vadāpesi, bhāriyaṃ te kammaṃ katan”ti vatvā “kiṃ kāraṇā ukkaṇṭhito”ti pucchi. “Bhante ekā maṃ itthī evamāhā”ti vutte “bhikkhu anacchariyaṃ etaṃ tassā kiriyaṃ. Sā hi pubbe sakalajambudīpe aggadhanuggahapaṇḍitaṃ pahāya taṃmuhuttadiṭṭhake ekasmim sinehaṃ uppādetvā

taṃ jīvitakkhayaṃ pāpesi”ti vatvā tassatthassa pakāsanatthaṃ bhikkhūhi yācito—

Atīte Cūḷadhanuggahapaṇḍitakāle Takkaṣilāyaṃ disāpāmoḁkhassa ācariyassa santike sippaṃ uggahetvā tena tuṭṭhena dinnāṃ dhītaraṃ ādāya Bārāṇasīṃ gacchantassa ekasmiṃ aṭavimukhe ekūnapaññāsāya kaṇḁhi ekūnapaññāsacore māretvā kaṇḁesu khīṇesu corajeṭṭhakaṃ gahetvā bhūmiyaṃ pātetvā “bhadde asīṃ āharā”ti vutte tāya taṅkhaṇaṃ diṭṭhacore sinehaṃ katvā corassa hatthe asitharuṃ ṭhapetvā corena Dhanuggahapaṇḍitassa māritabhāvaṃ āvikatvā corena ca taṃ ādāya gacchantena “mampi esā aññaṃ disvā attano sāmikaṃ viya mārāpessati, kiṃ me imāyā”ti ekaṃ nadiṃ disvā orimatīre taṃ ṭhapetvā tassā bhaṇḁakaṃ ādāya “tvaṃ idheva hohi, yāvāhaṃ bhaṇḁikaṃ uttāremī”ti tattheva taṃ pahāya gamanabhāvaṇca āvikatvā—

“Sabbāṃ bhaṇḁāṃ samādāya, pāraṃ tiṇṇosi brāhmaṇa.
Paccāgaccha lahuṃ khippaṃ, mampi tārehi dāni’to.

Asanthutaṃ maṃ cirasanthutena,
Nimīni bhotī addhuraṃ dhuvena.
Mayāpi bhotī nimineyya aññaṃ,
Ito ahaṃ dūratarāṃ gamissaṃ.

Kā’yaṃ eḷagalāgumbe, karoti ahuhāsiyaṃ.
Nayīdha naccāṃ vā gītāṃ vā, tāḷaṃ vā susamāhitaṃ.
Anamhikāle susoṇi, kiṃnu jagghasi sobhane.

Siṅgāla bāla dummedha, appapaññosi jambuka.
Jīno macchaṇca pesiṇca, kapaṇo viya jhāyasi.

Sudassaṃ vajjamaññesaṃ, attano pana duddasaṃ.
Jīnā patiṇca jāraṇca, maññe tvaññeva jhāyasi.

Evametaṃ migarāja, yathā bhāsasi jambuka.
 Sā nūnāhaṃ ito gantvā, bhattu hessaṃ vasānugā.
 Yo hare mattikaṃ thālaṃ, kaṃsathālampi so hare.
 Kataṃ ceva tayā pāpaṃ, punapevaṃ karissasī”ti¹—

Imaṃ Pañcakanipāte Cūḷadhanuggahajātakam vitthāretvā “tadā Cūḷadhanuggahapaṇḍito tvaṃ ahosi, sā itthī etarahi ayaṃ kumārikā, siṅgālarūpena āgantvā tassā niggahakāraṇo Sakko devarājā ahamevā”ti vatvā “evaṃ sā itthī taṃmuhuttadiṭṭhake ekasmiṃ sinehena sakalajambudīpe aggapaṇḍitaṃ jīvitaṃ voropesi, taṃ itthiṃ ārabba uppannaṃ tava taṇhaṃ chinditvā viharāhi bhikkhū”ti taṃ ovaditvā uttarimpi dhammaṃ desento imā dve gāthā abhāsī—

349. “Vitakkamathitassa jantuno,
 Tibbarāgassa subhānupassino.
 Bhiyyo taṇhā pavaḍḍhati,
 Esa kho daḷhaṃ karoti bandhanaṃ.

350. Vitakkūpasame ca yo rato,
 Asubhaṃ bhāvayate sadā sato.
 Esa kho byanti kāhiti,
 Esa checchati mārabandhanan”ti.

Tattha **vitakkamathitassā**ti kāmavitakkādīhi vitakkehi nimmathitassa. **Tibbarāgassā**ti bahalarāgassa. **Subhānupassinoti** iṭṭhārammaṇe subhanimittagāhādivasena vissatṭhamānasatāya subhanti anupassantassa. **Taṇhāti** evarūpassa jhānādīsu ekampi na vaḍḍhati, atha kho chadvārikā taṇhāyeva bhiyyo vaḍḍhati. **Esa khoti** eso puggalo taṇhābandhanaṃ daḷhaṃ suthiraṃ karoti. **Vitakkūpasameti** micchāvitakkādīnaṃ vūpasamasāṅkhāte dasasu asubhesu paṭhamajjhāne. **Sadā satoti** yo ettha abhirato hutvā niccaṃ upaṭṭhitasatitāya sato taṃ asubhajhānaṃ bhāveti. **Byanti kāhīti**

1. Khu 5. 135 piṭṭhe jātake.

esa bhikkhu tīsu bhavesu uppajjanakam taṇham vigatantaṃ karissati.
Mārabandhananti eso tebhūmakavaṭṭasaṅkhātāṃ mārabandhanampi
 chindissatīti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu sotāpattiphale patitṭhati, sampattānampi
 sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Cuḷadhanuggahapaṇḍitavatthu sattamaṃ.

8. Māravatthu

Niṭṭhaṅgatoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto māraṃ
 ārabha kathesi.

Ekadivasañhi vikāle sambahulā therā Jetavanavihāraṃ pavisitvā
 Rāhulatherassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā taṃ utṭhāpesuṃ. So aññattha
 vasanaṭṭhānaṃ apassanto Tathāgatassa Gandhakuṭiyā pamukhe nipajji. Tadā
 so āyasmā arahattaṃ patto avassikova hoti. Māro Vasavattibhavane¹
 ṭhitoyeva taṃ āyasmantaṃ Gandhakuṭipamukhe nipannaṃ disvā cintesi
 “samaṇassa Gotamassa rujanaka-aṅgulī bahi nipanno², sayam
 antogandhakuṭiyaṃ nipanno, aṅguliyaṃ pīḷiyamānāya sayampi pīḷito
 bhavissatī”ti. So mahantaṃ hatthirājavaṇṇaṃ abhinimminivā āgamma
 soṇḍāya therassa matthakaṃ parikkhipitvā mahantena saddena koṇcanādaṃ
 ravi. Satthā Gandhakuṭiyaṃ nisinnova tassa mārabhāvaṃ ñatvā “māra
 tādīsānaṃ sataṣahassenāpi mama puttassa bhayaṃ uppādetuṃ na sakkā.
 Putto hi me asantāsī vītataṇho mahāvīriyo mahāpaṇṇo”ti vatvā imā gāthā
 abhāsi—

351. “Niṭṭhaṅgato asantāsī, vītataṇho anaṅgaṇo.

Acchindi bhavasallāni, antimoyaṃ samussayo.

352. Vītataṇho anādāno, niruttipadakovido.

Akkharānaṃ sannipātaṃ, jaññā pubbāparāni ca.

Sa ve ‘antimasārīro,

Mahāpaṇṇo mahāpuriso’ti vuccatī”ti.

1. Vasavattī sabhāvena (Sī)

2. Rujanaka-aṅguliyaṃ bahi nipannāyaṃ (Sī)

Tattha **niṭṭhaṅgatoti** imasmim̐ sāsane pabbajitānaṃ arahattaṃ niṭṭhaṃ nāma, taṃ gato pattoti attho. **Asantāsīti** abbhantare rāgasantāsādīnaṃ abhāvena asantasanako. **Acchindi bhavasallānīti** sabbānipi bhavagāmīni sallāni acchindi. **Samussayoti** ayaṃ etassa antimo deho.

Anādānoti khandhādīsu niggahaṇo. **Niruttipadakovidoti** niruttiyañca sesapadesu cāti catūsupi paṭisambhidāsu chekoti attho. **Akkharānaṃ sannipātaṃ, jaññā pubbāparāni cāti** akkharānaṃ sannipātasāṅkhātāṃ akkharapiṇḍaṃ jānāti, pubbakkharena aparakkharaṃ, aparakkharena pubbakkharaṃ jānāti. Pubbakkharena aparakkharaṃ jānāti nāma—ādimhi paññāyamāne majjhapariyosānesu apaññāyamānesupi “imesaṃ akkharānaṃ idaṃ majjhaṃ, idaṃ pariyosānaṃ”ti jānāti. Aparakkharena pubbakkharaṃ jānāti nāma—ante paññāyamāne ādimajjhesu apaññāyamānesu “imesaṃ akkharānaṃ idaṃ majjhaṃ, ayaṃ ādi”ti jānāti. Majjhepaññāyamānepi “imesaṃ akkharānaṃ ayaṃ ādi, ayaṃ anto”ti jānāti. Evaṃ mahāpañño. **Sa ve antimasārīro**ti esa koṭiyaṃ ṭhitasārīro, mahantānaṃ atthadhammaniruttipaṭibhānānaṃ¹ sīlakkhandhādīnañca pariggāhikāya paññāya samannāgatattā mahāpañño, “vimuttacittattā khvāhaṃ Sāriputta mahāpurisoti vadāmi”ti² vacanato vimuttacittatāya ca mahāpurisoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇṇimsu. Māropi pāpimā “jānāti maṃ samaṇo Gotamo”ti tatthevantaradhāyīti.

Māravatthu aṭṭhamāṇi.

9. Upakāṇīvakavatthu

Sabbābhībhūti imāṃ dhammadesanaṃ Satthā antarāmagge Upakāṇī ājīvakaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃhi samaye Satthā pattasabbaññutaññāṇo Bodhimaṇḍe sattasattāhaṃ vītināmetvā attano pattacīvaramādāya dhammacakkaṇḍapavattanaṭṭhaṃ Bārāṇasim̐ sandhāya aṭṭhārasayojanamaggaṃ paṭipanno antarāmagge Upakāṇī

1. Atthadhammaniruttipaṭisambhidānaṃ (Sī)

2. Saṃ 3. 137 piṭṭhe.

ājīvakaṃ addasa. Sopi Satthāraṃ disvā “vip̐pasannāni kho te āvuso indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo pariyodāto, kaṃsi tvaṃ āvuso uddissa pabbajito, ko vā te Satthā, kassa vā tvaṃ dhammaṃ rocesī”ti pucchi. Athassa Satthā “mayhaṃ upajjhāyo vā ācariyo vā natthī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

353. “Sabbābhibhū sabbavidūhamasmi,
Sabbesu dhammesu anūpalitto.
Sabbañjaho taṇhakkhaye vimutto,
Sayam abhiññāya kamuddiseyyan”ti.

Tattha **sabbābhibhū**ti sabbesaṃ tebhūmakadhammānaṃ abhibhavanato sabbābhibhū. **Sabbavidū**ti viditasabbacatubhūmakadhammo. **Sabbesu dhammesū**ti sabbesupi tebhūmakadhammesu taṇhādīṭṭhīhi anūpalitto. **Sabbañjahoti** sabbe tebhūmakadhamme jahitvā ṭhito. **Taṇhakkhaye vimuttoti** taṇhakkhayante¹ uppāḍite taṇhakkhayasaṅkhāte arahatte asekhāya vimuttiyā vimutto. **Sayam abhiññāyāti** abhiññeyyādibhede dhamme sayameva jānitvā. **Kamuddiseyyanti** “ayaṃ me upajjhāyo vā ācariyo vā”ti kaṃ nāma uddiseyyanti.

Desanāvasāne Upako ājīvako Tathāgatassa vacanaṃ nevābhinandi, na paṭikkosi. Sīsaṃ pana cāletvā jivhaṃ nillāletvā ekapadikamaggaṃ gahetvā aññataraṃ luddakanivāsanaṭṭhānaṃ agamāsīti.

Upakājīvaka vatthu navamaṃ.

10. Sakkapañhavatthu

Sabbadānanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Sakkaṃ devarājānaṃ ārabba kathesi.

1. Taṇhakkhayaṃ (Ka)

Ekasmiñhi samaye Tāvatisadevaloke devatā sannipatitvā cattāro pañhe samuṭṭhāpesuṃ “katarāṃ dānaṃ nu kho dānesu, kataro raso rasesu, katarā rati ratīsu jeṭṭhakā, taṇhakkhayova kasmā jeṭṭhakoti vuccatī”ti. Te pañhe ekā devatāpi vinicchitum nāsakkhi. Eko pana devo ekaṃ devaṃ, sopi aparanti evaṃ aññamaññaṃ pucchantā dasasu cakkavālasahassesu dvādasa samvaccharāni vicarīmsu. Ettakenāpi kālena pañhānaṃ atthaṃ adisvā dasasahassacakkavāladevatā sannipatitvā catunnaṃ mahārājānaṃ santikaṃ gantvā “kiṃ tātā mahādevatāsannipāto”ti vutte “cattāro pañhe samuṭṭhāpetvā vinicchitum asakkontā tumhākaṃ santikaṃ āgatamhā”ti. Kiṃ pañhaṃ nāmetarā tātāti. “Dānarasaratīsu katamā dānarasaratī nu kho seṭṭhā, taṇhakkhayova kasmā seṭṭho”ti ime pañhe vinicchitum asakkontā āgatamhāti. Tātā mayampi imesaṃ atthe na jānāma, amhākaṃ pana rājā janasahassena cintite atthe cintetvā taṅkhaṇeneva jānāti, so amhehi paññāya ca puññaena ca visiṭṭho, etha, tassa santikaṃ gacchāmāti tameva devagaṇaṃ ādāya Sakkassa devarañño santikaṃ gantvā tenāpi “kiṃ tātā mahanto devasannipāto”ti vutte tamatthaṃ ārocesuṃ. “Tātā imesaṃ pañhānaṃ atthaṃ aññopi jānitum na sakkoti, Buddhavisayā hete. Satthā panetarahi kahaṃ viharatī”ti pucchitvā “Jetavane”ti sutvā “etha, tassa santikaṃ gamissāmā”ti devagaṇena saddhiṃ rattibhāge sakalaṃ Jetavanaṃ obhāsetvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ ṭhito “kiṃ mahārāja mahatā devasaṃghena āgatosī”ti vutte “bhante devagaṇena ime nāma pañhā samuṭṭhāpitā, añño imesaṃ atthaṃ jānitum samattho nāma natthi, imesaṃ no atthaṃ pakāsethā”ti āha.

Satthā “sādhu mahārāja, mayā hi pāramiyo pūretvā mahāpariccāge pariccajitvā tumhādisānaṃ kaṅkhacchedanattameva sabbaññutaññāṇaṃ paṭividdhaṃ, tayā pucchitapañhesu hi¹ sabbadānānaṃ dhammadānaṃ seṭṭhaṃ, sabbarasānaṃ dhammaraso seṭṭho, sabbaratīnaṃ dhammarati seṭṭhā, taṇhakkhayo pana arahattaṃ sampāpakattā seṭṭhoyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

1. Pucchitapañhe suṇāhi (Syā), pucchitapañhassa hi (Ka)

354. “Sabbadānaṃ dhammadānaṃ jināti,
 Sabbarasaṃ dhammaraso jināti.
 Sabbaratiṃ dhammarati jināti,
 Taṇhakkhayo sabbadukkhaṃ jināti”ti.

Tattha **sabbadānaṃ dhammadānanti** sacepi hi cakkavāḷagabbhe yāva brahmalokā nirantaraṃ katvā sannisinnānaṃ Buddhapaccekabuddhakhīṇāsavānaṃ kadaligabbhasadisāni cīvarāni dadeyya, tasmim̐ samāgame catuppadikāya gāthāya katānumodanāva seṭṭhā. Taṃ hi dānaṃ tassā gāthāya soḷasiṃ kalaṃ nāgghati. Evaṃ dhammassa desanāpi vācanampi savanampi mahantaṃ. Yena ca puggalena bahūnaṃ taṃ dhammassavanaṃ kāritaṃ, tasseva ānisaṃso mahā. Tathārūpāya eva parisāya paṇṭapiṇḍapātassa patte pūretvā dinnadānatopi sappitelādānaṃ patte pūretvā dinnabhesajjadānatopi mahāvihārasadisānaṃ vihārānaṃ ca lohapāsādasadisānaṃ pāsādānaṃ anekāni satasahassāni kāretvā dinnasenāsanadānatopi Anāthapiṇḍikādīhi vihāre ārabba katapariccāgatopi antamaso catuppadikāya gāthāya anumodanāvassenāpi pavattitaṃ dhammadānameva varaṃ seṭṭhaṃ. Kiṃ kāraṇā? Evarūpāni hi puñṇāni karontā dhammaṃ sutvāva karonti, no asutvā. Sace hi ime sattā dhammaṃ na suṇeyyūṃ, uḷunkamattaṃ yāgumpi kaṭacchumattaṃ bhattampi na dadeyyūṃ. Iminā kāraṇena sabbadānehi dhammadānameva seṭṭhaṃ. Apica ṭhapetvā Buddhē ca Paccekabuddhē ca sakalakappaṃ deve vassante udakabindūni gaṇetuṃ samatthāya pañṇāya samannāgatā Sāriputtādayopi attano dhammatāya sotāpattiṭṭhalādīni adhigantuṃ nāsakkhiṃsu, Assajjitttherādīhi kathitadhammaṃ sutvā sotāpattiṭṭhalaṃ sacchikariṃsu, Satthu dhammadesanāya sāvakaṇāpāramiṇāṇaṃ sacchikariṃsu. Imināpi kāraṇena mahārāja dhammadānameva seṭṭhaṃ. Tena vuttaṃ “**sabbadānaṃ dhammadānaṃ jināti**”ti.

Sabbe pana gandharasādayopirasā ukkaṃsato devatānaṃ sudhābhojanarasopi saṃsāravatṭe pātetvā dukkhānubhavanasseva paccayo. Yo panesa sattatiṃsabodhipakkhiyadhammasaṅkhāto ca navalokuttaradhammasaṅkhāto ca dhammaraso, ayameva sabbarasānaṃ seṭṭho. Tena vuttaṃ “**sabbarasaṃ dhammaraso**

jināti”ti. Yāpesā puttaratidhīturatidhanarati-itthiratinaccagītavāditādiratipabhedā ca anekappabhedā ratī, sāpi saṃsāraṇaṭṭe pādetvā dukkhānubhavanasseva paccayo. Yā panesā dhammaṃ kathentassa vā suṇantassa vā vācentassa vā anto uppajjamānā pīti udaggabhāvaṃ janeti, assūni pavatteti, lomahaṃsaṃ janeti, sāyaṃ saṃsāraṇaṭṭassa antaṃ katvā arahattapariyosānā hoti. Tasmā sabbaratīnaṃ evarūpā dhammaratiyeva seṭṭhā. Tena vuttaṃ **“sabbaratīṃ dhammarati jināti”**ti. Taṇhakkhayaṃ pana taṇhāya khayante uppannaṃ arahattaṃ sakalassapi vaṭṭadukkhassa abhibhavanato sabbaseṭṭhameva. Tena vuttaṃ **“taṇhakkhayaṃ sabbadukkhāṃ jināti”**ti.

Evam Sathhari imissā gāthāya atthaṃ kathenteyeveva caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Sakkopi Satthu dhammakathaṃ sutvā Sathhāraṃ vanditvā evamāha “bhante evaṃjeṭṭhake nāma dhammadāne kimatthaṃ amhākaṃ pattim na dāpetha, ito paṭṭhāya no bhikkhusaṃghassa kathetvā pattim dāpetha bhante”ti. Sathhā tassa vacanaṃ sutvā bhikkhusaṃghaṃ sannipādetvā “bhikkhave ajjādiṃ katvā mahādhammassavanaṃ vā pakatidhammassavanaṃ vā¹ upanisinnakathaṃ vā antamaso anumodanampi kathetvā sabbasattānaṃ pattim dadeyyāthā”ti āha.

Sakkapañhavatthu dasamaṃ.

11. Aputtakaseṭṭhivatthu

Hananti bhogāti imaṃ dhammadesanaṃ Sathhā Jetavane viharanto Aputtakaseṭṭhiṃ nāma ārabba kathesi.

Tassa kira kālakiriyaṃ sutvā rājā Pasenadi Kosalo “aputtakaṃ sāpateyyaṃ kassa pāpuṇāti”ti pucchitvā “rañño”ti sutvā sattahi divasehi tassa gehato dhanam rājakulaṃ abhiharāpetvā Satthu santikaṃ upasaṅkamitvā “handa kuto nu tvaṃ mahārāja āgacchasi divādivassā”ti vutte “idha bhante Sāvatthiyaṃ seṭṭhi gahapati kālakato, tamahaṃ aputtakaṃ sāpateyyaṃ rājantepuraṃ abhiharitvā āgacchāmi”ti āha. Sabbaṃ sutte² āgatanayeneva veditabbaṃ.

1. Pakatidhammasavanaṃ (Sī, Syā)

2. Saṃ 1. 90 piṭṭhādīsu.

So kira suvaṇṇapātiyā nānaggarasabhojane upanīte “evarūpaṃ nāma manussā bhuñjanti, kiṃ tumhe mayā saddhiṃ imasmiṃ gehe keḷiṃ karoṭhā”ti bhojane upaṭṭhite leḍḍudaṇḍādīhi paharitvā palāpetvā “idaṃ manussānaṃ bhojanan”ti kaṇājakam bhuñjati biḷaṅgadutiyaṃ. Vatthayānachattesupi manāpesu upaṭṭhāpitesu te manusse leḍḍudaṇḍādīhi paharanto palāpetvā sāṇāni dhāreti, jajjararathakena yāti paṇṇachattakena dhāriyamānenāti evaṃ raññā ārocite Satthā tassa pubbakammaṃ kathesi.

Bhūtapubbaṃ so mahārāja seṭṭhi gahapati Tagarasikhiṃ nāma Paccekabuddhaṃ piṇḍapātena paṭipādesi. “Detha samaṇassa piṇḍan”ti vatvā so uṭṭhāyāsanā pakkāmi. Tasmīṃ kira assaddhe bāle evaṃ vatvā pakkante tassa bhariyā saddhā pasannā “cirassaṃ vata me imassa mukhato ‘dehī’ti vacanaṃ sutam, ajja mama manoratham pūrentī piṇḍapātaṃ dassāmī”ti Paccekabuddhassa pattam gahetvā paṇītabhojanassa pūretvā adāsi. Sopi nivattamāno taṃ disvā “kiṃ samaṇa kiñci te laddhan”ti pattam gahetvā paṇītapīṇḍapātaṃ disvā vippaṭisārī hutvā evaṃ cintesi “varametaṃ piṇḍapātaṃ dāsā vā kammakarā vā bhuñjeyyūṃ. Te hi imaṃ bhuñjitvā mayhaṃ kammaṃ karissanti, ayaṃ pana gantvā bhuñjitvā niddāyissati, naṭṭho me so piṇḍapāto”ti. So bhātu ca pana ekaputtakaṃ sāpateyyassa kāraṇā jīvita voropesi. So kirassa aṅgulim gahetvā vicaranto “idaṃ mayhaṃ pitusantakaṃ yānakaṃ, ayaṃ tassa goṇo”ti-ādīni āha. Atha naṃ so seṭṭhi “idāni tāvesa evaṃ vadeti, imassa pana vuḍḍhippattakāle imasmiṃ gehe bhoge ko rakkhissatī”ti taṃ araṇṇaṃ netvā ekasmiṃ gacchamūle gīvāya gahetvā mūlakandaṃ viya gīvaṃ phāletvā māretvā tattheva chaḍḍesi. Idamassa pubbakammaṃ. Tena vuttaṃ—

“Yaṃ kho so mahārāja seṭṭhi gahapati Tagarasikhiṃ Paccekabuddhaṃ piṇḍapātena paṭipādesi, tassa kammaṃ vipākena sattakkhattuṃ sugatim saggaṃ lokaṃ upapajji, tasseeva kammaṃ vipākāvasesena imissāyeva Sāvattiyaṃ sattakkhattuṃ seṭṭhitaṃ kāresi. Yaṃ kho so mahārāja seṭṭhi gahapati datvā pacchā vippaṭisārī ahosi ‘varametaṃ piṇḍapātaṃ dāsā vā kammakarā vā bhuñjeyyūṃ’ti, tassa kammaṃ vipākena nāssulārāya

bhattabhogāya cittaṃ namati, nāssuḷārāya vatthabhogāya, nāssuḷārāya yānabhogāya, nāssuḷārānaṃ pañcannaṃ kāmaguṇānaṃ bhogāya cittaṃ namati. Yaṃ kho so mahārāja seṭṭhigahapati bhātu ca pana ekaputtam sāpateyyassa kāraṇā jīvita voropesi, tassa kammassa vipākena bahūni vassasatāni bahūni vassasahassāni bahūni vassasatasahassāni niraye pacchittha, tasseva kammassa vipākāvasesena idaṃ sattamaṃ aputtakam sāpateyyam rājakosam paveseti. Tassa kho pana mahārāja seṭṭhissa gahapatissa purāṇaṇca puññaṃ parikkhīṇaṃ, navaṇca puññaṃ anupacitaṃ. Ajja pana mahārāja seṭṭhigahapati Mahārоруve niraye paccati”ti¹.

Rājā Satthu vacanaṃ sutvā “aho bhante bhāriyam kammaṃ, ettake nāma bhoge vijjamāne neva attanā paribhuñji, na tumhādisse Buddhhe dhuravihāre viharante puññakammaṃ akāsi”ti āha. Satthā “evametaṃ mahārāja, dummedhapuggalā nāma bhoge labhitvā nibbānaṃ na gavesanti, bhoge nissāya uppannataṇhā panete dīgharattaṃ hanatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

355. “Hananti bhogā dummedham, no ca pāragavesino.

Bhogataṇhāya dummedho, hanti aññeva attanan”ti.

Tattha **no ca pāragavesinoti** ye pana nibbānapāragavesino puggalā, na te bhogā hananti. **Aññeva attananti** bhoge nissāya uppannāya taṇhāya duppañño puggalo pare viya attānameva hanatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Aputtakaseṭṭhivatthu ekādasamaṃ.

12. Aṅkuravatthu

Tiṇadosānīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Paṇḍukambalasilāyaṃ viharanto Aṅkuraṃ ārabba kathesi. Vatthu “ye jhānappasutā dhīrā”ti²

1. Sam 1. 92 piṭṭhe.

2. Khu 1. 40 piṭṭhe.

gāthāya vitthāritameva. Vuttañhetam tattha¹ Indakam ārabha. So kira Anuruddhattherassa antogāmaṃ piṇḍāya pavittḥassa attano ābhataṃ kaṭacchumattakam bhikkham dāpesi. Tadassa puññaṃ Aṅkurena dasavassasahassāni dvādasayojanikam uddhanapantiṃ katvā dinnadānato mahapphalatarāṃ jātāṃ. Tasmā evamāha. Evaṃ vutte Satthā “Aṅkura dānam nāma viceyya dātuṃ vaṭṭati, evaṃ taṃ sukhette suvuttabijam viya mahapphalam hoti. Tvaṃ pana tathā nākāsi, tena te dānam na mahapphalam jātan”ti imamattham vibhāvento—

“Viceyya dānam dātabbam, yattha dinnam mahapphalam.
Viceyya dānam sugatappasattham,
Ye dakkhiṇeyyā idha jīvaloke.
Etesu dinnāni mahapphalāni,
Bijāni vuttāni yathāsukhette”ti²—

Vatvā uttarimpi dhammam desento imā gāthā abhāsi—

356. “Tiṇadosāni khettāni, rāgadosā ayaṃ pajā.
Tasmā hi vītarāgesu, dinnam hoti mahapphalam.

357. Tiṇadosāni khettāni, dosadosā ayaṃ pajā.
Tasmā hi vītadosesu, dinnam hoti mahapphalam.

358. Tiṇadosāni khettāni, mohadosā ayaṃ pajā.
Tasmā hi vītamohesu, dinnam hoti mahapphalam.

359. Tiṇadosāni khettāni, icchādosā ayaṃ pajā.
Tasmā hi vigaticchesu, dinnam hoti mahapphalan”ti.

Tattha **tiṇadosānī**ti sāmākādīni tiṇāni utṭhahantāni pubbaṇṇāparaṇṇāni khettāni dūseti, tena tāni na bahuphalāni honti. Evaṃ sattānampi anto rāgo uppajjanto satte dūseti, tena tesu dinnam mahapphalam na hoti. Khīṇāsavesu dinnam pana mahapphalam hoti. Tena vuttam—

1. Dhammapada-Ṭṭha 2. 143 piṭṭhe.

2. Khu 2. 160; Saṃ 1. 20 piṭṭhesu.

“Tiṇadosāni khattāni, rāgadosā ayaṃ pajā.
Tasmā hi vītarāgesu, dinnam hoti mahapphalan”ti.

Sesagāthāsupi eśeva nayo.

Desanāvasāne Aṅkuro ca Indako ca sotāpattiphale patiṭṭhahimsu,
sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aṅkuravatthu dvādasamaṃ.

Taṇhāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Catuvīsatiṃ vago.

25. Bhikkhuvagga

1. Pañcabhikkhuvatthu

Cakkhunā saṁvaroti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto pañca bhikkhū ārabha kathesi.

Tesu kira ekeko cakkhudvārādīsu pañcasu dvāresu ekekameva rakkhī. Athekadivasāṁ sannipatitvā “ahaṁ durakkhaṁ rakkhāmi, ahaṁ durakkhaṁ rakkhāmi”ti vivaditvā “Satthāraṁ pucchitvā imamatthaṁ jānissāmā”ti Satthāraṁ upasaṅkamitvā “bhante mayaṁ cakkhudvārādīni rakkhantā attano attano rakkhanadvārameva durakkhanti maññāma, ko nu kho amhesu durakkhaṁ rakkhati”ti pucchimsu. Satthā ekaṁ bhikkhumpi anosādetvā¹ “bhikkhave sabbāni petāni durakkhāneva, api ca kho pana tumhe na idāneva pañcasu ṭhānesu asaṁvutā, pubbepi asaṁvutā, asaṁvutattāyeva ca paṇḍitānaṁ ovāde avattitvā jīvitakkhayaṁ pāpuṇitthā”ti vatvā “kadā bhante”ti tehi yācito atīte Takkaṣilajātakassa vatthuraṁ vitthāretvā rakkhasīnaṁ vasena rājakule jīvitakkhayaṁ patte pattābhisekena mahāsattena setacchattassa heṭṭhā rājāsane nisinnena attano sirisampattiṁ oloketvā “vīriyaṁ nāmetāṁ sattehi kattabbamevā”ti udānavasena udānitaṁ—

“Kusalūpadese dhitiyā dalhāya ca,
Anivattitattābhayaabhīrutāya ca.
Na rakkhasīnaṁ vasamāgamimhase,
Sa sotthibhāvo mahatā bhayena me”ti²—

Imaṁ gāthaṁ dassetvā “tadāpi tumheva pañca janā Takkaṣilāyaṁ rajjagahaṇatthāya nikkhantaṁ mahāsattaṁ āvudhahatthā parivāretvā maggaṁ gacchantā antarāmagge rakkhasīhi cakkhudvārādivasena upanītesu rūpārammaṇādīsu asaṁvutā paṇḍitassa ovāde avattitvā oliyantā rakkhasīhi khādītā jīvitakkhayaṁ pāpuṇittha. Tesu pana ārammaṇesu susaṁvuto piṭṭhito piṭṭhito anubandhanti devavaṇṇiṁ yakkhiniṁ anādiyitvā sotthinā Takkaṣilaṁ gantvā

1. Anosāretvā anusāretvā (Ka)

2. Khu 5. 31 piṭṭhe Jātake.

rajjam patto rājā ahamevā”ti jātakaṃ samodhānetvā “bhikkhave bhikkhunā nāma sabbāni dvārāni saṃvaritabbāni. Etāni hi saṃvaranto eva sabbadukkhā pamuccatī”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

360. “Cakkhunā saṃvaro sādhu, sādhu sotena saṃvaro.
Ghānena saṃvaro sādhu, sādhu jivhāya saṃvaro.

361. Kāyena saṃvaro sādhu, sādhu vācāya saṃvaro.
Manasā saṃvaro sādhu, sādhu sabbattha saṃvaro.
Sabbattha saṃvuto bhikkhu, sabbadukkhā pamuccatī”ti.

Tattha **cakkhunā**ti yadā hi bhikkhuno cakkhudvāre rūpārammaṇaṃ āpāthamāgacchati, tadā iṭṭhārammaṇe arajjantassa aniṭṭhārammaṇe adussantassa asamapekkhanena moham anuppādentassa tasmiṃ dvāre saṃvaro thakanam pidahanam gutti katā nāma hoti. Tassa so evarūpo cakkhunā saṃvaro sādhu. Esa nayo sotadvārādīsupi. Cakkhudvārādīsuyeva pana saṃvaro vā asaṃvaro vā nuppajjati, parato pana javanavīthiyaṃ esa labbhati. Tadā hi asaṃvaro uppajjanto assaddhā akkhanti kosajjam muṭṭhasaccaṃ aññānti akusalavīthiyaṃ ayaṃ pañcavidho labbhati. Saṃvaro uppajjanto saddhā khanti vīriyaṃ sati ñānti kuslavīthiyaṃ ayaṃ pañcavidho labbhati.

Kāyena saṃvaroti ettha pana pasādakāyopi copanakāyopi labbhati. Ubhayampi panetaṃ kāyadvārameva. Tattha pasādadvāre saṃvarāsaṃvaro kathitova. Copanadvārepi tamvatthukā pāṇātipāta-adinnādānakāmesumicchācārā. Tehi pana saddhiṃ akusalavīthiyaṃ uppajjantehi tam dvāraṃ asaṃvutaṃ hoti, kuslavīthiyaṃ uppajjantehi pāṇātipātāveramaṇi-ādīhi saṃvutaṃ. **Sādhu vācāyāti** etthāpi copanavācāpi vācā. Tāya saddhiṃ uppajjantehi musāvādādīhi tam dvāraṃ asaṃvutaṃ hoti, musāvādāveramaṇi-ādīhi saṃvutaṃ. **Manasā saṃvaroti** etthāpi javanamanato aññena manena saddhiṃ abhijjhādayo natthi. Manodvāre pana javanakkhaṇe uppajjamānehi abhijjhādīhi tam dvāraṃ asaṃvutaṃ hoti, anabhijjhādīhi saṃvutaṃ hoti. **Sādhu sabbatthāti** tesu cakkhudvārādīsu sabbesupi saṃvaro sādhu. Ettavatā hi aṭṭha saṃvaradvārāni aṭṭha ca asaṃvaradvārāni kathitāni. Tesu aṭṭhasu asaṃvaradvāresu ṭhito bhikkhu

sakalavaṭṭamūlakadukkhato na muccati, saṁvaradvāresu pana ṭhito sabbasmāpi vaṭṭamūlakadukkhā muccati. Tena vuttaṁ “sabbattha saṁvuto bhikkhu, sabbadukkhā pamuccatī”ti.

Desanāvasāne te pañca bhikkhū sotāpattiphale patiṭṭhahimsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañcabhikkhuvatthu paṭhamam.

2. Haṁsaghātakabhikkhuvatthu

Haṭṭhasaṁyatoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ haṁsaghātaṁ bhikkhuṁ ārabba kathesi.

Sāvattvivāsino kira dve sahāyakā bhikkhūsu pabbajitvā laddhūpasampadā yebhuyyena ekato vicaranti. Te ekadivasaṁ Aciravatiṁ gantvā nhatvā ātape tappamānā sāraṇīyakathaṁ kathentā aṭṭhamso. Tasmiṁ khaṇe dve haṁsā ākāseṇa gacchanti. Atheko daharabhikkhu sakkharaṁ gahetvā “ekassa haṁsapotakassa akkhiṁ paharissāmī”ti āha, itaro “na sakkhissasī”ti āha. Tiṭṭhatu imasmiṁ passe akkhi, parapasse akkhiṁ paharissāmīti. Idampi na sakkhissasiyevāti. “Tena hi upadhārehī”ti dutiyaṁ¹ sakkharaṁ gahetvā haṁsassa pacchābhāge khipi, haṁso sakkharasaddaṁ sutvā nivattitvā olokesi. Atha naṁ itaraṁ vaṭṭasakkharaṁ gahetvā parapasse akkhiṁhi paharitvā orimakkhinā nikkhāmesi. Haṁso viravanto parivattitvā tesam pādamūleyeva pati. Tattha tattha ṭhitā bhikkhū disvā “āvuso Buddhasāsane pabbajitvā ananucchavikaṁ vo kataṁ paṇātipātaṁ karontehī”ti vatvā te ādāya gantvā Tathāgatassa dassesuṁ.

Satthā “saccaṁ kira tayā bhikkhu paṇātipāto kato”ti pucchitvā “saccaṁ bhante”ti vutte “bhikkhu kasmā evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā evamakāsi, porāṇakapaṇḍitā anuppanne Buddhē

1. Tiyaṇtaṁ (Sī)

agāramajjhe vasamānā appamattakesupi ṭhānesu kukkuccaṃ karim̐su, tvaṃ pana evarūpe Buddhasāsane pabbajitvā kukkuccamattampi na akāsī”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Kururaṭṭhe Indapattanagare Dhanañcaye¹ rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gahetvā anupubbena viññutaṃ patto Takkasilāyaṃ sippāni uggahetvā pitarā uparajje patiṭṭhāpito aparabhāge pitu accayena rajjaṃ patvā dasa rājadhamme akopento kurudhamme² vattittha. Kurudhammo³ nāma pañcasilāni, tāni bodhisatto parisuddhāni katvā rakkhi. Yathā ca bodhisatto, evamassa mātā aggamahesī kaniṭṭhabhātā uparājā purohito brāhmaṇo rajjugāhako amacco sārathi seṭṭhi Doṇamāpako mahāmatto Dovāriko nagarasobhinī vaṇṇadāsīti evametesu ekādasasu janesu kurudhammaṃ rakkhantesu Kaliṅgaraṭṭhe Dantapuranagare Kaliṅge rajjaṃ kārente tasmiṃ raṭṭhe devo na vassi. Mahāsattassa pana Añjanasannibho⁴ nāma maṅgalaḥatthī mahāpuñño hoti. Raṭṭhavāsino “tasmiṃ ānīte devo vassissatī”ti saññāya rañño ārocayim̐su. Rājā tassa hatthissa ānayanatthāya brāhmaṇe paṇi. Te gantvā mahāsattaṃ hatthiṃ yācim̐su. Satthā tesāṃ yācanakāraṇaṃ dassetuṃ āha—

“Tava saddhañca sīlañca, viditvāna janādhipa.

Vaṇṇaṃ añjanavaṇṇena, Kaliṅgasmiṃ nimimhase”ti⁵—

Imaṃ Tikanipāte jātaṃ kathesi. Hatthimhi pana ānītepi deve avassante “so rājā kurudhammaṃ rakkhati, tenassa raṭṭhe devo vassatī”ti saññāya “yaṃ so kurudhammaṃ rakkhati, taṃ suvaṇṇapaṭṭe likhitvā ānethā”ti puna Kālīṅgo brāhmaṇe ca amacce ca pesesi. Tesu gantvā yācantesu rājānaṃ ādiṃ katvā sabbepi te attano attano sīlesu kiñci kukkuccamattaṃ katvā “aparissuddhaṃ no sīlaṃ”ti paṭikkhipitvāpi “na ettāvatā sīlabhedo hotī”ti tehi punappunaṃ yācitā attano attano sīlāni kathayim̐su. Kālīṅgo suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā

1. Dhanañjaye (Sī)

2. Garudhamme (Ka)

3. Garudhammo (Ka)

4. Añjanavasabho (Sī, Syā)

5. Khu 5. 81 piṭṭhe.

ābhataṃ kurudhammaṃ disvāva samādāya sādhukaṃ pūresi. Tassa raṭṭhe devo pāvassi, raṭṭhaṃ khemaṃ subhikkhaṃ ahosi. Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā—

“Gaṇikā Uppalavaṇṇā, Puṇṇo Dovāriko tadā.
Rajjugāho ca kaccāno, Doṇamāpako ca Kolito.
Sāriputto tadā seṭṭhī, Anuruddo ca sārathī.
Brāhmaṇo Kassapo thero, uparājā’nandapaṇḍito.
Mahesī Rāhulamātā, Māyādevī janettikā.
Kururājā bodhisatto, evaṃ dhāretha jātakaṃ”ti—

Jātakaṃ samodhānetvā “bhikkhu evaṃ pubbepi paṇḍitā appamattakepi kukkucce uppanne attano sīlabhede āsaṅkaṃ karimsu, tvaṃ pana mādisassa Buddhassa sāsane pabbajitvā paṇātipātāṃ karonto atibhāriyaṃ kammamakāsi, bhikkhunā nāma hatthehi pādehi vācāya ca saṃyatena bhavitabban”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

362. “Hatthasaṃyato pādasam̐yato,
Vācāsam̐yato saṃyatuttamo.
Ajjhattarato samāhito,
Eko santusito tamāhu bhikkhun”ti.

Tattha **hatthasaṃyato**ti hatthakīḷāpanādīnaṃ vā hatthena paresaṃ paharaṇādīnaṃ vā abhāvena hatthasaṃyato. Dutiyapadepe eseva nayo. Vācāya pana musāvādādīnaṃ akaraṇato vācāya saṃyato. **Saṃyatuttamoti** saṃyatattabhāvo, kāyacalanasīsukkhīpanabhamukavikārādīnaṃ akāraṇakoti attho. **Ajjhattaratoti** gocarajjhattasaṅkhātāya kammaṭṭhānabhāvanāya rato. **Samāhitoti** suṭṭhu ṭhapito. **Eko santusitoti** ekavīhārī hutvā suṭṭhu tusito vipassanācārato paṭṭhāya attano adhigamena tuṭṭhamānaso. Puthujjanakalyāṇakaṃ hi ādīraṃ katvā sabbepi sekhā attano adhigamena santussantīti santusitā, arahā pana ekantasantusitova. Taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Haṃsaghātakabhikkhuvatthu dutiyaṃ.

3. Kokālikavatthu

Yo mukhasaṃyatoti imañ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Kokālikaṃ ārabha kathesi. Vatthu “atha kho Kokāliko bhikkhu yena Bhagavā tenupasaṅkamī”ti sutte¹ āgatameva. Atthopissa Aṭṭhakathāya vuttanayeneva vedītabbo.

Kokālike pana Padumaniraye uppanne dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “aho Kokāliko bhikkhu attano mukhaṃ nissāya vināsaṃ patto, dve aggasāvake akkosantasseva hissa pathavī vivaraṃ adāsī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepe Kokāliko bhikkhu attano mukhameva nissāya naṭṭho”ti vatvā tamatthaṃ sotukāmehi bhikkhūhi yācito tassa pakāsanatthaṃ atītaṃ āhari.

Atīte Himavantapadesa ekasmiṃ sare kacchapo vasati. Dve haṃsapotakā gocarāya carantā tena saddhiṃ vissāsaṃ katvā dalhaviṣṣāsikā hutvā ekadivasaṃ kacchapaṃ pucchimsu “samma amhākaṃ Himavante Cittakūṭapabbatatale² Kañcanaguhāya vasanaṭṭhānaṃ, ramaṇiyo padeso, gacchissasi amhehi saddhin”ti. Samma ahaṃ kathaṃ gamissāmīti. Mayā taṃ nessāma, sace mukhaṃ rakkhituṃ sakkhissasīti. Rakkhissāmi, sammā gahetvā maṃ gacchathāti. Te “sādhū”ti vatvā ekaṃ daṇḍakaṃ kacchapena ḍaṃsāpetvā sayā tassa ubho koṭiyo ḍaṃsitvā ākāsaṃ pakkhandimsu. Taṃ tathā haṃsehi nīyamānaṃ gāmadārakā disvā “dve haṃsā kacchapaṃ daṇḍena harantī”ti āhaṃsu. Kacchapo “yadi maṃ sahāyakā nenti, tumhākaṃ ettha kiṃ hoti duṭṭhaceṭakā”ti vattukāmo haṃsānaṃ sīghavegatāya Bārāṇasinagare rājanivesanassa uparibhāgaṃ sampattakāle daṭṭhaṭṭhānato daṇḍakaṃ vissajjetvā ākāsaṅgaṇe³ patitvā dvedhā bhijji. Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā—

1. Saṃ 1. 152; Khu 1. 379; Aṃ 3. 393 piṭṭhesu.

2. Cittakūṭapabbatapāde (Ka)

3. Rājaṅgaṇe (Syā)

“Avadhī vata attānaṃ, kacchapo byāharaṃ girāṃ.
Suggahītasmiṃ kaṭṭhasmiṃ, vācāya sakiyā’vadhī.

Etampi disvā naravīriyasetṭha,
Vācaṃ pamuñce kusalaṃ nātivelāṃ.
Passasi bahubhāṇena,
Kacchapaṃ byasanaṃ gatan’ti¹.

Imaṃ Dukanipāte **Bahubhāṇijātakam** vitthāretvā “bhikkhave bhikkhunā
nāma mukhasaṃyatenā samacārinā anuddhatena nibbutacittena
bhavitabban’ti vatvā imaṃ gāthamāha—

363. “Yo mukhasaṃyato bhikkhu, mantabhāṇī anuddhato.
Atthaṃ dhammañca dīpeti, madhuraṃ tassa bhāsitaṃ”ti.

Tattha **mukhasaṃyato**ti dāsacaṇḍālādayopi “tvaṃ dujjāto, tvaṃ
dussīlo”ti-ādīnaṃ avacanaṭṭhāya mukhena saṃyato. **Mantabhāṇī**ti mantā
vuccati paññā, tāya bhaṇanasīlo. **Anuddhatoti** nibbutacitto. **Atthaṃ**
dhammañca dīpetiti bhāsitaṭṭhañceva desanādhhammañca katheti.
Madhuranti evarūpassa bhikkhuno bhāsitaṃ madhuraṃ nāma. Yo pana
atthameva sampādeti, na Pāḷiṃ, Pāḷiṃyeva sampādeti, na atthaṃ, ubhayaṃ
vā pana na sampādeti, tassa bhāsitaṃ madhuraṃ nāma na hotīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Kokālikavatthu tatiyaṃ.

4. Dhammārāmattheravatthu

Dhammārāmoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
Dhammārāmattheraṃ ārabha katesi.

Satthārā kira “ito me catumāsaccayena parinibbānaṃ bhavissatī”ti
ārocite anekasahassā bhikkhū Satthāraṃ parivāretvā vicarimsu. Tattha

1. Khu 5. 58 piṭṭhe.

puthujjanā bhikkhū assūni sandhāretum nāsakkhimsu, khīṇāsavānaṃ dhammasaṃvego uppajji. Sabbepi “kiṃ nu kho karissāmā”ti vaggabandhanena vicaranti. Eko pana Dhammārāmo nāma bhikkhu bhikkhūnaṃ santikaṃ na upasaṅkamati. Bhikkhūhi “kiṃ āvuso”ti vuccamāno paṭivacanampi adatvā “Satthā kira catumāsaccayena parinibbāyissati, ahañcamhi avītarāgo, Satthari dharamāneyeva vāyāmitvā arahattaṃ pāpuṇissāmī”ti ekakova viharanto Satthārā desitaṃ dhammaṃ āvajjeti cinteti anussarati. Bhikkhū Tathāgatassa ārocesum “bhante Dhammārāmassa tumhesu sinehamattampi natthi, ‘Satthā kira parinibbāyissati, kiṃ nu kho karissāmā’ti amhehi saddhiṃ sammantanamattampi¹ na karotī”ti. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ evaṃ karosī”ti pucchi. Saccaṃ bhanteti. Kiṃ kāraṇāti. Tumhe kira catumāsaccayena parinibbāyissatha, ahañcamhi avītarāgo, tumhesu dharantesuyeve vāyāmitvā arahattaṃ pāpuṇissāmīti tumhehi desitaṃ dhammaṃ āvajjāmi cintemi anussarāmīti.

Satthā “sādhū sādhu”ti tassa sādhukāraṃ datvā “bhikkhave aññenāpi mayi sinehavantena bhikkhunā nāma Dhammārāmasadiseneva bhavitabbaṃ. Na hi mayhaṃ mālāgandhādīhi pūjaṃ karontā mama pūjaṃ karonti nāma, dhammānudhammaṃ paṭipajjantāyeve pana maṃ pūjenti nāmā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

364. “Dhammārāmo dhammarato, dhammaṃ anuvicintayaṃ.

Dhammaṃ anussaraṃ bhikkhu, saddhammā na parihāyati”ti.

Tattha nivāsanatṭhena samathavipassanādhhammo ārāmo assāti **dhammārāmo**. Tasmiṃyeve dhamme ratoti **dhammarato**. Tasseva dhammassa punappunaṃ vicintanātāya **dhammaṃ anuvicintayaṃ**, taṃ dhammaṃ āvajjento manasikarontoti attho. **Anussaranti** tameva dhammaṃ anussaranto. **Saddhammāti** evarūpo bhikkhu sattatiṃsabhedā bodhipakkhiyadhammā navavidhalokuttaradhammā ca na parihāyatīti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu arahatte paṭiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Dhammārāmattheravatthu catutthaṃ.

1. Saṃsandanamattampi (Ka)

5. Vipakkhasevakabhikkhuvatthu

Salābhanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veļuvane viharanto aññataraṃ vipakkhasevakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi.

Tassa kireko Devadattapakkhiko bhikkhu sahāyo ahosi. So taṃ bhikkhūhi saddhiṃ piṇḍāya caritvā katabhattakiccaṃ āgacchantaṃ disvā “kuhiṃ gatosī”ti pucchi. Asukaṭṭhānaṃ nāma piṇḍāya caritunti. Laddho te piṇḍapātoti. Āma laddhoti. Idha amhākaṃ mahālābhasakkāro, katipāhaṃ idheva hohīti. So tassa vacanena katipāhaṃ tattha vasitvā sakaṭṭhānameva agamāsi. Atha naṃ bhikkhū “ayaṃ bhante Devadattassa uppannalābhasakkāraṃ paribhuñjati, Devadattassa pakkhiko eso”ti Tathāgatassa ārocesuṃ. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ evamakāsi”ti pucchi. Āma bhante, ahaṃ tattha ekaṃ daharaṃ nissāya katipāhaṃ vasiṃ, na ca pana Devadattassa laddhiṃ rocemīti. Atha naṃ Bhagavā “kiñcāpi tvaṃ laddhiṃ na rocesi, diṭṭhadiṭṭhakānaṃyeva pana laddhiṃ rocento viya vicarasi. Na tvaṃ idāneva evaṃ karosi, pubbepi evarūpoyevā”ti vatvā “idāni tāva bhante amhehi sāmaṃ diṭṭho, pubbe panesa kesāṃ laddhiṃ rocento viya vicari, ācikkhatha no”ti bhikkhūhi yācito atītaṃ āharitvā—

“Purāṇacorāna vaco nisamma,
Mahiḷāmukho pothayamanvacārī.
Susaññatānaṃ hi vaco nisamma,
Gajuttamo sabbaguṇesu aṭṭhā”ti¹—

Imaṃ **Mahiḷāmukhajātakaṃ** vitthāretvā “bhikkhave bhikkhunā nāma sakalābheneva santuṭṭhena bhavitabbaṃ, paralābhaṃ patthetuṃ na vaṭṭati. Paralābhaṃ patthentassa hi jhānavipassanāmaggaṃphalesu ekadhammopi nuppajjati, sakalābhasantuṭṭhasseva pana jhānādīni uppajjantī”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

365. “Salābhaṃ nātimaññeyya, nā’ññesaṃ pihayaṃ care.
Aññesaṃ pihayaṃ bhikkhu, samādhim nādhigacchati.

1. Khu 5. 7 piṭṭhe.

366. Appalābhopi ce bhikkhu, salābham nātimaññati.

Tam ve devā pasamsanti, suddhājīviṃ atanditaṃ”ti.

Tattha **salābhanti** attano uppajjanakalābham. Sapadānacāraṃ hi parivajjetvā anesanāya jīvikam kappento salābham atimaññati hiḷeti jigucchati nāma. Tasmā evaṃ akaraṇena salābham nātimaññeyya. **Aññesaṃ vihayanti** aññesaṃ lābham patthento na careyyāti attho. **Samādhim nādhigacchatī**ti aññesañhi lābham pihayanto tesam cīvarādikaraṇe ussukkam āpanno bhikkhu appanāsamādhim vā upacārasamādhim vā nādhigacchati. **Salābham nātimaññatī**ti appalābhopi samāno uccanīcakule paṭipāṭiyā sapadānaṃ caranto bhikkhu salābham nātimaññati nāma. **Tam veti** tam evarūpaṃ bhikkhum sārājīvitatāya suddhājīviṃ jaṅghabalaṃ nissāya jīvitakappanena akusītatāya atanditaṃ devā pasamsanti thomentīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsūti.

Vipakkhasevakabhikkhuvatthu pañcamam.

6. Pañcaggadāyakabrāhmaṇavatthu

Sabbasoti imam dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Pañcaggadāyakaṃ nāma brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira sasse khette ṭhitakāleyeva¹ khettaggaṃ nāma deti, khalakāle khalaggaṃ nāma deti, khalabhaṇḍakāle khalabhaṇḍaggaṃ nāma deti, ukkhalikakāle kumbhaggaṃ nāma deti, pātiyaṃ vaḍḍhitakāle pātaggaṃ nāma detīti imāni pañca aggadānāni deti, sampattassa adatvā nāma na bhuñjati. Tenassa **Pañcaggadāyakot**veva nāmaṃ ahosi. Satthā tassa ca brāhmaṇiyā cassa tiṇṇaṃ phalānaṃ upanissayaṃ disvā brāhmaṇassa bhojanavelāyaṃ gantvā dvāre aṭṭhāsi. Sopi dvārapamukhe antogehābhimukho nisīditvā bhuñjati, Satthāraṃ dvāre ṭhitaṃ na passati. Brāhmaṇī pana tam parivisaṃmānā Satthāraṃ disvā cintesi “ayaṃ brāhmaṇo

1. Sassakhattassa sodhitakāleyeva (Syā), sassakhette sodhitakāleyeva (Ka)

pañcasu ṭhānesu aggaṃ datvā bhuñjati, idāni ca samaṇo Gotamo āgantvā dvāre ṭhito. Sace brāhmaṇo etaṃ disvā attano bhattaṃ haritvā dassati, punapāhaṃ pacitum na sakkhissāmi”ti. Sā “evaṃ ayaṃ samaṇaṃ Gotamaṃ na passissatī”ti Satthu piṭṭhiṃ datvā tassa pacchato taṃ paṭicchādentī onamitvā puṇṇacandaṃ pāṇinā paṭicchādentī viya aṭṭhāsi. Tathā ṭhitā eva ca pana “gato nu kho no”ti Satthāraṃ aḍḍhakkhikena olokesi. Satthā tattheva aṭṭhāsi. Brāhmaṇassa pana savanabhayena “aticchathā”ti na vadeti, osakkitvā pana saṇikameva “aticchathā”ti āha. Satthā “na gamissāmi”ti sīsaṃ cālesi. Lokagarunā Buddhena “na gamissāmi”ti sīse cālīte sā sandhāretum asakkontī mahāhasitaṃ hasi. Tasmaṃ khaṇe Satthā gehābhimukhaṃ obhāsaṃ muñci. Brāhmaṇopi piṭṭhiṃdatvā nisinnoyeva brāhmaṇiyā hasitasaddaṃ sutvā chabbaṇṇānaṃca rasmīnaṃ obhāsaṃ oloketvā Satthāraṃ addasa. Buddhā hi nāma gāme vā araṇṇe vā hetusampannānaṃ attānaṃ adassetvā na pakkamanti. Brāhmaṇopi Satthāraṃ disvā “bhoti nāsitomhi tayā, rājaputtaṃ āgantvā dvāre ṭhitaṃ mayhaṃ anācikkhantiyā bhāriyaṃ te kammaṃ katan”ti vatvā aḍḍhabhuttaṃ bhojanapātiṃ ādāya Satthu santikaṃ gantvā “bho Gotama ahaṃ pañcasu ṭhānesu aggaṃ datvāva bhuñjāmi, ito ca me majjhe bhinditvā ekova bhattakoṭṭhāso bhutto, eko koṭṭhāso avasiṭṭho, paṭiggaṇhissasi me idaṃ bhattaṃ”ti. Satthā “na me tava ucchiṭṭhabhattena attho”ti avatvā “brāhmaṇa aggampi mayhameva anucchavikaṃ, majjhe bhinditvā aḍḍhabhuttabhattampi, carimakabhattapiṇḍopi mayhameva anucchaviko. Mayaṃ hi brāhmaṇa paradattūpajīvipetasadisā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Yadaggato majjhato sesato vā,
Piṇḍaṃ labhetha paradattūpajīvī.
Nālaṃ thutum¹ nopi nipaccavādī,
Taṃ vāpi dhīrā muni vedayanti”ti².

Brāhmaṇo taṃ sutvāva pasannacitto hutvā “aho acchariyaṃ, dīpasāmiko nāma rājaputto ‘na me tava ucchiṭṭhabhattena attho’ti avatvā evaṃ vakkhatī”ti dvāre ṭhitakova Satthāraṃ pañhaṃ pucchi “bho

1. Nālattha taṃ (Sī)

2. Khu 1. 310 piṭṭhe.

Gotama tumhe attano sāvake bhikkhūti vadatha, kittāvatā bhikkhu nāma hotī”ti. Satthā “kathamrūpā nu kho imassa dhammadesanā sappāyā”ti upadhārento “ime dvepi janā Kassapabuddhakāle ‘nāmarūpan’ti vadantānaṃ katham suṇimsu, nāmarūpaṃ avissajjitvāva nesaṃ dhammaṃ desetum vaṭṭati”ti “brāhmaṇa nāme ca rūpe ca¹ arajjanto asajjanto asocanto bhikkhu nāma hotī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

367. “Sabbaso nāmarūpasmiṃ, yassa natthi mamāyitaṃ.
Asatā ca na socati, save ‘bhikkhū’ti vuccatī”ti.

Tattha **sabbasoti** sabbasmimpi vedanādīnaṃ catunnaṃ, rūpakkhandhassa cāti pañcannaṃ khandhānaṃ vasena pavatte nāmarūpe. **Mamāyitanti** yassa ahanti vā mamanti vā gāho natthi. **Asatā ca na socatīti** tasmiṃ ca nāmarūpe khayavayaṃ patte “mama rūpaṃ khīṇaṃ, -pa- mama viññāṇaṃ khīṇaṃ”ti na socati na vihaññati, “khayavayadhammaṃ me² khīṇaṃ”ti passati. **Sa veti** so evarūpo vijjamānepi³ nāmarūpe mamāyitarahitopi asatāpi tena asocanto bhikkhūti vuccatīti attho.

Desanāvasāne ubhopi jayampatikā anāgāmiphale patiṭṭhahimsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañcaggadāyakabrāhmaṇavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Sambahulabhikkhuvatthu

Mettāvihārīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto sambahule bhikkhū ārabha katesi.

Ekasmiṃ hi samaye āyasmante Mahākaccāne Avantijanapade Kuraragharaṃ⁴ nissāya Pavattapabbate viharante Soṇo nāma koṭikaṇṇo upāsako therassa dhammakathāya pasīditvā therassa santike

1. Nāmarūpe (Syā)

3. Bhijjamānepi (Ka)

2. Khayavayadhamameva (Syā)

4. Kulagharanagaraṃ (Ka)

pabbajitukāmo therena “dukkaram kho Soṇa yāvajīvaṃ ekabhattaṃ ekaseyyaṃ brahmacariyaṃ”ti vatvā dve vāre paṭikkhittopi pabbajjāya ativiya ussāhajāto tatiyavāre theram yācitvā pabbajitvā appabhikkhukattā dakkhiṇāpathe tiṇṇaṃ vassānaṃ accayena laddhūpasampado Satthāraṃ sammukhā daṭṭhukāmo hutvā upajjhāyaṃ āpucchitvā tena dinnaṃ sāsanaṃ gahetvā anupubbena Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā katapaṭisanthāro Satthārā ekagandhakuṭiyaṃyeva anuññātasenāsano bahudeva rattiṃ ajjhokāse vītināmetvā rattibhāge Gandhakuṭiṃ pavisitvā attano pattasenāsane taṃ rattibhāgaṃ vītināmetvā paccūsasamaye Satthārā ajjhiṭṭho soḷasa aṭṭhakavaggikāni¹ sabbāneva sarabhaññaṇa abhaṇi. Athassa Bhagavā sarabhaññaṇapariyosāne abbhānumodento “sādhu sādhu bhikkhū”ti sādhuṇāraṃ adāsi. Satthārā dinnasādhuṇāraṃ sutvā bhūmaṭṭhakadevā nāgā supaṇṇāti evaṃ yāva brahmalokā ekasādhuṇārameva ahoṣi.

Tasmim̐ khaṇe Jetavanato vīsayojanasatamatthake Kuraragharanagare therassa mātu mahā-upāsikāya gehe adhivatthā devatāpi mahantena saddena sādhuṇāramadāsi. Atha naṃ upāsikā āha “ko esa sādhuṇāraṃ deti”ti. Ahaṃ bhaginīti. Kosi tvanti. Tava gehe adhivatthā devatāti. Tvaṃ ito pubbe mayhaṃ sādhuṇāraṃ adatvā ajja kasmā desīti. Nāhaṃ tuyhaṃ sādhuṇāraṃ dammīti. Atha kassa te sādhuṇāro dinnoti. Tava puttassa koṭikaṇṇassa Soṇattherassāti. Kiṃ me puttena katanti. Putto te ajja Satthārā saddhiṃ ekagandhakuṭiyaṃ vasitvā dhammaṃ desesi, Satthā tava puttassa dhammaṃ sutvā pasanno sādhuṇāramadāsi. Tenassa mayāpi sādhuṇāro dinno. Sammāsambuddhassa hi sādhuṇāraṃ sampaṭicchitvā bhūmaṭṭhakadeve ādiṃ katvā yāva brahmalokā ekasādhuṇārameva jātanti. Kiṃ pana sāmi mama puttena Satthu dhammo kathito, Satthārā mama puttassa kathitoti. Tava puttena Satthu kathitoti. Evaṃ devatāya kathentiyāva upāsikāya pañcavaṇṇā pīti uppajjitvā sakalasarīraṃ phari.

Athassā etadahosi “sace me putto Satthārā saddhiṃ ekagandhakuṭiyaṃ vasitvā Satthu dhammaṃ kathetuṃ sakkhi, mayhampi kathetuṃ

1. Khu 1. 399 piṭṭhe.

sakkhissatiyeva. Puttassa āgatakāle dhammassavanam kāretvā dhammakatham suṇissāmī”ti. Soṇattheropi kho Satthārā sādhu-kāre dinne “ayam me upajjhāyena dinnasāsanaṃ ārocetum kālo”ti Bhagavantam paccantimesu janapadesu vinayadharapañcamena gaṇena upasampadam ādim katvā¹ pañca vare yācitvā katipāham Satthu santikeyeva vasitvā “upajjhāyam passissāmī”ti Satthāram āpucchitvā Jetavanā nikkhamitvā anupubbena upajjhāyassa santikam agamāsi.

Thero punadivase tam ādāya piṇḍāya caranto mātu upāsikāya gehadvāram agamāsi. Sāpi puttam disvā tuṭṭhamānasā vanditvā sakkaccam parivisitvā pucchi “saccam kira tvam tāta Satthārā saddhim ekagandhakuṭiyam vasitvā Satthu dhammakatham kathesi”ti. Upāsike tuyham kena idam kathitanti. Tāta imasmim gehe adhivatthā devatā mahantena saddena sādhu-kāram datvā mayā “ko eso”ti vutte “ahan”ti vatvā evaṇca evaṇca kathesi. Tam sutvā mayham etadahosi “sace me putto Satthu dhammakatham kathesi, mayhampikathetum sakkhissatī”ti. Atha nam āha “tāta yato tayā Satthu sammukhā dhammo kathito, mayhampi kathetum sakkhissasi eva. Asukadivase nāma dhammassavanam kāretvā tava dhammam suṇissāmi tātā”ti. So adhivāsesi. Upāsikā bhikkhusaṃghassadānam datvā pūjam katvā “puttassa me dhammakatham suṇissāmī”ti ekameva dāsim geharakkhikam ṭhapetvā sabbam parijanam ādāya antonagare dhammassavanatthāya kārīte maṇḍape alaṅkatadhammāsanaṃ abhiruyha dhammam desentassa puttassa dhammakatham sotum agamāsi.

Tasmim pana kāle navasatā corā tassā upāsikāya gehe otāram² olokentā vicaranti. Tassā pana geham sattahi pākārehi parikkhittam sattadvārakoṭṭhakayuttam, tattha tesu tesu ṭhānesu caṇḍasunakhe bandhitvā ṭhapyimsu. Antogehe chadanassa udakapātāṭṭhāne pana parikham khaṇitvā tipunā pūrayimsu. Tam divā ātapena vilīnam pakkuthitam viya tiṭṭhati, rattim kathinam³ kakkhaḷam hutvā tiṭṭhati. Tassānantarā mahantāni ayasaṅghāṭakāni niranteram bhūmiyam odahiṃsu. Iti imaṇcārakkham upāsikāya ca antogehe ṭhitabhāvam paṭicca te corā okāsam alabhantā tam divasam gatabhāvam ṇatvā umaṅgam bhinditvā

1. Vi 3. 287 piṭṭhe.

2. Okāsam (Syā, Ka)

3. Tikhiṇam (Sī), thīnam (Syā)

tipuparikhāya ca ayasaṅghāṭakānañca heṭṭhābhāgeneva gehaṃ pavisitvā corajeṭṭhakaṃ tassā santikaṃ pahiṇiṃsu “sace sā amhākaṃ idha pavitṭhabhāvaṃ sutvā nivattitvā gehābhimukhī āgacchati, asinā naṃ paharitvā mārethā”ti. So gantvā tassā santike aṭṭhāsi.

Corāpi antogehe dīpaṃ jāletvā kahāpaṇagabbhadvāraṃ vivariṃsu. Sā dāsī core disvā upāsikāya santikaṃ gantvā “ayye bahū corā gehaṃ pavisitvā kahāpaṇagabbhadvāraṃ vivariṃsū”ti ārocesi. “Corā attanā diṭṭhakahāpaṇe harantu, ahaṃ mama puttassa dhammakathaṃ suṇāmi, mā me dhammassa antarāyaṃ kari, gehaṃ gacchā”ti taṃ pahiṇi. Corāpi kahāpaṇagabbhaṃ tucchaṃ katvā rajatagabbhaṃ vivariṃsu. Sā punapi gantvā tamatthaṃ ārocesi. Upāsikāpi “corā attanā icchitaṃ harantu, mā me antarāyaṃ kari”ti puna taṃ pahiṇi. Corā rajatagabbhampi tucchaṃ katvā suvaṇṇagabbhaṃ vivariṃsu. Sā punapi gantvā upāsikāya tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ upāsikā āmantetvā “bhoti je tvaṃ anekavāraṃ mama santikaṃ āgatā, ‘corā yathārucitaṃ harantu, ahaṃ mama puttassa dhammakathaṃ suṇāmi, mā me antarāyaṃ kari’ti mayā vuttāpi mama kathaṃ anādiyitvā punappunaṃ āgacchasiyeva. Sace idāni tvaṃ āgacchissasi, jānissāmi te kattabbaṃ, gehameva gacchā”ti pahiṇi.

Corajeṭṭhako tassā kathaṃ sutvā “evarūpāya itthiyā santakaṃ harantānaṃ asani patitvā matthakaṃ bhindeyyā”ti corānaṃ santikaṃ gantvā “sīghaṃ upāsikāya santakaṃ paṭipākatikaṃ karoṭhā”ti āha. Te kahāpaṇehi kahāpaṇagabbhaṃ, rajatasuvaṇṇehi rajatasuvaṇṇagabbhe puna pūrayiṃsu. Dhammatā kiresā, yaṃ dhammo dhammacārinaṃ rakkhati. Tenevāha—

“Dhammo have rakkhati dhammacāriṃ,
Dhammo suciṇṇo sukhamāvahati.
Esānisamso dhamme suciṇṇe,
Na duggatiṃ gacchati dhammacārī”ti¹.

Corāpi gantvā dhammassavanaṭṭhāne aṭṭhaṃsu. Theropi dhammaṃ kathetvā vibhātāya rattiyā āsanā otari. Tasmim̐ khaṇe corajeṭṭhako

1. Khu 2. 272; Khu 5. 215 piṭṭhesu.

upāsikāya pādamūle nipajjitvā “khamāhi me ayye”ti āha. Kiṃ idaṃ tātāti. Ahaṃ hi tumhesu āghātaṃ katvā tumhe māretukāmo aṭṭhāsinti. Tena hi te tāta khamāmīti. Sesacorāpi tatheva vatvā “tātā khamāmī”ti vutte āhaṃsu “ayye sace no khamatha, puttassa vo santike amhākaṃ pabbajjaṃ dāpethā”ti. Sā puttāṃ vanditvā āha “tāta ime corā mama guṇesu tumhākañca dhammakathāya pasannā pabbajjaṃ yācanti, pabbājetha ne”ti. Thero “sādhū”ti vatvā tehi nivatthavattānaṃ dasāni chindāpetvā tambamattikāya rajāpetvā te pabbājetvā sīlesu patitṭhāpesi. Upasampannakāle ca nesaṃ ekekassa¹visuṃ visuṃ kammaṭṭhānamadāsi. Te navasatā bhikkhū visuṃ visuṃ navasatakammaṭṭhānāni² gahetvā ekaṃ pabbataṃ abhiruyha tassa tassa rukkhassa chāyāya nisīditvā samaṇadhammaṃ karīṃsu.

Satthā vīsayojanasatamatthake Jetavanamahāvihāre nisinnova te bhikkhū oloketvā tesāṃ cariyavasena dhammadesanaṃ vavatthāpetvā obhāsaṃ pharitvā sammukhe nisīditvā kathento viya imā gāthā abhāsi—

368. “Mettāvihārī yo bhikkhu, pasanno Buddhasāsane.
Adhigacche padaṃ santaṃ, saṅkhārūpasamaṃ sukhaṃ.

369. Siṅca bhikkhu imaṃ nāvaṃ, sittā te lahumessati.
Chetvā rāgañca dosaṅca, tato nibbānamehisi.

370. Pañca chinde pañca jahe, pañca cuttari bhāvaye.
Pañcasaṅgātigo bhikkhu, oghatiṇṇoti vuccati.

371. Jhāya bhikkhu mā pamādo,
Mā te kāmaguṇe ramessu³ cittaṃ.
Mā lohaguḷaṃ gilī pamatto,
Mā ‘kandī dukkhamidan’ti dayhamāno.

1. Ekekassa satassa (Syā)

2. Nava kammaṭṭhānasatāni (Sī), nava kammaṭṭhānāni (Syā)

3. Bhamassu (Sī, Syā)

372. Natthi jhānaṃ apaññassa, paññā natthi ajhāyato¹.
Yamhi jhānañca paññā ca, sa ve nibbānasantike.

373. Suññāgāraṃ paviṭṭhassa, santacittassa bhikkhuno.
Amānusi ratī hoti, sammā dhammaṃ vipassato.

374. Yato yato sammasati, khandhānaṃ udayabbayaṃ.
Labhatī pītipāmojjaṃ, amataṃ taṃ vijānataṃ.

375. Tatrāyamādi bhavati, idha paññassa bhikkhuno.
Indriyagutti santuṭṭhi, pātimokkhe ca saṃvaro.

376. Mitte bhajassu kalyāṇe, suddhājīve atandite.
Paṭisanthāravutyassa, ācārakusalo siyā.
Tato pāmojjabahulo, dukkhassantaṃ karissatī²ti.

Tattha **mettāvihārī**ti mettākammaṭṭhāne kammaṃ karontopi
mettāvasena tikacatukkajjhāne nibbattetvā ṭhitopi mettāvihārīyeva nāma.
Pasannoti yo pana Buddhasāsane pasanno hoti, pasādaṃ rocetiye vā² attho.
Paḍaṃ santanti nibbānassettaṃ nāmaṃ. Evarūpo hi bhikkhu santaṃ
koṭṭhāsaṃ sabbasaṅkhārānaṃ upasantatāya saṅkhārūpasamaṃ,
paramasukhatāya sukhanti laddhanāmaṃ nibbānaṃ adhigacchati,
vindatiye vāti attho.

Siñca bhikkhu imaṃ nāvanti bhikkhu imaṃ attabhāvasaṅkhātāṃ nāvaṃ
micchāvitakkodakaṃ chaḍḍento siñca³. **Sittā te lahumessatī**ti yathā hi
mahāsamudde udakasseva bharitā nāvā chiddāni pidahitvā udakassa sittatāya
sittā sallahukā hutvā mahāsamudde anosīditvā sīghaṃ supaṭṭanaṃ gacchati,
evaṃ tavāpi ayaṃ micchāvitakkodakabharitā attabhāvanāvā
cakkhudvārādichiddāni saṃvarena pidahitvā uppannassa
micchāvitakkodakassa sittatāya sittā sallahukā saṃsāra vaṭṭe anosīditvā
sīghaṃ nibbānaṃ gamissati. **Chetvāti** rāgadosabandhanāni chinda. Etāni hi
chinditvā arahattappatto tato aparabhāge anupādisesa nibbānameva ehisi,
gamissasīti attho.

1. Ajhāyino (Syā, Ka)

2. Ropetiye vāti (Syā)

3. Siñcitvā chaḍḍento siñca (Syā), siñcitvā chaḍḍetvā siñca (Ka)

Pañca chindeti heṭṭhā-apāyasampāpakāni pañcorambhāgiyasamyojanāni pāde baddharajjūṃ puriso Satthena viya heṭṭhāmaggattayena chindeyya.

Pañca jaheti uparidevalokasampāpakāni pañcuddhambhāgiyasamyojanāni puriso gīvāya baddharajjukāṃ viya arahattamaggena jaheyya pajaheyya, chindeyyāti attho. **Pañca cuttari bhāvayeti** uddhambhāgiyasamyojanānaṃ pahānatthāya saddhādāni pañcindriyāni uttari bhāveyya. **Pañcasaṅgātigoti** evaṃ sante pañcannaṃ rāgadosamohamānadiṭṭhisāṅgānaṃ atikkamanena pañcasaṅgātigo bhikkhu **oghatiṇṇoti vuccati**, cattāro oghe tiṇṇoyevāti vuccatīti attho.

Jhāya bhikkhūti bhikkhu tvaṃ dvinnāṃ jhānānaṃ vasena jhāya ceva, kāyakammādīsu ca appamattavīhāritāya mā pamajji. **Ramessūti**¹ pañcavidhe ca kāmaguṇe te cittāṃ mā ramessu². **Mā lohaguḷanti** sativossaggalakkhaṇena hi pamādena pamattā niraye tattaṃ lohaguḷaṃ gilanti, tena taṃ vadāmi “mā pamatto hutvā lohaguḷaṃ gili, mā niraye ḍayhamāno ‘dukkhamidan’ti kandī”ti attho.

Natthi jhānanti jhānuppādikāya vāyāmapaññāya apaññassa jhānaṃ nāma natthi. **Paññā natthīti** ajjhāyantassa “samāhito bhikkhu yathābhūtaṃ jānāti passatī”ti vuttalakkaṇā paññā natthi. **Yamhi jhānañca paññā cāti** yamhi puggale idaṃ ubhayampi atthi, so nibbānassa santike ʈitoyevāti attho.

Suññāgāraṃ pavitṭhassāti kismiṇcīdeva vivittokāse kammaṭṭhānaṃ avijahitvā kammaṭṭhānamanasikārena nisinnassa. **Santacittassāti** nibbutacittassa. **Sammāti** hetunā kāraṇena dhammaṃ vipassantassa vipassanāsāṅkhātā amānusī rati aṭṭhasamāpattisaṅkhātā dibbāpi rati hoti uppajjatīti attho.

Yato yato sammāsatiti aṭṭhatimsāya ārammaṇesu kammaṃ karonto yena yenākārena, purebhattādīsu vā kalesu yasmiṃ yasmiṃ attanā abhirucite kāle, abhirucite vā kammaṭṭhāne kammaṃ karonto sammāsati. **Udayabbayanti** pañcannaṃ khandhānaṃ pañcavīsatiyā lakkhaṇehi

1. Bhamassūti (Sī, Syā)

2. Mā bhamatu (Sī, Syā)

udayaṃ, pañcaviṣatiyā eva ca lakkhaṇehi vayaṃ. **Pītipāmojjanti** evaṃ khandhānaṃ udayabbayaṃ sammasanto dhammapītiṃ dhammapāmojjaṇa labhati. **Amatanti** taṃ sappaccaye nāmarūpe pākaṭe hutvā upaṭṭhahante uppannaṃ pītipāmojjaṃ amatanibbānasampāpakattā vijānataṃ paṇḍitānaṃ amatamevāti attho.

Tatrāyamādi bhavatīti tatra ayaṃ ādi, idaṃ pubbaṭṭhānaṃ hoti. **Idha paññassāti** imasmiṃ sāsane paṇḍitabhikkhuno. Idāni “taṃ ādī”ti vuttaṃ pubbaṭṭhānaṃ dassento **indriyaguttīti** ādimāha. Catupārisuddhisīlaṃ hi pubbaṭṭhānaṃ nāma. Tattha **indriya guttīti** indriyasamvaro. **Santuṭṭhīti** catupaccayasantoso. Tena ājīvapārisuddhi ceva paccayasannissitaṇa sīlaṃ kathitaṃ. **Pātimokkheti** pātimokkhasaṅkhāte jeṭṭhakasīle paripūrakāritā kathitā.

Mitte bhajassu kalyāṇeti viṣaṭṭhakammante apatirūpasahāye vajjetvā sādhujīvitāya suddhājīve jaṅghabalaṃ nissāya jīvikakappanāya akusīte atandite kalyāṇamitte bhajassu, sevassūti attho. **Paṭisanthāravutyassāti** āmisapaṭisanthārena ca dhammapaṭisanthārena ca sampannavuttitāya paṭisanthāravutti assa, paṭisanthārassa kāraṇa bhavēyyāti attho. **Ācārakusaloti** sīlampi ācāro, vattapaṭivattampi ācāro. Tattha kusalo siyā, cheko bhavēyyāti attho. **Tato pāmojjabahuloti** tato paṭisanthāravuttito ca ācārakosallato ca uppannena dhammapāmojjena pāmojjabahulo hutvā taṃ sakalassāpi vaṭṭadukkhassa antaṃ karissatīti attho.

Evaṃ Satthārā desitāsu imāsu gāthāsu ekamekissāya gāthāya pariyosāne ekamekaṃ bhikkhusataṃ nisinnanisinnaṭṭhāneyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā vehāsaṃ abbhuggantvā sabbepi te bhikkhū ākāseṇa vīsayojanasatikāṃ kantāraṃ atikkamitvā Tathāgatassa suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ vaṇṇentā thomentā pāde vandimsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu sattamaṃ.

8. Pañcasatabhikkhuvatthu

Vassikā viya pupphānīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto pañcasate bhikkhū ārabba kathesi.

Te kira Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araṇṇe samaṇadhammaṃ karontā pātova pupphitāni vassikapupphāni sāyaṃ vaṇṭato muccantāni disvā “pupphānaṃ¹ vaṇṭehi muccanato mayaṃ paṭhamataram rāgādīhi muccissāmā”ti vāyamimsu. Satthā te bhikkhū oloketvā “bhikkhave bhikkhunā nāma vaṇṭato muccanapupphena viya dukkhato muccitum vāyamiṭabbamevā”ti vatvā Gandhakuṭiyaṃ nisinnova ālokaṃ pharitvā imaṃ gāthamāha—

377. “Vassikā viya pupphāni, maddavāni pamuñcati.

Evam rāgañca dosañca, vippamuñcetha bhikkhavo”ti.

Tattha **vassikā**ti sumanā. **Maddavānī**² milātāni. Idaṃ vuttaṃ hoti—
yathā vassikā hiyyo pupphitapupphāni punadivase purāṇabhūtāni muñcati,
vaṇṭato vissajjeti, evaṃ tumhepi rāgādayo dose vippamuñcethāti.

Desanāvasāne sabbepi te bhikkhū arahatte paṭiṭṭhahimsūti.

Pañcasatabhikkhuvatthu aṭṭhamam.

9. Santakāyattheravatthu

Santakāyoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Santakāyattheraṃ nāma ārabba kathesi.

Tassa kira hatthapādakukkuccaṃ nāma nāhosi, kāyavijambhanarahito santa-attabhāvova ahosi. So kira sīhayonito āgato thero. Sīhā kira ekadivasaṃ gocaraṃ gahetvā rajatasuvaṇṇamaṇipavāḷaguhānaṃ aññataram pavisitvā manosilātale haritālacuṇṇesu sattāhaṃ nipajjitvā sattame divase uṭṭhāya nipannaṭṭhānaṃ oloketvā sace naṅguṭṭhassa vā kaṇṇānaṃ vā hatthapādānaṃ vā calitattā manosilāharitālacuṇṇānaṃ vippakiṇṇataṃ passanti, “na te idaṃ jātiyā vā gottassa vā

1. Tumhākaṃ (Sī, Ka)

2. Majjavānīti (Syā), paccavānīti (Ka)

patirūpan”ti puna sattāhaṃ nirāhārā nipajjanti, cuṇṇānaṃ pana vippakiṇṇabhāve asati “idaṃ te jātigottānaṃ anucchavikaṇ”ti āsayā¹ nikkhamitvā vijambhitvā disā anuviloketvā tikkhattuṃ sīhanādaṃ naditvā gocarāya pakkamanti. Evarūpāya sīhayoniyā āgato ayaṃ bhikkhu. Tassa kāyasamācāraṃ disvā bhikkhū Satthu ārocesuṃ “na no bhante Santakāyattherasadiso bhikkhu diṭṭhapubbo. Imassa hi nisinnatṭhāne hatthacalanāṃ vā pādacalanāṃ vā kāyavijambhitā vā natthī”ti. Taṃ sutvā Satthā “bhikkhave bhikkhunā nāma Santakāyattherena viya kāyādīhi upasanteneva bhavitabban”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

378. “Santakāyo santavāco, santavā susamāhito.

Vantalokāmiso bhikkhu, ‘upasanto’ti vuccatī”ti.

Tattha **santakāyo**ti pāṇātipātādīnaṃ abhāvena santakāyo, musāvādādīnaṃ abhāvena **santavāco**, abhijjhādīnaṃ abhāvena **santavā**², kāyādīnaṃ tiṇṇampi suṭṭhu samāhitattā **susamāhito**, catūhi maggehi lokāmisassa vantatāya **vantalokāmiso** bhikkhu abbhantare rāgādīnaṃ upasantatāya **upasantoti** vuccatīti attho.

Desanāvasāne so thero arahatte patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Santakāyattheravatthu navamaṃ.

10. Naṅgalakulattheravatthu

Attanā codayattānanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Naṅgalakulattheraṃ³ ārabha kathesi.

Eko kira duggatamanusso paresaṃ bhatim katvā jīvati, taṃ eko bhikkhu pilotikakhaṇḍanivatthaṃ naṅgalaṃ ukkhipitvā gacchantāṃ disvā evamāha “kiṃ pana te evaṃ jīvanato pabbajitūṃ na varan”ti⁴. Ko maṃ bhante evaṃ jīvantaṃ pabbājessatīti. Sace pabbājissasi, ahaṃ taṃ pabbājessāmīti. Sādhu

1. Bilāsaya (Ka)

3. Naṅgalakūṭattheraṃ (Syā)

2. Santamano (Syā)

4. Na vaṭṭatīti (Si, Ka)

bhante, sace maṃ pabbājessatha, pabbajissāmīti. Atha naṃ so thero Jetavanam netvā sahatthena nhāpetvā mālake ṭhapetvā pabbājetvā nivatthapilotikakhaṇḍena saddhim naṅgalam mālakasīmāyameva rukkhāsākhāyam ṭhapāpesi. So upasampannakālepi **Naṅgalakulatthero**veva paññāyi. So Buddhānam uppannalābhasakkāram nissāya jīvanto ukkaṇṭhitvā ukkaṇṭhitaṃ vinodetuṃ asakkonto “na dāni saddhādeyyāni kāsāyāni paridahitvā gamissāmī”ti taṃ rukkhamūlam gantvā attanāva attānam ovadi “ahirika nillajja idam nivāsetvā vibbhamitvā bhatim katvā jīvitukāmo jāto”ti. Tassevam attānam ovadantasseva cittaṃ tanukabhāvaṃ gataṃ. So nivattitvā puna katipāhaccayena ukkaṇṭhitvā tatheva attānam ovadi, punassa cittaṃ nivatti. So imināva nīhārena ukkaṇṭhita-ukkaṇṭhitakāle tattha gantvā attānam ovadi. Atha naṃ bhikkhū tattha abhinham gacchantam disvā “āvuso Naṅgalatthera kasmā ettha gacchasi”ti pucchimsu. So “ācariyassa santikam gacchāmi bhante”ti vatvā katipāheneva¹ arahattam pāpuṇi.

Bhikkhū tena saddhim keḷim karontā āhaṃsu “āvuso Naṅgalatthera tava vicaraṇamaggo avalaṇḍo viya jāto, ācariyassa santikam na gacchasi maññe”ti. Āma bhante mayam sāmsagge sati agamimhā, idāni pana so sāmsaggo chinno, tena na gacchāmāti. Tam sutvā bhikkhū “esa abhūtam vatvā aññam byākarotī”ti Satthu tamattham ārocesum. Satthā “āma bhikkhave mama putto attanāva attānam codetvā pabbajitakiccassa matthakam patto”ti vatvā dhammam desento imā gāthā abhāsi—

379. “Attanā codayattānam, paṭimamsetha attanā.

So attagutto satimā, sukham bhikkhu vihāhisi.

380. Attā hi attano nātho,

(Ko hi nātho paro siyā.)²

Attā hi attano gati.

Tasmā saṃyamamattānam,

Assam bhadramva vāṇijo”ti.

1. Katipāhaccayena (Sī), katipāhasseva (Syā)

2. () natthi Sī-Syā-potthakesu.

Tattha **codayattānanti** attanāva attānaṃ codaya sārāya. **Paṭimaṃsethā**¹ attanāva attānaṃ parivīmaṃsatha². **Soti** so tvaṃ bhikkhu evaṃ sante attanāva guttatāya **attagutto**, upaṭṭhitasatitāya **satimā** hutvā sabbiriyāpathesu sukhaṃ viharissasīti attho.

Nāthoti avassayo patiṭṭhā. **Ko hi nātho paroti**³ yasmā parassa attabhāve patiṭṭhāya kusalaṃ vā katvā saggaparāyaṇena maggaṃ vā bhāvetvā sacchikataphalena bhavituṃ na sakkā, tasmā ko hi nāma paro nātho bhaveyyāti attho. **Tasmāti** yasmā attāva attano gati patiṭṭhā saraṇaṃ, tasmā yathā bhadraṃ assājānīyaṃ nissāya lābhaṃ patthayanto vāṇijo tassa visamaṭṭhānacāraṃ pacchinditvā divasassa tikkhattuṃ nahāpento bhojento saṃyameti paṭijaggati, evaṃ tvampi anuppannassa akusalassa uppādaṃ nivārento satisammosena uppannaṃ akusalaṃ pajahanto attānaṃ saṃyama gopaya, evaṃ sante paṭhamajjhānaṃ ādiṃ katvā lokiya lokuttaravisesaṃ adhigamissasīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Naṅgalakulattheravatthu dasamaṃ.

11. Vakkalittheravatthu

Pāmojjabahuloti imaṃ dhammaḍḍanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Vakkalittheraṃ ārabba kathesi.

So kirāyasmā Sāvattiyaṃ brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto piṇḍāya pavitṭhaṃ Tathāgataṃ disvā Satthu sarīrasampattiṃ oloketvā sarīrasampattidassanena atitto “evāhaṃ niccakālaṃ Tathāgataṃ daṭṭhuṃ labhissāmi”ti Satthu santike pabbajitvā yattha ṭhiteṇa sakkā Dasabalaṃ passituṃ, tattha ṭhito sajjhāyakammaṭṭhānāmanasikārādīni pahāya Satthāraṃ oloketova vicarati. Satthā tassa nāṇaparipākāṃ āgamento kiñci avatvā “idānissa nāṇaṃ paripākāṃ gatan”ti ñatvā “kiṃ te Vakkali

1. Paṭimāsethāti (Sī), paṭimaṃseti (Syā) 2. Parivīmaṃse (Sī), parivīmaṃsa (Syā)

3. Attā hi attano gatīti (Sī), ko hi nātho paro bhaveyya (Syā)

iminā pūtikāyena diṭṭhena, yo kho Vakkali dhammaṃ passati, so maṃ passati. Yo maṃ passati, so dhammaṃ passati”¹ti¹ vatvā ovadi. So evaṃ ovaditopi Satthu dassanaṃ pahāya neva aññattha gantum sakkoti. Atha naṃ Satthā “nāyaṃ bhikkhu saṃvegaṃ alabhitvā bujjhissatī”ti upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya Rājagahaṃ gantvā vassūpanāyikadivase “apehi Vakkali, apehi Vakkali”ti paṇāmesi. So “na maṃ Satthā ālapatī”ti temāsaṃ Satthu sammukhe ṭhātum asakkonto “kiṃ mayhaṃ jīvitenā, pabbatā attānaṃ pātesāmi”ti Gijjhakūṭaṃ abhiruhi.

Satthā tassa kilamanabhāvaṃ ñatvā “ayaṃ bhikkhu mama santikā assāsaṃ alabhanto maggaphalānaṃ upanissayaṃ nāseyyā”ti attānaṃ dassetum obhāsaṃ muñci. Athassa Satthu diṭṭhakālato paṭṭhāya tāvamahantopi soko pahīyi. Satthā sukkhataḷākāṃ oghena pūrento viya therassa balavapītipāmojjaṃ uppādetum imaṃ gāthamāha—

381. “Pāmojjabahulo bhikkhu, pasanno Buddhasāsane.

Adhigacche padaṃ santaṃ, saṅkhārūpasamaṃ sukhaṃ”ti.

Tassattho—pakatiyāpi pāmojjabahulo bhikkhu Buddhasāsane pasādaṃ roceti, so evaṃ pasanno Buddhasāsane santaṃ padaṃ saṅkhārūpasamaṃ sukhanti laddhanāmaṃ nibbānaṃ adhigaccheyyāti. Imaṃ pana gāthaṃ vatvā Satthā Vakkalittherassa hatthaṃ pasāretvā—

“Ehi Vakkali mā bhāyi, olokehi Tathāgataṃ.

Ahaṃ taṃ uddharissāmi, pañke sannaṃva kuñjaraṃ.

Ehi Vakkali mā bhāyi, olokehi Tathāgataṃ.

Ahaṃ taṃ mocayissāmi, rāhuggahaṃva sūriyaṃ.

Ehi Vakkali mā bhāyi, olokehi Tathāgataṃ.

Ahaṃ taṃ mocayissāmi, rāhuggahaṃva candimaṃ”ti—

Imā gāthā abhāsi. So “Dasabalo me diṭṭho, ehīti ca avhānampi laddhaṃ”ti balavapītiṃ uppādetvā “kuto nu kho gantabbaṃ”ti gamanamaggaṃ apassanto Dasabalassa sammukhe ākāse uppatitvā paṭhamapāde

pabbate ʈhiteyeva Satthārā vuttagāthā āvajjento ākāseyeva pītiṃ
vikkhambhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā Tathāgataṃ
vandamānova otaritvā Satthu santike aṭṭhāsi. Atha naṃ Satthā aparabhāge
saddhādhimuttānaṃ aggaṭṭhāne ʈhapesīti.

Vakkalittheravatthu ekādasamaṃ.

12. Sumanasāmaṇeravatthu

Yo haveti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Pubbārāme viharanto
Sumanasāmaṇeraṃ ārabha kathesi. Tatrāyaṃ anupubbī kathā—

Padumuttarabuddhakālasmiṃhi eko kulaputto Satthārā catuparisamajjhe
ekaṃ bhikkhuṃ dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ʈhapentaṃ disvā taṃ
sampattiṃ patthayamāno Satthāraṃ nimantetvā sattāhaṃ
Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā “bhante ahampi
anāgate ekassa Buddhassa sāsane dibbacakkhukānaṃ aggo bhaveyyan”ti
patthanaṃ ʈhapesi. Satthā kappasatasahassaṃ olokento tassa patthanāya
samijjhanabhāvaṃ viditvā “ito kappasatasahassamatthake
Gotamabuddhasāsane dibbacakkhukānaṃ aggo Anuruddo nāma
bhavissasī”ti byākāsi. So taṃ byākaraṇaṃ sutvā sve pattabbaṃ viya taṃ
sampattiṃ maññaṃāno parinibbute Satthari bhikkhū
dibbacakkhuparikammaṃ pucchitvā sattayojanikaṃ kañcanathūpaṃ
parikkhipitvā anekāni dīparukkkhasahassāni kāretvā dīpapūjaṃ katvā tato
cuto devaloke nibbattitvā devamanussesu kappasatasahassāni saṃsaritvā
imasmiṃ kappe Bārāṇasiyaṃ daliddakule nibbatto Sumanaseṭṭhiṃ nissāya
tassa tiṇahārako hutvā jīvikaṃ kappesi. **Annabhārotissa** nāmaṃ ahosi.
Sumanaseṭṭhīpi tasmīṃ nagare niccakālaṃ mahādānaṃ deti.

Athekadivasāṃ Upariṭṭho nāma Paccekabuddho Gandhamādane
nirodhasamāpattito vuṭṭhāya “kassa nu kho ajja anuggahaṃ karissāmī”ti
cintetvā “ajja mayā annabhārassa anuggahaṃ kātuṃ vaṭṭati, idāni ca so
aṭavito tiṇaṃ ādāya gehaṃ āgamissatī”ti ñatvā pattacīvaramādāya iddhiyā
gantvā annabhārassa sammukhe paccuṭṭhāsi. Annabhāro taṃ
tucchapattahatthaṃ disvā

“api bhante bhikkhaṃ labhitthā”ti pucchitvā “labhissāma mahāpuññā”ti vutte “tena hi bhante thokaṃ āgamethā”ti tiṇakājaṃ chaḍḍetvā vegena gehaṃ gantvā “bhadde mayhaṃ ṭhapitabhāgabhattaṃ atthi, natthi”ti bhariyaṃ pucchitvā “atthi sāmī”ti vutte vegena paccāgantvā Paccekabuddhassa pattaṃ ādāya “mayhaṃ dātukāmatāya sati deyyadhammo na hoti, deyyadhamme sati paṭiggāhakaṃ na labhāmi. Ajja pana me paṭiggāhako ca diṭṭho, deyyadhammo ca atthi, lābhā vata me”ti gehaṃ gantvā bhattaṃ patte pakkhipāpetvā¹ paccāharitvā Paccekabuddhassa hatthe patiṭṭhapetvā—

“Iminā pana dānena, mā me dāliddiyaṃ ahu.

Natthi vacanaṃ nāma, mā ahosi bhavābhava.

Bhante evarūpā dujjīvitā mucceyyaṃ, ‘natthi’ti padameva² na suṇeyya”ti patthanāṃ ṭhapesi. Paccekabuddho “evaṃ hotu mahāpuññā”ti vatvā anumodanaṃ katvā pakkāmi.

Sumanaseṭṭhinopi chatte adhivatthā devatā “aho dānaṃ paramadānaṃ, Upariṭṭhe supatiṭṭhitaṃ”ti vatvā tikkhattuṃ sādhu-kāramadāsi. Atha naṃ seṭṭhi “kiṃ maṃ ettakaṃ kālāṃ dānaṃ dadamānaṃ na passasī”ti āha. Nāhaṃ tava dānaṃ ārabha sādhu-kāraṃ demi, Annabhārena pana Upariṭṭhassa dinnapiṇḍapāte pasīditvā mayā esa sādhu-kāro pavattitoti. So “acchariyaṃ vata bho, ahaṃ ettakaṃ kālāṃ dānaṃ dadanto devataṃ sādhu-kāraṃ dāpetuṃ nāsakkhiṃ, Annabhāro maṃ nissāya jīvanto ekapiṇḍapāteneva sādhu-kāraṃ dāpesi, tassa dāne anucchavikaṃ katvā taṃ piṇḍapātaṃ mama santakaṃ karissāmī”ti cintetvā taṃ pakkosāpetvā “ajja tayā kassaci kiñci dinnan”ti pucchi. Āma sāmī Upariṭṭhapaccekabuddhassa me ajja bhāgabhattaṃ dinnanti. Handa bho kahāpaṇaṃ gahetvā etaṃ mayhaṃ piṇḍapātaṃ dehīti. Na demi sāmīti. So yāva sahaṣsaṃ vaḍḍhesi, itaro sahaṣsenāpi nādāsi. Atha naṃ “hotu bho yadi piṇḍapātaṃ na desi, sahaṣsaṃ gahetvā pattiṃ me dehī”ti āha. So “ayyena saddhiṃ mantetvā jānissāmī”ti vegena Paccekabuddhaṃ sampāpuṇitvā “bhante Sumanaseṭṭhi sahaṣsaṃ datvā tumhākaṃ piṇḍapāte pattiṃ yācati, kiṃ karomī”ti pucchi.

1. Ākirāpetvā (Sī, Syā)

2. Padañceva (Sī)

Athassa so upamaṃ āhari “seyyathāpi paṇḍita kulasatike gāme ekasmiṃ ghare dīpaṃ jāleyya, sesā attano telena vaṭṭim temetvā jālapetvā gaṇheyyuṃ, purimapadīpassa pabhā atthīti vattabbā natthī”ti. Atirekatarā bhante pabhā hotīti. Evamevaṃ paṇḍita ulūṅkayāgu vā hotu, kaṭacchubhikkhā vā, attano piṇḍapāte paresaṃ pattim dentassa¹ yattakānaṃ deti, tattakaṃ vaḍḍhati. Tvaṃ hi ekameva piṇḍapātaṃ adāsi, seṭṭhissa pana pattiyā dinnāya dve piṇḍapātā honti eko tava, eko tassāti.

So “sādhu bhante”ti taṃ abhivādetvā seṭṭhissa santikaṃ gantvā “gaṇha sāmi pattin”ti āha. Tena hi ime kahāpaṇe gaṇhāti. Nāhaṃ piṇḍapātaṃ vikkiṇāmi, saddhāya te pattim dammīti. “Tvaṃ saddhāya desi², ahampi tava guṇe pūjemi, gaṇha tāta, ito paṭṭhāya ca pana mā sahatthā kammamakāsi, vīthiyaṃ gharaṃ māpetvā vasa. Yena ca te attho hoti, sabbaṃ mama santikā gaṇhāhi”ti āha. Nirodhā vuṭṭhitassa pana dinnapiṇḍapāto tadaheva vipākaṃ deti. Tasmā rājāpi taṃ pavattim sutvā Annabhāraṃ pakkosāpetvā pattim gahetvā mahantaṃ bhogaṃ datvā tassa seṭṭhiṭṭhānaṃ dāpesi.

So Sumanaseṭṭhissa sahāyako hutvā yāvajīvaṃ puñṇāni katvā tato cuto devaloke nibbattitvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ Buddhuppāde Kapilavatthunagare amitodanassa Sakkassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi, Anuruddotissa nāmaṃ akaṃsu. So Mahānāmasakkassa kaniṭṭhabhātā, Satthu cūlapito putto paramasukhumālo³ mahāpuñño ahosi. Ekadivasaṃ kira chasu khattiyesu pūve⁴ lakkhaṃ katvā guḷehi kīlantesu Anuruddo parājito pūvānaṃ atthāya mātu santikaṃ paṇiṇi. Sā mahantaṃ suvaṇṇathālaṃ pūretvā pūve pesesi. Pūve khāditvā puna kīlanto parājito tatheva paṇiṇi. Evaṃ tikkhattuṃ pūvesu āhaṭesu catutthe vāre mātā “idāni pūvā natthī”ti paṇiṇi. Tassā vacanaṃ sutvā “natthī”ti padassa asutapubbatāya “natthipūvā nāma idāni bhavissanti”ti saññaṃ katvā “gaccha natthipūve āharā”ti pesesi.

1. Dento (Sī)

3. Paramasukumālo (Sī, Ka)

2. Dehi (Sī)

4. Pūvehi (Ka)

athassa mātā “natthipūve kira ayye dethā”ti vutte “mama puttana natthīti padam na sutapubbam, katham nu kho natthibhāvaṃ jānāpeyyan”ti suvaṇṇapātim dhovivā aparāya suvaṇṇapātiyā paṭikujjitvā “handa tāta imam mama puttassa dehī”ti pahīni. Tasmim khaṇe nagarapariggāhikā devatā “amhākaṃ sāmīnā Annabhārakāle Upariṭṭhassa Paccekabuddhassa bhāgabhattam datvā ‘natthīti padameva na suṇeyyan’ti patthanā nāma ṭhapitā. Sace mayam tamattham nātvā ajjhupekkheyyāma, muddhāpi no saddadhā phaleyyā”ti cintevā dibbapūvehi pātim pūrayimsu. So puriso pātim āharitvā tassa santike ṭhapetvā vivari. Tesam gandho sakalanagaraṃ phari. Pūvo pana mukhe ṭhapitamattova sattarasaharaṇisahassāni pharivā atṭhāsi.

Anuruddhapi cintesi “na maṃ maññe ito pubbe mātā piyāyati. Na hi me aññadā tāya natthipūvā nāma pakkapubbā”ti. So gantvā mātaram evamāha “amma nāham tava piyo”ti. Tāta kiṃ vadesi, mama akkhīhipi hadayamaṃsatopi tvaṃ piyataroti. Sacāham amma tava piyo, kasmā mama pubbe evarūpe natthipūve nāma na adāsīti. Sā tam purisaṃ pucchi “tāta kiñci pātiyaṃ ahosi”ti. Āma ayye pūvānaṃ pāti paripuṇṇā ahosi, na me evarūpā diṭṭhapubbāti. Sā cintesi “putto me katapuṇṇo, devatāhissa dibbapūvā pahitā bhavissanti”ti. Sopi mātaram āha “amma na mayā evarūpā pūvā khāditapubbā, ito paṭṭhāya me natthipūvameva paceyyāsī”ti¹. Sā tato paṭṭhāya tena “pūve khāditukāmomhī”ti vuttakāle suvaṇṇapātim dhovivā aññāya pātiyā paṭikujjitvā pahīnati, devatā pātim pūrenti. Evam so agāramajjhe vasanto natthīti padassa attham ajānitvā dibbapūveyeva paribhuñji.

Satthu pana parivārattham kulapaṭipātiyā sākiyakumāresu pabbajantesu Mahānāmena Sakkena “tāta amhākaṃ kulā koci pabbajito natthi, tayā vā pabbajitabbaṃ, mayā vā”ti vutte so āha “aham atisukhumālo² pabbajitum na sakkhissāmī”ti. Tena hi kammantaṃ uggaṇha, aham pabbajissāmīti. Ko esa kammanto nāmāti. So hi bhattassa utṭhānaṭṭhānampi na jānāti, kammantaṃ kimeva jānissati, tasmā evamāha. Ekadivasaṃ

1. Peseyyāsīti (Ka)

2. Atisukumālo (Sī, Ka)

hi Anuruddo Bhaddiyo Kimiloti¹ tayo janā “bhattaṃ nāma kahaṃ uṭṭhātī”ti mantayim̐su. Tesu Kimilo “koṭṭhesu uṭṭhātī”ti āha. So kirekadivasam̐ vīhī koṭṭhamhi pakkhipante addasa, tasmā “koṭṭhe bhattaṃ uppajjati”ti saññāya evamāha. Atha naṃ Bhaddiyo “tvaṃ na jānāsī”ti vatvā “bhattaṃ nāma ukkhaliyaṃ uṭṭhātī”ti āha. So kirekadivasam̐ ukkhalito bhattaṃ vaḍḍhente disvā “etthevetam̐ uppajjati”ti saññamakāsi, tasmā evamāha. Anuruddo te ubhopi “tumhe na jānāthā”ti vatvā “bhattaṃ nāma ratanubbedhamakuḷāya mahāsuvaṇṇapātiyaṃ uṭṭhātī”ti āha. Tena kira neva vīhim̐ koṭṭentā, na bhattaṃ pacantā diṭṭhapubbā, suvaṇṇapātiyaṃ vaḍḍhetvā purato ṭhapitabhattameva passati, tasmā “pātiyaṃyevetaṃ uppajjati”ti saññamakāsi, tasmā evamāha. Evaṃ bhattuṭṭhānaṭṭhānampi ajānanto mahāpuñño kulaputto kammante kim̐ jānissati.

So “ehi kho te Anuruddha gharāvāsatham̐ anusāsissāmi, paṭhamam̐ khettaṃ kasāpetabban”ti-ādinā nayena bhātarā vuttānam̐ kammantānam̐ apariyantabhāvaṃ sutvā “na me gharāvāsena attho”ti mātaraṃ āpucchitvā Bhaddiyapamukhehi pañcahi Sākiyakumārehi saddhim̐ nikkhamitvā Anupiyambavane Satthāraṃ upasaṅkamitvā pabbaji. Pabbajitvā ca pana sammāpaṭipadaṃ paṭipanno anupubbena tisso vijjā sacchikatvā dibbena cakkhunā ekāsane nisinnova hatthatale ṭhapita-āmalakāni viya sahasalokadhātuyo olokanasamattho hutvā—

“Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitam̐.

Tevijjo iddhipattomhi, kataṃ Buddhassa sāsanam̐”ti²—

Udānam̐ udānetvā “kim̐ nu kho me katvā ayaṃ sampatti laddhā”ti olokento “Padumuttarapādamūle patthanaṃ ṭhapesin”ti ñatvā puna “saṃsāre saṃsaranto asukasmim̐ nāma kāle Bārāṇasiyaṃ Sumanasetṭhim̐ nissāya jīvanto Annabhāro nāma ahoṣin”tipi ñatvā—

“Annabhāro pure āsim̐, daliddo tiṇahārako³.

Piṇḍapāto mayā dinno, Upariṭṭhassa tādino”ti⁴—

1. Kimbiloti (Sī, Syā)

3. Kājahārako (Sī)

2. Khu 2. 337 piṭṭhe.

4. Yasassinoti (Syā)

āha. Athassa etadahosi “yo so tadā mayā Upariṭṭhassa dinnapiṇḍapātato kahāpaṇe datvā pattiṃ aggahesi, mama sahāyako Sumanaseṭṭhi kahaṃ nu kho so etarahi nibbatto”ti. Atha naṃ “viñjhāṭaviyaṃ pabbatapāde Muṇḍanigamo nāma atthi, tattha Mahāmuṇḍassa nāma upāsakassa Mahāsumano Cūlasumanoti dve puttā, tesu so Cūlasumano hutvā nibbatto”ti addasa. Disvā ca pana cintesi “atthi nu kho tattha mayi gate upakāro, natthi”ti. So upadhārento idaṃ addasa “so tattha mayi gate sattavassikova nikkhamitvā pabbajissati, khuraggeyeva ca arahattaṃ pāpuṇissati”ti. Disvā ca pana upakaṭṭhe antovasse ākāseṇa gantvā gāmadvāre otari. Mahāmuṇḍo pana upāsako therassa pubbepe viśāsiko eva. So therāṃ piṇḍapātakāle cīvaraṃ pārupantaṃ disvā puttaṃ Mahāsumanaṃ āha “tāta ayyo me Anuruddhatthero āgato, yāvassa añño koci pattaṃ na gaṇhāti, tāvassa gantvā pattaṃ gaṇha, ahaṃ āsanaṃ paññāpessāmi”ti. So tathā akāsi. Upāsako therāṃ antonivesane sakkaccaṃ parivisitvā temāsaṃ vasanatthāya paṭiññaṃ gaṇhi, theropi adhivāsesi.

Atha naṃ ekadivasaṃ paṭijagganto viya temāsaṃ paṭijaggitvā mahāpavāraṇāya ticīvaraṇceva guḷatelaṇḍulādīni ca āharitvā therassa pādāmūle ṭhapetvā “gaṇhatha bhante”ti āha. Alaṃ upāsaka, na me iminā atthoti. Tena hi bhante vassāvāsikalābho nāmesa, gaṇhatha nanti. Na gaṇhāmi upāsakāti. Kimatthaṃ na gaṇhatha bhanteti. Mayhaṃ santike kappiyakārako sāmaṇero pi natthi. Tena hi bhante mama putto Mahāsumano sāmaṇero bhavissati. Na me upāsaka Mahāsumanenatthoti. Tena hi bhante Cūlasumanāṃ pabbājethāti. Thero “sādhū”ti sampaṭicchitvā Cūlasumanāṃ pabbājesi. So khuraggeyeva arahattaṃ pāpuṇi. Thero tena saddhiṃ aḍḍhamāsamattaṃ tattheva vasitvā “Sattāraṃ passissāmi”ti tassa ñātake āpucchitvā ākāseṇa gantvā Himavantapadesa araṇṇakuṭikāya otari.

Thero pana pakatiyāpi āraddhavīriyo, tassa tattha pubbarattāpararattaṃ caṅkamantassa udaravāto samuṭṭhahi. Atha naṃ kilantarūpaṃ disvā sāmaṇero pucchi “bhante kiṃ vo rujjati”ti. Udaravāto me

samuṭṭhitoti. Aññadāpi samuṭṭhitapubbo bhanteti. Āmāvusoti. Kena phāsukaṃ hoti bhanteti. Anotattato pānīye laddhe phāsukaṃ hoti āvusoti. Tena hi bhante āharāmīti. Sakkhissasi sāmaṇerāti. Āma bhanteti. Tena hi Anotatte Pannago¹ nāma nāgarājā maṃ jānāti, tassa ācikkhitvā bhesajjatthāya ekaṃ pānīyavārakaṃ āharāti. So sādhiṭi upajjhāyaṃ vanditvā vehāsaṃ abbhuggantvā pañcayojanasataṃ ṭhānaṃ agamāsi. Taṃ divasaṃ pana nāgarājā nāganāṭakaparivuto udakakīlaṃ kīlitukāmo hoti. So sāmaṇeraṃ āgacchantāṃ disvāva kujjhi, “ayaṃ Muṇḍakasamaṇo attano pādapaṃsum mama matthake okiranto vicarati, Anotatte pānīyatthāya āgato bhavissati, na dānissa pānīyaṃ dassāmī”ti paṇṇāsayojanikaṃ Anotattadahaṃ mahāpātiyā ukkhalim pidahanto viya phaṇena pidahitvā nipajji. Sāmaṇero nāgarājassa ākāraṃ oloketvāva “kuddho ayan”ti ñatvā imaṃ gāthamāha—

“Suṇohi me nāgarāja, uggateja mahabbala.
Dehi me pānīyaghaṭaṃ, bhesajjatthamhi āgato”ti.

Taṃ sutvā nāgarājā imaṃ gāthamāha—

“Puratthimasmim disābhāge, Gaṅgā nāma mahānadī.
Mahāsamuddamappeti, tato tvaṃ pānīyaṃ harā”ti.

Taṃ sutvā sāmaṇero “ayaṃ nāgarājā attano icchāya na dassati, ahaṃ balakkāraṃ katvā ānubhāvaṃ² jānāpetvā imaṃ abhibhavitvāva pānīyaṃ gaṇhissāmī”ti cintetvā “mahārāja upajjhāyo maṃ Anotattatova pānīyaṃ āharāpeti, tenāhaṃ idameva harissāmi, apehi, mā maṃ vārehī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Itova pānīyaṃ hāssaṃ³, imināvamhi atthiko.
Yadi te thāmabalaṃ atthi, nāgarāja nivārayā”ti.

Atha naṃ nāgarājā āha—

“Sāmaṇera sace atthi, tava vikkama porisaṃ.
Abhinandāmi te vācaṃ, harassu pānīyaṃ mamā”ti.

1. Pannako (Sī, Syā)

2. Manussabhāvaṃ (Sī), mahānubhāvaṃ (Syā)

3. Harissaṃ (Sī, Kaṃ)

Atha naṃ sāmaṇero “evaṃ mahārāja harāmi”ti vatvā “yadi sakkonto harāhi”ti vutte “tena hi suṭṭhu jānassū”ti tikkhattuṃ paṭiññaṃ gahetvā “Buddhasāsanassa ānubhāvaṃ dassetvā mayā pānīyaṃ harituṃ vaṭṭati”ti cintetvā ākāsaṭṭhadevatānaṃ tāva santikaṃ agamāsi. Tā āgantvā vanditvā “kiṃ bhante”ti vatvā aṭṭhaṃsu. “Etasmiṃ Anotattadahapiṭṭhe Pannaganāgarājena saddhiṃ mama saṅgāmo bhavissati, tattha gantvā jayaparajayaṃ olokethā”ti āha. So eteneva nīharena cattāro lokapāle Sakkasuyāmasantusitaparanimmitavasavattī¹ ca upasaṅkamtvā tamatthaṃ ārocesi. Tato paraṃ paṭipāṭiyā yāva brahmalokaṃ gantvā tattha tattha brahmehi āgantvā vanditvā ṭhitehi “kiṃ bhante”ti puṭṭho tamatthaṃ ārocesi. Evaṃ so asaṇṇe ca arūpibrahmāno ca ṭhapetvā sabbattha muhutteneva āhiṇḍitvā ārocesi. Tassa vacanaṃ sutvā sabbāpi devatā Anotattadahapiṭṭhe nāḷiyaṃ pakkhittāni piṭṭhacuṇṇāni² viya ākāsaṃ nirantaraṃ pūretvā sannipatiṃsu. Sannipatite devasaṅghe sāmaṇero ākāse ṭhatvā nāgarājānaṃ āha—

“Suṇohi me nāgarāja, uggateja mahabbala.

Dehi me pānīyaghaṭaṃ, bhesajjattathamhi āgato”ti.

Atha naṃ nāgo āha—

“Sāmaṇera sace atthi, tava vikkama porisaṃ.

Abhinandāmi te vācaṃ, harassu pānīyaṃ mamā”ti.

So tikkhattuṃ nāgarājassa paṭiññaṃ gahetvā ākāse ṭhitatova dvādasayojanikaṃ brahmattabhāvaṃ māpetvā ākāsaṭṭho oruyha nāgarājassa phaṇe akkamitvā adhomukhaṃ nippīlesi, tāvadeva balavatā purisena akkanta-allacammaṃ viya nāgarājassa phaṇe akkantamatte ogalitvā³ dabbimattā phaṇapuṭakā ahesuṃ. Nāgarājassa phaṇehi muttamuttaṭṭhānato⁴ tālakkhandhapamāṇā udakavattīyo uggañchiṃsu. Sāmaṇero ākāseyeva pānīyavārakaṃ pūresi. Devasaṅgho sādhuṭṭhāmadāsi. Atha

1. ...sunimmitavasavattī (Syā)

3. Obhijjivā (Syā)

2. Pakkhittā pūvacuṇṇā (Syā)

4. Muttatṭhāne (Syā, Ka)

nāgarājā lajjitvā sāmaṇerassa kujjhi, jayakusumavaṇṇānissa¹ akkhīni ahesuṃ. So “ayaṃ maṃ devasaṃghaṃ sannipādetvā pāṇīyaṃ gahetvā² lajjāpesi, etaṃ gahetvā mukhe hatthaṃ pakkhipitvā hadayamaṃsaṃ vāssa maddāmi, pāde vā naṃ gahetvā pāragaṅgāyaṃ khipāmī”ti vegena anubandhi. Anubandhantopi naṃ pāpuṇitum nāsakkhiyeva. Sāmaṇero gantvā upajjhāyassa hatthe pāṇīyaṃ ṭhapetvā “pivatha bhante”ti āha. Nāgarājāpi pacchato āgantvā “bhante Anuruddha sāmaṇero mayā adinnaeva pāṇīyaṃ gahetvā āgato, mā pivitthā”ti āha. Evaṃ kira sāmaṇerāti. “Pivatha bhante, iminā me dinnam pāṇīyaṃ āhaṭṭaṃ”ti āha. Thero “khīṇāsavasāmaṇerassa musākathanam nāma natthī”ti ṇatvā pāṇīyaṃ pivi. Taṅkhaṇaṇṇevassa ābādho paṭipassambhi. Puna nāgo theram āha “bhante sāmaṇerenamhi sabbam devagaṇam sannipādetvā lajjāpito, ahamassa hadayaṃ vā phālessāmi, pāde vā naṃ gahetvā pāragaṅgāya khipissāmī”ti. Mahārāja sāmaṇero mahānubhāvo, tumhe sāmaṇerena saddhiṃ saṅgāmetum na sakkhissatha, khamāpetvā naṃ gacchathāti. So sayampi sāmaṇerassa ānubhāvaṃ jānātiyeva, lajjāya pana anubandhitvā āgato. Atha naṃ therassa vacanena khamāpetvā tena saddhiṃ mittasanthavaṃ katvā “ito paṭṭhāya Anotatta-udakena atthe sati tumhākaṃ āgamanakiccaṃ natthi, mayham paṇeyyātha, ahaveva āharitvā dassāmī”ti vatvā pakkāmi.

Theropi sāmaṇeraṃ ādāya pāyāsi. Satthā therassa āgamanabhāvaṃ ṇatvā Migāramātupāsāde therassa āgamanam olokento nisīdi. Bhikkhūpi theram āgacchantam disvā paccuggantvā pattacīvaraṃ paṭiggahesuṃ. Athekacce sāmaṇeraṃ sīsepi kaṇṇesupi bāhāyampi gahetvā saṅcāletvā “kim sāmaṇera cūḷakaniṭṭha³ na ukkaṇṭhitosī”ti āhaṃsu. Satthā tesam kiriyaṃ disvā cintesi “bhāriyaṃ vatimesam bhikkhūnam kammaṃ, āsīvisaṃ gīvāya gaṇhantā viya sāmaṇeraṃ gaṇhanti, nāssa ānubhāvaṃ jānanti, ajja mayā Sumanasāmaṇerassa guṇam pākaṭam katum vaṭṭatī”ti. Theropi āgantvā Satthāraṃ vanditvā nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā Ānandattheram āmantesi “Ānanda Anotatta-udakenamhi pāde

1. Guṇjavaṇṇānissa (Sī)

2. Phaṇe ṭhatvā (Sī)

3. Sāmaṇerapillaka (Sī)

dhovitukāmo, sāmaṇerānaṃ ghaṭaṃ¹ datvā pānīyaṃ āharāpehī”ti. Thero vihāre pañcamattāni sāmaṇerasatāni sannipātesi. Tesu Sumanasāmaṇero sabbanavako ahosi. Thero sabbamahallakaṃ sāmaṇeraṃ āha “sāmaṇera Satthā Anotattadaha-udakena pāde dhovitukāmo, ghaṭaṃ ādāya gantvā pānīyaṃ āharā”ti. So “na sakkomi bhante”ti na icchi. Thero sesepi paṭipāṭiyā pucchi, tepi tatheva vatvā paṭikkhipimsu. Kim panettha Khīṇāsavasāmaṇerā natthīti? Atthi, te pana “nāyaṃ amhākaṃ baddho mālāpuṭo, Sumanasāmaṇerasseva baddho”ti na icchimsu, puthujjanā pana attano asamatthatāyeva na icchimsu. Pariyosāne pana Sumanassa vāre sampatte “sāmaṇera Satthā Anotattadaha-udakena pāde dhovitukāmo, kuṭaṃ ādāya kira udakaṃ āharā”ti āha. So “Satthari āharāpente āharissāmī”ti Satthāraṃ vanditvā “bhante Anotattato kira maṃ udakaṃ āhārāpethā”ti āha. Āma Sumanāti. So Visākhāya kārītesu ghanasuvaṇṇakoṭṭimesu senāsanakuṭesu ekaṃ satthikuṭa-udakagaṇhanakaṃ mahāghaṭaṃ hatthena gahetvā “iminā me ukkhipitvā aṃsakūṭe ṭhapitena attho natthī”ti olambakaṃ katvā vehāsaṃ abbhuggantvā Himavantābhimukho pakkhandi.

Nāgarājā sāmaṇeraṃ dūratova āgacchantam disvā paccuggantvā kuṭaṃ aṃsakūṭena ādāya “bhante tumhe mādise dāse vijjamāne kasmā sayam āgatā, udakenatthe sati kasmā sāsanamattampi na pahīnathā”ti kuṭena udakaṃ ādāya sayam ukkhipitvā “purato hotha bhante, ahameva āharissāmī”ti āha. “Tiṭṭhatha tumhe mahārāja, ahameva Sammāsambuddhena āṇatto”ti nāgarājānaṃ nivattāpetvā kuṭaṃ mukhavaṭṭiyaṃ hatthena gahetvā ākāsenāgañchi. Atha naṃ Satthā āgacchantam oloketvā bhikkhū āmantesi “passatha bhikkhave sāmaṇerassa līlaṃ, ākāse haṃsarājā viya sobhati”ti āha. Sopi pānīyaghaṭaṃ ṭhapetvā Satthāraṃ vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ Satthā āha “kativassosi tvaṃ Sumanā”ti. Sattavassomhi bhanteti. “Tena hi Sumana ajja paṭṭhāya bhikkhu hohī”ti vatvā dāyajja-upasampadaṃ adāsi.

Dveyeva kira sāmaṇerā sattavassikā upasampadaṃ labhiṃsu—ayañca Sumano Sopāko cāti.

Evam tasmiṃ upasampanne dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “acchariyaṃ āvuso, evarūpo hi nāma daharasāmaṇerassa ānubhāvo hoti, na no ito pubbe evarūpo ānubhāvo diṭṭhapubbo”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave mama sāsane daharopi sammā paṭipanno evarūpaṃ sampattiṃ labhatiyevā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

382. “Yo have daharo bhikkhu, yuñjati Buddhasāsane.

So’maṃ lokaṃ pabhāseti, abbhā muttova candimā”ti.

Tattha **yuñjatī**ti ghaṭati vāyamati. **Pabhāsetī**ti so bhikkhu attano arahattamaggañāṇena abbhādīhi mutto candimā viya lokaṃ khandhādibhedaṃ lokaṃ obhāseti, ekālokaṃ karotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sumanasāmaṇeravatthu dvādasamaṃ.

Bhikkhuvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcavīsatiso vaggo.

26. Brāhmaṇavagga

1. Pasādabahulabrāhmaṇavatthu

Chinda sotanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto pasādabahulaṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira brāhmaṇo Bhagavato dhammadesanaṃ sutvā pasannacitto attano gehe soḷasamattānaṃ bhikkhūnaṃ niccabhattaṃ paṭṭhapetvā bhikkhūnaṃ āgatavelāya pattaṃ gahetvā “āgacchantu bhonto arahanto, nisīdantu bhonto arahanto”ti yaṃkiñci vadanto arahantavādapaṭisaṃyuttameva vadati. Tesu puthujjanā “ayaṃ amhesu arahantasaññī”ti cintayimso, khīṇāsavā “ayaṃ no khīṇāsavabhāvaṃ jānāti”ti. Evaṃ te sabbe pi kukkucāyantaṃ tassa gehaṃ nāgamimso. So dukkhī dummano “kinnu kho ayyā nāgacchantī”ti vihāraṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā tamatthaṃ ārocesi. Satthā bhikkhū āmantetvā “kiṃ etaṃ bhikkhave”ti pucchitvā tehi tasmaṃ atthe ārocite “sādiyatha pana tumhe bhikkhave arahantavādan”ti āha. Na sādiyāma mayaṃ bhanteti. “Evaṃ sante manussānaṃ etaṃ pasādabhaññaṃ, anāpatti bhikkhave pasādabhaññaṃ, api ca kho pana brāhmaṇassa arahantesu adhimattaṃ pemaṃ, tasmā tumhehi paṇhāsotaṃ chetvā arahattameva pattuṃ yuttan”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

383. “Chinda sotaṃ parakkamma, kāme panuda brāhmaṇa.
Saṅkhārānaṃ khayaṃ ñatvā, akataññūsi brāhmaṇā”ti.

Tattha **parakkammā**ti paṇhāsotaṃ nāma na appamattakena vāyāmena chindituṃ sakkā, tasmā ñāṇasampayuttena mahantena parakkamena parakkamitvā taṃ sotaṃ chinda. Ubhopi **kāme panuda** nīhara. **Brāhmaṇā**ti khīṇāsavānaṃ ālapanametaṃ. **Saṅkhārānaṃ**ti pañcannaṃ khandhānaṃ khayaṃ jānitvā. **Akataññū**ti evaṃ sante tvaṃ suvaṇṇādīsu kenaci akatassa nibbānassa jānanato akataññū nāma hosīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Pasādabahulabrāhmaṇavatthu paṭhamāṃ.

2. Sambahulabhikkhuvatthu

Yadā dvayesūti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto sambahule bhikkhū ārabha kathesi.

Ekadivasañhi tiṃsamattā disāvāsikā bhikkhū āgantvā Satthāraṃ vanditvā nisīdiṃsu. Sāriputtatthero tesaṃ arahattassa upanissayaṃ disvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā ʈhitakova imaṃ pañhaṃ pucchi “bhante dve dhammāti vuccanti, katame nu kho dve dhammā”ti. Atha naṃ Satthā “dve dhammāti kho Sāriputta samathavipassanā vuccanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

384. “Yadā dvayesu dhammesu, pāragū hoti brāhmaṇo.

Athassa sabbe saṃyogā, atthaṃ gacchanti jānato”ti.

Tattha **yadā**ti yasmiṃ kāle dvidhā ʈhitesu samathavipassanādhhammesu abhiññāpāragādivasena ayaṃ khīṇāsavo pāragū hoti, athassa vaṭṭasmiṃ saṃyojanasamatthā sabbe kāmayogādayo saṃyogā evaṃ jānantassa atthaṃ parikkhayaṃ gacchantīti attho.

Desanāvasāne sabbepi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu dutiyaṃ.

3. Māravatthu

Yassa pāraṇti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto māraṃ ārabha kathesi.

So kirekasmiṃ divase aññataro puriso viya hutvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā pucchi “bhante pāraṃ pāraṇti vuccati, kinnu kho etaṃ pāraṃ nāmā”ti. Satthā “māro ayan”ti viditvā “pāpima kiṃ tava pārena, taṃ hi vitarāgehi pattabban”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

385. “Yassa pāraṃ apāraṃ vā, pārāpāraṃ na vijjati.

Vītaddaraṃ visaṃyuttaṃ, tamaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **pāraṇti** ajjhakkāni cha āyatanāni. **Apāraṇti** bāhirāni cha āyatanāni. **Pārāpāraṇti** tadubhayaṃ. **Na vijjatīti** yassa sabbampetaṃ “ahan”ti vā “maman”ti vā gahaṇābhāvena natthi, taṃ kilesadarathānaṃ¹ vigamena **vītaddaraṃ** sabbakilesehi **visaṃyuttaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Māravatthu tatiyaṃ.

4. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Jhāyinti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇaṃ ārabba kathesi.

So kira cintesi “Satthā attano sāvake ‘brāhmaṇā’ti vadati, ahañcamhi jātigottena brāhmaṇo, mampi nu kho evaṃ vattum vaṭṭatī”ti. So Satthāraṃ upasaṅkamitvā tamatthaṃ pucchi. Satthā “nāhaṃ jātigottamattena brāhmaṇaṃ vadāmi, uttamatthaṃ arahattaṃ anuppattameva panevaṃ vadāmi”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

386. “Jhāyim viraja’ māśīnaṃ, katakicca’ manāsavaṃ.

Uttamattha’ manuppattaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **jhāyinti** duvidhena jhānena jhāyantaṃ kāmarajena **virajaṃ** vane ekaka**māśīnaṃ** catūhi maggehi soḷasannaṃ kiccānaṃ katattā **katakiccaṃ** āsavānaṃ abhāvena **anāsavaṃ uttamatthaṃ arahattaṃ anuppattaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu catutthaṃ.

1. Saṃkilesadarathānaṃ (Sī), kilesadarānaṃ (Syā)

5. Ānandattheravatthu

Divā tapatīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Migāramātupāsāde viharanto Ānandattheraṃ ārabba kathesi.

Pasenadi Kosalo kira mahāpavāraṇāya sabbābharaṇapaṭimaṇḍito gandhamālādīni ādāya vihāraṃ agamāsi. Tasmiṃ khaṇe Kāḷudāyitthero jhānaṃ samāpajjitvā parisapariyante nisinno hoti, nāmaeva panassetam, sarīraṃ suvaṇṇavaṇṇam. Tasmiṃ pana khaṇe cando uggacchati, sūriyo atthameti. Ānandatthero atthamentassa ca sūriyassa uggacchantassa ca candassa obhāsaṃ olovento rañño sarīrobhāsaṃ therassa sarīrobhāsaṃ Tathāgatassa ca sarīrobhāsaṃ olokesi. Tattha sabbobhāse atikkamitvā Satthāva virocati. Thero Satthāraṃ vanditvā “bhante ajja mama ime obhāse olokontassa tumhākameva obhāso ruccati. Tumhākaṃ hi sarīraṃ sabbobhāse atikkamitvā virocati”ti āha. Atha naṃ Satthā “Ānanda sūriyo nāma divā virocati, cando rattim, rājā alaṅkatakāleyeva, khīṇāsavo gaṇasaṅgaṇikaṃ pahāya antosamāpattiyamheva virocati, Buddhā pana rattimpi divāpi pañcavidhena tejena virocanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

387. “Divā tapati ādicco, rattimābhāti candimā.

Sannaddho khattiyo tapati, jhāyī tapati brāhmaṇo.

Atha sabbamahorattim, Buddho tapati tejasā”ti.

Tattha **divā tapatīti** divā virocati, rattim panassa gamamaggopi na paññāyati. **Candimāti** candopi abbhādīhi vimutto rattimeva virocati, no divā. **Sannaddhoti** suvaṇṇamaṇivicittehi sabbābharaṇehi paṭimaṇḍito caturaṅginīyā senāya parikkhittova rājā virocati, na aññātakavesena ṭhito. **Jhāyīti** khīṇāsavo pana gaṇaṃ vinodetvā jhāyantova virocati. **Tejasāti** Sammāsambuddho pana sīlatejena dussīlyatejaṃ, guṇatejena niggūṇatejaṃ, paññātejena duppaññatejaṃ,

puññatejena apuññatejaṃ, dhammatejena adhammatejaṃ pariyādiyitvā
iminā pañcavidhena tejasā niccakārameva virocatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Ānandattheravatthu pañcamaṃ.

6. Aññatarabrāhmaṇapabbajitavatthu

Bāhitapāpoti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
aññataraṃ brāhmaṇapabbajitaṃ ārabha kathesi.

Eko kira brāhmaṇo bāhirakapabbajjāya pabbajitvā “samaṇo Gotamo
attano sāvake ‘pabbajitā’ti vadati, ahañcamhi pabbajito, mampi kho evaṃ
vattuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā etamatthaṃ pucchi.
Satthā “nāhaṃ ettakena ‘pabbajito’ti vadāmi, kilesamalānaṃ pana
pabbājitatā pabbajito nāma hotī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

388. “Bāhitapāpoti brāhmaṇo,
Samacariyā samaṇoti vuccati.
Pabbājayamattano malaṃ,
‘Tasmā pabbajito’ti vuccatī”ti.

Tattha **samacariyā**ti sabbākusalāni sametvā caraṇena. **Tasmā**ti yasmā
bāhitapāpatāya brāhmaṇo, akusalāni sametvā caraṇena samaṇoti vuccati,
tasmā yo attano rāgādimalaṃ pabbājayanto vinodento carati, sopi tena
pabbājanena pabbajitoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne so brāhmaṇapabbajito sotāpattiphale patiṭṭhahi,
sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Aññatarabrāhmaṇapabbajitavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Sāriputtattheravatthu

Na brāhmaṇassāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmim kira ṭhāne sambahulā manussā “aho amhākaṃ ayyo khantibalena samannāgato, aññesu akkosantesu vā paharantesu vā kopamattampi natthī”ti therassa guṇe kathayimsu. Atheko micchādiṭṭhiko brāhmaṇo “ko esa na kujjhatī”ti pucchi. Amhākaṃ theroti. Naṃ kujjhāpento na bhavissatīti. Natthetaṃ brāhmaṇāti. Tena hi ahaṃ naṃ kujjhāpessāmīti. Sace sakkosi, kujjhāpehīti. So “hotu, jānissāmissa kattabban”ti theram bhikkhāya pavittṭhaṃ disvā pacchābhāgena gantvā piṭṭhimajjhe¹ mahantaṃ pāṇippahāradāsi. Thero “kiṃ nāmetan”ti anoloketvā gato. Brāhmaṇassa sakalasarīre dāho uppajji. So “aho guṇasampanno ayyo”ti therassa pādamūle nipajjitvā “khamatha me bhante”ti vatvā “kiṃ etan”ti ca vutte “ahaṃ vīmaṃsanatthāya tumhe paharin”ti āha. Hotu khamāmi teti. Sace me bhante khamatha, mama geheyeva nisīditvā bhikkhaṃ gaṇhathāti therassa pattam gaṇhi, theropi pattam adāsi. Brāhmaṇo theram geham netvā parivisi.

Manussā kujjhitvā “iminā amhākaṃ niraparādho ayyo pahaṭo, daṇḍenapissa mokkho natthi, ettheva naṃ māressāmā”ti leḍḍudaṇḍādihatthā brāhmaṇassa gehadvāre aṭṭhaṃsu. Thero utṭhāya gacchanto brāhmaṇassa hatthe pattam adāsi. Manussā taṃ therena saddhim gacchantam disvā “bhante tumhākaṃ pattam gahetvā brāhmaṇam nivattethā”ti āhaṃsu. Kiṃ etaṃ upāsakāti. Brāhmaṇena tumhe pahaṭā, mayamassa kattabban jānissāmāti. Kiṃ pana tumhe iminā pahaṭā, udāhu ahanti. Tumhe bhanteti. “Maṃ esa paharitvā khamāpesi, gacchatha tumhe”ti manusse uyyojetvā brāhmaṇam nivattāpetvā thero vihārameva gato. Bhikkhū ujjhāyimsu “kiṃ nāmetam Sāriputtatthero yena brāhmaṇena pahaṭo, tasseva gehe nisīditvā bhikkham gahetvā āgato. Therassa pahaṭakālato paṭṭhāya idāni so kassa² lajjissati, avasese pothento vicarissati”ti. Satthā

1. Piṭṭhipassena ṭhatvā (Sī)

2. Na idāni so kassaci (Syā)

āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā
 “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave brāhmaṇo brāhmaṇaṃ paharanto nāma
 natthi, gihibrāhmaṇena pana samaṇabrāhmaṇo pahaṭo bhavissati, kodho
 nāmesa anāgāmimaggena samugghātaṃ gacchatī”ti vatvā dhammaṃ desento
 imā gāthā abhāsi—

389. “Na brāhmaṇassa pahareyya, nāssa muñcetha brāhmaṇo.
 Dhī brāhmaṇassa hantāraṃ, tato dhī yassa muñcati.

390. Na brāhmaṇasse’tadakiñci seyyo,
 Yadā nisedho manaso piyehi.
 Yato yato himsamano nivattati,
 Tato tato sammattameva dukkhaṃ”ti.

Tattha **pahareyyāti** “khīṇāsavabrāhmaṇohamasmī”ti jānanto
 khīṇāsavassa vā aññatarassa vā jātibrāhmaṇassa na pahareyya. **Nāssa
 muñcethāti** sopi pahaṭo khīṇāsavabrāhmaṇo assa paharitvā ṭhitassa veraṃ na
 muñcetha, tasmim kopam na kareyyāti attho. **Dhī brāhmaṇassāti**
 khīṇāsavabrāhmaṇassa hantāraṃ garahāmi. **Tato dhīti** yo pana taṃ
 paharantaṃ paṭipaharanto tassa upari veraṃ muñcati, taṃ tatopi
 garahāmiyeva.

Etadakiñci seyyoti yaṃ khīṇāsavassa akkosantaṃ vā apaccakkosanaṃ,
 paharantaṃ vā appaṭipaharaṇaṃ, etaṃ tassa khīṇāsavabrāhmaṇassa na kiñci
 seyyo, appamattakaṃ seyyo na hoti, adhimattameva seyyoti attho. **Yadā
 nisedho manaso piyehīti** kodhanassa hi kodhuppādova manaso piyo nāma.
 Kodho hi panesa mātāpitūsupi Buddhādīsipi aparajjhati¹. Tasmā yo assa
 tehi manaso nisedho kodhavasena uppajjamānassa cittassa niggaho, etaṃ na
 kiñci seyyoti attho². **Himsamanoti** kodhamano. So tassa yato yato vatthuto
 anāgāmimaggena samugghātaṃ gacchanto

1. Tehi kodhuppādehi manussā -pa- aparajjhanti (Sī),
 tehi panesa -pa- aparajjhati (Syā)
 2. Yo So avassaṃ tehi manaso nisedho -pa- seyyo,
 adhimattameva seyyoti attho (Sī, Ka)

nivattati. **Tato tatoti** tato tato vatthuto sakalampi vaṭṭadukkhāṃ nivattatiyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sāriputtatheravattthu sattamaṃ.

8. Mahāpajāpatigotamīvattthu

Yassa kāyena vācāyāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Mahāpajāpatim Gotamim ārabba kathesi.

Bhagavatā hi anuppanne vatthusmim paññatte aṭṭha garudhamme maṇḍanakajātiyo puriso surabhipupphadāmaṃ viya sirasā sampaṭicchitvā saparivārā Mahāpajāpati Gotamī upasampadaṃ labhi, añño tassā upajjhāyo vā ācariyo vā natthi. Evaṃ laddhūpasampadaṃ therim ārabba aparena samayena kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “Mahāpajāpatiyā Gotamiyā ācariyupajjhāyā na paññāyanti, sahattheneva kāsāyāni gaṇhi”ti. Evañca pana vatvā bhikkhuniyo kukkucāyantiyo tāya saddhim neva uposathaṃ na pavāraṇaṃ karonti, tā gantvā Tathāgatassapi tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā tasmaṃ kathaṃ sutvā “mayā Mahāpajāpatiyā Gotamiyā aṭṭha garudhammā dinnā, ahamevassācariyo, ahameva upajjhāyo. Kāyaduccaritādivirahitesu khīṇāsavesu kukkucāṃ nāma na kātabban”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

391. “Yassa kāyena vācāya, manasā natthi dukkaṭaṃ.

Saṃvutaṃ tīhi ṭhānehi, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **dukkāṇanti** sāvajjaṃ dukkhudrayaṃ apāyasaṃvattanikaṃ kammaṃ. **Tīhi ṭhānehi**ti etehi kāyādīhi tīhi kāraṇehi kāyaduccaritādipavesanivāraṇatthāya dvāraṃ pihitaṃ, taṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mahāpajāpatigotamīvattthu aṭṭhamam.

9. Sāriputtattheravatthu

Yamhāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
Sāriputtattheraṃ ārabba kathesi.

So kirāyasmā Assajittherassa santike dhammaṃ sutvā sotāpattiphalaṃ
pattakālato paṭṭhāya “yassaṃ disāyaṃ thero vasatī”ti suṇāti, tato añjaliṃ
paggayha tatova sīsaṃ katvā nipajjati. Bhikkhū “micchādīṭṭhiko Sāriputto,
ajjāpi disā namassamāno vicarati”ti tamatthaṃ Tathāgatassa ārocesuṃ.
Satthā therāṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ Sāriputta disā namassanto
vicarasi”ti pucchitvā “bhante mama disā namassanabhāvaṃ vā
anamassanabhāvaṃ vā tumheva jānāthā”ti vutte “na bhikkhave Sāriputto
disā namassati, Assajittherassa pana santikā dhammaṃ sutvā
sotāpattiphalaṃ pattatāya attano ācariyaṃ namassati. Yaṃ hi ācariyaṃ
nissāya bhikkhu dhammaṃ vijānāti, tena so brāhmaṇena aggi viya
sakkaccaṃ namassitabboyeva”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ
gāthamāha—

392. “Yamhā dhammaṃ vijāneyya, Sammāsambuddhadesitaṃ.
Sakkaccaṃ taṃ namasseyya, aggihuttaṃva brāhmaṇo”ti.

Tattha **aggihuttaṃvā**ti yathā brāhmaṇo aggihuttaṃ sammā paricaraṇena
ceva añjalikammādīhi ca¹ sakkaccaṃ namassati, evaṃ yamhā ācariyā
Tathāgatapaveditaṃ dhammaṃ vijāneyya, taṃ sakkaccaṃ namasseyyāti
attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇimsūti.

Sāriputtattheravatthu navamaṃ.

10. Jaṭilabrāhmaṇavatthu

Na jaṭāhīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ
Jaṭilabrāhmaṇaṃ ārabba kathesi.

1. Balikammādīhi ca (Sī)

So kira “aḥaṃ mātito ca pitito ca sujāto brāhmaṇakule nibbatto. Sace samaṇo Gotamo attano sāvake brāhmaṇāti vadati, mampi nu kho tathā vattuṃ vaṭṭatī”ti Satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ pucchi. Atha naṃ Satthā “nāhaṃ brāhmaṇa jaṭāmattena, na jātigottamattena brāhmaṇaṃ vadāmi, paṭividdhasaccameva panāhaṃ brāhmaṇoti vadāmi”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

393. “Na jaṭāhi, na gottena, na jaccā hoti brāhmaṇo.

Yamhi saccaṇca dhammo ca, so suci so ca brāhmaṇo”ti.

Tattha **saccanti** yasmiṃ puggale cattāri saccāni soḷasahākārehi paṭivijjhitaṃ ṭhitaṃ saccaṇṇaṇceva navavidho ca lokuttaradhammo atthi, so suci, so brāhmaṇo cāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Jaṭilabrāhmaṇavatthu dasamaṃ.

11. Kuhakabrāhmaṇavatthu

Kim teti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Kūṭāgārasālāyaṃ viharanto ekaṃ Vaggulivataṃ Kuhakabrāhmaṇaṃ ārabha katesi.

So kira Vesālinagaradvāre ekaṃ kakudharukkhaṃ āruya dvīhi pādehi rukkhasākhaṃ gaṇhitvā adhosiro olambanto “kapilānaṃ me sataṃ detha, kahāpaṇe detha, paricārikaṃ detha, no ce dassatha, ito pativā maranto nagaraṃ anagaraṃ karissāmi”ti vadati. Tathāgatassa bhikkhusaṃghaparivutassa nagaraṃ pavisanakāle bhikkhū taṃ brāhmaṇaṃ disvā nikkhamanakālepi naṃ tatheva olambantaṃ passimsu. Nāgarāpi “ayaṃ pātova paṭṭhāya evaṃ olambanto pativā maranto nagaraṃ anagaraṃ kareyyā”ti cintetvā nagaravināsabhītā “yaṃ so yācati, sabbaṃ demā”ti paṭissuṇitvā adamsu. So otaritvā sabbaṃ gahetvā agamāsi. Bhikkhū viharūpacāre taṃ gāviṃ viya viravitvā gacchantāṃ disvā sañjānitvā “laddhaṃ

te brāhmaṇa yathāpatthitan”ti pucchitvā “āma laddhaṃ me”ti sutvā antovihāraṃ gantvā Tathāgatassa tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na bhikkhave idāneva so kuhakacoro, pubbepi kuhakacoroyeva ahosi. Idāni panesa bālajanaṃ vañceti, tadā pana paṇḍite vañcetum nāsakkhī”ti vatvā tehi yācito atītamāhari.

Atīte ekaṃ Kāsikagāmaṃ nissāya eko Kuhakatāpaso vāsaṃ kappesi. Tam ekaṃ kulaṃ paṭijaggi. Divā uppannakhādanīyabhojanīyato attano puttānaṃ viya tassapi ekaṃ koṭṭhāsaṃ deti, sāyaṃ uppannakoṭṭhāsaṃ ṭhapetvā dutiyadivase deti. Athekadivasaṃ sāyaṃ godhamamsaṃ labhitvā sādhukaṃ pacitvā tato koṭṭhāsaṃ ṭhapetvā dutiyadivase tassa adamsu. Tāpaso maṃsaṃ khāditvā¹ rasataṇhāya baddho “kiṃmaṃsaṃ nāmetan”ti pucchitvā “godhamamsaṃ”ti sutvā bhikkhāya caritvā sappidadhikaṭukabhaṇḍādīni gahetvā paṇṇasālaṃ gantvā ekamantaṃ ṭhapesi. Paṇṇasālāya pana avidūre ekasmiṃ vammike godharājā viharati. So kālena kālaṃ tāpasaṃ vanditum āgacchati. Tamdivasaṃ panesa “taṃ vadhissāmī”ti daṇḍaṃ paṭicchādetvā tassa vammikassa avidūre ṭhāne niddāyanto viya nisīdi. Godharājā vammikato nikkhamitvā tassa santikaṃ āgacchantova ākāraṃ sallakkhetvā “na me ajja ācariyassa ākāro ruccatī”ti tatova nivatti. Tāpaso tassa nivattanabhāvaṃ ñatvā tassa māraṇatthāya daṇḍaṃ khipi, daṇḍo virajjhितvā gato. Godharājāpi vammikaṃ pavisitvā tato sīsaṃ nīharitvā āgatamaggaṃ olokento tāpasaṃ āha—

“Samaṇaṃ taṃ maññaṃāno, upagacchi’masaññaṃataṃ.

So maṃ daṇḍena pāhāsi, yathā asamaṇo tathā.

Kiṃ te jaṭāhi dummedha, kiṃ te ajinasāṭiyā.

Abbhantaraṃ te gahanaṃ, bāhiraṃ parimajjasī”²ti.

Atha naṃ tāpaso attano santakena palobhetum evamāha—

“Ehi godha nivattassu, bhuñja sālīnamodanaṃ.

Telaṃ loṇaṇca me atthi, pahūtaṃ mayha pipphalī”²ti.

1. Sāyitvāva (Sī)

2. Khu 5. 105 piṭṭhe.

Taṃ sutvā godharājā “yathā yathā tvaṃ kathesi, tathā tathā me palāyitukāmatāva hotī”ti vatā imaṃ gāthamāha—

“Esa bhiyyo pavekkhāmi, vammikaṃ sataporisaṃ.
Telaṃ loṇaṇca kittesi, ahitaṃ mayha pippalī”ti.

Evaṇca pana vatvā “ahaṃ ettakaṃ kālaṃ tayi samaṇasaññaṃ akāsiṃ, idāni pana te maṃ paharitukāmatāya daṇḍo khitto, tassa khittakāleyeva asamaṇo jāto. Kiṃ tādissa duppañña puggalassa jaṭāhi, kiṃ sakhurena ajinacammena. Abbhantaraṃ hi te gahanaṃ, kevalaṃ bāhiraṃeva parimajjasi”ti āha. Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā “tadā esa Kuhako tāpaso ahosi, godharājā pana ahamevā”ti vatvā jātaṃ samodhānetvā tadā godhapaṇḍitena tassa niggahitakāraṇaṃ dassento imaṃ gāthamāha—

394. “Kiṃ te jaṭāhi dummedha, kiṃ te ajinasāṭiyā.

Abbhantaraṃ te gahanaṃ, bāhiraṃ parimajjasi”ti.

Tattha **kiṃ te jaṭāhi**ti ambho duppañña tava baddhāhipi imāhi jaṭāhi sakhurāya nivatthāyapi imāya ajinacammasāṭikāya ca kimatthoti.

Abbhantaranti abbhantaraṃ hi te rāgādikilesagahanaṃ, kevalaṃ hatthilaṇḍaṃ assalaṇḍaṃ viya maṭṭhaṃ bāhiraṃ parimajjasi ti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādini pāpuṇimsūti.

Kuhakabrāhmaṇavattthu ekādasamaṃ.

12. Kisāgotamīvattthu

Pamsukūladharanti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Gijjhakūṭe pabbate viharanto Kisāgotamiṃ ārabha kathesi.

Tadā kira Sakko paṭhamayāmāvasāne devaparisāya saddhiṃ Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamante saraṇīyadhammakathaṃ suṇanto nisīdi. Tasmim̐ khaṇe Kisāgotamī “Satthāraṃ passissāmī”ti ākāsenāgantvā sakkaṃ disvā nivatti. So taṃ vanditvā nivattantiṃ disvā Satthāraṃ pucchi “kā

nāmesā bhante, āgacchamānāva tumhe disvā nivattatī”ti. Satthā “Kisāgotamī nāmesā mahārāja mama dhītā paṃsukūlikattherīnaṃ aggā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

395. “Paṃsukūladharaṃ jantuṃ, kisaṃ dhamanisanthataṃ.

Ekam vanasmim jhāyantaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **kisanti** paṃsukūlikā hi attano anurūpaṃ paṭipadaṃ pūrentā appamaṃsalohitā ceva honti dhamanisanthataḡattā ca, tasmā evamāha. **Ekam vanasminti** vivittaṭṭhāne ekakaṃ vanasmim jhāyantaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Kisāgotamīvatthu dvādasamaṃ.

13. Ekabrāhmaṇavatthu

Na cāhanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto ekam brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira “samaṇo Gotamo attano sāvake brāhmaṇāti vadati, ahañcamhi brāhmaṇayoniyaṃ nibbatto, mampi nu kho evaṃ vattuṃ vaṭṭatī”ti Satthāraṃ upasaṅkamitvā tamatthaṃ pucchi. Atha naṃ Satthā “nāhaṃ brāhmaṇa brāhmaṇayoniyaṃ nibbattamattenevaṃ vadāmi, yo pana akiñcano agahaṇo¹, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

396. “Na cāhaṃ brāhmaṇaṃ brūmi, yoniyaṃ mattisambhavaṃ.

Bhovādi nāma so hoti, sace hoti sakiñcano.

Akiñcanaṃ anādānaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **yonijanti** yoniyaṃ jātaṃ. **Mattisambhavanti** brāhmaṇiyā mātu santake udarasmim sambhūtaṃ. **Bhovādīti** so pana āmantanādīsu “bho bho”ti vatvā vicaranto bhovādi nāma hoti, sace

1. Agahaṇo anaṅgaṇo (Sī)

rāgādīhi kiñcanehi sakiñcano. Ahaṃ pana rāgādīhi **akiñcanam** catūhi upādānehi **anādānam brāhmaṇam** vadāmīti attho.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhati, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Ekabrāhmaṇavattthu terasaman.

14. Uggasenaseṭṭhiputtavattthu

Sabbasaṃyojananti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Uggasenaṃ nāma seṭṭhiputtaṃ ārabha kathesi. Vatthu “muñca pure muñca pacchato”¹ti gāthavaṇṇanāya vitthāritameva.

Tadā hi Satthā “bhante Uggaseno ‘na bhāyāmī’²ti vadati, abhūtena maññe aññaṃ byākaroti”²ti bhikkhūhi vutte “bhikkhave mama puttasadisā chinnaṃyojanā na bhāyantiyevā”²ti vatvā imaṃ gāthamāha—

397. “Sabbasaṃyojanaṃ chetvā, yo ve na paritassati.

Saṅgātigaṃ viṣaṃyuttaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”²ti.

Tattha **sabbasaṃyojananti** dasavidhasaṃyojanaṃ. **Na paritassatī** taṇhāya na bhāyati. **Tamahanti** taṃ ahaṃ rāgādīnaṃ saṅgānaṃ atītattā² **saṅgātigaṃ**, catunnampi yogānaṃ abhāvena **viṣaṃyuttaṃ brāhmaṇam** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Uggasenaseṭṭhiputtavattthu cuddasaman.

15. Dvebrāhmaṇavattthu

Chetvā naddhinti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto dve brāhmaṇe ārabha kathesi.

1. Khu 1. 63 piṭṭhe.

2. Atigatattā (Si)

Tesu kirekassa Cūlarohito nāma goṇo ahosi, ekassa Mahārohito nāma. Te ekadivasam “tava goṇo balavā, mama goṇo balavā”ti vivaditvā “kiṃ no vivādena, pājetvā jānissāmā”ti Aciravatītīre sakaṭam vālukāya pūretvā goṇe yojayimsu. Tasmim̐ khaṇe bhikkhūpi nhāyitum tattha gatā honti. Brāhmaṇa goṇe pājesum̐. Sakaṭam niccalam̐ aṭṭhāsi, naddhivarattā pana chijjimsu. Bhikkhū disvā vihāram̐ gantvā tamattham̐ Satthu ārocayimsu. Satthā “bhikkhave bāhirā etā naddhivarattā, yo koci etā chindateva, bhikkhunā pana ajjhattikam̐ kodhanaddhiñceva taṇhāvarattañca chinditum vaṭṭatī”ti vatvā imam̐ gāthamāha—

398. “Chetvā naddhim̐ varattañca, sandānam̐ sahanukkamam̐.

Ukkhittapaligham̐ Buddhām̐, tamaham̐ brūmi brāhmaṇam̐”ti.

Tattha **naddhinti** nayhanabhāvena pavattam̐ kodham̐. **Varattanti** bandhanabhāvena pavattam̐ taṇham̐. **Sandānam̐ sahanukkamanti** anusayānukkamasahitam̐ dvāsaṭṭhidiṭṭhisandānam̐, idam̐ sabbampi chinditvā ṭhitam̐ avijjāpalighassa ukkhittattā **ukkhittapaligham̐**, catunnam̐ saccānam̐ buddhattā Buddhām̐ tam̐ aham̐ brāhmaṇam̐ vadāmīti attho.

Desanāvasāne pañcasatā bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Dvebrāhmaṇavatthu pannarasamam̐.

16. Akkosakabhāradvājavatthu

Akkosanti imam̐ dhammadesanam̐ Satthā Veḷuvane viharanto Akkosakabhāradvājam̐ ārabba kathesi.

Tassa hi bhātu Bhāradvājassa Dhanañjānī nāma brāhmaṇī sotāpannā ahosi. Sā khīpitvāpi kāsivāpi pakkhalitvāpi “namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassā”ti imam̐ udānam̐ udānesi. Sā ekadivasam̐ brāhmaṇaparivesanāya pavattamānāya pakkhalitvā tattheva mahāsaddena udānam̐ udānesi. Brāhmaṇo kujjhitvā “evamevāyam̐ vasalī yattha vā tattha vā pakkhalitvā tassa muṇḍakassa samaṇakassa vaṇṇam̐

bhāsati”ti vatvā “idāni te vasali gantvā tassa Satthuno vādaṃ āropessāmi”ti āha. Atha naṃ sā “gaccha brāhmaṇa, nāhaṃ taṃ passāmi, yo tassa Bhagavato vādaṃ āropeyya, api ca gantvā taṃ Bhagavantam pañhaṃ pucchassū”ti āha. So Satthu santikaṃ gantvā avanditvāva ekamantaṃ ʘhito pañhaṃ pucchanto imaṃ gāthamāha—

“Kiṃsu chetvā sukhaṃ seti, kiṃsu chetvā na socati.
Kissassu ekadhammassa, vadhaṃ rocesi Gotamā”ti¹.

Athassa pañhaṃ byākaronto Satthā imaṃ gāthamāha—

“Kodhaṃ chetvā sukhaṃ seti, kodhaṃ chetvā na socati.
Kodhassa visamūlassa, madhuraggassa brāhmaṇa.
Vadhaṃ ariyā pasaṃsanti, taṃ hi chetvā na socati”ti².

So Satthari pasīditvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Athassa kaniṭṭho Akkosakabhāradvājo “bhātā kira me pabbajito”ti sutvā kuddho āgantvā Satthāraṃ asabbhāhi pharusāhi vācāhi akkosi. Sopi Satthārā atithīnaṃ khādanīyādidāna-opammena saññatto Satthari pasanno pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Aparepissa Sundarikabhāradvājo Bilingakabhāradvājoti dve kaniṭṭhabhātaro Satthāraṃ akkosantāva Satthārā vinītā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇiṃsu.

Athekadivasam dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso acchariyā vata Buddhaguṇā, catūsu nāma bhātikesu akkosantesu Satthā kiñci avatvā tesameva patiṭṭhā jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave ahaṃ mama khantibaleṇa samannāgatattā duṭṭhesu adussanto mahājanassa patiṭṭhā homiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

399. “Akkosam vadhabandhañca, aduṭṭho yo titikkhati.

Khantibalaṃ balānikaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tattha **aduṭṭho**ti etaṃ dasahi akkosavatthūhi akkosañca paṇi-ādīhi pothanañca andubandhanādīhi bandhanañca yo akuddhamānaso hutvā

1. Saṃ 1. 162 piṭṭhe.

2. Saṃ 1. 163 piṭṭhe.

adhivāseti, khantibalena samannāgatattā **khantibalaṃ**, punappunaṃ uppattiyā anīkabhūtena teneva khantibalena samannāgatattā **balānīkaṃ taṃ** evarūpaṃ **ahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Akkosakabhāradvājavatthu soḷasamaṃ.

17. Sāriputtattheravattthu

Akkodhananti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Sāriputtattheraṃ ārabha kathesi.

Tadā kira thero pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ piṇḍāya caranto Nālakagāme mātu gharadvāraṃ agamāsi. Atha naṃ sā nisīdāpetvā parivisaṃmānā akkosi “ambho ucchiṭṭhakhādaka ucchiṭṭhakaññiyaṃ alabhivā paragharesu uḷuṅkapiṭṭhena ghaṭṭitakaññiyaṃ paribhuñjitum¹ asītikoṭṭidhanaṃ pahāya pabbajitosi, nāsitaṃhā tayā, bhuñjāhi dānī”ti. Bhikkhūnampi bhattaṃ dadamānā “tumhehi mama putto attano cūḷupaṭṭhāko kato, idāni bhuñjathā”ti vadeti. Thero bhikkhaṃ gahetvā vihārameva agamāsi. Athāyasmā Rāhulo Satthāraṃ piṇḍapātena āpucchi. Atha naṃ Satthā āha “Rāhula kahaṃ gamitthā”ti. Ayyikāya gāmaṃ bhanteti. Kiṃ pana te ayyikāya upajjhāyo vuttoti. Ayyikāya me bhante upajjhāyo akkuṭṭhoti. Kinti vatvāti. Idaṃ nāma bhanteti. Upajjhāyena pana te kiṃ vuttanti. Na kiñci bhanteti. Taṃ sutvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso acchariyā vata Sāriputtattherassa guṇā, evaṃnāmassa mātari akkosantiyā kodhamattampi nāhosī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave khīṇāsavā nāma akkodhanāva hontī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

400. “Akkodhanaṃ vatavantaṃ, sīlavantaṃ anussadaṃ.

Dantaṃ antimasārīraṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

1. Paribhuñjitum arahasi (Syā)

Tattha **vatavantanti** dhutavatena, samannāgataṃ catupārisuddhisīlena **sīlavantaṃ**, taṇhā-ussadābhāvena **anussadaṃ**,¹ chaḷindriyadamanena **dantaṃ**, koṭiyaṃ ṭhītena attabhāvena **antimasarīraṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sāriputtattheravattu sattarasamaṃ.

18. Uppalavaṇṇātherīvatthu

Vāri pokkharapattevāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Uppalavaṇṇatheriṃ ārabbhakathesi. Vatthu “madhuvāmaññāti bālo”ti gāthavaṇṇanāya² vitthāritameva. Vuttañhi tattha³—

Aparena samayena mahājano dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesi “khīṇāsavāpi maññe kāmasukhaṃ sādīyanti, kāmaṃ sevanti, kiṃ na sevissanti. Na hete koḷāparukkhā, na ca vammikā, allamaṃsasarīrāva, tasmā etepi kāmasukhaṃ sādīyanti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave khīṇāsavā kāmasukhaṃ sādīyanti, na kāmaṃ sevanti. Yathā hi padumapatte patitaṃ udakabindu na limpanti na saṇṭhāti, vinivattitvā pana patateva. Yathā ca āragge sāsapo na upalimpanti na saṇṭhāti, vinivattitvā patateva, evaṃ khīṇāsavassa citte duvidhopi kāmo na limpanti na saṇṭhāti”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

401. “Vāri pokkharapatteva, āraggeriva sāsapo.

Yo na limpanti⁴ kāmesu, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **yo na limpanti**ti evamevaṃ yo abbhantare duvidhepi kāme na upalimpanti, tasmim kāme na saṇṭhāti, **tamahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Uppalavaṇṇātherīvatthu aṭṭhārasamaṃ.

1. Taṇhā-ussāvābhāvena anussutaṃ (Sī)

3. Dhammapada-Ṭīha 1. 312 piṭṭhe.

2. Khu 1. 23 piṭṭhe.

4. Lippanti (Sī)

19. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Yo dukkhassāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇaṃ ārabba kathesi.

Tassa kireko dāso apaññatte sikkhāpade palāyitvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Brāhmaṇo taṃ olovento adisvā ekadivasaṃ Satthārā saddhiṃ piṇḍāya pavisantaṃ dvārantare disvā cīvaram daḷhaṃ aggaheṣi. Satthā nivattitvā “kiṃ idaṃ brāhmaṇa”ti pucchi. Dāso me bho Gotamāti. Pannabhāro esa brāhmaṇāti. “Pannabhāro”ti ca vutte brāhmaṇo “arahā”ti sallakkheṣi. Tasmā punapi tena “evaṃ bho Gotamā”ti vutte Satthā “āma brāhmaṇa Pannabhāro”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

402. “Yo dukkhassa pajānāti, idheva khayamattano.

Pannabhāraṃ visaṃyuttaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **dukkhassā**ti khandhadukkhassa. **Pannabhāranti** ohitakhandhabhāraṃ catūhi yogehi sabbakilesehi vā **visaṃyuttaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphale patitṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu ekūnavīsatiṃ.

20. Khemābhikkhunīvatthu

Gambhīrapaññanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Gijjhakūṭe viharanto Khemaṃ nāma bhikkhuniṃ ārabba kathesi.

Ekadivasaṃ hi paṭhamayāmasamanantare Sakko devarājā parisāya saddhiṃ āgantvā Satthu santike sāraṇīyadhammakathaṃ suṇanto nisīdi. Tasmīṃ khaṇe Khemā bhikkhunī “Satthāraṃ passissāmī”ti āgantvā Sakkaṃ disvā ākāse ṭhitāva Satthāraṃ vanditvā nivatti. Sakko taṃ disvā

“Kā esā bhante āgacchamānā ākāse ʘhitāva Satthāraṃ vanditvā nivattī”ti pucchi. Satthā “esā mahārāja mama dhītā Khemā nāma mahāpaññā maggāmaggakovidā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

403. “Gambhīrapaññaṃ medhāviṃ, maggāmaggassa kovidam.
Uttamatthamanuppattam, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **gambhīrapaññanti** gambhīresu khandhādīsu pavattāya paññāya samannāgataṃ dhammopajapaññāya samannāgataṃ **medhāviṃ**¹ “ayaṃ duggatīyā maggo, ayaṃ sugatīyā maggo, ayaṃ nibbānassa maggo, ayaṃ amaggo”ti evaṃ magge ca amagge ca chekatāya **maggāmaggassa kovidam** arahattasaṅkhataṃ **uttamattham anuppattam tamahaṃ brāhmaṇam** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsūti.

Khemābhikkhunivatthu vīsatiṃ.

21. Pabbhāravāsītissattheravatthu

Asaṃsatṭhanti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Jetavane viharanto Pabbhāravāsītissattheraṃ ārabha kathesi.

So kira Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araṇṇaṃ pavisitvā sappāyaṃ senāsanaṃ olovento ekaṃ Leṇapabbhāraṃ pāpuṇi, sampattakkhaṇeyevassa cittaṃ ekaggataṃ labhi. So “ahaṃ idha vasanto pabbajitakiccaṃ nipphādetuṃ sakkhissāmī”ti cintesi. Leṇepi adhivatthā devatā “sīlavā bhikkhu āgato, iminā saddhiṃ ekaṭṭhāne vasituṃ dukkhaṃ. Ayaṃ pana idha ekarattimeva vasitvā pakkamissatī”ti cintetvā putte ādāya nikkhami. Thero punadivase pātova gocaragāmaṃ piṇḍāya pāvīsi. Atha naṃ ekā upāsikā disvāva puttasiṇhaṃ paṭilabhitvā gehe nisīdāpetvā bhojetvā attānaṃ nissāya temāsaṃ vasanatthāya yāci. Sopi “sakkā mayā imaṃ

1. Dhammopajapaññāya medhāviṃ (Sī)

nissāya bhavanissaraṇaṃ kātun”ti adhivāsetvā tameva leṇaṃ agamāsi.
Devatā taṃ āgacchantāṃ disvā “addhā kenaci nimantito bhavissati, sve vā
parasuve vā gamissatī”ti cintesi.

Evam aḍḍhamāsamatte atikkante “ayaṃ idheva maññe antovassaṃ
vasissati, sīlavatā pana saddhiṃ ekaṭṭhāne puttakehi saddhiṃ vasituṃ
dukkaraṃ, imaṅca ‘nikkhamā’ti vattuṃ na sakkā, atthi nu kho imassa sīle
khalitan”ti dibbena cakkhunā oloketi upasampadamālakato paṭṭhāya tassa
sīle khalitaṃ adisvā “parisuddhamassa sīlaṃ, kiñcidevassa katvā ayaṃ
uppādessāmī”ti tassa upaṭṭhākakule upāsikāya jeṭṭhaputtassa sarīre
adhimuccitvā gīvaṃ parivattesi. Tassa akkhīni nikkhamiṃsu, mukhato kheḷo
pagghari. Upāsikā taṃ disvā “kiṃ idan”ti viravi. Atha naṃ devatā
adissamānarūpā evamāha “mayā esa gahito, balikammenapi me attho natthi,
tumhākaṃ pana kulūpakaṃ therāṃ laṭṭhimadhukaṃ yācitvā tena telaṃ
pacitvā imassa natthukammaṃ detha, evāhaṃ imaṃ muñcissāmī”ti. Nassatu
vā esa maratu vā, na sakkhissāmahaṃ ayyaṃ laṭṭhimadhukaṃ yācitunti.
Sace laṭṭhimadhukaṃ yācituṃ na sakkotha, nāsikāya’ssa hiṅgucūṇaṃ
pakkhipituṃ vadethāti. Idampi vattuṃ na sakkomāti. Tena hissa
pādadhovana-udakaṃ ādāya sīse āsiñcathāti. Upāsikā “sakkā idaṃ kātun”ti
velāya āgataṃ therāṃ nisīdāpetvā yāgukhajjakaṃ datvā antarabhatte
nisinnassa pāde dhovitvā udakaṃ gahetvā “bhante idaṃ udakaṃ dārakassa
sīse āsiñcāmā”ti āpucchitvā “tena hi āsiñcathā”ti vutte tathā akāsi. Sā devatā
tāvadeva taṃ muñcitvā gantvā leṇadvāre aṭṭhāsi.

Theropi bhattakiccāvasāne uṭṭhāyāsanaṃ avissaṭṭhakammaṭṭhānatāya
dvattiṃsākāraṃ sajjhāyantova pakkāmi. Atha naṃ leṇadvāraṃ pattakāle sā
devatā “mahāvejja mā idha pavisā”ti āha. So tattheva ṭhatvā “kāsi tvaṃ”ti
āha. Ahaṃ idha adhivatthā devatāti. Thero “atthi nu kho mayā
vejjakamassa kataṭṭhānaṃ”ti upasampadamālakato paṭṭhāya oloketi
attano sīle tilakaṃ vā kāḷakaṃ vā¹

1. Tilamattampi kāḷaṃ (Ka)

adisvā “aham mayā vejjakammassa kataṭṭhānam na passāmi, kasmā evaṃ vadesī”ti āha. Na passasīti. Āma na passāmīti. Ācikkhāmi teti. Āma ācikkhāhīti. Tiṭṭhatu tāva dūre kataṃ, ajjeva tayā amanussagahitassa upaṭṭhākaputtassa pādadhovana-udakaṃ sīse āsittam, nāsittanti. Āma āsittanti. Kiṃ etaṃ na passasīti. Etaṃ sandhāya tvaṃ vadesīti. Āma etaṃ sandhāya vadāmīti. Thero cintesi “aho vata me sammā paṇihito attā, sāsanaṃ anurūpaṃ vata me caritaṃ, devatāpi mama catupārisuddhisīle tilakaṃ vā kālakaṃ vā¹ adisvā dāraḥ sīse āsittapādadhovanamattaṃ addasā”ti tassa sīlaṃ ārabha balavapīti uppajji. So taṃ vikkhambhetvā pāduddhārampi akatvā tattheva arahattaṃ patvā “mādisaṃ parisuddhaṃ samaṇaṃ dūsetvā mā idha vanasaṇḍe vasi², tvameva nikkhamāhi”ti devataṃ ovadanto imaṃ udānaṃ udānesi—

“Visuddho vata me vāso, nimmalaṃ maṃ tapassinaṃ.

Mā tvaṃ visuddhaṃ dūsesi, nikkhama pavanā tuvaṃ”ti.

So tattheva temāsaṃ vasitvā vutthavasso Satthu santikaṃ gantvā bhikkhūhi “kiṃ āvuso pabbajitakiccaṃ te matthakaṃ pāpitaṃ”ti puṭṭho tasmim leṇe vassūpagamanato paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattiṃ bhikkhūnaṃ ārocetvā “āvuso tvaṃ devatāya evaṃ vuccamāno na kujjhi”ti vutte “na kujjhin”ti āha. Bhikkhū Tathāgataṃ ārocesuṃ “bhante ayaṃ bhikkhu aññaṃ byākaroti, devatāya idaṃ nāma vuccamānopi na kujjhinti vadatī”ti. Satthā tesam kathaṃ sutvā “neva bhikkhave mama putto kujjhati, etassa gihīhi vā pabbajitehi vā saṃsaggo nāma natthi, asaṃsaṭṭho esa appiccho santuṭṭho”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

404. “Asaṃsaṭṭhaṃ gahaṭṭhehi, anāgārehi cūbhayaṃ.

Anokasāri’ mappicchaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **asaṃsaṭṭhanti**

dassanasavanasamullapanaparibhogakāyaṃsaṃsaggānaṃ abhāvena saṃsaṭṭhaṃ. **Ubhayanti** gihīhi ca anāgārehi cāti ubhayehipi

1. Kālakaṃ vā tilamattaṃ (Ka)

2. Vasaṇaṭṭhāne vasittha (Sī)

asaṃsaṭṭhaṃ¹. **Anokasārinti** anālayacāriṃ taṃ² evarūpaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Pabbhāravāsītissattheravatthu ekavīsatiṃ.

22. Aññatarabhikkhuvatthu

Nidhāya daṇḍanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ bhikkhūṃ ārabba kathesi.

So kira Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araṇṇe vāyamanto arahattaṃ patvā “paṭiladdhaguṇaṃ Satthu ārocessāmi”ti tato nikkhami. Atha naṃ ekasmiṃ gāme ekā itthī sāmikena saddhiṃ kalahaṃ katvā tasmim̐ bahi nikkhante “kulagharaṃ gamissāmi”ti maggaṃ paṭipannā antarāmagge disvā “imaṃ therāṃ nissāya gamissāmi”ti piṭṭhito piṭṭhito anubandhi. Thero pana taṃ na passati. Athassā sāmiko gehaṃ āgato taṃ adisvā “kulagāmaṃ gatā bhavissati”ti anubandhanto taṃ disvā “na sakkā imāya ekikāya imaṃ aṭaviṃ paṭipajjitum, kaṃ nu kho nissāya gacchatī”ti olokeno therāṃ disvā “ayaṃ imaṃ gaṇhitvā nikkhanto bhavissati”ti cintetvā therāṃ santajjesi. Atha naṃ sā itthī “neva maṃ esa bhadanto passati, na ālapati, mā naṃ kiñci avacā”ti āha. So “kiṃ pana tvaṃ attānaṃ gahetvā gacchantāṃ mama ācikkhissasi, tuyhameva anucchavikaṃ imassa karissāmi”ti uppannakodho itthiyā āghātena therāṃ pothetvā taṃ ādāya nivatti. Therassa sakalasarīraṃ sañjātagaṇḍaṃ ahosi. Athassa vihāraṃ gatakāle bhikkhū sarīraṃ sambāhantā gaṇḍe disvā “kiṃ idan”ti pucchiṃsu. So tesāṃ tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ bhikkhū “āvuso tasmim̐ purise evaṃ paharante tvaṃ kiṃ avaca, kiṃ vā te kodho uppanno”ti. “Na me āvuso kodho uppajji”ti vutte Satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocetvā “bhante esa bhikkhu ‘kodho

1. Asaṃsaṭṭhaṃ anālayacāranti attho (Sī), asaṃsaṭṭhaṃ anālayaṃ caritanti attho (Ka)

2. Anālayacāriṇaṃ (Sī)

te uppajjati'ti vuccamāno 'na me āvuso kodho uppajjati'ti abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti'ti ārocesuṃ. Satthā tesāṃ kathaṃ sutvā “bhikkhave khīṇāsavā nāma nihitadaṇḍā, te paharantesupi kodhaṃ na karontiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

405. “Nidhāya daṇḍaṃ bhūtesu, tasesu thāvaresu ca.

Yo na hanti na ghātetī, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **nidhāyā**ti nikkhipitvā oropetvā. **Tasesu thāvaresu cāti** taṇhātāsena¹ tasesu, taṇhā-abhāvena thiratāya thāvaresu ca. **Yo na hantī**ti yo evaṃ sabbasattesu vigatapaṭighatāya nikkhittadaṇḍo neva kañci sayāṃ hanati, na aññe ghātetī, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Aññatarabhikkhuvatthu bāvīsatiṃ.

23. Sāmaṇerānaṃvatthu

Aviruddhanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto cattāro sāmaṇere ārabha kathesi.

Ekā kira brāhmaṇī catunnaṃ bhikkhūnaṃ uddesabhataṃ sajjetvā brāhmaṇaṃ āha “vihāraṃ gantvā cattāro mahallakabrāhmaṇe uddisāpetvā² ānehi”ti. So vihāraṃ gantvā “cattāro me brāhmaṇe uddisitvā³ dethā”ti āha. Tassa Saṃkicco Paṇḍito Sopāko Revatoti sattavassikā cattāro khīṇāsavasāmaṇerā pāpuṇimsu. Brāhmaṇī mahārahāni āsanāni paññāpetvā ṭhitā sāmaṇere disvāva kupitā uddhane pakkhittaloṇaṃ viya taṭataṭāyamānā “tvaṃ vihāraṃ gantvā attano nattumattepi appahonte cattāro kumārake gahetvā āgatosī”ti vatvā tesāṃ tesu āsanesu nisīdituṃ adatvā nīcapīṭhakāni attharivā “etesu nisīdathā”ti vatvā “gaccha brāhmaṇa, mahallake oloketvā

1. Taṇhāvasena (Ka)

2. Uddisitvā (Sī, Syā)

3. Uddisāpetvā (Sī)

ānehī”ti āha. Brāhmaṇo vihāraṃ gantvā Sāriputtattheraṃ disvā “etha, amhākaṃ gehaṃ gamissāmā”ti ānesi. Thero āgantvā sāmaṇere disvā “imehi brāhmaṇehi bhattaṃ laddhan”ti pucchitvā “na laddhan”ti vutte catunnameva bhattassa paṭiyattabhāvaṃ ñatvā “āhara me pattan”ti pattam gahetvā pakkāmi. Brāhmaṇīpi “kiṃ iminā vuttan”ti pucchitvā “etesam nisinnānaṃ brāhmaṇānaṃ laddhuṃ vaṭṭati, āhara me pattan”ti attano pattam gahetvā gato, na bhuñjitukāmo bhavissati, sīghaṃ gantvā aññaṃ oloketvā ānehīti. Brāhmaṇo gantvā Mahāmogallānattheraṃ disvā tatheva vatvā ānesi. Sopi sāmaṇere disvā tatheva vatvā pattam gahetvā pakkāmi. Atha naṃ brāhmaṇī āha “ete na bhuñjitukāmā, brāhmaṇavādakaṃ¹ gantvā ekamamahallakabrāhmaṇaṃ ānehī”ti.

Sāmaṇerāpi pātova paṭṭhāya kiñci alabhamānā jighacchāya pīlitaṃ nisīdimasu. Atha nesaṃ guṇatejēna Sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjento tesam pātova paṭṭhāya nisinnānaṃ kilantabhāvaṃ ñatvā “mayā tattha gantuṃ vaṭṭati”ti jarājiṇṇo mahallakabrāhmaṇo hutvā tasmim brāhmaṇavādake brāhmaṇānaṃ aggāsane nisīdi. Brāhmaṇo taṃ disvā “idāni me brāhmaṇī attamanā bhavissati”ti “ehi gehaṃ gamissāmā”ti taṃ ādāya gehaṃ agamāsi. Brāhmaṇī taṃ disvāva tuṭṭhacittā dvīsu āsanesu attharaṇaṃ ekasmimyeva attharitvā “ayya idha nisīdāhi”ti āha. Sakko gehaṃ pavisitvā cattāro sāmaṇere pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā tesam āsanapariyante bhūmiyaṃ pallaṅkena nisīdi. Atha naṃ disvā brāhmaṇī brāhmaṇaṃ āha “aho te ānīto brāhmaṇo, etampi ummattakaṃ² gahetvā āgatosi, attano nattumatte vandanto vicarati, kiṃ iminā, nīharāhi naṃ”ti. So khandhepi hatthehi kacchāyapi gahetvā nikkaḍḍhiyamāno uṭṭhātumpi na icchatī. Atha naṃ brāhmaṇī “ehi brāhmaṇa, tvaṃ ekasmim hatthe gaṇha, ahaṃ ekasmim hatthe gaṇhissāmī”ti ubhopi dvīsu hatthesu gahetvā piṭṭhiyaṃ pothentā gehadvārato bahi akaṃsu. Sakkopi nisinnaṭṭhāneyeva nisinno hatthaṃ parivattesi. Te nivattitvā taṃ nisinnameva disvā bhītaravaṃ ravantā vissajjesuṃ. Tasmim khaṇe Sakko attano Sakkabhāvaṃ jānāpesi. Atha nesaṃ āhāraṃ adaṃsu. Pañcapi

1. Brāhmaṇavāṭakaṃ (Sī)

2. Etaṃ pitumattakaṃ (Sī, Ka)

janā āhāraṃ gahetvā eko kaṇṇikāmaṇḍalaṃ vinivijjhivā, eko chadanassa purimabhāgaṃ, eko pacchimabhāgaṃ, eko pathaviyaṃ nimujjitvā, Sakkopi ekena thānena nikkhamīti¹ evaṃ pañcadhā agamaṃsu². Tato paṭṭhāya ca pana taṃ gehaṃ pañcachiddagehaṃ kira nāma jātaṃ.

Sāmaṇerepi vihāraṃ gatakāle bhikkhū “āvuso kīdisan”ti pucchimsu. Mā no pucchittha, amhākaṃ diṭṭhakālato paṭṭhāya brāhmaṇī kodhābhībhūtā paññattāsanesu no nisīditumpi adatvā “sīghaṃ sīghaṃ mahallakabrāhmaṇaṃ ānehi”ti āha. Amhākaṃ upajjhāyo āgantvā amhe disvā “imesaṃ nisinnabrāhmaṇānaṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti pattaṃ āharāpetvā nikkhami. “Aññaṃ mahallakaṃ brāhmaṇaṃ ānehi”ti vutte brāhmaṇo Mahāmoggallānattheraṃ ānesi, sopi amhe disvā tatheva vatvā pakkāmi. Atha brāhmaṇī “na ete bhuñjitukāmā, gaccha brāhmaṇavādakato ekaṃ mahallakabrāhmaṇaṃ ānehi”ti brāhmaṇaṃ paṇiṇi. So tattha gantvā brāhmaṇavesena āgataṃ Sakkaṃ ānesi, tassa āgatakāle amhākaṃ āhāraṃ adaṃsūti. Evaṃ karontānaṃ pana tesaṃ tumhe na kujjhitthāti. Na kujjhimhāti. Bhikkhū taṃ sutvā Satthu ārocesuṃ “bhante ime ‘na kujjhimhā’ti abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākarontī”ti. Satthā “bhikkhave khīṇāsavā nāma viruddhesupi³ na virujjhantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

406. “Aviruddhaṃ viruddhesu, attadaṇḍesu nibbutaṃ.

Sādānesu anādānaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **aviruddhanti** āghātavasena viruddhesupi lokiyamahājanesu āghātābhāvena⁴ aviruddhaṃ. Hatthagate daṇḍe vā satthe vā avijjamānepi⁵ paresaṃ pahāradānato aviratattā attadaṇḍesu janesu nibbutaṃ nikkhattadaṇḍaṃ, pañcannaṃ khandhānaṃ ahaṃ mamanti gahitattā sādānesu tassa gahaṇassa abhāvena anādānaṃ taṃ evarūpaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sāmaṇerānaṃ vatthu tevīsatiṃ.

1. Nikkhamitvāti (Sī, Ka)

2. Evaṃ pañcapi janā pañcaṭṭhānāni agamaṃsu (Syā, Ka)

3. Viruddhehipi (Sī, Ka)

4. Āghātavasena (Ka)

5. Hatthagatchi daṇḍehi vā satthehi vā (Sī)

24. Mahāpanthakattheravatthu

Yassa rāgo cāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Mahāpanthakaṃ ārabha kathesi.

So hāyasmā Cūḷapanthakaṃ catūhi māsehi ekaṃ gāthaṃ paṇaṃ kātuṃ asakkantaṃ “tvaṃ sāsane abhabbo, gihibhogāpi parihīno, kiṃ te idha vāsena, ito nikkhamā”ti viharā nikkadḍhitvā dvāraṃ thakesi. Bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Mahāpanthakattherena idaṃ nāma kataṃ, khīṇāsavānampi maññe kodho uppajjati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave khīṇāsavānaṃ rāgādayo kilesā atthi, mama puttena atthapurekkhārātāya ceva dhammapurekkhārātāya ca katan”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

407. “Yassa rāgo ca doso ca, māno makkho ca pātito.

Sāsaporiva āraggā, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **āraggā**ti yassete rāgādayo kilesā, ayañca parapaṇamakkhanalakkhaṇo makkho āraggā sāsapo viya pātito, yathā sāsapo ārage na santiṭṭhati, evaṃ citte na santiṭṭhati, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mahāpanthakattheravatthu catuvīsatiṃ.

25. Pilindavacchattheravatthu

Akakkasanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Pilindavacchattheraṃ ārabha kathesi.

So kirāyasmā “chi vasali, yāhi vasali”ti-ādīni vadanto gihīpi pabbajitepi vasalivādeneva samudācarati. Athekadivasāṃ sambahulā bhikkhū Satthu ārocesuṃ “āyasmā bhante Pilindavaccho bhikkhū vasalivādena samudācarati”ti. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira

tvam̐ Pilindavaccha bhikkhū vasalivādena samudācarasī”ti pucchitvā “evam̐ bhante”ti vutte tassāyasmato pubbenivāsam̐ manasikaritvā “mā kho tumhe bhikkhave Vacchassa bhikkhuno ujjhāyittha, na bhikkhave Vaccho dosantaro bhikkhū vasalivādena samudācarati, Vacchassa bhikkhave bhikkhuno pañca jātisatāni abbokiṇṇāni sabbāni tāni brāhmaṇakule paccājātāni, so tassa dīgharattaṃ vasalivādo samudāciṇṇo, khīṇāsavassa nāma kakkasam̐ pharusam̐ paresam̐ mammaghaṭṭanavacanameva¹ natthi. Āciṇṇavasena hi mama putto evam̐ kathetī”ti vatvā imam̐ gāthamāha—

408. “Akakkasam̐ viññāpanim̐, giram̐ sacca’ mudīraye.

Yāya nābhisaje kañci, tamaham̐ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tattha **akakkasanti** aphasam̐. **Viññāpaninti** atthaviññāpanim̐. **Saccanti** bhūtattham̐. **Nābhisajeti** yāya girāya aññam̐ kujjhāpanavasena na laggāpeyya, khīṇāsavo nāma evarūpameva giram̐ bhāseyya, tasmā tamaham̐ brāhmaṇam̐ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Pilindavacchattheravattthu pañcavīsatimam̐.

26. Aññatarattheravattthu

Yodha dīghanti imam̐ dhammadesanam̐ Satthā Jetavane viharanto aññatarattheram̐ ārabha kathesi.

Sāvattthiyam̐ kireko micchādīṭṭhiko brāhmaṇo sarīragandhagahaṇabhayena uttarasāṭakam̐ apanetvā ekamante ṭhapetvā gehadvārābhimukho² nisīdi. Atheko khīṇāsavo bhattakiccam̐ katvā vihāram̐ gacchanto tam̐ sāṭakam̐ disvā ito cito ca oloketvā kañci apassanto “nissāmiko ayan”ti paṃsukūlam̐ adhiṭṭhahitvā gaṇhi. Atha nam̐ brāhmaṇo disvā akkosanto upasaṅkamitvā “muṇḍaka samaṇa mama sāṭakam̐ gaṇhasī”ti āha. Taveso brāhmaṇāti. Āma samaṇāti.

1. Ghaṭṭanavasena (Ka)

2. Gehadvāre bahimukho (Syā, Ka)

“Mayā kañci apassantena paṃsukūlasaññāya gahito, gaṇha nan”ti tassa datvā vihāraṃ gantvā bhikkhūnaṃ tamatthaṃ ārocesi. Athassa vacanaṃ sutvā bhikkhū tena saddhiṃ keḷim karontā “kiṃ nu kho āvuso sātako dīgho rasso thūlo saṇho”ti. Āvuso dīgho vā hotu rasso vā thūlo vā saṇho vā, natthi mayhaṃ tasmim ālayo, paṃsukūlasaññāya naṃ gaṇhinti. Taṃ sutvā bhikkhū Tathāgatassa ārocesuṃ “esa bhante bhikkhu abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti”ti. Satthā “bhūtaṃ bhikkhave esa katheti, khīṇāsavā nāma paresaṃ santakaṃ na gaṇhanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

409. “Yodha dīghaṃ va rassaṃ vā, aṇuṃ thūlaṃ subhāsubhaṃ.
Loka adinnaṃ nādiyati, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tassattho—sātakābharaṇādīsu dīghaṃ vā rassaṃ vā maṇimuttādīsu aṇuṃ vā thūlaṃ vā mahagga-appagghavasena subhaṃ vā asubhaṃ vā yo puggalo imasmim loke parapariggahitaṃ nādiyati, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Aññatarattheravattu chabbīsatiṃ.

27. Sāriputtattheravattu

Āsā yassāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattheraṃ ārabha katesi.

Thero kira pañcabhikkhusataparivāro janapade ekaṃ vihāraṃ gantvā vassaṃ upagañchi. Manussā therāṃ disvā bahuṃ vassāvāsikaṃ paṭissuṇimsu. Thero pavāretvā sabbasmim vassāvāsike asampattheyeva Satthu santikaṃ gacchanto bhikkhū āha “daharānañceva sāmaṇerānañca manussehi vassāvāsike āhaṇe gahetvā peseyyātha, ṭhapetvā vā sāsanaṃ paṇeyyāthā”ti. Evaṃ vatvā ca pana Satthu santikaṃ agamāsi. Bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “ajjāpi maññe Sāriputtattherassa taṇhā atthiyeva.

Tathā hi manussehi vassāvāsike dinne attano saddhivihārikānaṃ
 ‘vassāvāsikaṃ peseyyātha, ṭhapetvā vā sāsanaṃ pahīneyyāthā’^{ti}
 bhikkhūnaṃ vatvā āgato”^{ti}. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi
 kathāya sannisinnā”^{ti} pucchitvā “imāya nāmā”^{ti} vutte “na bhikkhave mama
 puttassa taṇhā atthi, manussānaṃ pana puññato daharasāmaṇerānañca
 dhammikalābhato parihāni mā ahoṣīti tenevaṃ kathitan”^{ti} vatvā imaṃ
 gāthamāha—

410. “Āsā yassa na vijjanti, asmiṃ loke paramhi ca.

Nirāsāsaṃ visaṃyuttaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”^{ti}.

Tattha āsāti taṇhā. **Nirāsāsanti**¹ nittaṇhaṃ. **Visaṃyuttanti** sabbakilesehi
 visaṃyuttaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sāriputtattheravatthu sattavīsatiṃ.

28. Mahāmoggallānattheravatthu

Yassālayāti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Jetavane viharanto
 Mahāmoggallānattheraṃ ārabba kathesi. Vatthu purimasadisameva. Idha
 pana Satthā Moggallānattherassa nittaṇhabhāvaṃ vatvā imaṃ gāthamāha—

411. “Yassālayā na vijjanti, aññāya akathaṃkathī.

Amatogadha’manuppattaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”^{ti}.

Tattha ālayāti taṇhā. **Aññāya akathaṃkathīti** aṭṭha vatthūni yathābhūtaṃ
 jānitvā aṭṭhavatthukāya vicikicchāya nibbikicchho.

Amatogadhamanuppattanti amataṃ nibbānaṃ ogāhetvā anuppattaṃ
 tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mahāmoggallānattheravatthu aṭṭhavīsatiṃ.

1. Nirāsayanti (Sī)

29. Revatattheravattu

Yodha puññañcāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Pubbārāme viharanto Revatattheraṃ ārabha kathesi. Vattu “gāme vā yadi vāraññe”ti¹ gāthavaṇṇanāya vitthāritameva. Vuttaṃ hi tattha²—

Puna ekadivasaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “aho sāmaṇerassa lābho, aho puññaṃ, yena ekakena pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ pañcakūṭāgārasatāni katāni”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave mayhaṃ puttassa neva puññaṃ atthi, na pāpaṃ, ubhayamassa pahīna”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

412. “Yodha puññañca pāpañca, ubho saṅga’ mupaccagā.

Asokaṃ virajaṃ suddhaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”ti.

Tattha **ubhoti** dvepi puññaṇi ca pāpāni ca chaḍḍetvāti attho. **Saṅganti** rāgādibhedāṃ saṅgaṃ. **Upaccagā**ti atikkanto. Vaṭṭamūlakasokābhāvena asokaṃ abbhantare rāgarajādīnaṃ abhāvena virajaṃ nirupakkilesatāya suddhaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Revatattheravattu ekūnatimsatimaṃ.

30. Candābhattheravattu

Candaṃvāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Candābhattheraṃ ārabha kathesi.

Tatrāyaṃ anupubbī kathā—atīte eko Bārāṇasivāsī vāṇijo “paccantaṃ gantvā candanaṃ āharissāmī”ti bahūni vatthābharaṇādīni gahetvā pañcahi sakaṭasatehi paccantaṃ gantvā gāmadvāre nivāsaṃ gahetvā aṭaviyaṃ gopāladārake pucchi “imasmim gāme pabbatapādakammiko

1. Khu 1. 27 piṭṭhe.

2. Dhammapada-Ṭṭha 1. 403 piṭṭhe.

koci manusso atthī”ti. Āma atthīti. Ko nāmesoti. Asuko nāmāti. Bhariyāya panassa puttānaṃ vā kiṃnāmanti¹. Idañcidañcāti. Kahaṃ panassa ṭhāne gehanti. Asukaṭṭhāne nāmāti. So tehi dinnasaññāya sukhayānake nisīditvā tassa gehadvāraṃ gantvā yānā oruyha gehaṃ pavisitvā “asukanāme”ti taṃ itthiṃ pakkosi. Sā “eko no ñātako bhavissatī”ti vegenāgantvā āsanaṃ paññāpesi. So tattha nisīditvā nāmaṃ vatvā “mama sahāyo kahan”ti pucchi. Araññaṃ gato sāmīti. “Mama putto asuko nāma, mama dhītā asukā nāma kahan”ti sabbesaṃ nāmaṃ kittentova pucchitvā “imāni nesaṃ vatthābharaṇāni dadeyyāsi, sahāyassāpi me aṭavito āgatakāle idaṃ vatthābharaṇaṃ dadeyyāsi”ti adāsi. Sā tassa ulāraṃ sakkāraṃ katvā sāmikassa āgatakāle “sāmi iminā āgatakālato paṭṭhāya sabbesaṃ nāmaṃ vatvā idañcidañca dinnan”ti āha. Sopissa kattabbayuttakaṃ kari.

Atha naṃ sāyaṃ sayane nisinno pucchi “samma pabbatapāde carantena te kiṃ bahuṃ diṭṭhapubban”ti. Aññaṃ na passāmi, rattasākhā pana me bahū rukkhā diṭṭhāti. Bahū rukkhāti. Āma bahūti. Tena hi te amhākaṃ dassehīti tena saddhiṃ gantvā rattacandanarukkhe chinditvā pañca sakaṭasatāni pūretvā āgacchanto taṃ āha “samma Bārāṇasiyaṃ asukaṭṭhāne nāma mama gehaṃ, kālena kālaṃ mama santikaṃ āgaccheyyāsi, aññaena ca me paṇṇākārena attho natthi, rattasākhārukkhe eva āhareyyāsi”ti. So “sādhū”ti vatvā kālena kālaṃ tassa santikaṃ āgacchanto rattacandanameva āharati, sopissa bahudhanaṃ deti.

Tato aparena samayena parinibbute Kassapadasabale patiṭṭhite kañcanathūpe so puriso bahuṃ candanaṃ ādāya Bārāṇasiṃ agamāsi. Athassa so sahāyako vāṇijo bahuṃ candanaṃ pisāpetvā pātiṃ pūretvā “ehi samma, yāva bhattaṃ pacati, tāva cetiyakaraṇaṭṭhānaṃ gantvā āgamissāmā”ti taṃ ādāya tattha gantvā candanapūjaṃ akāsi. Sopissa paccantavāsī sahāyako cetiyakucchiyaṃ candanena candamaṇḍalaṃ akāsi. Ettakamevassa pubbakammaṃ.

1. Kimkinnāmanti (Sī)

So tato cuto devaloke nibbattitvā ekaṃ Buddhantaraṃ tattha khepetvā imasmim̐ Buddhuppāde Rājagahanagare brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Tassa nābhimaṇḍalato candamaṇḍalasadisā pabhā uṭṭhahi, tenassa **Candābho**veva nāmaṃ karimsu. Cetiye kirassa candamaṇḍalakaraṇanissando esa. Brāhmaṇā cintayimsu “sakkā amhehi imaṃ gahetvā lokaṃ khādituṃ”¹. Taṃ yāne nisīdāpetvā “yo imassa sarīraṃ hatthena parāmasati, so evarūpaṃ nāma issariyasampattiṃ labhatī”²ti vatvā vicarimsu. Sataṃ vā sahaṣaṃ vā dadamānā eva tassa sarīraṃ hatthena phusituṃ labhanti. Te evaṃ anuvicarantā Sāvattiṃ anuppattā nagarassa ca vihārassa ca antarā nivāsaṃ gaṇhimsu. Sāvattiyaṃ pi pañcakoṭimattā ariyasāvakaṃ purebhattaṃ dānaṃ datvā pacchābhattaṃ gandhamālavatthabhesajjādihatthā dhammassavanāya gacchanti. Brāhmaṇā te disvā “kahaṃ gacchathā”³ti pucchiṃsu. Satthu santikaṃ dhammassavanāyāti. Etha tattha gantvā kiṃ karissatha, amhākaṃ Candābhassa brāhmaṇassa ānubhāvasadiso ānubhāvo natthi. Etassa hi sarīraṃ phusantā idaṃ nāma labhanti, etha passatha nanti. Tumhākaṃ Candābhassa brāhmaṇassa ko ānubhāvo nāma, amhākaṃ Satthāyeva mahānubhāvoti. Te aññamaññaṃ saññāpetuṃ asakkontā “vihāraṃ gantvā Candābhassa vā amhākaṃ vā Satthu ānubhāvaṃ jānissāmā”⁴ti taṃ gahetvā vihāraṃ agamaṃsu.

Satthā tasmim̐ attano santikaṃ upasaṅkamanteyeva Candābhāya antaradhānaṃ akāsi. So Satthu santike aṅgārapacchiyaṃ kāko viya ahoṣi. Atha naṃ ekamantaṃ nayimsu, ābhā paṭipākatikā ahoṣi. Puna Satthu santikaṃ ānayimsu, ābhā tattheva antaradhāyi. Evaṃ tikkhattuṃ gantvā antaradhāyamānaṃ ābhaṃ disvā Candābho cintesi “ayaṃ ābhāya antaradhānamantaṃ⁵ jānāti maññe”⁶ti. So Satthāraṃ pucchi “kiṃ nu kho ābhāya antaradhānamantaṃ jānāthā”⁷ti. Āma jānāmīti. Tena hi me dethāti. Na sakkā apabbajitassa dātunti. So brāhmaṇe āha “etasmim̐ mante gahite ahaṃ sakalajambudīpe jeṭṭhako bhavissāmi, tumhe ettheva hotha, ahaṃ pabbajitvā katipāheneva mantaṃ gaṇhissāmi”⁸ti. So Satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā upasampajji. Athassa

1. Vañcetunti (Ka)

2. Antaradhāpanamantaṃ (Sī)

dvattiṃ sākāraṃ ācikkhi. So “kiṃ idan”ti pucchi. Idanṃ mantassa parikammaṃ sajjhāyitum vaṭṭatīti. Brāhmaṇāpi antaranāgarā āgantvā “gahito te manto”ti pucchanti. Na tāva gaṇhāmīti. So katipāheneva arahattaṃ patvā brāhmaṇehi āgantvā pucchitakāle “yātha tumhe, idānāhaṃ anāgamanadhammo jāto”ti āha. Bhikkhū Tathāgatassa ārocesum “ayaṃ bhante abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti”ti. Satthā “khīṇāsavo idāni bhikkhave mama putto Candābho¹, bhūtaṃ eva katheti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

413. “Candaṃva vimalaṃ suddhaṃ, vipprasannamanāvilāṃ.
Nandībhavaparikkhīṇaṃ, tamaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **vimalanti** abbhādimalarahitaṃ. **Suddhanti** nirupakkilesaṃ. **Vipprasannanti** pasannacittaṃ. **Anāvilanti** kilesāvilattarahitaṃ². **Nandībhavaparikkhīṇanti** tīsu bhavesu parikkhīṇataṇhaṃ tamaṃ brāhmaṇaṃ vadāmi attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṃ phalādīni pāpuṇimsūti.

Candābhattheravattū timsatiṃ.

31. Sīvalittheravattū

Yo imanti imaṃ dhammadeśanaṃ Satthā Kuṇḍakoliyaṃ³ nissāya Kuṇḍadhānavane viharanto Sīvalittheraṃ ārabha kathaṃ.

Ekasmiṃ hi samaye Suppavāsā nāma Koliyadhītā sattavassāni gabbhaṃ dhāretvā sattāhaṃ mūlhaḡabbhā dukkhāhi tībbaṃhi kaṭukāhi vedanāhi phutṭhā “Sammāsambuddho vata so Bhagavā, yo imassa evarūpassa dukkhassa pahānāya dhammaṃ deseti. Suppaṭipanno vata tassa Bhagavato sāvakaṃ gho, yo imassa evarūpassa dukkhassa pahānāya paṭipanno. Susukhaṃ vata taṃ nibbānaṃ, yathidaṃ evarūpaṃ dukkhaṃ na saṃvijjati”ti⁴ imehi tīhi vitakkehi

1. Khīṇā dāni bhikkhave mama puttassa nandī (Sī)

2. Nikkilesaṃ kilesāvilattarahitaṃ (Sī), kilesādimalarahitaṃ (Syā), kilesavirahitaṃ (Ka)

3. Kuṇḍikoliyaṃ (Syā) khu 1. 93 piṭṭhepi passitabbhaṃ.

4. Khu 1. 93 piṭṭhe.

taṃ dukkhaṃ adhiṇṇasentī sāmikaṃ Satthu santikaṃ pesetvā tena tassā vacanena Satthu vandanāya ārocitāya “sukhinī hotu Suppavāsā Koliyadhītā, arogā arogaṃ puttaṃ vijāyatū”ti Satthārā vuttakkhaṇeyeva sukhinī arogā arogaṃ puttaṃ vijāyitvā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ adāsi. Puttopissā jātadivasato paṭṭhāya dhammakaraṇaṃ ādāya saṃghassa udakaṃ parissāvesi. So aparabhāge nikkhamitvā pabbajito arahattaṃ pāpuṇi.

Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “passathāvuso evarūpo nāma arahattassa upanissayasampanno bhikkhu ettakaṃ kālaṃ mātukucchismiṃ dukkhaṃ anubhosi, kimaṅgaṃ pana aññe, bahuṃ vata iminā dukkhaṃ nitthiṇṇaṃ”ti¹. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “āma bhikkhave mama putto ettakā dukkhā muccitvā idāni nibbānaṃ sacchikatvā viharatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

414. “Yo’maṃ palipathaṃ duggaṃ, saṃsāraṃ mohamaccagā.

Tiṇṇo pāraṅgato jhāyī, anejo akathaṃkathī.

Anupādāya nibbuto, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tassattho—yo bhikkhu imaṃ rāgapalipathaṃ ceva kilesaduggaṇṇa saṃsāravaṭṭaṇṇa catunnaṃ ariyasaccānaṃ appaṭivijjhanakamohaṇṇa atīto, cattāro oghe tiṇṇo hutvā pāraṃ anupatto, duvidhena jhānena jhāyī, taṇhāya abhāvena anejo, kathaṃkathāya abhāvena akathaṃkathī, upādānānaṃ abhāvena anupādiyitvā kilesanibbānena nibbuto, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sīvalittheravatthu ekatimsatimaṃ.

1. Kīva bahū vata iminā dukkhaṃ nittiṇṇanti (Sī), kimaṅgaṃ pana aññesaṃ bahū vata iminā dukkhaṃ nittiṇṇanti (Ka)

32. Sundarasamuddattheravatthu

Yodha kāmēti imam dhammadesanam Satthā Jetavane viharanto Sundarasamuddattheram ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kireko kulaputto Sundarasamuddakumāro nāma cattālīsakoṭivibhave mahākule nibbato. So ekadivasaṃ pacchābhattaṃ gandhamālādihatthaṃ mahājanaṃ dhammassavanatthāya Jetavanaṃ gacchantam disvā “kahaṃ gacchathā”ti pucchitvā “satthu santikaṃ dhammassavanatthāyā”ti vutte “ahampi gamissāmī”ti vatvā tena saddhiṃ gantvā parisapariyante nisīdi. Satthā tassa āsayaṃ viditvā anupubbiṃ kathaṃ kathesi. So “na sakkā agāraṃ ajjhāvasantena saṅkhalikhiṭaṃ brahmacariyaṃ caritun”ti Satthu dhammakathaṃ nissāya pabbajjāya jātussāho parisāya pakkantāya Satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā “mātāpitūhi ananuññātaṃ Tathāgatā na pabbājenti”ti sutvā gehaṃ gantvā Raṭṭhapālakulaputtādayo viya mahantena vāyāmena mātāpitāro anujānāpetvā Satthu santike pabbajitvā laddhūpasampado “kiṃ me idha vāsenā”ti tato nikkhamitvā Rājagahaṃ gantvā piṇḍāya caranto vītināmesi.

Athekadivasaṃ Sāvattiyaṃ tassa mātāpitāro ekasmiṃ chaṇḍadivase mahantena sirisobhaggena tassa sahāyakakumārake kīlāmane disvā “amhākaṃ puttassa idaṃ dullabhaṃ jātan”ti paridevimsu. Tasmiṃ khaṇe ekā gaṇikā taṃ kulaṃ gantvā tassa mātaraṃ rodamaṇaṃ nisinnaṃ disvā “amma kiṃ kārāṇā rodasī”ti pucchi. Puttaṃ anussaritvā rodāmīti. Kahaṃ pana so ammāti. Bhikkhūso pabbajitoti. Kiṃ uppabbājetuṃ na vaṭṭatīti. Vaṭṭati, na pana icchati, ito nikkhamitvā Rājagahaṃ gatoti. Sacāhaṃ taṃ uppabbājeyyaṃ, kiṃ me kareyyāthāti. Imassa te¹ kulassa kuṭumbasāminiṃ kareyyāmāti. Tena hi me paribbayaṃ dethāti paribbayaṃ gahetvā mahantena parivārena Rājagahaṃ gantvā tassa piṇḍāya caraṇavīthiṃ sallakkhetvā tatthekaṃ nivāsagehaṃ gahetvā pātova paṇītaṃ āhāraṃ paṭiyādetvā therassa piṇḍāya pavitṭhakāle bhikkhaṃ datvā katipāhaccayena “bhante idheva nisīditvā bhattakiccaṃ karoṭhā”ti pattaṃ gaṇhi. So pattamadāsi.

Atha nam paṇītena āhārena parivisitvā “bhante idheva piṇḍāya caritum phāsukan”ti vatvā katipāham ālinde nisīdāpetvā bhojetvā dārake pūvehi saṅgaṇhitvā “etha tumhe therassa āgatakāle mayi vārentiyāpi idhāgantvā rajam uṭṭhāpeyyāthā”ti āha. Te punadivase therassa bhojanavelāya tāya vāriyamānāpi rajam uṭṭhāpesum. Sā punadivase “bhante dārakā vāriyamānāpi mama vacanam asuṇitvā idha rajam uṭṭhāpenti, antogehe nisīdathā”ti anto nisīdāpetvā katipāham bhojesi. Puna dārake saṅgaṇhitvā “tumhe mayā vāriyamānāpi therassa bhojanakāle mahāsaddam kareyyāthā”ti āha. Te tathā karimsu. Sā punadivase “bhante imasmim ṭhāne ativiya mahāsaddo hoti, dārakā mayā vāriyamānāpi vacanam na gaṇhanti, uparipāsādeyeva nisīdathā”ti vatvā therena adhivāsīte theram purato katvā pāsadam abhiruhantī dvārāni pidhamānāva pāsadam abhiruhi. Thero ukkaṭṭhasapadānacāriko samānopi rasataṇhāya baddho tassā vacanena sattabhūmikaṃ pāsadam abhiruhi.

Sā theram nisīdāpetvā “cattālīsāya khalu samma puṇṇamukha ṭhānehi itthī purisam accāvadati vijambhati vinamati vilasati vilajjati nakhena nakham ghaṭṭeti, pādena pādam akkamati, kaṭṭhena pathaviṃ vilikhati, dārakam ullaṅgheti olaṅgheti, kīḷati kīḷāpeti, cumbati cumbāpeti, bhuñjati bhuñjāpeti, dadāti āyācati, katamanukaroti, uccam bhāsati, nīcam bhāsati, aviccam bhāsati, viviccam bhāsati, naccena gītena vāditena roditena vilasitena vibhūsitena jagghati, pekkhati, kaṭim cāleti, guyhabhaṇḍakam cāleti, ūrum vivarati, ūrum pidahati, thanam dasseti, kaccham dasseti, nābhim dasseti, akkham nikhaṇati, bhamukam ukkhipati, oṭṭham palikhati, jivham nillāleti, dussam muṇcati, dussam bandhati, sirasam muṇcati, sirasam bandhati”ti¹ evam āgataṃ itthikuttaṃ itthilīlam dassetvā tassa purato ṭhitā imam gāthamāha—

“Alattakakatā pādā, pādukāruya vesiyā.

Tuvampi daharo mama, ahampi daharā tava.

Ubhopi pabbajissāma, jīṇṇa daṇḍaparāyaṇā”ti².

1. Khu 6. 121 piṭṭhe Jātake.

2. Khu 2. 291 piṭṭhe.

Therassa “aho vata me bhāriyaṃ anupadhāretvā katakamman”ti mahāsaṃvego udapādi. Tasmim̐ khaṇe Satthā pañcacattālīsajjanamatthake Jetavane nisinnova taṃ kāraṇaṃ disvā sitaṃ pātvākāsi. Atha naṃ Ānandatthero pucchi “bhante ko nu kho hetu, ko paccayo sitassa pātukammāyā”ti. Ānanda Rājagahanagare sattabhūmikapāsādatale Sundarasamuddassa ca bhikkhuno gaṇikāya ca saṅgāmo vattatīti. Kassa nu kho bhante jayo bhavissati, kassa parājayoti. Satthā “Ānanda Sundarasamuddassa jayo bhavissati, gaṇikāya parājayo”ti therassa jayaṃ pakāsetvā tattha nisinnakova obhāsaṃ pharitvā “bhikkhu ubhopi kāme nirapekkho pajahā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

415. “Yodha kāme pahantvāna, anāgāro paribbaje.

Kāmabhavaparikkhīṇaṃ, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tassattho—yo puggalo idha loke ubhopi kāme hitvā anāgāro hutvā paribbajati, taṃ parikkhīṇakāmañceva parikkhīṇabhavañca ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmi attho.

Desanāvasāne so thero arahattaṃ patvā iddhibalena vehāsaṃ abbhuggantvā kaṇṇikāmaṇḍalaṃ vinivijjhantvā Satthu sarīraṃ thomentoyeva āgantvā Satthāraṃ vandi. dhammasabhāyampi kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso jivhāviññeeyaṃ rasaṃ nissāya manāṃ natṭho Sundarasamuddatthero, Satthā panassa avassayo jāto”ti. Satthā taṃ kathaṃ sutvā “na bhikkhave idāneva, pubbepāhaṃ etassa rasataṇhāya baddhamanassa¹ avassayo jātoyeva”ti vatvā tehi yācito tassatthassa pakāsanatthaṃ atītaṃ āharitvā—

“Na kiratthi rasehi pāpiyo,

Āvāsehi vā santhavehi vā.

Vātamigaṃ gahananissitaṃ²,

Vasamānesi rasehi sañjayo”ti³—

1. Bajjhamānassa (Syā)

2. Gehanissitaṃ (Sī)

3. Khu 5. 4 piṭṭhe.

Ekakanipāte imañ **Vātamigajātakam** vitthāretvā “tadā Sundarasamuddo vātamigo ahosi, imañ pana gātham vatvā tassa vissajjāpetā rañño mahāmacco ahamevā”ti jātakam samodhānesīti.

Sundarasamuddattheravatthu battimsatimam.

33. Jaṭilattheravatthu

Yodha taṇhanti imañ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Jaṭilattheram¹ ārabba kathesi.

Tatrāyaṃ anupubbī kathā—atīte kira Bārāṇasiyaṃ dve bhātaro kuṭumbikā mahantaṃ ucchukhettaṃ kāresuṃ. Athekadivasam kaniṭṭhabhātā ucchukhettaṃ gantvā “ekaṃ jeṭṭhabhātikassa dassāmi, ekaṃ mayhaṃ bhavissatī”ti dve ucchuyaṭṭhiyo rasassa anikkhamanattāya chinnaṭṭhāne bandhitvā gaṇhi. Tadā kira ucchūnaṃ yantena² pīlanakiccaṃ natthi, agge vā mūle vā chinditvā ukkhittakāle dhammakaraṇato udakaṃ viya sayameva raso nikkhamati. Tassa pana khettato ucchuyaṭṭhiyo gahetvā āgamanakāle Gandhamādane Paccekabuddho samāpattito vuṭṭhāya “kassa nu kho ajja anuggahaṃ karissāmi”ti upadhārento taṃ attano ñāṇajāle pavitṭhaṃ disvā saṅgahaṃ kātuṃ samatthabhāvañcassa ñatvā pattacīvaraṃ ādāya iddhiyā āgantvā tassa purato aṭṭhāsi. So taṃ disvāva pasannacitto uttarasāṭakam uccatare bhūmipadese attharivā “bhante idha nisīdathā”ti Paccekabuddham nisīdāpetvā “pattaṃ upanāmethā”ti ucchuyaṭṭhiyā bandhanaṭṭhānaṃ mocetvā pattassa upari akāsi, raso otarivā pattaṃ pūresi. Paccekabuddhena tasmim rase pīte “sādhukaṃ vata me ayyena raso pīto. Sace me jeṭṭhabhātiko mūlaṃ āharāpessati, mūlaṃ dassāmi. Sace pattim āharāpessati, pattim dassāmi”ti cintetvā “bhante pattaṃ me upanāmethā”ti dutiyampi ucchuyaṭṭhiṃ mocetvā rasaṃ adāsi. “Bhātā me ucchukhettaṃ aññaṃ ucchuṃ āharitvā khādissatī”ti ettakampi kirassa vañcanacittam nāhosi. Paccekabuddho pana paṭhamam ucchurasassa pītattā taṃ

1. Jotiyattheram (Sī), jotikattheram (Syā)

2. Yante (Sī)

ucchurasam aññehipi saddhim samvibhajitukāmo hutvā gahetvāva nisīdi. So tassa ākāram nātvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā “bhante yo ayam¹ mayā dinno aggaraso, imassa nissandena devamanussesu sampattim anubhavitvā pariyosāne tumhehi pattadhammameva pāpuṇeyyan”ti patthanam paṭṭhapesi. Paccekabuddhopissa “evam hotū”ti vatvā “icchitam patthitam tuyhan”ti dvīhi gāthāhi anumodanam katvā yathā so passati, evam adhiṭṭhahitvā ākāsenā Gandhamādanam gantvā pañcannam Paccekabuddhasatānam tam rasam adāsi.

So tam pāṭihāriyam disvā bhātu santikam gantvā “kham gatosī”ti vutte “ucchukhettaṃ oloketuṃ gatomhī”ti. “Kim tādīsena ucchukhettaṃ gatena, nanu nāma ekaṃ vā dve vā ucchuyaṭṭhiyo ādāya āgantabbaṃ bhaveyyā”ti bhātārā vutto “āma bhātika dve me ucchuyaṭṭhiyo gahitā, ekaṃ pana Paccekabuddham disvā mama ucchuyaṭṭhito rasam datvā ‘mūlam vā pattim vā dassamī’ti tumhākampi me ucchuyaṭṭhito raso dinno, kim nu kho tassa mūlam gaṇhissatha, udāhu pattin”ti āha. Kim pana Paccekabuddhena katanti. Mama ucchuyaṭṭhito rasam pivitvā tumhākam ucchuyaṭṭhito rasam ādāya ākāsenā Gandhamādanam gantvā pañcasatānam Paccekabuddhānam adāsīti. So tasmim kathenteyeva nīrantaram pītiyā phuṭṭhasarīro hutvā “tena me Paccekabuddhena diṭṭhadhammasseva adhigamo bhaveyyā”ti patthanam akāsi. Evam kaniṭṭhena tisso sampattiyo patthitā, jeṭṭhena pana ekapadeneva arahattaṃ patthitanti idaṃ tesam pubbakammaṃ.

Te yāvatāyukam ṭhatvā tato cutā devaloke nibbattitvā ekaṃ Buddhantaram khepayimsu. Tesam devaloke ṭhitakāleyeva Vipassī Sammāsambuddho loka uppajji. Tepi devalokato cavitvā Bandhumatiyā ekasmim kulagehe jeṭṭho jeṭṭhova, kaniṭṭho kaniṭṭhova hutvā paṭisandhim gaṇhimsu. Tesu jeṭṭhassa **Senoti** nāmam akaṃsu, kaniṭṭhassa **Aparājitoti**. Tesu vayappattakāle kuṭumbaṃ saṇṭhāpetvā viharantesu “Buddharatanam loka uppannam, dhammaratanam, saṃgharatanam, dānāni detha, puññāni karotha, ajja aṭṭhamī, ajja cātuddasī, ajja pannarasī, uposatham karotha,

1. Yo so (Sī), yoyam (Ka)

dhammaṃ suṇāthā”ti dhammaghosakassa Bandhumatīnagare ghosanaṃ
 sutvā mahājanaṃ purebhattaṃ dānaṃ datvā pacchābhattaṃ
 dhammassavanāya gacchantam disvā Senakuṭumbiko “kahaṃ gacchathā”ti
 pucchitvā “Satthu santikaṃ dhammassavanāya”ti vutte “ahampi
 gamissāmi”ti tehi saddhim yeva gantvā parisapariyante nisīdi.

Satthā tassa ajjhāsayaṃ veditvā anupubbiṃ kathaṃ kathesi. So Satthu
 dhammaṃ sutvā pabbajjāya ussāhajāto Satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ
 Satthā “atthi pana te apaloketabbā ñātakā”ti pucchi. Atthi bhanteti. Tena hi
 apaloketvā chīti. So kaniṭṭhassa santikaṃ gantvā “yaṃ imasmim kule
 sāpateyyaṃ, taṃ sabbaṃ tava hotū”ti āha. Tumhe pana sāmīti. Ahaṃ Satthu
 santike pabbajissāmi. Sāmi kiṃ vadetha, ahaṃ mātari matāya mātaraṃ
 viya, pitari mate pitaraṃ viya tumhe alatthaṃ, idaṃ kulaṃ mahābhogaṃ,
 gehe ṭhiteneva sakkā puññāni kātuṃ, mā evaṃ karitthāti. Mayā Satthu
 santike dhammo suto, na sakkā taṃ agāramajjhe ṭhitena pūretuṃ,
 pabbajissāmevāhaṃ, tvaṃ nivattāhi. Evaṃ so kaniṭṭhaṃ nivattāpetvā
 Satthu santike pabbajitvā laddhūpasampado na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi.
 Kaniṭṭhopi “bhātu pabbajitasakkāraṃ karissāmi”ti sattāhaṃ
 Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dānaṃ datvā bhātaraṃ vanditvā
 āha “bhante tumhehi attano bhavanissaraṇaṃ kataṃ, ahaṃ pana pañcahi
 kāmaguṇehi baddho nikkhamitvā pabbajituṃ na sakkomi, mayhaṃ gehe
 ṭhitasseva anucchavikaṃ mahantaṃ puññakammaṃ ācikkhathā”ti. Atha naṃ
 thero “sādhu sādhu paṇḍita, Satthu Gandhakuṭim karohi”ti āha. So “sādhū”ti
 sampañcchitvā nānādārūni āharāpetvā thambhādīnaṃ atthāya tacchāpetvā
 ekaṃ suvaṇṇakhacitaṃ, ekaṃ rajatakhacitaṃ, ekaṃ maṇikhacitanti sabbāni
 sattaratanakhacitāni kāretvā tehi Gandhakuṭim kāretvā
 sattaratanakhacitāheva chadaniṭṭhakāhi chādāpesi. Gandhakuṭiyā
 karaṇakāleyeva pana taṃ attanā samānanāmakō Aparājitoyeva nāma
 bhāgineyyo upasaṅkamitvā “ahampi karissāmi, mayhampi pattim detha
 mātulā”ti āha. Na demi tāta, aññehi asādhāraṇaṃ karissāmi. So bahumpi
 yācitvā pattim alabhamāno “Gandhakuṭiyā purato kuṇjarasālaṃ laddhuṃ
 vaṭṭati”ti sattaratanamayaṃ kuṇjarasālaṃ kāresi. So imasmim Buddhuppāde
Meṇḍakasetṭhi hutvā nibbatti.

Gandhakuṭiyam pana sattaratanamayāni tīṇi mahāvātapānāni ahesum.
 Tesam abhimukhe heṭṭhā sudhāparikammakatā tisso pokkharāṇiyo kāretvā
 catujjātikagandhodakassa pūretvā Aparājito gahapati pañcavaṇṇāni
 kusumāni ropāpesi Tathāgatassa anto nisinnakāle vātavegena samuṭṭhitāhi
 reṇuvaṭṭhi sarīrassa okiraṇattham. Gandhakuṭithūpikāya kapallam
 rattasuvaṇṇamayam ahosi, pavālamayā sikharā, heṭṭhā maṇimayā
 chadaniṭṭhakā. Iti sā naccanto viya moro sobhamānā aṭṭhāsi. Sattasu pana
 ratanesu koṭṭetabbayuttakam koṭṭetvā itaram sakalameva gahetvā
 jaṇṇumattena odhinā Gandhakuṭim parikkhipitvā pariveṇam pūresi.

Evam Gandhakuṭim niṭṭhāpetvā Aparājito gahapati bhātikattheram
 upasaṅkamitvā āha “bhante niṭṭhitā Gandhakuṭi, paribhogamassā
 paccāsīsāmi, paribhogena kira mahantam puñṇam hoti”ti. So Satthāram
 upasaṅkamitvā “bhante iminā kira vo kuṭumbikena Gandhakuṭi kāritā, idāni
 pana paribhogam paccāsīsati”ti āha. Satthā uṭṭhāyāsana Gandhakuṭi-
 abhimukham gantvā Gandhakuṭim parikkhipitvā parikkhittaratanarāsim¹
 olokento dvārakoṭṭhake aṭṭhāsi. Atha nam kuṭumbiko “pavisatha bhante”ti
 āha. Satthā tattheva ṭhatvā tatiyavāre tassa bhātikattheram olokesi. So
 olokitākāreneva ñatvā kaniṭṭhabhātaram āha “ehi tāta, ‘mameva rakkhā
 bhavissati, tumhe yathāsukham vasathā’ti Satthāram vadehī”ti. So tassa
 vacanam sutvā Satthāram pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā “bhante yathā manussā
 rukkhāmūle pavisitvā anapekkhā pakkamanti, yathā vā nadim taritvā
 uḷumpanam anapekkhā pariccajanti², evam anapekkhā hutvā tumhe vasathā”ti
 āha. Kimattham pana Satthā aṭṭhāsi? Evam kirassa ahosi “Buddhānam
 santikam purebhattampi pacchābhattampi bahū āgacchanti, tesu ratanāni
 ādāya pakkamantesu na sakkā amhehi vāretum, pariveṇamhi ettake ratane
 vokiṇṇe attano upaṭṭhāke harantepi na vāretūti kuṭumbiko mayi āghātam
 katvā apāyūpago bhaveyyā”ti iminā kāraṇena aṭṭhāsi. Tena pana “bhante
 mameva rakkhā bhavissati, tumhe vasathā”ti vutte pavāsi.

1. Pakkhittam ratanarāsim (Syā)

2. Apanetvā paribbajanti (Sī)

Kuṭumbiko samantārakkhaṃ ṭhapetvā manusse āha “tātā-ucchaṅgena vā pacchipasibbakehi vā ādāya gacchante vāreyyātha, hatthena gahetvā gacchante pana mā vārayitthā”ti. Antonagarepi ārocāpesi “mayā Gandhakuṭipariveṇe satta ratanāni okiṇṇāni, Satthu santike dhammaṃ sutvā gacchantā duggatamanussā ubho hatthe pūretvā gaṇhantu, sukhitāpi ekena gaṇhantū”ti. Evaṃ kirassa ahosi “saddhā tāva dhammaṃ sotukāmā gamissantiyeva, assaddhāpi pana dhanalobhena gantvā dhammaṃ sutvā dukkhato muccissanti”ti. Tasmā janasaṅgahatthāya evaṃ ārocāpesi. Mahājano tena vuttaniyāmeneva ratanāni gaṇhi. Sakim okiṇṇaratanesu khīṇesu yāvatiyaṃ jaṇṇumattena odhinā okirāpesiyeva. Satthu pana pādamūle tipusamattaṃ anaggaṃ maṇiratanāṃ ṭhapesi. Evaṃ kirassa ahosi “Satthu sarīrato suvaṇṇavaṇṇāya pabhāya saddhiṃ maṇipabhaṃ olokentānaṃ titti nāma na bhavissati”ti. Tasmā evamakāsi. Mahājanopi atittova olokesi.

Athekadivasāṃ eko micchādiṭṭhikabrāhmaṇo “Satthu kira pādamūle mahaggaṃ maṇiratanāṃ nikkhattaṃ, harissāmi na”ti vihāraṃ gantvā Satthāraṃ vanditum āgatassa mahājanassa antarena pāvisi. Kuṭumbiko tassa pavisaṇākāreneva “maṇim gaṇhitukāmo”ti sallakkhetvā “aho vata na gaṇheyyā”ti cintesi. Sopi Satthāraṃ vandanto viya pādamūle hatthaṃ upanāmetvā maṇim gahetvā ovaṭṭikāya katvā pakkāmi. Kuṭumbiko tasmim cittaṃ pasādetum nāsakkhi. So dhammakathāvasāne Satthāraṃ upasaṅkamitvā āha “bhante mayā tikkhattum Gandhakuṭim parikkhipitvā jaṇṇumattena odhinā satta ratanāni okiṇṇāni, tāni me gaṇhantesu āghāto nāma nāhosi, cittaṃ bhiyyo bhiyyo pasīdiyeva. Ajja pana ‘aho vatāyaṃ brāhmaṇo maṇim na gaṇheyyā’ti cintetvā tasmim maṇim ādāya gate cittaṃ pasādetum nāsakkhin”ti. Satthā tassa vacanaṃ sutvā “nanu upāsaka attano santakaṃ parehi anāharaṇīyaṃ kātum sakkosī”ti nayaṃ adāsi. So Satthārā dinnanaye ṭhatvā Satthāraṃ vanditvā “ajja ādim katvā mama santakaṃ dasikasuttamattampi maṃ abhibhavitvā anekasatāpi rājāno vā corā vā gaṇhitum samatthā nāma mā hontu, aggināpi mama santakaṃ mā ḍayhatu, udakenapi mā vuyhatu”ti patthanam

akāsi. Satthāpissa “evaṃ hotū”ti anumodanaṃ akāsi. So Gandhakuṭimahaṃ karonto aṭṭhasaṭṭhiyā bhikkhusatasahassānaṃ antovihāreyeva nava māse mahādānaṃ datvā dānapariyosāne sabbesaṃ ticīvaraṃ adāsi. Saṃghanavakassa cīvarasāṭakā saḥassagghanakā ahesuṃ.

So evaṃ yāvatāyukaṃ puññāni karitvā tato cuto devaloke nibbattitvā ettakaṃ kālāṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim̐ Buddhuppāde Rājagahe ekasmim̐ seṭṭhikule paṭisandhim̐ gahetvā aḍḍhamāsādhike nava māse mātukucchiyaṃ vasi. Jātadivase panassa sakalanagare sabbāvudhāni pajjalimsu, sabbesaṃ kāyarūḷhāni ābharaṇānipi pajjalitāni viya obhāsaṃ muñcimsu, nagaraṃ ekapajjotaṃ ahosi. Seṭṭhipi pātova rājūpaṭṭhānaṃ agamāsi. Atha naṃ rājā pucchi “ajja sabbāvudhāni pajjalimsu, nagaraṃ ekapajjotaṃ jātaṃ, jānāsi nu kho ettha kāraṇaṃ”ti. Jānāmi devāti. Kiṃ seṭṭhīti. Mama gehe tumhākaṃ dāso jāto, tassa puññatejenevaṃ ahoṣīti. Kiṃ nu kho coro bhavissatīti. Natthetaṃ deva, puññavā satto katābhinihāroti. “Tena hi naṃ sammā posetuṃ vaṭṭati, idamassa khīramūlaṃ hotū”ti devasikaṃ saḥassaṃ paṭṭhapesi. Athassa nāmagahaṇadivase sakalanagaraṃ ekapajjotabhūtattā **Jotikotveva**¹ nāmaṃ karimsu.

Athassa vayappattakāle gehakaraṇatthāya bhūmitale sodhiyamāne Sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “kiṃ nu kho idan”ti upadhārayamāno “Jotikassa gehaṭṭhānaṃ gaṇhantī”ti ñatvā “nāyaṃ etehi katagehe vasissati, mayāpettha gantuṃ vaṭṭatī”ti vaḍḍhakīvesena tattha gantvā “kiṃ karoṭhā”ti āha. Jotikassa gehaṭṭhānaṃ gaṇhāmāti. “Apetha, nāyaṃ tumhehi katagehe vasissatī”ti vatvā soḷasakarīsamattaṃ bhūmipadesaṃ olokesi, so tāvadeva kaṣiṇamaṇḍalaṃ viya samo ahosi. Puna “imasmim̐ ṭhāne pathaviṃ bhinditvā sattaratanamayo sattabhūmikapāsādo uṭṭhahatū”ti cintetvā olokesi, tāvadeva tathārūpo pāsādo uṭṭhahi. Puna “imaṃ parikkhipitvā sattaratanamayā satta pākārā uṭṭhahantū”ti cintetvā olokesi, tathārūpā pākārā uṭṭhahimsu. Atha “nesaṃ pariyante kapparukkhā uṭṭhahantū”ti

1. Jotiyotveva (Sī)

cintetvā olokesi, tathārūpā kapparukkhā uṭṭhahimsu. “Pāsādassa catūsu kaṇṇesu catasso nidhikumbhiyo uṭṭhahantū”ti cintetvā olokesi, sabbaṃ tatheva ahosi. Nidhikumbhīsu pana ekā yojanikā ahosi, ekā tigāvutikā, ekā aḍḍhayojanikā, ekā gāvutappamāṇā. Bodhisattassa nibbattanidhikumbhīnaṃ pana ekamukhappamāṇaṃ¹ ahosi, heṭṭhā pathavīpariyantāva ahesuṃ. Jotikassa nibbattanidhikumbhīnaṃ mukhaparimāṇaṃ na kathitaṃ, sabbā mukhachinnatālaphalaṃ viya paripuṇṇāva uṭṭhahimsu. Pāsādassa catūsu kaṇṇesu taruṇatālakkhandhappamāṇā catasso suvaṇṇamayā ucchuyaṭṭhiyo nibbattimsu. Tāsaṃ maṇimayāni pattāni, sovaṇṇamayāni khandhāni² ahesuṃ. Pubbakammassa dassanatthaṃ kiretāni, nibbattimsu.

Sattasu dvārakoṭṭhakesu satta yakkhā ārakkhaṃ gaṇhimsu. Paṭhame dvārakoṭṭhake Yamakoḷī nāma³ yakkho attano parivārena yakkhasahassena saddhiṃ ārakkhaṃ gaṇhi, dutiye Uppalo nāma attano parivārayakkhānaṃ dvīhi sahassehi saddhiṃ, tatiye Vajiro nāma tīhi sahassehi saddhiṃ, catutthe Vajirabāhu nāma catūhi sahassehi saddhiṃ, pañcame Kasakando⁴ nāma pañcahi sahassehi saddhiṃ, chaṭṭhe Kaṭattho⁵ nāma chahi sahassehi saddhiṃ, sattame Disāmukho⁶ nāma sattahi sahassehi saddhiṃ ārakkhaṃ gaṇhi. Evaṃ pāsādassa anto ca bahi ca gālharakkhā ahosi. “Jotikassa kira sattaratanamayo sattabhūmikapāsādo uṭṭhito, satta pākārā sattadvārakoṭṭhakā catasso nidhikumbhiyo uṭṭhitā”ti sutvā Bimbisāro rājā seṭṭhicchattaṃ paṇiṇi. So Jotikaseṭṭhi nāma ahosi.

Tena pana saddhiṃ katapuññakammā itthī Uttarakurūsu nibbatti. Atha naṃ devatā tato ānetvā sirigabbhe nisīdāpesuṃ. Sā āgacchamānā ekam taṇḍulanāḷiṃ tayo ca jotipāsāṇe gaṇhi. Tesāṃ yāvajīvaṃ tāyeva taṇḍulanāḷiyā bhattaṃ ahosi. Sace kira te sakaṭasatampi taṇḍulānaṃ pūretukāmā honti, sā taṇḍulanāḷi nāḷiyeva hutvā tiṭṭhati. Bhattapacanakāle taṇḍule ukkhaliyaṃ pakkhipitvā tesāṃ

1. Etaṃ mukhappamāṇaṃ (Sī)

3. Yamakacoli nāma (Sī), yamamoli nāma (Syā)

5. Sakaṭattho (Syā)

2. Pabbāni (Sī)

4. Sakaṭo (Sī, Syā)

6. Disāpāmukho (Ka)

pāsāṇānaṃ upari ṭhapeti, pāsāṇā tāvadeva pajjalitvā bhatte pakkamatte nibbāyanti. Teneva saññāṇena bhattassa pakkabhāvaṃ jānanti. Sūpeyyādipacanakālepi eseva nayo. Evaṃ tesaṃ jotipāsāṇehi āhāro paccati. Maṇi-ālokena ca vasanti, aggissa vā dīpassa vā obhāsaṃ neva jānimsu. “Jotikassa kira evarūpā sampattī”ti sakalajambudīpe pākāṭo ahosi. Mahājano yānādīni yojetvā dassanattāya āgacchati. Jotikaseṭṭhi āgatāgatānaṃ Uttarakurutaṇḍulānaṃ bhattaṃ pacāpetvā dāpesi. “Kapparukkhehi vatthāni gaṇhantu, ābharaṇāni gaṇhantū”ti āṇāpesi. “Gāvutikanidhikumbhiyā¹ mukhaṃ vivarāpetvā yāpanamattaṃ dhanāṃ gaṇhantū”ti āṇāpesi. Sakalajambudīpavāsikesu dhanāṃ gahetvā gacchantesu nidhikumbhiyā aṅgulimattampi ūnaṃ nāhosi. Gandhakuṭipariveṇe vālukaṃ katvā okiṇṇaratanānaṃ kirassa eso nissando.

Evaṃ mahājane vatthābharaṇāni ceva dhanañca yadicchakaṃ ādāya gacchante Bimbisāro tassa pāsādaṃ daṭṭhukāmopi mahājane āgacchante okāsaṃ nālattha. Aparabhāge yadicchakaṃ ādāya gatattā manussesu mandībhūtesu rājā Jotikassa pitaraṃ āha “tava puttassa pāsādaṃ daṭṭhukāmamhā”ti. So “sādhū devā”ti vatvā gantvā puttassa kathesi “tāta rājā te pāsādaṃ daṭṭhukāmo”ti. Sādhū tāta āgacchatūti. Rājā mahantena parivārena tattha agamāsi. Paṭhamadvārakoṭṭhake sammajjitvā kacavarachaḍḍikā dāsī rañño hatthaṃ adāsi, rājā “seṭṭhiyāyā”ti saññāya lajjamāno tassā bāhāya hatthaṃ na ṭhapesi. Evaṃ sesadvārakoṭṭhakesupi dāsiyo “seṭṭhibhāriyāyo”ti maññamāno tāsāṃ bāhāya hatthaṃ na ṭhapesi. Jotiko āgantvā rājānaṃ paccuggantvā vanditvā pacchato hutvā “purato yātha devā”ti āha. Rañño maṇipathavī sataporisapapāto viya hutvā upaṭṭhahi. So “iminā mama gahaṇattāya opāto khaṇito”ti maññamāno pādaṃ nikkhipituṃ na visahi. Jotiko “nāyaṃ deva opāto, mama pacchato āgacchathā”ti purato ahosi. Rājā tena akkantakāle bhūmiṃ akkamitvā

1. Tigāvutāya nidhikumbhiyā (Sī)

heṭṭhimatalato paṭṭhāya pāsādaṃ olokeno vicari. Tadā Ajātasattukumāropi pitu aṅgulim gahetvā vicaranto cintesi “aho andhabālo mama pitā, gahapatike nāma sattaratanamaye pāsāde vasante esa rājā hutvā dārumaye gehe vasati, ahaṃ dāni rājā hutvā imassa imasmim pāsāde vasitum na dassāmi”ti.

Raṇṇopi uparimatalāni abhiruhantasseva pātarāsavelā jātā. So seṭṭhim āmantetvā “mahāseṭṭhi idheva pātarāsaṃ bhuñjissāma”ti. Jānāmi deva, sajjito devassāhāroti. So soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhatvā ratanamaye seṭṭhissa nisīdanamaṇḍape paññatte tasseva nisīdanapallaṅke nisīdi. Athassa hatthadhovanūdakaṃ datvā satasahassagghanikāya suvaṇṇapātiyā kilinnapāyāsaṃ vaḍḍhetvā purato ṭhapyimsu. Rājā “bhojanam”ti saññāya bhuñjitum ārabhi. Seṭṭhi “nayidaṃ deva bhojanam, kilinnapāyāso-eso”ti aññissā suvaṇṇapātiyā bhojanam vaḍḍhetvā purimapātiyaṃ ṭhapyimsu. Tato utṭhita-utunā kira taṃ¹ bhuñjitum sukhaṃ hoti. Rājā madhurabhojanam bhuñjanto pamāṇam na aññāsi. Atha naṃ seṭṭhi vanditvā añjaliṃ paggayha “alaṃ deva ettakameva hotu, ito uttarim jirāpetum na sakkā”ti āha. Atha naṃ rājā āha “kiṃ gahapati garukaṃ katvā kathesi attano bhattan”ti. Deva natthetaṃ, tumhākaṃ² sabbassāpi hi balakāyassa idameva bhattam idaṃ supeyyaṃ. Api ca kho ahaṃ ayasassa bhāyāmīti. Kiṃ kārāṇāti? Sace devassa kāyālasiyamattaṃ bhavēyya, “hiyyo raṇṇā seṭṭhissa gehe bhattam bhuttaṃ, seṭṭhinā kiñci kataṃ bhavissati”ti vacanassa bhāyāmi devāti. Tena hi bhattam hara, udakaṃ āharāti. Raṇṇo bhattakiccāvasāne sabbo rājaparivāro tadeva bhattam paribhuñji.

Rājā sukhakathāya nisinno seṭṭhim āmantetvā “kiṃ imasmim gehe seṭṭhibhāriyā natthi”ti āha. Āma atthi devāti. Kahaṃ sāti. Sirigabbhe nisinnā, devassa āgatabhāvaṃ na jānāti. Kiñcāpi hi pātova rājā saparivāro āgato, sā panassa āgatabhāvaṃ na jānāteva. Tato seṭṭhi “rājā me bhāriyaṃ daṭṭhukāmo”ti tassā santikaṃ gantvā “rājā āgato, kiṃ tava rājānaṃ daṭṭhum na vaṭṭati”ti āha. Sā

1. Upariṭṭhitaṃ kira naṃ uṇhattā (Sī)

2. Natthetaṃ amhākaṃ garu (Sī)

nipannakāva “ko esa sāmi rājā nāmā”ti vatvā “rājā nāma amhākaṃ issaro”ti vutte anattamanataṃ pavedentī “dukkaṭāṇi vata no puñṇakammāni, yesaṃ no issaropi atthi. Assaddhāya nāma puñṇakammāni katvā mayāṃ sampattiṃ pāpuṇitvā¹ aññassa issariyaṭṭhāne nibbattamhā. Addhā amhehi asaddahitvā dānaṃ dinnāṃ bhavissati, tassetāṃ phalaṃ”ti vatvā “kiṃ dāni karomi sāmi”ti āha. ²Tālavaṇṭaṃ ādāya āgantvā rājānaṃ bījāhīti². Tassā tālavaṇṭaṃ ādāya āgantvā rājānaṃ bījentiyaṃ rañño veṭhanassa gandhavāto akkhīni pahari, athassā akkhīhi assudhārā pavattiṃsu. Taṃ disvā rājā seṭṭhiṃ āha “mahāseṭṭhi mātugāmo nāma appabuddhiko, ‘rājā me sāmikassa sampattiṃ gaṇheyyā’ti bhayena rodati maññe, assāsehi naṃ ‘na me tava sampattiyaṃ attho’ti”. Na esā deva rodatīti. Atha kiṃ etanti. Tumhākaṃ veṭhanagandhenassā assūni pavattiṃsu. Ayañhi dīpobhāsaṃ vā aggi-obhāsaṃ vā adisvā maṇi-ālokeneva bhuñjati ca nisīdati ca nipajjati ca, devo pana dīpālokena nisinno bhavissatīti. Āma seṭṭhīti. Tena hi deva ajja paṭṭhāya maṇi-ālokena nisīdathāti mahantaṃ tipusamattaṃ anagghaṃ maṇiratanāṃ adāsi. Rājā gehaṃ oloketvā “mahatī vata jotikassa sampattī”ti vatvā agamāsi. Ayaṃ tāva **Jotikassa uppatti**.

Idāni Jaṭilassa uppatti veditabbā—Bārāṇasiyaṃ hi ekā seṭṭhidhītā abhirūpā ahosi, taṃ pannarasasoḷasavassuddesikakāle rakkhaṇatthāya ekaṃ dāsīṃ datvā sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale sirigabbhe vāsayaṃsu. Taṃ ekadivasaṃ vātapānaṃ vivaritvā bahi olokayamānaṃ ākāseṇa gacchanto eko vijjādharo disvā uppannasineho vātapānena pavisitvā tāya saddhiṃ santhavamakāsi. Sā tena saddhiṃ saṃvāsamanvāya na cirasseva gabbhaṃ paṭilabhi. Atha naṃ sā dāsī disvā “amma kiṃ idan”ti vatvā “hotu mā kassaci ācikkhī”ti tāya vuttā bhayena tuṇhī ahosi. Sāpi dasamāsaccayena³ puttaṃ vijāyitvā navabhājanaṃ āharāpetvā tattha taṃ dārakaṃ nipajjāpetvā taṃ bhājanaṃ pidahitvā upari pupphadāmāni ṭhapetvā “imaṃ sīsena ukkhipitvā

1. Apāpuṇitvā (Sī)

2-2. Vijetabbaṃ bhaddeti (Sī)

3. Dasameva māse (Sī)

Gaṅgāya vissajjehi, ‘kiṃ idan’ti ca puṭṭhā ‘ayyāya me balikamman’ti vadeyyāsī”ti dāsim āṇāpesi. Sā tathā akāsi.

Heṭṭhāgaṅgāyampi dve itthiyo nhāyamānā taṃ bhājanam udakenāhariyamānam disvā ekā “mayhetam bhājanan”ti āha. Ekā “yam etassa anto, tam mayhan”ti vatvā bhājane sampatte tam ādāya thale ṭhapetvā vivaritvā dāraṃ disvā ekā “mama bhājananti vuttatāya dāraṃ mameva hoti”ti āha. Ekā “yam bhājanassa anto, tam mameva hotūti vuttatāya mama dāraṃ”ti āha. Tā vivadamānā vinicchayaṭṭhānam gantvā tamattham ārocetvā amaccesu vinicchitum asakkontesu rañño santikaṃ agamaṃsu. Rājā tasmaṃ vacanam sutvā “tvaṃ dāraṃ gaṇha, tvaṃ bhājanam gaṇhā”ti āha. Yāya pana dāraṃ laddho, sā Mahākaccānattherassa upaṭṭhāyikā ahoṣi. Tasmā sā dāraṃ “imaṃ therassa santike pabbājessāmī”ti posesi. Tassa jātadivase gabbhamalassa dhovitvā anapanītatāya kesā jaṭitā¹ hutvā aṭṭhamasu, tenassa **Jaṭilot**veva nāmaṃ karimsu. Tassa padasā vicaraṇakāle thero taṃ gehaṃ piṇḍāya pāvisi. Upāsikā theram nisīdāpetvā āhāramadāsi. Thero dāraṃ disvā “kiṃ upāsike dāraṃ laddho”ti pucchi. “Āma bhante, imāhaṃ dāraṃ tumhākaṃ santike pabbājessāmīti posesim, pabbājetha nan”ti adāsi. Thero “sādhu”ti ādāya taṃ gacchanto “atthi nu kho imassa ghisampattim anubhavitum puññakamman”ti olokento “mahāpuñño satto mahāsampattim anubhavissati, daharo esa tāva, ñāṇampissa paripākaṃ na gacchatī”ti cintetvā taṃ ādāya Takkasilāyaṃ ekassa upaṭṭhākassa gehaṃ agamāsi.

So theram vanditvā ṭhito taṃ dāraṃ disvā “dāraṃ vo bhante laddho”ti pucchi. Āma upāsaka pabbajissati, daharo tāva, taveva santike hotūti. So “sādhu bhante”ti taṃ puttattṭhāne ṭhapetvā paṭijaggi. Tassa pana gehe dvādasā vassāni bhaṇḍaṃ ussannaṃ hoti. So gāmantaraṃ gacchanto sabbampi taṃ bhaṇḍaṃ āpaṇaṃ haritvā dāraṃ āpaṇe nisīdāpetvā tassa tassa bhaṇḍakassa mūlaṃ ācikkhitvā “idañca idañca ettakaṃ

nāma dhanam gahetvā dadeyyāsī”ti vatvā pakkāmi. Taṁdivasaṁ nagarapariggāhikā devatā antamaso maricajīrakamattenāpi atthike tasseva āpaṇābhimukhe karimāsu. So dvādasa vassāni ussannaṁ bhaṇḍakaṁ ekadivaseneva vikkiṇi. Kuṭumbiko āgantvā āpaṇe kiñci adisvā “sabbaṁ te tāta bhaṇḍakaṁ nāsitan”ti āha. Na nāsemi, sabbaṁ tumhehi vuttanayeneva vikkiṇim, idaṁ asukassa mūlaṁ, idaṁ asukassāti. Kuṭumbiko pasīditvā “anaggho puriso, yattha katthaci jīvitum samattho”ti attano gehe vayappattaṁ dhītaraṁ tassa datvā “gehamassa karoṭhā”ti purise āṇāpetvā niṭṭhite gehe “gacchatha, tumhe attano gehe vasathā”ti āha.

Athassa gehapavisanakāle ekena pādena ummāre akkantamatte gehassa pacchimabhāge bhūmim bhinditvā asītihattho suvaṇṇapabbato uṭṭhahi. Rājā “Jaṭilakumārassa kira gehe bhūmim bhinditvā suvaṇṇapabbato uṭṭhito”ti sutvāva tassa seṭṭhicchattaṁ pesesi. So **Jaṭilaseṭṭhi** nāma ahosi. Tassa tayo puttā ahesum. So tesam vayappattakāle pabbajjāya cittaṁ uppādetvā “sace amhehi samānabhogaṁ seṭṭhikulaṁ bhavissati, pabbajitum dassanti. No ce, na dassanti. Atthi nu kho jambudīpe amhehi samānabhogaṁ kulan”ti vīmaṁsanatthāya suvaṇṇamayaṁ iṭṭhakaṁ suvaṇṇamayaṁ patodalatṭhim suvaṇṇamayaṁ pādukaṇca¹ kārāpetvā purisānaṁ hatthe datvā “gacchatha, imāni ādāya kiñcideva olokayamānā viya jambudīpatale vicaritvā amhehi samānabhogassa seṭṭhikulassa atthibhāvaṁ vā natthibhāvaṁ vā ñatvā āgacchathā”ti pahīni.

Te cārikaṁ carantā Bhaddiyanagaraṁ pāpuṇimāsu. Atha ne Meṇḍakaseṭṭhi disvā “tātā kiṁ karontā vicarathā”ti pucchitvā “ekaṁ oloketā vicarāmā”ti vutte “imesaṁ imāni gahetvā kiñcideva oloketum vicaraṇakiccaṁ natthi, raṭṭhaṁ² pariggaṇhamānā vicaranti”ti ñatvā “tātā amhākaṁ pacchimagehaṁ pavisitvā olokethā”ti āha. Te tattha aṭṭhakarīsamatte ṭhāne hatthi-assa-usabhappamāṇe piṭṭhiyā piṭṭhim āhacca pathaviṁ bhinditvā uṭṭhite heṭṭhā vuttappakāre suvaṇṇameṇḍake disvā tesam

1. Pāmaṇḍam (Sī)

2. Seṭṭhim (Syā)

antarantarā vicarivā nikkhamiṃsu. Atha ne seṭṭhi “tātā yaṃ olokenā vicaratha, diṭṭho vo so”ti pucchitvā “passāma sāmī”ti¹ vutte “tena hi gacchathā”ti uyyojesi. Te tatova gantvā attano seṭṭhinā “kiṃ tātā diṭṭhaṃ vo amhākaṃ samānabhogaṃ seṭṭhikulan”ti vutte “sāmi tumhākaṃ kiṃ atthi, Bhaddiyanagare Meṇḍakaseṭṭhino evarūpo nāma vibhavo”ti sabbaṃ taṃ pavattiṃ ācikkhiṃsu. Taṃ sutvā seṭṭhi attamano hutvā “ekaṃ tāva seṭṭhikulaṃ laddhaṃ, aparaṃpi nu kho atthi”ti satasahassagghanikaṃ kambalaṃ datvā “gacchatha tātā, aññampi. Seṭṭhikulaṃ viciniṭṭhā”ti paṇiṇi.

Te Rājagahaṃ gantvā Jotikaseṭṭhissa gehato avidūre dārurāsīṃ katvā aggiṃ datvā aṭṭhaṃsu. “Kiṃ idan”ti puṭṭhakāle ca “ekaṃ no mahagghakambalaṃ vikkiṇantānaṃ kayiko² natthi, gahetvā vicarantāpi corānaṃ bhāyāma, tena taṃ jhāpetvā gamissāmā”ti vadiṃsu. Atha ne Jotikaseṭṭhi disvā “ime kiṃ karonti”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā pakkosāpetvā “kiṃ agghanako kambalo”ti pucchi. “Satasahassagghanako”ti vutte satasahassaṃ dāpetvā “dvārakoṭṭhakaṃ sammajjitvā kacavarachaṭṭikāya dāsiyā dethā”ti tesāmyeva hatthe paṇiṇi. Sā kambalaṃ gahetvā rodamānā sāmikassa santikaṃ āgantvā “kiṃ maṃsāmi aparādhe sati paharituṃ na vaṭṭati, kasmā me evarūpaṃ thūlakambalaṃ paṇiṇittha, kathāhaṃ³ imaṃ nivāsessāmi vā pārupissāmi vā”ti. Nāhaṃ tava etadatthāya paṇiṇiṃ, etaṃ pana paliveṭhetvā tava sayanapādamūle⁴ ṭhapetvā nipajjanakāle gandhodakena dhotānaṃ pādānaṃ puñchanatthāya te paṇiṇiṃ, kiṃ etampi kātuṃ na sakkosīti. Sā “etaṃ pana kātuṃ sakkhissāmī”ti gahetvā agamāsi. Te ca purisā taṃ kāraṇaṃ disvā attano seṭṭhissa santikaṃ gantvā “kiṃ tātā diṭṭhaṃ vo seṭṭhikulan”ti vutte “sāmi kiṃ tumhākaṃ atthi, Rājagahanagare Jotikaseṭṭhissa evarūpā nāma sampattī”ti sabbaṃ ghasampattiṃ ārocetvā taṃ pavattiṃ ācikkhiṃsu. Seṭṭhi tesāṃ vacanaṃ sutvā tuṭṭhamānaso “idāni pabbajituṃ labhissāmī”ti rañño santikaṃ gantvā “pabbajitukāmomhi devā”ti āha. Sādhu mahāseṭṭhi,

1. Na diṭṭho sāmīti (Sī)

3. Katthāhaṃ (Sī)

2. Kāyako (Sī)

4. Sayanamūle (Syā, Ka)

pabbajāhīti. So gehaṃ gantvā putte pakkosāpetvā suvaṇṇadaṇḍaṃ vajirakuddālaṃ¹ jeṭṭhaputtassa hatthe ṭhapetvā “tāta pacchimagehe suvaṇṇapabbata to suvaṇṇapiṇḍaṃ uddharāhī”ti āha. So kuddālaṃ ādāya gantvā suvaṇṇapabbataṃ pahari, piṭṭhipāsāṇe pahaṭakālo viya ahosi. Tassa hatthato kuddālaṃ gahetvā majjhimaputtassa hatthe datvā paṇiṇi, tassapi suvaṇṇapabbataṃ paharantassa piṭṭhipāsāṇe pahaṭakālo viya ahosi. Atha naṃ kaniṭṭhaputtassa hatthe datvā paṇiṇi, tassa taṃ gahetvā paharantassa koṭṭetvā rāsikatāya mattikāya pahaṭakālo viya ahosi. Atha naṃ seṭṭhi “chi tāta, alaṃ ettakenā”ti vatvā itare dve jeṭṭhabhātike pakkosāpetvā “ayaṃ suvaṇṇapabbato na tumhākaṃ nibbato, mayhañca kaniṭṭhassa ca nibbato, iminā saddhiṃ ekato hutvā paribhuñjathā”ti āha. Kasmā pana so tesameva nibbattati, kasmā ca Jaṭilo jātakāle udaye pātītō? Attano katakammeneva.

Kassapasammāsambuddhassa hi cetiye kariyamāne eko khīṇāsavo cetiyaṭṭhānaṃ gantvā oloketvā “tātā kasmā cetiyassa uttarena mukhaṃ na uṭṭhahatī”ti pucchi. “Suvaṇṇaṃ nappahotī”ti āhaṃsu. Ahaṃ antogāmaṃ pavisitvā samādapessāmi, tumhe ādarena kammaṃ karothātī. So evaṃ vatvā nagaraṃ pavisitvā “ammā tātā tumhākaṃ cetiyassa ekasmiṃ mukhe suvaṇṇaṃ nappahoti, suvaṇṇaṃ jānāthā”ti mahājanaṃ samādapento suvaṇṇakārakulaṃ agamāsi. Suvaṇṇakāropi taṅkhaṇeyeva bhariyāya saddhiṃ kalahaṃ karonto nisinno hoti. Atha naṃ thero “cetiye tumhehi gahitamukhassa suvaṇṇaṃ nappahoti, taṃ jānituṃ vaṭṭatī”ti āha. So bhariyāya kopena “tava Satthāraṃ udaye khipitvā gacchā”ti āha. Atha naṃ sā “atisāhasikakammaṃ te kataṃ, mama kuddhena te ahameva akkositabbā vā paharitabbā vā, kasmā atītānāgatapaccuppannesu Buddhesu veramakāsi”ti āha. Suvaṇṇakāro tāvadeva saṃvegappatto hutvā “khamatha me bhante”ti vatvā therassa pādamūle nipajji. Tāta ahaṃ tayā na kiñci vutto, Satthāraṃ khamāpehīti. Kinti katvā khamāpemi bhanteti. Suvaṇṇapupphānaṃ

1. Vajiratalaṃ kuddālaṃ (Sī), vajiraphālaṃ kuddālaṃ (Syā)

tayo kumbhe katvā antodhātunidhāne pakkhipitvā allavattho allakeso hutvā khamāpehi tātāti.

So “sādhu bhante”ti vatvā suvaṇṇapupphāni karonto tīsu puttesu jeṭṭhaputtam pakkosāpetvā “ehi tāta, ahaṃ Satthāraṃ veravacanena avacaṃ, tasmā imāni pupphāni katvā dhātunidhāne pakkhipitvā khamāpessāmi, tvampi kho me sahāyo hotī”ti āha. So “na tvaṃ mayā veravacanam vadāpito, tvaṃyeva karohī”ti kātum na icchi. Majjhimaputtam pakkositvā tathevāha, sopi tatheva vatvā kātum na icchi. Kaniṭṭham pakkositvā tathevāha, so “pitu uppannakiccaṃ nāma puttassa bhāro”ti vatvā pitusahāyo hutvā pupphāni akāsi. Suvaṇṇakāro vidatthippamāṇānaṃ pupphānaṃ tayo kumbhe niṭṭhāpetvā dhātunidhāne pakkhipitvā allavattho allakeso Satthāraṃ khamāpesi. Iti so sattakkhattum jātakāle uduke pātanaṃ labhi. Ayaṃ panassa koṭiyaṃ ṭhito attabhāvo. Idhāpi tasseeva nissandena uduke pātito. Ye panassa dve jeṭṭhabhātikā puttā suvaṇṇapupphānaṃ karaṇakāle sahāyā bhavitum na icchimsu, tesam tena kāraṇena suvaṇṇapabbato na nibbatti, Jaṭilassa ceva kaniṭṭhaputtassa ca ekato katabhāvena nibbatti. Iti so putte anusāsivā Satthu santike pabbajitvā katipāheneva arahattaṃ pāpuṇi. Satthā aparena samayena pañcahi bhikkhusatehi saddhim piṇḍāya caranto tassa puttānaṃ gehadvāraṃ agamāsi, te Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa aḍḍhamāsaṃ bhikkhādānaṃ adamsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “ajjāpi te āvuso Jaṭila asītihatthe suvaṇṇapabbate ca puttesu ca taṇhā atthī”ti. Na me āvuso etesu taṇhā vā māno vā atthīti. Te “ayaṃ Jaṭilatthero abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākarotī”ti vadimsu. Satthā tesam kathaṃ sutvā “na bhikkhave mama puttassa tesu taṇhā vā māno vā atthī”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

416. “Yodha taṇhaṃ pahantvāna, anāgāro paribbaje.

Taṇhābhavaparikkhīṇaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tassattho—yo idha loka chadvārikaṃ taṇhaṃ vā mānaṃ vā jahitvā gharāvāsena anattiko anāgāro hutvā paribbajati, taṇhāya ceva bhavassa ca parikkhīṇattā taṇhābhavaparikkhīṇaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Jaṭilattheravatthu tettiṃsatimaṃ.

34. Jotikattheravatthu

Yodha taṇhanti puna imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Jotikattheraṃ ārabha kathesi.

Ajātasattukumāro hi Devadattena saddhiṃ ekato hutvā pitaraṃ ghātetvā rajje patiṭṭhito “Jotikasetṭhissa mahāpāsādaṃ gaṇhissāmī”ti yuddhasajjo nikkhamitvā maṇipākāre saparivārassa attano chāyaṃdisvā “gahapatiko yuddhasajjo hutvā balaṃ ādāyanikkhanto”ti sallakkhetvā upagantum na visahi. Setṭhipi taṃ divasaṃ uposathiko hutvā pātova bhuttapātarāso vihāraṃ gantvā Satthu santike dhammaṃ suṇanto nisinno hoti. Paṭhame dvārakoṭṭhake ārakkhaṃ gahetvā ṭhito pana Yamakoḷi nāma yakkho taṃ disvā “kahaṃ gacchasi”ti saparivāraṃ viddhamsetvā disāvidisāsu anubandhi. Rājā vihārameva agamāsi.

Atha naṃ setṭhi disvāva “kiṃ devā”ti vatvā utṭhāyāsanaṃ aṭṭhāsi. Gahapati kiṃ tvaṃ tava purise “mayā saddhiṃ yujjhathā”ti¹ āṇāpetvā idhāgamma dhammaṃ suṇanto viya nisinnoti. Kiṃ pana devo mama gehaṃ gaṇhitum gatoti. Āma gatommhīti. Mama anicchāya mama gehaṃ gaṇhitum rājasahassampi na sakkoti devāti. So “kiṃ pana tvaṃ rājā bhavissasi”ti kujjhi. Nāhaṃ rājā, mama santakaṃ pana dasikasuttampi mama anicchāya rājūhi vā corehi vā gahetum na sakkāti. Kiṃ panāhaṃ tava ruciyaṃ gaṇhissāmīti. Tena hi deva imā me dasasu aṅgulīsu vīsati muddikā, imāhaṃ tumhākaṃ na demi. Sace sakkotha, gaṇhathāti. So pana rājā bhūmiyaṃ ukkuṭikaṃ nisīditvā ullaṅghanto aṭṭhārasahatthaṃ ṭhānaṃ abhiruhati, ṭhatvā ullaṅghanto

1. Yujjhantūti (Sī)

asītihatthaṃ ṭhānaṃ abhiruhati. Evaṃmahābalo samānopi ito cito ca parivattento ekaṃ muddikampi kaḍḍhituṃ nāsakkhi. Atha naṃ seṭṭhi “sāṭakaṃ patthara devā”ti vatvā aṅguliyo ujukā akāsi, vīsatiṃ muddikā nikkhamiṃsu. Atha naṃ seṭṭhi “evaṃ deva mama santakaṃ mama anicchāya na sakkā gaṇhituṃ”ti vatvā rañño kiriyāya uppannasaṃvego “pabbajituṃ me anujāna devā”ti āha. So “imasmim pabbajite sukhaṃ pāsādaṃ gaṇhissāmi”ti cintetvā ekavacaneneva “tvaṃ pabbajāhi”ti āha. So Satthu santike pabbajitvā na cirasseva arahattaṃ patvā Jotikatthero nāma ahosi. Tassa arahattaṃ pattakkhaṇeṇeva sabbāpi sā sampatti antaradhāyi, tampissa satulakāyimi¹ nāma bhariyaṃ devatā Uttarakurumeva nayiṃsu.

Athekadivasam bhikkhū taṃ āmantetvā “āvuso Jotika tasmim pana te pāsāde vā itthiyā vā taṇhā atthi”ti pucchitvā “natthāvuso”ti vutte Satthu ārocesuṃ “ayaṃ bhante abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti”ti. Satthā “nattheva bhikkhave mama puttassa tasmim taṇhā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

416. “Yodha taṇhaṃ pahantvāna, anāgāro paribbaje.

Taṇhābhavaparikkhīṇaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Imissā gāthāyattho heṭṭhā Jaṭilattheravatthumhi vuttanayeneva veditaḥbo.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Jotikattheravatthu catutimsatimaṃ.

35. Naṭaputtakattheravatthu

Hitvāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto ekaṃ Naṭaputtakaṃ ārabha katesi.

So kira ekaṃ naṭakīlaṃ kīlayamāno vicaranto Satthu dhammakathaṃ sutvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Tasmim Buddhappamukhena bhikkhusaṃghena

1. Satulakāyaṃ (Sī, Syā)

saddhiṃ piṇḍāya pavisante bhikkhū ekaṃ Naṭaputtaṃ kīlantaṃ disvā
 “āvuso esa tayā kīḷitakīḷitaṃ kīḷati, atthi nu kho te ettha sineho”ti pucchitvā
 “natthī”ti vutte “ayaṃ bhante abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākarotī”ti āhaṃsu.
 Satthā tesāṃ kathaṃ sutvā “bhikkhave mama putto sabbayoge atikkanto”ti
 vatvā imaṃ gāthamāha—

417. “Hitvā mānusakaṃ yogaṃ, dibbaṃ yogaṃ upaccagā.
 Sabbayogavisaṃyuttaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **mānusakaṃ yoganti** mānusakaṃ āyuñceva pañca kāmagaṇe ca.
 Dibbayogepi eseva nayo. **Upaccagāti** yo mānusakaṃ yogaṃ hitvā dibbaṃ
 yogaṃ atikkanto, taṃ sabbehi catūhipi yogehi visaṃyuttaṃ ahaṃ
 brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Naṭaputtakattheravatthu pañcatimsatimaṃ.

36. Naṭaputtakattheravatthu

Hitvā ratiñcāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto ekaṃ
 Naṭaputtakaṃyeva ārabha kathesi. Vatthu purimasadisameva. Idha pana
 Satthā “bhikkhave mama putto ratiñca aratiñca pahāya ʈhito”ti vatvā imaṃ
 gāthamāha—

418. “Hitvā ratiṃ ca aratiṃ ca, sītibhūtaṃ nirūpadhiṃ.
 Sabbalokābhibhuṃ vīraṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **ratinti** pañcakāmaguṇaratiṃ. **Aratinti** araññavāse
 ukkaṇṭhitattam¹. **Sītibhūtanti** nibbutaṃ. **Nirūpadhinti** nirupakkilesaṃ.
Vīranti taṃ evarūpaṃ sabbaṃ khandhalokaṃ abhibhavitvā ʈhitaṃ
 vīriyavantaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Naṭaputtakattheravatthu chattimsatimaṃ.

1. Ukkaṇṭhiṃ (Syā), ukkaṇṭhitaṃ (Ka)

37. Vaṅḡisattheravatthu

Cutiṃ yo vedīti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
Vaṅḡisattheraṃ ārabha kathesi.

Rājagahe kireko brāhmaṇo Vaṅḡiso nāma matamanussānaṃ sīsaṃ
ākoṭetvā “idaṃ niraye nibbattassa sīsaṃ, idaṃ tiracchānayaṇiyaṃ, idaṃ
pettivisaṃ, idaṃ manussaloke, idaṃ devaloke nibbattassa sīsaṃ”ti jānāti.
Brāhmaṇa “sakkā imaṃ nissāya lokaṃ khādituṃ”ti cintetvā taṃ dve
rattavatthāni paridahāpetvā ādāya janapadaṃ carantā manusse vadanti “eso
Vaṅḡiso nāma brāhmaṇo matamanussānaṃ sīsaṃ ākoṭetvā nibbattaṭṭhānaṃ
jānāti, attano nātakānaṃ nibbattaṭṭhānaṃ pucchathā”ti. Manussā yathābalaṃ
dasapi kahāpaṇe vīsatiṃ satampi datvā nātakānaṃ nibbattaṭṭhānaṃ
pucchanti. Te anupubbena Sāvattiṃ patvā Jetavanassa avidūre nivāsaṃ
gaṇhiṃsu. Te bhuttaṭṭarāsā mahājanaṃ gandhamālādihatthaṃ
dhammassavanāya gacchantāṃ disvā “kahaṃ gacchathā”ti pucchitvā
“vihāraṃ dhammassavanāya”ti vutte “tattha gantvā kiṃ karissatha,
amhākaṃ Vaṅḡisabrāhmaṇena sadiso nāma natthi, matamanussānaṃ sīsaṃ
ākoṭetvā nibbattaṭṭhānaṃ jānāti, nātakānaṃ nibbattaṭṭhānaṃ pucchathā”ti
āhaṃsu. Te “Vaṅḡiso kiṃ jānāti, amhākaṃ Satthārā sadiso nāma natthi”ti
vatvā itarehiṃ “Vaṅḡisasadiso natthi”ti vutte kathaṃ vaḍḍhetvā “etha, dāni
vo Vaṅḡisassa vā amhākaṃ vā Satthu jānanabhāvaṃ jānissāmā”ti te ādāya
vihāraṃ agamaṃsu. Satthā tesāṃ āgamanabhāvaṃ nātvā niraye
tiracchānayaṇiyaṃ manussaloke devaloketi catūsu ṭṭhānesu nibbattānaṃ
cattāri sīsāni, khīṇāsavasīsāṇcāti pañca sīsāni āharāpetvā paṭipāṭiyā ṭṭhapetvā
āgatakāle Vaṅḡisaṃ pucchi “tvaṃ kira sīsaṃ ākoṭetvā matakānaṃ
nibbattaṭṭhānaṃ jānāsī”ti. Āma jānāmīti. Idaṃ kassa sīsanti. So taṃ ākoṭetvā
“niraye nibbattassā”ti āha. Athassa Satthā “sādhu sādhu”ti sādhukāraṃ datvā
itarāniṃpi tiṇi sīsāni pucchitvā tena avirajjhivā vuttavuttakkhaṇe tatheva
tassa sādhukāraṃ datvā pañcamāṃ sīsaṃ dassetvā “idaṃ kassa sīsaṃ”ti
pucchi, so tampi ākoṭetvā nibbattaṭṭhānaṃ na jānāti.

Atha naṃ Satthā “kiṃ Vaṅgīsa na jānāsī”ti vatvā “āma na jānāmī”ti vutte “ahaṃ jānāmī”ti āha. Atha naṃ Vaṅgīso yāci “detha me imaṃ mantan”ti. Na sakkā apabbajitassa dātunti. So “imasmimṃ mante gahite sakalajambudīpe ahaṃ jeṭṭhako bhavissāmī”ti cintetvā te brāhmaṇe “tumhe tattheva katipāhaṃ vasatha, ahaṃ pabbajissāmī”ti uyyojetvā Satthu santike pabbajitvā laddhūpasampado Vaṅgisatthero nāma ahosi. Athassa Satthā dvattiṃ sākarakammaṭṭhānaṃ datvā “mantassa parikammaṃ sajjhāyāhi”ti āha. So taṃ sajjhāyanto antarantarā brāhmaṇehi “gahito te manto”ti pucchiyamāno “āgametha tāva, gaṇhamī”ti vatvā katipāheneva¹ arahattaṃ patvā puna brāhmaṇehi puṭṭho “abhabbo dānāhaṃ āvuso gantun”ti āha. Taṃ sutvā bhikkhū “ayaṃ bhante abhūtena aññaṃ byākaroti”ti Satthu ārocesuṃ. Satthā “mā bhikkhave evaṃ avacuttha, idāni bhikkhave mama putto cutipaṭisandhikusalo jāto”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

419. “Cutimṃ yo vedi sattānaṃ, upapattiñca sabbaso.

Asattaṃ Sugataṃ Buddhaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ.

420. Yassa gatiṃ na jānanti, devā gandhabbamānusa.

Khīṇāsavaṃ arahantaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **yo vedīti** yo sattānaṃ sabbākārena cutimṃ ca paṭisandhim ca pākaṇaṃ katvā jānāti, tamahaṃ alaggaṭāya **asattaṃ**, paṭipattiyā suṭṭhu gatattā **sugataṃ**, catunnaṃ saccānaṃ Buddhatāya **Buddhaṃ** brāhmaṇaṃ vadāmīti attho. **Yassāti** yassete devādayo gatiṃ na jānanti, tamahaṃ āsavānaṃ khīṇatāya **khīṇāsavaṃ**, kilesehi ārakattā **arahantaṃ** brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Vaṅgisattheravatthu sattatimsatimaṃ.

1. Katipāhasseva (Syā, Ka)

38. Dhammadinnattherīvattu

Yassāti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Veḷuvane viharanto
Dhammadinnaṃ nāma bhikkhuniṃ ārabba kathesi.

Ekadivasaṃ hi tassā gihikāle sāmiko Visākho upāsako Satthu santike dhammaṃ sutvā anāgāmiphalaṃ patvā cintesi “mayā sabbaṃ sāpateyyaṃ Dhammadinnaṃ paṭicchāpetuṃ vaṭṭatī”ti. So tato pubbe āgacchanto Dhammadinnaṃ vātapānena olokontiṃ disvā sitaṃ karoti. Taṃ divasaṃ pana vātapānena ṭhitaṃ anolokentova agamāsi. Sā “kiṃ nu kho idan”ti cintetvā “hotu, bhojanakāle jānissāmī”ti bhojanavelāya bhattaṃ upanāmesi. So aññesu divasesu “ehi, ekato bhuñjāmā”ti vadati, taṃ divasaṃ tuṇhībhūtova bhuñji. Sā “kenacideva kāraṇena kupito bhavissatī”ti cintesi. Atha naṃ Visākho sukhanisinnavelāya taṃ pakkosivā “Dhammadinne imasmiṃ gehe sabbaṃ sāpateyyaṃ paṭicchāhi”ti āha. Sā “kuddhā nāma sāpateyyaṃ na paṭicchāpenti, kiṃ nu kho etan”ti cintetvā “tumhe pana sāmī”ti āha. Ahaṃ ito paṭṭhāya na kiñci vicāremīti. Tumhehi chaḍḍitaṃ kheḷaṃ ko paṭicchissati, evaṃ sante mama pabbajjaṃ anujānāthāti. So “sādhu bhadde”ti sampaṭicchitvā mahantena sakkārena taṃ bhikkhuni-upassayaṃ netvā pabbājesi. Sā laddhūpasampadā Dhammadinnattherī nāma ahosi.

Sā pavivekakāmatāya bhikkhunihi saddhiṃ janapadaṃ gantvā tattha viharantī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā “idāni maṃ nissāya ñātijaṇā puññāni karissantī”ti punadeva Rājagahaṃ paccāgañchi. Upāsako tassā āgatabhāvaṃ sutvā “kena nu kho kāraṇena āgatā”ti bhikkhuni-upassayaṃ gantvā theriṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno “ukkaṇṭhitā nu khosi ayyeti vattuṃ appatirūpaṃ, pañhamekaṃ naṃ pucchissāmī”ti cintetvā sotāpattimagge pañhaṃ pucchi¹, sā taṃ vissajjesi. Upāsako teneva upāyena sesamaggesupi pañhaṃ pucchitvā atikkamma pañhassa puṭṭhakāle tāya “accayāsi² āvuso Visākhā”ti vatvā “ākaṅkhamāno Satthāraṃ upasaṅkamtivā imaṃ pañhaṃ puccheyyāsi”ti vutte theriṃ vanditvā uṭṭhāyāsanaṃ Satthu

1. Ma 1. 373 piṭṭhe vitthārato āgataṃ.

2. Accasarā te (Sī, Syā) Ma 1. 379 piṭṭhe passitabbaṃ.

santikam gantvā taṃ kathāsallāpaṃ sabbaṃ Bhagavato ārocesi. Satthā
“sukathitaṃ mama dhītāya Dhammadinnāya, ahampetaṃ pañhaṃ vissajjento
evameva vissajjeyyan”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

421. “Yassa pure ca pacchā ca, majjhe ca natthi kiñcanaṃ.
Akiñcanaṃ anādānaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **pureti** atītesu khandhesu. **Pacchāti** anāgatesu khandhesu.
Majjheti paccuppannesu khandhesu. **Natthi kiñcananti** yassetesu ṭhānesu
taṇhāgāhasaṅkhātāṃ kiñcanaṃ natthi, tamahaṃ rāgakiñcanādīhi **akiñcanaṃ**
kassaci gahaṇassa abhāvena **anādānaṃ** brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Dhammadinnattherīvatthu aṭṭhatimsatimaṃ.

39. Aṅgulimālattheravatthu

Usabhanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto
Aṅgulimālattheraṃ ārabha kathesi. Vatthu “na ve kadariyā devalokaṃ
vajanti”ti¹ gāthāvaṇṇanāya vuttameva. Vuttañhi tattha²—

Bhikkhū Aṅgulimālaṃ pucchimsu “kiṃ nu kho āvuso Aṅgulimāla
duṭṭhahatthiṃ chattaṃ dhāretvā ṭhitaṃ disvā bhāyī”ti³. Na bhāyim⁴ āvusoti.
Te Satthāraṃ upasaṅkamitvā āhaṃsu “Aṅgulimālo bhante aññaṃ
byākaroti”ti. Satthā “na bhikkhave mama putto Aṅgulimālo bhāyati.
Khīṇāsava-usabhānañhi antare jeṭṭhaka-usabhā mama puttasadisā bhikkhū
na bhāyanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

422. “Usabhaṃ pavaraṃ vīraṃ, mahesiṃ vijitāvināṃ.
Anejaṃ nhātaṃ Buddhaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

1. Khu 1. 40 piṭṭhe.

3. Bhāyasīti (Sī, Syā, Ka)

2. Dhammapada-Ṭṭha 2. 121 piṭṭhe.

4. Na bhāyāmi (Syā, Ka)

Tassattho—acchambhitaṭṭhena usabhasadisatāya **usabham** uttamaṭṭhena **pavarām** vīriyasampattiya **vīram** mahantānaṃ sīlakkhandhādīnaṃ esitattā **mahesiṃ** tiṇṇaṃ mārānaṃ vijitattā **vijitāvinam** nhātakilesatāya **nhātakam** catusaccabuddhatāya **Buddham** taṃ evarūpaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇimsūti.

Aṅgulimālattheravattthu ekūnacattālīsaṃ.

40. Devahitabrāhmaṇavattthu

Pubbenivāsanti imaṃ dhammadesanaṃ Satthā Jetavane viharanto Devahitabrāhmaṇassa¹ pañhaṃ ārabha kathesi.

Ekasmim hi samaye Bhagavā vātarogena ābādhiko hutvā Upavāṇattheraṃ uṇhodakattāya Devahitabrāhmaṇassa santikaṃ paṇiṇi. So gantvā Satthu ābādhikabhāvaṃ ācikkhitvā uṇhodakaṃ yāci, taṃ sutvā brāhmaṇo tuṭṭhamānaso hutvā “lābhā vata me, yaṃ mama santikaṃ Sammāsambuddho uṇhodakassatthāya sāvakaṃ paṇiṇī”ti uṇhodakassa kājaṃ purisena gāhāpetvā phāṇitassa ca puṭaṃ Upavāṇattherassa pādāsi. Thero taṃ gāhāpetvā vihāraṃ gantvā Satthāraṃ uṇhodakena nhāpetvā uṇhodakena phāṇitaṃ āloṇetvā Bhagavato pādāsi, tassa taṅkhaṇeveya so ābādhō paṭipassambhi. Brāhmaṇo cintesi “kassa nu kho deyyadhammo dinno mahapphalo hoti, Satthāraṃ pucchissāmī”ti so Satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ pucchanto imaṃ gāthamāha—

“Kattha dajjā deyyadhammaṃ, kattha dinnaṃ mahapphalaṃ.

Kathaṃ hi yajamānassa, kathaṃ ijjhati dakkhiṇā”ti².

Athassa Satthā “evarūpassa brāhmaṇassa dinnaṃ mahapphalaṃ hoti”ti vatvā brāhmaṇaṃ pakāsento imaṃ gāthamāha—

1. Devaṅgikabrāhmaṇassa (Sī)

2. Saṃ 1. 177 piṭṭhe.

423. “Pubbenivāsaṃ yo vedi, saggāpāyañca passati.
 Atho jātikkhayaṃ patto, abhiññāvosito Muni.
 Sabbavositavosānaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tassattho—yo pubbenivāsaṃ pākaṭaṃ katvā jānāti,
 chabbīsasidevalokabhedaṃ saggañca catubbidhaṃ apāyañca dibbacakkhunā
 passati, atho jātikkhayaśaṅkhātāṃ arahattaṃ patto, abhiññeayaṃ dhammaṃ
 abhijānitvā pariññeayaṃ parijānitvā pahātabbaṃ pahāya sacchikātabbaṃ
 sacchikatvā vosito niṭṭhānaṃ patto¹, vusitavosānaṃ vā patto,
 āsavakkhayapaññāya monabhāvaṃ pattattā muni, tamahaṃ sabbesaṃ
 kilesānaṃ vosānaṃ arahattamaggaññaṃ brahmacariyavāsaṃ
 vutthabhāvena sabbavositavosānaṃ brāhmaṇaṃ vadāmi.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu, brāhmaṇopi
 pasannamānaso saraṇesu patiṭṭhāya upāsakattaṃ pavedesīti.

Devahitabrāhmaṇavatthu cattālīsaṃ.

Brāhmaṇavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Chabbīsatisimo vaggo.

1. Nibbānaṃ patto (Syā), nibbānappatto (Ka)

Nigamanakathā

Ettāvatā sabbapaṭhame Yamakavagge cuddasa vatthūni,
 Appamādavagge nava, Cittavagge nava, Pupphavagge dvādasa¹, Bālavagge
 pannarasa, Paṇḍitavagge ekādasa, Arahantavagge dasa, Sahassavagge
 cuddasa, Pāpavagge dvādasa, Daṇḍavagge ekādasa, Jarāvagge nava,
 Attavagge dasa, Lokavagge ekādasa, Buddhavagge nava, Sukhavagge aṭṭha,
 Piyavagge nava, Kodhavagge aṭṭha, Malavagge dvādasa, Dhammaṭṭhavagge
 dasa, Maggavagge dvādasa, Pakiṇṇakavagge nava, Nirayavagge nava,
 Nāgavagge aṭṭha, Taṇhāvagge dvādasa, Bhikkhuvagge dvādasa,
 Brāhmaṇavagge cattālīsāti pañcādhikāni² tīṇi vatthusatāni pakāsetvā
 nātisaṅkhepanātivitthāravasena uparacitā dvāsattatibhāṇavārapamaṇā
Dhammapadassa atthavaṇṇanā niṭṭhitāti.

Pattaṃ Dhammapadaṃ yena, dhammarājenanuttaram.
 Gāthā Dhammapade tena, bhāsītā yā Mahesinā.

Satevīsā catussatā, catusaccavibhāvinā.
 Satattayaṃ hi vatthūnaṃ, pañcādhikā³ samuṭṭhitā.

Vihāre adhirājena, kāritamhi kataññunā.
 Pāsāde sirikūṭassa⁴, rañño viharatā mayā.

Atthabyañjanasampannaṃ, atthāya ca hitāya ca.
 Lokassa Lokanāthassa, saddhammaṭṭhitikamyatā.

Tāsaṃ Aṭṭhakathaṃ etaṃ, karontena sunimmalaṃ.
 Dvāsattatipamaṇāya, bhāṇavārehi Pāliya.

Yaṃ pattaṃ kusalaṃ tena, kusalā sabbapāṇinaṃ.
 Sabbe ijjhantu saṅkappā, labhantu madhuraṃ phalanti.

Paramavi suddhasaddhābuddhivīriyapaṭimaṇḍitena
 sīlācārājjavamaddavādiguṇasamudayasamuditena
 sakasamayasaṃmayantaragahanañjho gāhaṇasamatthena
 paññāveyyattiyasamannāgatena tipīṭakapariyattippabhede sātṭhakathe
 Satthusāsane appaṭihataññāppabhāvena mahāveyyākaraṇena
 karaṇasampattijanitasukhaviniggaṭamadhurodāravacanalāvaṇṇayuttana
 yuttamuttavādinā vādīvarena

1. Ekādasa (Sī)

3. Ekenūnā (Sī, Ka), ekenūne (Syā)

2. Ekūnāni (Sī), ekenūnāni (Syā)

4. Sirikuḍḍassa (Sī)

mahākavinā pabhinnapaṭisambhidāparivāre
 chaḷabhiññāpaṭisambhidādippabhedaguṇa-paṭimaṇḍite
 uttarimanussadhamme suppatiṭṭhitabuddhīnaṃ Theravaṃsappadīpānaṃ
 therānaṃ Mahāvihāravāsīnaṃ Vaṃsālankārabhūtena
 vipulavisuddhabuddhinā **Buddhaghosoti** garūhi gahitanāmadheyena therena
 katāyaṃ **Dhammapadaṭṭhakathā**—

Tāva tiṭṭhatu lokasmiṃ, lokanittaraṇesinaṃ.
 Dassentī kulaputtānaṃ, nayaṃ saddhādibuddhiyā¹.
 Yāva Buddhoti nāmampi, suddhacittassa tādino.
 Lokamhi Lokajetṭhassa, pavattati Mahesinoti.

Iti tevīsādhikacatusatagāthāpañcādhikatisatavattthupaṭimaṇḍitā
 Chabbīsativaggasamannāgatā Dhammapadavaṇṇanā samattā.

Dhammapadaṭṭhakathā

Sabbākārena niṭṭhitā.

1. Sīlavissuddhiyā (Sī)

Dhammapadaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[A]		[A]	
Akakkasaṁ	420	Atidhonacāriṇaṁ	220
Akataṁ	101	Ativākyam	309
Akataññū	393	Atulā	210
Akathamkathī	422	Attagutto	380
Akaraṇaṁ	326	Attaghātāya	100
Akiccaṁ	282	Attadatthamabhiññāya	103
Akiñcanaṁ	406, 452	Attadanto	309
Akutobhaye	164	Attanā	96, 101
Akubbato	18	Attanāva	101
Akkodhena	202	Attano	94
Akkharānaṁ sannipātaṁ	349	Attasambhavaṁ	97
Aggi	45	Attā	91
Aggiḍaḍdhova	41	Attānaṁ	87
Aggihutthaṁva	401	Attānañce	91
Acaritvā	83	Attānameva	90
Accantadussīlyaṁ	97	Atthaṁ	241
Accutaṁ	206	Atthaṁ anatthañca	242
Acchindi	349	Atthaṁ gacchanti	208
Ajjatanāmiva	210	Atthaṁ dhammañca	364
Ajjhattarato	362	Atthaṁ hitvā	179
Aññaṁ	101	Atthamhi	325
Aññāya	254, 422	Atha	10, 41
Aññeva attanaṁ	355	Athaññaṁ	90
Aññesaṁ	367	Adaṇḍesu	45
Añño	101	Adinnaṁ	227
Atandito	294	Aduṭṭho	408

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[A]		[A]	
Adhammo	227	Antarā	216
Adhicitte	154	Antarāyaṃ	269
Adhippatī rājā	151	Antalikkhe	28
Adhimuttānaṃ	208	Antimasarīraṃ	410
Anakkhāte	189	Antimasārīro	349
Anaṅgaṇassa	22	Andhabhūto	114
Anattā	256	Apatthāni	71
Anantagocaraṃ	129	Apabodheti	54
Anādānaṃ	406, 452	Apāraṃ	395
Anādāno	349	Api dibbesu	156
Anāvilaṃ	426	Apuññalābhaṃ	301
Anāsavaṃ	395	Apuññalābho	301
Aniccā	255	Aputhujjanasevitaṃ	252
Anibbisaṃ	81	Appaṭibaddhacitto	189
Anīgho	284	Appaduṭṭhassa	22
Anuṭṭhahāno	258	Appaduṭṭhesu	45
Anuṭṭhānamalā gharā	222	Appamādaratā	321
Anutthunaṃ	84	Appasattho	15
Anuddhato	364	Appassādā	156
Anupubbena	217	Appassutāyaṃ	79
Anuppattaṃ	395, 412	Appo	114
Anuyuñjati	227	Abbato	247
Anusāseyya	90	Abbhakkhānaṃ	45
Anussadaṃ	410	Abhayadassino	306
Anussaraṃ	365	Abhaye	306
Anūpaghāto	154	Abhittharetha	3
Anūpavādo	154	Abhinandanti	191
Anekajātisaṃsāraṃ	81	Abhimatthati	97
Anokasāriṃ	415	Abhūtavādī	297
Antakenādhipannassa	271	Amataṃ	376

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[A]

Amatogadhamanuppattam	422
Ayam loko	114
Ayasāva	220
Ayoge	179
Arajjam	151
Aratim	448
Arahataṃ	100
Arahantaṃ	450
Ariyabhūmiṃ	215
Ariyasaccāni	160
Ariyānaṃ	100
Arukāyam	69
Alaṅkato	52
Alajjitāye	305
Alaso	258
Alikam bhaṇam	247
Alīnena	226
Avajje	307
Avitiṇṇakakkham	49
Avijjā	223
Aviddasu	250
Aviruddham	418
Avekkhantaṃ	108
Asamsatṭham	414
Asajjamānaṃ	193
Asajjhāyamalā	222
Asaññatā	227, 299
Asattaṃ	450
Asatā ca	369
Asantāsī	349

Padānukkamo

Piṭṭhaṅkā

[A]

Asantettha	293
Asādhum	202
Asādhūni	99
Asāhasena	242
Asuddhi	101
Assa	18
Assatarā	309
Asso	54
Ahimsā	245, 251
Ahimsāya rato	287
Ahitāni	99
Ahirikena	224
Ahorattānusikkhinaṃ	208

[Ā]

Ākāse	115
Ākirate	302
Āgataṃ	191
Āgamissati	11
Ācāraḥsalalo	376
Ājānīyā	309
Ātāpino	54
Āturaṃ	69
Ādiccapathe	115
Ādiyati	227
Ānando	65
Āpajjati	301
Āyuraṃ	38
Āyogo	154
Āraggā	419

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Ā]		[U]	
Ārogyaparamā lābhā	173	Upasaggaṃ	45
Ālayā	422	Upasanto	168, 378
Āsā	422	Upasampadā	154
[I]		Upahato	37
Iñjitaṃ	240	Upeti	77
Itaro jano	195	Uppajja tiṭṭhati	333
Iti viññāya	156	Uppatitaṃ	195
Idaṃ	70	Ubhayaṃ	414
Iddhiyā	115	Ubho	242, 423
Idha paññassa	376	Ubho loke	250
Idha vassaṃ	269	Uyyogamukhe	215
Indriyagutti	376	Usabhaṃ	453
Imaṃ nāvaṃ	374	Usīratthova	331
Imaṃ lokaṃ	108	[E]	
Imettamapi	164	Ekam dhammaṃ	119
[U]		Ekam vanasmiṃ	405
Ukkhittapalighaṃ	407	Ekarajjena	124
Ukkuṭikappadhānaṃ	49	Ekaseyyaṃ	294
Uccayo	4, 7	Ekassa	323
Ucchinda	268	Ekāsaṇaṃ	294
Ujjhānasaññino	239	Eko	324
Uttamatthaṃ	395, 412	Eko damayaṃ	294
Uttiṭṭhe	106	Eko santusito	362
Uddhaṃsoto	189	Etaṃ	154, 160
Udakumbhopi	11	Etaṃ ñatvā	171
Udabindunipātena	13	Etaṃ daḷhaṃ	338
Udayabbayaṃ	375	Etaṃ Buddhāna sāsaṇaṃ	154
Upaccagā	304, 423, 448	Etañhi tumhe	254
Upanītavayo	216	Etadakiñci	399

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[E]		[Ka]	
Etamattavasam	272	Karoto	3
Etampi	340	Kalimva	238
Etampi chetvāna	339	Kali	169
Etehi	204	Kalyāṇe	376
Evam bho	227	Kasāmiva	54
Esa	37	Kahāpaṇavassena	156
Esa kho	347	Kākasūrena	224
Esa maggo	255	Kāpotakāni	71
[O]		Kāmato	185
Oghatiṇṇo	375	Kāme panuda	393
Onaddhā	66	Kāyagatā sati	282, 287
Ohārinam	338	Kāyaduccaritam hitvā	212
[Ka]		Kāyappakopam	212
Kamso	37	Kāyena	206
Kaṇci	37	Kāyena saṃvaro	359
Kaṭukabhedano	314	Kāyena saṃvutā	212
Kaṭṭhakassa	100	Kāyena saṃvuto	212
Katakiccam	395	Kāyena sucaritam	212
Katvā	297	Kāsāvakaṇṭhā	299
Kathamso	151	Kāhasi	81
Kadariyam	202	Kāhiti	347
Kadariyā	122	Kimsu	151
Kabaḷam	314	Kiccam	282
Kamuddiseyyam	350	Kicce	282
Kamma kubbānam	188	Kitavā saṭṭho	238
Kammāro	217	Kilisseyya	90
Kammehi	41	Kisam	405
Kayirā	4, 91	Kujjheyya	204
Kayirā ce	302	Kuñjaro	314
		Kulam	161

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Ka]		[Ga - Gha]	
Kusalena	111	Garukaṃ	45, 301
Kusīto	258	Gavesatha	66
Kuso	302	Gavesanto	80
Kuhiñci	129	Gahakāraṃ	80
Kenaci	164	Gahakūṭaṃ	81
Kena padena	129	Gehaṃ	81
Ko	65	Gocaraṃ	38
Koci lokasmiṃ	54	Gotamasāvakā	286
Kodhaṃ	193	Gopālo	38
Kovidāṃ	412	Ghātaye	31
Ko hi nātho	380	[Ca - Cha]	
[Kha]		Cakkhunā	359
Khaṇātītā	305	Cakkhumā	254
Khaṇe khaṇe	217	Caturo padā	254
Khaṇo	304	Candimā	396
Khandhasamā	169	Care	107, 212
Khantibalaṃ	409	Cāpato patitaṃ	309
Khantī	154	Cāpātikhīṇāva	83
Khayamajjhagā	81	Cittaṃ	81, 108
Khitto	22	Cittakataṃ	69
Khīṇamacche	83	Cittakkhepaṃ	45
Khīṇāsavaṃ	450	Ciraṃ	227
Khemāṃ	160	Cirappavāsinaṃ	191
[Ga]		Cirāya	334
Gacchati	114, 227	Codayattānaṃ	380
Ganthā	180	Chadvārādhippatī rājā	151
Gabbhaṃ	24	Chandajāto	189
Gambhīrapaññaṃ	412	Chetvā	374
		Chetvāna	340

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Ja - Jha]		[Tha - Da]	
Jaññā	349	Ṭhānaṃ	45, 206
Jaṭāhi	404	Ṭhānāni	301
Jano	188	Ṭhitaṃ	30
Jayaṃ	168	Ṭhiti	69
Jaraṃ	77	Ḍahati	45
Jarā	326	[Ta]	
Jāti	81	Taṃ puttapaśusammattaṃ	270
Jātijaraṃ	216	Taṃ ve	367
Jāniṃ	45	Taṃ vo vadāmi	331
Jāyati	161	Tañca disvā	333
Jālamuttova	114	Taṇhakkhayaṛato	156
Jālinī	129	Taṇhakkhaye vimutto	350
Jighacchāparamā	171	Taṇhakkhayo	353
Jiṇṇakoṇcā	83	Taṇhā	347
Jināti	352	Taṇhānaṃ	81
Jīrati	79	Taṇhāya	186
Jīranti	77	Taṇhāsamā	231
Jīvitaṃ	32, 70	Tatutṭhāya	220
Jīvitukāmo	15	Tato	223
Jetvā	115	Tato tato	400
Jhānañca	375	Tato dhī	399
Jhānapasutā	147	Tattha	229
Jhāya bhikkhu	375	Tatrāyamādi	376
Jhāyim	395	Tatheva	191
Jhāyī	396	Tanuke'ttha	114
[Ña]		Tapo	162
Ñātimittā	191	Tappati	41
Ñātinaṃ	45	Tamaḥaṃ	195, 406
Ñātinaṃva	176	Tamhi	4

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Ta]		[Tha]	
Tameva bālaṃ	22	Thokaṃ thokampi	13
Tasanti	31	Thokikā	301
Tasesu	416	Thaṇḍilasāyikā	49
Tasmā	179, 301, 334, 380	[Da]	
Tasmā na caddhagū	289	Dajjā	143
Tasmā hi	176	Daṇḍena	33, 38
Tāṇatā	272	Dadato	223
Tāṇāya	271	Dadāti	229
Tādise	164	Dantaṃ	410
Tāni	71	Dandhaṃ	3
Tiṇadosāni	356	Danto	52
Tiṇṇasokapariddave	163	Dametha	91
Titikkhissam	309	Damo	245
Tibbarāgassa	347	Dasannamaññataraṃ	45
Tīraṇaṃ	164	Dassanassa visuddhiyā	254
Tīhi ṭhānehi	400	Daḷhamenaṃ	302
Tuṭṭhī sukhā	325	Dānisi	215
Tuḷhimāsīnaṃ	211	Dāruṇaṃ	45
Tulaṃva	250	Diṭṭhiṃ	100
Te	81, 164, 374, 402	Diṭṭhosi	81
Tejasā	396	Divā tapati	396
Tena	241	Disvāna	71
Tena so muni	250	Dīghamaddhānaṃ	176
Teneva	122	Dīpeti	364
Te ve	334	Dukkaṭaṃ	303, 400
Te sāsasitā	334	Dukkhassa	411
[Tha]		Dukkhassantaṃ	254
Thāvaresu	416	Dukkhā	37, 81, 256
Thero	245	Dukkhānupatitaddhagū	289

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Da]		[Dha]	
Dukkhāya	227	Dhammaṁ anuvicintayaṁ	365
Dukkho	4	Dhammagatā sati	287
Dukkho'samānasamvāso	289	Dhammacārī	107
Dukhā	156	Dhammajīvināṁ	100
Duggā	321	Dhammatṭhaṁ	188
Duccaritaṁ	107, 223	Dhammatṭho	241
Duddamo	91	Dhammadānaṁ	352
Dunnivārayo	314	Dhammarati	353
Duppabbajjaṁ	288	Dhammarato	365
Duppamuñcaṁ	338	Dhammaraso	352
Dummedhaṁ	97	Dhammavinicchayena	55
Dummedho	41, 100	Dhammassa gutto	242
Duraccayaṁ	331	Dhammānaṁ	254
Darabhiraṁ	288	Dhammārāmo	365
Durāvāsā	288	Dhammena	242
Dullabhaṁ	95	Dhammo ca	245
Dullabho	161	Dhāraṇaṁ	164
Dussati	22	Dhī	399
Dussīlabhāvo	97	Dhīrā	115, 338, 340
Dussīlo	309	Dhīro	13, 122, 161, 176
Dūrato	191	Dhuvaṁ	69
Devāpi	147, 211	[Na]	
Dosasamo	231	Naṁ	4, 87
Dvipadānañca	254	Nagaraṁ	75
Dvedhāpathaṁ	264	Narassa	22
[Dha]		Naro	246
Dhamṣinā	225	Natthi	18, 169
Dhanapālo nāma	314	Natthi kiñcanaṁ	452
Dhammaṁ	106	Natthi jhānaṁ	375

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Na]		[Na]	
Natthi ñātisu	272	Niyato	52
Natthi bāle	323	Nirayaṃ	45
Naddhiṃ	407	Nirayāyupakaḍḍhati	302
Nandībhavaparikkhīṇaṃ	426	Nirāsāsaṃ	422
Nappamajjati	110, 244	Niruttipadakovidō	349
Nappamajjeyya	106	Nirūpadhiṃ	448
Nappasaheyya	30	Nivāpapuṭṭho	315
Nāgavanassa	314	Nivāraye	3
Nāgo	309	Nivesaye	90
Nātimaññati	367	Nihīnakammā	298
Nāthaṃ	95	Nītavayo	216
Nātho	94, 380	Nīyanti	115
Nādhigacchati	367	Nekkhammasukhaṃ	252
Nānāsakā	49	Nekkhammūpasame	147
Nābbaṇaṃ	18	Netāṃ	210
Nābhisaje	420	Netāṃ saraṇaṃ	160
Nāvajīyati	129	Netuṃ	129
Nikāmaseyyaṃ	301	Neresi	37
Niccaṃ	65	No	167
Niccheyya	242	No'yāti	129
Niṭṭhaṅgato	349	Nhātakāṃ	453
Niddaṃ	54	[Pa]	
Nidhāya	416	Pakāśenti	293
Nidhāya daṇḍaṃ	53	Pakkhandinā	225
Nipakaṃ	323	Pagabbhena	226
Nippapañcā	240	Paggayha	250
Nibbanā hotha	265	Paccattaṃ	101
Nibbānaṃ	154, 171, 208	Paccati	10
Nibbānaparamaṃ sukhaṃ	173	Pacceti	22
Nibbute	164	Pacchato	343

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Pa]		[Pa]	
Pacchā	452	Papañcasamatikkante	163
Pacchā tappati	303	Pabbajito	154
Pajā	240, 334	Pabbatāni	160
Pajjalite	65	Pabujjhanti	186
Pañca cuttari	375	Pabhaṅguraṁ	45, 70
Pañca chinde	375	Pamajjitvā	110
Pañca jahe	375	Pamattacārino	330
Pañcasaṅgātigo	375	Pamatto	301
Paññā	80	Pamādena	105
Paññā ca	375	Pamādo	222
Paññā natthi	375	Pamohanaṁ	254
Paññāya	326, 333	Parakkamma	393
Paṭikkosati	100	Parakkame	302
Paṭidaṇḍā	37	Parattha	122, 298
Paṭimaṁsetha	380	Paradārañca	227
Paṭilābho	326	Paradārūpasevī	301
Paṭivadeyyuṁ	37	Paradukkhūpadhānena	281
Paṭivātaṁ	22	Paramaṁ	154
Paṭisanthāravutyassa	376	Paramaṁ sukhaṁ	171
Paṭhamam	90	Parājito	168
Paṇḍito	90	Parikkhayaṁva	45
Paṇḍupalāsova	215	Parijñānaṁ	70
Patirūpe	90	Paritassati	406
Patissatā	55	Paripakko	245
Pattosi	37	Paribbājo	302
Pathabyā	124	Parimuccati	281
Padam	240	Parissayāni	323
Padam santam	374	Paresam	238
Pantam	154	Paro	94, 380
Pannabhāram	411	Pallale	83

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Pa]		[Pa]	
Plavatī	330	Piyaṃ ṇātīva	191
Pavaraṃ	453	Piyaggāhī	179
Pavedayanti	77	Piyato	181
Pasanno	374	Piyāpāyo	179
Passatā	226	Pihayaṃ	367
Passati	108, 160	Piheta'ttānuyoginaṃ	179
Pahantvāna	224	Pītipāmojjaṃ	376
Pahareyya	399	Pītibhakkhā	167
Pājeti	38	Puggalena	164
Pājenti	38	Puññaṃ	164, 325
Pāṇamatipāteti	227	Puññaṣṣa	7, 13
Pātimokkhe	154, 376	Punappunaṃ	81, 331
Pātheyyaṃ	215-6	Pubbāparāṇi ca	349
Pāpaṃ	22, 101	Pubbūḷakaṃ	108
Pāpakā dhammā	223	Pubbe	110
Pāpako	180	Purāṇāṇi	84
Pāpadhammā	227, 299	Puriso	4
Pāpasmiṃ	4	Pure	452
Pāpassa	4, 11	Pūjayato	163
Pāpā cittaṃ	3	Pūjārahā	163
Pāpānaṃ	326	Pūjārahe	163
Pāpāni	15, 41	Pūraṇaṃ	164
Pāpāniyeva	10	Pūraṭi	11, 13
Pāpikaṃ	100	Pūraṭiyeva	11
Pāpo	10	Pecca	33
Pāmojjabahulo	376	Pecca samā	297
Pāraṃ	395	Petteyyatā	326
Pāragavesino	355	Pemato	182
Pārāpāraṃ	395	Porāṇametaṃ	210
Piyaṃ	32, 87	Posassa	22

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Pha - Ba]		[Ba]	
Pharusam	37, 45	Brahmacārī	53
Phalamicchaṃva	330	Brahmaññatā	326
Phalāni	100	Brahmunāpi	211
Phāsukā	81	Brāhmaṇam	406
Phuṭo	189	Brāhmaṇa	393
Phallati	100	Brāhmaṇassa	399
Balānīkam	409	Brāhmaṇo	53, 284
Balibaddova	79	Brūhaya	268
Bahum	160	[Bha]	
Bahubhāṇinam	211	Bhaggā	81
Bahusaṅkappam	69	Bhajassu	376
Baddho	314	Bhañji	331
Bandhavā	271	Bhaddam vo	331
Bandhito	334	Bhadram	10
Bālasaṅgatacārīhi	176	Bhadrampi	10
Bālā	122	Bhadrāṇiyeva	10
Bālo	41	Bhadro	10, 54
Bāhire	240	Bhayam	15
Bāhusaccena	252	Bhayadassino	306
Bimbam	69	Bhaye	306
Bīraṇam	331	Bhavati	376
Bujjhati	41	Bhavasallāni	349
Buddham	407, 450, 453	Bhavassa pāragū	343
Buddhagatā sati	286	Bhavāya	264
Buddhā	154	Bhāyanti	31
Buddhānamuppādo	162	Bhāvanāya	287
Buddhe	163	Bhāvaye	375
Byanti	347	Bhikkhu	53, 252
Byāsattamanasam	270	Bhijjati	70

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Bha]		[Ma]	
Bhiyyo	302	Manaso piyehi	399
Bhuñjati	314	Manujā	298
Bhuñjeyya	300	Manussesu	309
Bhūri	264	Mano	4
Bhedanaṃ	45	Mandaṃ	11
Bhovādi	405	Mantabhāṇī	364
[Ma]		Mamāyitaṃ	369
Maṃsāni	79	Maraṇantaṃ	70
Makkaṭakova jālaṃ	340	Marīcikaṃ	107
Maggam	15	Malaṃ vaṇṇassa kosajjaṃ	222
Maggānaṭṭhaṅgiko	253	Malataraṃ	223
Maggāmaggassa	412	Mahagghaso ca	315
Maccaṃ	49	Mahānāgā	309
Maccu	30	Mahesiṃ	453
Maccuno	31	Mahoghova	271
Maccurājā	108	Mataṅga'raññeva nāgo	323
Maccheraṃ	223	Mānusakaṃ yogaṃ	448
Majjhe	343, 452	Mānena	164
Maṇim	96	Mā piyehi	179
Maṇikuṇḍalesu	338	Māraṃ	115
Mattaññutā	154	Mārabandhanaṃ	348
Mattāsukhaṃ	280	Mārassetaṃ	254
Mattāsukhapariccāgā	280	Mā rukkhamaṃ	265
Mattisambhavaṃ	405	Māro	331
Matteyyatā	326	Māluva	98
Maddavāni	377	Māvamaññetha	11
Madhuraṃ	364	Māvoca	37
Manasā	189	Mā vo naḷaṃva	331
Manasā saṃvaro	359	Mitabhāṇimpi	211
		Mitte	376

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Ma]		[Ya]	
Middhī	315	Yattha	30, 108, 161, 206
Mukhasaṃyato	364	Yathāpasādanam	229
Mucceyya	28	Yathāsaddham	229
Muñca pure	343	Yadā	10, 394
Muñcetha	399	Yadā nisedho	399
Muṇḍakena	247	Yadi	163
Mutto	110	Yanti	115
Munayo	206	Yamapurisā	215
Munāti	250	Yamassa santikaṃ	216
Muni tena pavuccati	250	Yamhi	245, 375
Musāvādam	227	Yasobhogasamappito	290
Musāvādisa	119	Yassa	333, 450
Mūlam	331	Yassa cetam	229, 246
Mūlam khaṇati	227	Yassa jitaṃ	129
Mūle	333	Yācito	204
Mūḷharūpo	250	Yāmaṃ	87
Mettāvihārī	374	Yāvatā	243, 244, 248
Medhāvim	412	Yāva pāpaṃ	10
Medhāvī	217	Yuvā balī	258
Moghajjīṇṇo	245	Ye	147
Monena	250	Yena	241
Mohasamaṃ	231	Yesam	167
[Ya]		Yo	54, 110
Yam	331	Yogasmim	179
Yam katvā	303	Yogā	264
Yam ce viññū	211	Yo ca	160, 250
Yam yaṃ padesam	290	Yo ca appampi	244
Yañce	300	Yo'tivākyam	309
Yato yato	375	Yodha	248
		Yo dhammaṃ	244

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Ya]		[La]	
Yonijaṃ	405	Lajjitāye	305
Yobbane	83	Latā	333
[Ra]		Labhate	33
Rakkhato	222	Lahumessati	374
Rakkheyya	87	Limpati	410
Rajaṃ	302	Lokavaḍḍhano	105
Rajatasseva	217	Loke	227, 248
Rajo	22	Lobho	227
Rajojallaṃ	49	Lohaguḷaṃ	375
Rajjaṃ	151	[Va]	
Rajjamāno	151	Vajanti	340
Rajjissaro	151	Vajiraṃva'smamayaṃ	96
Ratā	147	Vajjaṃ	238
Ratiṃ	448	Vajjamatino	307
Rattiṃ khittā	293	Vaḍḍhanti	79
Ratiyā	183	Vaṇṇapokkharatāya vā	246
Ratī	301	Vatavantam	410
Rathaṃ bhantaṃva	195	Vadanti	154
Randhayuṃ	227	Vanañca	265
Ramatī	4	Vanato	265
Ramito	295	Vanathañca	265
Ramessu	375	Vanatho	265
Rāgasamo	169, 231	Vanante	295
Rājato	45	Vanasmi	330
Rājā	309	Vantamalo	245
Rājāva raṭṭhaṃ	323	Vantalokāmisso	378
Rūpaṃ	70	Varattam	407
Rogaṇīlaṃ	70	Vassikā	377
Rogā	171	Vākkaraṇamattena	246

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Va]	
Vānaro	330
Vāso	216
Vijānataṃ	109
Vijitāvinaṃ	453
Vijjati	54, 395
Vijjanti	180
Viññāpaniṃ	420
Vitakkamathitassa	347
Vitakkūpasame	347
Vitiṇṇaparalokassa	
vipassati	114
Vipulaṃ sukhaṃ	280
Vippasannaṃ	426
Vibhavāya	264
Vimalaṃ	426
Virajaṃ	395
Virajo hoti	151
Virāgo	254
Visaṃ	15
Visaṃyuttaṃ	395, 406, 411, 422
Visaṅkhataṃ	81
Visaṅkhāragataṃ	81
Visattikā	129
Visamanveti	18
Visujjhati	101
Visuddhiyā	255
Visodhaye	101
Vissaṃ	248
Vissāsaparamā ñāti	173
Vissāsamāpādi	252

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Va]	
Vītaddaraṃ	395
Vīraṃ	448, 453
Ve	77, 229
Vedanaṃ	45
Vedi	450
Veyagghapaṇcamaṃ	284
Verasaṃsaggasaṃsatṭho	281
Verā	281
Vo	304
[Sa]	
Samkiliṭṭhaṃ	302
Samkiliṭṭhena jīvitaṃ	226
Samkilissati	101
Samghagatā sati	287
Samyatuttamo	362
Samyamo	245
Samyojanaṃ	193
Samyojanasaṅgasattakā	334
Samvaro	154
Samvase	105
Samvegino	54
Samśannasaṅkappamaṇo	258
Sakkā	164
Saggassa gamanena	124
Saggāya	114
Sanhassaraṃ	302
Sanhaya	264
Sanhātum	164
Sanhāya	248

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Sa]		[Sa]	
Saṅkhārā	171, 240	Santuṭṭhiparamaṃ dhanam	173
Saṅkhārānaṃ	393	Santusito	362
Saṅgam	423	Santo	52, 77, 293
Saṅgātigam	406	Sannaddho	396
Saṅgo	109	Sandānaṃ	407
Saccaṃ	402, 420	Sandhāvissaṃ	81
Saccaṃ bhaṇe	204	Sannivāso	176
Saccañca	245	Sabbañjaho	350
Saccavedinaṃ	188	Sabbadā	176
Saccānaṃ	254	Sabbadānaṃ	352
Sacittaṃ	321	Sabbadukkhariṃ	353
Sacittapariyodapanam	154	Sabbapāpassa	154
Satañca	77	Sabbaratiṃ	353
Satīmataṃ	147	Sabbarasaṃ	352
Sadatthapasuto	103	Sabbalokādhipaccena	124
Sadā	286	Sabbavidū	350
Sadā sato	347	Sabbasaṃyojanaṃ	406
Saddhammadesanā	162	Sabbaso	369
Saddhammā	365	Sabbassa	326
Saddhā patiṭṭhitā	326	Sabbā	81
Saddhāya	55	Sabbābhibhū	350
Saddho	290	Sabbe	31
Santakāyo	378	Sabbe dhammā	256
Santacittassa	375	Sabbesaṃ	32
Santarabāhiraṃ	304	Sabbe saṅkhārā	255
Santavā	378	Sabbesu dhammesu	350
Santavāco	378	Sabbesu bhūtesu	53
Santiparam	169	Sabbhi	77
Santimaggaṃ	268	Samaṃ careyya	52
Santuṭṭhi	376	Samaggānaṃ	162

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Sa]		[Sa]	
Samacariyā	397	Sādhuñca	99
Samaṇo	53, 154	Sādhu vācāya	359
Samāgamo	176	Sādhuvihāri dhīraṃ	323
Samādhiṃ	229, 367	Sādhu sabbattha	359
Samādhilābhena	252	Sānucaraṃ	283
Samāhito	362	Sāmaññatā	326
Samitiṃ	309	Sāmaggī	162
Sa muni	250	Sārattarattā	338
Samussayo	349	Sāradikaṃ	268
Samussitaṃ	69	Sārade	71
Sameti	247	Sārambhakathā	37
Samena	242	Sārambho	37
Sampannavijjācaraṇā	55	Sālamivotthataṃ	98
Sampayātosī	216	Sāsanam	100
Sammappaññāya	160	Sāhasā naye	241
Sammasati	375	Sāhu	176
Sammā	375	Siñca bhikkhu	374
Sammāsambuddhasāvako	156	Sittā	374
Sayaṃ abhiññāya	350	Sithilaṃ	302, 338
Saraṇam	160	Sinehitāni	334
Saritāni	334	Sindhavā	309
Sarīrampi	77	Siyā	295
Salābham	367	Sītibhūtaṃ	448
Sallakantanam	254	Sīlam	326
Savanti sabbadhi sotā	333	Sīladassanasampannam	188
Savāhiniṃ	115	Sīlabbatamattena	252
Sa ve	349, 369	Sīlavantaṃ	410
Sahanukkamaṃ	407	Sīlena	290
Sahāyatā	323	Sukataṃ	303
Sātaccakārino	282	Sukarāni	99

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sukham	33, 326
Sukham seti	107
Sukhamedhati	161
Sukhasamvāso	176
Sukhā	162
Sukhī	122
Sukhumo	22
Sukho	7, 162, 326
Sugataṃ	450
Sucaritaṃ	107
Sucigavesinā	226
Sucittā	77
Suññagāraṃ paviṭṭhassa	375
Suttaṃ gāmaṃ	271
Sudantena	94
Sudanto	91
Sudassam	238
Suddham	426
Suddhassa	22
Suddhājīvena	226
Suddhi	101
Suppabuddham	286
Subbatā	63
Subhānupassino	347
Sumarati	314
Surakkhitaṃ	87
Surāmerayapānaṃ	227
Susamāradhā	282
Susamāhito	378
Susukham	166

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Suhajjā	191
Seṭṭho	254
Seyyo	399
Seveyya	105
Sehi	41
So	53, 215, 380
Socati	369
Sotāpattiphalaṃ varam	125
Sotthimāgataṃ	191
Sotthiye	284
Sotova	331
Sodhenti	49
Somanassāni	334
[Ha]	
Haṃsā	115
Hatthasaṃyato	362
Haneyya	31
Hanti	416
Hareyya	18
Hāso	65
Himsamano	399
Hitañca	99
Himavantova	293
Hirīnisedho	54
Hirīmatā	226
Hīnaṃ dhammaṃ	105
Hurā huram	330
Hemantagimhisu	269

Dhammapadaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Lakkhitabbapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[A]		[A]	
Agocaresu caraṇāni	302	Attānaṃ appiyatā	87-8
Aggadānāni pañca	367	Attānaṃ kilesaduggato	
Acalacetiyaṭṭhāna	147	uddharatha	321
Ajagarapetassa pubbakammaṃ	39	Attāva attano nātho	
Ajjeva kiccaṃ ātappaṃ	269	paro kiṃ karissati	94
Atibahubhojanaṃ evaṃ		Adhammikaṛājūnaṃ kāle	
dukkhaṃ hoti	315	bhayaṃ uppajjati	273
Attadamaṇameva tato		Anattalakkaṇagāthā	256
varam	309, 310	Aniccalakkaṇagāthā	255
Attanā kataṃ pāpaṃ		Aniccalakkaṇe diṭṭhe	
attanāva saṅkilissati	101	dukkhānattalakkaṇaṇca	
Attanā katapāpakammameva		diṭṭhameva	267
apāyesu abhimatthati	96	Anupavādānupaghātānaṃ	
Attano jīvitantarāyameva		visesatā	154
cintetuṃ vaṭṭati	269	Anupādiṇṇakepi jarāya	
Attano pubbakammaṣṣa		abhibhuyyati	267
atītavattu	278	Anuruddha	384
Attano mukhameva nissāya		Andhabālānaṃ nindapasamsā	
naṭṭhatā	363	appamāṇā	210
Attano vajjaṃ atimahantampi		Annabhāra	382
duddasaṃ	238	Apaccavekkhaṇānaṃ ādīnavā	220
Attano santakena		Apaññācakkhu andhā eva	114
santuṭṭhi sukhā	325	Abhaye bhayadassino	
Attano sukhaṃ patthentena		duggatiparāyaṇāva	305
paraṃ paharituṃ na vaṭṭati	33	Amadhura	364
Attabhāvā terasa	334-5	Amānusi rati	375
		Aratī	128

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[A]

Ariya	251
Ariyānaṃ dassanampi sukhaṃ	176
Arogānaṃ paramalābhatā	173
Alajjitabbena lajjamānā	
duggatiparāyaṇāva	305
Avajje vajjamatino	
duggatiparāyaṇāva	305
Avijahitaṭṭhāna	147
Avijjā sabbamalānaṃ	
uttamamalaṃ	223
Asajjhāya malāni	222
Asaññatassa ādīnavā	299, 300
Asadisadānassa vidhi	120
Asaddahanadānassa phalaṃ	440
Asammajjitabbaṃ niccakālaṃ	109
Asekhamunīnaṃ abhi-	
samparāyo nāma natthi	206

[Ā]

Ācariyo aggi viya sakkaccaṃ	
namassitabboyeva	401
Ājānīyānaṃ uppajjanakulāni	161
Āsavakkhayaṃ appatvā	
sukhitomhīti cittaṃ	
na uppādetabbaṃ	252

[I - U]

Itthiyo nāma	
nadī-ādisadisā	223
Ukkaṭṭhasapadānacāriko	
samānopi rasataṇhāya	
baddhatā	429

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[U]

Udakapatitassa kāraṇaṃ	444-5
Uddā dve	89
Uddhamṣota	189
Upakappanaka-oja	207
Upajjhāyavattādīnipi	
hāyanakāraṇāni	103
Uppannataṇhāya dīgharattaṃ	
hanatā	355
Ubhopi kāme	
nirapekkho pajaha	430

[E - O]

Erakapatta	149
Ehi bhikkhu	343
Obhāsā pañca	396
Ovādapātimokkhassa	
kālabhedā	153

[Ka]

Kaṇḍambarukkha	135
Kapilamacchassa atītavattu	329
Kalahānaṃ	
vūpasamakāraṇāni	166
Kassa nukho deyyadhammo	
dinno mahapphalo	453
Kākasūra	225
Kiccākiccānaṃ visesatā	282
Kuñjarasālāya vidhi	232
Kumārakassapa	93
Kurudhamma	361
Kusalā akusalamalaṃ	
nīharantiyeve	217

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kusītaṣṣa viṣesaṃ	
nādhigacchati	257
Kokasunakhaluddakassa	
atītavatthu	21
Kokālikassa	
atītavatthu	363
Koṇḍadhānatthera	35
Koṇḍadhānattherassa	
pubbakammaṃ	34-5
Kodha-issā appamatta-	
kopi na kātabbā	193
Kodho mātāpitūsupi	
Buddhādīsupi aparajjhati	399

[Kha]

Khaṇo tumhe mā	
atikkamatha	304-5
Khīṇāsavassa nāma paresaṃ	
mammaghaṭṭanavacanameva	
natthi	420
Khīṇāsavā kāmasukhaṃ	
na sādiyanti	410
Khīṇāsavānaṃ jīvitamarāṇe	
upekkhakova	32
Khīṇāsavānaṃ dinnam	
mahapphalaṃ	356
Khīṇāsavānaṃ	
dhammasaṃvegatā	174
Khīṇāsavānaṃ rāgādayo natthi	419
Khīṇāsavā nāma akkodhanāva	
honti	409
Khīṇāsavā nāma nihitadaṇḍā	416
Khīṇāsavā nāma paresaṃ	
santakaṃ na gaṇhanti	421

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Kha]

Khīṇāsavesu kukkucçaṃ nāma	
na kātabbaṃ	400
Khemakassa pubbakammaṃ	301

[Ga]

Gandhakuṭi	434
Gandhaseṭṭhi	55
Gihipabbajitānaṃ attānaṃ	
rakkhaṇatā	87
Gihipabbajitehi asaṃsaggā	414
Goghātakassa	
kammasarikkhakavipāka	214

[Gha]

Gharāvāsānaṃ dukkhā	288
Gharāvāsānaṃ narakasadisatā	319

[Ca]

Cakkavattisampattitopi	
sotāpatti phalameva varaṃ	124
Candapadumā	237
Candābha	425
Candābhattherassa	
pubbakammaṃ	423-4
Ciñcamāṇavikāya atītavatthu	118
Ciñcamāṇavikāya	
Tathāgataṃ abhūtena	
akkosanaṭā	117
Ciñcamāṇavikāya pathaviṃ	
paviṭṭhatā	117-8
Cittassa niggaṇhane yogo	
karaṇīyo	319

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ca - Cha]

Cittassa pāpaninnatāva	4
Cittasseva padhānāni	164
Cittassūpamā catasso	194
Cūḷadhanuggahapaṇḍitassa atītavatthu	346
Cetiyāni tīṇi	163
Chadvārikārammaṇesu sesāni pidhāya manodvāre kammaṃ paṭṭhapetha	263

[Ja]

Jaṭila	441
Jaṭilattherassa taṇhāmānānaṃ natthitā	445
Jaṭilattherassa pubbakammaṃ	431-2
Jaṭilassa uppatti	440
Jayaparājayānaṃ verāverāni	168
Jayo catubbidho	202
Jighacchāsadiso rogo nāma natthi	171
Jotika	436, 440
Jotikattherassa taṇhānaṃ natthitā	447

[Ña]

Ñātīnaṃ samāgamo sukho	176
------------------------	-----

[Ta]

Taṇhakkhayo sabbasetṭhameva	353
Taṇhā	128
Taṇhā nirayādīsu nibbattāpeti	219

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ta - Tha]

Taṇhāya Gaṅgāsadisatā	231
Taṇhāya natthitā	422
Tiṇassa chinatā	302
Tucchāti vadeti abhikkhaṇaṃ	262
Tejā pañca	396-7
Thera	245

[Da]

Daṇḍassa ṭhapetvā cattāro tasanti	31
Dānacatukka	11, 12
Diṭṭhadhammavedaniyassa aṅgāni cattāri	59
Dinnapiṇḍapātaṃ nissāya arahattatā	344-5
Dibbā rati	375
Dīpapūjāya ānisaṃsā	382
Dukkhalakkhaṇagāthā	256
Duccaritaṃ nāma aññe na jānantīti appamattakampi na kātabbaṃ	303
Duccaritaṃ nāma pacchānutāpaṃ karoti	303
Duccaritakamassa vipākā	299
Duṭṭhesu adussanto mahājanassa patiṭṭhā hotiyeva	408
Dussavanīya	230-1
Dūre vasantāpi Buddhānaṃ abhimukhe ṭhitā viya	293

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Da]

Devadhamma	47-8
Devānaṃ paccuggamanatā	191
Devānaṃ manussagandho yojanasatato paṭṭhāya vāyati	175
Devorohaṇakālassa vidhi	146
Dosassa gahasadisatā	231
Dvārāni sabbāni bhikkhunā saṃvaritabbāni	359

[Dha]

Dhammakaraṇena udakaṃ parissāvesi	427
Dhammaghosaka	432-3
Dhammaṭṭha	242
Dhammadānameva varam seṭṭham	352
Dhammadinnattherī	451
Dhammadhara	244
Dhammaratiyeve seṭṭhā	353
Dhammarasoyeva seṭṭho	352
Dhammā dve	394
Dhammānudhammaṃ paṭipajjantāyeve maṃ pūjenti nāma	174, 365
Dhammo dhammacārinaṃ rakkhati	372
Dhīrā paresampi dānaṃ anumo- ditvā saggaparāyaṇāva	122
Dhurāni dve	327

[Na]

Naggacariyaṃ micchādassanaṃ	49
Naṅgalakulatthera	379

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Na]

Naṭaputtakattherassa sabba- yogaṇaṃ atikkantatā	448
Naraṃ maccu ādāya gacchati	270-1
Navakassa santikepi añjalitabbo	263
Nidhikumbhiyo catasso	437
Nibbānasukhasadisaraṃ sukhampi natthiyeve	169, 171, 173
Niyatāniyatagatika	113
Niravasesadāna	58
Nesādakule nibbata- kāraṇāni	18-9

[Pa]

Paccekabuddhānaṃ anumodanagāthā	236
Pañcaggadāyaka	367
Pañcachiddageha	418
Pañcasusīlyakammakāraka	226
Pañhā cattāro	113, 351-2
Paññācakkhu cakkhumantova	114
Paṇḍita	242-3
Paṇḍitānaṃ atītānāgata- paccuppannakhandhesu anālayatā	343
Paṇḍitānaṃ amatatā	376
Paṇḍitānaṃ avañcanatā	403
Paṇḍitānaṃ nindapasamsāva pamāṇā	210
Paṇḍitena saddhiṃ saṃvāso sukho	176

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Paṇḍukambalasilā	141
Padavārā tayo	
pādachiddāni dve	140
Padussantānaṃ anayabyasana-	
kāraṇāni dasa	44-5
Pabbajita	397
Pabbajitakiccassa	
matthakatā	379, 380
Paraṃ ovaḍantena attā	
sudanto kātabbo	91
Paraṃ ovaḍantena paṭhamameva	
attā patirūpe patiṭṭhāpetabbo	90
Paradārasevanāya dosā	300
Paralābhaṃ patthentassa	
jhānāni nuppajjanti	366
Paravajjānupassissa ādīnavā	239
Paresaṃ pattim yattakānaṃ	
deti, tattakaṃ vaḍḍhati	384
Parassa vajjaṃ sukheneva	
passitabbaṃ	238
Pasannacittānaṃ ānisaṃsā	5
Pasādabhañña	393
Pāpaṃ vipākadukkhavasena	
pacceti	22
Pāpakammaṃ katvā	
cirappakaṃ niraye paccanti	297
Pāpakammaṃ kusalena	
pihitaṃ	110
Pāpakammaṃ nāma appakanti	
na avamaññitabbaṃ	10
Pāpassa ubhayattha dukkhameva	4

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Pa - Pha]	
Pāpassa paccāpaccatā	9, 10
Pāpānaṃ akaraṇaṃ sukhaṃ	326
Pāpāni appamattakānipi	
parivajjeyya	15
Pāmojjabahula	376, 381
Pārāpārānaṃ visesatā	395
Piṇḍapātadānassa vipākātā	354
Piṇḍolabhāradvājassa	
pāṭihāriyāni	133
Puññaṃ nāma appakanti na	
avamaññitabbaṃ	13
Puññaṃ ubhayattha	
sukhameva	6, 7
Puññaṃ pāpānaṃ pahīnatā	423
Puttaviyogadukkha	93
Purisājānīyassa uppajjana-	
ṭṭhānāni	161
Phāsuvihāro nāma niccakālaṃ	
dullabho	304
[Ba]	
Bahubhaṇḍikabhikkhussa	
atītavatthu	46
Bālajanassa vañcanatā	403
Bālajanānaṃ	
saṃsīdanaṭṭhānaṃ	108
Bālā parassa dānaṃ anabhi-	
nanditvā duggatiparāyaṇāva	122
Bālehi saddhiṃ sabbametaṃ	
dukkhaṃ	176
Biḷālapādakaseṭṭhi	12
Buddhadattiyavimāna	196
Buddhabuddhasāvakaṇaṃ	
guṇā	292

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ba]

Buddhavacanakathanānaṃ	
ānisaṃsāni	329
Buddhā nāma hetusampannānaṃ	
attānaṃ adassetvā na	
pakkamanti	368
Buddhā ekaṭṭhāneyeva	
nibaddhabhikkhaṃ na	
gaṇhanti	204
Buddhā paṭipāṭiyā piṇḍāya	
carimsu	106
Buddhānaṃ avijahita-udānaṃ	80
Buddhānaṃ ekapuggalepi issā vā	
doso vā natthi	187
Buddhānaṃ padacetiyānaṃ	
adhiṭṭhāyeva paññāyati	126
Brāhmaṇa	395, 400, 402, 405, 406, 407, 409, 410, 411, 412, 414, 416, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 426, 427, 430, 445, 447, 448, 450, 452, 454
Brāhmaṇo brāhmaṇaṃ	
paharanto nāma natthi	399
[Bha]	
Bhayāni tīṇi	274
Bhavataṇhāya ādīnavā	332
Bhikkhu	248

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Bha]

Bhikkhūnaṃ vuḍḍhikāraṇāni	162
Bhikkhunā nāma kāyādīni	
rakkhitabbāni	212
Bhikkhunā nāma kāyādīhi	
upasantarūpena	
bhavitabbaṃ	261, 378
Bhikkhunā nāma dukkhato	
muccitum vāyamitabbameva	377
Bhikkhunā nāma pavivittena	
bhavitabbaṃ	294
Bhikkhunā nāma nāmarūpe	
arajjanto hoti	369
Bhikkhunā nāma	
hatthapādavācāhi saṃyatena	
bhavitabbaṃ	362
Bhijjanadhammaṃ bhinnānaṃ	180
Bhogāya dummedhaṃ hanatā	355
[Ma]	
Maggāmagga	412
Maṅkūnaṃ ādīnavā	229
Majjhataḍḍhātuka	130
Matakasīsaṃ ākoṭetvā	
nibbattaṭṭhānassa jānā-	
jānatā	449
Matakā eva bahutarā	270
Maraṇadhammaṃ mataṃ	180
Mahā-upaṭṭhānāni tīṇi	7
Mahākāla-upāsakassa	
pubbakammaṃ	96
Mahāpuṇṇā pañca	238

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mahābrahmānaṃ pītisukheneva vītināmanatā	167
Mahāmoggallānassa ananurūpāni maraṇāni	42-3
Mahāmoggallānassa pubbakammaṃ	43
Mahimsakumāra	46
Mātāpitūnaṃ upaṭṭhahanaṃ sugatiparāyaṇaṃ	326
Mātāpituposanaṃ nāma porāṇakapaṇḍitānaṃ āciṇṇameva	314
Mānā tayo	164
Māradhītarānaṃ palobhanaṃ	128
Mārassa dhītarā tisso	128
Mālāgandhādīhi pūjentāpi na mama pūjaṃ karonti nāma	365
Muducittassa ānisaṃsā	24
Muni	249, 250
Meṇḍakaseṭṭhi	232, 433
Meṇḍakaseṭṭhissa pubbakammaṃ	232
Mohassa jālasadisatā	231

[Ya]

Yakkhā satta	437
Yattha adhikaraṇaṃ uppannaṃ, tattheva tasmim vūpasante aññattha gantuṃ vaṭṭati	308
Yamakapāṭihāriya	138-9
Yonīnaṃ vatāni	230

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ra]

Ragā	128
Rajjaṇca nāmetam pamādaṭṭhanaṃ	324
Ratanasuttassa ānisaṃsāni	274
Ratimca aratiṃ ca pahāya ṭhitatā	448
Rasaṃ nissāya manaṃ naṭṭhatā	430
Rāgassa aggisadisatā	231
Rukkhassa chāyāya nisīditvā samaṇadhammaṃ karimsu	373
Rūpanandā	72
Rūpassa asārātā	339
Rohiṇīnadī	165-6

[La - Va]

Lajjitabbena alajjamānā duggatiparāyaṇāva	305
Lokapālā cattāro	389
Vaṭṭameva patthenti	38
Vatthukilesakāmesu titthi nāma natthi	156
Vanam nissāya dukkham pattam	265
Vayesupi tisu appamattatā	87-8
Vassasataṃ jīvato ekāhampi jīvitam seyyo	270-1
Vinicchayassa kattabbakiccāni	241
Vipākāvasesassa ānisaṃsā	26-7, 41, 96, 299, 355
Vissāsānaṃ paramaññatitā	173
Vīriyaṃ nāmetam satteti kattabbameva	358

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Va]

Veyaggha	284
Veram averena upasammati	281
Veram no verena upasammati	281

[Sa]

Sakalābhasantuṭṭhasseva	
jhānādīni uppajjanti	366
Saccakathanādīni tīṇi	204
Sattavassikā khīṇāsavasāma-	
ṇerā cattāro	392, 416
Satta,saṅkhāresu piyāppiyam	
na kātabbam	179
Sattā taṇhāsotaṃ	
amatikkamituṃ na sakkonti	340
Sattānaṃ ajīrakā nāma	
natthitā	77
Satthā upakam ājīvakaṃ	
addasa	349, 350
Satthā balavapītipāmojjaṃ	
uppādeti	381
Santatimahāmatassa	
atītavatthu	51-2
Santuṭṭhānaṃ dhanatā	173
Sappurisadhammasseva jarā	
natthi	77
Sabbattha saṃvutabhikkhu	
sabbadukkhā pamuccati	360
Sabbasattānaṃ jīvitam	
marañapariyosānaṃ	70
Samaṇa	247

Padānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Samaṇabrāhmaṇānaṃ	
visesatā	397
Samāgamā tayo	277
Sammā paṭipannānaṃ daharatā	
natthi	392
Sammāsambuddhampi ekacce	
garahanti	210
Sahāyam labhato ekacāri-	
kabhāvova seyyo	322-3
Sādhurūpa	246
Sāsanassa osakkāpanānaṃ	
ādīnavā	328-9
Sāsane pabbajitānaṃ arahattaṃ	
niṭṭhaṃ gato nāma	349
Sīlaṃ sabbavayesu sobhati-	
yeva	326
Sīlasampannānaṃ lokassa	
piyatā	317
Sukhaṃ tividhaṃ	33
Sukhasāmaṇerassa	
atītavatthu	55
Sucaritaṃ pāmojjameva janeti	303
Sucaritameva aññasmiṃ	
ajānantepi kātabbam	303
Sundarasamuddattherassa	
atītavatthu	430-1
Suppabuddhassa pathaviṃ	
paviṭṭhatā	29
Subhaddaparibbājakassa pañhā	
tisso	240
Sussavanīya	230
Sūkarapetassa pubbakammaṃ	259

Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā	Padānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Sa]		[Sa]	
Setṭhā cattāro	253-4	Sotāpannānaṃ pihitāpāya-	
Sekabhayāni kāmāṃ		dvāratā	125
nissāya uppajjanti	185	Sotāpannā na pāṇātipātāṃ	
Sokabhayāni piyameva		karonti	18
nissāya uppajjanti	181	Sopānāni tīṇi	146
Sokabhayāni pematova		[Ha]	
jāyanti	182	Hitā, hitakammānaṃ	
Sokabhayāni ratim nissāya		dukkarasukaratā	99
uppajjanti	183		

Dhammapadaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Nāmānaṃ anukkamaṇikā

Nāmānukkamo Piṭṭhāṅkā

[A]

Aggadhanuggahapaṇḍita	345
Aggālavacetiya	111, 194
Aggālavavihāra	112
Aggidattabrāhmaṇa	78, 156-60
Aṅkura	142-4
Aṅga (raṭṭha)	157, 160
Aṅguttarāpa (raṭṭha)	232
Aṅgulimāla	120-1
Aṅgulimālatthera	100-1, 452-3
Aciravatīnadī	329
Ajagarapeta	39, 41
Ajātasattu	43, 97, 168, 439, 446
Atula-upāsaka	209
Attadattatthera	102-3
Anāthapiṇḍika	7, 10, 35, 92, 123, 125, 228, 290-2, 300, 321
Anitthigandhakumāra	183-5
Anurādhapura	334-5
Anuruddhatthera	141, 143, 192, 194
Abhayarājakumāra	108-9
Asaññataparikkhārabhikkhu	10-1
Ahichattanāgarāja	157

Nāmānukkamo Piṭṭhāṅkā

[Ā]

Ānandatthera	18, 29, 49, 50, 53, 65, 71, 79, 80, 82, 86, 98-9, 115, 134, 153-4, 161, 207, 211, 219, 230-1, 240, 268-9, 275, 289, 308, 321, 332, 430
Ālavīraṭṭha	111-2, 169-70, 195

[I - U]

Indakadevaputta	142-4
Isigili	160
Uggaṇagara	290-1
Uggasetṭhi	291
Uggasetṭhiputta	290
Uggasena	340-2, 345
Ujjhānasaññitthera	239
Uttarakuru	144, 437-8, 447
Uttaramāṇava	150-2
Uttarā	66
Uttarā upāsikā	196, 200-2
Uttarātherī	70
Udayitthera	220
Udenacetiya	160
Upaka-ājīvaka	349-50
Upanandasakyaputta	88, 90

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[U]

Upavāṇatthera	453
Upālitthera	92
Uppalayakkha	437
Uppalavaṇṇātherī	137
Ubbarī	332

[E]

Erakapattanāgarāja	149-50, 153
Ekaśāṭaka	3
Ekudānatthera	243-4

[Ka]

Kakusandha (Buddha)	153, 332
Kaṭatthayakkha	437
Kaṭṭhavāhana (rājā)	86
Kapilatthera	327, 329, 331
Kapilavatthu	165, 192
Kasakandayakkha	437
Kassapa (Buddha)	34, 39, 93, 145, 149, 153, 163-4, 255, 259, 327-9, 444
Kālatthera	99, 100
Kāvīrapaṭṭana	334-5
Kāsikagāma	168
Kisāgotamī	270-1
Kukkuṭamittanesāda	15-8, 20
Kuṇḍakoliya	426
Kuṇḍadhānavana	426
Kumārakassapatthera	92-5
Kururaṭṭha	126, 157, 160
Kusināra	239

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kevaṭṭagāma	328-9, 331
Kokanuda (pāsāda)	85
Kokasunakhaluddaka	20-22
Koṭipabbatamahāvihāra	334
Koṇḍadhānatthera	33, 35, 37
Koṇāgamana (Buddha)	153
Koliyanagara	165
Kosambinagara	308
Kosalaratṭha	156
Kosalarāja	49, 134, 157, 168, 171, 173, 315-6, 320, 337

[Kha - Ga]

Khemakasetṭhiputta	300-1
Khemā	339-40
Gaṅgā (nadī)	130, 148-9, 274-9
Gandhakuṭi	107, 117, 136, 170, 219, 232
Gandhakumāra	55
Gandhamādanapabbata	57-8, 234, 236, 431
Gandhasetṭhi	55-7, 59, 60
Gijjhakūṭa	39, 206, 258, 298
Goghātakaputta	213-4, 216
Gotamacetiya	160
Gotama (Buddha)	8, 41, 50, 65, 112, 116-7, 133-4, 160, 163, 185-6, 248-9, 286, 296-8, 307-8, 312-3, 324, 348

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ga - Gha]

Gosīṅgasālavana	160
Gharaṇī (upāsikā)	136

[Ca - Cha]

Candakumāra	46, 48-9
Candapadumā	232
Candābhatthera	423
Candābhabrāhmaṇa	425-6
Ciñcamāṇavikā	116, 118-9
Cittagahapati	289-90
Cundasāmaṇera	137
Cūḷa-anāthapiṇḍika	92, 136, 142
Cūḷakāla-upāsaka	101-2
Cūḷadhanuggahapaṇḍita	345-8
Cūḷapanthakatthera	419
Cūḷasāri	224, 226
Cūḷasubhadda	290-4
Cūḷekasāṭakabrāhmaṇa	1, 3, 4
Chabbaggi bhikkhū	31-2, 211-2, 242-3

[Ja]

Jaṭilattthera	431
Jaṭilaseṭṭhi	440-2, 444
Janapadakalyāṇī	72, 75
Jambudīpa	8, 43, 150, 232, 234-5, 238, 321, 345, 347, 438, 442, 450
Jīvaka	68
Jīvakambavana	160

Nāmānukkamo

[Ja]

Jetavana 1, 4, 7, 10-1, 14, 20,
22, 24, 31-3, 45, 49, 53,
55, 64, 70-2, 75, 77, 88,
90, 92, 95, 90, 101-2,
104, 107, 109-11, 115-7,
119, 123, 153, 155-7,
161-2, 168, 170-1,
178, 180-1, 183, 185,
188, 203, 209, 213,
217-8, 220, 224, 226-7,
229, 239, 241, 242-4,
246, 248-51, 253,
255-6, 262, 264, 266,
268, 270-1, 280, 283,
289-90, 292, 294,
296-7, 300-1, 303-6,
310, 315-6, 320, 327,
329, 337, 345, 348,
350-1, 420-3, 428, 449,
452-3

Jotikatthera 446-7
Jotikaseṭṭhi 436-8, 440,
443, 446

[Ta]

Takkasilā (raṭṭha)	214, 278, 346
Tāpanā	327
Tāvatiṃsa	5, 34, 142, 190, 194, 351
Tissatthera	174, 218-20

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ta - Da - Dha]

Tissadahara	227-9
Tusita	76
Todeyyagāma	163
Dabbamallaputta	207
Daharabhikkhu	104-5
Disāpāmokkha	346
Disāmukhayakkha	437
Dīghavāpī	334
Duṭṭhagāmaṇi	334
Devadatta	92, 94, 97-8, 446
Devahitabrāhmaṇa	453-4
Dhanañcayaseṭṭhi	232, 291
Dhammadinnattherī	451-2

[Na - Pa]

Naṭaputtakatthera	447-8
Nandiyakulaputta	189-91
Nigaṇṭhanāṭaputta	131
Nigrodhārāma	28, 105, 192
Pañca-upāsaka	226-7, 229, 231
Pañcasatavipassakabhikkhu	107-8
Pañcasikha-	
gandhabbadevaputta	146, 175
Paṭācārā	171-2
Paṇḍukambasilā	141-2
Padumuttara (Buddha)	92, 339
Padhānikatissatthera	90-1, 256
Parijññabrāhmaṇaputta	311, 315
Pālīeyyaka	321-2
Pāveyyaka (hatthi)	320-1

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Piṇḍolabhāradvājatthera	131-2
Pippaliguḥā	5
Pilindavacchatthera	419, 420
Pilotikatissatthera	53, 55
Puṇṇa (dalidda)	196, 199
Puṇṇa (dāsa)	232
Puṇṇa (dāsī)	206-9
Pubbārāma	37, 423
Pesakāradhītā	111, 113, 115
Poṭṭhilatthera	262, 264

[Ba]

Bandhumatīnagara	51, 433
Bahubhaṇḍikabhikkhu	45, 49
Bārāṇasī	26-7, 46, 48, 55, 78, 81, 95, 149, 150, 163, 189, 193, 233, 279, 334-5, 344, 346, 349, 423-4, 431, 440
Bālisika-ariya	250-1
Biḷālapādakaseṭṭhi	11-3
Bimbisāra	108, 133, 274, 277, 339, 437
Buddhaghosa	456
Beluvapaṇḍuvīṇa	146
Bodhirājakumāra	85, 88
Brahmadatta	337

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Bha]

Bhattabhatikaseṭṭhi	60
Bhaddiyanagara	232, 237 282, 442
Bhaddiyabhikkhū	282-3
Bhesakaḷāvana	85
Bhokkantagāma	334-5

[Ma]

Magadharaṭṭha	160
Maṇikāraikulūpaka- tissatthera	22, 24
Mallaraṭṭha	239
Mallikādevī	75-7, 120
Mahā-anuruddhatthera	334
Mahā-ekasātakabrāhmaṇa	2
Mahākassapaṭṭha	5-6, 187, 335
Mahākāla-upāsaka	95, 97
Mahātissatthera	335
Mahādhanavāṇija	14-5
Mahādhanaseṭṭhi	81-2, 84
Mahāpadumakumāra	118
Mahāpanthakatthera	419
Mahāpuṇṇagāma	334
Mahāmuniḡāma	334
Mahāmoggallānatthera	39, 41-5, 131-2, 137-8, 141-2, 145, 147, 157, 190, 203, 220-1, 251, 258, 298, 342, 417-8, 422

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mahālicchavī	274
Mahāvana	160, 287, 299
Mahimsakumāra	46, 49
Māgaṇḍiyabrāhmaṇa	126
Mātali	146
Māra	126, 129, 130, 167, 254, 324, 326, 348-9, 434
Migadāya	81
Migadhenu therī	94
Meṇḍakaseṭṭhi	232, 237-8, 433, 442

[Ra]

Raṭṭhapālakulaputta	428
Rājagaha	5, 16, 20, 39, 66, 92, 98, 130-2, 134, 187, 195-6, 199, 206, 258, 274, 277, 284-5, 332, 335, 341-2, 425, 428, 436, 443, 449, 451
Rāhulakumāra	72
Rāhulatthera	106, 348
Rūpanandā	72-4
Rūpanandātherī	72, 75
Revatattthera	109, 423
Revatī	189
Rohinī khattiyakañṇā	192

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[La]

Lakuṇḍaka-atimbara	334
Lakuṇḍakabhaddiyatthera	244-5, 283-4
Lakkhaṇatthera	39, 258-9
Lājadevadhītā	5-7
Lāludāyitthera	220-2
Lāḷudāyitthera	4, 77, 80
Licchavī	182, 274-5, 277

[Va]

Vaggumudā (nadī)	299
Vaṅḡisatthera	449, 450
Vaṅḡisabrāhmaṇa	449-50
Vajirabāhuyakkha	437
Vajirayakkha	437
Vajjiputtakabhikkhu	287, 289
Vajjiraṭṭha	288
Vinicchayamahāmatta	241-2
Vipassī (Buddha)	51, 153, 232-3
Visākha (upāsaka)	451
Visākhā (upāsikā)	37-8, 53, 64-6, 92, 104, 181-2, 228, 232, 291, 321
Vepulla	160
Vebhāra	160
Vesālīraṭṭha	173, 182, 273, 275, 287, 288, 299
Vessantara	106

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vessabhū (Buddha)	153
Veḷugāma	175
Veḷuvana	15, 39, 41, 66, 97-8, 108, 160, 187, 196, 211, 222, 258, 273- 4, 284, 298, 331, 335, 339, 340, 419, 431, 446-8, 451

[Sa]

Sakka (devarāja)	8, 134, 136, 146, 175-7, 194, 293, 347, 350, 417-8
Sakka (raṭṭha)	165
Saṅkassanagara	130, 145-7
Saṅkhabrāhmaṇa	278
Santatimahāmatta	49, 53
Sammajjanatthera	109-10
Sāketa	204
Sāgata	327
Sādhinī	327
Sānusāmaṇera	316, 230
Sāriputtatthera	42, 49, 60, 62, 145-8, 197, 220-1, 224, 251, 266-7, 417, 421

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sāvatthī	1, 11, 33, 35, 38, 46, 60, 64, 72, 99, 101, 116, 134, 145, 157, 163, 178, 182-3, 209, 213-4, 218, 228, 241, 247, 250, 253, 256, 264, 280, 290, 294, 311, 321, 328, 337, 420, 428
Sikhī (Buddha)	153
Sirimā (gaṇikā)	66, 68-9, 200, 202
Sīvalitthera	426-7
Sukhakumāra	60
Sukhasāmaṇera	55, 61-3
Sudattā (kumārī)	181
Suddhodanamahārāja	105, 107
Sundarasamuddatthera	428, 430, 431

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅkā
[Sa - Ha]	
Sundarīparibbājikā	296-8
Suppabuddha	28-30
Suppavāsā	426
Suppārakapaṭṭana	334-5
Subhaddaparibbājaka	239-40
Subhaddā	292-3
Sumaṅgalasetṭhi	39
Sumana (kuṭumbika)	334
Sumanadevī	232
Sumanasetṭhi	66, 196
Sumanā (kuṭumbikassa dhītā)	334
Suvaṇṇabhūmi	334
Susīmamaṇava	278
Sūriyakumāra	46-9
Seyyasakatthera	4
Sotāpanna	18, 147, 150-1
Somadattakumāra	78-9
Himavanta	118, 324

Dhammapadaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapoththakaṃ, Syā = Syāmapoththakaṃ,
I = Iṅgalisapoththakaṃ, Ka = kesuci Marammapoththakesu dissamānapāṭho,
Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapoththakesu dissamānapāṭho.

Dhammapadaṭṭhakathāya

Nānāpāṭhā

Piṭṭhankā

[A]

Akusalameva = Akusalamūlaṃ (Sī)	227
Akhipitvā = Pakkhipitvā (Syā, Ka)	148
Agarukanti = Atigarukanti (Syā, Ka)	104
Agahaṇo = Agahaṇo anaṅgaṇo (Sī)	405
Agāravabhūtā = Aṅgārabhūtā (Sī)	223
Aggikkhandho pavattati = Aggikkhandhassa pavattiṃ (Sī)	139
Aṅkuse vā kuntatomare vā = Aṅkusaṃ vā tunnaṃ vā tomaraṃ vā (Syā)	314
Accayāsi = Accasarā te (Sī, Syā)	451
Accāyaṃ = Athāyaṃ (Sī, Syā)	89
Ajja vā suve vāti = Ajja ajjevāti (Sī, Syā)	103
Añjanasannibho = Añjanavasabho (Sī, Syā)	361
Añjalikammādīhi ca = Balikammādīhi ca (Sī)	401
Aññāṇī = Anaññamano (Syā)	68
Aṇumattampi = Tilamattampi (Syā)	34
Atisukhumālo = Atisukumālo (Sī, Ka)	385
Atītattā = Atigatattā (Sī)	406
Atula = Atulālaṃ (Sī)	210
Attaghātāya = Attaghaññāya (Sī, Syā)	100
Attaghātāyeva = Attaghaññāyeva (Sī)	100
Attanā hi = Attanāva (Sī, Syā)	101

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Atthi = Natthi (Sī)	243
Anugacchantiyo = Anapagacchantiyo (Sī)	128
Anolokento viya = Attamano olokento viya (Sī)	224
Anosādetvā = Anosāretvā anusāretvā (Ka)	358
Antaragavesitāya = Randhagavesitāya (Sī)	239
Antaradhānamantaṃ = Antaradhāpanamantaṃ (Sī)	425
Antarameva = Randhameva (Sī)	239
Aparajjhanabhāvena = Aparajjhanavasena (Syā)	238
Abbūhaṇaṃ = Abbāhanaṃ (Syā, Ka)	254
Abhinandantāni = Abhinandathāti (Sī), Abhinandantā (Ka)	191
Ayaṃ no atthoti = Ayaṃ ayaṃ atthoti (Sī)	6
Avattasamādāno = Avaṭṭhitasamādāno (Syā)	302
Aviññū = Aññāṇī (Syā, Ka)	250
Asadisadānaṃ nāma = Yassa kassaci nāma (Sī, Syā)	122
Asampattesu = Appamattesu (Ka)	247

[Ā]

Ākāsaṅgaṇe = Rājaṅgaṇe (Syā)	363
Āgatāti = Āgatāgataṃ (Sī)	184
Āgantvā = Gantvā (Sī)	104
Ācikkhanto = Āvikaronto (Sī)	50
Ānayiṃsu = Āropayiṃsu (Sī)	221
Ānubhāvaṃ = Manussabhāvaṃ (Sī), Mahānubhāvaṃ (Syā)	388
Ārocetvā = Ārocāpetvā (Sī)	300
Āsayā = Bilāsayā (Ka)	378

[I]

Itthaṃ sudaṃ = Idaṃ suttaṃ (Ka)	74
Idaṃ vā = Aññaṃ vā (Sī, Ka)	45
Idāni katena = Idāneva khettaṭṭhāne (Syā)	3
Idāni so kassa = Na idāni so kassaci (Syā)	398
Idāneva = Idha (Sī, Syā)	115

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[U - Ū]

Uggaṇhitvā = Paggaṇhitvā (Sī)	262
Uttāno = Parivattamāno (Syā)	23
Uttāsesum̐ = Uttāpetum̐ ārabhimsu (Ka)	336
Uddāmoti = Utrāsoti (Ka)	30
Upetīti = Karoti (Syā, Ka)	77
Ubbarī nāma = Upari nāma (Ka)	332
Ūrūsu = Ure (Ka)	318

[E]

Ekaṁ = Sakaṁ (Sī)	305
Ekantameva = Na ekameva (Sī)	231
Ekekassa = Ekekassa satassa (Syā)	373
Etaṁ = Evaṁ (Sī)	10
Etampi ummattakaṁ = Etaṁ pitumattakaṁ (Sī, Ka)	417
Evaṁ ayuttakaṁ = Etaṁ ettakaṁ (Syā)	40
Evarūpaṁ padaṁ = Evarūpassa saddaṁ (Ka)	151

[O]

Ogalitvā = Obhijjitvā (Syā)	389
Otarathāti = Uṭṭhahathāti (Sī, Ka)	36
Otāraṁ = Okāsaṁ (Ka)	14, 65, 371
Ottharantī = Otthataṁ (Syā, Ka)	98
Opānabhūtanti = Āpānabhūtanti (Sī)	228

[Ka]

Kaṭhinaṁ = Tikhiṇaṁ (Sī), Thīnaṁ (Syā)	371
Katipāheneva = Katipāhasseva (Syā, Ka)	450
Kathitaṭṭhānatova = Ṭhitaṭṭhānato (Sī, Syā)	259
Kampetum̐ = Harāpetum̐ (Sī)	8
Karontena = Tena (Syā, Ka)	87
Kākiyā = Kākāya (Ka)	265

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kāḷaṃ = Kalaṅkaṃ (Sī), Kāḷakaṃ (Syā)	37
Kiccaṃ na niṭṭhitaṃ = Kiccaṃ natthi (Syā)	268
Kimiloti = Kimbiloti (Sī, Syā)	386
Kilesadarathānaṃ = Saṃkilesadarathānaṃ (Sī), Kilesadarānaṃ (Syā)	395
Kuraragharaṃ = Kulagharaṇagaram (Ka)	369
Kurudhamme = Garudhamme (Ka)	361
Kurudhammo = Garudhammo (Ka)	361
Kulasantakaṃ = Kulaṃ (Sī, Syā)	311
Ko = Koci (Ka)	17

[Kha]

Khajjakamaṃse = Bhajjitamaṃse (Sī), Khajjamamaṃse (Syā)	82
Khandhāni = Pabbāni (Sī)	437
Khāditvāva = Sāyitvāva (Sī)	403
Khāditunti = Vañcetunti (Ka)	425
Khīye = Lakkhena (Sī, Syā)	148

[Ga]

Gacchantiṃ = Gacchatīti (Sī), Gacchissatīti (Ka)	113
Gacchanti = Āgacchanti (Sī)	158
Gaṇhituṃ = Pāpuṇituṃ (Ka)	93
Gatiyā = Duggatiyā (Syā, Ka)	297
Gatiyeva = Duggatiyeva (Syā, Ka)	297
Gantvā = Āgantvā (Sī)	6
Gantvā = Nisīditvā (Ka)	65
Gantukāmo = Gaṇhitukāmo (Sī)	131
Gabbhavokkantiṃ = Gabbhāvakkantiṃ (Sī, Syā)	275
Gahananissitaṃ = Gehanissitaṃ (Sī)	430
Gāthākathanato = Tatiyagāthāto (Sī)	276

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ca]

Cīvaram̐ = Cīvarakaṇṇam̐ (Sī, Ka)	68
Cūḷakaniṭṭha = Pillaka (Sī)	390
Celapaṭīkam̐ = Celapattīkam̐ (Sī)	86

[Cha]

Chakkhattum̐ = Sattakkhattum̐ (Ka)	128
Chaṇavāre = Chaṇacāre (Ka)	288
Chātajjhatoṇṇi = Nipajjantopi (Sī)	68
Chijjimsu = Bhijjimsu (Syā, Ka)	117
Chinditukāmatā = Chinditukāmatācittam̐ (Syā)	265

[Ja]

Jaṭilatttheram̐ = Jotiyatttheram̐ (Sī), Jotikattheram̐ (Syā)	431
Jaṇṇunā = Jattunāva (Sī), Jannunāva (Syā)	151
Jayakusumavaṇṇānissa = Guṇḍjavaṇṇānissa (Sī)	390
Jitam̐ yassa = Jitamassa (Sī, Syā, Ka)	128
Jīvitavuttimanallīnena = Jīvitavuttiṃ anu-anallīnena (Sī), Jīvitavuttiyā alīnena (Syā)	226

[Tha]

Ṭhatvā = Katvā (Sī)	311
Ṭhapāpesi = Chupāpesi (Sī)	193

[Da]

Ḍāhena = Dosena (Ka)	100
----------------------	-----

[Ta]

Tam̐ ṭhānam̐ = Tattha (Ka)	14
Tam̐ = Tasmā (Syā, Ka)	252
Tam̐ = So (Syā, Ka)	80
Taṇhātāsena = Taṇhāvasena (Ka)	416
Taṇḍule mināpetvā = Taṇḍulam̐ ekanāḷimattam̐ gahetvā (Ka)	237
Tattheva = Tattheva (Syā, Ka)	47
Tadupiyena = Tadanucchavikena (Sī), Tadanurūpiyena (Ka)	171

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Tadupiyena = Tadanurūpena (Sī, Ka)	315
Tamatthaṃ = Hatthisālaṃ pavisitamattaṃ pana (Syā, Ka)	314
Tambamattikasadisā = Tambavammikasadisā (Sī, Syā)	135
Tasseva = Tattheva (Syā)	57
Tādinoti = Yasassinoti (Syā)	386
Timsamattāpi = Samantāpi (Sī)	337
Tiṇaṃ āharati = Goṇācārikaṃ carati (Ka)	341
Tiṇahārako = Kājahārako (Sī)	386
Titthaṃ = Tattha (Sī)	184
Tumhākaṃ = Amhākaṃ garu (Sī)	439
Tusitabhavane nibbatti = Papatā (Sī)	114
Te = Me (Sī)	428
Tenevākārena = Kena kāraṇena (Syā, Ka)	77

[Da]

Dakkhissati = Rakkhissati (Ka)	13
Daṇḍakaraṇapīḷite = Daṇḍakaramarapīḷite (Sī)	324
Daṇḍako viya = Daṇḍakoṭiyaṃ (Sī, Ka)	34
Daṇḍena ghaṭṭesi = Daṇḍakena yantesi (Sī)	23
Datvā = Adattha (Sī)	143
Daḷhaṃ = Gālhaṃ (Sī)	132
Dāpesi = Ṭhapesi (Syā)	67
Dukkhassantakiriyaṃ = Dukkhassantaṃ kiriyāya (Ka)	331
Dutiyaṃ = Tiyaṃ (Sī)	360
Duppaṭipanno = Duppaṭipajjo (Sī)	284
Dussante = Dasante (Sī)	82
Dūraṃ gatova = Dūratova (Syā)	239
Devahitabrāhmaṇassa = Devaṅgikabrāhmaṇassa (Sī)	453
Dvādasa = Ekādasa (Sī)	455
Dvādasayojanikaṃ = Dvādasahatthaṃ (Syā)	5
Dvārarakkhikaṃ = Dvārarakkhitaṃ (Ka)	304

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Dha]

Dhanadhaññādiko ceva = Dhaññādiko ceva (Sī)	290
Dhammakaraṇaṃ = Dhammakarakaṃ (Sī, Syā)	237
Dhammasaṃsandana = Sammantana (Sī, Syā)	325
Dhammikaṃ = Dhammikattā (Sī)	314
Dhārāvegena = Vātavegena (Ka)	107
Dhūpayamānāya = Pacamānāya (Syā)	25

[Na]

Naṅgalakulattheraṃ = Naṅgalakūṭattheraṃ (Syā)	378
Naccāma, gāyāmāti = Naccissāma gāyissāmāti (Sī, Syā)	65
Nattāya = Dantāya (Sī)	182
Natthīti = Atthīti (Sī)	6
Nadito = Turitena (Sī)	157
Nappatirūpaṃ nu kho = Patirūpaṃ nu kho (Syā, Ka)	71
Nalāṭaṃ = Lalāṭaṃ (Syā)	73
Nālaṃ thutaṃ = Nālattha taṃ (Sī)	368
Nikaḍḍhanto = Niggaṇhanto (Sī, Syā)	135
Nikkhaṃ = Nekkhaṃ (Sī)	210
Nikkhamathāti āha = Tiṭṭhathāti āha (Sī)	35
Nikkhamīti = Nikkhamitvāti (Sī, Ka)	418
Niṭṭhānaṃ patto = Nibbānaṃ patto (Syā), Nibbānappatto (Ka)	454
Nidhāya daṇḍaṃ = Nihitadaṇḍo (Sī)	53
Nipati = Vipphandi (Sī, Syā)	318
Nipphannaṃ = Nipphannanti maññamānā (Syā)	71
Nibbindanto = Nibbinno (Sī)	255
Niyyādento = Nipphādento (Ka)	190
Nivikassa = Vikkayikassa (Sī)	334
Nīcāsanaṭṭhānaṃ = Nibbānaṭṭhānaṃ (Sī, Ka)	62

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Pakkantamatte = Pakkamante (Sī)	245
Pakkuthitaṃ = Pakkaṭṭhitaṃ (Sī)	201
Pakkhipāpetvā = Ākirāpetvā (Sī, Syā)	383
Paceyyāsīti = Peseyyāsīti (Ka)	385
Pañca-upāsake = Pañcasata-upāsake (Sī), Pañcasate upāsake (Ka)	226
Pañcasatakulike = Pañcakulasatike (Sī)	328
Pañcādhikā = Ekenūnā (Sī, Ka), Ekenūne (Syā)	455
Pañcādhikāni = Ekūnāni (Sī), Ekenūnāni (Syā)	455
Paṭicchādento = Paricchindanto (Sī)	132
Paṭibhānānaṃ = Paṭisambhidānaṃ (Sī)	349
Paṭiyādessāmīti = Paṭijaggissāmīti (Sī)	274
Paṇḍuraṃ = Paṇḍupuraṃ (Sī)	280
Pattesu ca = Mahattesu ca (Ka)	247
Padittaṃ = Padīpitaṃ (Sī), Paridāyhitāṃ (Ka)	158
Panuditvā = Opuṇāpetvā (Sī)	248
Pannago = Pannako (Sī, Syā)	388
Pabbate = Sabbete (Ka)	207
Pabhaṅguraṃ = Pabhaṅguṇaṃ (Syā)	70
Paramasukhumālo = Paramasukumālo (Sī, Ka)	384
Pariṇato = Parijīṇṇo (Sī)	245
Paribhuñjituṃ = Paribhuñjituṃ arahasi (Syā)	409
Parisāyaṃ = Parisatiṃ (Sī)	274
Pavisati = Pavisantī (Syā, Ka)	117
Pavisetvā = Piñchetvā (Sī), Vijaṭetvā (Syā)	218
Pavedeyyāsi = Vadeyyāsi (Sī, Syā)	316
Pasaṃsanamattampi = Vacanamattampi (Sī)	244
Passāma = Na diṭṭho (Sī)	443
Paharantassa = Hanato (Sī)	37
Paharantā = Hanantā (Sī)	33

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Paharanti = Viharanti (Syā)	95
Pākatikadhammassavanam vā = Pakatidhammasavanam vā (Sī, Syā)	353
Pādukañca = Pāmaṅgam (Sī)	442
Pāṇīyam gahetvā = Phaṇe ṭhatvā (Sī)	390
Pāpuṇitvā = Apāpuṇitvā (Sī)	440
Pāveyyakam = Baddherakam (Sī)	320
Piṭṭhim = Vittham (Sī)	43
Pittanti = Nimittanti (Ka)	10
Piyam madhuram = Piyataram (Syā)	32
Pihayanti = Pihenti (Sī)	147
Pucchitapañhesu hi = Pucchitapañhe suṇāhi (Syā), pucchitapañhassa hi (Ka)	351
Pupphānam = Tumhākam (Sī, Ka)	377
Purato = Parato (Sī)	29

[Ba]

Baddhamanassa = Bajjhamānassa (Syā)	430
Balavapacchimayāme = Balavapaccūse (Syā)	3
Bahutarā = Bahujanā (Ka)	273
Biḷālapādakaseṭṭhim = Biḷālapadakaseṭṭhim (Syā, Ka)	11

[Bha]

Bhājanato = Uddhanato (Syā)	25
Bhāyīti = Bhāyasīti (Sī, Syā, Ka)	452
Bhāvanārāmatarā = Bhāvanāmattam (Ka)	79
Bhikkhū yācitvā = Bhikkhūnam santike (Syā)	178
Bherī carati = Bherim carāpeti (Syā, Ka)	56
Bhokkantagāme = Bhekkantagāme (Syā)	334

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mamsaṃ = Sayamaṃ (Ka)	213
Maññanalakkhaṇassa = Majjanalakkhaṇassa (Syā)	75
Mathentūti = Maddentūti (Ka)	227
Maddavānīti = Majjavānīti (Syā), Paccavānīti (Ka)	377
Mantesuṃ = Cintesuṃ (Syā, Ka)	41
Dhammaghaṭṭanavacanameva = Ghaṭṭanavasena (Ka)	420
Mayā = Maṃ (Ka)	71
Maraṇakasattaṃ = Amaraṇasattaṃ (Ka)	31
Maraṇajālena = Mārajālena (Sī, Syā)	114
Mahā-anuruddhatthero = Mahā-atulatthero (Sī, Syā)	334
Māradhītaravattu = Māgaṇḍiyavattu (Ka)	126
Māramanthananti = Māravacananti (Syā), Mārabandhananti (Sī, Ka)	254
Muttamuttaṭṭhānato = Muttaṭṭhāne (Syā, Ka)	389
Mūḷhadhātuko = Mandadhātuko (Syā)	75
Me sataṃ = Gosataṃ (Ka)	402

[Ya]

Yasmā = Tasmā (Sī, Ka)	70
Yāpanaṃ = Sāyapātaṃ sabbakāle (Syā), Pātarāsakāle (Ka)	142
Yāpetuṃ = Ṭhātuṃ (Sī)	316
Yāva = Nava (Sī)	147
Yāva = Naveva (Sī)	146
Yāva sabbasatā = Yāvatā (Sī), Yāva satta (Ka)	3
Yujjhathāti = Yujjhantūti (Sī)	446

[Ra]

Raṭṭhaṃ = Seṭṭhiṃ (Syā)	442
Rattasuvannaṇikkhasahassaṃ = Tattha suvaṇṇassa nikkhasahassaṃ (Sī)	183
Ramessu = Bhamatu (Sī, Syā)	375
Ramessu = Bhamassu (Sī, Syā)	373
Ramessūti = Bhamassūti (Sī, Syā)	375
Ruciṃ = Ruciyā (Syā)	15

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ra]

Rogaṇīlaṃ = Roganiḍḍhaṃ (Sī), Roganiddhaṃ (Syā)	70
Rocetiyeṇāti = Ropetiyeṇāti (Syā)	374

[La]

Lakkhaṇāhataṃ = Pakkhāhataṃ (Sī)	203
Laṅghikadhītā = Lāsakadhītā (Sī), Laṅghakadhītā (Syā)	341
Lekhaṃ = Lakkhaṃ (Sī, Syā)	148

[Va]

Va = Ca (Ka)	44
Vaggānaṃ = Suttavaggānaṃ (Syā), Pannarasavaggānaṃ (Ka)	79
Vagguvado = Vaggugado (Syā), Vaggugato (Ka)	146
Vaṭṭetvā = Vaḍḍhetvā (Sī)	112
Vattum = Daṭṭhum (Sī, Syā)	252
Vanaṣṇe vasi = Vasaṇṭhāne vasittha (Sī)	414
Varanti = Vaṭṭatīti (Sī, Ka)	378
Vasitum = Vatthum (Sī, Syā)	190
Vassasatṭhikatherā = Vassasatikatherā (Sī, Syā)	160
Vāsiyamānā = Posiyamānā (Sī, Ka)	16
Vikkhambhimsu = Nikkhamimsu (Ka)	267
Vicaratu = Caritum sakkoti (Ka)	341
Vijjamānēpi = Bhijjamānēpi (Ka)	369
Vitthāretvā = Vicāretvā (Syā)	218
Vināsāvahanena = Vināsāharaṇena (Syā)	222
Vinicchīnāthāti = Pacchindathāti (Sī), Nicchathāti (Ka)	194
Viravaṃ = Vissaraṃ (Sī), Mahāviraṃ (Syā)	25
Vissajjetā = Vissajjanto (Syā, Ka)	147
Vuttaṃ = Vuttabhāvaṃ (Sī, Syā)	40
Vuttaṭṭhāneyeva = Vuttaniyameneva (Ka)	170
Vuttā = Puṭṭhā (Syā)	92

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vedanāpamatto = Vedanāppatto (Syā)	23
Vo = Ve (Sī)	304

[Sa]

Sakaṭaṭṭhānaṃ = Sakaṭāvāraṃ (Sī)	269
Sakalanagaraṃ = Sakalavihāraṃ nagaraṇca (Sī, Ka)	168
Sakko = Satthā (Syā)	136
Saṅghaṃ = Jaṅghaṃ (Ka)	80
Sajjo = Sajjito (Sī)	216
Sanṭhāpetvā = Thapetvā (Sī)	55
Satasahassagghanikaṃ = Sahassagghanakaṃ (Sī)	233
Satthā = Mahāsatto (Sī, Syā)	118
Saddhādibuddhiyā = Sīlavisuddhiyā (Sī)	456
Saddhāsampannaṃ = Saddhaṃ pasannaṃ (Sī, Syā)	294
Sandhāretuṃ = Nivāretuṃ (Syā)	94
Sannisīdi = Pasīdi (Syā)	53
Sabbathāmena = Sabbatṭhāne (Syā)	3
Sambhāvento = Vibhāvento (Sī), Pabhāvento (Syā)	142
Sammajjantiyāva = Opuñchantiyāva (Sī)	192
Sammantanamattampi = Saṃsandanamattampi (Ka)	365
Sammantayitvā = Samassāsetvā (Syā, Ka)	64
Sayane ceva = Sayaniye ca (Sī)	193
Sarabhaññaṃ = Padabhāṇaṃ (Sī, Syā)	317
Sarabhāṇatthāya = Padabhāṇāya (Sī, Syā)	221
Sāgato = Sodhano (Sī, Syā)	327
Sādhu, sādhu = Sādhuṃ, sādhuṃ (Ka)	98
Sāni = Yāni (Sī)	220
Sāmi nanu = Sāpi taṃ (Sī)	337
Sāhasā = Sahasā (Sī, Syā)	241
Sippī, so = Sippiyo (Syā, Ka)	85

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Suṇanto = Karonto (Sī)	95
Sudattaṃ = Dantaṃ (Sī), Sudattiṃ (Syā)	181
Supaggahitā = Supariggahitā (Sī)	282
Sumanapupphāni = Suvaṇṇapupphāni (Ka)	52
Suvaṇṇapātigahaṇaṃ viya = Suvaṇṇapātiggahaṇasadiṣaṃ hi (Sī)	190
Sotukāmāti = Sotāroṭi (Sī, Syā)	243

[Ha]

Haṭanti = Gahitanti (Sī, Syā)	96
Hassakeḷiṃ = Hasanakeḷiṃ (Syā, Ka)	167
Hāpesi = Hāresi (Sī, Syā)	172
Hāssaṃ = Harissaṃ (Sī, Ka)	388
Heṭṭhāsālaṃ sammajjanādīni = Heṭṭhā opuñchanādīni (Sī)	192
Hohi = Hotu (Sī)	263

Dhammapadaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Gāthāsūci

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]		[A]	
Akakkasaṃ viññāpaniṃ	420	Anekajāṭisaṃsāraṃ	80
Akataṃ dukkaṭaṃ seyyo	303	Annabhāro pure āsiṃ	386
Akkodhanaṃ vatavantam	409	Andhakāre pure hoti	312
Akkodhena jine kodhaṃ	66, 202	Andhabhūto ayaṃ loko	114
Akkosaṃ vadhabandhañca	408	Api dibbesu kāmesu	156
Acaritvā brahmacariyaṃ	83	Api nu hanukā santā	265
Ajjeva kiccamātappaṃ	269	Apuññalābho ca gatī ca	
Aṭṭhīnaṃ nagaraṃ kataṃ	74	pāpikā	301
Attadatthaṃ paratthena	102	Appaṃ vata jīvitam idaṃ	206
Attanā codayattānaṃ	379	Appamādaratā hotha	321
Attanā hi kataṃ pāpaṃ	97, 101	Appalābhopi ce bhikkhu	367
Attānañce tathā kayirā	91	Appassutāyaṃ puriso	79
Attānañce piyaṃ jaññā	87	Abhaye bhayadassino	305
Attānameva paṭhamam	90	Abhittharetha kalyāṇe	3
Attā hi attano nātho	94, 379	Abhidhāvatha bhaddante	319
Atthabyañjanasampannaṃ	455	Abhūtavādī nirayaṃ upeti	297
Atthamhi jātamhi		Amātāpitarasaṃvaddho	91
sukhā sahāyā	325	Ayaṃ so indako yakkho	143
Atha pāpāni kammāni	41	Ayasāva malaṃ samuṭṭhitaṃ	219
Atha vāssa agārāni	45	Ayoge yuñjamattānaṃ	179
Adhicetaso appamajjato	243	Alaṅkato cepi samaṃ careyya	52
Anutīracārī naṅguṭṭham	89	Alajjitāye lajjanti	305
Anupubbena medhāvī	217	Alattakakatā pādā	429
Anūpavādo anūpaghāto	154	Avajje vajjamatino	307
		Avadhī vata attānaṃ	364
		Aviruddhaṃ viruddhesu	418

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[A - Ā]

Asaṃsatṭhaṃ gahaṭṭhehi	414
Asajjhāyamalā mantā	222
Asantā kira maṃ jammā	312
Asanthutaṃ maṃ	
cirasanthutena	346
Asāhasena dhammena	241
Asucipūtilomosi	221
Asso yathā bhadro	
kasāniviṭṭho	54
Assova jīṇṇo nibbhogo	312
Ahaṃ nāgo va saṅgāme	308
Ahiṃsakā ye munayo	206
Ākāseva padaṃ natthi	240
Āturaṃ asuciṃ pūtiṃ	74, 340
Ārogyaparamā lābhā	173
Āsā yassa na vijjanti	422

[I]

Ingāha passa Naṭaputta	343
Ingāha passa mahāpaṇṇa	343
Icchitaṃ patthitaṃ tuyhaṃ	58, 236
Itova pāṇīyaṃ hāssaṃ	388
Idaṃ pure cittamacāri cārikaṃ	320
Idha vassaṃ vasissāmi	269
Iminā pana dānena	383

[U]

Ucchinda sinehamattano	268
Ujjaṅgale yathā khetṭe	143
Uṭṭhānakālamhi anuṭṭhahāno	257
Uttiṭṭhe nappamajjeyya	106

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[U]

Udakaṃ hi nayanti nettikā	63
Upanītavayo ca dānisi	216
Uposathaṃ upavasanti	318
Uragova tacaṃ jīṇṇaṃ	181
Usabhaṃ pavaraṃ vīraṃ	121, 452

[E]

Ekaṃ dhammaṃ atītassa	109
Ekakā mayaṃ araṇṇe	
vihārāma	287
Ekakova tvaṃ araṇṇe	
viharasi	288
Ekassa caritaṃ seyyo	323
Ekāsaṇaṃ ekaseyyaṃ	294
Etaṃ kho saraṇaṃ khemaṃ	160
Etaṃ daḷhaṃ bandhanamāhu	
dhīrā	338
Etaṇhi tumhe paṭipannā	253
Etamatthavasaṃ ñatvā	271
Etampi disvā naravīriyasetṭha	364
Etha passathimaṃ lokaṃ	108
Evam bho purisa jānāhi	227
Evam viharim ātāpim	269
Evametaṃ migarāja	347
Esa bhiyyo pavekkhāmi	404
Eseva maggo natthaṇṇo	253
Ehi godha nivattassu	403
Ehi Vakkali mā bhāyi	381

[O]

Oghena vuyhati bālo	151
Oloketvāna sambuddho	142

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ka - Kha - Ga]

Kattha dajjā deyyadhammaṃ	453
Kayirā ce kayirāthenaṃ	302
Kāmato jāyatī soko	185
Kā'yameḷagalāgumbe	346
Kāyakammaṃ suci nesaṃ	292
Kāyappakopaṃ rakkheyya	212
Kāyena saṃvaro sādhu	359
Kāyena saṃvutā dhīrā	212
Kāsāvakaṇṭhā bahavo	299
Kim te jaṭāhi dummedha	403-4
Kimsu adhippatī rājā	150
Kimsu chetvā sukhaṃ seti	408
Kiccho manussapaṭilābho	152
Kīdisā samaṇā tuyhaṃ	291
Kukkuḷā ubbhato tāta	319
Kusalūpadese dhitiyā	
dalhāya ca	358
Kuso yathā duggahito	302
Kenassu vuyhati bālo	151
Kodhaṃ chetvā sukhaṃ seti	408
Kodhaṃ jahe vippajaheyyamā-	
naṃ	193
Ko nu hāso kimānando	65
Khantī paramaṃ tapo titikkhā	153
Gaṅgāya vālukā khīye	148
Gaṇikā uppalavaṇṇā	362
Gato nu cittakūṭaṃ vā	141
Gabbhameke uppajjanti	24
Gambhīrapaññaṃ medhāviṃ	412
Gahakāraka diṭṭhosi	80

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ca - Cha]

Cakkhunā saṃvaro sādhu	359
Cattāri ṭhānāni naro pamatto	300
Catuppado ahaṃ samma	221
Candaṃva vimalaṃ suddhaṃ	426
Cātuddasiṃ pañcadasiṃ	318
Cirappavāsiṃ purisaṃ	191
Cutiṃ yo vedi sattānaṃ	450
Codito bhāvitattena	143
Chadvārādhippatī rājā	150
Chandajāto anakkhāte	189
Chindasotaṃ parakkamma	393
Chetvā naddhiṃ varattañca	407

[Ja - Jha - Ḍa]

Jayaṃ veraṃ pasavati	168
Jighacchāparamā rogā	171
Jīranti ve rājarathā sucittā	77
Jhāya bhikkhu mā pamādo	373
Jhāyiṃ viraja'māsīnaṃ	395
Ḍayhamāno na jānāti	181

[Ta]

Taṃ puttapasusammattaṃ	270
Taṃ vo vadāmi bhaddaṃ vo	330
Taṇhāya jāyatī soko	186
Tatrāyamādi bhavati	374
Tato malā malataraṃ	223
Tatheva katapuññaṃpi	191
Tatheva dānaṃ bahukaṃ	143
Tatheva silavantesu	143

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Tava saddhañca sīlañca	361
Tasmā piyaṃ na kayirātha	179
Tasiṇāya purakkhatā pajā	333
Tāvatimse yadā Buddho	142
Tāva tiṭṭhatu lokasmiṃ	456
Tāsaṃ Aṭṭhakathaṃ etaṃ	455
Tiṭṭhante nibbuta cāpi	164
Tiṇadosāni	
khettāni	144, 356-7
Tumhehi kiccamātappaṃ	253
Te tādise pūjayato	163
Tvañca kho maṃ pajānāsi	209

[Da - Dha]

Daṇḍova kira me seyyo	312
Dadāti ve yathāsaddhaṃ	229
Dantaṃ nayanti samitiṃ	309
Dasasu lokadhātūsu	142
Divā tapati ādicco	396
Disvāna taṇhaṃ aratiṃ	
ragañca	130
Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ	159
Duppabbajjaṃ durabhiraṃ	288
Dullabho purisājaṇṇo	161
Dūre santo pakāsenti	293
Dve me goṇā mahārāja	78-9
Dhanapālo nāma kuñjaro	314
Dhammaṃ care sucaritaṃ	106
Dhammārāmo dhammarato	365
Dhammo have rakkhati	
dhammacāriṃ	372
Dhīrañca paññañca	
bahussutañca	176

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Na]

Na antalikkhe na	
samuddamajjhe	28-9
Na kahāpaṇavassena	156
Na kiratthi rasehi pāpiyo	430
Na koci devo vaṇṇena	142
Nagaraṃ yathā paccantaṃ	304
Na cāhaṃ brāhmaṇaṃ brūmi	405
Na cāhu na ca bhavissati	210
Na jaṭāhi na gottena	402
Na taṃ daḥhaṃ	
bandhanamāhu dhīrā	338
Na tāvatā dhammadharo	244
Na tena ariyo hoti	251
Na tena thero so hoti	245
Na tena paṇḍito hoti	242
Na tena bhikkhu so hoti	248
Na tena hoti dhammaṭṭho	241
Natthi jhānaṃ apaññassa	374
Natthi rāgasamo aggi	169, 231
Na naggacariyā na jaṭā	
na paṅkā	49
Na brāhmaṇassa pahareyya	399
Na brāhmaṇasse'tadakiñci	
seyyo	399
Na muṇḍakena samaṇo	247
Na me diṭṭho ito pubbe	146
Na monena munī hoti	249
Na vākkaraṇamattena	246
Na ve kadariyā devalokaṃ	
vajanti	122
Na santi puttā tāṇāya	271
Na sīlabbatamattena	252
Na hi etehi yānehi	310

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Na]

Nā'daṭṭhā parato dosam	118
Nikkham jambonadasseva	210
Nigrodhameva seveyya	94
Niṭṭhaṅgato asantāsī	348
Nidhāya daṇḍam bhūtesu	416
Netam kho saraṇam khemam	159
No ce labhetha nipakam sahāyam	322

[Pa]

Paṃsukūladharam jantum	405
Pañca chinde pañca jahe	373
Paṇḍupalāsova dānisi	215
Pattam dhammapadam yena	455
Pathabyā ekarajjena	124
Pabbatassa suvaṇṇassa	325
Paradukkhūpadhānena	281
Paravajjānupassissa	239
Parijñnamidam rūpam	70
Parosahassampi samāgatānam	149
Pavivekarato dhīro	141
Pavivekarasam pitvā	174
Pasamsāyunnato loko	292
Passa cittakataṃ bimbam	69
Pāṇimhi ce vaṇo nāssa	18
Pāpañce puriso kayirā	4
Pāpāni parivajjeti	250
Pāpopi passatī bhadram	9
Pāmojjabahulo bhikkhu	381
Piyato jāyatī soko	181

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Puccha vāsava mam pañham	175
Puññañce puriso kayirā	7
Pubbenivāsam jānāmi	386
Pubbenivāsam yo vedi	454
Pubbeva sannivāsena	20, 205
Puratthimasmiṃ disābhāge	388
Purāṇacorāna vaco nisamma	366
Pūjārahe pūjayato	163
Pemato jāyatī soko	182
Porāṇametaṃ atula	210

[Pha - Ba - Bha]

Phalam ve kadaliṃ hanti	100
Phusāmi nekkhammasukham	252
Bahum ve saraṇam yanti	159
Bahumpi so vikattheyya	228
Bālasaṅgatacārīhi	176
Bāhitapāpoti brāhmaṇo	397
Bhadropi passatī pāpam	9
Bhutvā tiṇaparighāsam	208

[Ma]

Maggānaṭṭhaṅgiko seṭṭho	253
Mataṃ vā putta rodanti	319
Mataṃ vā amma rodanti	319
Mattāsukhapariccāgā	280
Manujassa pamattacārino	330
Manujassa sadā satīmato	172, 316
Manuññameva bhāseyya	138
Manopakopam rakkheyya	212

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Malitthiyā duccaritaṃ	223
Mahādānaṃ tayā dinnam	143
Mahesī Rāhulamātā	362
Mātaraṃ pitaraṃ hantvā	283-4
Mā piyehi samāgañchi	179
Māvamaññetha pāpassa	11
Māvamaññetha puññassa	13
Māvoca pharusam kañci	37
Mitte bhajassu kalyāṇe	374
Middhī yadā hoti	
mahagghaso ca	172, 315
Muñca pure muñca pacchato	343
Mettāvihārī yo bhikkhu	373

[Ya]

Yaṃ esā sahate jammī	330
Yaṃ kiñci sithilaṃ kammaṃ	302
Yaṃ ce viññū pasaṃsanti	210
Yaṃ pattaṃ kusalaṃ tena	455
Yaṃ pubbe taṃ visosehi	51
Yaṃ hi kiccaṃ apaviddham	282
Yato yato garu dhuraṃ	138
Yato yato sammasati	374
Yattha posam na jānanti	208
Yathā idaṃ tathā etaṃ	74
Yathā daṇḍena gopālo	38
Yathā nadī ca pantho ca	223
Yathāpi bhaddake khetto	143
Yathāpi mūle anupaddave	
dalhe	332
Yathā pubbuḷakaṃ passe	107

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yadaggato majjhato	
sesato vā	368
Yadā dvayesu dhammesu	394
Yamhā dhammaṃ vijāneyya	401
Yamhi saccaṇca dhammo ca	245
Yasmiṃ mano nivisati	205
Yasena unnato loko	292
Yassa accantadussīlyam	97
Yassa kāyena vācāya	400
Yassa gatiṃ na jānanti	450
Yassa cetarṃ	
samucchinnam	229, 246
Yassa chattimsati sotā	332
Yassa jālinī visattikā	129
Yassa jitaṃ nāvajīyati	128
Yassa pāpaṃ kataṃ kammaṃ	111
Yassa pāraṃ apāraṃ vā	394
Yassa pure ca pacchā ca	452
Yasa rāgo ca doso ca	419
Yassālayā na vijjanti	422
Yānimāni apatthāni	71
Yāvatā candimasūriyā	
pariharanti	156
Yāva Buddhoti nāmampi	456
Yāva hi vanatho na chijjati	265
Ye ca saṅkhātadhammāse	148
Ye jhānapasutā dhīrā	147
Ye rāgarattā'nupatanti sotam	340
Yesaṇca susamāraddhā	282
Yehi jātehi nandissam	312
Yo appaduṭṭhassa narassa	
dussati	22

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya - Ra]

Yogā ve jāyatī bhūri	263
Yo ca pubbe pamajjitvā	110
Yo ca Buddhaṅca dhammaṅca	159
Yo ca vassasataṃ jīve	270-1
Yo ca sameti pāpāni	247
Yo cetam saḥate jammin	330
Yo daṇḍena adaṇḍesu	44
Yo dukkhamadakkhi yato-	
nidānaṃ	325
Yo dukkhassa pajānāti	411
Yodha kāme pahantvāna	430
Yodha taṇhaṃ	
pahantvāna	445, 447
Yodha dīghaṃ va rassaṃ vā	421
Yodha puññaṅca pāpaṅca	248, 423
Yo nibbanatho vanādhimutto	336
Yo pānamatipāṭeti	226
Yo pubbe karaṇīyāni	257
Yo'maṃ palipathaṃ duggaṃ	427
Yo mukhasaṃyato bhikkhu	364
Yo ve uppatitaṃ kodhaṃ	195
Yo sāsaṇaṃ arahataṃ	100
Yo hare mattikaṃ thālaṃ	347
Yo have daharo bhikkhu	392
Ratiyā jāyatī soko	183
Rattassa hi ukkuṭikaṃ padaṃ	
bhave	127
Rājato vā upasaggaṃ	45

[La - Va]

Lābhena unnato loko	292
Vacīpakopaṃ rakkheyya	212

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vajjaṅca vajjato ñatvā	307
Vanaṃ chindatha mā rukkhaṃ	265
Varamassatarā dantā	309
Vassikā viya pupphāni	377
Vācānurakkhī manasā	
susamvuto	261
Vāṇijova bhayaṃ maggaṃ	15
Vāri pokkharapatteva	410
Viceyya dānaṃ dātabbaṃ	144, 356
Vitakkamathitassa jantuno	347
Vitakkūpasame ca yo rato	347
Vimalā saṅkhamuttābhā	292
Visuddho vata me vāso	414
Vihāre adhirājena	455
Vītataṇho anādāno	348
Vedanaṃ pharusam jānim	44

[Sa]

Saccaṃ bhaṇe na kujjheyya	204
Sace ca pāpakaṃ kammaṃ	318
Sace neresi attānaṃ	37
Sace labhetha nipakaṃ	
sahāyaṃ	322
Satevīsā catussatā	455
Sadā jāgaramānānaṃ	208
Saddho sīlena sampanno	289
Santakāyo santavāco	378
Santindriyā santamānasā	292
Sabbaṃ bhaṇḍaṃ samādāya	346
Sabbadānaṃ dhammadānaṃ	
jināti	352
Sabbapāpassa akaraṇaṃ	153

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sabbasaṃyojanam chetvā	344, 406
Sabbaso nāmarūpasmim	369
Sabbābhibhū	
sabbavidūhamasmi	350
Sabbe tasanti daṇḍassa	31, 32
Sabbe dhammā anattāti	256
Sabbe saṅkhārā aniccāti	255
Sabbe saṅkhārā dukkhāti	256
Samaṇam taṃ maññaṃāno	403
Sāritāni sinehitāni ca	332
Salābham nātimaññeyya	366
Savanti sabbadhi sotā	332
Sānum pabuddham vajjāsi	318
Sāmaṇera sace atthi	388-9
Sāriputto tadā seṭṭhī	362
Sāhudassanamariyānam	176
Siṅgāla bāla dummedha	346
Siṅca bhikkhu imam nāvam	373
Sīladassanasampannam	187
Sukaram sādhunā sādhu	98
Sukarāni asādhūni	99
Sukham yāva jarā sīlam	325
Sukhakāmāni bhūtāni	33
Sukhā matteyyatā loka	325

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sukhena unnato loka	292
Sukho Buddhānamuppādo	162
Sujīvam ahirikena	224
Suññāgāram pavittassa	374
Suṇohi me nāgarāja	388-9
Sudassam vajjamaññesam	238, 346
Suppabuddham pabujjhanti	286
Surāmerayapānaṅca	227
Susukham vata jīvāma	166-7
Seyyo ayoguḷo bhutto	299
So karoḥi dīpamattano	215-6

[Ha]

Haṃsā'diccapathe yanti	115
Hatthasaṃyato pādasamṃyato	362
Hananti bhogā dummedham	355
Hitvā mānusakam yogam	448
Hitvā ratim ca aratim ca	448
Hiri-ottappasampannā	48
Hirīnisedho puriso	54
Hirīmatā ca dujjīvam	224
Hīnam dhammam na seveyya	105